

Doktori (PhD) értekezés

BODOR MÁRIA

AZ OROSZ–NÁPOLYI–SZICÍLIAI DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK
NEMZETKÖZI ÖSSZEFÜGGÉSEI ÉS HELYE I. SÁNDOR (1801–1825)
EURÓPAI ÜGYEKBN KÖVETETT POLITIKÁJÁBAN OROSZ
PUBLIKÁLT KÜLÜGYI FORRÁSOK TÜKRÉBEN

DEBRECENI EGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR

2019

AZ OROSZ–NÁPOLYI–SZICÍLIAI DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK
NEMZETKÖZI ÖSSZEFÜGGÉSEI ÉS HELYE I. SÁNDOR (1801–1825) EURÓPAI
ÜGYEKBEN KÖVETETT POLITIKÁJÁBAN OROSZ PUBLIKÁLT KÜLÜGYI
FORRÁSOK TÜKRÉBEN

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében a történelem tudományágban

Írta: **Bodor Mária** okleveles történész

Készült a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi doktori iskolája
(Történelem programja) keretében

Témavezető: Dr.
(olvasható aláírás)

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: Dr.
tagok: Dr.
Dr.

A doktori szigorlat időpontja: 20....

Az értekezés bírálói:

Dr.
Dr.
Dr.

A bírálóbizottság:

elnök: Dr.
tagok: Dr.
Dr.
Dr.
Dr.

A nyilvános vita időpontja: 20....

„Én, Bodor Mária a teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés önálló munka, a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült, a benne található irodalmi hivatkozások egyértelműek és teljeseek. Nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve 5 éven belül nem vontak vissza tőlem odaítélt doktori fokozatot. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.”

Debrecen, 2019. február 8.

.....

Bodor Mária
doktorjelölt

Tartalomjegyzék

I. BEVEZETÉS	5
I. 1. TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA, KÉRDÉSFELVETÉSEK, MÓDSZERTAN	5
I. 2. HISTORIOGRÁFIAI ÁTTEKINTÉS	12
II. DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK OROSZORSZÁG ÉS AZ APPENNINI-FÉLSZIGET ÁLLAMAI KÖZÖTT 1801-IG	27
II. 1. ELŐZMÉNYEK	27
II. 2. AZ OROSZ–ITÁLIAI KAPCSOLATOK II. KATALIN (1762–1796) KÜLPOLITIKÁJÁBAN ...	34
II. 3. AZ OROSZ FLOTTA ÉS HADSEREG 1799. ÉVI ITÁLIAI HADJÁRATA	44
III. I. SÁNDOR ÉS AZ ITÁLIAI ÜGYEK 1801–1803 KÖZÖTT	55
IV. AZ OROSZ BIRODALOM ÉS A NÁPOLYI KIRÁLYSÁG KAPCSOLATAI A HARMADIK KOALÍCIÓ IDEJÉN	75
IV. 1. AZ ÚJ OROSZ KÜLPOLITIKAI KONCEPCIÓ SZÜLETÉSE	75
IV. 2. AZ 1805. ÉVI OROSZ–NÁPOLYI SZÖVETSÉGESI SZERZŐDÉS ÉS AZ OROSZ HADSEREG RÖVID DÉL-ITÁLIAI HADJÁRATA	89
IV. 3. A HARMADIK KOALÍCIÓ SZÉTESÉSÉNEK HATÁSA AZ OROSZ–ITÁLIAI KAPCSOLATOKRA	101
V. TILSITTŐL A HONVÉDŐ HÁBORÚIG (1807–1812)	121
VI. A BÉCSI KONGRESSZUS ÉS A SZENT SZÖVETSÉG	143
VI. 1. OROSZORSZÁG KAPCSOLATAI A SZICÍLIAI ÉS A NÁPOLYI KIRÁLYSÁGGAL AZ ELSŐ PÁRIZSI BÉKÉIG	143
VI. 2. A BÉCSI KONGRESSZUS	163
VI. 3. OROSZ–ITÁLIAI KAPCSOLATOK A MÁSODIK PÁRIZSI BÉKÉTŐL A NÁPOLYI FORRADALOM KIROBBANÁSÁIG (1815–1820)	186
VII. AZ 1820-AS ÉVEK ELEJÉNEK ITÁLIAI FORRADALMAI ÉS AZ OROSZ DIPLOMÁCIA	208
VII. 1. A NÁPOLYI FORRADALOM ÉS AZ OROSZ DIPLOMÁCIA (1820–1821)	208
VII. 2. OROSZ–NÁPOLYI DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK A PIEMONTI FORRADALOMTÓL I. SÁNDOR HALÁLÁIG (1821–1825)	253
VIII. BEFEJEZÉS, ÖSSZEGZÉS	277
IX. FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALMAK	285
IX. 1. FORRÁSOK	285
IX. 2. FELHASZNÁLT IRODALOM	289
X. Mellékletek	308
XI. ABSZTRAKT	312
XII. SUMMARY	313

I. BEVEZETÉS

„Itália függetlenségének és jólétének biztosítása, és baráti kapcsolatok fenntartása az erre hajlandó itáliai államokkal az orosz politika egyik alkotóeleme.”

(Scipione Piattoli¹)

I. 1. TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA, KÉRDÉSFELVETÉSEK, MÓDSZERTAN

A dolgozat témaválasztását indokolja, hogy az Oroszországgal foglalkozó rendkívül gazdag történelmi irodalom komoly figyelmet szentelt az állam külkapcsolatainak, jól feldolgozott az Orosz Birodalom európai, balkáni, kaukázusontúli és keleti kérdésben követett külpolitikája, feltárt a cári diplomácia viszonya az európai nagyhatalmakkal a XVIII. század elejétől egészen 1917-ig. Azonban az itáliai politika nem kapott jelentősebb figyelmet. A történetírás az Orosz Birodalom és a Nápolyi Királyság közötti kapcsolatot a „*hagyományosan jó*” jelzővel szokta illetni, és ez a jelző váltotta ki a kutatói érdeklődést, hogy pontosan miért is „*hagyományos*” és „*jó*” a viszony a dél-itáliai állammal. A témaválasztást segítette dr. Bodnár Erzsébet témavezető is, aki az Orosz Birodalom itáliai államokkal fenntartott kapcsolatainak különböző aspektusait vizsgálta meg.

Az orosz–itáliai kapcsolatok a legtöbb esetben csak egy-egy mondattal kerülnek megemlítésre, azok a művek pedig, melyek ennél részletesebben foglalkoznak a kérdéssel, kisszámúak és valamennyire elavultnak tekinthetők. Az orosz–itáliai kapcsolatok körében egyedül az Orosz Birodalom és az egységesülő Itália kap nagyobb kutatói érdeklődést. Mindenképpen hiánypótló jellegű a dél-itáliai állammal kapcsolatos orosz diplomáciai tevékenység vizsgálata a XIX. század első negyedében, főként mert annak a Földközi-tengeren elfoglalt stratégiai szerepe mellett, mint több, Oroszországgal más területeken rivalizáló nagyhatalom befolyási övezetébe tartozó terület, az európai hatalmakkal fenntartott viszonyrendszer lényeges pontját alkotta. A szakirodalom mindössze néhány orosz–nápolyi kérdéskörnek szentelt figyelmet (leginkább A. V. Szuvorov 1799. évi itáliai hadjárata, D. N. Szenjavin földközi-tengeri tevékenységével kapcsolatban említésre kerül, az orosz diplomácia

¹ Idézi Берти, Д.: Россия и итальянские государства в период Рисорджименто. Издательство Иностранной литературы, Москва, 1959. 226.

nápolyi forradalmat érintő állásfoglalása általában csak Klemens Wenzel Lothar von Metternich és I. A. Kapodisztriasz konfliktusaként jelenítődik meg), így például az 1805. évi dél-itáliai orosz deszant, az 1807 és 1812 közötti időszak orosz viszonyulása a franciabarát Nápolyi, és az angol ellenőrzés alatt álló Szicíliai Királyság iránt, Szentpétervár kapcsolata IV. Ferdinánd szicíliai, és Joachim Murat nápolyi királlyal 1814-ben, majd Napóleon Elbáról történt szökése után, pedig leginkább olyan kérdések, melyekre csak a források adnak választ. A forrásokból rajzolódik ki többek között az is, hogy az Orosz Birodalom nápolyi állammal fenntartott kapcsolatai milyen szerepet töltek be a többi európai udvarral kapcsolatos feladatokban, milyen szerepet játszott az orosz hadsereg 1813–1814. évi európai hadjáratához kapcsolódó katonai és politikai elképzeléseiben, és megfigyelhető, hogy I. Sándor miként viszonyult az 1820–1821. évi nápolyi forradalom elfojtása után a Nápolyi Királyság belső állapotaihoz.

Jelen dolgozat a XIX. század első negyedének az Orosz Birodalom Nápolyi-Szicíliai Királysággal fenntartott diplomáciai kapcsolatainak feltérképezésére vállalkozik. A vizsgálódás fő tárgya ez a királyság, amely az itáliai államok közül elsőként értette meg a megváltozott európai helyzetben a feltörekvő Orosz Birodalom súlyát és Itália viszonylatában elsőként épített ki vele hivatalos és rendszeres diplomáciai kapcsolatokat. Ezek a kapcsolatok szilárdak maradtak egészen az egységes Olaszország megteremtéséig, amikor is a Nápolyi-Szicíliai Kettős Királyság az olasz állam része lett. A rendszeres diplomáciai kapcsolatok kialakulása előzményeinek részletesebb bemutatását indokolja, hogy a téma kevésbé ismert a hazai történetírásban. A két állam közötti kapcsolatok megindulása Oroszország keleti kérdésben követett politikájához kapcsolódott.² Az Orosz és Oszmán Birodalom között kötött kücsük-kajnardzsai béke (1774) tette lehetővé a nápolyi–orosz diplomáciai kapcsolatok kialakulását, ami magával vonta az orosz–szicíliai–nápolyi kereskedelem továbbfejlődését is. A két állam közötti kereskedelmi együttműködés mindig a keleti kérdéssel és a fekete-tengeri szorosok jogi státuszának állapotával állt kapcsolatban. A Nápolyi Királyság támaszt keresett az orosz kabinetben a félszigeten jelenlévő és túlzott befolyásra törekvő európai nagyhatalmak

² Keleti kérdés alatt jelen dolgozat a történeti irodalomban használt fogalmat érti, melyet a téma hazai kutatója, Bodnár Erzsébet a következőben határoz meg: „A keleti kérdés az Oszmán Birodalom hanyatlásához kapcsolódó, a birodalomban élő elnyomott népek lázadásával és az európai nagyhatalmak beavatkozásával összefüggő problémák halmaza. A kifejezés röviden az európai hatalmak ellentéteit takarja a három kontinensre kiterjedő, bomló Oszmán Birodalom feletti befolyás megszerzéséért. A keleti kérdést a kialakuló világpiac, a gyarmatokért, illetve azok megtartáséért folyó hatalmi politika tűzte napirendre, s mint európai probléma a 18. század végén körvonalazódott. Egészen pontosan akkor, amikor az orosz–török háborút lezáró kücsük-kajnardzsai béke (1774) Oroszország kijutott a Fekete-tengerhez s megkapta a Dunai Fejedelemségek s az Oszmán Birodalomban élő pravoszlávok feletti védnökség jogát. A 19. század második évtizedében jelent meg ez a kérdéskör az európai diplomáciában, és az első világháborút lezáró békerendszerig vezető szerepet játszott.” In Bodnár Erzsébet: A keleti kérdés- és Balkán-kutatás az orosz történetírásban. // Bodnár Erzsébet: A keleti kérdés és a Balkán az orosz külpolitikában a 19. század első felében. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2008. 11–21. 11.

(korszakonként más államok, de főként Franciaország, Ausztria és Nagy-Britannia) ellensúlyozása céljából. A napóleoni korszak változásokat hozott az itáliai államok életébe, a félsziget folyamatosan francia befolyás alá került, melyet az orosz udvar hol diplomáciai, hol katonai eszközökkel igyekezett megakadályozni. 1798-tól a már II. Katalin idején előrevetített orosz földközi-tengeri politika nagyobb súlyt, sőt külön irányt kapott az orosz külpolitikai törekvésekben. Oroszország nem kívánta a Földközi-tengeren a francia befolyás növekedését, mivel az kiindulóponttá válhatott az Oszmán Birodalom területe elleni támadáshoz. Ennek elkerülése érdekében, illetve az európai színtéren túlzott hegemóniára törekvő Francia Köztársaság ellen I. Pál orosz cár itáliai hadjáratra küldte az orosz flotta és a hadsereg egy részét. I. Sándor uralkodásának első éveiben (az 1807-es tilsiti békéig) hangsúlyos maradt a földközi-tengeri orosz politika, és összekapcsolódtak benne az Egyiptomot, Albániát, Görögországot, Máltát, Jón-szigeteket és Dél-Itáliát érintő kérdések. Oroszország volt az első nagyhatalom, amely felvetette a félsziget államaiból álló konföderáció megteremtését. 1814-től kezdve az orosz–nápolyi kapcsolatokban ismét az a törekvés került előtérbe, hogy egyik nagyhatalom se jusson túlzott befolyáshoz az itáliai államokban. I. Sándor uralkodását reformer cárként, az alkotmányos monarchia híveként kezdve komoly népszerűséget szerzett az itáliai liberálisok körében, akik támaszokat láttak benne az alkotmány elérése felé vezető úton. I. Sándor 1814-től folyamatosan támogatta a nápolyi államforma alkotmányos irányba történő átalakítását, majd a nápolyi forradalom elfojtása mellett foglalt állást. A nápolyi események hatást gyakoroltak a dekabristákra, akik I. Sándor halála után az Orosz Birodalom államszerkezetének átalakítására tettek kísérletet.

A dolgozat korszakhatára 1825, mindkét uralkodó (I. Ferdinánd és I. Sándor) halálának éve. E záró dátum kijelölése mellett szólt az is, hogy a Szentpéterváron közel negyven évig Szicília követeként szolgáló Serra Capriola herceg 1822-ben halt meg, az új követ 1824-ben érkezett meg a cári fővárosba, de neki már nem volt ideje semmilyen jelentős lépést tenni I. Sándor felé, így a dolgozat három kulcsszereplőjének halála valódi korszakhatárt jelent a két állam közötti összeköttetésben. Elmondható, hogy az orosz–nápolyi–szicíliai kapcsolatok az Orosz Birodalom európai kurzusának fontos részét alkották I. Sándor uralkodása idején, melyek olykor összekapcsolódtak a keleti kérdéssel, és Oroszország következetesen arra törekedett, hogy az Appennini-félszigeten egyik nagyhatalom se kerüljön hegemón helyzetbe. I. Sándor Dél-Itáliát érintő törekvéseiben I. Pál külpolitikáját folytatta, ezért a dolgozatban nagyobb súllyal szerepelnek a két állam közötti kapcsolatok I. Sándor trónralépését megelőző időszakban. I. Miklós uralkodása (1825–1855) idején teljesen megváltozott a két állam közötti kapcsolatok jellege, és nem volt olyan Dél-Itália függetlenségét veszélyeztető nagyhatalom, mint amelyet Napóleon Franciaországa jelentett Európában, ezért a királyság területi

függetlenségének megőrzése érdekében nem szorult támogatásra, illetve Miklós számára megfelelt a térségben az osztrák befolyás egyrészt a forradalmak elleni harc, másrészt az osztrák erők Itáliában történő lekötése miatt, hiszen távol akarta tudni Ausztriát a keleti kérdéstől. Gyakorlati megfontolások szintén az 1825-ös korszakhatár kitűzését indokolták, mert a publikált forráskötetek teljes egészében lefedik I. Sándor uralkodását, ami a források folyamatos kiadása miatt egyelőre még nem mondható el az 1825–1855 közötti időszakról.

A dél-itáliai királyság különböző neveken említődik a XIX. század első negyedében. A Szicília szigetét és a dél-itáliai szárazföldi területet is magába foglaló állam hivatalosan a Szicília Királysága (*Regno di Sicilia*) nevet viselte. Nápoly és Szicília története 1805–1815 között, Nápoly franciák általi elfoglalása és Joseph Bonaparte, majd Joachim Murat uralkodása idején külön utakra lépett és ebben a korszakban IV. Ferdinánd állama a Szicíliai Királyság, a Franciaország befolyása alatt álló kontinentális rész pedig a Nápoly-Szicília Királysága nevet használta, bár csak a szárazföldi területekkel rendelkezett. 1815-ben Murat elveszítette királyságát, s az ismét Bourbon Ferdinánd kezében egyesült állam Szicíliai Királyság néven szerepelt. 1816. december 8-án Ferdinánd egyesítette két királyságát és az a Szicíliai Kettős Királyság nevet vette fel (az itáliai elnevezés, *Regno delle Due Sicilie* többféle magyar használatot is lehetővé tesz, így bevett gyakorlat a Nápoly-Szicíliai Kettős Királyság, Két Szicília Királysága használata is). Az 1801–1807 közötti orosz forrásokban a királyságra csak a „*Королевство Обеих Сицилий*” (*Két Szicília királysága*) és a „*Неаполитанское королевство*” (*Nápolyi királyság*) elnevezések szerepelnek. 1806 és 1807 között diplomáciai csatározások folytak azért, hogy az Orosz Birodalom elismerje Joseph Bonapartét Nápoly és Szicília királyának. Az előbbibe az 1807. évi tiltsi szerződésekben beleegyezett az orosz uralkodó, Szicília királyának címét azonban csak Bourbon Ferdinánd területi veszteségének kárpótlása esetén volt hajlandó elismerni, ám erre nem került sor. Így a források 1808 és 1815 között, tehát abban az időszakban, amikor a Nápolyi és a Szicíliai Királyságnak külön, de I. Sándor által elismert uralkodói voltak, jelölik a források a két állam közötti különbséget: a szárazföldi rész „*Неаполитанское королевство*” (*Nápolyi királyság*), a sziget pedig „*Сицилий Обеих королевство*” (*Szicíliai Kettős királyság*), egyébként a Nápolyi Királyság és a Szicíliai Kettős Királyság elnevezés egymás szinonímáiként szerepelnek. Ugyanígy Bourbon Ferdinánd a forrásokban az 1808–1815 közötti időszaktól eltekintve szerepel „*szicíliai*” és „*nápolyi*” öfelsége címekkel is. Az 1816-ban hivatalosan egyesített állam „*Сицилий Обеих королевство*” (*Szicíliai Kettős királyság*) néven említődik az orosz forrásokban, de ugyanilyen gyakori a „*Неаполитанское королевство*” (*Nápolyi királyság*) megnevezés is. Ezt a gyakorlatot követi jelen dolgozat is, így 1808-ig a Szicília szigetét és a dél-itáliai területeket magában foglaló királyságra használt „*Nápolyi*” és „*Szicíliai*”, „*Kettős Királyság*” elnevezés

alatt ugyanaz az állam értődik. Az 1808 és 1815 közötti vizsgálódásokban a „Nápolyi” jelző Joseph Bonaparte, majd Joachim Murat királyságára vonatkozik, a „Szcíliai” pedig Bourbon Ferdinándéra. Az 1816 utáni időszakban mind a Szcíliai Kettős Királyság, mind a Nápolyi és a Szcíliai Királyság név is szerepel – szinonimaként – ugyanarra az államra vonatkozóan.

A vizsgálódás középpontjában a dél-itáliai királyság fekszik, de kitekintéssel más itáliai államokra is, főként a Szárd-Piemonti Királyságra. A Piemontból és Szardínia szigetéből álló állam szintén jelentős területet egyesített magában, az Appennini-félsziget leggyorsabban fejlődő területeként ellentétben állt az elmaradott Nápolyi Királysággal. Az Orosz Birodalom a szárd-piemonti uralkodóval is „*hagyományosan jó*” kapcsolatokat ápolt, a két királyság sorsát érintő kérdések általában egymás mellett szerepeltek a korabeli diplomáciában. Ettől eltért az 1802–1805 közötti időszak, amikor a Jón-szigetek védelme érdekében a stratégiai fontosságú Nápolyi Királyság semlegesítése, területéről a francia csapatok kivonása előtérbe helyezte Dél-Itáliát az orosz diplomáciában, a Szárd Királyság pedig Piemont Franciaországhoz csatolása (1802) után, egy időre legalábbis, háttérbe szorult. A cári udvarnál jelentős diplomáciai elismerést kapott Antonio Maresca, Serra Capriola herceg nápolyi követ gyakran a szárd király érdekeinek képviselőjeként is fellépett. A dolgozatban a szárd-piemonti ügyek az 1814–1815. év vizsgálatakor nagyobb figyelmet kapnak, mert a királysággal folytatott diplomáciájában a cári kabinet az itáliai osztrák túlsúly megakadályozására törekedett, ezért történt, hogy a királyság orosz támogatással tért ki az Ausztria által javasolt szövetségesi szerződés megkötése elől. Ezt a politikát követte Szentpétervár az egész félszigettel kapcsolatban, de Murat nápolyi király további sorsának végleges eldöntéséig óvatos politikát folytatott Dél-Itáliát érintően, ezért az itáliai orosz törekvések jobban nyomon követhetőek az észak-itáliai állammal kapcsolatban. Nápoly után Piemontban is forradalom tört ki 1821-ben, melynek elfojtásában a cári diplomácia szintén részt vállalt. A dolgozatban ezek miatt a Szárd Királyság is vizsgálat alá esik, de jóval kisebb súllyal, mert e kapcsolatok részletes feltárása önálló kutatások tárgyát képezné.

A dolgozat a következő kérdések megválaszolására tesz kísérletet:

- 1. Milyen szerepet töltött be a Nápolyi-Szcíliai Királyság az orosz diplomáciában 1801 és 1807 között?*
- 2. Sor került-e az 1799. évihez hasonló orosz hadműveletre Itáliában I. Sándor uralkodása idején?*
- 3. Milyen viszonyban állt az Orosz Birodalom Dél-Itáliával 1808 és 1815 között?*
- 4. Melyek voltak az orosz–szcíliai kapcsolatok fő jellemzői I. Sándor uralkodásának utolsó éveiben (1820–1825)?*

5. Miként viszonyult I. Sándor Bourbon Ferdinánd 1815. és 1821. évi restaurációjához?

6. Mennyire jellemezte állandóság az orosz–nápolyi–szicíliai kapcsolatokat I. Sándor uralkodása idején (1801–1825)?

A disszertáció célkitűzése az, hogy megrajzolja az Orosz Birodalom Dél-Itáliával fenntartott kapcsolatait és azokat elhelyezze az orosz külpolitika európai kurzusában. Itália kérdése nem kapott akkora figyelmet a cári diplomáciában, mint a keleti kérdés, vagy az európai nagyhatalmakkal fenntartott kapcsolatok, de jól nyomonkövethető, hogy az Appennini-félsziget sorsa földrajzi helyzeténél fogva az európai ügyek egyik komponensét képezte, Itália politikai széttagoaltsága miatt pedig gyakran a cári kabinet számára fontos német kérdéssel állították párhuzamba. A nápolyi Bourbonokat rokoni szálak kötötték a spanyol és francia királyi családhoz, Málta hűbérura a nápolyi király, ahogyan több más szigetnek is, melyek Máltára cserélése felmerül 1802–1803 között, ezért Dél-Itália több aspektusból is figyelmet kapott az orosz kabinettől. A dolgozat a diplomáciatörténet klasszikus vonalán haladva kívánja megrajzolni a Nápoly-Szicíliai Királyság diplomáciai helyét az orosz európai kurzusban, ezért nem csak a két állam közötti közvetlen összeköttetés kerül bemutatásra, hanem a nemzetközi események tágabb dimenziójába helyezve, amit főként az indokol, hogy a források a dél-itáliai államot mindig az európai események részeként az európai viszonyrendszer egyik szerves alkotóelemeként említik. Így például a cári külpolitika irányának kitűzésekor, a Napóleon elleni haditervek és szövetségi rendszerek kidolgozásánál állandóan felbukkan Itália helyzete. A dél-itáliai politikában az Orosz Birodalom az európai erőegyensúly visszaállítására/megőrzésére törekedett, ezért igyekezett megakadályozni a félszigeten a francia, osztrák túlsúlyt, illetve Szicíliát nem kívánta Nagy-Britannia túlzott befolyása alatt tudni. Az európai nyugalom megőrzésére irányuló cári törekvések nyomon követhetőek a nápolyi forradalom elfojtása után, vagy Bourbon Ferdinánd spanyol trónra támasztott igényének elutasításakor is. I. Sándor támogatta Ferdinánd belső reformjait, és tiltakozott, amikor 1823-ban a király elmozdította a restauráció³ érdekében tevékenykedő Alvaro Ruffo miniszterelnököt. A cári politikát az itáliai hazafiak túlértékelték, az alkotmányos reformok bevezetése érdekében kifejtett tevékenységükben I. Sándort támaszoknak vélték. Az európai egyensúly megőrzése céljából a cári belső reformokat javasolta a Nápolyi Királyságnak, de ugyanakkor állást foglalt a karbonárimozgalomhoz kötődő nápolyi forradalom elfojtása mellett. A dél-itáliai állammal kapcsolatos politikában jól kirajzolódnak I. Sándor uralkodásának jellemzői. Mindezeket figyelembe véve a dolgozat arra vállalkozik, hogy az Appennini-félsziget területileg legnagyobb államával

³ Bourbon Ferdinánd trónját 1825-ig tartó uralkodása során háromszor állították vissza: 1799-ben, 1815-ben és 1821-ben.

fenntartott orosz diplomáciai kapcsolatokat megrajzolja egy olyan korszakban, amikor a napóleoni háborúk idején Itália birtoklásának kérdése fontos szerepet játszott az európai ügyekben, jelentős súlyt képviselt a Földközi-tenger vidéke; a forradalmak korában Itália az instabilitás lehetőségeit hordozta magában, ami szembenállt Szentpétervár *status quo* megőrzésére irányuló törekvéseivel.

Jelen dolgozat hadtörténeti események bemutatására nem vállalkozik, mindösszesen csak az 1799. és 1805. évi itáliai orosz hadműveletekre tekint ki, az 1812. évi oroszországi hadjárat során az Itáliai Hadsereg és Murat nápolyi király hadseregének tevékenysége sem esik vizsgálat alá. Az eszmetörténet, a két állam közötti kulturális kapcsolatok szintén nem képezik jelen vizsgálódások tárgyát, azok a diplomáciai kapcsolatknál egyébként is kiterjedtebb szakirodalommal rendelkeznek.⁴

A Nápolyi Királyságban szolgáló orosz diplomaták, a korszak államférfiainak portréi nem kerülnek részletezésre, de lábjegyzetekben feltüntetésre kerülnek diplomáciai tevékenységeik helyszínei.

A kutatás bázisát a publikált orosz külügyi források feldolgozása jelenti. A dolgozat a forrásokon alapuló klasszikus kutatói módszert helyezi előtérbe, alapját a történettudomány, főként a diplomáciatörténet hagyományos módszerei jelentik, deduktív, leíró és értelmező jellegű kutatás, kronologikus rendezési elvben. Szerepet kap a források forráskritikai elemzése, törekedve az ok-okozati összefüggések, törvényszerűségek feltárására. A nápolyi–szicíliai–orosz kapcsolatok a korabeli cári külpolitikai törekvések, kurzusok bemutatásával együtt kerülnek megrajzolásra.

A Julián-naptár a XVII. században 10, a XVIII. században 11 napot késett a XIII. Gergely pápa által bevezetett naptárhoz képest. Ez a késés a XIX. század elejére már 12 napot jelentett. A dolgozatban a dátumok megadása az orosz történeti irodalom gyakorlatát követi, így az Orosz Birodalomra vonatkozó nemzetközi szerződések időpontjánál a Julián és a Gergely-naptár időpontja is szerepel, s ugyanígy vannak dátumozva a források. A nyugat-európai államok közötti szerződések, melyeknek Oroszország nem résztvevője, illetve az európai események dátumai pedig a Gergely-naptár szerint kerülnek feltüntetésre.

⁴ A teljesség igénye nélkül: Хормач, В. О.: Россия и Италия. Вып. 1. Наука, Москва, 1996.; Хормач, В. О.: Россия и Италия. Вып. 2. Наука, Москва, 1996.; Комолова, Н. П. (ред.): Россия и Италия. Встреча культур. Вып. 4. Наука, Москва, 2000.; Комолова, Н. П. (ред.): Италия и русская культура XV–XX веков. ИРИ РАН, Москва, 2000.; Яхимович, З. П.: Об историко-культурных алманах "Россия и Италия". // Новая и новейшая история 2002/5. 209–218.

A disszertáció IX. fejezetét alkotó irodalomjegyzék a dolgozat megírásához közvetlenül használt szakirodalmat tartalmazza, a historiográfiai részben megemlített, de a téma feldolgozásához nem felhasznált irodalmak csak lábjegyzetben kerülnek feltüntetésre.

A disszertációban a nem orosz származású diplomaták anyanyelvük szerint kerülnek megnevezésre. A korszak itáliai diplomatái általában nemesi méltóságot viselnek, de gyakran nem hivatalos nevükön, hanem a nemesi rangot adó település neve alapján említődnek a forrásokban. Így például a negyven éven át a cári udvarban szolgáló Antonio Maresca, Serra Capriola hercege következetesen Serra Capriola néven szerepel az itáliai és orosz forrásokban, valamint a szakirodalomban is. Ugyanezt a gyakorlatot követi a dolgozat, a forrásokkal és a szakirodalommal egyező módon történik a nevek használata.

A vizsgált korszakban nem létezett sem egységes Németország, sem egységes Olaszország, ezért előbbi terület „német államok”, utóbbi pedig következetesen „Itália” vagy „itáliai államok” néven szerepel a dolgozatban. Ettől csak az idézett szövegekben található megnevezés tér el, az viszont feltüntetésre kerül. A dolgozat az „angol” és a „brit” jelzőt, valamint az Anglia és a Nagy-Britannia elnevezést egymás szinonímájaként használja, ugyanígy az Oszmán Birodalom és a Török Birodalom, valamint a Toscana és Toszkán Nagyhercegség megnevezést is.

I. 2. HISTORIOGRÁFIAI ÁTTEKINTÉS

A dolgozat forrásbázisa azokon a publikált forrásokon alapul, melyek az Orosz Birodalom külügyminisztériumának dokumentumaiból került összeállításra a nagyszabású, „*Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел.*”⁵ („*Oroszország külpolitikája a XIX. században és a XX. század elején. Az Orosz Külügyminisztérium dokumentumai.*”) címet viselő, több sorozatot felölelő forrásgyűjteményben. Az első kötet 1960-ban jelent meg és azóta is folyamatos a sorozatokat alkotó kötetek kiadása. Jelen dolgozat az első (1801–1815) és a második sorozat (1815–1830) köteteiben található, Nápolyi-Szicíliai Királyságot érintő külügyi dokumentumokon alapul.⁶ A sorozat főszerkesztője A. L. Narocsnyickij, a források válogatását és publikálását végző bizottságban a szovjet és az orosz történettudomány jeles kutatói (többek között Sz. D. Szkazkin, G. K. Gyejev, V. I. Mazajev, N. Sz. Kinjapina, A. M. Sztanyiszlavszkaja, N. B. Kuznyecova) vettek részt. A kötetekbe korábban nem dokumentált szerződések és megállapodások, orosz diplomatáknak adott császári leiratok, dokumentumok és instrukciók, a külföldön szolgálatot teljesítő orosz követek legfontosabb jelentései kerültek be. A korábban máshol már megjelent

⁵ A források megjelölésénél a lábjegyzetekben a továbbiakban az orosz rövidítés (БИП) szerepel, a szövegtörzsben a latin átírata (VPR).

⁶ A forráskiadás 1917-ig tervezett további sorozatai: harmadik (1830–1856), negyedik (1856–1878), ötödik (1878–1895) és hatodik (1895–1917).

források annotált módon szerepelnek a kötetben. A kor diplomáciai nyelve a francia, ezért a legtöbb forrás francia nyelven és az arról készült orosz fordításban található meg a gyűjteményben. A kötet végén található „Jegyzetek” („Примечания”) nagy számban tartalmaznak olyan, a cári külügyminisztériumtól kiinduló, vagy oda orosz diplomatától beérkező jelentést, diplomáciai levelet, melyek a kötet fő törzsébe nem kerültek bele, de fontos információkat tartalmaznak, vagy segítenek egy-egy kérdés további megvilágításában. Szintén ebben a részben kaptak helyet az uralkodóktól, a külföldi kormányoktól vagy diplomatáktól az orosz külügyminisztériumnak vagy a cárnak szánt dokumentumok, esetleg sajtópublikációk. Ugyanitt szerepelnek a szerkesztőbizottság tagjai által készített magyarázó megjegyzések, a külföldi történeti kutatások eredményei. Minden kötetben hely- és névmutató segíti a tájékozódást. Az orosz–szicíliai–nápolyi kapcsolatok feltáratlanságát erősíti meg, hogy Sz. N. Dolgorukij (Dolgorukov 1770–1829) orosz tábornok és diplomata a VPR kötetek névjegyzékében az 1811 februárjától 1812 februárjáig terjedő időszakban tévesen szicíliai követként kerül feltüntetésre.⁷

A dolgozat kisebb számban felhasznál magyar nyelvű forrásgyűjteményekben megjelent forrásokat is, főként a külpolitikára hatást mutató belpolitikai eseményekre vonatkozóan.

A téma szakirodalma viszonylag kevés, az I. Sándor uralkodásának idejét egészében lefedő orosz–nápolyi–itáliai kapcsolatok alakulásával foglalkozó munka nem került jelen dolgozat látókörébe. E disszertációhoz képest mind időben, mind területileg kiterjedtebb itáliai–orosz kapcsolatok kutatásával foglalkozó művek fontos bázist szolgáltattak az 1801–1825 közötti időszak vizsgálatához. A kutatás során figyelmet kaptak az Orosz Birodalom és Itália történetének szentelt összefoglaló munkák, melyekből a bel- és külpolitikai események összefüggései jól láthatóak; a diplomáciatörténet orosz és magyar nyelvű eredményei, illetve a korszak egy-egy nemzetközi problémájának vizsgálatára specifikálódott monográfiák, tanulmányok.

A XIX. század első felének orosz–nápolyi–szicíliai, de tágabb értelemben vett orosz–itáliai kapcsolatok sem kaptak kiemelt figyelmet a történettudományban. Egyetlen olyan munka került a kutatói látókörbe, amely Dél-Itáliát a nemzetközi összefüggések tekintetében vizsgálja, azonban ez a mű a francia–nápolyi kapcsolatokra helyezi a hangsúlyt.⁸ A Nápolyi Királyság

⁷ Pl.: Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая 1801–1815 гг. Том 6. 1811–1812 гг. Государственное издательство политической литературы. Москва, 1962. 795.

1808-ban megszakadtak a hivatalos diplomáciai kapcsolatok a Szicíliai Királysággal, D. P. Tatyiscsev elutazása után nem volt Palermóban orosz követ egészen 1814-ig (a hivatalos képviselő, G. D. Mocenigo csak 1815-ben érkezett meg). A VPR I/7. kötetében közölt források szintén nápolyi tevékenységéről – leginkább a nápolyi francia követtel történt verekedéséről – számolnak be.

⁸ Davis, J. A.: Naples and Napoleon. Southern Italy and the European Revolutions (1780–1860). University Press, Oxford, 2006.

fontos szerepet játszott Napóleon dinasztikus politikájában. *John A. Davis* monográfiájában nagy figyelmet szentel a királyság belső állapotainak, pénzügyi helyzetének, a Napóleon és Joachim Murat nápolyi király közötti feszültségek bemutatásának, illetve konfliktusaik nemzetközi eseményekre gyakorolt hatásainak. Davis nem fordít külön érdeklődést a királyság orosz diplomáciában betöltött szerepe iránt, de az angol–szicíliai–nápolyi–francia relációnak igen, ezért jól hasznosítható a nemzetközi eseményekben bővelkedő időszak vizsgálatához.

Az 1950-es évek végén és az 1960-as években jelentek meg az Orosz Birodalom Itáliával kapcsolatos külpolitikáját érintő munkák. Az orosz–itáliai kapcsolatok történetének kutatásához alaplátnak számít *Giuseppe Berti* olasz marxista történész olasz és szovjet leváltárak anyagainak kutatásával készült nagyszabású munkája „*Oroszország és az itáliai államok a Risorgimento korában*”.⁹ A monográfia orosz nyelvű megjelenéséhez *Sz. D. Szkazkin* írt bevezető tanulmányt, amely „*a kevésbé ismert, sőt a nemzetközi kapcsolatok történeti kutatásainak ismeretlen tárgya*” kifejezéssel illeti a témaválasztást.¹⁰ Berti a XVIII. század második felétől az 1860-as évek elejéig tekinti át az itáliai államok Orosz Birodalommal fenntartott kapcsolatait, de az 1805–1813 közötti időszaknak szinte egyáltalán nem szentelt figyelmet (leginkább Joseph de Maistre szárd diplomata 1803–1817 közötti pétervári küldöttsége kerül a fókuszba). Számos, korábban ismeretlen forrás felhasználásával készült munka, melynek fontosságát jól mutatja, hogy a témát érintő minden kutató Berti könyvére támaszkodik, sőt a VPR 2. szériájának 6. kötete, amely az 1825. év elejétől 1826 decemberéig tartó időszakban született orosz külügyminisztériumi forrásokat tartalmazza, az itáliai államok és a dekabrista felkelés közötti kapcsolatokat szintén e könyvből idézve közli.¹¹ A monográfia számtalan forrást idéz, gyakran oldalakon keresztül és mellékletben a különösen fontosnak ítélt 12 darab dokumentumot teljes terjedelmében tartalmazza. Szkazkin megfogalmazása szerint Berti munkája után „*a következő kutatóknak már csak a részletek maradnak*”,¹² azonban ezt a kijelentést nem veheti szó szerint a téma iránt érdeklődő, mert a könyv szemléletmódjában és terminológiájában elavult, illetve valamennyi itáliai állam diplomáciai kapcsolatainak áttekintésére törekszik, s ez magával vonja, hogy terjedelme ellenére sem merül el minden kérdésben, illetve több időszakot eleve kihagy a vizsgálatából. Szintén nem kapnak figyelmet a Jón-szigetek, melyek pedig 1798–1807 között az orosz földközi-tengeri politika gerincét

⁹ Бerti, Д.: Россия и итальянские государства в период Рисорджименто. Издательство Иностранной литературы, Москва, 1959.

Olasz nyelven Rómában jelent meg 1957-ben.

¹⁰ Сказкин, С. Д.: Вступительная статья. // БЕРТИ 1959. 5–15. 5.

¹¹ Лд.: Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия вторая 1815–1830 гг. Том шестой (четырнадцатый). Январь 1825 г. – декабрь 1826 г. Издательство Наука, Москва, 1985. Прим. 186. 799.

¹² СКАЗКИН 1959. 5.

képezték és a földközi-tengeri komplex kérdéskörben elszakíthatatlanul kapcsolódtak Dél-Itália kérdéséhez. Nem követi nyomon a négyes szövetség kongresszusainak, az 1820–1821 között lezajlott itáliai forradalmak eseményeit, az 1805. évi orosz csapatok nápolyi partraszállása említést sem kap. A dél-itáliai titkos társaságok tevékenységének, azok Oroszország iránti orientálódásának, I. A. Kapodisztriasz, P. B. Kozlovskij és Frederic Cesar Laharpe itáliai társaságokkal fenntartott kapcsolatainak jelentős figyelmet szentel, sok hipotézist állít fel az itáliai titkos társaságok tevékenységéről, ami gyakran csak következtetésein, nem pedig forrásokon alapul.¹³ Véleménye szerint I. A. Kapodisztriasz 1816-ban kapta meg külügyi államtitkári kinevezését, mert I. Sándor így akart revansot adni Nagy-Britanniának és Ausztriának a Talleyrand-nal 1815. január 3-án kötött oroszellenes szövetségért, és ily módon akarta felhasználni a liberális társaságokat.¹⁴ Elképzelhető, hogy I. Sándor valóban az oroszellenes szövetség megkötése miatti revansként tekintett a titkos társaságokra, de Kapodisztriasz már a bécsi kongresszus előtt, 1814 augusztusában megkapta a külügyi főtitkári kinevezését. A szemjonovszkojei ezred lázadását (1820) egy helyen 1818-ra teszi,¹⁵ A. A. Czartoryski külügyminiszterségét 1804–1807 közötti időszakra datálja,¹⁶ de Czartoryskit már 1806 nyarán A. Ja. Budberg váltotta fel a külügyminisztérium vezetésében. Minden hiányossága ellenére Berti kutatásai kikerülhetetlenek az itáliai–orosz kapcsolatok történetének vizsgálatához.

Az Orosz Birodalom és az itáliai államok közötti diplomáciai kapcsolatok nagyívű (a XIII. századtól a II. világháború kirobbanásáig terjedő időszakban) áttekintésével találkozhatunk *T. V. Zonova* munkájában.¹⁷ Mivel minden itáliai államnak figyelmet szentel, nem mélyül el egy-egy rész kérdésben, így például az 1798–1814 és 1815–1820 közötti nápolyi–szicíliai–orosz kapcsolatok egyáltalán nem kerülnek vizsgálat alá, de kitér Serra Capriola pétervári nápolyi követ tevékenységére. Zonova Oroszországot a Szicíliai Királyság integritása támogatójának nevezi, a két állam közötti viszonyt nyugodtnak és barátinak értékeli.¹⁸

¹³ A téma kutatói gyakran felróják, hogy Berti felnagyítja az itáliai titkos társaságok és a félszigeten szolgálatot teljesítő orosz diplomaták kapcsolatait. Pl.: Ковальская, М. И.: Революционное движение в Италии и оппозиционные круги русского дворянства (1818–1821 гг.). // Сказкин, С. Д. (от. ред.): Россия и Италия. Из истории русско-итальянских культурных и общественных отношений. Издательство "Наука", Москва, 1968. 133–137. 134.

¹⁴ БЕРТИ 1959. 359–360.

¹⁵ БЕРТИ 1959. 361.

¹⁶ БЕРТИ 1959. 208.

¹⁷ Зонова, Т. В.: Россия и Италия: История дипломатических отношений. Учебное пособие. Часть I. Московский государственный институт международных отношений (университет), Кафедра дипломатии, Москва, 1998.

¹⁸ ЗОНОВА 1998. 29–30.

Szintén alapműnek számít a téma kutatásához G. A. Szibirjeva „*A Nápolyi Királyság és Oroszország a XVIII. század utolsó negyedében*” című monográfiája.¹⁹ Az itáliai államok politikai konzervativizmusuk és a legtekintélyesebb európai államoktól való függésük miatt nem igyekeztek az 1768–1774-es orosz–török háború győzelmei után fekete-tengeri hatalommá vált Oroszországgal diplomáciai kapcsolatokat létesíteni, egyetlen kivételnek a Nápolyi Királyság bizonyult. Szibirjeva a két állam közötti hivatalos kapcsolatfelvételtől kezdve a második koalíció széteséséig követte nyomon a diplomáciai események mellett a kereskedelem és a kulturális kapcsolatok fejlődését, a két állam diplomatáinak portréit nagyon szemléletesen rajzolja meg a követi jelentéseikből vett idézetekkel. Kutatásai főként orosz levéltári forrásokon alapulnak, melyekből terjedelmes idézeteket közöl. Az általa vizsgált korszakban az orosz–nápolyi kapcsolatokat „*Európa nemzetközi élete történetének fontos és elidegeníthetetlen részeként*”²⁰ értékeli, ami teljesen megalapozott állítás és igaz a jelen dolgozat időkeretére vonatkozóan is.

Az 1966 májusában Rómában megtartott olasz és szovjet történészkonferencia előadásaiból 1968-ban Moszkvában megjelent tanulmánykötetben is főként a két állam közötti kulturális hatások és a XIX. századi társadalmi mozgalmak közötti kapcsolatok állnak a fókuszban.²¹ A külpolitikai és diplomáciai kérdések kisebb számban szerepelnek, de fontos témákat világítanak meg. M. A. Dodoljev tanulmányában az 1808. évi orosz–szicíliai diplomáciai szakítás történetét mutatta be,²² K. F. Miziano az 1820–1821-es nápolyi forradalom orosz társadalomra, főként a dekabrista felkelés tagjaira, gyakorolt hatását vizsgálta.²³ M. I. Kovalszkaja a liberalizmussal szimpatizáló orosz diplomaták és államférfiak 1818–1821 közötti tevékenységének szentelt figyelmet, különös tekintettel P. B. Kozlovskij torinói orosz követ, P. V. Hahn toszkán, majd római követségnél szolgálatot teljesítő orosz diplomata és I. A. Kapodisztriasz külügyi államtitkár ténykedésének, Laharpe 1819. évi itáliai utazásának.²⁴ Giuseppe Berti tanulmánya I. Miklós Itália-politikájának jellemzőit vázolta fel.²⁵

¹⁹ Сибирева, Г. А.: Неаполитанское королевство и Россия в последней четверти XVIII в. Наука, Москва, 1981.

²⁰ СИБИРЕВА 1981. 177.

²¹ Сказкин, С. Д. (от ред.): Россия и Италия. Из истории русско-итальянских культурных и общественных отношений. Издательство "Наука", Москва, 1968.

²² Додолев, М. А.: Франко-русский союз 1807 и Сицилия. (К истории разрыва дипломатических отношений между Россией и Сицилией в 1808 г.) // Сказкин, С. Д. (от ред.): Россия и Италия. Из истории русско-итальянских культурных и общественных отношений. Издательство "Наука", Москва, 1968. 77–94.

²³ Мизиано, К. Ф.: Итальянское Рисорджименто и передовое общественное движение в России XIX века. // Сказкин, С. Д. (от ред.): Россия и Италия. Из истории русско-итальянских культурных и общественных отношений. Издательство "Наука", Москва, 1968. 95–132.

²⁴ КОВАЛЬСКАЯ 1968.

²⁵ Берти, Д.: Итало-русские отношения с 1826 по 1860 год. // Сказкин, С. Д. (от ред.): Россия и Италия. Из истории русско-итальянских культурных и общественных отношений. Издательство "Наука", Москва, 1968. 138–153.

1984-ben *Riccardo Picchio* kezdeményezésére elindult a „*Russica-Italica*”-nak nevezett kutatási projekt, amely a Nápoly és az Orosz Birodalom közötti dokumentumok, levéltári anyagok pontos meghatározására irányult. E kezdeményezésre az „*Archivio italo-russo*” sorozat több része is napvilágot látott, amely Itália és a szláv államok közötti történeti, kulturális kapcsolatokra fókuszál, de a Nápolyi Királyság és az Orosz Birodalom közötti diplomáciai viszony részletes feldolgozására még nem került sor.²⁶ Az „*Archivio italo-russo IV.*” kötetében *Marina di Filippo* a Nápolyi Állami Levéltár (*Archivio di Stato di Napoli*) Orosz Birodalmat érintő dokumentumait tekintette át, tanulmánya bevezetőjében hangsúlyozva, hogy az iratanyag összefüggő feldolgozása még nem történt meg.²⁷

Az Orosz Birodalom történetéhez, az egyes uralkodók külpolitikai tevékenységeinek áttekintéséhez nagy segítséget adnak az „Oroszország történetek”. *Rátz Kálmán* Oroszország történetét feldolgozó monográfiája 1943-ban látott napvilágot és Oroszország történetét a kezdetektől 1917 novemberéig tekinti át kronologikus rendben.²⁸ Az egyes uralkodók belpolitikájának a külpolitikai eseményeknél csak jóval kisebb figyelmet szentel, mégis a többi nagy áttekintő munkához hasonlóan nála sem hangsúlyos az egyes diplomáciai kérdések megoldása felé vezető utak bemutatása, az elért nemzetközi szerződések részletezése. Az orosz–itáliai kapcsolatok csak az I. Pál uralkodása alatti szuvorovi hadjáráshoz kapcsolódóan kapnak figyelmet, illetve kiemeli I. Sándor Piemont Franciaországhoz csatolása (1802) miatti aggodalmát,²⁹ de általános Oroszország-történetként mind a mai napig jól használható munka.

Szintén hasznos az orosz külpolitika általános áttekintéséhez a *Rátz Kálmán* kötetéhez képest közel fél évszázaddal később megjelent terjedelmes mű a magyarországi „*oroszságtudomány*”³⁰ jeles kutatóinak munkája – *Font Márta*, *Szvák Gyula*, *Niederhauser Emil* és *Krausz Tamás* Oroszország története.³¹ A Kijevi Rusztól kezdve az 1990-es évek végéig tekintik át az orosz történelmet kronologikusan, a kül- és belpolitikai eseményeknek egyaránt figyelmet szentelve. Éppen a nagyívű terjedelme miatt az orosz–itáliai kapcsolatok rendkívül

²⁶ Az Europa Orientalis keretein belül eddig megjelent 30 kiadvány jegyzéke (a kötetek letölthetőek): http://www.europaorientalis.it/collana_indici.php [letöltés időpontja: 2018. 08. 13.]

²⁷ Filippo, M. di: Per una storia dei rapporti fra il Regno di Napoli e l’Imperio Russo. // Rizzi, D.–Shishkin, A. (a cura di): *Archivio italo-russo IV*. Europa Orientalis, Salerno, 2005. 243–295. 243.

²⁸ *Rátz Kálmán: Oroszország története. Ősidőktől–1917. november 6-ig*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1943.

²⁹ *RÁTZ* 1943. 123, 127.

³⁰ *Szvák Gyula* szóhasználata.

A magyarországi „*oroszságismeret*”, „*oroszságtudomány*” áttekintéséhez ld.: *Szvák Gyula: Az „oroszságismeret” budapesti iskolája*. // *Szvák Gyula* (szerk.): *A mi Ruszisztikánk. Tanulmányok a 20/25. évfordulóra*. Ruszisztikai Könyvek XL. *Russica Pannonicana*, Budapest, 2015. 13–34.

³¹ *Font Márta–Krausz Tamás–Niederhauser Emil–Szvák Gyula: Oroszország története*. Maecenas, Budapest, 1997.

Szintén nem kapott külön figyelmet a téma *Perényi József* és *Dolmányos István* Oroszország történetében sem. *Perényi József–Dolmányos István: Szovjetunió története I. (Oroszország története 1917-ig)*. Kézirat. Tankönyvkiadó, Budapest, 1978.

kis jelentőséget kaptak benne, az 1820–1822 közötti troppai, laibachi, veronai kongresszusok csupán említésre kerülnek. Szintén csak az 1799. évi itáliai hadjárat szerepel az *N. J. Noszov* főszerkesztésében megjelent két kötetes Szovjetunió történetben, I. Pál Máltával kapcsolatos politikájának célját a dél-európai orosz befolyás növelésében jelöli meg,³² de nem követi nyomon a térségben az orosz törekvések alakulását I. Sándor uralkodása idején.

Mihail Heller és *Alekszandr Nyekrics* nagyszabású, két kötetes, hazánkban is több kiadást megélt munkája az orosz történelem kezdeti időszakától az 1990-es évekig dolgozza fel az Orosz Birodalom és a Szovjetunió történetét.³³ Mihail Heller *Orosz történelem I. Az Orosz Birodalom története* című monográfiájában a Rurik-dinasztia kezdetétől II. Miklós cár trónról történt lemondásáig (1917. március 2 (15).) mutatja be az orosz cárok bel- és külpolitikai tevékenységét. A nagy volumenű munkában csak kevés figyelmet kapnak az orosz–itáliai kapcsolatok, de érdemes kiemelni, hogy a kapcsolatfelvételt közvetlenül megelőző lépés – az 1768–1774-es orosz–török háború idején az orosz flotta földközi-tengeri jelenléte – hangsúlyt kap a könyvben.³⁴ Heller figyelmet szentel az 1799. évi itáliai hadjárat és I. Pál cár Málta szigete iránti érdeklődésének az Orosz Birodalom Napóleon ellen folytatott koalíciós háborúinak bizonyos aspektusaiban, illetve kitér az orosz külpolitika irányítóinak Itáliát érintő elképzeléseire (pl. N. N. Novoszilcevnak adott *Titkos utasítás*,³⁵ a harmadik koalíció idején az osztrák és orosz seregek Itália felszabadítására irányuló egyesülése³⁶). Terjedelméből fakadóan ez a monográfia sem részletezi a bécsi, troppai, laibachi és veronai kongresszusok eseményeit, a Nápolyi Királyság és az Orosz Birodalom közötti kapcsolatok alakulását, de alapműnek számít Oroszország diplomáciája és külpolitikája, a külpolitikai kurzusok változásainak megismerésében.

V. A. *Fjodorov* szerkesztésében látott napvilágot 2004-ben az „*Oroszország története XIX–XX. század eleje*”³⁷ című egyetemi tankönyv, melynek szerzői a történettudomány jeles képviselői közé tartoznak (pl. *N. Sz. Kinjapina*) és az orosz történeti kutatások legújabb eredményeit szerepeltetik az Orosz Birodalom bel- és külpolitikájának, társadalmi, gazdasági és politikai kérdéseinek megvilágítása során. A dolgozat által vizsgált kérdéskör nem kap figyelmet, viszont az I. Sándor 1802. szeptember 8-i manifesztumával bevezetett minisztériumi

³² „Miután Napóleon elfoglalta Málta szigetét, I. Pál azzal a céllal, hogy Oroszország befolyását kiterjessze Dél-Európára, védnöksége alá vette a Máltai Lovagrendet, sőt a lovagrend nagymesterévé nyilvánította magát.” Noszov, N. J. (főszerk.): *A Szovjetunió története I.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980. 223.

³³ Heller, M.: *Az Orosz Birodalom története. Orosz történelem I.* Osiris, Budapest, 2003.; Heller, M.–Nyekrics, A.: *Orosz történelem II. A Szovjetunió története.* Osiris, 2003, Budapest, 1996.

³⁴ HELLER 2003. 422–423, 425.

³⁵ HELLER 2003. 467.

³⁶ HELLER 2003. 468.

³⁷ Федоров, В. А. (ред.): *История России XIX–начало XX века.* Издательство Московского университета. Издательский центр "Академия", Москва, 2004.

rendszer, az orosz kormányzókörök álláspontjait az új politikai kurzusok meghatározásánál és a nemzetközi eseményekre hatást gyakorló nagyhatalmi érdekkellentéteket nyomon követi.

Az Orosz Birodalom történetének szentelt összefoglaló jellegű munkákhoz hasonlóan az Itália-történetekben is csak elenyésző figyelmet kapnak az Apennini-félsziget Oroszországgal fenntartott kapcsolatai. *Kis Aladár* 1975-ben megjelent monográfiája az 1748–1968 közötti időszakban vizsgálja Itália történetét, az itáliai államok belső berendezkedése, jellemzőjük mellett a fő szerepet az egyesülő Olaszországot érintő folyamatok alkotják, a félszigetet érintő orosz nagyhatalmi politikára nem fordít külön figyelmet, annál hangsúlyosabban követi nyomon Franciaország, Nagy-Britannia és Ausztria térségben követett céljait, politikájuk hatásait.³⁸ *Harry Hearder* szintén nem tér ki az orosz–itáliai kapcsolatokra.³⁹ *Arrigo Solmi* (1873–1944), a padovai egyetem professzorának előadásaiból készült, 1814–1918 közötti időszakot felölelő Itália-történet is csak az 1850–1860-as években, a *Risorgimento*t érintő nagyhatalmi állásfoglalások kapcsán ejt szót az orosz véleményről.⁴⁰ Nem kapnak figyelmet a félsziget államai és az Oroszország közötti kapcsolatok a három kötetes, főként olasz történészek eredményein alapuló orosz nyelvű Itália történetben sem.⁴¹ Egyedül Szuvorov itáliai hadjárata és Oroszországnak az 1820-as évek elején lejátszódott itáliai forradalmakat érintő állásfoglalása kapcsán merül fel az Orosz Birodalom, de fontos munka az itáliai államok belső szerkezetének és lényegi különbségeinek vizsgálatához. *Pete László* legújabb kutatási eredményeket összegző monográfiája a Nápolyi-Szicíliai Királyság belső viszonyainak megismeréséhez nyújtott jelentős segítséget.⁴²

A dolgozat a nemzetközi küzdőtér eseményeire, kihívásaira, tendenciáira adott orosz válaszokba ágyazva kívánja bemutatni a nápolyi udvarral fenntartott diplomáciai kapcsolatokat, helyüket I. Sándor európai ügyekben követett politikájában, amely vizsgálatához kiemelt szerepet kapnak a diplomáciatörténettel foglalkozó munkák. A „*Diplomáciatörténet*” (*История дипломатии*) I. kötete 1959-ben jelent meg *V. P. Potyemkin* szerkesztésében, az egyes részek szerzői a tudományág jeles képviselői (pl.: *Sz. D. Szkazkin*, *A. L. Narocsnyickij*, *E. V. Tarle*).⁴³ A nemzetközi diplomácia eseményein kívül megjelennek benne az orosz külügyi hivatalt érintő változások, újítások is. Itáliát érintően nagy kitekintés nem található a kötetben, de alapműnek számít mind a mai napig a diplomáciatörténet vizsgálatához. Szintén nem a

³⁸ Kis Aladár: Olaszország története 1748–1968. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975.

³⁹ Hearder, H.: Olaszország rövid története. Maecenas Könyvkiadó, Budapest, 1992.

⁴⁰ Solmi, A.: Itália föltámadása. Az Athenaeum irodalmi és nyomdai R.–T. Kiadása, Budapest, é. n. 21–22.

⁴¹ Сказкин, С. Д. (от. ред.): История Италии. Том I. Издательство "Наука", Москва, 1970.; Мизиано, К. Ф. (от. ред.): История Италии. Том II. Издательство "Наука", Москва, 1970.; Дорофеев, С. И.: (от. ред.): История Италии. Том III. Издательство "Наука", Москва, 1971.

⁴² Pete László: Itáliától Olaszországig. A *Risorgimento* és az olasz egyesítés. Gondolat Kiadó, Budapest, 2018.

⁴³ Потемкин, В. П. (ред.): История дипломатии. Том I. Государственное Издательство политической литературы, Москва, 1959.

legfrissebb szakirodalmak közé tartozik A. *Debidour* Európa diplomáciatörténetét feldolgozó műve, melynek első kötete franciául 1891-ben, oroszul pedig 1947-ben jelent meg.⁴⁴ Bevezető tanulmányában A. L. *Narocsnyickij* kritika alá veszi Debidour művét, jelen dolgozat erre nem vállalkozik, de érdemes megjegyezni, hogy Debidour számos itáliai és francia forrás felhasználásával fordított figyelmet az itáliai államok külkapcsolataira. A diplomáciatörténet egyik jeles munkája, *Paul W. Schroeder* „*The Transformation of European Politics 1763–1848*” című műve nagy segítséget ad az orosz–itáliai kapcsolatok nemzetközi kontextusainak feltárásához, a troppai és a laibachi kongresszusok folyamatainak rekonstruálásához, valamint Bourbon Ferdinánd európai ügyeket érintő hozzáállásának megismeréséhez.⁴⁵ I. Sándor uralkodásának 24 évéből 14 évet a napóleoni Franciaországgal fenntartott orosz–francia viszony határozott meg, e korszak árnyalását segíti *Michael Adams* Napóleon és Oroszország kapcsolatának szentelt monográfiája, amelyben kibontakozik az Orosz Birodalom földközi-tengeri politikája is.⁴⁶ Az orosz külpolitika egyik szegmense, a keleti kérdés komplex halmaza áll az *N. Sz. Kinjapina* szerkesztésében megjelent kiadvány fókuszpontjában,⁴⁷ az *A. N. Szaharov* főszerkesztésében megjelent öt kötetes sorozat pedig a XV. századtól 1917-ig követi nyomon az orosz külpolitikát.⁴⁸ Oroszország 1815 és 1829 közötti nemzetközi kapcsolatokban betöltött szerepét nagy részletességgel dolgozta fel *O. V. Orlik*, az 1820–1821. évi nápolyi és az 1821. évi piemonti forradalom kapcsán mélyebben megvizsgálja Itália szerepét az orosz külpolitikában.⁴⁹ A monográfiában az 1815 és 1829 közötti orosz külpolitika európai és keleti irányát vette vizsgálat alá, főként orosz forrásokon alapulva részletezi a troppai, laibachi és veronai kongresszusok történetét, I. Sándor politikáját az itáliai forradalmak elfojtása után, amely főként arra irányult, hogy az osztrákok itáliai pozícióinak megerősödését az európai erőegyensúly keretei között tartsa. A diplomáciatörténet magyar irodalmi közül az *Ormos Mária* és *Majoros István* nevével jelzett „*Európa a nemzetközi küzdőtéren. Felemelkedés és*

⁴⁴ Дебидур, А.: Дипломатическая история Европы. От Венской до Берлинского конгресса (1814–1878). Том I. Священный союз. Государственное издательство иностранной литературы, Москва, 1947.

⁴⁵ Schroeder, P. W.: *The Transformation of European Politics 1763–1848*. Clarendon Press, Oxford, 1994.

⁴⁶ Adams, M.: *Napoleon and Russia*. Hambledon Continuum, London, 2006.

⁴⁷ Киняпина, Н. С. (от. ред.): Восточный вопрос во внешней политике России. Конец XVIII–начало XX в. Издательство Наука, Москва, 1978.

⁴⁸ I. Pál politikája a második, I. Sándoré pedig a harmadik kötetben található: Санин, Г. А. История внешней политика России. XVIII век. (От Северной войны до войн России против Наполеона). // Сахаров, А. Н. (от. ред.): История внешней политики России (конец XV в.–1917 г.) Том 2. Издательство международные отношения, Москва, 1998.; Орлик, О. В. (от. ред.): История внешней политики России. Первая половина XIX века. (От войн России против Наполеона до Парижского мира 1856 г.) // Сахаров, А. Н. (от. ред.): История внешней политики России (конец XV в.–1917 г.) Том 3. Издательство международные отношения, Москва, 1999.

⁴⁹ Орлик, О. В.: Россия в международных отношениях 1815–1829. От Венского конгресса до Адрианопольского мира. Наука, Москва, 1998.

*hanyatlás, 1814–1945*⁵⁰ címet viselő munka 1814-től tekinti át a nagyhatalmi politikát, a négyes szövetség kongresszusait, Oroszország nemzetközi kapcsolatokban betöltött szerepe mellett szól I. Sándor liberális intézményekkel kapcsolatos állásfoglalásáról (elfogadhatónak tartja, amennyiben az uralkodó önként bocsátja ki, és nem forradalom erőszakolja ki) és Itália-politikájáról (a Szárd Királyság az osztrák szövetségi szerződés javaslatát orosz támogatással utasította el).⁵¹

A XVIII. század végén–XIX. század elején az orosz külpolitika hagyományos irányai a korábbiak mellett egy új tényezővel, a földközi-tengerrel egészültek ki. A. M. Sztanyiszlavszkaja az orosz–török szövetségi szerződéstől a tilsiti békéig terjedő időszakban vizsgálta meg az orosz–angol kapcsolatokat és a Földközi-tenger problematikáját (*Станиславская, А. М.: Русско–английские отношения и проблемы Средиземноморья 1798–1807.*)⁵² Sztanyiszlavszkaja nemcsak az orosz–angol kapcsolatok alakulását, hanem a Földközi-tengeren érdekelt nagyhatalmak (Oszmán Birodalom, Oroszország, Nagy-Britannia, Ausztria, Franciaország) egymással és a földközi-tengeri államokkal (Jón-szigetek, Málta) való viszonyait is részletezi, bemutatja Oroszország és a Nápolyi Királyság viszonyulásának fő jellemzőit a korszakban. Utóbbi két állam kapcsolatainak vizsgálatánál főként Giuseppe Berti kutatásaira támaszkodik, de kiegészíti azokat orosz levéltári forrásokkal, valamint a VPR I/1. kötetében található dokumentumokkal (a VPR I/2. köteté már Sztanyiszlavszkaja monográfiája után látott napvilágot). A szerző hangsúlyozza, hogy az orosz–nápolyi kapcsolatok szakirodalma rendkívül szegényes, Berti kutatásait objektívnek értékeli, amely teljesen tárgyilagosan mutatja be az orosz külpolitika szerepét Itália egyesülésének folyamatában.⁵³ Mivel Oroszország földközi-tengeri politikája szoros kapcsolatban állt a fekete-tengerrel, a szerző részletesen nyomon követi az orosz–török viszony alakulását és kitér a földközi-tengeri kereskedelmi kapcsolatokra is, valamint az orosz kormányzóköröknek a követendő külpolitikai kurzusban elfoglalt álláspontjaira. Sztanyiszlavszkaja Oroszország Itália-politikájáról kifejti, hogy 1804–1805-ben a Nápolyi Királyság foglalta el abban a fő helyet, 1805-ben pedig Oroszország Franciaországgal folytatott „*elkeseredett harcának küzdőterévé Nápoly vált*”,⁵⁴ mert stratégiai elhelyezkedésénél fogva a királyság rendkívül fontos szerepet játszott a Földközi-tengeren folyó orosz–francia versengésben. Jelen kutatás során feldolgozott VPR kötetek forrásai is megerősítik Sztanyiszlavszkaja kutatásait az orosz–angol

⁵⁰ Ormos Mária – Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren. Felemelkedés és hanyatlás, 1814–1945. Osiris Kiadó, Budapest, 1998.

⁵¹ ORMOS–MAJOROS 1998. 33.

⁵² Станиславская, А. М.: Русско–английские отношения и проблемы Средиземноморья 1798–1807. Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1962.

⁵³ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 12.

⁵⁴ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 377.

véleménykülönbségekről a harmadik koalíció keretén belül Nápolyba tervezett partaszállítás módját, célját, időtartamát érintően, és az egész vizsgált korszakban arra irányuló orosz törekvéseket, hogy a Nápolyi Királyság semleges maradjon és ne lehessen Dél-Itáliából francia támadást végrehajtani az Oroszország védnöksége alatt álló Jón-szigetek ellen. A földközi-tengeri kérdéskör komplex halmazában jelentős szerep jutott I. Pál uralkodása idején Máltának, a cár Máltai Lovagrendhez fűződő viszonyát világítja meg V. A. Zaharov és V. N. Csibiszov a rend történetét bemutató könyvükben.⁵⁵ A kutatók Pált a lovagrend nagymesterének tartják, és figyelmet szentelnek – számos korabeli sajtóorgánium publikációinak felhasználásával – a nagyhatalmak földközi-tengeri politikájának, a nápolyi király hűbéri jogai alá tartozó Málta kérdésében az orosz–nápolyi viszonyak. A kérdéskör főként a dolgozat előzményeihez tartozik, de I. Sándor uralkodásának kezdeti időszakában, ahogyan I. Pál uralkodása alatt is, Málta sorsa a földközi-tengeri ügyek egyik jelentős elemét alkotta.

A XIX. század első negyedének egy-egy problémájával foglalkozó történeti munkák szintén érdekes adalékokkal szolgálnak az itáliai–orosz kapcsolatok kutatásához. Adam Zamoyski lengyel származású történész „1812. Napóleon végzetes oroszországi hadjárata” című monográfiájában⁵⁶ I. Pál röviddel halála előtt (1801) Napóleon felé tett közeledésétől kezdve áttekinti a Franciaország elleni koalíciós háborúk diplomáciáját, főként az 1812. évi oroszországi hadjáratot megelőző diplomáciai manővereket. A szerző szerint semmi sem indokolta, hogy a harmadik koalícióban az Orosz Birodalom hadba lépjen Franciaország ellen, mivel az nem fenyegette az orosz érdekeket,⁵⁷ de a források ennek élesen ellentmondanak, a dél-európai francia hegemoniától való félelem és a Jón-szigetek védelme érdekében lépett be Oroszország a háborúba. Ugyanakkor a szerző azt elismeri, hogy 1809-ben, az ötödik koalíció veresége után, melybe Oroszország nem lépett be és Ausztria döntő vereséget szenvedett Wagramnál, „Sándort potenciális megmentőnek tartották más uralkodók is [nemcsak a porosz III. Frigyes Vilmos], köztük a francia, a szárd, a nápolyi és szicíliai, a spanyol király, a Máltai Lovagrend nagymestere, a birtokaiktól megfosztott németek serege, valamint francia, piemonti, spanyol és egyéb emigránsok egész tömege”.⁵⁸ Zamoyski kitér az Eugène de Beauharnais itáliai alkirály parancsnoksága alatti Itáliai Hadsereg és a Joachim Murat nápolyi király vezette nápolyi hadsereg összetételére, az orosz hadjárat során kifejtett tevékenységükre. Több korabeli idézettel segít megvilágítani Murat heves jellemét, melynek szerepe volt a Nápolyi Királyság sorsának alakulásában Napóleon Elbáról történt szökése után.

⁵⁵ Захаров, В. А. – Чибисов, В. Н.: История Мальтийского ордена. Вече, Москва, 2012.

⁵⁶ Zamoyski, A.: 1812. Napóleon végzetes oroszországi hadjárata. Park Könyvkiadó, Budapest, 2008.

⁵⁷ ZAMOYSKI 2008. 38.

⁵⁸ ZAMOYSKI 2008. 63.

Napóleon bukása és a bécsi kongresszus (1814–1815) című monográfiájában⁵⁹ Zamoyski Napóleon oroszországi hadjáratáról Párizsba történő hazatérésétől kezdődően mutatja be a nemzetközi történéseket, a párizsi békét megelőző tárgyalásokat és részletezi a bécsi kongresszus eseményeit, illetve rövid áttekintést ad az 1815–1823 közötti eseményekről. Bevezetésében előre figyelmeztet, hogy vizsgálódását a bonyolult Itália problémára nem terjesztette ki,⁶⁰ ennek ellenére mégis meglepően nagy figyelmet fordít a nagyhatalmak Itáliát érintő politikai elképzeléseire, és ezen belül is Bourbon Ferdinánd szicíliai, és Joachim Murat nápolyi királyságával kapcsolatos állásfoglalásukra, Napóleon Elbáról történt visszatérésének Dél-Itáliára gyakorolt hatására. A monográfia segítséget ad I. Sándor Dél-Itáliát érintő, 1814–1815 közötti kurzusának megismeréséhez, William Bentinck brit tábornagy szicíliai tevékenységéhez (1812. évi alkotmány bevezetése Szicília szigetére), mindezt a többi európai állam térséget érintő igényeinek, elképzeléseinek figyelembevételével.

Guglielmo Ferrero olasz történész az 1930-as évek második felében két, egymással szerves egységet alkotó monográfiát szentelt Napóleon 1796–1797. évi itáliai hadjáratának⁶¹ és az 1814–1815. évi bécsi kongresszusnak.⁶² Utóbbiban Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord francia külügyminiszter, XVIII. Lajos francia uralkodó és I. Sándor orosz tevékenysége tükrében vizsgálja a Napóleon bukása utáni időszak átalakítási terveit. Kiemelt figyelmet fordít Itália kérdésének és rendezésének, leginkább a francia és az osztrák viszonyulást fejt ki Murat királysága iránt, az Orosz Birodalom Dél-Itáliával kapcsolatos politikája felett elsiklik figyelme. A bécsi kongresszuson az Orosz Birodalom figyelmét főként a szász–lengyel kérdés kötötte le, de az orosz források tükrében semmiképp sem lehet azt állítani, hogy a cári diplomáciát hidegen hagyta a Nápolyi Királyság sorsa, azonban óvatos, kivárára játszó politikát folytatott. Az Oroszország és a dél-itáliai területek közötti viszony nemzetközi kapcsolatrendszerben való elhelyezkedéséről közvetett utalások találhatóak a monográfiában. Így például az 1815. január 3-i, főként az Orosz Birodalom és a Porosz Királyság ellen irányuló osztrák–francia–angol szerződés következményeit érintően Ferrero megjegyzi, hogy e megállapodás megkötése után „*a bécsi udvar számára egyre nehezebbé vált Murat támogatása a párizsi udvarral szemben, így Bécs lassan kezdett elszakadni szövetségesétől*”,⁶³ pedig az 1814. január 11-i osztrák–nápolyi szerződésben Ausztria elismerte Murat-t Nápoly királyának.

Szintén a téma kevésbé kutatott voltát támasztja alá, hogy A. Z. Manfred Napóleonról szóló monográfiájában az 1806. évi, Fra Diavolo vezetése alatt álló nápolyi felkelés kapcsán a

⁵⁹ Zamoyski, A.: *Napóleon bukása és a bécsi kongresszus (1814–1815)*. Park Könyvkiadó, Budapest, 2015.

⁶⁰ ZAMOYSKI 2015. 8.

⁶¹ Ferrero, G.: *Kaland. Bonaparte Itáliában 1796–1797*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.

⁶² Ferrero, G.: *Újjáépítés. Talleyrand Bécsben 1814–1815*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.

⁶³ FERRERO 2002. 273.

következő kijelentést tette: „*Szicíliában sem Joseph Bonaparte, sem utóda, Murat, sohasem tudott teljesen a sziget gazdájává válni. Hol itt, hol ott robbantak ki franciaellenes megmozdulások. Ennek sem Nápolyban, sem Párizsban nem tulajdonítottak jelentőséget, említésre méltónak sem tartották.*”⁶⁴ Manfred nem fordít figyelmet arra, hogy a nápolyi király, IV. (Bourbon) Ferdinánd családjával 1805 végén elhagyta Dél-Itáliát és az angol flotta segítségével Szicília szigetére menekült és ott uralkodott egészen az 1815. évi restaurációig, a francia csapatok az 1810. évi szicíliai inváziótól eltekintve nem jutottak át a Messinai-szoroson és nem foglalták el a szigetet. A nápolyi felkelések megszervezésében egyébként szerepe volt Ferdinánd feleségének, Mária Karolina királynőnek.

A témához kapcsolódó egy-egy részprobléma, a cári és a nemzetközi diplomácia egy-egy szeletének megvilágításához találhatóak tanulmányok a *Вопросы истории, Новая и новейшая история*, illetve az *История СССР* történelmi folyóiratokban, illetve utóbbi kiadvány 1992. november 2-től *Отечественная история* néven megjelenő periodikában. Így például A. G. Kavtaradze két tanulmányban követte nyomon A. V. Szuvorov itáliai és svájci hadjáratát,⁶⁵ L. V. Markov a Szent Szövetség és Oroszország viszonyát világította meg,⁶⁶ N. A. Troickij Napóleon marsalljairól írt,⁶⁷ és a korszak kiemelkedő orosz diplomatáinak, államférfiainak szentelt tanulmányok⁶⁸ is segítik a téma árnyalását. A karbonárik és az Oroszország közötti kapcsolatokról a szovjet időkben több tanulmány jelent meg, 1975-ben a dekabrista felkelés 150. évfordulója kapcsán ez a téma jelentősebb kutatói érdeklődést váltott ki. Így például több tanulmány vizsgálta a dekabrista felkelés és az itáliai titkos társaságok közötti viszonyt, az 1820-as évek elején lezajlott itáliai forradalmak hatását a Szenátus téren 1825 decemberében történt eseményekre, a dekabrista felkelés hivatalos közleményei fogadtatását Nyugat-Európában, különös tekintettel a Nápolyi és Szárd Királyságban).⁶⁹ M. A. Dodoljev Isztorija

⁶⁴ Manfred, A. Z.: Napóleon. Kossuth Könyvkiadó–Gondolat Kiadó, Budapest, 1982. 382.

⁶⁵ Кавтарадзе, А. Г.: Итальянский и швейцарский походы А. В. Суворова в 1799 г. // Новая и новейшая история. 1981/2. 85–101. A továbbiakban КАВТАРАДЗЕ 1981. 1.; Кавтарадзе, А. Г.: Итальянский и швейцарский походы А. В. Суворова в 1799 г. // Новая и новейшая история. 1981/3. 123–139. A továbbiakban КАВТАРАДЗЕ 1981. 2.

⁶⁶ Марков, Л. В.: Россия и Священный союз. // Новая и новейшая история. 1989/1. 63–76.

⁶⁷ Троицкий, Н. А.: Маршалы Наполеона. // Новая и новейшая история. 1993/5. 166–178. 171.

⁶⁸ Pl. Сулова, Н. А.: Проект испанской конституции русского дипломата Д. П.Татищева. // Новая и новейшая история 2000/5. 224–229.; Сакун, О. Ф.: Деятельность российского посла Х. А. Ливена и его супруги Д. Х. Ливен в Лондоне. 1812–1834 годы. // Новая и новейшая история 2006/6. 142–161.; Долгих, А. Н.: Виктор Павлович Кочубей. // Вопросы истории 2009/2. 68–80.; Кудрявцева, Е. П.: Российский дипломат Г. А. Строганов (1770–1857). // Новая и новейшая история 1993/4. 153–165.

⁶⁹ Pl.: Ковальская, М. И.: Итальянские карбонарии и передовая России. Вопросы истории 1967/8. 78–90.; Орлик, О. В.: Западноевропейские революции 20-х годов XIX в. и декабристы. Вопросы истории 1975/11. 140–153.; Невелев, Г. А.: 14 декабря 1825 года (Официальные версии и Западная Европа). Вопросы истории 1975/12. 94–109.; Ланда, С. С.: Зарубежные революционные связи декабриста М. Ф. Орлова. // Новая и новейшая история 1975/6. 42–54.; Нечкина, М. В.: Декабристы во всемирно-историческом процессе (к методологии изучения декабризма). // Вопросы истории 1975/12. 3–18. Az emigrációba vonult dekabristák, kapcsolataik a nyugati (köztük itáliai) forradalmárokkal a későbbi kutatásokban is kiemelt figyelmet kapnak, pl.:

SzSzSzR-ben megjelent tanulmányai az 1820-as évek elejének Oroszország Dél-Európával fenntartott kapcsolatainak árnyalásában adnak támaszt az orosz itáliai politikára irányuló kutatásoknak (az Orosz Birodalom az 1820 nyarán kitört nápolyi forradalommal kapcsolatban ugyanazt az állásfoglalást adta, amit Francisco de Zea Bermudez pétervári spanyol képviselőnek ugyanannak az évnek a tavaszán; P. V. Hahn Itáliában tevékenykedő orosz diplomata pedig az itáliai liberálisokkal tartott fenn kapcsolatokat, ami táplálta azok I. Sándor liberalizmusába vetett hitét).⁷⁰ Ettől függetlenül az 1801–1825 közötti orosz diplomácia itáliai államokkal fenntartott kapcsolatai nagyon kevés kutatás tárgyát képezik, inkább az 1799. évi itáliai hadjárat és Oroszország szerepe Itália egyesülésében⁷¹ a hangsúlyosabb témák, s ez megerősíti azt a szerzői álláspontot, hogy az I. Sándor uralkodása idején kiemelkedő fontosságú európai ügyekhez tartozó nápolyi és szicíliai irány mindenképpen további kutatásokat igényel.

A magyar kutatók közül csak kevesen szenteltek figyelmet az Orosz Birodalom itáliai államokkal fenntartott kapcsolatainak. Kivételt jelent a XV–XVI. századi, Moszkóvia és Itália közötti kapcsolatokat kutató *Radnóti Klára*, és főként a keleti kérdéssel és I. Sándor külpolitikájával foglalkozó *Bodnár Erzsébet* munkássága, aki a XIX. század orosz–itáliai kapcsolatainak több aspektusát is vizsgálat alá vette tanulmányaiban.⁷² A jelen dolgozat időkeretét, I. Sándor uralkodását felölelően vizsgálta meg „*A Szárd-Piemonti és a Nápolyi Királyság az orosz diplomáciában (1801–1815)*”, főként a VPR I. szériájában található forrásközlések tükrében.⁷³ Az Orosz Birodalom Itália-politikájától elválaszthatatlan keleti kérdés 1774–1841 közötti fekete-tengeri szorosok és a földközi-tengeri problematika összekapcsolódását külön tanulmányban világította meg,⁷⁴ I. Sándor uralkodásának egy-egy

Орлик, О. В.: Братья Тургенвы и Франция. // Новая и новейшая история. 1994/1. 174–198.; Гросул, В. Я.: Декабристы и эмиграция. // Отечественная история 2006/6. 3–19.

⁷⁰ Додолев, М. А.: Россия и испанская революция 1820–1823 гг. // История СССР. 1969/1. 113–122.; Додолев, М. А.: Записки русского дипломата об Италии (1816–1822 гг.). // История СССР. 1976/5. 157–164.

⁷¹ Серова, О. В.: Россия и объединение Италии. // Новая и новейшая история. 1994/3. 59–69.; Муромцева, О. В.: Жизнь и деятельность Джузеппе Гарибальди. Современный взгляд. // Новая и новейшая история 2002/1. 152–172.; Az egységesülő Itália Oroszországra gyakorolt hatásához szolgál érdekes adalékkal T. O. Volobujeva, aki a XIX. század második felének modernizációs folyamatainak a városi ruházatra gyakorolt visszatükröződését figyelte meg. Az itáliai Garibaldi-mozgalom a női ruhákra volt hatással, főként ők hordtak vörös inget „*garibaldista*” széles ruhaujjakkal, az emancipált orosz hölgyek pedig mélyen homlokukra húzott „*al lá Garibaldi*” sapkával tűntek ki. Волобуева, Т. О.: Эволюция городского костюма как отражение модернизационных процессов в российском обществе второй половины XIX века. // Отечественная история 2008/1. 25–35. 29.

⁷² A XVIII–XIX. századi orosz külpolitikát vizsgáló két tanulmánykötet: Bodnár Erzsébet: Oroszország a 18–19. században. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2000.; Bodnár Erzsébet: A keleti kérdés és a Balkán az orosz külpolitikában a 19. század első felében. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2008.

⁷³ Bodnár Erzsébet: A Szárd-Piemonti és a Nápolyi Királyság az orosz diplomáciában (1801–1815). // HÁDA és MTSI (szerk.): Esmék, forradalmak, háborúk. Vadász Sándor 80 éves. ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest, 2010. 45–57.

⁷⁴ Bodnár Erzsébet: A keleti kérdés és a fekete-tengeri szorosok geopolitikai és gazdasági aspektusai az orosz külpolitikában, 1774–1841. // Pap József (főszerk.): Acta Academiae Agriensis. Nova series tom. XLIV. Sectio Historiae. Tanulmányok Gebei Sándor 70. születésnapjára. Líceum Kiadó, Eger, 2017. 333–343.

külpolitikai kérdését elemezve kitekint a Szárd, illetve a Nápolyi Királyságra.⁷⁵ Bodnár Erzsébet nem csak I. Sándor uralkodásának itáliai kapcsolatait vizsgálja, hanem a későbbi időszakokét is, így az 1850–1860-as évek szlavofiljainak véleményét a *Risorgimento*ról, a keleti kérdés szerepét Mazzini külpolitikai elképzeléseiben, az orosz diplomácia állásfoglalását Garibaldi hadjárataról és az oroszokkal hagyományosan jó kapcsolatokat ápoló Nápolyi Királyság elfoglalásáról.⁷⁶

A publikált orosz forráskötetek több hazai könyvtárban fellelhetőek, ezúton is köszönet illeti a *Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárának* dolgozóit a forráskötetek és az orosz nyelvű szakirodalom könyvtárközi kölcsönzéssel rendelkezésre bocsátásáért. Az orosz nyelvű folyóiratok és szakirodalom egy része a *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában*, az *Országos Széchényi Könyvtárban* és a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban* elérhetőek. A *Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárában*, a *Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárában*, a *Szabó Lőrinc Idegennyelvi Könyvtárban* (Miskolc), a *II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtárban* (Miskolc) folytatott kutatások során került sor a magyar nyelvű szakirodalmak feldolgozására. Külön köszönet illeti a *Szerencsi Városi Könyvtár* dolgozóit, akik számos könyvtárközi kölcsönzéssel könnyítették meg a kutatói munkát. Az idegennyelvű könyvek jelentős része interneten elérhető adatbázisokból kerültek beszerzésre és a technika lehetővé tette a téma kutatását külföldi tanulmányi ösztöndíj nélkül.⁷⁷

⁷⁵ Pl. A Szárd Királyság megerősítését az európai stabilitás fontos részének tartotta Sándor, ezért a *Titkos utasítás*-ban is figyelmet szentelt neki. Ld.: Bodnár Erzsébet: I. Sándor és az európai egység eszméje. Elképzelés és valóság. A Szent Szövetség. // BODNÁR 2000. 56–72. 65–67. A továbbiakban BODNÁR 2000.a.

Az 1799. évi orosz–török megállapodás kapcsán kitért a Nápollyal orosz, török, angol oldalról kötött szövetségre: Bodnár Erzsébet: A keleti kérdés az orosz külpolitikában. Egy furcsa szövetség. Orosz–török közeledés és együttműködés a 18. század végén. // BODNÁR 2008. 33–52. 50–51. A továbbiakban BODNÁR 2008.a.

⁷⁶ Bodnár Erzsébet: A szlavofilek és az olasz egység kérdése. // BODNÁR 2000. 95–101.; Bodnár Erzsébet: Mazzini, a szlávok és a keleti kérdés. // BODNÁR 2008. 151–163.; Bodnár Erzsébet: Garibaldi hadjárata és az orosz diplomácia. // BODNÁR 2008. 194–206.

Jelen dolgozat időkeretén szintén túlmutató időszakot vizsgál meg Czövek István A. M. Gorcsakovról (1798–1883) készült munkájában (Czövek István: A. M. Gorcsakov. // Czövek István: Hatalom és közvélemény II. Sándor korában. Tanulmányok. Bessenyei György Könyvkiadó, Nyíregyháza, 2001. 49–117.). A krími háború (1853–1856) kudarca után külügyminiszterséget 1856–1882 között betöltő Gorcsakov élete több ponton is kapcsolódott Itáliához. Ifjú korában különböző udvaroknál szerzett diplomáciai tapasztalatot, az 1820-as évek második felét Itáliában töltötte (Rómában, Firenzében és Luccában, érdekelte Itália történelme és természeti gazdasága, Oroszország kereskedelmi érdekeinek gondozása a Földközi-tenger medencéjében), de K. V. Nesselrode mellett kinevezett kísérőként részt vett Troppauban és Laibachban, így már korábban is megismerkedhetett az itáliai állapotokkal. (CZÖVEK 2001. 55, 58.) Külügyminisztersége (1856–1882) idejére esett az olasz egység megteremtése, melyhez a cári diplomácia ellentmondásosan viszonyult. CZÖVEK 2001. 82.

⁷⁷ Sajnos oroszországi kutatói ösztöndíj elnyerésére nem került sor, kezdetben a doktoranduszok számára beszükkült ösztöndíj lehetőségek, az Orosz Birodalom Külügyi Levéltár állományának költöztetése, majd az épület felújítási munkálatai miatt történő zárva tartás megakadályozta, hogy a dolgozat a publikált források mellett levéltári forrásokra is támaszkodjon.

II. DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK OROSZORSZÁG ÉS AZ APPENNINI-FÉLSZIGET ÁLLAMAI KÖZÖTT 1801-IG

II. 1. ELŐZMÉNYEK

Itália a Római Birodalom bukása után megszűnt egységes államnak lenni és 1861-ig, a *Risorgimento* során egyesített Olaszország megteremtéséig nem beszélhetünk egységes Itáliáról. Metternich osztrák kancellár elhíresült jellemzése szerint „*Itália nem több, mint földrajzi fogalom*”, Radnóti Klára megfogalmazásában „*Itália történeti fejlődése is meglehetősen speciális, s az „itáliai” jelző önmagában viszonylag kevésbé egyértelmű jelentéssel bír.*”⁷⁸ Horváth Jenő szerint „*Inkább sok Itáliáról lehet beszélni, annyiról, ahány tartomány, ahány társadalmi osztály volt az Alpok alján és a félszigeten.*”⁷⁹

Az Itália feletti uralomért a századok során több nagyhatalom versengett és az itáliai államok gyakran egymással is ellenséges viszonyban voltak. A XVIII. század első fele Itáliában a háborúk és a területi változások kora volt. A spanyol örökösödési háborút (1701–1714) lezáró utrechti béke (1713. április 11.) megengedte a Bourbonoknak, hogy Spanyolország trónját megtartsák, de leszögezte, hogy a spanyol és a francia korona sosem lehet egy uralkodó kezében. Ezzel a Bourbon ház végleg két elkülönült dinasztiára vált szét. A békeszerződés a Habsburgoknak juttatta a Nápolyi Királyságot, Szardíniát, Stato dei Presidit,⁸⁰ a Milánói Hercegséget, a Savoyai uralkodó pedig megkapta Szicíliát és az ezzel járó királyi címet.⁸¹ Ezzel vége lett a spanyolok itáliai hegemoniájának, Spanyolország szerepét Ausztria vette át a félszigeten.⁸² Spanyolország nem mondott le arról, hogy visszaszerezze befolyását Itáliában, ezért V. Fülöp spanyol király flottája 1717-ben Szardíniát, 1718-ban pedig Szicíliát támadta meg. A brit diplomácia igyekezett helyreállítani a hatalmi egyensúlyt és 1718-ban rávette Savoyai II. Viktor Amadét, hogy VI. Károly német-római császárral cserélje el Szicíliát Szardíniára. 1719-ben Szicília a császárhoz került, és 1720-ban a savoyai alkirály II. Viktor Amadé nevében birtokba vette Szardíniát.⁸³

⁷⁸ Radnóti Klára: Európa Moszkóvia-képe a XV–XVI. században. Ruzsisztikai Könyvek X. Magyar Ruzsisztikai Intézet, Budapest, 2002. 9.

⁷⁹ Vadász Sándor (szerk.): 19. századi egyetemes történet 1789–1890. Korona, Budapest, 2001. 252.

⁸⁰ Orbetello, Porto Ercole, Porto Santo Stefano, Ansedonia, Talamone. Stato dei Presidi később Toscana részévé vált és a Medici-ház kihalása (1737) után egész Toscana a Habsburgokhoz került.

⁸¹ ПОТЕМКИН 1959. 323.; Hahner Péter: A régi rend alkonya. Egyetemes történet 1648–1815. Panem Könyvkiadó, Budapest, 2006. 117, 293.; Cortázar, G.–Vesga, G.: Spanyolország története. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 240–242.

⁸² СКАЗКИН 1970. 506.

⁸³ Hahner Péter: A régi rend alkonya. Egyetemes történet 1648–1815. Panem Könyvkiadó, Budapest, 2006. 294.; CORTÁZAR–VESGA 2005. 242–244.

A lengyel örökösödési háború (1733–1735) véget vetett a Habsburgok itáliai túlsúlyának. III. Károly Emánuel szárd király, Franciaország szövetségese, elfoglalta Milánót, a spanyolok Nápolyt és Szicíliát. Az 1738. évi bécsi békeszerződés Nápoly-Szicíliát a spanyol király fiának, Bourbon Károlynak juttatta, a Szárd Királyság pedig kisebb területeket kapott (Tortona, Novara). Bécsben döntés született arról is, hogy Nápoly-Szicília és Toscana nem egyesülhetnek Spanyolország és Ausztria koronáival.⁸⁴

Az osztrák örökösödési háborút (1740–1748) lezáró aacheni béke tartós hatalmi egyensúlyt alakított ki Itáliában. Nápoly–Szicília Don Carlos (a spanyol király fiának) kezében maradt, öccsége lett Parma. A Habsburgoké maradt Toscana, Milánó és Mantova. A nagyhatalmak Itáliára nehezedő túlsúlya megszűnt, és a félszigeten ötven évig béke honolt.⁸⁵ A spanyol befolyás helyett továbbra is megmaradt az osztrák, ám a közvetlen osztrák uralom csak Itália egyes részeit érintette (Lombardia), a félsziget többi állama, főként Toscana, Nápoly–Szicília Királysága és Parma csak kisebb-nagyobb mértékben voltak osztrák befolyás alatt.⁸⁶

A Szicíliai Királyság Dél-Itália hat szárazföldi részét egyesítette (Campania, Calabria, Basilicata, Apulia/Puglia, Abruzzo, Molise).⁸⁷ A Habsburg uralmat váltó Bourbonok első uralkodója a királyságban VIII. Károlyként uralkodott 1734–1759 között.⁸⁸ Bourbon Károly uralkodása során igyekezett megszilárdítani a királyi hatalmat, korlátozni a római katolikus egyház hatalmát és privilégiumait, fel kívánt lépni az egyház és a nagybirtokosok hatalma ellen, megszüntette az inkvizíció törvényszékét.⁸⁹ Az uralkodó külpolitikájában a Franciaország és Spanyolország közötti egyensúly megtartására törekedett, és fejlesztette a földközi-tengeri kereskedelmet.⁹⁰ Ennek az aktív politikának a vezetője Bernardo Tanucci márki (1698–1783), Bourbon Károly kormányának miniszterelnöke volt, aki IV. Ferdinánd király kiskorúsága idején a régensség vezetője lett. Tanucci a spanyol befolyás megőrzésének híve volt.⁹¹

IV. Ferdinánd⁹² 1768. április 7-én feleségül vette Mária Karolinát (1752–1814), I. (Lotharingiai) Ferenc és Mária Terézia lányát. Ferdinánd királyt gyenge és befolyásolható

⁸⁴ СКАЗКИН 1970. 507.; HAHNER 2006. 294.

⁸⁵ HAHNER 2006. 294.

⁸⁶ СКАЗКИН 508.

⁸⁷ Itália és a Szicíliai Királyság XVII–XVIII. századi gazdaságáról lásd: Benigno, F.: Gazdaság és politika a Habsburg–Szicíliaiban a XVII. században. // Világtörténet 1990 tavasz–nyár 1. szám. 10–17.; СКАЗКИН 1970. 510–518.; Delille, G.: Fejlődéstípusok a Nápolyi Királyságban a 17–18. században. // Világtörténet 1987/1. 40–60.

⁸⁸ V. Károlyként Szicília királya volt, III. Károlyként pedig Spanyolországban uralkodott.

⁸⁹ СИБИРЕВА 1981. 4.; HAHNER 2006. 304.

⁹⁰ СИБИРЕВА 1981. 4.

⁹¹ СИБИРЕВА 1981. 4.; HAHNER 2006. 304.; DAVIS 2006. 23.

⁹² Él: 1751–1825, kissé nehéz őt sorszámmal ellátni, ugyanis IV. Ferdinánd néven Nápoly, III. Ferdinánd néven Szicília királya, 1816-tól haláláig a Nápolyi–Szicíliai Kettős Királyság uralkodója volt I. Ferdinánd néven. Emiatt a dolgozatban többször Bourbon Ferdinándként kerül említésre.

uralkodóként szokás jellemezni, de van, akinél az együgyű jelzőt⁹³ is kiérdemelte. Adam Zamoyski szerint „*lusta élvhajhász, gyenge és kétszínű autokrata volt*”, akit csak a feleségétől való félelme tartott kordában.⁹⁴ Széchenyi István, miután 1819-ben megismerkedett Ferdinánd nápolyi királlyal, naplójában John Chetwoode Eustace „*Klasszikus körutazás Itáliában 1802-ben*” című művéből idézve egyetért a szerzővel: „*Szellemi adományokat tekintve, a természet láthatóan azonos szintre helyezte őt az emberiség nagy többségével; azaz a középszerűségnek egy defektus vagy kiválóság nélküli állapotába.*”⁹⁵

Mária Terézia lánya esküvője előtt Wenzel Anton Eusebius von Kaunitz osztrák kancellárt bízta meg, hogy beavassa a diplomáciai ügyekbe, illetve személyesen is ellátta tanácsaival a leendő nápolyi királynőt és mértéktartásra biztatta őt ezen az érzékeny területen.⁹⁶ Mária Karolina nem fogadta meg az anyai jótanácsot és Nápolyba érkezésétől egészen 1814 őszén bekövetkezett haláláig aktívan részt vett a királyság ügyeiben, nagy érdeklődéssel követte nyomon a külpolitika kérdéseit. A Habsburg-házból származó királynőt terhelte a madridi udvartól való függés, és John (Giovanni) Acton (1736/7–1811)⁹⁷ brit származású miniszter támogatásával igyekezett megtörni a „*spanyol párt*”⁹⁸ hatalmát. A királynő 1777-ben elérte Tanucci lemondatását, és ezzel megtette a legfontosabb lépést az aktívabb és függetlenebb bel- és külpolitika folytatása felé.⁹⁹

A hosszú háborúk lezárulása és a majdnem félévszázados békés időszak során a XVIII. század második felében Itália államaiban reformok születtek, melyek kedvezőbb feltételeket teremtettek a gazdasági fejlődés számára.¹⁰⁰ Fontos szerepet játszott ebben a mezőgazdasági és félkész ipari termékek iránt mutatkozó külföldi kereslet növekedése is. A gazdasági és társadalmi változások az egyes itáliai államok sajátosságai szerint, egyenlőtlenül bontakoztak

⁹³ Широкоград, А. Б.: Россия на Средиземном море. Вече, Москва, 2013. 150.

⁹⁴ ZAMOYSKI 2015. 237.

⁹⁵ J. Chetwoode Eustace „*A classical tour through Italy an. 1802*” című művéből idézi naplója 1819. április 7-i bejegyzésében: Széchenyi I.: Napló. Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 66.

⁹⁶ Niederhauser Emil–Kamenszkij, Alekszandr: Mária Terézia–Nagy Katalin. Pannonica Kiadó, Budapest, 2000. 111.

⁹⁷ Angol orvos fiaként született, majd a Toszán Nagyhercegség flottájához került. 1779-ben kérték fel a nápolyi királyi flotta újjászervezésére. Itt gyors karriert futott be, vezetése alá került a szárazföldi hadsereg, a pénzügyek és a kereskedelem is. 1785-től miniszterelnök, haláláig töltötte be ezt a posztot. Ld.: СИБИРЕВА 1981. 36.; Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая 1801–1815 г. Том 1. Март 1801 г.–апрель 1804 г. Государственное издательство политической литературы. Москва, 1960. 730.; Salvatorelli, L.: Olaszország története II. A reneszánsztól a legújabb korig. MTA, Budapest, 1943. 192.

⁹⁸ СИБИРЕВА 1981. 5.

⁹⁹ Uo.

¹⁰⁰ A gazdasági fejlődés nehezen indult meg, a világ ipari termelésének relatív megosztását bemutató táblázatban Paul Kennedy Itália valamennyi államára vonatkozóan 1750-re 2,4; 1800-ra 2,5-ös értéket tüntet fel. Az egy főre jutó iparodottság értéke szintén az egész félszigetre érte: 1750-ben és 1800-ban is 8 (az összehasonlítási alap: az Egyesült Királyság 1900-ban =100). Ld.: Kennedy, P.: A nagyhatalmak tündöklése és bukása. Gazdasági változások és katonai konfliktusok 1500–2000. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992. 144.

ki a félszigeten.¹⁰¹ Az északi területek jobban fejlődtek, Dél-Itáliát az elmaradottság jellemezte, oly annyira, hogy a XIX. század elejének viszonyai akár a XVI–XVII. századba is beillettek volna. A feudális viszonyok érintetlensége, a nagybirtokok és az egyházi birtokok tradicionális uralma, a középkori technikával elért alacsony terméshozamok, a szegénység, a túlnépesedés, a földpusztulás és talajerózió voltak Dél legjellemzőbb vonásai.¹⁰² Az egy uralkodó alatt egyesült Szicíliai és Nápolyi Királyság az egész XVIII. században megőrizte önálló törvényhozását és államigazgatását. A király Nápolyban székel, Palermóban az uralkodó által kinevezett alkirály a helyi kormánnyal együtt irányította a Szicíliai Királyságot. A két királyság gazdasága, társadalma és kultúrája lényegesen eltértek egymástól. A szicíliai partikularizmus erős volt, a nápolyi kormány hajlamos volt gazdaságilag és politikailag is gyarmatként tekinteni a szigetet.¹⁰³

A növekvő külkereskedelemben Livorno és Genova mellett Dél-Itália kikötői is szerepet játszottak, főként selymet, bort és mezőgazdasági termékeket exportáltak.¹⁰⁴ Az 1787. évi orosz–nápolyi kereskedelmi szerződés megkötésével valamennyire megélénkült a két állam közötti kereskedelem, de a XVIII. század végén az Appennini-félsziget és az Orosz Birodalom közötti kereskedelmi kapcsolatok nem tudtak teljes mértékben kibontakozni, mert az itáliai államoknak nem volt engedélyük a Portától a fekete-tengeri szorosokon való áthaladásra. A XVIII. század végén a Nápolyi Királyság főként diót, mazsolát, olivaolajat, bort, korallt, citromlevet és a bőrkikészítéshez használatos friss sós citromot exportált az Orosz Birodalomba. Fa, vas, prémek, bőrök, viasz pedig Oroszországból érkezett a Nápolyi Királyságba.¹⁰⁵ A királyságban létesültek ugyan állami textilmanufaktúrák, emellett jelentős volt a selyemipar is, de az állam mégis agrárország maradt. Jelentős volt a szőlőtermesztés, a királyságban az olaj exportja addig soha nem látott méreteket öltött.¹⁰⁶ Szicília főként gabonájával kapcsolódott be a külkereskedelembé. A mezőgazdaságban a nagybirtokok domináltak, a termelés extenzív volt. A XVIII. század második felében Nyugat-Európában megkezdődött „*mezőgazdasági forradalom*” technikai újításai több okból kifolyólag sem jelentek meg a Nápolyi Királyságban: a korai és tartós nyári szárazság gátolta a takarmánynövények termesztését és a jogi megszorítások sem kedveztek a technikai feltételek javításának.¹⁰⁷ 1810. február 16-án Murat rendeletet adott ki mezőgazdasági társaságok

¹⁰¹ KIS 1975. 17–18.; СКАЗКИН 1970. 515.; Berend T. Iván–Ránki György: Európa gazdasága a 19. században, 1780–1914. Gondolat, Budapest, 1987. 423–424.

¹⁰² BEREND–RÁNKI 1987. 424.

¹⁰³ ПЕТЕ 2018. 34., 40.

¹⁰⁴ СКАЗКИН 1970. 516.

¹⁰⁵ СИБИРЕВА 1981. 65–66.

¹⁰⁶ СКАЗКИН 1970. 516–517.; KIS 1975. 23.

¹⁰⁷ Cafasi, F.: Le società economiche del Regno delle due Sicilie e la società economica di Capitanata (cenni storici). // Rivista di Storia dell' Agricoltura. XIII., n. 1, aprile 1973. 71–89. 71.

(*Società d' Agricoltura*) létesítésére, amit Karolina régensnő 1812. július 30-án kibocsátott rendeletében gazdasági társaságokká (*Società Economiche*) alakított és így már nem csak a mezőgazdaság, hanem az ipar és a kereskedelem területét is felölelték.¹⁰⁸ A társaságok célja volt többek között a mezőgazdaságban elterjeszteni a kevésbé ismert növényeket, az új gépeket és találmányokat, kísérleti kerteket létrehozni, meteorológiai állomásokat létesíteni, kísérleti tanulmányokat folytatni az új mezőgazdasági technikák elterjesztésének érdekében.¹⁰⁹ A társaságok működésének hatására némi fejlődés történt Dél-Itália mezőgazdaságában, de az infrastruktúra hiánya, az írástudatlanság nagy mértéke, az elmaradott társadalmi viszonyok nem tették fogékonná a mezőgazdaságot a reformokra.¹¹⁰

Dél-Itáliában a korábbi időszakokhoz hasonlóan a XVIII. század második felében is a nagybirtokok, a latifundiumok tulajdonosai kezében összpontosult a politikai hatalom, a nemesek túlsúlyban voltak a kormányzati apparátusban, a bíróságokon és a hadsereg vezetésében.¹¹¹ A bárói udvarok és a feudális igazgatás hatalmát a XIX. század elején sem sikerült megtörni, Murat eredménytelen kísérletet tett a helyi középosztályból származó tisztviselők számának növelésére, a bíróságokon és a közigazgatásban képzett és alternatívát jelentő polgári elite cserélni a nápolyi bárókat. A polgári réteg vékony volt, a jobb minőségű földekhez jutott vidéki kisgazdák, a gazdag parasztok, a kereskedők és az uzorások tartoztak hozzá.¹¹² A népesség folyamatosan elszegényedett, kialakult a föld nélküli, napról napra élő napszámosok (*braccianti*) hatalmas tömege.¹¹³ A XVIII. század végén Dél-Itália lakosságának jelentős része falusi vagy mezőgazdasággal foglalkozó népesség volt, 1789-ben Calabriában arányuk meghaladta a 90 százalékot.¹¹⁴ Fokozatosan növekedett a lakosság száma, Nápolyban 1707-ben 220.000 fő élt, 1790-ben (előváros nélkül) már 400.000 volt.¹¹⁵ Ez volt Dél-Itália legnagyobb városa, Nápolyon kívül nem volt olyan város délen, melynek népessége meghaladta volna a 30.000 főt, a XIX. század első negyedében a királyság lélekszáma 7,5 millió volt.¹¹⁶ Nápoly leginkább államigazgatási központként funkcionált, csak korlátozott ipari és kereskedelmi funkciókat fejtett ki, emellett szinte kizárólagos jogi, szellemi és kulturális központ szerepet töltött be. Nápolyban és környékén állami támogatással – főként a textilipar

¹⁰⁸ CAFASI 1973. 72.

¹⁰⁹ CAFASI 1973. 73.

¹¹⁰ CAFASI 1973. 75–76.; 1817. március 26-án a nápolyi Bourbonok megismételték Murat rendeletét.

¹¹¹ МИЗИАНО 1970. 5.

¹¹² Pilbeam, P.: A középosztályok és a bürokrácia. // Világtörténet 1995 tavasz–nyár. 18–37. 34.

¹¹³ KIS 1975. 24.; PETE 2018. 35.

¹¹⁴ Hobsbawm, E. J.: A forradalmak kora (1789–1848). Kossuth, Budapest, 1988. 16.

¹¹⁵ СКАЗКИН 1970. 516.

¹¹⁶ KIS 1975. 23.; SOLMI é.n. 20.

területén – magánmanufaktúrák létesültek.¹¹⁷ A vidéki lakosság az összlakosság 85 százalékát tette ki.¹¹⁸

A Nápolyi Királyság 1811. évi, adózási célból készített népszámlálás adatai alapján a kontinentális rész Murat uralkodása idején 82.000 km² volt 5 millió lakossal, a népsűrűség 61 fő/km² volt. A becsült urbanizációs ráta 15 százalék volt, a népszámlálás során felállított 12 adózási kategória 2. kategóriájába, amely közvetlenül a nélkülözők szintje felett elhelyezkedő osztály volt, a családok 75 százaléka lett besorolva. A királyságban az átlagjövedelem a létminimum 1,9-szeresét tette ki.¹¹⁹

Sokban hasonló gazdasági és társadalmi szerkezet alakult ki Szicílián. A gazdaságot az extenzív gabonatermelő mezőgazdaság jelentette, a déligyümölcsöt, szőlőt, olivát kisebb területen termelték. Szicílián az adókivetésről is döntő parlamentek egységesen léptek fel az alkirályjal szemben, a sziget lakossága a nápolyitól különálló nemzetként tekintette magát. A Nápolyi Királysághoz hasonlóan itt is a feudális viszonyok és a latifundiumok uralkodtak. A sziget legnagyobb városa Palermo volt (1798-ban 140.000 lakossal), de a kisebb lélekszámú (a XVIII. század végén 46.000 fős) Messina gazdaságilag élénkebb volt. Szicílián létezett egy gyenge, a földbirtokos arisztokráciához kötődő polgárság, azonban nem rendelkezett elég tőkével a mezőgazdasági modernizáció végrehajtásához. A század végén az angol tőke erőteljesen megjelent a szigeten, főként Nyugat-Szicílián.¹²⁰

A Nápolyi-Szicíliai Királyság elmaradottsága Észak-Itáliához és Nyugat-Európához képest folyamatosan növekedett, ennek ellenére földrajzi helyzeténél fogva és az uralkodó Bourbon-ház rokoni kapcsolatai miatt a királyság a nemzetközi küzdőtér egyik fontos pontját alkotta.

Oroszország és Itália államai között a hivatalos diplomáciai kapcsolatok a XVIII. század utolsó negyedében indultak meg, de már korábban is, a Moszkvai Nagyfejedelemség korától érdeklődést mutattak egymás iránt.¹²¹ Erről tanúskodik, hogy a XVI. század közepéig minden, ami Nyugat-Európában megjelent az orosz államról, először Itáliában volt olvasható, szintén

¹¹⁷ PETE 2018. 34–35.

¹¹⁸ Milanovic, B.–Lindert, P. H.–Williamson, J. G.: Measuring Ancient Inequality. NBER Working Paper No. 13550. 2007. 58. <https://www.nber.org/papers/w13550.pdf> [letöltés időpontja: 2019. január 25.]

¹¹⁹ MILANOVIC–LINDERT–WILLIAMSON 2007. 58–59, 76.

¹²⁰ PETE 2018. 37–38.

¹²¹ Ld. részletesen: RADNÓTI 2002.; Радноти Клара: Московское государство – глазами европейцев. // Szvák Gyula (szerk.): Государство и нация в России и Централно-восточной Европе. State and Nation in Russia and Central–East–Europe. Ruzsisztikai Könyvek XXII. Russica Pannonicana, Budapest, 2009. 69–77.; Radnóti Klára: Itáliai utazók Oroszország képe a 15–16. században. // Világtörténet 1997 ősz–tél. 24–36. A Moszkvában tevékenykedő itáliai építészek munkájáról: Custine, M. D.: Oroszországi levelek. Oroszország 1839-ben. Nagyvilág, Budapest, 2004. 221.; Radzinszkij, E.: II. Sándor. Az utolsó nagy cár. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006. 22.

itáliaiakhoz köthetőek Oroszország első térképei. A XVIII. század elején az Oroszország iránti általános érdeklődés megerősödött Itáliában.¹²² Annak ellenére, hogy Nagy Péter a „nagy követjárás” (1697–1698) során a sztreleclázadásról értesülve megszakította utazását és a tervezett itáliai út helyett hazatért, továbbra is érdeklődést mutatott az Appennini-félsziget felé. Itáliával kapcsolatos politikája arra irányult, hogy Velencével, Genovával, Livornóval és a firenzei kereskedőkkel kereskedelmi kapcsolatokon túl politikai jellegű érintkezés is létesüljön.¹²³

A külpolitikai tevékenység bonyolítása és kiterjedése I. Péter uralkodása alatt megkövetelte a külügyekkel foglalkozó hivatal újjászervezését, a nyugat-európai minták figyelembevételével. A XVII. század végétől a cári udvarban megjelentek az állandó külföldi képviseltek. A régi Követi Prikáz már nem tudta ellátni az állam megnövekvő külügyi feladatait, ezért Nagy Péter a XVIII. század elején létrehozta az ún. „*Tábori Követi Kancelláriát*”, ami fokozatosan átvette a Követi Prikáz feladatait.¹²⁴ 1716-ban a Követi Kancelláriába bevezették az ügyek megoldásának kollegiális rendszerét és át keresztelték Követi Kollégiummá.¹²⁵ A cár 1715-ben hozott döntést a kollégiumok előkészítéséről, de csak 1718-ban született meg a rendelet a kilenc kollégium¹²⁶ felállításáról és megalakult a Külügyi Kollégium, ami teljesen felváltotta a régi Követi Prikázt.¹²⁷ A külügyekkel foglalkozó kollégium a cár közvetlen ellenőrzése, és nem ritkán részvétele mellett folytatta munkáját. Péter uralkodásának második felében már felnőtt a tehetséges diplomaták új nemzedéke, akik kiválóan eligazodtak a nemzetközi kapcsolatokban, és rendkívüli ügyességgel látták el feladataikat.¹²⁸ Európa vezető hatalmainál állandó orosz diplomáciai képviseltek és konzulátusok jöttek létre. A külügyek kormányzásának racionális módszereivel dolgozó központi apparátusa, a Külügyek Állami Kollégiuma 1832-ig létezett.

Nagy Péter 1725. január 28 (február 8) -án bekövetkezett halála után elkezdődött a palotaforradalmak kora Oroszországban. A XVII. században az Oroszország előtt álló három

¹²² Az itáliai irodalomban poémák sokasága jelent meg Nagy Péterről és uralkodásáról. Ld. Рутенбург, В. И.: Культурные и общественные связи России и Италии (XVIII и XIX века). // Сказкин, С. Д. (от. ред.): Россия и Италия. Из истории русско-итальянских культурных и общественных отношений. Издательство "Наука", Москва, 1968. 5–24. 8.

¹²³ Az 1710-es évek elején M. Karretta orosz diplomáciai ügynök a cár megbízásából Genovában és Velencében próbálta elérni ezekben az államokban Oroszországgal fenntartott kereskedelmi kapcsolataik állandó jellegűvé tételét, Piemontban pedig politikai jellegű követséggel járt. Ebből a vállalkozásból konkrét kereskedelmi egyezmények nem születtek és a szárd uralkodó udvarában folytatott tárgyalások is megszakadtak. БЕРТИ 1959. 58–59.

¹²⁴ Lásd részletesen: САНИН 1998. 242–243.

¹²⁵ ПОТЕМКИН 1959. 344–346.

¹²⁶ Külügyi, Pénzügyi, Igazságügyi, Pénzügyi Ellenőrzési, Hadi (Szárazföldi), Admiralitási (Tengeri), Kereskedelmi, Bánya és Manufaktúra, Állami Kiadások Kollégium.

¹²⁷ FONT–KRAUSZ–NIEDERHAUSER–SZVÁK 1997. 242.

¹²⁸ ПОТЕМКИН 1959. 351, 347. I. Péter diplomatáiról ld.: ПОТЕМКИН 1959. 348–351.; Karetta itáliai tevékenységéről ld.: ЗОHOBA 1998. 17–18.

lényeges feladatból I. Péter uralkodása alatt a svéd oldódott meg, a török és a lengyel kérdés az orosz külpolitika legfontosabb kérdéseit alkották továbbra is az egész XVIII. század folyamán.

I. Erzsébet, Nagy Péter lányának uralkodása idején (1741–1762) 1749-ben Oroszország kinyilvánította szándékát Velencével diplomáciai kapcsolatok felállítására és a kereskedelmi szerződés megkötésére. Velence válaszul a tiszteletet és barátság jeleit mutatta Oroszországnak, de hallgatott a követváltást érintő konkrét javaslatról, amit Erzsébet visszautasításként értelmezett.¹²⁹

II. 2. AZ OROSZ–ITÁLIAI KAPCSOLATOK II. KATALIN (1762–1796) KÜLPOLITIKÁJÁBAN

III. Péter rövid uralkodása (1762. január–július) után felesége, II. (Nagy) Katalin lépett trónra. Nagy Katalin uralkodása idején (1762–1796) a külügyek kiemelt szerepet kaptak, a cárnő igyekezett megoldani mindazokat a külpolitikai irányokat, amelyekre Nagy Péter idején nem került sor. Külpolitikai kurzusa arra irányult, hogy Oroszország a saját érdekeinek leginkább megfelelő rendszert kövesse, és ne más udvarok politikai kívánságaitól függjön.¹³⁰ Figyelmet fordított a Nagy Péter által megteremtett, de közvetlen utódai által háttérbe szorított orosz flotta fejlesztésére.¹³¹ Az I. Pétertől megörökölt külpolitikai kérdések közül Poroszország és Ausztria közreműködésével a lengyelt gyakorlatilag rendezte (Lengyelország 1772, 1792, 1795. évi felosztásaival),¹³² és komoly erőfeszítéseket tett a török kérdés megoldására.¹³³ Uralkodása során létesültek az első hivatalos diplomáciai kapcsolatok Oroszország és Itália államai között, amit több tényező is lehetővé tett: az 1774-es kücsük-kajnardzsai béke megkötése, II. Katalin törekvése meggyengíteni Franciaország, Ausztria és az Oszmán Birodalom pozícióját, illetve növelni az orosz befolyást a Földközi-tengeren. Az itáliai államok közül elsőként a Nápolyi Királyság ismerte fel Oroszország megnövekvő szerepét Európa életében, amit a királyság arra igyekezett felhasználni, hogy erős, de távoli szövetségese által csökkenjen a Spanyolországtól és Franciaországtól való függése.

¹²⁹ БЕРТИ 1959. 60.

¹³⁰ ПОТЕМКИН 1959. 360–361.

¹³¹ Andruscsenko, A. I.: Usakov admirális, Művelt Nép, Budapest, 1954. 14, 19.

¹³² Ld. részletesen: Gebei Sándor: Oroszország hatalmi térnyerése a Rzeczpospolita rovására (17–18. század). // Frank Tibor (szerk.): Az orosz birodalom születései. Magyar kutatók tanulmányai az orosz történelemről. Gondolat Kiadó, Budapest, 2016. 132–153. 141–151.

¹³³ A keleti kérdés, azaz a hanyatló Oszmán Birodalom további sorsa az orosz külpolitika egyik kulcskérdése volt. A téma 1815-ig terjedő áttekintését ld.: Bodnár Erzsébet: A keleti kérdés és az orosz Balkán-politika 1815-ig. // BODNÁR 2008. 22–33.

Az orosz külügyek élére 1763-ban Ny. I. Panyin gróf került, aki kidolgozta az Ottomán Porta ellen irányuló úgynevezett „északi szisztéma” vagy „északi akkord” rendszerét,¹³⁴ amely az orosz hadiflotta bázisául szolgálható Nápolyi Királyság és Szicília iránti közeledést eredményezte. Az északi rendszer teljesen nem valósult meg.¹³⁵

Az 1768-tól 1774-ig tartó orosz–török háborút¹³⁶ az 1774. július 10 (21) -én a Kücsük-Kajnardzsában aláírt béke¹³⁷ zárta le, amelynek XI. cikkelye lehetővé tette, hogy az orosz kereskedelmi hajók szabadon közlekedhessenek a Fekete-tengeren, és az orosz kereskedelem a Porta egész területén megkapta a törökökkel jó barátságban lévő angolok és franciák által élvezett jogokat. A Porta elismerte a kiemelt jelentőségű stratégiai pont, a Krími Kánság függetlenségét. Az Orosz Birodalom komoly területi nyereségekhez jutott, és nem csak tekintélyes szárazföldi befolyását erősítette meg, hanem jelentős tengeri hatalommá is vált. A kücsük-kajnardzsai békével Oroszország számára felértékelődött a Fekete-tenger és a Földközi-tenger szerepe, és ehhez kapcsolódóan Szentpétervár figyelme újra az itáliai államok felé fordult.

II. Katalin megbízására A. G. Orlov és fivére, F. G. Orlov titkos küldöttséggel az Appennini-félszigeten tartózkodott 1767–1768-ban, és itáliai gyógykezelés ürügye alatt több városba ellátogattak (Messina, Nápoly, Róma, Pisa, Livorno, Siena, Firenze) és tárgyalásokat folytattak az itáliai államok politikusaival. Megbízatásukhoz tartozott, hogy a török–orosz háború miatt diplomáciailag előkészítsék a térség pravoszláv népei Porta elleni fellázításának feladatával megbízott balti flotta Földközi-tengerre történő átvonulását.¹³⁸ Az orosz hajóraj a Balti-tengerről indulva az Északi-tengeren, az Atlanti-óceánon, Gibraltáron és a Földközi-tengeren át félév alatt jutott el a Peloponnészoszhoz és a görög szigetvilághoz.¹³⁹ III. Károly Emánuel szárd király (1730–1773) előzékenyen fogadta a kikötőiben megjelenő orosz flottát,

¹³⁴ II. Katalinhoz hasonlóan Panyin is az orosz érdekek követésében látta a legfontosabb célt: „*Politikánkat egyedül Oroszország érdekéhez igazítsuk. Szövetségei által kijelölt úton csak másodrangú hatalom jár.*” Idézi D’Encausse, H. C.: II. Katalin. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006. 121.

Az északi rendszer Nagy-Britannia bevonásával az északi államok erős szövetségét (Oroszország, Poroszország, Dánia aktív, Lengyelország és Svédország passzív részvételével) kívánta megteremteni Franciaország, Ausztria és szövetségeseik, a Porta ellen. Szövetségi szerződés megkötésére került sor Poroszországgal (1764), Dániával (1765), Angliával pedig kereskedelmi szerződés aláírására (1766).

¹³⁵ FILIPPO 2005. 246.; СИБИРЕВА 1981. 6–7.; ПОТЕМКИН 1959. 363–364.

¹³⁶ Az 1768–1774-es orosz–török háború történetéről és az azt lezáró békéről ld.: HELLER 2003. 421, 423, 426–428.; ANDRUSCSENKO 1954. 18–33.; Gorskov, Sz. G.: Az állam tengeri hatalma. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1983. 128–129.

¹³⁷ Юзефович, Т. (Собрал и издал): Договоры России с Востоком. Политические и торговоы. Гос. публ. ист. библиотека России, Москва, 2005. 46–61.; Lásd még: KITUSIN–HEGEDŰS–HONFI–POPOVITS 1956. 321–324.

¹³⁸ ЗОЛОВА 1998. 18.; HELLER 2003. 422–423.; ANDRUSCSENKO 1954. 19.; БЕРТИ 1959. 65.

Az oroszok megjelenése a kortársak élénk érdeklődését váltotta ki. Ld.: Вентури, Ф.: Итало–русские отношения с 1750 до 1825 г. // Сказкин, С. Д. (от. ред.): Россия и Италия. Из истории русско–итальянских культурных и общественных отношений. Издательство "Наука", Москва, 1968. 25–50. 31.

¹³⁹ HELLER 2003. 422.

ami a Szárd Királyság és az Oroszország közötti diplomáciai közeledés első jele volt.¹⁴⁰ Szintén a térség államaival való közvetlen kapcsolatok előkészítését jelentette az enciklopédista Friedrich Melchior Grimm (1776), illetve Pál nagyherceg és feleségének itáliai utazása (1782).¹⁴¹

A Nápolyi Királyság 1776 augusztusában a bécsi spanyol követen keresztül tudatta D. M. Golicin bécsi orosz meghatalmazott miniszterrel IV. Ferdinánd „*nápolyi király óhaját közelebbi kapcsolatokat ápolni a két udvar között, baráti viszonyt saját minisztériumaikon keresztül*”.¹⁴² 1776 szeptemberében Ny. I. Panyin közölte Goliccinnel, hogy II. Katalin hajlandó kijelölni és elküldeni Nápolyba meghatalmazott diplomáciai képviselőjét. 1777. január 1 (12) - jén IV. Ferdinánd bejelentette pétervári követének Francesco d’Aquino, Caramanico hercegének¹⁴³ kinevezését. A herceg gyorsan lemondott erről a posztról és az első nápolyi követ, aki valóban megérkezett Szentpétervárra, Muzio da Gaeta, San Nicola hercege volt, aki 1779. augusztus 26-tól 1783. szeptember 10-ig képviselte a királyságot a cári udvarban. II. Katalin jóindulattal viszonyult a nápolyi követhoz, aki nehezen viselte a zord orosz éghajlatot és igyekezett elérni mielőbbi visszahívását Itáliába.¹⁴⁴ 1783 márciusában érkezett meg Szentpétervárra Antonio Maresca, Serra Capriola hercege,¹⁴⁵ az új pétervári nápolyi követ, aki tapintatával és helyzetfelismerő képességével hamarosan az orosz udvar egyik legbefolyásosabb diplomatájává vált. Serra Capriola maga kérte kinevezését az Orosz Birodalomba, mivel nem állt túl művelt személy hírében, a cári fővárosba történő kinevezése számos pletykát és intrikát váltott ki, ennek ellenére közel negyven évig tartó diplomáciai szolgálata alatt eleven kapcsolatokat működtetett nemcsak Szentpétervár és Nápoly, hanem Oroszország és egész Itália között.¹⁴⁶

¹⁴⁰ БЕРТИ 1959. 75–76.

¹⁴¹ II. Katalin javasolta Pálnak és Marija Fjodorovnáknak, hogy inkognitóban utazást tegyenek Európa országaiban. 1781 szeptemberében indult el a nagyhercegi pár 14 hónapig tartó utazására, melynek során jártak Ausztriában, Itáliában, Franciaországban, Hollandiában, Svájcban és dél-német területeken. (Сорокин, Ю. А.: Павел I. // Вопросы истории 1989/11. 46–69.)

Pál ellátogatott Torinóba, Firenzébe, Bolognába, Rómába és Nápolyba. Utazása során sehol sem felejtkezett el II. Katalinról negatív képet rajzolni, gyakran hajtogatta, hogy édesanyja azért küldte őt Itáliába, hogy Oroszországtól távol meggyilkoltassa. A Savoyai házzal baráti kapcsolatokat épített ki, amit arra akart felhasználni, hogy a torinói udvar komoly összeget kölcsönözzön számára, amivel a saját, gatsinai udvarának II. Katalintól való pénzügyi függetlenítését kívánta elérni. A kölcsön folyósítására nem került sor, de a Piemont és Pál közötti jó kapcsolatok uralkodása idején is megmaradtak. (Ld.: БЕРТИ 1959. 96–101.)

¹⁴² Idézi СИБИРЕВА 1981. 24.

¹⁴³ A herceg 1785–1792 között Szicília alkirályi posztját töltötte be.

¹⁴⁴ FILIPPO 2005. 246–247.; СИБИРЕВА 1981. 25.

¹⁴⁵ Serra Capriola (1750–1822) kinevezésétől 1807-ig a Nápolyi-Szicíliai Királyság követeként tevékenykedett a cári fővárosban. A pétervári udvar befolyásos, tisztelt diplomatájává vált, több cári kitüntetésben részesült. Első felesége halála után 1788-ban házasságot kötött az orosz főügyész lányával, Anna Alekszandrovna Vjazemszkaja hercegnővel. A tiltsiti béke után megszakadtak a hivatalos kapcsolatok a Szicíliai Királysággal, ebben az időszakban (1808 és 1811 között) magánemberként Szentpéterváron maradt és nem hivatalos minőségben továbbra is ellátott diplomáciai feladatokat. 1808-tól hivatalosan is újra követ lett, 1816-tól már a Szicíliai Kettős Királyság követeként szolgált az orosz udvarban, és ezt a posztot 1822-ben bekövetkezett haláláig töltötte be.

¹⁴⁶ СИБИРЕВА 1981. 26. 47.; БЕРТИ 1959. 74, 81.; ЗОЛОВА 1998. 25.

Első orosz követként a nápolyi udvarhoz A. K. Razumovszkij (1752–1836) került kinevezésre.¹⁴⁷ 1779 végén érkezett meg IV. Ferdinánd udvarába, ahol hidegen fogadták, de gyorsan kivívta a király és királynő jóindulatát, és hamarosan Franciaország, Ausztria és Anglia követeivel együtt a nápolyi király „*családi pártjának*” állandó tagjává vált.¹⁴⁸ A Razumovszkijnek adott instrukciókban II. Katalin előírta a nápolyi király, királynő és a miniszterek helyzetének, a kincstár, a haderő állapotának részletes megfigyelését. A cárnő hangsúlyozta a francia és a spanyol Bourbon politika megismerésének és követésének fontosságát a királyságban.¹⁴⁹ Razumovszkij személyes sikerei ellenére a politikai közeledés Oroszország és Nápoly között csak lassan történt meg, mert folyamatosan Franciaország és Spanyolország ellenállásába ütközött.¹⁵⁰ 1761. augusztus 15-én Párizsban aláírták a London ellen irányuló Bourbon családi szerződést, amely a Bourbonok francia és spanyol ágának külpolitikáját hangolta össze. A Bourbonok – a nápolyi és a parmai spanyol ágak is – kötelezettséget vállaltak egymás birtokainak védelmére, ami az 1762–1763-as és az 1778–1783-as években közös Nagy-Britannia elleni háborúhoz vezetett, de IV. Ferdinándnak sikerült kibújni a háború alól és kihirdette kormányának szigorú semlegességét.¹⁵¹

Az észak-amerikai függetlenségi háború (1775–1783) idején Anglia többször megsértette a semleges országok hajóinak áruszállítását, ezért 1780. február 28 (március 10) -án II. Katalin meghirdette a tengeri fegyveres semlegességről szóló deklarációját, melynek biztosítania kellett a hadviselő nemzetek partjai közelében a semleges államok kereskedelmének és tengerhajózásának szabadságát.¹⁵² A fegyveres semlegességhez több állam csatlakozott – megalakítva a fegyveres semlegesség ligáját –, 1780-ban Hollandia, Svédország és Norvégia, 1782-ben Poroszország és Ausztria, 1783-ban pedig a Szicíliai Királyság és Portugália.

A dél-itáliai királyság fegyveres semlegességhez csatlakozását Ferdinando Galinani (1728–1787) szorgalmazta. A felvilágosult apát Itáliában elsőként értette meg az Oroszországgal való kapcsolatok létesítésének szükségességét és az Orosz Birodalom szerepét

¹⁴⁷ A hetman, K. G. Razumovszkij fia, aki nagyon művelt és tehetséges fiatalember hírében állt. Az 1768–1774-es háborúban a flottában szolgált. 1772-ben tért vissza Szentpétervárra és közeli kapcsolatba került Pavel Petrovics nagyherceggel. A trónörökös első feleségének halála után kegyvesztett lett, mert Natalija Alekszejevna dokumentumai között a fiatalemberre nézve kompromittáló iratokat találtak. II. Katalin A. K. Razumovszkijt Baturinba száműzte és 1777 elején kinevezte őt nápolyi követnek. Bécsben meg kellett várnia az új pétérvári nápolyi nagykövet kinevezését. Ld.: СИБИРЕВА 1981. 26–27.

¹⁴⁸ СИБИРЕВА 1981. 28.

¹⁴⁹ СИБИРЕВА 1981. 29.

¹⁵⁰ ЗОЛОВА 1998. 23.

II. Katalin szerint a nápolyi udvar a függetlenségre törekvés óhaja ellenére kénytelen volt „*a francia duda szerint táncolni*”. Idézi СИБИРЕВА 1981. 33.

¹⁵¹ Hajdú Gyula (szerk.): Diplomáciai és nemzetközi jogi lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959. 79.; ПОТЕМКИН 1959. 405.; СИБИРЕВА 1981. 30.

¹⁵² A nyilatkozat jóváhagyta a semleges államoknak, hogy fegyverrel megvédjék hajóikat, valamint tisztázta a fegyvercsempészet és blokád fogalmát.

a megváltozott európai erőegyensúlyi rendszerben.¹⁵³ A Nápoly csatlakozásáról szóló szerződést 1783. február 10 (21) -én írták alá Szentpéterváron és Porticiben ratifikálták május 15 (26) -én. Az orosz–nápolyi kereskedelmi szerződést („*A barátság, tengerhajózás és kereskedelem traktátusa*”), amely lehetővé tette a szerződő felek hadihajóinak egymás kikötőjének használatát, illetve megerősítette a fegyveres semlegesség elveit, 1787. január 6 (17) -án kötötték meg Carszkoje Szeloban.¹⁵⁴

A nápolyi–orosz közeledés magával hozta a nápolyi–francia kapcsolatok megromlását, amit a Spanyolországgal fenntartott viszony elhidegülése követett. A IV. Ferdinánd udvarában elharapózó intrikákba Razumovszkij is belekeveredett, ezért 1784 végén II. Katalin – Mária Karolina királynő heves tiltakozása ellenére – visszahívta őt.¹⁵⁵ Razumovszkij diplomáciai karrierje ennek ellenére tovább folytatódott.¹⁵⁶ A diplomata 1785 elején utazott el Nápolyból és helyét P. M. Szkavronszkij vette át és tíz évig töltötte be ezt a posztot. Szkavronszkij a diplomáciai levelezés lebonyolításával A. Ja. Italinszkijt¹⁵⁷ bízta meg, aki 1783-tól az orosz követség titkári feladatait látta el és kiemelt figyelmet fordított a spanyol és francia Bourbon befolyás megfigyelésére a nápolyi udvarnál.¹⁵⁸ Azonban sem Franciaországnak, sem Spanyolországnak nem sikerült elérnie az angolbarát Acton miniszterelnök eltávolítását és Mária Karolina királynő pozíciójának meggyengülését.¹⁵⁹

¹⁵³ СИБИРЕВА 1981. 9, 36–37.; ЗОНОВА 1998. 24.

¹⁵⁴ БЕРТИ 1959. 115.; СИБИРЕВА 1981. 47.; FILIPPO 2005. 248. A kereskedelmi szerződés hatásait az Oroszország és Nápolyi Királyság közötti kereskedelemre ld.: СИБИРЕВА 1981. 55–66. A földközi-tengeri és a fekete-tengeri orosz kereskedelem jellemzőiről, volumenének növekedéséről ld.: СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 26–41.; ЗОНОВА 1998. 24–25.

A Nápolyval és más itáliai államokkal folytatott kereskedelem minden vámcsökkentés és egyezmény ellenére kezdetben jelentéktelen volt, mivel nem kaptak engedélyt a fekete-tengeri szorosokon való áthaladásra. Az 1801-ben Franciaországgal kötött békeszerződések lehetővé tették, hogy a földközi-tengeri kereskedelem ideiglenesen felélénküljön. Az európai államok érdeklődése növekedett a fekete-tengeri kereskedelem iránt és egymás után fordultak Oroszországhoz, hogy közvetítőként segítsen elérni a Portától a kereskedelmi hajóik szabad áthaladását a Boszporuszon. Az Orosz Birodalom hozzájárult ahhoz, hogy az Oszmán Birodalom 1802-ben engedélyezte Nápoly, Spanyolország, Ragusa és a Jón-szigetek kereskedelmi hajóinak szabad áthaladását a tengerszorosokon. Ld.: СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 251–253.

¹⁵⁵ СИБИРЕВА 1981. 38–39.

¹⁵⁶ Razumovszkij ezután Koppenhágában, majd Stockholmban látott el diplomáciai feladatokat. 1790-ben került a bécsi nagykövetséghez, 1792-ben kinevezték bécsi nagykövetnek. I. Pál 1799-ben visszahívta, I. Sándor 1801-ben újra kinevezte bécsi nagykövetnek és 1807-ig látta el feladatait, kiemelkedő szerepe volt a Napóleon elleni 3. és 4. koalíció létrehozásában. Az 1807-es tilsiti béke után visszavonult. Sándor 1812-ben Metternichhez küldte, hogy elérje Ausztria Oroszország melletti hadba lépését. Jelentős szerepe volt 1814-ben a párizsi béke megkötésénél, majd a bécsi kongresszuson. Ezt követően végleg visszavonult a politikától.

¹⁵⁷ A. Ja. Italinszkij (1743–1827) Kijevben teológiát tanult, majd orvos lett, Londonban és Párizsban is foglalkozott orvoslással, keleti nyelvekkel, régészettel és több tudós társaság tagja volt. Diplomata pályája jelentős része Itáliához kötődött. 1800–1802 között Nápolyban volt követ, előtte 1783-tól követségi titkárként gyakorlatilag követi feladatokat látott el a királyságban, majd 1803–1806 és 1812–1816 között Konstantinápolyban teljesített diplomáciai szolgálatot. 1817–1827 között újra Itáliában, ezúttal Rómában képviselte a cári udvart.

¹⁵⁸ СИБИРЕВА 1981. 41–42.; БЕРТИ 1959. 129–130.

Szkavronszkij „*szeszélyes jellem*” hírében állt, aki hírhedt zenerajongóként előírta, hogy nápolyi házában a vendégek és a szolgák csak énekelve beszélhetnek. СИБИРЕВА 1981. 40–41.; ЗОНОВА 1998. 26.

¹⁵⁹ СИБИРЕВА 1981. 44.

II. Katalin a bajor örökségért folytatott osztrák–porosz háborút (1778–1779) lezáró tescheni békében közvetítőként lépett fel, és ez tovább erősítette Oroszország európai tekintélyét. 1780-ban osztrák–orosz közeledés történt, melyet 1781-ben az Oszmán Birodalom elleni támadó jellegű katonai szövetség megkötése követett.¹⁶⁰ Mindez arra is utalt, hogy Oroszország eltávolodott az északi rendszertől, és Panyin halála után I. A. Oszterman lett a külügyi hivatal vezetője, A. A. Bezborodko (1746–1799) pedig II. Katalin egyik legfontosabb tanácsadója volt külügyekben.¹⁶¹ Ebben az időszakban született meg a „görög terv”, amely javasolta területek kiszakítását az Oszmán Birodalomból és azokból orosz uralkodóházból származó uralkodó vezetése alatt álló Görög Birodalom megeremtését.¹⁶²

A nápolyi–orosz kereskedelmi szerződés kapcsán a nápolyi udvar 1787 elején Marzio Mastrillit, Gallo márkit (1753–1833) Oroszországba küldte, hogy megbízható információkat szerezzen a nemzetközi kapcsolatok lehetséges változásairól, az osztrák–orosz kapcsolatokról, és a két állam Oszmán Birodalommal kapcsolatos politikájáról. Az utazás hivatalos oka a nápolyi udvar cárnő iránti barátságának kinyilvánítása volt, de a márkinak adott titkos instrukciók előírták a Krím-félsziget természeti adottságainak, lakosságának, gazdasági fejlettségének, az orosz hadsereg és flotta felszereltségének megfigyelését. Gallo márki 1787. május 10 (21) -én érkezett meg Herszonba. Két hét alatt körbeutazta a Krímet és kiemelt érdeklődést tanúsított az új orosz városok katonai megerősítése iránt.¹⁶³

II. Katalin 1783. áprilisi manifesztumában kihirdette a Krím anektálását.¹⁶⁴ A Porta 1787-ben ultimátumban követelte „a Krím visszaszolgáltatását”,¹⁶⁵ és ezzel elkezdődött az újabb orosz–török háború (1787–1791), amelybe az oroszok ellen Svédország, Oroszország mellett pedig Ausztria is bekapcsolódott.¹⁶⁶ II. Katalin számára a keleti kérdéssel összekapcsolódva felértékelődött Itália szerepe. A Szkavronszkij nápolyi orosz követnek adott 1788. január 4 (15) -i instrukcióban hangsúlyozta, hogy az orosz hadihajóknak a királyság kikötőibe történő bevonulásának és akadálytalan ellátásának megoldottnak kell lennie.¹⁶⁷ A Nápolyi Királyság A. Sz. Greig (1775–1845) admirális földközi-tengeri műveleteinek megsegítésére teljes szolgálatkészséget és együttműködést tanúsított, de az expedíciót

¹⁶⁰ ANDRUSCSENKO 1954. 61–62.; Troyat, H.: Nagy Katalin. Magyar Könyvklub, Budapest, 1995. 302.

¹⁶¹ HELLER 2003. 430.

¹⁶² Matuz József: Az Oszmán Birodalom története. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990.167.; ПОТЕМКИН 1959. 365–366.; Кудрявцева, Е. П.: Военно-политические союзы России и Турции в конце XVIII–первой трети XIX столетия. // Нежинский, Л. Н.–Игнатъев, А. В. (Отв. ред.): Россия и черноморские проливы (XVIII–XX. столетия). Москва, Международные отношения, 1999. 81–120. 83–84.; КИНЯПИНА 1978. 42.; Лупанова, М. Е.: «Греческий проект» Екатерины Великой. // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. 2008/65. 198–207.

¹⁶³ ЗОЛОВА 1998. 26–27.; СИБИРЕВА 1981. 48–50.

¹⁶⁴ A manifesztum részleteit ld.: KITUSIN–HEGEDŰS–HONFI–POPOVITS 1956. 324.

¹⁶⁵ ПОТЕМКИН 1959. 367.

¹⁶⁶ A háború eseményeiről, az orosz hadiflotta tevékenységéről ld.: ANDRUSCSENKO 1954. 63–150.

¹⁶⁷ БЕРТИ 1959. 130.

meghiúsította Svédország váratlan Oroszországra támadása és Nagy-Britannia oroszellenes pozíciója, ami megakadályozta, hogy a balti flotta hajói a Földközi-tengerre vezető úton angol kikötőkben kössenek ki.¹⁶⁸ Az orosz–török béketárgyalások során nagy szerepet játszottak IV. Ferdinánd király diplomatái: Serra Capriola pétervári és Costantino Ludolf konstantinápolyi képviselők.¹⁶⁹ A háborút lezáró 1791. december 29 (1792. január 9) -i jassy-i békében¹⁷⁰ megerősítették a kücsük-kajnardzsai békét és a Krím Oroszországhoz csatolását, az Orosz Birodalom elérte a Dnyesztert, a Fekete-tenger pedig megszűnt török beltengerként létezni.¹⁷¹

Az Appennini-félsziget államaiban az Oroszország iránti tudományos és kulturális érdeklődés továbbra is élénk maradt a XVIII. század végén, de kitértek az Orosz Birodalommal fenntartott kapcsolatok szorosabbá tétele elől.¹⁷²

A Szárd-Piemonti Királyság és Oroszország között 1783-ban létesültek hivatalos diplomáciai kapcsolatok. Oroszország szerint a Szárd Királyság az Angliával való szoros viszonya miatt nem szorgalmazta az állandó orosz követ jelenlétét Torinóban.¹⁷³ 1783-ban érkezett meg a királyságba rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter minőségében N. B. Juszipov herceg (1750–1831),¹⁷⁴ Pétervárra pedig Parella di San Martino márki kapott kinevezést.¹⁷⁵

A Velencei Köztársaság fontos pozíciót foglalt el Oroszország keleti kérdésben folytatott politikájában. II. Katalin megelégette a száz éve húzódoó kereskedelmi szerződésre irányuló eredménytelen tárgyalásokat és 1768. március 10 (21) -én kinevezte Pano Maruzzit orosz diplomáciai képviselőnek Velencébe.¹⁷⁶ 1780 után Velence számára világossá vált, hogy II. József német-római császár (1765–1790) Veneto tartomány kárára szeretne terjeszkedni, ezért

¹⁶⁸ Ld.: СИБИРЕВА 1981. 51–52.; СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 61.

¹⁶⁹ Serra Capriola az 1783. évi nápolyi–orosz kereskedelmi, és az 1787. évi fegyveres semlegességről szóló szerződés tárgyalásai során mutatott körültekintő viselkedése kiváló tárgyalóképességét bizonyította a cári udvarban, ezért kérte II. Katalin a nápolyi közvetítést az orosz–török béketárgyalásokon. FILIPPO 2005. 248–249.

¹⁷⁰ ЮЗЕФОВИЧ 2005. 61–69.

¹⁷¹ ANDRUSCSENKO 1954. 150.; ПОТЕМКИН 1959. 367.

¹⁷² Ld.: ВЕНТУРИ 1968. 32–38.; РУТЕНБУРГ 1968. 9–24.

¹⁷³ БЕРТИ 1959. 69.

¹⁷⁴ N. B. Juszipov viszonylag kevés affinitást mutatott a diplomáciai tevékenységek iránt, visszahívása után – az itáliai művészvilággal fenntartott kapcsolatai miatt – a cári színházak igazgatójának nevezték ki. БЕРТИ 1959. 130.

¹⁷⁵ БЕРТИ 1959. 81. A követnek adott első, 1783. május 26-i instrukciót ld.: БЕРТИ 1959. 86–95. Ebben szerepel az a megállapítás, hogy „A befolyás és tisztelet, amivel ma Oroszország rendelkezik az összes államban, nagy súlyt adhatnának a nyilatkozatainak, ha a körülmények késztetnének minket megkérni őt érdekeink védelmében fellépni valamely állam előtt, amiben mi érdekeltek lehetünk, főként Ausztria előtt, ha a kölcsönös kapcsolataik a jövőben is ugyanilyen barátiak maradnak, amilyenek azok, láthatóan, jelen pillanatban mutatkoznak.” In БЕРТИ 1959. 93.

¹⁷⁶ БЕРТИ 1959. 60–62, 65.

a szenátus készségesebben viszonyult II. Katalinhoz és 1782 májusában megtörtént az első velencei pétervári követ kinevezése.¹⁷⁷

Genova ellenségesen fogadta az orosz flotta földközi-tengeri jelenlétét, de beleegyezett a követcserébe, igaz, saját megbízottját csak egy évre nevezte ki. 1783-ban érkezett meg Pétervárra S. Rivarola genovai követ, akinek szigorúan megtiltották, hogy a fegyveres semlegességhez csatlakozást érintően bármilyen nyilatkozatot tegyen. A Toszkán Nagyhercegség és Oroszország közötti követváltásra 1785-ben került sor, a nagyhercegség és Ausztria közötti szoros kapcsolatokat mutatja, hogy a toszkán követet Péterváron mindig osztrákként, és nem toszkánként mutatták be.¹⁷⁸

A Pápai Állammal kapcsolatban Szentpétervár azon az állásponton volt, hogy a Szentszék képviselőjét állami, nem pedig vallási hatalom megbízottjaként kívánta elismerni. Oroszországban a pápai nunciusok csak ritkán és rendszertelenül tartózkodtak, Oroszország Rómában mindig tartott saját „megfigyelőket” és meghatalmazottakat. A Vatikán ezt nem tagadta meg, mivel ez volt az egyetlen lehetősége, hogy az Orosz Birodalomban élő katolikusokkal és unitusokkal kapcsolatokat tartson fenn.¹⁷⁹

A forradalmi Franciaország tevékenysége teljesen átrendezte az itáliai állapotokat. II. Katalin a francia forradalomnak kezdetben nem tulajdonított nagy jelentőséget. 1788 áprilisában ezt írta: „Nem osztom azok véleményét, akik úgy hiszik, hogy egy nagy forradalom küszöbén állunk.”¹⁸⁰ A franciaországi események végül kiváltották az uralkodónő aggodalmát és megpróbált katonai intervenciót szervezni a forradalmi Franciaország ellen.¹⁸¹ Az Oroszország által kidolgozott tervezetek az európai udvarokban nem találtak támogatásra, mivel a legtöbb kormány örömmel fogadta Franciaország meggyengülését. 1783 végétől 1801-ig, illetve 1804–1806 között ifjabb William Pitt volt az angol külpolitika vezetője, aki Anglia legfontosabb ellenfelének Franciaországot tartotta és előnyösnek vélte a francia pozíciók meggyengülését Kelet-Európában és a Földközi-tengeren, ezért nem támogatta a cárnő Franciaország ellen irányuló terveit.¹⁸² II. Katalin tisztában volt vele, hogy a Svédország és az Oszmán Birodalom elleni

¹⁷⁷ 1782. május 25-én Velence G. A. Giustiniani lovagot nevezte ki Pétervárra, ám ő nem fogadta el ezt a kinevezést. Augusztus elején A. Emo velencei admirálisra kívánták rábízni a követi feladatot, de ő sem vállalta el. Augusztus végén a 78 éves Francesco di Sebastiano Foscari szemelték ki a feladatra, ám meggyőzte a szenátust, hogy saját ágyában szeretne meghalni. Így végül Ferigo Foscari indult az orosz udvarba 1782 decemberében, és 1783 júniusában érkezett meg Pétervárra. БЕРТИ 1959. 82.

¹⁷⁸ БЕРТИ 1959. 68–71, 116–117.; ВЕНТУРИ 1968. 36.

¹⁷⁹ Az Oroszország és a Pápai Állam közötti viszonyulásról ld.: БЕРТИ 1959. 122–128.

¹⁸⁰ Idézi HELLER 2003. 433.

¹⁸¹ Az orosz történetírásban vita folyik arról, hogy Oroszország milyen mértékben volt a Franciaország elleni koalíció szervezője. Egyes kutatók szerint az orosz kormány a francia forradalom elleni hadjárat ösztönzője volt, mások ezt a szerepet Londonnak tulajdonítják. Ld.: САНИН 1998. 138.

¹⁸² СИБИРЕВА 1981. 67–68.; ПОТЕМКИН 1959. 414, 419.

háborúk megviselték a birodalom pénzügyi állapotát, majd a lengyel ügyek kötötték le a figyelmét, így csak a forradalmi eszmék Oroszországba való bejutása ellen tett lépéseket.¹⁸³ Az orosz–francia szakításra XVI. Lajos kivégzése (1793. január 21.) után került sor II. Katalin 1793. február 8-án kiadott rendeletével.¹⁸⁴ Az 1780-as évek végén kialakult orosz–nápolyi közeledés miatt II. Katalin bízott IV. Ferdinánd támogatásában és Franciaország elleni fellépésében. Ezt a feltevést erősítette, hogy 1791 júliusában a francia kormány kinyilvánította a baráti viszony megőrzésére irányuló óhaját a nápolyi udvarral, de Louis Marie Anne de Talleyrand korábbi francia követ meghatalmazásának meghosszabbítását Nápoly elutasította. Franciaország stuttgarti követét küldte Nápolyba, de IV. Ferdinánd és Acton is elzárkózott a francia kormány képviselőjének elismerése elől.¹⁸⁵

1792 nyarán a touloni hajóraj megjelent a Nápolyi Királyság partjainál, ezért IV. Ferdinánd kénytelen volt elismerni a királyságba küldött francia követet. I. A. Osztermann gróf helytelenítette ezt a lépést,¹⁸⁶ de Serra Capriola támogatta uralkodója döntését, amit a nagyhatalmak közötti egyetértés hiányával indokolt.¹⁸⁷ Nápoly Franciaország iránti közeledése kiváltotta II. Katalin elégedetlenségét és nem járult hozzá unokája, Konsztantyin nagyherceg IV. Ferdinánd kisebbik lányával tervezett házasságához.¹⁸⁸ A francia hajók hazatérte, és London arra vonatkozó ígérete, hogy hajlandó elküldeni az angol flottát a Földközi-tengerre a nápolyi kormány megsegítése céljából, lehetővé tette, hogy a királyság újra ellenséges pozíciót foglaljon el Franciaországgal szemben.¹⁸⁹

1791. augusztus 27-én II. Frigyes Vilmos porosz király (1786–1797) és II. Lipót német-római császár (1790–1792) kiadták a pillnitsi nyilatkozatot, a porosz haderő 1792 augusztusában átlépte a francia határt. 1793-ban a brit diplomácia tevékenységének eredményeként Hollandia, Spanyolország, Szardínia, Nápoly, Portugália és Toscana csatlakozott a Franciaország elleni háborúhoz, ezzel megalakult az első koalíció („a királyok koalíciója”).¹⁹⁰ A Nápolyi Királyság koalícióhoz csatlakozásával ismét szorosabbá váló orosz–nápolyi kapcsolatokat az új nápolyi orosz követ, F. G. Golovkin magatartása zavarta meg. A temperamentumos és intrikákra hajlamos Golovkin beleavatkozott a királyság belügyeibe, ezért

¹⁸³ СИБИРЕВА 1981. 68.; ПОТЕМКИН 1959. 428–429.; HELLER 2003. 433–434.

¹⁸⁴ Filippov, Sz. (szerk.): Az újkori orosz történelem forrásai. XVIII. század. Pannonica, Budapest, 2006. 133. A rendelet ezen kívül több intézkedést vezetett be a forradalmi Franciaország ellen, ld.: 132–134.

¹⁸⁵ СИБИРЕВА 1981. 70–71.

¹⁸⁶ БЕРТИ 1959. 146.

¹⁸⁷ Serra Capriola Osztermannal folytatott beszélgetéséről szóló 1792. december 5-i jelentését ld.: БЕРТИ 1959. 146–147.

¹⁸⁸ СИБИРЕВА 1981. 78.

¹⁸⁹ СИБИРЕВА 1981. 80.

¹⁹⁰ VADÁSZ 2001. 9–10.

II. Katalin visszahívta Pétervárra.¹⁹¹ Az új nápolyi orosz követ V. V. Muszin-Puskin-Brjusz gróf lett.¹⁹²

1792 szeptemberében a francia csapatok átlépték a piemonti határt. III. Viktor Amadé szárd király többször próbált segítséget kapni II. Katalintól és javasolta, hogy a Lengyelországban lévő orosz csapatok Magyarországon átvonulva lépjenek be az Appennini-félszigetre.¹⁹³ II. Katalin nem felejtette el, hogy Piemont nem csatlakozott a fegyveres semlegességhez, mert nem kívánta veszélyeztetni Angliával fenntartott kapcsolatát, ezért az orosz diplomácia finoman a torinói udvar értésére adta, hogy azoknál keressen támogatást, akikkel eddig is szoros viszonyt ápolt.¹⁹⁴ Bonaparte Napóleon fényes itáliai győzelmei¹⁹⁵ miatt a Szárd-Piemonti Királyság 1796. május 15-én előnytelen békét kötött Franciaországgal.¹⁹⁶ A Szicíliai Királyság 1796. október 11-én írta alá Párizsban a Napóleon által diktált békeszerződést. A köztársasági Franciaország (1795–1799 között a Direktórium) pozícióinak megerősödése Itáliában lehetővé tette az aktív közel-keleti és földközi-tengeri francia külpolitikát.¹⁹⁷ Az osztrákokkal 1797. október 17-én megkötött campoformiói béke aláírásakor teljesen reálisnak tűnt Napóleon kijelentése, miszerint „*A Francia Köztársaság a Földközi-tengert saját tengerének tartja és szándékozik ott uralkodni.*”¹⁹⁸

¹⁹¹ СИБИРЕВА 1981. 86–87.

F. V. Rosztopcsin egyenesen „*naplópónak*” (idézi СИБИРЕВА 1981. 84.) nevezte Golovkint, akinek minden tulajdonsága megvolt az udvari képviselőhöz és a közönséges szélhámossághoz is. Golovkint kevésbé érdekelte a diplomácia, könnyed világi feljegyzések stílusában, lakonikusan írta jelentéseit, ami kiváltotta I. A. Osztermann főkancellár felháborodását és az európai szalonok vidám beszélgetéseinek témáivá váltak. Nyíltan közölte a pétervári kabinettel, hogy nem kívánja terhelni magát az európai államokról szóló hírekkel. Ld.: СИБИРЕВА 1981. 84–86.

¹⁹² V. V. Muszin-Puskin-Brjusz Oroszország egyik legjelentősebb nemesi családjának sarja volt, aki apródként szolgált Alekszandr Pavlovics nagyherceg – a leendő I. Sándor cár – mellett. СИБИРЕВА 1981. 92.

¹⁹³ БЕРТИ 1959. 144.

¹⁹⁴ БЕРТИ 1959. 132–140, 148–149.

¹⁹⁵ Az első koalíció korának diplomáciatörténetéről ld.: Diószegi István: A hatalmi politika másfél évszázada 1789–1939. História Könyvtár-sorozat, MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1997. 23–30.; ПОТЕМКИН 1959. 437–455.; САНИН 1998. 136–138. Guglielmo Ferrero olasz történész külön monográfiát szentelt Napóleon és a Direktórium Itáliában végrehajtott vállalkozásáról az 1796. április 12-i montenottei csatától az 1797. október 17-i campoformiói béke aláírásáig terjedő időszakban. A hadjárat valódi célját nem Itália, hanem Németföld megszerzésében látta, melynek anyagi fedezetét az itáliai nemesfémeknek és műkincseknek kellett biztosítania: FERRERO 2000.

Napóleon 1796–1797-es itáliai hadjáratáról ld.: Tarle, J.: Napóleon. Gondolat, Budapest, 1972. 31–48.; Az 1796–1799 közötti időszak itáliai eseményeiről, az itáliai köztársaságok megalakulásáról és belső berendezkedéseiről, a társadalom helyzetéről, a franciaellenes itáliai megmozdulásokról ld.: МИЗИАНО 1970. 22–67.

¹⁹⁶ III. Viktor Amadé ellenszolgáltatás nélkül lemondott Nizzáról és Savoyáról, ki kellett lépnie a koalícióból és szabad átvonulást kellett engednie a franciáknak Piemont területén. KIS 1975. 28.; FERRERO 2000. 48–49.

¹⁹⁷ СИБИРЕВА 1981. 88.

¹⁹⁸ Idézi ugyanott.

A Leobenben kötött osztrák–francia fegyverszünet és a végleges campoformiói béke megkötésénél Ausztria megbízásából részt vett a Nápolyi Királyság bécsi nagykövete, Gallo gróf. A tárgyalásokról ld.: FERRERO 2000. 169–244. A Passerianóban aláírt, de Campoformióba keltezett békeszerződés 25 nyilvános és 17 titkos cikkelyből állt, melyek értelmében Ausztria Franciaországnak adta Belgiumot és a korábban Velence fennhatósága alatt álló levantei szigeteket (így Korfut is), elismerte a Ciszalpin Köztársaságot és javára lemondott a háború előtt osztrák kézben lévő itáliai területekről. Cserébe megkapta Dalmáciát, a korábban Velence tulajdonában álló adriai-tengeri szigeteket, Velence városát és a városállam szárazföldi területeit az Adige folyóig, valamint a Cattaro

II. Katalin megpróbálta bevonni IV. Ferdinándot egy újabb koalícióba, de a tárgyalások a cárnő 1796. november 17-én bekövetkezett halála miatt félbeszakadtak. Az új uralkodó II. Katalin fia, I. Pál lett, aki sok tekintetben változást hozott az Orosz Birodalom életében, azonban az itáliai ügyek és a földközi-tengeri orosz pozíciók megerősítése kiemelt szerepet töltött be a külpolitikájában.

II. 3. AZ OROSZ FLOTTA ÉS HADSEREG 1799. ÉVI ITÁLIAI HADJÁRATA

I. Pál uralkodását a kortársak és a későbbi kutatók nagyon ellentmondásosan értékelték.¹⁹⁹ Külpolitikájában Pál azzal kezdte uralkodását, hogy kinyilvánította a béke és a jó viszony megőrzésének szándékát minden állammal.²⁰⁰ A cár legközelebbi környezete szerint (pl. A. A. Bezborodko, V. P. Kocsubej, A. B. Kurakin) az ország belső helyzete és zilált pénzügyei miatt Oroszországnak mindenképpen békére volt szüksége.²⁰¹ Bezborodko befolyására a cár kész volt titkos tárgyalásokat kezdeni a Direktóriummal a diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatok helyreállításáról, de végül az uralkodó elhalasztotta az orosz–francia szerződés megkötését.²⁰² Uralkodása első hónapjaiban Pál nem avatkozott be az európai ügyekbe, de figyelmesen nyomon követte azokat, és arra a következtetésre jutott, hogy beavatkozása nélkül nem lehet elérni a rendet Európában.²⁰³ A cár javaslatot tett a hadban álló országok kongresszusának összehívására a békekötés feltételeinek megvitatása céljából. Pétervár nem tiltakozott az ellen, hogy Piemont Franciaországhoz kerüljön, de megengedhetetlennek tartotta további megerősödését Itáliában. A Direktórium előnytelennek ítélte az orosz javaslatokat és kitért Pétervár közvetítése elől.²⁰⁴

Napóleon számára az itáliai hadjárata ugródeszka volt a Jón-szigetek elfoglalásához, Korfu szigetét a Földközi-tenger keleti medencéje feletti ellenőrzés bázisának tartotta.²⁰⁵ Napóleon 1797-ben elfoglalta Velencét, és ezzel a városállam birtokában álló Jón-szigetek francia uralom alá kerültek. 1798 tavaszán a francia flotta kiegészülve a velencei hajórajjal katonai előkészületet hajtott végre, melynek céljáról a korabeli újságok a legellentétebb

torkolatvidékét. A békeszerződéssel a bécsi udvar távol fekvő itáliai területekről mondott le, melyek helyében összefüggő területhez jutott Itáliában. A titkos cikkelyekben II. Ferenc német-római császár elfogadta a Rajnát Franciaország határának. FERRERO 2000. 243–245.

¹⁹⁹ Lásd részletesen: САНИН 1998. 139–140.

²⁰⁰ СОРОКИН 1989. 60.; Оболенский, Г. Л.: Император Павел I. Русское слово, Москва, 2001. 213.

²⁰¹ САНИН 1998. 141.

²⁰² САНИН 1998. 142–143.; КАВТАРАДЗЕ 1981. 1. 87.

²⁰³ ШИРОКОРАД 2013. 130–131.

²⁰⁴ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 81–82.

²⁰⁵ A Direktóriumhoz írt 1797. augusztus 27-i beszámolójában Napóleon a Jón-szigetek birtoklását még Itáliánál is fontosabbnak ítélte. КУДРЯВИЦЕВА 1999. 83.

információkat adták. Az Anglia elleni támadástól egészen Konstantinápoly elfoglalásáig szóltak a hírek, Szentpéterváron úgy tudták, hogy a cél a Krím megszállása. 1798. május 19-én a flotta kihajózott Toulonból, június 11-én kikötöttek Máltán és gyakorlatilag harc nélkül megszerezték a szigetet a Máltai Lovagrendtől (Jeruzsálemi Szent János Katolikus Lovagrend/johanniták).²⁰⁶

Mivel a nápolyi király Máltát saját hűbértartásának tartotta, a Máltai Lovagrend és I. Pál cár kapcsolatában az orosz cár protektori és nagymesteri címét illetően pedig több vélemény található a diplomáciatörténettel foglalkozó szerzők között, ezért a sziget történelmének rövid áttekintése indokolt a téma vizsgálatához. Máltát 1090-ben foglalta el az araboktól a normann Roger gróf, aki előtte Szicíliaián rendezkedett be. Ez csak névleges uralmat jelentett 1127-ig, amikor II. Roger szicíliai király állandó normann közigazgatást vezetett be. Ettől kezdődően Málta a Szicíliai Királyság része lett koronabirtokként. 1530. március 24-én V. Károly német-római császár²⁰⁷ a Rodoszról 1522-ben elűzött Jeruzsálemi Szent János Rendnek adományozta Málta szigetét és a lovagrend ekkortól kapta meg a „*máltai*” jelzőt.²⁰⁸ II. Katalin a Földközi-tenger vidékén igyekezett támogatókat szerezni a Porta ellen folytatott háborúhoz, és az itáliai államok mellett Málta stratégiai jelentőségénél fogva az uralkodónó érdeklődésébe került. 1769. július 8 (19) -án kinevezte a szigetre a velencei származású Georg Kavalkabo márkít orosz követnek, akinek fő feladata abban állt, hogy elérje a Rend támogatását a törökök elleni harcokhoz. A Máltán lévő Bourbon képviselők intrikái miatt a rend a „*szigorú semlegesség*” álláspontjára helyezkedett, de az orosz–máltai kapcsolatok gyakorlatilag rendszeressé váltak.²⁰⁹ A XVIII. század végére a nagy múltú és korábban virágzó rend nehéz belső helyzete miatt kénytelen volt magának protektort, védnököt keresni. Főként a Szicíliai Királysággal való kapcsolatait nem lehetett kielégítőnek nevezni, mert Nápoly fenntartotta magának korábbi privilégiumait (a papok és lelkészek Máltára történő kinevezését), ami miatt gyakran került összeütközésbe a renddel, és a pápák ebben a kérdésben Nápolyt támogatták.²¹⁰ I. Pál 1797-ben konvenciót kötött²¹¹ a johannitákkal, védnöksége alá vette a szigetet és anyagilag támogatta a

²⁰⁶ ШИРОКОРАД 2013. 131–132.; СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 84–85.

Ferdinand von Hompesch zu Bolheim nagymester 1798. június 12-én írta alá a kapitulációt. A sziget gyakorlatilag ellenállás nélküli elfoglalása felvetette a nagymester gondatlanságának kérdését, illetve a franciákkal való együttműködésének vádját. Hompesch a nagymesteri titulusról *de facto* 1798. június 12-én, *de jure* 1799. július 6-án mondott le. A sziget elfoglalásának körülményeiről, a lovagok beszámolóiról ld.: ЗАХАРОВ–ЧИБИСОВ 2012. 128–131, 141–142, 150–162, 166–170.

²⁰⁷ Habsburg Károlyról (1500–1558) van szó, aki I. Károlyként spanyol király (1516–1556), II. (Habsburg) Károlyként Nápoly és Szicília királya (1516–1556), V. Károlyként pedig német király (1519–1556) és német-római császár (1530–1558) volt.

²⁰⁸ ЗАХАРОВ–ЧИБИСОВ 2012. 84–85.

²⁰⁹ ЗАХАРОВ–ЧИБИСОВ 2012. 95–102.

²¹⁰ ЗАХАРОВ–ЧИБИСОВ 2012. 92–93, 103, 106, 128.

²¹¹ A konvenciót 1797 januárjában írták alá, a ratifikálása elhúzódott, mivel a hírnök francia fogságba esett, ezért 1797. augusztus 7 (18) -én történt meg a ratifikálás. Ld.: ЗАХАРОВ–ЧИБИСОВ 2012. 110–112.

lovagrendet, ezért Málta elfoglalását személyes sértésként és Oroszország provokálásaként értelmezte.²¹² Máltáról történt elűzésük után a lovagok egy csoportja Pálhoz fordult segítségért és felajánlották neki a rend nagymesteri címét, amit az elfogadott és a frissen kapott titulust beiktatta az orosz császári címbe.²¹³ A történészek egy része szerint azonban Pál hivatalosan nem lett a Máltai Lovagrend nagymestere, csak védnöke maradt, mivel a nagymesterré választását nem erősítette meg a pápa és a nem Oroszországban tartózkodó johanniták sem.²¹⁴ A Máltai Lovagrend kutatói, V. A. Zaharov és V. N. Csibiszov azonban forrásokra alapozva azt hangsúlyozzák, hogy a pravoszláv uralkodót a katolikus lovagrend nagymesterének kell tekinteni. 1798. augusztus 15 (26) -én Péterváron a Máltai Lovagrend képviselői felkérték I. Pált, a rend protektorát, hogy fogadja el a nagymesteri címet, és a cár szeptember 10 (21) -én aláírt deklarációjában elfogadta azt. Október 27-én a lovagok proklamációt adtak ki, melyben I. Pált a Jeruzsálemi Szent János Rend nagymesterévé nyilvánították. November 29-én az orosz uralkodó hivatalos ünnepség keretein belül megkapta a nagymester koronáját és az uralkodói jelképeket. A cár Máltára előzetesen kinevezte orosz parancsnoknak D. M. Volkonszkij herceget 3000 fős orosz helyőrséggel. A Nyugat-Európában lévő lovagrendi képviseletek (az itáliaiak Serra Capriola követen keresztül) egymás után ismerték el a cár nagymesteri címét, II. Ferenc német-római császár szintén jóváhagyta a választást. A szultán kinyilvánította, hogy a Rend jelenlegi helyzetében a korábbi viszony ellenére a lovagokat a Porta barátjának ismeri el. A pápa részére minden dokumentumot elküldtek, majd Ja. G. Lizakevics²¹⁵ római orosz követ 1798 decemberében audiencián volt a pápánál, ahol VI. Pius kifejezte, hogy nagyon kedvezőnek tartja Pál nagymesterségét és a sziget helyzetének rendezése után szeretne visszavonulni Máltára, ahol a francia üldözés esetén nyugodtan élhetne az erős uralkodó-nagymester védelme alatt.²¹⁶

1798. július 1-jén a francia csapatok partra szálltak Alexandriában és elfoglalták Egyiptomot. Franciaország nem kívánta felrúgni a baráti viszonyt a Portával, hanem csak az Anglia elleni szövetségre akarta ösztönözni, de az Oszmán Birodalom szeptember 30-án hadat üzent Franciaországnak. A Portát már az itáliai forradalmak, a franciák Appennini-félszigeten aratott győzelmei éberré tették, mivel attól tartott, hogy mindezek forradalmi hatással lehetnek az Oszmán Birodalom lakosságára.²¹⁷ A török aggodalmakat tovább erősítette Franciaország

²¹² САНИН 1998. 141, 143.

²¹³ ШИРОКОРАД 2013. 132.; СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 143.

²¹⁴ Ezt a véleményt tükrözi többek között: БЕРТИ 1959. 167.

²¹⁵ Ja. G. Lizakevics a római udvar után a szárd királynál töltött be követi tisztséget Cagliari városában, ahová a szárd uralkodó a francia támadás miatt kénytelen volt elmenekülni. 1808 őszén lemondott tisztségéről és 1809-ben P. B. Kozlovskij váltotta őt Cagliariiban.

²¹⁶ ЗАХАРОВ–ЧИБИСОВ 2012. 179–209.

²¹⁷ Киняпина, Н. С. (от. ред.): Восточный вопрос во внешней политике России. Конец XVIII–начало XX в. Издательство Наука Москва, 1978. 46.

Egyiptom és Szíria elleni támadása, és a körülményekre tekintettel III. Szelim szultán (1789–1807) Oroszországhoz fordult segítségért.²¹⁸ A Porta kérésére I. Pál 1798 nyarán az F. F. Usakov parancsnoksága alatti orosz hajórajt Konstantinápolyba küldte, majd szeptemberben az orosz fekete-tengeri flotta a szorosokon keresztül kihajózott a Földközi-tengerre.²¹⁹ A szövetségi szerződést megelőző tárgyalások kedvező légkörben folytak és három hónapig húzódtak el. A nagy nemzetközi jogi és politikai jelentőségű szerződés végső változatát 1798. december 23 (1799. január 3) -án írták alá. Francia támadás esetén az Orosz Birodalom katonai segítséget ígért a Portának, utóbbi kötelezettséget vállalt a szorosok megnyitására az orosz hadiflotta előtt, ugyanakkor minden más nemzet hajói előtt lezárta azokat. A szerződés a Fekete-tengert zárt orosz–török medencének nyilvánította, megerősítette Oroszország földközi-tengeri pozícióit és megnövelte szerepét a nemzetközi kapcsolatokban. A megállapodás Oroszország kezdeményezésére nyitott lett, így bármely állam csatlakozhatott hozzá. Először Nagy-Britannia élt a lehetőséggel, majd a Nápolyi Királyság és Ausztria. Ezzel megalakult az újabb koalíció Franciaország ellen.²²⁰

A leobeni előzetes osztrák–francia béke után 1797. október 17-én Ausztria és Franciaország aláírták a campoformiói békét, amely alapján Ausztria lemondott Belgiumról és Lombardiáról, megkapta viszont a korábbi Velencei Köztársaság területét.²²¹ A megváltozott itáliai helyzetben I. Pál nagy figyelmet fordított a Szicíliai Kettős Királyság pozíciója felé. A cár V. V. Muszin-Puskin-Brjusz gróftot küldte Nápolyba a királyság és a Direktórium viszonyának megfigyelése céljából. Az orosz diplomata arról számolt be, hogy IV. Ferdinánd nyugtalan a Földközi-tenger különböző kikötőiben jelen lévő francia csapatok miatt, amit tovább fokoztak Fabrizio Ruffo, Castelcicala hercege,²²² IV. Ferdinánd párizsi követének beszámolóit arról, hogy a Direktórium hajlandó fegyveres úton létrehozni köztársaságokat Itáliának azokon a tájain, ahol erre még nem került sor. A Nápolyban lévő francia követ megpróbált nyomást gyakorolni Ferdinánd királyra, hogy lépjen szövetségre Franciaországgal Anglia ellen.²²³ Tovább mélyültek az ellentétek a királyság és Franciaország között, amikor IV. Ferdinánd király kérésére angol hajók jelentek meg a nápolyi partoknál. Katonai összeütközésre végül nem került sor, de a nápolyi körökben megerősödött az a vélemény, hogy a cár

²¹⁸ Az orosz–török kapcsolatok javítására az Orosz Birodalom már II. Katalin uralkodásának utolsó éveitől törekedett és ez a baráti tendencia erősödött meg Franciaország agressziójának hatására. Ld.: КИНЯПИНА 1978. 45–46.; КУДРЯВЦЕВА 1999. 84–85.

²¹⁹ ANDRUSCSENKO 1954. 169–171, 178.; КУДРЯВЦЕВА 1999. 86–88.

²²⁰ Az 1799. január 3-i orosz–török szövetségről ld.: BODNÁR 2008.a. 33–52.; КИНЯПИНА 1978. 46–47.; КУДРЯВЦЕВА 1999. 88–89.

²²¹ Jelavich, B.: A Balkán története I. 18 és 19. század. Osiris Kiadó-2000, Budapest, 1996. 111.; Gonda Imre–Niederhauser Emil: A Habsburgok. Egy európai jelenség. Gondolat, Budapest, 1987. 151.

²²² Fabrizio Ruffo (1744–1827), Castelcicala hercege, 1794-től bíboros, IV. Ferdinánd király közeli tanácsadója.

²²³ СИБИРЕВА 1981. 92–94.

együttműködése nélkül nem lehet felszabadítani Itáliát a francia uralom alól.²²⁴ A nápolyi–oroszl közeledésnek Usakov admirális Jón-szigeteken aratott győzelmei adtak további ösztönzést. A törökök javasolták Korfu átadását (Korfu francia uralmának 1799. február 20-án lett vége) a Nápolyi Királyságnak vagy a szigeten Portától függő hercegség megteremtését. I. Pál annak a híve volt, hogy a sziget maradjon köztársaság.²²⁵ A Konstantinápolyban 1800. március 21 (április 1) -én aláírt orosz–török konvenció rögzítette a Jón-szigetek nemzetközi státuszát, és ennek hatályában megalakult a Hét Egyesült Sziget Köztársaság Oroszország védnöksége alatt, a szultán pedig az új állam hűbérura lett. A szigetek jelentős stratégiai funkciót töltek be a Földközi-tengeren, és 1807-ig kiemelkedő szerepet kaptak a nemzetközi kapcsolatokban és Oroszország földközi-tengeri politikájában.

Horace Nelson admirális a francia flotta feletti Abukirnál aratott győzelme (1798. augusztus 1.) után Nápolyba érkezett, ahol kitörő örömmel üdvözölték. IV. Ferdinánd levélben tájékoztatta I. Pált, hogy hajlandó háborút viselni Franciaország ellen, de ehhez orosz segítséget kért. IV. Ferdinánd november 23-án háborút hirdetett a Francia Köztársaság ellen, amiért az elfoglalta Máltát, melynek a nápolyi király volt a hűbérura²²⁶, illetve a Római Köztársaság²²⁷ létezését saját trónja elleni fenyegetésnek tartotta.²²⁸ 1798. december 1-jén a Nápolyi Királyság szövetségesi szerződést kötött Angliával,²²⁹ majd 1798. december 18 (29) -án a Nápolyi Királyság és Oroszország szerződést²³⁰ írtak alá a Franciaország ellen irányuló közös fellépésről. Meghatározták az Orosz Birodalom Szicíliai Királyság részére nyújtandó konkrét katonai segítségét, mindkét fél kötelezte magát, hogy előzetes egyeztetés és kölcsönös jóváhagyás nélkül nem kötnek sem békét, sem fegyverszünetet Franciaországgal. 1798. december 18 (29) -án Oroszország és Anglia, 1799. január 5-én az Oszmán Birodalom és Anglia szövetségesi szerződést kötöttek. 1799. január 10-én a Porta és a Nápolyi Királyság

²²⁴ СИБИРЕВА 1981. 94–96.

²²⁵ A török és az orosz flotta Jón-szigeteken való tevékenységéről ld.: ШИРОКОРАД 2013. 135–148.; ANDRUSCSENKO 1954. 178–221.

F. F. Usakov a Jón-szigeteken nem csak admirálisként, hanem diplomataként és reformerként is tevékenykedett. Viszonylag demokratikus alkotmányt dolgozott ki a Hét Szabad Sziget Köztársasága számára. Usakov és a Jón-szigetek politikai berendezkedéséről ld.: ANDRUSCSENKO 1954. 228–231.; ВІПІ./1. Док. 97. Полномочный представитель при Республике Семи Соединенных островов Г. Д. Мочениго Александру I. Неаполь, 25 июля (6 августа) 1802 г. 255–261.; ВІР I/1. Прим. 88. 706.

²²⁶ сюзерен

²²⁷ 1798 februárjában a francia hadsereg Louis Alexandre Berthier tábornok parancsnoksága alatt bevonult az Egyházi Állam területére. A pápa hadserege megadta magát, VI. Piust letartóztatták és Franciaországba küldték, és proklamálták a Római Köztársaság megalakulását. Ezzel a francia csapatok a Nápolyi Királyság szomszédságába kerültek.

²²⁸ ШИРОКОРАД 2013. 152.

Horace Nelson brit altengernagy szerelmi kapcsolatban állt a nápolyi brit követ feleségével, Lady Hamiltonnal, aki Mária Karolina királynő bizalmas barátnője volt. Amikor Nelson az abukiri csata után Nápolyba érkezett, IV. Ferdinánd személyesen kereste fel és megmentőjének nevezte őt.

²²⁹ A szerződést közli Angelis, F. de: Storia del Regno di Napoli sotto la dinastia Borbonica. Tomo I. Nella stamperia di Gabriele Mosino, Napoli, 1817. 202–209.

²³⁰ A szerződést és a hozzá tartozó külön cikkelyt közli ANGELIS 1817. 210–222.

megállapodást írtak alá. Ausztria formálisan csatlakozott a szövetséghez.²³¹ Ily módon 1798 végétől–1799 elejétől Oroszország, Nagy-Britannia, az Oszmán Birodalom és Nápoly szövetségi blokkban igyekezett megakadályozni a francia terjeszkedést a Földközi-tengeren és a Közel-Keleten. Azonban a második koalíció résztvevői nem tisztázták érdekellentéteiket, nem állapodtak meg Málta, a Jón-szigetek, Egyiptom jövőbeli sorsáról, és nem rendezték Itália ügyeit sem.

A Nelsonnal történt előzetes egyeztetés után IV. Ferdinánd elrendelte a nápolyi hadsereg Római Köztársaság ellen vonulását. A nápolyi csapatok élére Karl Mack osztrák tábornokot nevezte ki. A 60.000 fős nápolyi hadsereg győzedelmesen vonult előre Rómáig, azonban decemberben Mack tábornok több csatát is elvesztett és Róma december 14-én visszakerült a franciákhoz. A vereségek miatt IV. Ferdinánd elhagyta a hadsereget és Nápolyba menekült. Mack csak Capua és Caserta között tudta összegyűjteni seregét, majd 1799. január 10-én kénytelen volt kapitulálni. A fegyverszünet alapján Capua a franciákhoz került, csak Nápoly és környéke maradt a király kezében, IV. Ferdinándot hadisarc megfizetésére, a kikötők angolok és oroszok előtti lezárására kötelezték. A királyi család Nelson admirális „*Vanguard*” hajóján Szicília partjai felé indult.²³² A fegyverszünet feltételei miatt Nápolyban elkezdődött a *lazzarone*-felkelés, melynek a francia hadsereg bevonulása vetett véget és 1799. január 22-én kikiáltották a Nápolyi (Parthenopéi) Köztársaságot.²³³ Hamarosan királypárti parasztmozgalom²³⁴ kezdődött a köztársaságban és ezt kihasználva Fabrizio Ruffo (1744–1827) bíboros február elején Calabriába hajózott és részt vett a „*Keresztényi királyi hadsereg*” megszervezésében. A királypárti csapatok több várost elfoglaltak Calabriában, IV. Ferdinánd pedig Antonio Micheroux diplomatát az akkor Korfun tartózkodó Usakov admirálishoz küldte, hogy Ruffo megsegítésére orosz csapatokat tegyen partra.²³⁵ Micheroux küldöttsége sikerrel zárult, tájékoztatta Ferdinándot Korfu oroszok általi elfoglalásáról és Usakov szándékáról Messinába hajózni orosz és oszmán hajókkal.²³⁶ Az, hogy Usakov kiűzte a franciákat a Jón-szigetvilágból, gyökeresen megváltoztatta a helyzetet a Földközi-tengeren.

A. A. Szorokin kapitány egy orosz hajórajjjal Korfuról 1799. április 23-án érkezett meg Itália partjaihoz és két hét alatt több kisebb egységet tett partra Puglia tartomány Manfredonia

²³¹ BODNÁR 2008.a. 50.

²³² СИБИРЕВА 1981. 98–99.; ШИРОКОРАД 2013. 152–153.

²³³ МИЗИАНО 1970. 46.

²³⁴ A nápolyi parasztság helyzetéről ld.: МИЗИАНО 1970. 48–53.

²³⁵ СИБИРЕВА 1981. 106–107.

A bíboros jelmondata a „*hit és király*” volt, és a „*szent hit*” (*santa fede*) védelmében résztvevő személyeket szanfedistáknak neveztek. Az 1820–1821-es nápolyi forradalom elfojtása után alakult „*sanfedista*” titkos társaság névválasztása ehhez a Ruffo által alakított hadsereg elnevezésére nyúlik vissza. Ld.: Sallay Géza (szerk.): Garibaldi válogatott írásai. „Művelt Nép” Tudományos és Ismeretterjesztő Kiadó, Budapest, 1955. 16.

²³⁶ СИБИРЕВА 1981. 108.

városában és megtisztították a tengerpartot a köztársaságpártiaktól. Szorokin Barlettában G. G. Bellet²³⁷ nevezte ki a deszant parancsnokának, az orosz egység egyesült Ruffo katonáival és a Parthenopéi Köztársaság erődjei egymás után adták meg magukat.²³⁸ Ruffo csapatai bevonultak Nápolyba, szeptember elején megérkezett Usakov is.²³⁹ Muszin-Puskin-Brjusz orosz követ nápolyi politikával szembeni kritikus észrevételei kiváltották Mária Karolina és Acton elégedetlenségét, ezért 1800 márciusában A. Ja. Italinszkij kapott követi kinevezést Nápolyba.²⁴⁰

1799. szeptember 30 (október 11) -án a nápolyi királyi csapatok és orosz egységek bevonultak Rómába.²⁴¹ Novemberben elesett Ancona, az osztrákok az orosz–török parancsnokság háta mögött tárgyalásokba kezdtek a franciákkal. Ancona 1799. november 13-i átadása után a hadműveletek gyakorlatilag befejeződtek Itáliában.²⁴² Az osztrákok megakadályozták, hogy orosz zászló kerüljön az erődre, és ez az „*anconai incidens*” szolgált indokul a cár számára az Ausztria és Oroszország közötti kapcsolatok megszakításához.²⁴³

1799 tavaszán Ausztria a piemonti események²⁴⁴ miatt elhatározta a hadműveletek megindítását a franciák ellen. Március közepén az osztrák csapatok betörték a Ciszalpin Köztársaságba, a bécsi udvar I. Pálhoz fordult a kéréssel, hogy szárazföldi csapatokkal segítse az észak-itáliai hadműveleteket. Az orosz erők élére A. V. Szuworov (1730–1800) tábornok került, és ő lett az összevont hadsereg főparancsnoka, de II. Ferenc német–római császár megfosztotta őt önállóságától és az osztrák legfelső katonai tanács (*Hofkriegsrat*) rendelkezéseinek követésére kötelezte.²⁴⁵ Szuworov áprilisban érkezett meg Veronába, csatát nyert az Adda folyónál és felszabadította egész Lombardiát a francia csapatoktól. Májusban bevonult Torinóba.²⁴⁶ Június végére a genovai riviéra keskeny sávját és néhány erődöt leszámítva egész Itália a koalíció kezében volt és ezzel megnyílt az út Franciaország felé.

²³⁷ Az angol tiszt 1783-ban állt orosz szolgálatba, Belli névátiratban is szerepel.

²³⁸ KITASIN–HEGEDŰS–HONFI–POPOVITS 1956. 318.; ШИРОКОРАД 2013. 154–155.; МИЗИАНО 1970. 63.

²³⁹ A francia kézen lévő erődök kapitulációjáról szóló akta 1799. június 23-án került aláírásra Ruffo, Usakov és Kadir bej által, majd Nelson megbízottja, Edward Foote kapitány is ellátta aláírásával a dokumentumot. Július során több francia helyőrség kapitulált, a franciák engedélyt kaptak a hazájukba vonulásra. Az időközben újra Nápolyba érkezett IV. Ferdinánd kinevezte a királyi bíróságokat, majd a Parthenopéi Köztársaság kiemelkedő képviselői közül több mint száz főt kivégeztek, több ezret pedig száműztek. Az eseményekről ld.: СИБИРЕВА 1981. 115–120.; ANDRUSCSENKO 1954. 238–239.

²⁴⁰ A követváltásról ld. részletesen: СИБИРЕВА 1981. 123–129.

²⁴¹ МИЗИАНО 1970. 64–65.; ШИРОКОРАД 2013. 158–159.

²⁴² ШИРОКОРАД 2013. 164.

²⁴³ ADAMS 2006. 43.

²⁴⁴ A Direktórium 1798 decemberében határozta el, hogy megszünteti a monarchikus rendszert Piemontban. IV. Károly Emánuel elhagyta országát és Szardínia szigetére távozott. Piemont végül nem lett köztársaság, hanem Franciaországhoz csatolták.

²⁴⁵ САНИН 1998. 145–146.

²⁴⁶ Szuworov itáliai hadjáratáról ld.: КАВТАРАДЗЕ 1981. 1. 89–101.; БОЛЕНСКИЙ 2001. 223–226. Szuworov torinói tartózkodásáról, a Károly Emánuel királlyal folytatott levelezéséről ld.: БЕРТИ 1959. 171–174.

Azonban az orosz győzelmek nyugtalanságot okoztak Bécsben, és Szuworov a genovai erőd elfoglalása helyett svájci hadjárat lefolytatására kapott utasítást.²⁴⁷ A hadjárat sikertelensége miatt 1799 októberében I. Pál a Szuworov vezetése alatt álló orosz csapatokat visszahívta Oroszországba. Usakovnak is el kellett hagynia Itáliát, Korfura hajózott, majd 1800. október 26 (november 6) -án érkezett vissza Szevasztopolba. Két orosz hajóraj a Földközi-tengeren maradt; Volnovics kapitányé Anconában, Szorokiné pedig Nápolyban. 1800. augusztus 25 (szeptember 5) -én az angolok orosz részvétel nélkül megszállták Máltát és korábbi ígéreteik ellenére sem mutattak hajlandóságot átadni a szigetet sem a nápolyi királynak, sem a johannitáknak. A Máltáról szóló hírek feldühítették I. Pált. Az orosz–osztrák és az orosz–angol kapcsolatok megszakadtak, a második koalíció gyakorlatilag szétesett.

Már 1799 tavaszán felmerültek a kérdések Itália további sorsát illetően. A bécsi kabinet számára a második koalícióban való részvétel az Appennini-félsziget egy része feletti osztrák uralom megteremtésének lehetőségét jelentette. Nápolyban többen úgy vélték, hogy meg kell akadályozni Ausztria ilyen irányú törekvéseit, ugyanakkor meg kell növelni a Pápai Állam kárára a királyság területét.²⁴⁸ IV. Ferdinánd király nagy reményekkel tekintett a koalíció katonai sikereire és támogatta Mária Karolina királynő és Acton miniszterelnök javaslatát Gallo márki Pétervárra küldését illetően, hogy a Nápolyi Királyság az Orosz Birodalom támogatásával elérje az óhajtott területnövekedést. Gallo 1799 májusában Actonnak írt levelében figyelmeztette a nápolyi kabinetet egész Itália Ausztria kezébe kerülésének veszélyére. Meglátása szerint ezt egyedül az Orosz Birodalom képes megakadályozni, mert ez *„az egyetlen állam, mely nem gondol és nem is gondolhat területi nyereségekre Itáliában. Ezért korlátozhatja azoknak a területeknek a nagyságát, amiket Ausztria megkísérelne megragadni a félszigetünkön, és együtt fog működni az erőegyensúly felállítására irányuló tervek kidolgozásában... Meg vagyok győződve, hogy a moszkoviták állama nagyon érdekelt abban, hogy Itáliában olyan hatalmas és erős szövetségest teremtsen magának, amely nincs kapcsolatban az osztrák házzal. (...) a királynak nagyon érdekeltnek kell lennie abban, hogy Oroszország oldaláról segítséget kapjon és elérje az abszolút bizalmát, mivel, ismétlem, ez az egyetlen állam, ami nyomást gyakorolhat Ausztria császárára.”*²⁴⁹ Angliát illetően a márki óvatosan fogalmazott: *„Anglia a királyságot csak a tengerről védheti meg, és ezt is teszi, de ez nem elég: szükséges szárazföldi állam segítsége”,*²⁵⁰ de Ausztria ilyen szövetségesként nem jöhet szóba, mivel ez az állam *„kész megragadni egész Itáliát, és aligha lesz engedékeny.*

²⁴⁷ Szuworov svájci hadjáratáról ld. részletesen: КАВТАРАДЖЕ 1981. 2.; ОБОЛЕНСКИЙ 2001. 226–231.

²⁴⁸ СИБИРЕВА 1981. 130.

²⁴⁹ Idézi БЕРТИ 1959. 180.

²⁵⁰ Idézi ugyanott.

*Oroszország, ellenkezőleg, nem számíthat semmire, s mivel nem óhajt átadni mindent egyetlen államnak, arra fog törekedni, hogy az elosztásnál más államok érdekei is figyelembe legyenek véve.*²⁵¹ A márki azt feltételezte, hogy a londoni kabinet a fontos kérdésekben Nápoly érdekében fel fog lépni Ausztria ellen, de nem számolt azzal, hogy a királyság függő helyzetben tartásában Nagy-Britannia is érdekelt volt, és London semmiképpen sem kívánta a nápolyi–oroszl kapcsolatok további erősödését, mert az nem csak az osztrák, hanem az angol befolyás ellensúlyává is válhatott volna.²⁵²

Gallo márki 1799 júniusában érkezett meg Szentpétervárra. I. Pál jóindulatúan fogadta a rendkívüli követet és az audencia végén kifejezte hajlandóságát a nápolyi király számára előnyös tervek megvalósításában. A cár kívánságára Gallo javaslatot készített a második koalícióban résztvevő államok konferenciájának Pétervárra történő összehívásáról, ahol az itáliai ügyeket érintő kérdések megoldását kívánták volna áttekinteni. I. Pál a franciák által megdöntött itáliai uralkodók trónjának helyreállítása mellett a Nápolyi Királyság megerősítését és a félszigeten az osztrák uralom csökkentését tűzte ki célul.²⁵³

A nápolyi tervek megvalósítását akadályozták az orosz kabinet belső ellentmondásai. Ny. I. Panyin a márkit Johann Amadeus Franz von Thugut osztrák külügyminiszter ügynökének tartotta, F. V. Rosztopcsin, I. Pál egyik közeli tanácsadója kifejezetten ellenségesen viszonyult Gallohoz.²⁵⁴ 1799. november elején IV. Ferdinánd felszólította a márkit az orosz főváros elhagyására, és elutazása után Serra Capriola pétervári nápolyi követ megpróbálta rávenni az orosz kabinetet az itáliai osztrák igények megakadályozására. 1800. január elején azonban I. Pál tájékoztatta G. Balbot²⁵⁵ és Serra Capriolát Oroszország koalícióból való kilépéséről, de biztosította a szárd és a nápolyi követeket, hogy szándékában áll tovább küzdeni mindkét itáliai állam teljes helyreállításáért.²⁵⁶ A cár e nyilatkozata inkább értékelhető udvariassági formulának, mint konkrét ígéretnek, a félsziget helyzetét azonban Napóleon újabb itáliai hadjárata alapjaiban megváltoztatta.

²⁵¹ Idézi ugyanott.

²⁵² БЕРТИ 1959. 178–179. Szipirjeva egyetért Berti véleményével, aki szerint Gallo túlértékelt az osztrák–angol ellentéteket és nem vette figyelembe Anglia ellenséges viszonyulását Oroszország földközi-tengeri megerősödése iránt. СИБИРЕВА 1981. 132.

²⁵³ СИБИРЕВА 1981. 132.

²⁵⁴ 1799 végén ekképp nyilatkozott Gallóról: „ez a hangoskodó márki egy korlátolt ember, egy valódi sarlatán, aki, úgy gondolom, nem tudja sem saját uralkodóját szolgálni, sem felfogni, melyek is országának érdekei.” Idézi СИБИРЕВА 1981. 134.

²⁵⁵ Gaetano Balbo grófot IV. Károly Emánuel Szuovorov tanácsára küldte Szentpétervárra azzal a céllal, hogy I. Pál Savoyai-ház iránti baráti érzéseit és Ausztria elleni haragját felhasználva elérje a szárd király anyagi támogatását. 1799-től 15 évig az Oroszl Birodalom jelentős és folyamatos pénzügyi segélyezést biztosított a szárd uralkodónak. Ezen kívül Balbo orosz–szárd szövetségi szerződés megkötését kívánta elérni, amire a király ingadozása miatt végül nem került sor. Miután Napóleon újra elfoglalta Piemontot, Marengónál pedig szétverte az osztrák csapatokat, I. Pál javasolta Károly Emánuelnek, hogy Oroszországban keressen menedéket. Ld. részletesen: БЕРТИ 1959. 186–190.

²⁵⁶ Gallo márki rendkívüli pétervári küldöttségéről ld.: СИБИРЕВА 1981. 130–138.; БЕРТИ 1959. 176–185.

1800 májusában Napóleon, ekkor már első konzulként, a Szent-Bernát hágó felől Itália ellen vonult és 1800. június 14-én Marengónál döntő csapást mért az osztrák hadseregére.²⁵⁷ 1801. február 9-én Ausztria aláírta a lunèville-i békét, amely megerősítette a campoformiói békeszerződés Itáliát érintő rendelkezéseit és az itáliai területek közül mindössze csak Velence maradt osztrák birtokban.²⁵⁸ 1801. január végén Joachim Murat tábornok megkezdte a béketárgyalásokat a Nápolyi Királyság képviselőivel. A cári kabinet aggodalommal fogadta ezt és követelte, hogy a francia–nápolyi béketárgyalások Párizsban történjenek orosz közvetítés mellett, mert így látott reális lehetőséget a királyság érdekeinek megvédésére. Oroszország saját szempontjából is abban volt érdekelt, hogy megakadályozza a földközi-tengeri francia uralom tovább növekedéséhez kiindulási pontként szolgáló dél-itáliai kikötők Franciaország kezére kerülését. Mária Karolina I. Pálhoz írt 1801. január 14 (26) -i levelében szintén az orosz közvetítést kérte a cártól, Sz. A. Kolicsev párizsi orosz követ megkapta ugyan a szükséges meghatalmazásokat a tárgyalások lefolytatásához, de Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord francia külügyminiszter kitért az orosz javaslat elől, a Nápolyi Királyság pedig erőtlen volt érdekei megvédéséhez.²⁵⁹ A békét végül 1801. február 18-án Foligno városában írták alá és kötelezte a királyságot csapatai kivonására Toscanából, kikötői angol hajók előtti lezárására és a francia hadifoglyok szabadon bocsátására. Azonban március 27-én Napóleon a Folignóban megkötött békét csak előzetesként ismerte el és Franciaország számára követelte a Tarantoi-öblöt, ahol támaszpontot kívánt létrehozni az egyiptomi hadjárathoz. A francia csapatok Nápolyhoz közeledéséről szóló hír arra készítette a nápolyi diplomatákat, hogy elfogadják a feltételeket (Taranto, Otranto és Brindisi nápolyi kikötők francia okkupálását is), így 1801. március 28-án a nápolyi Bourbonok Firenzében aláírták az immár végleges békeszerződést Franciaországgal.²⁶⁰ A béke kötelezte IV. Ferdinándot Róma kiürítésére, Elba és Piombino átadására, le kellett zárni kikötőit az angol hajók előtt, és beleegyezett Otranto és Brindisi francia megszállásába.²⁶¹

A franciaországi és az európai politika megváltozása jelentős hatással volt a francia–orosz kapcsolatokra. A Direktórium megszűnését I. Pál a francia monarchia helyreállítására irányuló lépésként értelmezte, Napóleon az orosz szövetségben az angolok Ázsiából és Indiából történő kiűzésére látott lehetőséget. A Franciaországgal ellenséges pozíciót elfoglaló Panyin menesztésre került, F. V. Rosztopcsin kidolgozta az Oroszország és Franciaország közötti baráti kapcsolatok létesítéséhez szükséges feltételeket, melyeket I. Pál 1800 decemberében

²⁵⁷ Ld. részletesen: TARLE 1972. 100–105.; Lefebvre, Georges: Napóleon. Gondolat, Budapest, 1975. 108–113.

²⁵⁸ KIS 1975. 32.; TARLE 1972. 116–117.; Tulard, J.: Napóleon. Osiris Kiadó, Budapest, 1997. 167.

²⁵⁹ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 208–209.

²⁶⁰ ШИРОКОРАД 2013. 170.

²⁶¹ LEFEBVRE 1975. 114.

jóváhagyott (Málta visszaadása a johannitáknak, a szárd királytól elragadott területek visszajuttatása az uralkodónak, a navarai választófejedelem, a württembergi herceg és a szicíliai király birtokainak sérthetlensége).²⁶² Az orosz–francia diplomáciai kapcsolatok helyreállítását jelezte Sz. A. Kolicsev orosz követ Párizsba küldése. Kolicsev szemmel láthatóan franciaellenes pozíciót foglalt el és kedvezőtlen feltételeket teremtett a tárgyalások befejezéséhez.²⁶³ Az orosz diplomata a Franciaország iránt változatlanul ellenséges érzéseket tápláló orosz arisztokráciát is képviselte és becsületbeli kérdésnek érezte, hogy védelmezze az itáliai fejedelmeket.²⁶⁴ Az orosz–francia szövetség A. I. Morkov²⁶⁵ követsége idején került megkötésre az új cár, I. Sándor uralkodása idején.

I. Pál Anglia tengerek feletti hatalmát a Dánia, Svédország, Poroszország és Oroszország részvételével alapított fegyveres semlegesség új ligájával kívánta megtörni. Úgy tűnt, hogy a francia–orosz közeledés realizálja a Nagy-Britanniára mérhető csapást, de hamarosan Szentpéterváron újabb palotaforradalom zajlott le.

²⁶² САНИН 1998. 148.; MANFRED 1982.

²⁶³ САНИН 1998. 150.; Kolicsev tiltakozott Franciaország itáliai területszerzései ellen, párizsi tárgyalásairól ld.: Соловьев, С. М.: Россия и Европа в первой половине царствования Александра I. // Сочинения в восемнадцати книгах. Книга XXII дополнительная. Работы разных лет. Мысль, Москва, 1998. 320–491. 340–342.

²⁶⁴ LEFEBVRE 1975. 118.; ADAMS 2006. 55.

²⁶⁵ A. I. Morkov (1747–1827) 1801 júliusa és 1803 decembere között orosz követként teljesített szolgálatot a francia fővárosban, majd az Államtanács tagja lett.

III. I. SÁNDOR ÉS AZ ITÁLIAI ÜGYEK 1801–1803 KÖZÖTT*

I. Pál uralkodása elégedetlenséget váltott ki az orosz nemesség körében, főként az udvari körök angol szövetségben (és kereskedelemben) érdekelt csoportjai elleneztek a szakítást Nagy-Britanniával, már 1800-ban összeesküvés készülődött a cár ellen és alaposan előkészítették a palotaforradalmat.²⁶⁶ P. A. Pahlen, Pétervár katonai kormányzójának szervezésével a gárdatisztek egy csoportja 1801. március 11 (23) -ről 12 (24) -re virradó éjjel a Mihály-palotában végzett I. Pállal.²⁶⁷ A trónra I. Pál legidősebb fia, II. Katalin kedvenc unokája, I. Sándor (1777–1825) került. A kortársak megállapítása szerint a Pál haláláról szóló hír hallatán „a főváros társadalma átadta magát féktelen és gyermeki örömmek, sőt a lelkesedés túllépte az illendőség határait”.²⁶⁸ Az új uralkodó március 12 (24) -i manifesztumában kihirdette, hogy II. Katalin „törvénye és szíve szellemében” fog kormányozni.²⁶⁹ Trónra kerülése után „közérzetjavító, a cárgyilkosságról a közfigyelmet elterelő intézkedések meghozatalára”²⁷⁰ került sor, melyek I. Pál despotikus uralkodásának felszámolására irányultak.²⁷¹

I. Sándor oktatásáról és neveléséről II. Katalin gondoskodott. 1782-ben a republikánus elveket valló Frederic Cesar Laharpe svájci jogászt Oroszországba hívták és 1783–1795 között a nagyherceg nevelője volt. Laharpe ismertette meg a fiatal Sándort az emberek természetes egyenjogúsága, a politikai és polgári szabadság, a köztársasági forma elsőbbségének fogalmával.²⁷² II. Katalin 1797-ben megházasította, ami a tanulmányai végét jelentette. Nagy hatással volt személyiségére a két udvar (II. Katalin szentpétervári, és apja gatcsinai udvara) atmoszférája, ahol ellentétes nézetekkel és szokásokkal találkozott. Lehetséges, hogy emiatt sajátította el a lavírozás és az óvatosság művészetét, melyet a diplomáciában jól felhasznált.

* Az 1801–1815 közötti orosz–itáliai kapcsolatokról tanulmány jelent meg: Bodor Mária: Hagyomány és megújulás az orosz diplomáciában: orosz–itáliai kapcsolatok a napóleoni háború időszakában. // Bene Krisztián (szerk.): MOSZT Könyvek 8. Európa perifériáján. Jubileumi kötet. PTE-BTK TTI MOSZT Kutatócsoport, Pécs, 2015. 59–74.; Az 1801–1807 közötti a Földközi-tengeren folytatott orosz külpolitikáról tanulmány készült: Bodor Mária: Oroszország földközi-tengeri politikája 1801–1807 között. Megjelenés alatt.

²⁶⁶ Ld.: ОБОЛЕНСКИЙ 2001. 294–322.; HELLER 2003. 450–452.; Hartley, J. M.: Alexander I. Addison Wesley Longman Limited, New York, 1994. 27.

²⁶⁷ I. Pál haláláról N. A. Szablukov gárdalovassági ezred visszaemlékezését közli FILIPPOV 2006. 158–160.

²⁶⁸ Idézi ФЕДОРОВ 2004. 43.

²⁶⁹ Idézi СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 180.

²⁷⁰ Bebesi György: Oroszország története a 19. század első felében (1801–1856). // Bebesi György (szerk.): A hosszú 19. század rövid története. Bocz Nyomdaipari Kft., Pécs, 2013. 214–233. 214.

²⁷¹ Helyreállította az I. Pál által megszüntetett nemességnek és városoknak adott 1785. évi katalini kiváltságleveleket, újra életre hívta a nemesi választási szervezeteket, eltörölte a nemesek testi fenytését, megszüntette a titkosrendőrségként működő Titkos Expedíciót, szabaddá tette a Péter-Pál erőd foglyait, 12.000 személy térhetett haza száműzetéséből. Újra megnyílhattak a magánnyomdák, szabadon lehetett külföldre utazni.

²⁷² Történelmet és irodalmat M. N. Muravjov, a kor egyik legjelentősebb írója, földrajzot és természetrajzot a kiváló német természettudós, Peter Pallas tanított a trónörökösnek. A. A. Szamborszkij volt a lelki atyja, tőle tanult jogot és angol nyelvet. (Bodnár Erzsébet: „Szimbolikus modernizáció.” Régi és új vonások I. Sándor korai reformpolitikájában. // Bodnár Erzsébet–Demeter Gábor (szerk.): Tradíció és modernizáció a XVIII–XX. században. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2008. 47–56. 48. A továbbiakban BODNÁR 2008.1.; ОБОЛЕНСКИЙ 2001. 259–260.)

Képes volt megnyerni magának a különböző véleményű és meggyőződésű embereket, valamint alávetni őket saját akaratának.²⁷³ A kettősség jellemezte uralkodását a kül- és belpolitikában is.²⁷⁴ A történészek kiemelik I. Sándor ellentmondásos személyiségét, Guglielmo Ferrero szerint az uralkodó „*Alapjában véve forradalmi alkat volt, örökös ellenkezésben mindennel, ösztönös lázadó minden szabály ellen [...]. Egy »forradalmár« cár már önmagában véve különös ellentmondás.*”²⁷⁵ Bodnár Erzsébet a következőképpen fogalmazta meg az uralkodó személyiségét: „*I. Sándor cár a Romanov dinasztia érdekes, eredeti, rejtélyes és ellentmondásos egyénisége.*”²⁷⁶

1801. március 25-én 12 főből álló Ideiglenes Tanácsot állított fel, amely azonban a nemesek privilégiumainak megerősítésére törekedett és így nem váltotta be az uralkodó hozzá fűzött reményeit. Már áprilisban elrendelte, hogy az Ideiglenes Tanács helyén álljon fel az Állandó Tanács, melyben a reformpolitikája támogatásához kívánt fórumot biztosítani.²⁷⁷ A tanács nem korlátozta az uralkodó hatalmát, de tevékenységét kontrollálhatóvá tette. 1801 nyarán foglalkozott jobbágykérdéssel, a Szenátus jogkörének helyreállításával, külpolitikai feladatokkal.

A katalini öregek helyett fiatal barátaiból szervezte meg a Titkos (azaz nem nyilvános) Bizottságot (Негласный комитет), V. P. Kocsubej, N. N. Novoszilcev, P. A. Sztroganov és A. A. Czartoryski (1799-től a szárd király udvarában volt követ, I. Sándor trónra lépése után hagyta el Itáliát és tért vissza Pétervárra) részvételével. A katalini öregek „*jakobinus banda*” néven emlegették ezt a szervet. A Titkos Bizottság mint konzultatív szerv 1801. június 24 (július 6) és 1803. november 9 (21) között ülésezett és az orosz államrendszer újjászervezésének előkészítésén fáradozott.²⁷⁸ E fiatal barátok már Laharpe 1796. évi hazautazása után fontos szerepet kaptak a trónörökös életében, velük beszélte meg, hogy hatalomra kerülése után milyen reformokat kell életre hívnia és részt vettek a jövőbeli reformokra felkészítő „*Szentpétervári Újság*” szerkesztésében.²⁷⁹ I. Sándor trónra jutása után visszahívta Oroszországba Laharpe-ot, aki ott tartózkodott 1801 augusztusától 1802 májusáig. A svájci tudós óvva intette a fiatal uralkodót a gyors változtatásoktól, és hogy képviseleti szervvel csorbítsa hatalmát, helyette az oktatás fejlesztésére, iskolák és egyetemek alapítására tett javaslatot.²⁸⁰

²⁷³ ФЕДОРОВ 2004. 44.

²⁷⁴ II. Katalin „*egy ellentmondásgubanc*”-ként jellemezte a fiatal Sándort. Idézi ZAMOYSKI 2008. 36.

²⁷⁵ FERRERO 2002. 87.

²⁷⁶ Bodnár Erzsébet: A keleti kérdés és a Balkán az orosz külpolitikában a 19. század első felében. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2008. 177.

²⁷⁷ Az Állandó Tanács tevékenységéről ld.: BODNÁR 2008.1. 51–52.

²⁷⁸ ВІР I/1. Прим. 32. 700.

²⁷⁹ Ld.: Bodnár Erzsébet: I. Sándor: reformer és diplomata. // BODNÁR 2008. 177–193. 180–181. A továbbiakban BODNÁR 2008.d.

²⁸⁰ Ejdelman, E.: Forradalom? Felülről? Maecenas–TÉKA, Miskolc, 1989. 118–119.

A Titkos Bizottság tagjaival folytatott konzultációk ösztönözték az államrendszer korszerűsítését célzó intézkedések meghozatalát. Reformok születtek jobbágykérdésben, az oktatás területén, megtörtént a Szenátus reformja.²⁸¹ 1802 őszén kezdődött el a minisztériumi reform, melynek eredményeként nyolc új minisztérium állt fel a külügy, belügy, hadsereg és haditengerészet, igazságügy, pénzügy, kereskedelem, oktatásügy területén.²⁸² A változtatások közvetlenül érintették a külügyek hivatalát is. Az I. Péter által létrehozott kollégiumi rendszerben a Nagy Péter utáni időszakban nem történtek komolyabb változtatások, de Oroszország szerepének növekedése a nemzetközi kapcsolatokban megkövetelte a szerkezeti változtatásokat, a fölösleges bürokrácia csökkentését a külpolitikai döntések meghozatalánál.²⁸³

A minisztériumok megteremtése mellett a kollégiumok is megmaradtak, ami gyakran kaotikus állapotokat eredményezett. A Külügyi Kollégium 1832-ig létezett, bár jelentősége folyamatosan csökkent, idővel a kollégium jogkörét a külföldön élő orosz állampolgárok és az Oroszországban élő külföldiek ügyeire, folyamatban lévő adminisztrációs és gazdasági kérdésekre korlátozták. 1802–1804 között a külügyminisztériumot (Министерство Иностранных дел – MID) A. R. Voroncov vezette, majd A. A. Czartoryski 1804–1806 között, utána A. Ja. Budberg 1806-tól 1807-ig, majd 1807–1814 között N. P. Rumjancev. 1814–1822 között a Külügyi Kollégiumnak két „irányítója” vagy államtitkára volt: I. A. Kapodisztriasz és K. V. Nesselrode.²⁸⁴ Utóbbi 1816-tól 1856-ig külügyminiszteri posztot töltött be.

Az új minisztériumok élén a miniszterek álltak, saját kancelláriájuk és helyettesük (minisztertárs) volt. Országos hatáskörrel és egyszemélyi felelősséggel rendelkeztek, így a korábbi kollegiális rendszer háttérbe szorult. A minisztériumok struktúrájának és funkcióinak véglegesítését az 1811. évi minisztériumi rendelet fejezte be.²⁸⁵ 1810 januárjában manifesztum látott napvilágot az Államtanács felállításáról, amely a cár melletti legmagasabb tanácskozó szerv szerepét töltötte be.²⁸⁶ Az Államtanács létrehozásával és a minisztériumok

²⁸¹ Ld.: BODNÁR 2008.d. 185–186.

²⁸² „A minisztériumok létesítéséről” szóló kiáltványt lásd: Filippov, Sz. (szerk.): Az újkori orosz történelem forrásai. XIX. század. Pannonica, Budapest, 2007. 13–17.

A minisztériumok általános szabályzatáról szóló 1811. június 25-i kiáltvány: FILIPPOV 2007. 38–40.

A minisztereket I. Sándor a konzervatív és reformerek közül nagyjából egyenlő arányban választotta ki. Szűkebb baráti köréből csak A. A. Czartoryski jutott külügyminiszter-helyettesi, majd külügyminiszteri tisztséghez. FONT-KRAUSZ-NIEDERHAUSER-SZVÁK 1997. 327.

²⁸³ Ld. részletesen: САНИН 1998. 255–264.

II. Katalin idején az abszolutizmus megerősödésével a központi apparátus meggyengült, a kollégiumok nagy része megszűnt. Csak a Katalin politikájához szükséges Külügyi, Hadi és Tengerészeti Kollégiumok kerültek kivételes helyzetbe.

²⁸⁴ Орлик, О. В. (от. ред.): История внешней политики России. Первая половина XIX века. (От войн России против Наполеона до Парижского мира 1856 г.) // Сахаров, А. Н. (от. ред.): История внешней политики России (конец XV в.–1917 г.) Том 3. Издательство международные отношения, Москва, 1999. 13–14.

²⁸⁵ Ld. részletesen: ФЕДОРОВ 2004. 53–54.

²⁸⁶ Az Államtanács szerkezetéről ld.: ФЕДОРОВ 2004. 58–59.; Az Államtanács megalakításáról szóló kiáltványt közli FILIPPOV 2007. 36–38.

átszervezésével kialakult az Orosz Birodalom központi kormányserveinek az a rendszere, ami bizonyos változtatásokkal egészen 1917-ig létezett.

I. Sándor a külügyi döntések meghozatalánál a piramis csúcsán állt, ellenőrizte a külügyminisztereket, a diplomatáknak adott instrukciók is a cár akaratát tükrözték vissza, személyisége erősen befolyásolta az orosz külpolitikát. I. Sándor uralkodását a kongresszusok időszakaként lehet jellemezni, uralkodása alatt számos nemzetközi találkozóra került sor. A nehéz és bonyolult ügyekben a tárgyalófelek az uralkodók voltak, de még a formálisabb kongresszusokon is a legfontosabb ügyeket mindig az uralkodók és a kabinetek vezetői közötti bizalmas beszélgetéseken vitatták meg.²⁸⁷ A dél-itáliai királyságba küldött követek, ahogyan a többi orosz diplomata is, kinevezésükkor általános instrukciókat kaptak, ezek szabták meg a tárgyalásokra vonatkozó hatásköreiket, kijelölték magatartásuk fő irányait, illetve további utasításokkal látták el őket. Szentpétervár messzesége miatt az orosz diplomaták valamennyire függetlenséget élveztek és nem minden esetben volt lehetőség megvárni Szentpétervár válaszát hirtelen felbukkanó események során.²⁸⁸ (Így például D. P. Tatyiscsev nápolyi orosz követ az orosz kabinet jóváhagyása nélkül kötötte meg az 1805. évi orosz–nápolyi szövetségi szerződést, Szentpétervár csak hetekkel később hagyta jóvá a megállapodást.) A külföldi követek gyakran küldtek hivatalos látogatókat és különleges nagyköveteket az orosz fővárosba (a Nápolyi Királyság rendkívüli követe, Marzio Mastrilli, Gallo márki 1787-ben és 1799-ben is Szentpéterváron tartózkodott rendkívüli megbízatással), akik rendkívüli missziójuk során igyekeztek bekapcsolódni az orosz udvar tevékenységébe.²⁸⁹ I. Sándor személyesen is részt vett a diplomáciai ügyekben, Szentpétervárról történt elutazása akadályokat gördített az ügyintézés menetébe, „*távollétében semmi sem történik e tekintetben*”.²⁹⁰

I. Sándor a belpolitikában jól körülhatárolt elképzelésekkel rendelkezett trónra lépésekor. A külügyek területén nem volt ilyen felkészült, oktatásában kisebb figyelmet kaptak a külpolitikai ismeretek, trónra lépése előtt nem járt külföldön, bár több nyelven beszélt. Ezért volt, hogy „*a külkapcsolatokról vallott korai nézetei inkább naivak és idealisták, kevés közülük volt Oroszország erejéhez és az európai ügyek korabeli állapotához*”.²⁹¹ Laharpe-től ismerte meg „*az örök béke*” fogalmát, ami nagy hatással volt diplomata tevékenységére. A követeknek írt dokumentumokban visszatérő elem a cár által a „*közjóról*”, az államok és népek

²⁸⁷ Grimsted, P. K.: *The Foreign Ministers of Alexander I. Political Attitudes and the Conduct of Russian Diplomacy, 1801–1825.* University of California Press, Berkely, 1969. 13–14, 30–31.

²⁸⁸ GRIMSTED 1969. 18.

²⁸⁹ GRIMSTED 1969. 23.

²⁹⁰ Idézi GRIMSTED 1969. 23.

²⁹¹ BODNÁR 2008.d. 188.

„felvirágzásáról”, a „békéről” szóló kifejezések. A fiatal cár hamar beletanult a diplomácia művészetébe, külpolitikájában felhasználta az uralkodókkal és Európa legjelentősebb politikusaival fenntartott kapcsolatait. Napóleon többször kijelentette, hogy I. Sándor a legkiemelkedőbb politikus és diplomata Európa uralkodói között. Nemzetközi problémákat megvitattott az Állandó Tanács és a Titkos Bizottság, majd az Államtanács is.

A diplomáciai ügyességre valóban szüksége volt, mert bonyolult nemzetközi helyzetben vette át az Orosz Birodalom irányítását. A napóleoni Franciaország Európa térképének átrajzolására törekedett, és ez minden nagyhatalom érdekét sértette. Oroszország hagyományosan legjelentősebb kereskedelmi partnere, Nagy-Britannia féltette saját gazdasági és politikai hatalmát a francia túlsúlytól. I. Pál uralkodásának végén az Orosz Birodalom szembekerült korábbi szövetségeseivel és nyitottá vált a francia kormány iránti közeledésre. Ez a politika (és az 1801 elején megjelent cári ukázok, melyek megtiltották a Nagy-Britanniával folytatott tengeri és szárazföldi kereskedelmet) nagyban sértette az orosz nemesség és nagykereskedők érdekeit, ami az 1801. évi cárgyilkosságban csúcsosodott ki. I. Sándor uralkodásának fő külpolitikai feladatai azok voltak, melyek még a XVIII. század folyamán alakultak ki: az orosz pozíciók megerősítése a Baltikumban és a Fekete-tenger vidékén, a nyugati határok biztonságának garantálása. Az orosz gazdasági fejlődés megkövetelte a külkereskedelem növekedését, ami együtt járt a balti-, azovi- és fekete-tengeri orosz kereskedelem volumenének növelésével és megvédésével.

Az új uralkodónak ki kellett vezetnie az Orosz Birodalmat az I. Pál uralkodásának végén kialakult diplomáciai elszigeteltségből. I. Sándor 1801. március 16 (28) -i manifesztumával lemondott a Jeruzsálemi Szent János Lovagrend nagymesteri címéről, csak a rend védnöki címét tartotta meg. A cár lépéseket tett a Nagy-Britanniával való viszony rendezésére is: visszavonta az orosz áruk Angliába történő kivitelének megtiltását és a III. György angol királynak írt levelében kifejezte hajlandóságát a két ország közötti konfliktus megszüntetésére. 1801. június 5 (17) -én angol–oroszkonvenciót írtak alá, amely helyreállította a Nagy-Britannia és Orosz Birodalom közötti békés kapcsolatokat és a korábbi szerződéseket.²⁹² Ez a konvenció gyakorlatilag megszüntette az I. Pál idején az északi államokkal kötött új fegyveres semlegesség ligáját.

Rendeződtek az osztrák–oroszkapcsolatok is. II. Ferenc német-római császár az új orosz cárhoz írt levelében kifejezte óhaját a két állam közötti diplomáciai kapcsolatok folytatásáról és javasolta, hogy működjenek együtt az európai nyugalom és rend helyreállításában.²⁹³ I.

²⁹² СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 185, 187.; HARTLEY 1994. 61.

²⁹³ ВПР I/1. Док. 12. Александр I посланнику в Берлине А. И. Крюденеру. 5 (17) июля 1801 г. 42–54. 50–51.; ВПР I/1. Прим. 21. 699.

Sándor az újra bécsi nagykövetnek kinevezett A. K. Razumovszkijnek 1801. szeptember 10 (22) -én írt levelében a Habsburg Birodalom és Oroszország közötti kapcsolatok megszakításának okaként főként itáliai eseményeket nevezett meg.²⁹⁴ A nápolyi királlyal való kapcsolatait a cár ekképp értékelte: „*Folyamatos közbenjárásom Két Szicília királyáért nem hajszolt semmilyen közvetlen érdeket*”.²⁹⁵ A nagykövetnek biztosítania kellett II. Ferencet, hogy az orosz uralkodó szándékában áll a két birodalom közötti korábbi barátság helyreállítása.²⁹⁶

Az orosz kormányzókörökben megoszlott a vélemény a további külpolitikai irányról. Napóleon békét kötött Ausztriával és a Nápolyi Királysággal, és 1801 márciusában megkezdődtek Londonban az angol–francia béketárgyalások, ezért éles franciaellenes pozíciót egyik udvari csoportosulás sem vállalt fel.²⁹⁷

1801. július 16 (28) -a körül készítette el Ny. P. Panyin²⁹⁸ feljegyzését „*Az Orosz Birodalom politikai rendszeréről*”. Panyin szerint meg kell tartani az erőegyensúlyt, a politikai rendszer fő elvének a béke fenntartását nevezte meg. Véleménye szerint a szomszédos országokat meg kell őrizni jelenlegi állapotukban és védelmi szövetségeket kell kötni a megfelelő államokkal. Az Orosz Birodalom természetes szövetségeseinek Ausztriát, Poroszországot és Nagy-Britanniát jelölte meg. A Habsburg Birodalom folyamatosan érdekelt az Oroszországgal való szövetségben, hogy féken tartsa Poroszországot és az Ottomán Portát. A francia kormány hatalmának növekedése, aktivitása a német és itáliai területeken még nagyobb súlyt ad a két birodalom szövetségének. Poroszország verseng Ausztriával, ezért érdekelt az orosz udvar támogatásában, Oroszország pedig abban, hogy fenntartsa a Poroszország és Ausztria közötti igazságos erőegyensúlyt. Földrajzi helyzeténél fogva a porosz állam védőbástyaként szolgálhat az orosz határok biztonsága számára. Panyin meglátása szerint a londoni udvarral fenntartott politikai és kereskedelmi kapcsolatok teljesen egybeesnek az Orosz Birodalom érdekeivel, és mivel Nagy-Britannia Franciaország ellen folytatott harca az Európa biztonságát fenyegető hatalom korlátozására irányul, Pétervár érdekei ebben is egyeznek az angol törekvésekkel. A feljegyzésben kitért arra, hogy az orosz udvarnak támogatnia kell a nápolyi és a szárd királyt, Bajorországot és az Ottomán Portát.²⁹⁹

²⁹⁴ Az 1799-es itáliai hadjáratot kihasználva Ausztria itáliai területi nyereségekre törekedett, ellenezte a pápa és a szárd király visszatérését korábbi birtokaikba, Károly főherceg visszavonulása a zürichi csata előtt, az „*anconai incidens*”. ВПР I/1. Док. 18. Александр I послу в Вене А. К. Разумовскому. Москва, 10 (22) сентября 1801 г. 78–92. 87.

²⁹⁵ „*Мое постоянное заступничество за короля Обеих Сицилий, не преследовавшее какой-либо прямой выгоды*” In ВПР I/1. Док. 18. 87.

²⁹⁶ ВПР I/1. Док. 18. 92.

²⁹⁷ Ld. részletesen: СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 191–196.

²⁹⁸ Ny. P. Panyin (1770–1837) 1797–1799 között Berlinben volt követ, 1799–1800 között főkancellár. 1801 márciusától szeptemberig a Külügyi Kollégium vezetője volt.

²⁹⁹ ВПР I/1. Док. 16. Записка присутствующего в коллегии иностранных дел Н. П. Панина о политической системе Российской империи. Не ранее второй половины марта, но не позднее 16 (28) июля 1801 г. 62–72.

Panyin kegyvesztettsége után, 1801 októberétől V. P. Kocsubej került a Külügyi Kollégium élére. A semlegesség és az angol–francia versengésbe történő be nem avatkozás híve volt, amit a cár támogatott.³⁰⁰ Mivel a Franciaország elleni második koalíciós háború a végéhez közeledett, ehhez az izolációs, vagy „szabad kezek” néven is ismert politikájához megfelelő légkört biztosított a nemzetközi helyzet, azonban a békeszerződések megkötése még komoly diplomáciai lavírozást követelt az orosz udvartól.

I. Sándor, apjához hasonlóan, fontosnak ítélte a Nápolyi Királyság stratégiai jelentőségét a Földközi-tengeren, a dél-itáliai állam helyzetét és a térség összes államának ügyét összetartozóként kezelte. *„Dél-Itália, Málta, a Jón-szigetek, Egyiptom a korábbiak szerint az európai és az orosz politikában egy katonai–diplomáciai komplexumot alkottak. Nem lehetett érinteni e kérdések közül egyet sem, amely nem érintette volna ugyanakkor a többi.”* – fogalmazta meg A. M. Sztanyiszlavszkaja.³⁰¹ A firenzei béke (1801. március 28.) alapján francia csapatok szállták meg a Nápolyi Királyság kiemelt jelentőségű kikötőit, melyek lehetővé tették a Szicília, a görög területek és az Egyiptom felé vezető tengeri utak feletti ellenőrzés megteremtését. Az Otrantoi-félsziget szomszédos volt Korfuval, ezért a Hét Sziget Köztársaság biztonságát veszélyeztette a francia jelenlét, emiatt I. Sándor igyekezett elérni a francia csapatok kivonását a Nápolyi Királyság területéről, illetve biztosítani a királyság függetlenségét és sérthetlenségét. Az új orosz uralkodó, bár lemondott a johanniták nagymesteri címéről, Málta stratégiai szerepét szem előtt tartva a sziget semlegessé tételére – lehetőleg azért orosz befolyás alatt, vagy legalább a gyenge nápolyi király kezében akarta tudni – és a Rendhez visszajuttatására törekedett. Az orosz kabinet a második koalíció háborúit lezáró békekötésekben igyekezett megvédeni a Földközi-tengert a túlzott francia és angol befolyástól. A Rosztopcsin által 1800 őszén kidolgozott öt pont vált követendő céllá I. Sándor számára a francia–orosz béketárgyalások idején.

Itália politikájában I. Sándor a Nápolyi Királyság ügyét a földközi-tengeri viszonyokkal kapcsolta össze. A Szárd-Piemonti Királyság kisebb súllyal szerepelt az új orosz cár külpolitikájában az 1800-as évek legelején, mint I. Pál uralkodása alatt, és kevésbé volt fontos, mint a Nápolyi Királyság területi integritásának és semlegességének biztosítása. Sándor belátta, hogy nem tud jelentős változtatásokat kieszközölni Napóleon Szárd-Piemonti Királyságot érintő politikájában. Igyekezett elérni az első konzultól, hogy IV. Károly Emánuel visszakapja Piemontot, de végül kénytelen volt engedni a kérdésben. Piemont sorsát stratégiai jelentősége

³⁰⁰ Az I. Sándor uralkodásának kezdetén kidolgozott külpolitikai koncepciókról ld.: Bodnár Erzsébet: Régi és új vonások az orosz külpolitikában, 1801–1825. // Bárány Attila–Györkös Attila–Pallai László (szerk.): *„A francia história hazai nagykövete.”* Ünnepi kötet Papp Imre 65. születésnapjára. Debreceni Egyetem Történeti Intézete, Debrecen, 2013. 175–187. 175–180.

³⁰¹ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 204.

miatt (mint Franciaországból Itáliába vezető út) az orosz kabinet továbbra is figyelemmel kísérte és minden adandó alkalommal megpróbálta lehetővé tenni a királyság területének helyreállítását, vagy legalább a király kárpótlását az elvesztett területekért. Így az Oroszország és a Francia Köztársaság között 1801-ben lezajlott béketárgyalások során az orosz udvar többször is kísérletet tett arra, hogy Piemont visszakerüljön a szárd király kezébe, amit a francia oldal állandóan elutasított. Felmerült IV. Károly Emánuel anyagi kárpótlása mellett az is, hogy német, afrikai területeket vagy a Jón-szigeteket kapja meg Piemont elvesztéséért cserében.³⁰² I. Sándor konkrét segítséget nem tudott nyújtani a királynak, de készségesen fogadta udvarában a jogilag már nem is létező Szárd Királyság Szentpétervárra küldött diplomáciai képviselőit és apjához hasonlóan folytatta a Cagliariiban székelő uralkodó anyagi támogatását.

Az orosz uralkodó Franciaországot érintő politikájának célját 1801. július közepén az első konzullal kötendő béke aláírásában jelölte meg, de hangsúlyozta, hogy csak abban az esetben, ha Napóleon elfogadja az európai erőegyensúly helyreállítására irányuló feltételeket.³⁰³

Oroszország megpróbált közvetítőként fellépni a francia–török béketárgyalás során, hogy a két állam közötti kapcsolatokat az ellenőrzése alatt tartsa és megpróbálja minimalizálni Franciaország Porta felé támasztott igényeit. I. Sándor is az Oszmán Birodalom megőrzése mellett foglalt állást, Szentpétervár érdeke az volt, hogy a Franciaország és a Porta közötti tárgyalásokra Konstantinápolyban kerüljön sor az orosz követ ellenőrzése alatt. Napóleon elfogadta az orosz közvetítésről szóló javaslatot, de a tárgyalások Párizsban kezdődtek meg, ahol a török meghatalmazott hamar Talleyrand befolyása alá került.³⁰⁴ 1801. november 16 (28) -i jelentésében V. Sz. Tomara³⁰⁵ konstantinápolyi orosz követ arról számolt be, hogy a Porta Párizsban az orosz követ tudta nélkül aláírta az előzetes békét Franciaországgal.³⁰⁶ Morkov párizsi orosz követ javasolta I. Sándornak, hogy a Porta és a Franciaország közötti tárgyalásokat felhasználva igyekezzen elérni Piemont visszajuttatását a szárd király számára.³⁰⁷ A végleges török–francia békét 1802. július 7-én írták alá a francia fővárosban.

³⁰² Ld.: ВПР I/1. Анн. на стр. 102. Посланник в Париже А. И. Морков Н. П. Панину. 1 (13) октября 1801 г. 102.; ВПР I/1. Анн. на стр. 132. Посланник в Париже А. И. Морков Н. П. Панину. 1 (13) ноября 1801 г. 132.; ВПР I/1. Анн. на стр. 138. Александр I посланнику в Париже А. И. Моркову. 4 (16) ноября 1801 г. 138.; ВПР I/1. Анн. на стр. 145. Посланник в Париже А. И. Морков министру иностранных дел Франции Талейрану. 16 (28) ноября 1801 г. 145.; ВПР I/1. Анн. на стр. 188. Посланник в Париже А. И. Морков присутствующему в Коллегии иностранных дел В. П. Кочубею. 20 марта (1 апреля) 1802 г. 188.; ВПР I/1. Анн. на стр. 205. Александр I посланнику в Париже А. И. Моркову. 16 (28) мая 1802 г. 205.; ВПР I/1. Анн. на стр. 306. Посланник в Париже А. И. Морков Александру I. 4 (16) октября 1802 г. 306.; ВПР I/1. Анн. на стр. 348. Посланник в Париже А. И. Морков Александру I. 1 (13) декабря 1802 г. 348.

³⁰³ ВПР I/1. Док. 12. 52.

³⁰⁴ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 206–208.

³⁰⁵ V. Sz. Tomara (1740–1813) 1798 és 1802 között volt Konstantinápolyban orosz követ.

³⁰⁶ ВПР I/1. Прим. 93. 706.

³⁰⁷ ВПР I/1. Анн. на стр. 163. Посланник в Париже А. И. Морков Александру I. 26 декабря 1801 г. (7 января 1802 г.) 163.

Hosszas tárgyalások után 1801. szeptember 26 (október 8) -án került sor Párizsban az Orosz Birodalom és a Franciaország közötti békeszerződés és titkos orosz–francia konvenció megkötésére. A két dokumentumot egy napon írták alá, Franciaország kérésére azonban a konvenciót két nappal későbbre keltezték.³⁰⁸ A béke cikkelyei kimondták a két állam közötti béke, barátság és egyetértés helyreállítását.³⁰⁹ A titkos konvencióban a felek megállapodtak, hogy a német uralkodók a luneville-i béke értelmében elvesztett földjeik kárpótlásáról szóló kérdésében együtt fognak tevékenykedni. A II. cikkelyben a cár és az első konzul kötelezettséget vállaltak, hogy szoros egyetértésben fogják megoldani Itália ügyeinek békés befejezését. Franciaország a III. cikkely alapján vállalta, hogy a francia–oszmán béketárgyalásokat Konstantinápolyban fogja megkezdeni orosz közvetítés mellett. A dél-itáliai királyságra vonatkozó IV. cikkelyben Franciaország kötelezte magát az 1801. március 28-i firenzei béke alapján a királyság épségének megőrzésére. A Bariban és Otrantóban lévő francia csapatok csak addig maradhatnak a királyság területén, amíg Egyiptom kérdése el nem dől. Az V. cikkely azt mondta ki, hogy „*a Nápolyi Királyság semleges állam lesz és élni fog a semlegesség minden előnyével azután, amint döntés születik Egyiptom sorsáról*”,³¹⁰ a konzul ezt követően nem követeli a nápolyi királytól a firenzei béke III. cikkelyének teljesítését, I. Sándor pedig kötelezi magát, hogy elérje az Ottomán Portánál és Nagy-Britanniánál a királyság semlegességének elismerését. A szerződő felek a VI. cikkelyben magukra vállalták a szárd király érdekeinek biztosítását. A IX. cikkelyben Franciaország és Oroszország elismerték és garantálták a Hét Sziget Köztársaság függetlenségét és államszervezetét, valamint kimondták, hogy a szigetről ki kell vonni a külföldi (orosz) csapatokat. A titkos konvenció tizenegy cikkelyéből négy Itáliát érintette és elismerte az orosz részvételt az itáliai ügyek rendezésében, de az Orosz Birodalom nem tudott kézzelfogható eredményeket elérni a félszigetet illetően. A cári kabinetnek el kellett ismernie a firenzei békét és beleegyezett a Nápolyi Királyság ideiglenes okkupációjába. A szárd király csak ígéreteket kapott, Piemont Franciaország kezében maradt.

A Földközi-tengert érintő orosz külpolitikában Málta kérdése továbbra is fontos szerepet töltött be. Az 1801. október 1-jén Londonban aláírt előzetes angol–francia béke IV. cikkelye kimondta, hogy Málta visszakerül a johanniták kezébe harmadik állam garanciája alatt, azonban ez a Nagy-Britannia és Franciaország közötti kölcsönös bizalmatlanság miatt nem valósult

³⁰⁸ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 211–212.

³⁰⁹ ВПР I/1. Док. 21. Русско–французский мирный договор. Париж, 26 сентября (8 октября) 1801 г. 95–97.

³¹⁰ „*что Неаполитанское королевство будет считаться нейтральной державою и будет пользоваться всеми выгодами нейтралитета после того, как последует решение о судьбе Египта*” In ВПР I/1. Док. 22. Русско–французская секретная конвенция. Париж, 28 сентября (10 октября) 1801 г. 98–101. 100.

meg.³¹¹ London aggódott az orosz–francia tárgyalások miatt, ezért többször is felvetette, hogy Oroszország legyen Málta státuszának garantálója és orosz helyőrségek védjék meg a szigetet. 1801 őszén Alleyne Fitzherbert Saint Helens pétervári angol nagykövet Kocsubejjel folytatott beszélgetése során javasolta, hogy az Orosz Birodalom vegye magára ezt a garanciát és a Nápolyban található orosz csapatokat küldje át Máltára addig, amíg a Rend nem tudja biztosítani magának a szigetet. A nagykövet kifejezte, hogy előzetesen egyeztetett erről Serra Capriola nápolyi követtel, aki támogatta ezt a felvetést. Kocsubej véleménye szerint a sziget státuszát másik állam garantálja, lehetőleg a Nápolyi Királyság, mert Máltára mindenki által elismert jogokat támaszthat, és ehhez anyagi támogatást kaphatna Londontól, ezért azt tanácsolta, hogy a londoni és a nápolyi udvar egymás között állapodjon meg a máltai helyőrség kérdéséről. Kocsubej tehát nem támogatta az angol javaslatot, nem kívánt Málta miatt belesodródni Nagy-Britannia és Franciaország konfliktusába.³¹² Nápoly többször is kérte az orosz kormánytól, hogy segítse elérni nápolyi helyőrség bevonulását a szigetre és a királyság Málta feletti hűbérúri jogainak elismerését.³¹³ 1801 végén az orosz diplomáciában megtörténtek az erre irányuló levélváltások, előírások. 1801. november 8 (20) -án a cár Sz. R. Voroncov londoni nagykövetnek azt írta, hogy nem kíván Franciaországgal összeütközésbe kerülni az Oroszország számára kevésbé fontos máltai kérdésben, és Szicília közelsége, a nápolyi király Málta feletti jogai miatt a diplomata javasolja azt a brit kabinetnek, hogy a nápolyi királlyal kössön megállapodást a sziget sorsáról az alábbi feltételekkel: a francia és az angol oldal is elismeri Málta függetlenségét és semlegességét, melyet Oroszország is megtesz; Nagy-Britannia finanszírozza a nápolyi csapatok máltai jelenlétét egészen addig, amíg a Rend nagymestere nem tudja megőrizni a sziget biztonságát.³¹⁴ 1801 decemberében Máltát érintően további feltételeket dolgozott ki orosz udvar: a Jeruzsálemi Szent János Lovagrend korábbi helyzetében történő helyreállítása; a nápolyi király Málta hűbéruraként a sziget erődjéibe olyan mértékű helyőrséget állíthat, amilyet szükségesnek talál; e helyőrségek anyagi fedezetét az első konzul és az angol király állja; Nagy-Britannia és Franciaország semlegesnek ismerik el a szigetet és a semlegességet megtartják angol–francia, vagy bármelyikük nápolyi király elleni háborúja esetén is.³¹⁵ A. B. Kurakin főkancellárhoz írt 1801. december 27 (1802. január 8) -i diplomáciai jelentésében ugyanezt az álláspontot erősítette meg Sz. R. Voroncov is. A londoni

³¹¹ ВПР I/1. Док. 54. Посол в Лондоне С. Р. Воронцов вице-канцлеру А. Б. Куракину. 27 декабря 1801 г. (8 января 1802 г.) 164–165.

³¹² ВПР I/1. Док. 35. Запись беседы присутствующего в Коллегии иностранных дел В. П. Кочубея с английским послом в С-Петербурге Сент-Эленсом. 1 (13) ноября 1801 г. 132–134.; СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 226.

³¹³ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 227.

³¹⁴ ВПР I/1. Док. 40. Александр I послу в Лондоне С. Р. Воронцову 8 (20) ноября 1801 г. 143–144.

³¹⁵ ВПР I/1. Док. 48. Английский проект соглашения по вопросу об острове Мальта и русские замечания к нему. Не позднее 10 (22) декабря 1801 г. 152–153.

nagykövet véleménye az volt, hogy I. Sándor csak ezekkel a feltételekkel vállalja a sziget feletti garanciát, mivel ettől függőnek tartotta nemcsak Málta sorsát és Itália nyugalalmát, hanem minden olyan területét is, melynek partjait a Földközi-tenger mossa.³¹⁶ Az orosz kabinet nemcsak a hagyományosan jó nápolyi–orosz kapcsolatok miatt szerette volna Máltát a nápolyi uralkodó hűbéri jogai alatt tudni, hanem ekképpen kívánta elkerülni, hogy a Jón-szigetek más nagyhatalom befolyása alá kerüljenek. Nagy-Britannia és Franciaország látszólag támogatta az orosz javaslatokat, de a gyakorlatban igyekeztek elkerülni a Máltáról szóló kérdés orosz verziójának megoldását.

A Franciaország, Spanyolország, a Batáviai Köztársaság és Nagy-Britannia közötti végleges békeszerződést Amiens-ben írták alá, 1802. március 25-én francia, március 27-én pedig angol nyelven. A cikkelyek többek közt kimondták, hogy Egyiptom visszakerül az Ottomán Portához, elismerték a Hét Sziget Köztársaságot, Franciaország kötelezte magát csapatai kivonására a nápolyi kikötőkből. A X. cikkely Máltára vonatkozott, és rögzítette, hogy három hónapon belül az angol csapatokat ki kell vonni a szigetről, mely visszakerül a johanniták rendjéhez, kétezer fős nápolyi helyőrség vonul Máltára, a megállapodás betartásának garánciói pedig Franciaország, Nagy-Britannia, Ausztria, Spanyolország, Oroszország és Poroszország lesznek. A szerződő felek megállapodtak, hogy a Rend nagymesterválasztása a konvent kezébe kerül. Szentpétervár elégedetlen volt a békeszerződéssel, mert nem úgy valósult meg Málta semlegességének garánciója, ahogyan azt szerette volna. A Nápolyi Királyság szintén nehezményezte a szerződés feltételeit, ezért Serra Capriola herceg megjegyzésekkel látta el az amiens-i béke Máltára vonatkozó részeit és javaslatokat tett az orosz udvarnak, miként lehetne a nápolyi király sziget feletti jogainak érvényben maradását megoldani. I. Sándor sajnálatát fejezte ki a követnek, amiért a végleges békeszerződésbe nem került bele IV. Ferdinánd jogainak elismerése és kijelentette, hogy nem vállalja a garanciát, mivel Amiens cikkelyei nem esnek egybe azzal, amit Oroszország javasolt az ügyben.³¹⁷ 1802. november 24-én a Szentpéterváron szolgálatot teljesítő angol nagykövetnek és francia követnek átadták az amiens-i békéhez készített kiegészítő cikkelyek orosz tervezetét. Ez megerősítette a Jeruzsálemi Szent János Lovagrend Málta feletti főhatalmát, rögzítette, hogy *„Kettős Szicília királyának jogai, a sziget hűbéruraként, meg fognak maradni ugyanolyan alapon és formában, mint amelyben azok léteztek az amiens-i szerződés által lezárt*

³¹⁶ ВІР І/І. Док. 54. 165.

³¹⁷ ВІР І/І. Док. 71. [Присутствующий в Коллегии иностранных дел В. П. Кочубей] посланнику в Неаполе А. Я. Италинскому. 20 апреля (2 мая) 1802 г. 195–196.

háborúig”.³¹⁸ A szerződő oldalak kötelesek elismerni és fenntartani Málta függetlenségét és semlegességét, még közöttük lévő háború esetén is, és ugyanez vonatkozik a nápolyi királyra, „*akinek hűbérúri jogai nem terjedhetnek ki annyira, hogy megfosszák Málta szigetét a jelen akta által garantált semlegességtől.*”³¹⁹ A dokumentum a sziget semlegességének és függetlenségének fenntartására nápolyi csapatok bevonulását javasolta addig, amíg a nagymester nem képes azt biztosítani. A tervezet kikötötte, hogy az amiens-i szerződés X. cikkelyének kiegészítése alapján az orosz, osztrák, spanyol, nápolyi és porosz uralkodók garantálják annak teljesítését. Az orosz javaslatok végül nem váltak a béke részévé, I. Sándor pedig megtagadta, hogy az Amiensben aláírt garantálói minőségben tevékenykedjen Máltával kapcsolatban. A hosszas tárgyalások és a békeszerződés ellenére a szigetet nem hagyták el az angol csapatok, és ez további súrlódásokat eredményezett Nagy-Britannia és Franciaország között.

Az orosz kabinet elégedetlen volt az angol–francia tárgyalásokkal Itáliát érintően is. Többször szemrehányást tett, amiért az angol diplomácia nem lépett fel a szárd király érdekeinek védelmében.³²⁰ Orosz részről felmerült, hogy a Porta közvetítésével győzzék meg a francia kormányt, hogy Piemont visszakerüljön a szárd uralkodóhoz.³²¹

A második koalíció háborúinak lezárulása után a XVIII. század végén kialakult orosz–nápolyi kereskedelmi kapcsolatok tovább fejlődtek.³²²

³¹⁸ „*Права короля Обеих Сицилий как сюзерена острова будут сохранены на той же основе и в таком виде, в каком они существовали до войны, закончившейся Амьенским договором.*” In ВПР I/1. Док. 135. Проект дополнительных статей к Амьенскому договору. 12 (24) ноября 1802 г. 340–342. 342.

³¹⁹ „*чи права сюзерена не могут простираются настолько, чтобы лишить остров Мальта гарантированного настоящим актом нейтралитет.*” In ВПР I/1. Док. 135. 342.

³²⁰ I. Sándor 1801. november 7 (19) -én kelt levelében előírta Sz. R. Voroncovnak, hogy érje el Londontól a szárd király pénzügyi segélyezését, s ha a körülmények nem is teszik lehetővé Piemont visszaadását az uralkodónak, legalább támogassák, hogy megfelelő területi kárpótlást kapjon Itália más részén. (ВПР I/1. Док. 39. Александр I послу в Лондоне С. Р. Воронцову 7 (19) ноября 1801 г. 141–142.)

Morkov gróf a párizsi angol nagykövettel folytatott beszélgetése után tájékoztatta az orosz kabinetet, hogy Nagy-Britannia nem szándékozik saját érdekeinek védelmét összekuszálni a szárd király ügyével, ezért csak baráti közleményekre vállalkozott az itáliai uralkodó érdekében. (ВПР I/1. Док. 55. Посланник в Париже А. И. Морков Александру I. 28 декабря 1801 г. (9 января 1802 г.) 165–166.)

³²¹ ВПР I/1. Док. 56. Александр I посланнику в Константинополе В. С. Томаре. 2 (14) января 1802 г. 167–168. 167.; ВПР I/1. Прим. 93. 706.

³²² Az orosz–nápolyi kereskedelmi szálak a nápolyi hajók Fekete-tengeren történő szabad áthaladásának joga nélkül nem tudtak megfelelő módon fejlődni. A nyugalmi helyzetbe került nemzetközi viszonyt kihasználva a Nápolyi Királyság orosz segítséggel kívánta elérni a Portától hajói áthaladásának engedélyezését. V. Sz. Tomara konstantinápolyi orosz követ beszámolt arról, hogy a nápolyi követ (a Batáviai Köztársaság képviselőjével) megkérte, hogy segítsen elérni a török kormánytól a kereskedelmi hajóik Fekete-tengeren történő szabad áthaladását. Tomara azt felelte, hogy a szorosokon való áthaladás jogáról a Porta dönt, de mivel ezek főként orosz kikötők felé haladnak, megpróbálja nyomatékosítani ezeket a javaslatokat. (ВПР I/1. Док. 101. Посланник в Константинополе В. С. Томара Александру I. 1 (13) августа 1802 г. 271–272.) A francia kormány jövőbeli törekvései miatti aggodalmában a Porta igyekezett Nagy-Britanniával és az Orosz Birodalommal továbbra is szoros kapcsolatban maradni, ezért jóindulatúan viszonyult a kéréshez. A konstantinápolyi cári képviselő pedig ezt felhasználva állhatatosabban követelte a spanyol, nápolyi és holland kereskedelem átengedését a Fekete-tengeren. (ВПР I/1. Док. 118. Посланник в Константинополе В. С. Томара присутствующему в Коллегии иностранных дел В. П. Кочубею. 1 (13) октября 1802 г. 305–306.; ВПР I/1. Док. 125. Посланник в Константинополе В. С. Томара Александру I. 16 (28) октября 1802 г. 319–321.) 1802. december 16 (28) -i

A békeszerződések megkötése után Franciaország 1802-től újra aktív külpolitikát folytatott. 1802 januárjában a Ciszalpin Köztársaság előkelői Lyonban gyűltek össze alkotmány elfogadása és elnökválasztás céljából. Az állam Itáliai Köztársasággá alakult és elnökének Napóleon Bonapartét választották meg, alelnöke Francesco Melzi lett.³²³ Piemontot Franciaországhoz csatolták, így gyakorlatilag Észak- és Közép-Itália Napóleon kezébe került. Októberben francia csapatok vonultak be Svájcba, és a francia befolyás tovább terjedt a délnémet államokra.

A megváltozott körülmények miatt Oroszország kénytelen volt lemondani a korábbi, be nem avatkozás elvében vezetett külpolitikájáról. A cári kabinet kezdetben óvatos politikát folytatott, állhatatosan követelte az itáliai államok számára a francia–orosz titkos konvencióban vállalt kötelezettségek teljesítését. Mária Karolina nápolyi királynő többször kérte I. Sándor segítségét a fenyegető francia okkupáció elkerülése érdekében. Az orosz uralkodó megígérte a támogatást, mert növekvő aggodalommal figyelte a francia csapatok koncentrációját a Jón-szigetek szomszédságában fekvő dél-itáliai kikötőkben, és 1801 decemberétől aktívan követelte a francia csapatok kivonását a Nápolyi Királyság területéről. Franciaország kijelentette ugyan, hogy nem vonhatja ki addig csapatait a nápolyi kikötőkből, amíg az angolok nem hagyják el Máltát és Egyiptomot, de 1802 tavaszán mégis teljesítette az orosz kérést.³²⁴ Ettől függetlenül az orosz–francia kapcsolatokban 1802 végétől elhidegülés történt. Az orosz külpolitika vezetése 1802 tavaszán az angolbarát A. R. Voroncov és A. A. Czartoryski kezébe került, ami hamarosan orosz–angol közeledést eredményezett. Nagy-Britannia az amiens-i békét kudarcként élte meg és csak időszakos fegyverszüneti egyezményként tekintett rá,³²⁵ és már ősszel javasolta az angol–orosz szövetségi szerződés megkötését. Az orosz kabinet ezt ekkor még korainak, s ezért túl veszélyesnek tartotta, ezért kitért a javaslat elől.³²⁶ Az aktívabbá váló orosz diplomácia határozott lépéseket tett Málta helyzetének rendezésére, melyek bár nem

jelentésében Tomara beszámolt arról, hogy a nápolyi kérés teljesült, a Porta engedélyezte a hajók fekete-tengeri orosz kikötőkhöz történő szabad áthaladását. (ВПР I/1. Док. 143. Посланник в Константинополе В. С. Томара Александру I. 16 (28) декабря 1802 г. 359.)

A fekete-tengeri kereskedelem felélénküléséről ld.: СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 251–253.

³²³ MANFRED 1982. 246.; SALLAY 1955. 10. Melzi több reformot is végrehajtott a királyságban, ahol a közvélemény rendkívül franciaellenes volt. Egyébként maga Melzi is a függetlenség és a francia csapatok kivonásának híve volt. LEFEBVRE 1975. 226.

³²⁴ ВПР I/1. Анн. на стр. 194. Запись беседы присутствующего в Коллегии иностранных дел В. П. Кочубея с французским посланником в С.-Петербурге Гедувилем. 5 (17) апреля 1802 г. 194.; СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 234.

³²⁵ Schrek Katalin: Az angol–orosz szövetségkötés diplomáciai háttere (1804–1805). // Bene Krisztián (szerk.): Európa periferiáján. Jubileumi kötet. MOSZT Könyvek 8. PTE BTK TTI MOSZT Kutatócsoport, Pécs, 2015. 45–58. 47.

³²⁶ ВПР I/1. Док. 161. Вербальная нота министра иностранных дел А. Р. Воронцова английскому послу в С.-Петербурге Уоррену. 9 (21) марта 1803 г. 392–395. 394–395.

hozták el a kívánt eredményeket, de azt bizonyították, hogy Oroszország továbbra is érdekelt az európai és a földközi-tengeri helyzet rendezésében.

1802-ben D. P. Tatyiscsev³²⁷ követi kinevezést kapott a Nápolyi Királyságba, de nem utazott el Nápolyba, hanem 1803–1804-ben a Külügyi Kollégiumban látott el feladatokat Szentpéterváron. 1803 tavaszán a cári külügyminisztérium P. I. Karpovot³²⁸ küldte el ügyvivőként a nápolyi udvarhoz. A R. Voroncov külügyminiszter a Karpov részére készített instrukcióban hangsúlyozta, hogy *„Itália minden uralkodója közül a nápolyi király az egyetlen, aki Franciaország korlátlan hatalma mellett eddig megőrizte függetlenségét”*, ami lehetővé teszi számára, hogy hadseregével *„eltávolítsa a birtokai épsége ellen irányuló idegen igényeket, sőt biztosítsa az egyensúlyt Európának abban a részében.”*³²⁹ Voroncov felhívta Karpov figyelmét arra, hogy az orosz kabinet már korábban is többször támogatást nyújtott a nápolyi uralkodónak (katonai, diplomáciai és kereskedelmi vonatkozásban is), és a királyság területi épsége megőrzésének ügye összekapcsolódott Napóleon Oszmán Birodalom elleni támadásának lehetőségével.³³⁰ Utóbbi kérdést így fogalmazta meg: *„azt nem tudja végrehajtani, ha nem birtokol előtte bizonyos nápolyi kikötőket. Ha Nápolyban azt feltételezik, hogy a Porta elleni szándékaiban osztozik a mi udvarunk is, akkor igyekezzen szétosztani ezeket a tévedéseket.”*³³¹ Az instrukció előírta az ügyvivőnek, hogy a nápolyi udvarban elővigyázatosan viselkedjen a francia követtel, próbálja meg elhárítani az intrikáit, ugyanakkor látszólag őrizze meg vele az összhangot. Az angol követtel szemben ugyanolyan magatartást javasol, amelyet az fog mutatni Karpov iránt, főként mert *„Az angol udvar szándékai Nápoly megítélésében egyformák a mieinkkel.”*³³² Mivel a nápolyi udvar figyelemmel követi az észak-itáliai eseményeket, ezért Karpovnak az Itáliai Köztársaság haderejéről, annak esetleges növekedéséről, az Etruriai és a Ligur (Liguriai) Köztársaságról szóló hiteles információkról

³²⁷ D. P. Tatyiscsev (1767–1845) gróf, orosz diplomata. 1802 júliusában a Nápolyi Királyságba kapott követi kinevezést, de nem utazott el Itáliába, 1803–1804 között a Külügyi Kollégiumban szolgált. 1805–1808 tavasza között már ténylegesen betöltötte tisztségét Nápolyban. A Nápolyi Királyság kontinentális részének franciák általi elfoglalása után elkísérte a királyi párt Szicíliára. 1815 szeptemberétől 1821 februárjáig Madridban szolgált követként, majd Hágában 1822-ig. Részt vett 1822-ben a veronai kongresszuson. 1822–1826 között rendkívüli küldöttséggel Bécsben tartózkodott, majd ugyanitt látta el a nagyköveti feladatokat 1841-ig.

³²⁸ P.I. Karpov (1755–1812) 1801-ben a Szárd Királyságban, majd 1803 és 1805 között a Nápolyi-Szicíliai Királyságnál volt ügyvivő.

³²⁹ *„Из всех владетелей Италии король неаполитанский один только, который при неограниченном влиянии Франции на тот край сохранил доселе свою независимость, (...) чтоб отдалить посторонние притязания на целость его владений, даже обеспечить равновесие сей части Европы.”* In ВПР I/1. Док. 167. Министр иностранных дел А. Р. Воронцов поверренному в делах в Неаполе П. И. Карпову. 30 марта (11 апреля) 1803 г. 406–407. 406.

³³⁰ ВПР I/1. Док. 167. 406–407.

³³¹ *„виды первого консула на испровержение Турецкой империи, чего не может он исполнить, не овладев прежде некоторыми неаполитанскими портами. Если в Неаполе полагают, что сии немерения против Порты разделяемы и двором нашим, то Вы старайтесь выводить их из сего заблуждения.”* In ВПР I/1. Док. 167. 406–407.

³³² *„Намерения англинского двора в рассуждении Неаполя одинаковы с нашими.”* In ВПР I/1. Док. 167. 407.

részletesen jelentenie kellett az orosz külügyminisztériumnak. Az instrukció záró részében Voroncov az orosz és nápolyi polgárok közötti gazdasági kapcsolatok elősegítését, a Nápolyi Királyságban lévő orosz konzulok tevékenységének ellenőrzését írta elő.

1802 elején Itáliában lezajlott területi átalakításokat (Piemont Francia Köztársasághoz csatolása, Etruriai, Liguriai és Luccai Köztársaságok megalapítása) I. Sándor nem sietett elismerni, azokat a szárd király megfelelő mértékű kárpótlásához és a Nápolyi Királyság semlegességének elismeréséhez kötötte. 1802–1803 között A. I. Morkov párizsi orosz követ többször is utasítást kapott, hogy elérje a francia kormánytól e feltételek teljesítését, azonban Franciaország kitért ez elől. Morkov eredménytelen diplomáciai tevékenysége miatt 1803 decemberében I. Sándor visszahívta őt Pétervárra és P. Ja. Oubril, a párizsi küldöttség első titkárát nevezte ki ügyvivőnek a francia fővárosba.³³³

1802 tavaszán megtörtént a francia csapatok kivonása Dél-Itáliából, azonban 1803 nyarán Franciaország újra okkupálta Otranto, Taranto és Brindisi dél-itáliai kikötőket.³³⁴ Ez a lépés ismét a Jón-szigetekre és az Ottomán Porta birtokaira történő támadás lehetőségét vetítette előre, ezért Szentpétervár újból erőfeszítéseket tett, hogy elérje a francia kormánytól Nápoly semlegességének tiszteletben tartását. Franciaország török területek elleni támadása egyre reálisabb veszéllyé vált. 1802 szeptemberében Horace Sebastiani tábornok³³⁵ a gazdasági és politikai kapcsolatok helyreállítása ürügyén bejárta a Közel-Keletet, az expedíció során megpróbálta felderíteni a térségben lévő angol erők számát és előkészíteni a talajt a francia előrenyomuláshoz. 1803-ban a *Moniteur* című lapban megjelent Sebastiani jelentése az utazásáról, ami nem hagyott semmi kétséget a „kereskedelmi” expedíció valódi céljairól. A beszámoló heves reakciókat váltott ki az európai politikai körökben. Nagy-Britannia tiltakozott az amiens-i békeszerződés megsértése ellen, de Máltát továbbra sem ürítette ki.³³⁶ London követelte, hogy Málta angol kézben maradjon még tíz évig, Franciaország vonja ki csapatait Hollandiából és Svájcból, illetve nyújtson kárpótlást a szárd királynak Piemont elvesztéséért. E követelésekről Nagy-Britannia 1803. április 23-án ultimátumot adott át Franciaországnak. Az így kialakult helyzetben mindkét szembenálló oldal megpróbálta a maga oldalára állítani

³³³ P. Ja Oubril (Ubri, 1774–1847) francia származású diplomata. 1800-ban a berlini követség titkára volt, majd átkerült a párizsi követséghez. 1803–1804 között ügyvivő volt Párizsban, 1806-ban rendkívüli megbízása idején megkötötte azt az orosz érdekekre nézve rendkívül kedvezőtlen francia–orosz békeszerződést, amelynek ratifikálását I. Sándor megtagadta. 1809 májusától 1810 februárjáig Poroszországban volt ügyvivő, majd a berlini követség titkára lett. 1812-től a Külügyi Kollégiumban dolgozott, 1820–1822 között G. O. Stackelberg távollétében a nápolyi udvarnál volt követ. 1824–1825 között Madridban, 1835-től Hessen-Kasselben és Frankfurt am Mainban, 1841-től Hessen-Darmstadtban töltött be követi posztot.

³³⁴ SCHROEDER 1994. 245.

³³⁵ Horace Sébastiani (1772–1851) francia tábornok és diplomata 1806–1808 között nagykövet volt Konstantinápolyban, majd a spanyolországi francia hadtest parancsnoka. 1812-ben részt vett az Oroszország elleni háborúban, Napóleon bukása után átállt a szövetségesek oldalára és tovább folytatta diplomáciai karrierjét (1831–1832 között külügyminiszter, majd nápolyi és londoni nagykövet volt).

³³⁶ ПОТЕМКИН 1959. 464.; СОЛОВЬЕВ 1998. 348–349.

Oroszországot, de Szentpétervár a francia fenyegetéssel szemben az észak-német területek biztonságának szavatolását és a Nápolyi Királyság semlegességét igyekezett elérni.³³⁷ 1803. május 12-én az angol nagykövet elhagyta Párizst, május 18-án pedig elkezdődött az angol–francia háború. I. Sándor közvetítőként kívánt fellépni a hadban álló felek között, de ez nem vezetett sikerre.³³⁸ Málta kérdése továbbra is fontos szerepet foglalt el a nemzetközi konfliktusban. Felmerült, hogy Máltáról lemondásáért cserében Nagy-Britanniához kerül a Málta és Tunézia között fekvő pici Lampedusa szigete, ami szintén Ferdinánd nápolyi királyé volt. Az orosz kabinet támogatta ezt a javaslatot, ezt támasztják alá Voroncov külügyminiszter G. Hédouville pétervári francia követnek 1803 őszén írt sorai: *„Ami Lampedusát illeti, a császár javasolta átengedni azt Angliának, mert a francia kormány is javasolta ezt azokban a nyilatkozatokban, amikor válaszolt Whitworth lord³³⁹ ultimátumára. Császári őfelségének soha nem állt szándékában kényszerhez folyamodni, hogy rávegye a nápolyi királyt ennek a szigetnek az átengedésére, de azt feltételezte, hogy nem lenne nehéz meggyőzni ezt az uralkodót meghozni ezt az oly könnyű áldozatot Európa érdekében”,³⁴⁰* illetve a Nápolyi Királyság függetlenségének biztosítása céljából. A két sziget cseréjére végül nem került sor, és az orosz közvetítés az angol–francia konfliktusban nem járt eredménnyel.³⁴¹

A francia csapatok újbóli megjelenését a dél-itáliai kikötőkben aggodalommal figyelte Oroszország, Nagy-Britannia, az Ottomán Porta és a Nápolyi Királyság. Utóbbi két állam területi integritásának biztosítását a brit és az orosz kabinet is az európai egyensúly fontos elemének tartotta.³⁴² Az orosz kormány biztos volt abban, hogy az Oszmán Birodalmat francia támadás fogja érni. *„Délen az ügyek ugyanilyen nyugtalanító fordulatot vettek: a francia kormány által az Adriai-tenger partjainál és a Nápolyi Királyságban koncentrált jelentékeny erők nem csak bizonytalanná teszik ez utóbbi ország kormányának a helyzetét, hanem a legkisebb kétséget sem hagynak afelől, hogy Bonaparténak szándékában áll a legrövidebb időn*

³³⁷ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 241. Az angol–francia viszony kiéleződéséről ld.: LEFEBVRE 1975. 187–192.; SCHROEDER 1994. 231–245.

³³⁸ ВПР I/1. Док. 227. Нота министра иностранных дел А. Р. Воронцова английскому послу в С.-Петербурге Уоррену. 28 октября (9 ноября) 1803 г. 535–539. Az orosz közvetítésről ld.: LEFEBVRE 1975. 217–218.

³³⁹ Charles Whitworth (1752–1825) angol diplomata és államférfi. 1788–1800 között Szentpéterváron volt követ, 1802 decemberétől 1803 májusáig nagyköveti posztot töltött be Párizsban.

³⁴⁰ „Что касается Лампедузы, то император предложил уступить ее Англии, потому что французское правительство также предложило это в тех же выражениях, когда ответило на ультиматум лорда Уитворта. Е. и. в-во никогда не имел намерения прибегать к принуждению, чтобы побудить неаполитанского короля уступить этот остров, но он полагал, что было бы нетрудно убедить этого государя принести столь легкую жертву для общего блага Европы” In ВПР I/1. Док. 228. Нота министра иностранных дел А. Р. Воронцова французскому посланнику в С.-Петербурге Гедувилю. 29 октября (10 ноября) 1803 г. 540–544. 543–544.

³⁴¹ I. Sándor – eredménytelen – közvetítési kísérletéről: ADAMS 2006. 75.

³⁴² ВПР I/1. Док. 161. 394.

belül partra szállni Dalmáciában és Görögországban.”³⁴³ – írta Voroncov I. A. Anstedt bécsi ügyvivőnek 1803 őszén.

Usakov expedíciójának visszahívása után a Nápolyban maradt két orosz fregatt Korfura áthajózását 1802 tavaszán rendelte el az orosz uralkodó a Jón-szigetek belső nyugalmanak biztosítására. 1802. március 12-én I. Sándor G. D. Mocenigo gróft³⁴⁴ nevezte ki a Hét Sziget Köztársasághoz orosz meghatalmazottként, és előírta neki a fregattok és az 500–600 főből álló tüzérség Nápolyból Korfura történő áthajózásának előkészítését, A. Ja. Italinszkij nápolyi orosz követnek pedig el kellett érnie a nápolyi udvar támogatását az orosz csapatok áthelyezéséhez. A szigetek belső zavargásait az orosz kormány egyedül kívánta rendezni, nem akart lehetőséget adni Franciaországnak a beavatkozásra, mert attól tartott, hogy az hajlamos lenne a szigetek sorsát a maga számára előnyös módon rendezni.³⁴⁵ 1803 decemberében A. R. Voroncov utasította Mocenigot, hogy fokozza a Jón-szigetek lehetséges francia támadással szembeni védelmét, és előírta, hogy szükség esetén Nelson angol admirális támogatásához kell fordulnia.³⁴⁶

A fenyegető helyzetben Serra Capriola követ Nápolyba küldött jelentéseiben Acton miniszterelnöknek a szoros orosz–nápolyi kapcsolatok fenntartása mellett érvelt.³⁴⁷ Hasonló állásponton volt Joseph de Maistre szárd követ, aki 1803 tavaszán érkezett Pétervárra és az Orosz Birodalommal fenntartott szövetségen keresztül kívánta elérni a Szárd Királyság területi megnövelését.³⁴⁸ Az orosz kabinet felismerte, hogy kiemelt fontosságú Franciaország szomszédságában egy erős itáliai állam megteremtése, és a Szárd Királyság helyreállítása és területi megnövelése ügyének az itáliai államok függetlenségének legnagyobb ellenzőjét, saját

³⁴³ „На юге дела приняли такой же тревожный оборот: значительные силы, которые французское правительство сосредоточило на берегах Адриатического моря и в Неаполитанском королевстве, не только делают непрочным положение правительства этой последней страны, но и не оставляют ни малейшего сомнения в том, что Бонапарт имеет намерение предпринять в самое ближайшее время высадки в Далмации и в Греции.” In ВПР I/1. Док. 222. Министр иностранных дел А. Р. Воронцов поверенному в делах в Вене И. О. Анштетту. 6 (18) октября 1803 г. 522–528. 527.

³⁴⁴ G. D. Mocenigo (Mocsenyigo) gróf (1764–1839) 1802–1807 között a Hét Sziget Köztársaságnál volt orosz meghatalmazott képviselő. 1811-ben Szicíliára kapott követi kinevezést, de a sziget felé utazva csak Bécsig jutott és ott maradt 1811–1812 között. 1812 szeptemberétől (de gyakorlatilag csak 1815-től) 1818-ig a Nápolyi-Szicíliai Kettős Királyságban, 1818-ban pedig Torinóban volt követ. 1823-tól Parmában és Piacenzában látott el követi feladatokat. 1827-ben visszavonult a politikától.

³⁴⁵ ВПР I/1. Док. 50. Присутствующий в Коллегии иностранных дел В. П. Кочубей Александру I. 18 (30) декабря 1801 г. 157–159.; ВПР I/1. Док. 65. Александр I полномочному представителю при Республике Семи Соединенных островов Г. Д. Мочениго. 28 февраля (12 марта) 1802. г. 179–184.; ВПР I/1. Док. 56. 167.

³⁴⁶ ВПР I/1. Док. 241. Министр иностранных дел А. Р. Воронцов полномочному представителю при Республике Семи Соединенных островов Г. Д. Мочениго. 5 (17) декабря 1803 г. 577–584. A Jón-szigetekre átcsoportosított orosz hadiflotta számának növekedését ld.: СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 258–259.; ШИРОКОРАД 2013. 176–177.

³⁴⁷ БЕРТИ 1959. 229.

³⁴⁸ De Maistre pétervári küldöttségéről, az orosz belpolitikába történő beavatkozásáról ld. részletesen: БЕРТИ 1959. 235–309.

régi szövetségesét, Ausztriát is igyekezett megnyerni.³⁴⁹ A Szárd Királyság megőrzésének és területi nagyobbításának politikáját Oroszország következetesen, bár kisebb-nagyobb aktivitással képviselte egészen 1815-ig. 1804. január elseji bizalmas és titkos feljegyzésében a cári külügyminisztérium már egy új koalíció lehetőségeit is felvetette, sőt kilátásba helyezte 30.000 fős orosz hadsereg újbóli Itáliába küldését.³⁵⁰

Az egyre kiéleződő nemzetközi helyzetben az orosz kabinet kénytelen volt kijelölni az Orosz Birodalom új külpolitikai koncepcióját. 1803-ban Czartoryski „*Oroszország elfogadandó politikai rendszere*” címmel memorandumot készített a cár számára, melyben az Orosz Birodalom aktív részvételét javasolta az európai politikában. Az államférfi szerint Oroszország nem agresszív állam, a már meglévő területeinek berendezkedésére, nem pedig újak megszerzésére kell koncentrálnia, azonban elszigetelődése a gyengeség jele lenne, nagysága aktív külpolitikát kíván tőle. Nagy-Britanniát az orosz állam értékes kereskedelmi partnerének, lehetséges szövetségesének nevezte, de az angol befolyás ellensúlyozásához erős orosz flotta megteremtését javasolta. A két ország közötti szövetséget helyezte az új orosz külpolitika központjába. Meglátása szerint Oroszország és Franciaország között nincsenek érdekütközések, de Napóleon Franciaországa már elérte természetes határait, ezért a további terjeszkedését fegyveres úton is meg kell akadályozni. A memorandumban helyet kapott az Oszmán Birodalom és a lengyel területek sorsának fejtegetése mellett a német államok konföderációjának kérdése is. Az Appennini-félszigeten Czartoryski itáliai királyságok szövetségét, északon egy független állam (Itáliai Köztársaság, Piemont és Velence részvételével) megteremtését javasolta. Czartoryski külpolitikai koncepcióját jóváhagyta a Titkos Bizottság és I. Sándor is, hatással volt az N. N. Novoszilcev londoni tárgyalásaihoz készített *Titkos utasítás*-ra.³⁵¹ Giuseppe Berti munkájában hangsúlyozza, Czartoryski, aki legalább annyira volt lengyel hazafi, mint a cár külügyi szakértője, mindenekelőtt arra törekedett, hogy győzedelmeskedjen a nemzeti függetlenség elve, mert Itália, Hollandia és Svájc kérdésének ilyen formájú rendezése precedenst teremthetett Lengyelország számára.³⁵² Berti Czartoryski Itáliával kapcsolatos politikáját nem tartja őszintének, de mégis a korszak új

³⁴⁹ Voroncov részletesen kifejtette Stadion pétervári osztrák nagykövetnek a Szárd Királyság területi megnövelésének előnyeit az európai ügyekre nézve. Ld.: ВІР I/1. Док. 246. Министр иностранных дел А. Р. Воронцов австрийскому послу в С.-Петербурге Стадиону. 20 декабря 1803 г. (1 января 1804 г.) 594–603. 602.

³⁵⁰ ВІР I/1. Док. 246. 601.

³⁵¹ HELLER 2003. 464–466.; BODNÁR 2000.a. 64.

³⁵² БЕРТИ 1959. 214.

és fontos tényezőjének látja, amely Itália függetlenségének első nem utópisztikus, hanem konkrét politikai és diplomáciai tervezetét jelenti.³⁵³

Czartoryski nézeteire nagy hatást gyakorolt Scipione Piattoli (1749–1809) itáliai származású katolikus pap, a lengyelországi felvilágosodás kiemelkedő alakja, akinek nagy tekintélye volt az itáliai szabadkőművesek között.³⁵⁴ Piattoli szerint a Napóleon elleni harcban csak Nagy-Britannia és Oroszország érhet el sikereket egymás szövetségeseiként. Az európai nyugalom helyreállításához meg kell szüntetni Lengyelország felosztását és Konsztantyin nagyherceg jogára alatt kell egyesíteni alkotmányos monarchiaként, valamint szükséges mindenütt támogatni a nemzeti függetlenség elérését (német államok egyesítése, Itália, Görögország). Itália és az Orosz Birodalom kapcsolatát ekképpen látta az apát: *„Oroszország érdekelt Itália függetlenségében a következő három ok erejében: a fekete-tengeri kereskedelem miatt, a Törökországgal való háború és a Franciaországgal való lehetséges háború miatt. Itália bármilyen esetben óriási szolgálatokat tehetne Oroszországnak, mivel, a támogatását megnyerve, Oroszország a sikerre nagy reménnyel támadhatna Franciaországra. Itália függetlenségének és jólétének biztosítása, és baráti kapcsolatok fenntartása az erre hajlandó itáliai államokkal az orosz politika egyik alkotóeleme. (...) De addig, amíg a franciáknak nyíltan szabad bejárásuk lesz Itáliába, Európa soha nem gondolhatja magát biztonságban. Itália helyzete és gazdagsága erejében, (...) majd Franciaország, Ausztria és Törökország ellensúlyaként szolgálhat.”*³⁵⁵ Piattoli szerint Itáliának egyetlen egységes államnak, vagy több állam szoros szövetségének kell lennie, az államformáról (köztársaság vagy alkotmányos monarchia) népszavazás útján dönthetnek.

Oroszország aktívabb Franciaország elleni politikájának kialakításához indítékul szolgált Louis Antoine Henri de Bourbon–Condé, a Bourbon-ház Condé ágából származó francia herceg (VII. Lajos néven Enghien hercege) elrablása és kivégzése. Talleyrand azt az információt közölte Napóleonnal, hogy a herceg royalista összeesküvést szervez ellene, és az első konzul kiadta a parancsot a herceg elfogatására. 1804. március 15-ről 16-ra virradó éjszaka a francia dragonyosok betörték a Badeni Örgrofság területére és elfogták a herceget, majd március 21-én agyonlőtték.³⁵⁶ Az esemény, illetve annak körülményei (a nemzetközi jog

³⁵³ БЕПТИ 1959. 216, 222. Sztanyiszlavszkaja egyetért Bertivel, de megítélése szerint az itáliai föderáció gyakorlatias célt követett: a jövőben elhárítani az új agressziót Franciaország oldaláról. СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 355.

³⁵⁴ Piattoli ellen a lengyel, torinói, firenzei és nápolyi kormányok elfogatóparancsot adtak ki, 1794-ben az osztrákok letartóztatták, feltehetően II. Katalin orosz cárnő nyomására, aki nem nézte jó szemmel Piattoli Lengyelország megerősítése érdekében kifejtett tevékenységét. Szabadulása után Szentpétervárra érkezett, ahol A. A. Czartoryski tanácsosa lett. Ld.: [http://www.treccani.it/enciclopedia/scipione-piattoli_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/scipione-piattoli_(Dizionario-Biografico)/) [letöltés időpontja: 2016. 10. 31.]; БЕПТИ 1959. 217–218.

³⁵⁵ Piattolitól idézi БЕПТИ 1959. 226.

³⁵⁶ Tarle, J.: Talleyrand. Franklin Könyvkiadó Nemzeti Vállalat, Budapest, é.n. 69–70.; MANFRED 1982. 298–300.; SCHROEDER 1994. 248.

figyelmen kívül hagyása, betörés a porosz királyhoz tartozó területre, királyi herceg bizonyítékok nélküli kivégzése) nemzetközi felháborodást váltottak ki és alapul szolgáltak Oroszország aktivizálódásához az európai küzdőtéren.

Az ifjú cár uralkodásának első éveiről összegezve megállapítható, hogy nemcsak a belpolitikai reformokra fordított figyelmet, hanem nyomon követte az európai kontinensen zajló eseményeket is. Az uralkodása kezdetén kidolgozott izolációs politika lehetőséget adott trónja megszilárdítására, a belső reformok véghezvitelére. Az 1801. évi orosz–francia titkos konvenció cikkelyeinek be nem tartása, Málta státuszának megoldatlansága, az Oszmán Birodalomra gyakorolt egyre erősödő francia nyomás, az Itália államai elleni napóleoni agresszió fokozatosan a be nem avatkozás politikájától való eltávolodásra ösztönözték a cári diplomáciát.

IV. AZ OROSZ BIRODALOM ÉS A NÁPOLYI KIRÁLYSÁG KAPCSOLATAI A HARMADIK KOALÍCIÓ IDEJÉN

IV. 1. AZ ÚJ OROSZ KÜLPOLITIKAI KONCEPCIÓ SZÜLETÉSE

Enghien hercegének meggyilkolásával kapcsolatban 1804. április 5 (17) -én összeült az Orosz Birodalom Államtanácsa, hogy megvitassák az orosz külpolitika további kurzusát és a francia kormány várható lépéseit. I. Sándor azon az állásponton volt, hogy a herceggel történetek miatt kötelessége megszakítani a kapcsolatokat a francia kormánnyal, elküldeni Szentpétervárról a francia küldöttséget és hazahívni Párizsból az orosz diplomatákat. A cár meglátása szerint a Franciaországgal helyreállított kapcsolatok kevés hasznot hoztak birodalma számára, mivel „*A francia kormány nem teljesítette az Oroszországgal kapcsolatban ünnepélyesen vállalt kötelezettségeit.*”³⁵⁷ Az uralkodó szerint az orosz kabinet energikus magatartása lökést adhat a bécsi és berlini udvaroknak ahhoz, hogy határozottan fellépjenek Napóleon nagyravágyásának korlátozása érdekében, és ebbe a francia ellenes csoportosulásba bele kell vonni az Ottomán Portát és Nagy-Britanniát.³⁵⁸ Sándor figyelembe vette a lépéssel járó hátrányokat: az első konzul az Oroszország pártfogása alatt álló államokon fogja kitölteni a haragját, és ebben az esetben „*A Nápolyi Királyság lesz az első áldozat délen.*”³⁵⁹ és a Korfun lévő orosz csapatok is ki lesznek téve a francia támadás veszélyének. Franciaország Dániára támadása erőteljes lépéseket kívánna meg az orosz udvar részéről, amihez feltehetően Ausztria és Poroszország is csatlakozna, maradna idő a Hét Sziget Köztársaság védelmének megerősítésére, ami lehetővé tenné Görögország és a Nápolyi Királyság megvédését. Óvatosságból célszerű lenne a francia kormánynak csak az orosz udvar gyászát kifejezni a badeni események miatt és hazahívni Párizsból az orosz küldöttséget, a nápolyi és koppenhágai udvarokat pedig előre értesíteni a cár szándékairól és ennek lehetséges következményeiről a francia vezetés részéről. A párizsi orosz követ elutazása esetén kifejezhetné a tiltakozását a német államok, szicíliai és szárd királyok felé tanúsított francia politika miatt. Az orosz–francia viszony rendezéséhez I. Sándor a szárd királynak adott megfelelő jóvátételt, a Nápolyi Királyság és a német államok francia csapatoktól való megtisztítását jelölte meg. Ilyen magatartás a dél-itáliai állam teljes francia megszállásához és más nehézségekhez vezethetne, ezért a cár kikérte az Államtanács tagjainak véleményét. A résztvevőket megosztotta a kérdés, V. A. Zubov például a nemzetközi jog megsértése miatt az orosz küldöttség hazahívása és a szentpétervári francia misszió hazaküldése

³⁵⁷ „*Французское правительство не исполнило обязательств, которые оно самым торжественным образом приняло относительно России*” In ВПР I/1. Док. 278. Протокол заседания Государственного совета. 5 (17) апреля 1804 г. 686–696. 693.

³⁵⁸ Уо.

³⁵⁹ „*Неаполитанское королевство будет первой жертвой на юге*” In ВПР I/1. Док. 278. 693–694.

mellett foglalt állást, Kocsubej gróf óvatos politikát javasolt, N. P. Rumjancev és P. V. Zavadovszkij a francia–orosz kapcsolatok szüneteltetését ajánlotta.³⁶⁰ A. I. Morkov, aki 1803 decemberéig képviselte a cári kormányt a francia fővárosban, az Államtanács ülését követő napon terjesztette elő saját észrevételeit tartalmazó feljegyzését Czartoryskinak. A francia viszonyokat jól ismerő diplomata szerint a Franciaországgal való gyors szakítás Oroszország szövetségeseinek (német államok, Dánia, Nápolyi Királyság, Hét Sziget Köztársaság) biztonságát fenyegetné, a franciák hamarabb megszállnák ezeket az államokat, mint ahogy az orosz csapatok odaérnének.³⁶¹ A külügyek vezetői, A. R. Voroncov és A. A. Czartoryski következetesen a Franciaországgal való szakítás kurzusát folytatták.³⁶² Czartoryski 1802 szeptemberétől külügyminiszter helyettesként (de valójában Voroncov külügyminiszter mindenben rá hagyatkozott), majd 1804 januárjától hivatalosan is a külügyek vezetője lett és ebben a tisztségében tovább folytatta a Franciaország elleni orosz–angol közeledés kurzusát. I. Sándor édesanyja (Marija Fjodorovna) és felesége (Jelizaveta Alekszejevna) német származásúak voltak, és a körülöttük csoportosuló „német párt” szintén az aktív külpolitikát, Oroszország „német ügyekbe” való beavatkozását követelte.³⁶³

Oroszország katonai szempontból még nem készült fel egy új háborúra, ezért I. Sándor az időnyerés mellett döntött és nem szakította meg az orosz–francia diplomáciai kapcsolatokat, hanem jegyzékek elküldésére szorítkozott. 1804. április 8 (20) -án a cári udvar jegyzéket küldött Regensburgba, amelyben a cár hivatalos tiltakozást fejezett ki a Badenben történtek kapcsán és csatlakozásra szólította fel a Német-Római Birodalom államait a jövőbeli biztonságuk megőrzése érdekében.³⁶⁴

1804. április 30 (május 12) -án az orosz kormány jegyzéket küldött Párizsba, melyben hevesen tiltakozott Enghien herceg kivégzése ellen. Talleyrand a válaszában közölte, ha Sándor

³⁶⁰ ВПР I/1. Док. 278. 694–696.

³⁶¹ Oroszország magatartásának három variánsát nevezte meg. Az első esetben javasolta gyász kihirdetését a herceg halála miatt, de a párizsi nagykövetség meghagyásával, hogy meg lehessen figyelni az ottani eseményeket, ugyanakkor egyidejűleg tiltakozást a birodalmi gyűlés és az európai államok előtt a büntettel kapcsolatosan és felszólítani őket az orosz uralkodóval összehangolt intézkedéseket hozni a jövőbeli hasonló események megakadályozására. Második lehetőségként kongresszus összehívását vetette fel a semleges államokkal kapcsolatos jogok és elvek meghatározásához, a harmadik szerint pedig Oubril párizsi orosz képviselő követelje a francia kormánytól a szerződések és kötelezettségek betartását, ennek elutasítása esetén a cári ügyvivő térjen vissza Oroszországba. ВПР I/1. Прим. 335. 728–729.

³⁶² СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 272–273.; HARTLEY 1994. 65.

Alekszandr Romanovics Voroncov (1741–1805) gróf 1761–1792 között fontos diplomáciai posztokat töltött be, 1801-től az Államtanács tagja lett. Angolbarát politikát folytatott, ahogyan testvére, Szemjon Romanovics Voroncov (1744–1832) is, aki 1794–1800 között, majd 1801 májusától 1806 áprilisáig Londonban volt orosz nagykövet.

³⁶³ ШИРОКОРАД 2013. 174.

³⁶⁴ Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая 1801–1815 гг. Том 2. Апрель 1804 г.– декабрь 1805 г. Государственное издательство политической литературы. Москва, 1961. Док. 1. Нота министра-резидента в Регенсбурге Ф. А. Клюпфеля Сейму Германской империи. 8 (20) апреля 1804 г. 7–8.

tudná, hogy apja, I. Pál gyilkosai külföldön vannak és letartóztatná őket, Napóleon nem tiltakozna a lépés ellen.³⁶⁵ Ez az utalás Sándor apagyilkosságban való részvételére tovább ösztönözte a cárt a Franciaország ellen irányuló politika folytatására, amit fokozott Napóleon császári titulusa,³⁶⁶ majd 1804. december 2-án a megkoronázása. Napóleon császári címére válaszul II. Ferenc német-római császár felvette az örökletes császári címet és I. Ferenc néven Ausztria császárává vált. 1806. augusztus 6-án pedig Napóleon fenyegetésére letette Nagy Károly koronáját.

Napóleon császári címének elismerését Szentpétervár csak feltételekkel volt hajlandó megtenni. Korábbi politikáját követve az orosz kabinet ragaszkodott a francia haderő kivonásához a Nápolyi Királyság és a Német-Római Birodalom területéről, illetve a szárd király kárpótlásához Piemont elvesztése miatt.³⁶⁷ Ezek a feltételek korábban megkötött szerződéseken (1801. évi orosz–francia titkos konvenció, luneville-i béke) alapultak. Amikor Oroszországba érkeztek az első hírek arról, hogy Enghien herceg meggyilkolása után a Szenátus felajánlotta a császári címet Napóleonnak, Czartoryski ezt az eseményt olyan fontosnak ítélte Európa jövője számára, hogy 1804 májusában írásos feljegyzéssel fordult a cárhoz. Czartoryski az örökletes monarchia franciaországi helyreállításában kettős hasznot látott: „*az úgynevezett felszabadító rendszerek abszurditásának bizonyítékául szolgál*”,³⁶⁸ melyek a veszélyes megrázkódtatások után visszavezetik az államot a kiindulópontához és az ügyek olyan rendjének helyreállításáig, melyektől meg kívántak szabadulni. Az orosz államférfi szerint Franciaország példája segíteni fog az újítások iránti káros törekvések megsemmisülésében. Másik következményként azt nevezte meg, hogy Napóleon számos nehézséggel fog találkozni Franciaországon belül, mert jakobinusok, köztársaságpártiak és royalisták fogják vitatni a francia koronára való jogait, és ezért kénytelen lesz lemondani világhatalmi céljai megvalósításáról. Czartoryski szerint el kell érni, hogy Franciaország ne rendelkezzen saját belátása szerint Hollandiával, Svájjal, Lombardiával, a Nápolyi Királysággal, ne tudjon többé váratlanul betörni német területekre, Itáliával az Alpok legyen a határa, Görögországot pedig ne érhesse francia támadás. Emiatt Czartoryski három feltétellel – visszatérés a luneville-i határokhoz, csapatkivonás egész

³⁶⁵ ШИРОКОПАД 2013. 173–174.; MANFRED 1982. 301.

³⁶⁶ Az úgynevezett XII. évi senatusconsultummal, a Szenátus Floréal 28-án (1804. május 18-án) hozott határozatával „*a Köztársaság kormánya a császárra bízatik, aki a franciák császára nevet fogja felvenni*”. Idézi MANFRED 1982. 303.

³⁶⁷ ВПР I/2. Док. 31. Товарищ министра иностранных дел А. А. Чарторыйский послу в Вене А. К. Разумовскому. 7 (19) июля 1804 г. 82–86. 85.

Már azelőtt, hogy a francia Szenátus felajánlotta a császári koronát az első konzulnak (1804. május 18.), ugyanezt a három feltételt támasztotta a cári udvar az elhidegülő orosz–francia kapcsolatok rendezésére. Ld.: ВПР I/2. Док. 7. Товарищ министра иностранных дел А. А. Чарторыйский поверенному в делах в Париже П. Я. Убри. 9 (21) апреля 1804 г. 16–17.

³⁶⁸ „*это послужит доказательством абсурдности так называемых освободительных режимов*” In ВПР I/2. Док. 22. Докладная записка товарища министра иностранных дел А. А. Чарторыйского Александру I. Не позднее 5 (17) мая 1804 г. 57–60. 59.

Itáliából, északi német területekről való lemondás – javasolta a császári cím elismerését. Kiemelte, ha mindhárom feltételt nem is sikerül elérni, már a részleges eredmények nagy szolgálatot tesznek Európának.³⁶⁹

Az Oszmán Birodalom is nyugtalanul figyelte a franciaországi eseményeket. Oroszország azt javasolta a Portának, hogy térjen ki a császári cím elismerése elől. A török kormány az 1798. december 23 (1799. január 3) -i orosz–török szerződésre hivatkozva azt válaszolta a francia kormánynak, hogy Oroszország jóváhagyása nélkül nem ismerheti el az új uralkodói titulust.³⁷⁰ Az orosz kabinet ragaszkodott hozzá, hogy a Török Birodalom Oroszországgal együtt ismerje el Napóleon császári címét, de csak a három orosz feltétel teljesítése után, melyekből a francia csapatok Nápolyi Királyságból való kivonásához ragaszkodás az Ottomán Porta határainak és nyugalmának közvetlen biztosítását jelentette.³⁷¹

Az orosz feltételekre hamarosan megérkezett a francia válasz: Napóleon követelte, hogy Oroszország az 1801. évi párizsi konvenciónak megfelelően vonja ki a csapatait a Jón-szigetektől. A pétervári kabinet tájékoztatta Oubril párizsi orosz ügyvivőt 1804. június 22 (július 4) -én, hogy a három orosz feltételből a Nápolyi Királyságból történő csapatkivonás és a szárd király kárpótlása „előzetesen” megvalósítandóak, a német területek megtisztítása nehezkesebb, ezért Oubril engedhet a kérdésben: beérheti hivatalos ígérettel, melyet majd az előzetes megállapodás után kell teljesíteni. „*De a csapatok gyors kivonása a Nápolyi Királyságból sine qua non feltétel, s ha ebbe nem fognak beleegyezni, akkor Önnek nem kell egy percig sem tovább maradnia Párizsban.*”³⁷² – hangsúlyozta az instrukció, s amint ebbe beleegyeznek a francia vezetés, a cár elismeri Napóleon új titulását. Czartoryski utasította Oubril, hogy amennyiben a francia kormány aláírja a Nápolyi Királyság demilitarizálásáról szóló aktát, azonnal tájékoztassa erről Karpov nápolyi követet, nehogy a francia kormány további feltételeket diktáljon Nápolynak.³⁷³ Czartoryski hangsúlyozta, hogy Oubril a Nápolyi Királyságból történő francia csapatkivonás feltételeként nem egyezhet bele abba, hogy cserében az orosz erők elhagyják a Jón-szigeteket.³⁷⁴

Az orosz–francia álláspontok ezután sem közeledtek egymáshoz, ezért 1804. augusztus végén Oubril elhagyta Párizst. Ezt követően Napóleon az orosz–török kapcsolatok

³⁶⁹ ВПР I/2. Док. 22. 59–60.

³⁷⁰ ВПР I/2. Прим. 84–85. 666.

³⁷¹ ВПР I/2. Док. 53. Нота посланника в Константинополе А. Я. Италинского турецкому правительству. 26 сентября (8 октября) 1804 г. 156–158.; HARTLEY 1994. 68.

³⁷² „Но немедленный вывод войск из королевства Неаполитанского является условием *sine qua non*, и, если на это не согласятся, то Вы не должны ни минуты больше оставаться в Париже.” In ВПР I/2. Док. 35. Товарищ министра иностранных дел А. А. Чарторыйский поверенному в делах в Париже П. Я. Убри. 22 июня (4 июля) 1804 г. 92–98. 97.

³⁷³ Уо.

³⁷⁴ ВПР I/2. Док. 35. 98.

szétbomlasztására törekedett, magánlevelezésbe kezdett III. Szelim szultánnal, a francia ügynökök pedig aktív oroszellenes tevékenységet folytattak a Balkánon. Franciaország igyekezett elérni a szorosok lezárását az orosz hadiflotta előtt.³⁷⁵ A francia fenyegetés meggyorsította az 1799. évi orosz–török szövetségesi szerződés megújítását, amit az Oszmán Birodalom már 1803 óta igyekezett elérni. Cserében azért, hogy elutasította Napóleon császári címének elismerését, a Porta kompenzációt kívánt az orosz udvartól, amit az a konstantinápolyi francia befolyás miatti aggodalmában teljesített is.³⁷⁶ Hosszas egyeztetések után 1805. szeptember 11 (23) -én Konstantinápolyban kilenc évre szóló orosz–török szövetségesi szerződést írtak alá, amely megerősítette a két állam közötti békét, barátságot és együttműködést, és a szövetség nagyobb hatékonysága érdekében lehetővé tették más európai udvarok csatlakozását a szerződéshez. A titkos cikkelyek jóváhagyták a Jón-szigetek helyzetét és az azokon állomásozó orosz csapatok ott tartózkodásának szükségességét, az itáliai ügyekre tekintettel a Porta kötelezte magát a cári erők szigeteken tartózkodásának idejére megkönnyíteni az orosz hadihajók áthaladását a fekete-tengeri szorosokon. Amennyiben a francia kormány törekvéseinek megakadályozására megalakuló koalícióban az orosz cár részt kíván venni, a Porta aktívan közreműködik ilyen védelmi koalíció sikerében és vele együtt fog tevékenykedni.³⁷⁷ Az új egyezmény rövid ideig, az 1806-ban elkezdődött következő orosz–török háború kitöréséig volt érvényben, de addig is a bonyolult nemzetközi viszonyokban védte Oroszország déli határait, lehetővé tette a Jón-szigetek védelmét, és megnövelte az ország mozgásterét a Franciaország elleni koalícióban.³⁷⁸

Szentpétervár már 1803 őszén véglegesen belátta a francia expanzió diplomáciai eszközökkel történő megállításának lehetetlenségét a Földközi-tengeren és Közép-Európában. Szükségesnek találta az európai államok védelmi szövetségének megteremtését és ennek szellemében 1804 tavaszán konvenciót kötött Dániával és Poroszországgal, majd Svédországgal.³⁷⁹ 1804. október 25 (november 6) -én Péterváron Ausztria és Oroszország Franciaország ellen irányuló szövetségesi szerződést írtak alá, melyben az orosz oldal 115.000, az osztrák oldal 255.000 fős hadsereg felállítását vállalta, Ausztria katonai támogatást ígért Napóleon Török Birodalomra vagy Nápolyi Királyságra támadása esetén.³⁸⁰

³⁷⁵ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 260, 318.

³⁷⁶ КИНЯПИНА 1978. 56.

³⁷⁷ ВПР I/2. Док. 184. Русско–турецкий союзный оборонительный договор. Константинополь, 11 (23) сентября 1805 г. 582–594.

³⁷⁸ Bodnár Erzsébet: A fekete-tengeri szorosok problémája az orosz külpolitikában, 1799–1833. Bene Krisztián (szerk.): Európa perifériáján. Jubileumi kötet. MOSZT Könyvek 8. PTE BTK TTI MOSZT Kutatócsoport, Pécs, 2015. 75–94. 81.; КУДРЯВЦЕВА 1999. 100.; КИНЯПИНА 1978. 57.

³⁷⁹ ПОТЕМКИН 1959. 465–466.

³⁸⁰ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 340.

A porosz udvar felajánlotta a közvetítését a francia–orosz közeledés eléréséhez. Az orosz külügy a berlini képviselőjéhez írt instrukciókban hangsúlyozta, hogy az Orosz Birodalom ragaszkodik korábbi feltételeihez, ezek között vannak olyanok, melyeket gyorsan lehet teljesíteni, és vannak olyanok, melyekben csak az érintett felek tárgyalásai útján lehet megállapodásra jutni. A cári kabinet a szárd király kárptólását, illetve az általános itáliai ügyeket a második kategóriába, de a Nápolyi Királyságból és az észak-német területekről történő francia csapatkivonást az elsőhöz sorolta.³⁸¹ Az orosz javaslatokra válaszul 1804. november 10-én Talleyrand közölte Girolamo Lucchesini párizsi porosz követtel a francia kormány feltételeit: lemondás az 1801. évi békeszerződésről és titkos konvencióról; Franciaország kivonja a csapatait Nápolyból, beleegyeznek, hogy a szárd uralkodó Itáliában elvesztett területeiért cserébe megkapja a Jón-szigeteket és Máltát; Oroszország kivonja haderejét a Jón-szigetektől, elismeri az Etruriai és Itáliai Köztársaságot, Piemont Franciaországhoz csatolását, a francia kormány jogát rendelkezni Parmával és Piacenzával.³⁸² A francia javaslatra az orosz kabinet kinyilvánította ragaszkodását az 1801. évi orosz–francia békeszerződéshez és titkos konvencióhoz, illetve a korábban kifejtett előzetes orosz feltételekhez, elutasította a szárd király kompenzálását a Jón-szigetek és Málta révén.³⁸³ A cári udvar nem kívánt engedni a feltételeiből, eredménytelen volt N. N. Novoszilcev párizsi küldöttsége is 1805 nyarán, nem sikerült a koalíció tagjai és Franciaország közötti kapcsolatokat diplomáciai úton rendezni.

A Hét Sziget Köztársaságnál diplomáciai feladatot teljesítő Mocenigo gróf 1804. január 16 (28) -i jelentésében a Nápolyi Királyságban található francia csapatok számáról azt jelentette az orosz külügyminisztériumnak, hogy a dél-itáliai Apulia körzetben 10.600 fős francia hadsereg található és ez a szám a már úton lévő itáliai zászlóaljok megérkezése után tovább fog növekedni. Mocenigo kételkedett abban, hogy ez a haderő elegendő lenne a görög területek elleni támadáshoz, de ehhez számolva az Itália más részein lévő francia erőket, a körzetben mutatott francia aktivitást és az Adriai-tengeren nem elégséges angol jelenlétet, a követ kifejezte, hogy ugyan nem lehet pontosan meghatározni a francia kormány szándékait, de mindenképpen kiérdemlik a cári kabinet figyelmét. Mocenigo szerint a Barlettában végrehajtott nagyarányú francia erőkoncentráció és a Toulonban történt fegyveres előkészületek tükrében a

³⁸¹ ВПР I/2. Док. 57. Товарищ министра иностранных дел А. А. Чарторыйский посланнику в Берлине М. М. Алопеусу. 6 (18) октября 1804 г. 164–167.

³⁸² ВПР I/2. Прим. 128. 671.

³⁸³ Уо.; А порosz közvetítéséről ld.: ВПР I/2. Прим. 156. 677.

Peloponnészoszi-félszigeten lévő Morea elleni támadást könnyűszerrel meg lehet valósítani.³⁸⁴ Az orosz kabinet azon a véleményen volt, hogy az Itáliában elhelyezett francia haderő még kevés a görög területeken végrehajtott partraszálláshoz, a földközi-tengeri angol flotta pedig képes megakadályozni, hogy a touloni flotta messzire jusson a tengeren.³⁸⁵

1804 és 1805 között Oroszország külpolitikájában stratégiai elhelyezkedése folytán a Nápolyi Királyság és Szicília szigete kiemelt pozíciót foglalt el. Ezt a dél-itáliai részt az orosz tervek felvonulási területként tekintették az észak-itáliai hadműveletekhez (sőt a Franciaország elleni támadáshoz), illetve a Jón-szigetekhez közeli királyság kiindulópontként szolgálhatott a Hét Sziget Köztársaság, a görög területek és a Balkán elleni francia támadáshoz. Ennek megakadályozása az orosz–török kapcsolatoktól nagyban függött, a cári udvar továbbra is az orosz hadihajók Boszporuszon és Dardanellákon való szabad áthajózásával tudta megoldani a Korfun lévő orosz csapatok megerősítését. Oroszországnak a Földközi-tenger medencéjében folytatott hadműveleteihez szüksége volt az angol kormány együttműködésére, nem csak erős hadiflottája támogatása miatt, hanem a balti kikötőkben található orosz hajók mediterrán térségbe érkezése az angol kézben lévő Gibraltáron keresztül történt meg. Így a nápolyi kérdés a korábbi időszakhoz hasonlóan komplex jelleget viselt az orosz külpolitikában.

A nápolyi–orosz közeledés 1804 elejétől felgyorsult. A francia csapatok kivonását érintő törekvések mellett a spanyol és a nápolyi Bourbon házak közötti rokoni kapcsolatokat felhasználva az orosz udvar Nápoly közvetítésével kívánta elérni Spanyolország csatlakozását a következő koalícióhoz. 1804 tavaszán Serra Capriola a Nápolyi Királyság francia okkupációjának veszélye miatt az azzal kapcsolatos angol–orosz együttműködés lehetőségéről kérdezte az orosz udvart.³⁸⁶ Pétervári tájékoztatta a nápolyi követet, hogy továbbította a kérést a londoni kabinetnek, és Serra Capriolán keresztül kérte IV. Ferdinándot, hogy a spanyol Bourbon házzal való rokoni kapcsolataira tekintettel javasolja a spanyol uralkodónak a Franciaország elleni koalícióhoz csatlakozást.³⁸⁷ Spanyolország koalícióba bevonását nagyban akadályozta a Cádiz vizein 1804. október 5-én történt angol–spanyol incidens, amely során három arannyal és ezüsttel megrakott spanyol hajót foglaltak le az angolok, Nagy-Britannia pedig azzal vádolta Spanyolországot, hogy kikötőit a franciák rendelkezésére bocsátja.³⁸⁸ 1804. október 13 (25) -án Serra Capriola több dokumentumot is átadott az orosz külügyminiszternek,

³⁸⁴ ВПР I/1. Док. 248. Полномочный представитель при Республике Семи Соединенных островов Г. Д. Мочениго министру иностранных дел А. Р. Воронцову. 16 (28) января 1804 г. 605–608. 608.

³⁸⁵ ВПР I/2. Док. 41. Товарищ министра иностранных дел А. А. Чарторыйский полномочному представителю при Республике Семи Соединенных островов Г. Д. Мочениго. 31 июля (12 августа) 1804 г. 110–113. 112.

³⁸⁶ ВПР I/2. Прим. 2. 658.

³⁸⁷ ВПР I/2. Док. 2. Товарищ министра иностранных дел А. А. Чарторыйский посланнику Королевства Обеих Сицилий в С.-Петербурге Серра-Каприола. 8 (20) апреля 1804 г. 8–9. 9.

³⁸⁸ ВПР I/2. Прим. 119. 669.; LEFEBVRE 1975. 206.

melyekből látható volt, hogy a spanyol kormány jóindulatúan viszonyult a Spanyolország koalíciós csatlakozását érintő orosz javaslathoz. A spanyol kormányfő kijelentette, hogy lehetséges országa csatlakozása, ha abban Nagy-Britannia és az Orosz Birodalom is részt vesz és a koalíció tagjai minden állam helyzetének javítására fognak törekedni, nem pedig a saját érdekeiket fogják követni.³⁸⁹ (Mint ahogyan az a második koalíció szétesése előtt történt.) November 24 (december 6) -én Czartoryski levelet adott át Serra Capriolának, melyben a cári kabinet arra kérte IV. Ferdinándot, hogy próbálja meggyőzni a spanyol uralkodót az Angliával való konfliktus rendezéséről és elérni Spanyolország csatlakozását a koalícióhoz.³⁹⁰ Az orosz kabinet erőfeszítéseit nem koronázta siker, a Nápolyi Királyság közvetítése ellenére az angol–spanyol kapcsolatok a hajók incidense miatt annyira kiéleződtek, hogy Spanyolország 1804. december 20-án háborút hirdetett Nagy-Britannia ellen.³⁹¹ 1805 tavaszán I. Sándor G. A. Sztroganovot nevezte ki madridi orosz követnek és előírta számára a spanyol kabinet tudtára hozni, hogy az orosz kabinet Franciaország fékmentartásához, valamint Dél-Európa nyugalma és függetlensége biztosításához az Oroszország, Spanyolország, Portugália és Itália szuverén uralkodói közötti föderatív szövetséget látja a leghatékonyabb eszköznek.³⁹² A cár a nápolyi és madridi udvarok érdekegyezéseit figyelembe véve utasította Sztroganovot a legjobb viszony és együttműködés fenntartására St. Théodor herceggel, a Szicíliai Királyság madridi követével és D. P. Tatyiscsev nápolyi orosz képviselővel, illetve ösztönöznie kellett Spanyolországot a koalícióhoz csatlakozásra.³⁹³

Mária Karolina nápolyi királynő 1804 nyarán az orosz kormány tudomására hozta, hogy Oroszország katonai segítségnyújtása esetén a királysága csatlakozni fog az új koalícióhoz. Az orosz udvar elviekben beleegyezett ebbe a javaslatba, de úgy vélte, hogy még nem jött el az ideje a Nápolyi Királyságba irányuló expedíciónak.³⁹⁴ A Szentpéterváron szolgálatot teljesítő nápolyi követ 1804 őszén megkérte Czartoryskit, hogy tájékoztassa, milyen cselekvési módot kíván folytatni Oroszország Franciaországgal kapcsolatban. Serra Capriola közölte, ha a francia–orosz nézeteltéréseket békés úton kívánják rendezni, akkor IV. Ferdinánd szeretné I. Sándor támogatásával elérni a francia csapatok kivonását Nápolyból. A nápolyi uralkodó javasolta háború esetén orosz hadtest elküldését a királyságába, hogy az angol és az osztrák

³⁸⁹ ВПР I/2. Прим. 200. 682.

³⁹⁰ ВПР I/2. Прим. 203. 682.

³⁹¹ ВПР I/2. Прим. 118. 669.

³⁹² ВПР I/2. Док. 130. Инструкция Александра I посланнику в Мадриде Г. А. Строганову. 12 (24) мая 1805 г. 416–439. 436.

³⁹³ ВПР I/2. Док. 130. 437.

Spanyolország 1793–1795 között háborút viselt Franciaország ellen, azonban a gyors francia győzelmek miatt már 1796-ban szövetségre lépett a francia állammal, és visszatért a korábbi politikájához, amely szerint az igazi ellenfél Anglia, mivel az veszélyezteti a spanyol gyarmatokat. Anderle Ádám: *Spanyolország története*. Pannonica Kiadó, Budapest, 1999. 100.

³⁹⁴ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 331–332.

csapatokkal együtt megtisztítják Nápolyt a francia csapatoktól. Czartoryski azt válaszolta, hogy a király segítség kérése esetén Oroszország az 1798. december 18 (29) -i szerződésnek megfelelően teljesíteni fogja szövetségesi kötelezettségeit, de figyelmeztetett, hogy Nagy-Britannia és Ausztria még nem készültek fel a Napóleon elleni itáliai hadjáratra, az orosz csapatok pedig egyedül kevesek a siker eléréséhez, márpedig egy sikertelen hadjárat csak kedvezőtlen következményeket hozhatna a királyság számára. Emiatt Czartoryski a továbbiakban is óvatos politika vezetését javasolta, hogy ne adjanak indítékot Napóleonnak hamarabb Nápolyra támadni, mint ahogy Ausztria, Nagy-Britannia és Oroszország fel tudnak készülni a hatékony hadműveletek folytatására. A külügyminiszter tájékoztatta Serra Capriolát, hogy az orosz kormány döntést hozott B. P. Lascy orosz tábornok³⁹⁵ Itáliába küldéséről gyógykezelés ürügyén és kérte a követet, hogy a nápolyi kormány segítse őt a rábízott feladat teljesítésében.³⁹⁶

Egyre reálisabb formát öltött annak lehetősége, hogy a francia támadás miatt IV. Ferdinánd kénytelen lesz elhagyni fővárosát, ezért a brit kabinet megpróbálta elérni az orosz kormánytól, hogy a király kérése esetén utasítsa a Korfun lévő orosz parancsnokot a Calabriába hajózásra.³⁹⁷ Czartoryski megjegyezte, hogy az Orosz Birodalomnak elsősorban az orosz határokhoz közel eső Oszmán Birodalom védelméről kell gondoskodnia, nem pedig a Nápolyi Királyságéról, de a cár a nápolyi király iránti őszinte barátsága miatt nem hagyja ezt az uralkodót „*jelenlegi veszélyes helyzetében*”, és tájékoztatta Sz. R. Voroncovot a Serra Capriolának tett orosz javaslatról, amely igyekezett türelemre inteni és visszatartani a királyságot az elhamarkodott lépésektől. Az orosz kabinet a háború kitörésének késleltetését szorgalmazta, hogy legyen elegendő idő és lehetőség a sikeres expedíció teljeskörű előkészítésére, amihez elengedhetetlennek tartotta azt is, hogy a Nápolyi Királyság az orosz segítség Korfuról történő megérkezéséig feltartóztassa a franciák előrenyomulását.³⁹⁸ Azt viszont nem tartotta lehetségesnek, hogy az 1799. évi hadjáratához képest nagyobb létszámú orosz katona érkezzon a Nápolyi Királyságba és rendkívül kevésnek találta az angol kormány által a dél-itáliai hadműveletekre felajánlott haderőt, mert azt csak Messina megvédéséhez vélte elégségesnek, ami viszont nem segíti a partraszálló orosz csapatok tevékenységét.³⁹⁹ Legalább ennyire fontos volt a partraszállás helyének meghatározása és ez a kérdés az angol és a nápolyi

³⁹⁵ B. P. Lascy (Ласси, Lasci, Lacy, 1737–1820) angol származású orosz tábornok.

³⁹⁶ ВПР I/2. Прим. 115. 668–669.

³⁹⁷ ВПР I/2. Прим. 114. 668.

³⁹⁸ ВПР I/2. Док. 72. Товарищ министра иностранных дел А. А. Чарторийский послу в Лондоне С. Р. Воронцову. 27 ноября (9 декабря) 1804 г. 195–200. 198–199.

³⁹⁹ 1804-től az orosz diplomácia sürgette Nagy-Britanniát, hogy növelje meg a Szicílián lévő brit helyőrség számát a Nápolyba tervezett franciaellenes angol–orosz partraszállás végrehajtása céljából. 1805 tavaszán a londoni kabinet James Henry Craig parancsnoksága alatt álló további 4.000 katona odavezénylését ígérte. SCHROEDER 1994. 263.

kabinetek közötti stratégiai véleménykülönbséget takarta, mert London arra az álláspontra helyezkedett, hogy a partraszállás a franciák által könnyen elfoglalható Calabriában történjen, a nápolyi király pedig a fővárosba kívánta a deszantot.⁴⁰⁰ Az orosz udvar a hadműveleteket érintő kérdésekben csak Lascy itáliai utazása után akart állást foglalni, a tábornok partraszállást megelőző terepszemléje és a nápolyi udvar kiváráásra játszó politikája fontos szerepet kapott a cári kabinet elképzeléseiben. A második koalíció eseményeiből okulva I. Sándor szerint a Nápolyi Királyság megvédése érdekében Nagy-Britanniának növelnie kellene a Máltán állomásozó erői számát és ezeknek az angol csapatoknak a kontinensen folytatott hadműveletekhez is felhasználhatóknak kell lenniük, és legalább ennyire fontosnak találta, hogy a szövetségesek hadműveleteit Lascy tábornok irányítsa.⁴⁰¹ A tervezett dél-itáliai partraszállás megvalósításához elsőként az orosz–angol megállapodást kellett elérni, amit éppen a szerződő felek Itáliával kapcsolatos különböző álláspontjai nehezített meg.

Franciaország figyelmét nem kerülte el, hogy Oroszország megnövelte a Jón-szigeteken állomásozó csapatai számát, amiből azt a következtetést vonta le, hogy orosz deszant várható a Nápolyi Királyság területére, ezért további nyolcezer fővel emelte a Dél-Itáliában állomásozó francia csapatok számát. A francia lépés miatt Serra Capriola a nápolyi udvar nevében megkérte az orosz udvart, hogy csökkentse a szigeteken állomásozó orosz csapatok számát, vagy adjon ígéretet arra, hogy nem szándékozik azokat Itáliában felhasználni. Czartoryski 1804. november 24 (december 6) -i válaszjegyzékében közölte, hogy az orosz csapatok az Ottomán Porta európai területeinek megvédése céljából tartózkodnak a Jón-szigeteken, ezért nem elégítheti ki a nápolyi udvar kérését. Egyidejűleg azt is közölte, hogy az orosz kormány nem szándékozik elsőként kezdeni Itáliában hadműveleteket.⁴⁰²

Az 1804. évi francia–orosz ellentétek főként Nápolyt érintően ütköztek össze, Oroszország innen kiinduló francia, Franciaország pedig oda irányuló orosz partraszállástól tartott. A dél-itáliai stratégiai pontokért folytatott diplomáciai harcban Napóleon nyomást gyakorolt a Nápolyi Királyságra és követelte, hogy álljon Franciaország oldalára és zárja be a kikötőit az angol flotta előtt. A nápolyi udvar hajlandónak mutatkozott teljesíteni Napóleon követeléseit, amennyiben kompenzációként a királyság területéről kivonásra kerülnek a francia csapatok.⁴⁰³

Az 1805. január 6 (18) -i instrukcióknak megfelelően Lascy tábornok Nápolyba indult, hogy megvizsgálja a hadműveletek itáliai színterét és előkészítse a nápolyi hadsereg

⁴⁰⁰ ВПР I/2. Док. 72. 199.

⁴⁰¹ In ВПР I/2. Док. 72. 200.

⁴⁰² ВПР I/2. Прим. 117. 669.

⁴⁰³ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 332.

megerősítését, majd a Franciaország elleni hadművelet megkezdése után az egyesült orosz–angol–nápolyi erők élére álljon.⁴⁰⁴

Az angol–orosz szövetség megteremtésére London már 1803-ban javaslatokat tett, de akkor azt Oroszország még korainak ítélte. A nemzetközi helyzet változásai miatt az orosz kabinet sürgető fontosságúnak találta a két állam közötti megállapodás elérését, 1804 tavaszától Sz. R. Voroncov londoni nagykövet folyamatosan egyeztetett a Pitt-kormánnyal.⁴⁰⁵ A konkrét egyeztetések folytatását I. Sándor nem bízta a túlzottan angol befolyás alatt álló nagykövetére, hanem a fiatal barátai köréhez tartozó N. N. Novoszilcevet küldte Londonba az érdemi tárgyalások bonyolítására. Novoszilcev magánemberként, az angol jog tanulmányozása ürügyén utazott Londonba, és 1804. november 16-tól 1805. január 27-ig tartózkodott ott. A megbeszélések alapját az I. Sándor által készített *Titkos utasítás* adta.⁴⁰⁶ Ebben a dokumentumban a cár Európa biztonságának érdekében szükségesnek tartotta a Szárd Királyság helyreállítását és területének jelentős megnövelését, és hogy Nagy-Britannia és Oroszország közösen rávegye ezt az uralkodót állampolgárai számára „*liberális és bölcs alkotmány*” kibocsátására.⁴⁰⁷

William Pitt tervezetében fontosnak tartotta a francia csapatok kivonását az észak-német területekről és Itáliából; a Szárd Királyság, az Egyesült Tartományok és Svájc függetlenségének helyreállítását; Nápoly védelmének biztosítását. A két ország között voltak vitás pontok, s bár Pittnek szüksége volt I. Sándorra, nem állt szándékában egyik erőfölényben lévő országot egy másikra lecserélni.⁴⁰⁸

Novoszilcev Pitt miniszterelnökkel folytatott tárgyalásai során kitért a Nápolyi Királyságot érintő angol álláspontra. Pitt véleménye az volt, hogy szükséges Itáliát, Svájcot és Hollandiát megszabadítani Franciaország rabságából, és rávenni őket, hogy csatlakozzanak a koalícióhoz.⁴⁰⁹ A Napóleon elleni hadművelet megkezdéséhez Dél-Itáliát jelölte meg, ahol az orosz csapatok sikeresen partraszállhatnak és egyesülhetnek a nápolyi erőkkel. E hadműveletekhez Pitt 10–15.000 angol, és ugyanennyi orosz katona elkülönítését javasolta,

⁴⁰⁴ ВПР I/2. Прим. 116. 669.

⁴⁰⁵ SCHREK 2015. 53.

⁴⁰⁶ ВПР I/2. Док. 50. Секретная инструкция Александра I Н. Н. Новосельцеву. 11 (23) сентября 1804 г. 138–151.

Jelen dolgozat nem tér ki részletesen a *Titkos utasítás*-ra és Novoszilcev londoni tárgyalásaira, azoknak csak az Itáliára vonatkozó részei kerülnek kiemelésre. (Sztanyiszlavszkaja áttekinti a tárgyalások földközi-tengeri vonatkozásait. СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 341–364.)

⁴⁰⁷ ВПР I/2. Док. 50. 147.

⁴⁰⁸ Kissinger, H.: Diplomácia. Panem, Budapest, 2008. 66.; SCHREK 2015. 55.

⁴⁰⁹ ВПР I/1. Док. 79. Запись беседы Н. Н. Новосильцева с премьер-министром Великобритании Питтом. 13 (25) декабря 1804 г. 219–246. 237.

egyesítve Albániában és Itáliában verbuvált irreguláris csapatokkal. Az angol államférfi egyetértett I. Sándor Szárd Királyság megerősítését érintő álláspontjával.⁴¹⁰

A brit és az orosz álláspont főként abban különbözött, hogy Európa melyik részére irányuljon a szövetségesek figyelme.⁴¹¹ Oroszország a Földközi-tenger keleti medencéjét, azaz a Jón-szigeteket és Görögországot javasolta, Nagy-Britannia a Nápolyi Királyságot. Ellentétek voltak a nápolyi expedíció céljairól szóló kérdésben is. Az orosz vélemény az volt, hogy a királyság megtisztítása után folytatni kell az előrenyomulást Észak-Itáliába és Franciaországba. Az angol kabinet azonban nem kívánt nagymértékű hadműveleteket folytatni, Szicíliára és Calabriára akarta korlátozni a hadműveleteket, azt pedig végképp el akarta kerülni, hogy az Appennini-félszigeten jelentős orosz erők koncentrálódjanak. Az angolok a Napóleon elleni fellépés gyors, az oroszok a lassabb, jobban előkészített változatát támogatták. Az itáliai hadműveletek számarányáról és a parancsnokság kérdéséről is eltérő véleményen voltak. Oroszország 10–15.000 angol katona elkülönítését és orosz parancsnokság alatti tevékenységét javasolta. Az angolok a megosztott hadvezetés, és kisebb számú angol katona részvétele mellett voltak.⁴¹² Vitás pontot jelentett Málta kérdése is.

Az angol és az orosz szempontok közeledését meggyorsította, hogy Napóleon 1805. március 18-án az Itáliai Királysággá alakult korábbi köztársaság uralkodójának proklamálta magát. A királyság államformája alkotmányos monarchia volt, alkirálya Napóleon mostohafia, Eugène Rose de Beauharnais lett.⁴¹³

Az angol–orosz szövetségi konvenció 1805. március 30 (április 11) -án került megkötésre, amihez július 28 (augusztus 9) -án a Habsburg Birodalom is csatlakozott.⁴¹⁴ Az első cikkely az európai államok Franciaország elleni közös ligájának megteremtését javasolta,

⁴¹⁰ ВПР I/2. Док. 79. 242, 244. Nagy hangsúlyt kapott a Szárd Királyság kérdése, I. Sándor fontosnak találta a másodrangú államok, így ennek a királyságnak a megerősítését. (BODNÁR 2000.a. 65–67.)

⁴¹¹ Nagy-Britannia a legnagyobb kereskedelmi flottával rendelkezett, kereskedelmi útvonalai és gazdasági érdekeinek biztosítása érdekelte leginkább, arra törekedett, hogy számára megfelelő módon gyengítse meg Franciaországot. Másként értelmezte az európai erőegyensúly elvét is, Franciaországot jobban meg akarta gyengíteni, mint Szentpétervár, mert tartott kontinentális hatalmától. Oroszország is Franciaország meggyengítésére törekedett, de kisebb mértékben, mert Nagy-Britannia ellensúlyát látta benne. BODNÁR 2013. 182.

⁴¹² СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 333–334.

A. A. Czartoryski Sz. R. Voroncov londoni nagykövethoz írt 1805. februári levelében a következő tényezőket jelölte meg a nápolyi hadműveletek sikeres megkezdéséhez, melyekkel eredményes folytatásukat is biztosítottak ítélte: Máltáról 15.000 angol katona partraszállása a királyság területére; a hadműveletek főparancsnokságának egy központból kell megvalósulnia Lascy tábornok vezetésével (tapasztalt parancsnok, fényes győzelmekkel, emellett angol származású), aki az angol hadtest belső irányításába nem szólna bele; az angol haditengerészet aktív részvétele a Korfun lévő orosz csapatok Itáliába szállításához; az előkészületek a legnagyobb titokban történjenek. (ВПР I/2. Док. 105. Товарищ министра иностранных дел А. А. Чарторыйский послу в Лондоне С. Р. Воронцову. 5 (17) февраля 1805 г. 320–323.)

⁴¹³ MANFRED 1982. 314.; PETE 2018. 65. Az Itáliai Királyság belső berendezkedéséről ld.: SALLAY 1955. 10–12.

⁴¹⁴ ВПР I/2. Док. 117. Англо–русская союзная конвенция о мерах к установлению мира в Европе. 30 марта (11 апреля) 1805 г. 355–377.; HARTLEY 1994. 70.

a második pedig e liga céljait irányozta elő, Itáliában a szárd király helyreállítását és a lehetőségek szerinti területi megnövelését, a Nápolyi Királyság védelmét, Itália francia csapatoktól való megtisztítását rögzítették.⁴¹⁵ London szárazföldi és haditengerészeti erők kiállítását, valamint a koalíció tagjainak segélyezését vállalta (III. cikkely), Oroszországnak 115.000 fős hadsereggel⁴¹⁶ kell részt vennie a hadműveletekben (IV. különálló cikkely). A tervezet orosz változatában különálló cikkelyként be lett iktatva egy rész Máltáról, ami kötelezte volna Angliát csapatai kivonására, helyüket pedig orosz helyőrségek vették volna át. A londoni udvar ezt a pontot kategorikusan elutasította, de Pitt nem kívánt e kérdés miatt nézeteltéréseket Oroszországgal, ezért Málta Menorca szigetére cserélésébe beleegyezett.⁴¹⁷ A szövetségesek közötti ellentmondásokat végül nem tisztázták, azt feltételezve, hogy a Napóleon feletti győzelem meg fogja oldani a nemzetközi kapcsolatok minden problémáját. A célban egyetértettek: olyan rendet kell létesíteni Európában, ami megakadályozza Franciaország további hódításait és lehetővé teszi a vele szomszédos államok függetlenségének biztosítását.⁴¹⁸

Az angol kabinettel folytatott tárgyalások mellett Oroszország más európai államokkal is kapcsolatban állt a Napóleon elleni közös fellépés érdekében. Ausztriával már 1803 ősze óta folytak erről tárgyalások, melyeken hangsúlyt kaptak a minél nagyobb itáliai területi szerzeményekre irányuló osztrák törekvések. 1804. október 25 (november 6) -én nyújtották át Johann Philipp Stadion⁴¹⁹ osztrák nagykövetnek a Franciaország ellen irányuló orosz–osztrák deklarációt tervezetét.⁴²⁰ A dokumentumban az uralkodók kötelezték magukat az Európa biztonságát veszélyeztető fenyegetések elhárítására és figyelembe vették a franciák itáliai szándékait. A cikkelyek többek között rögzítették, hogy a Franciaország elleni támadáshoz a Jón-szigeteken tartózkodó orosz csapatok is csatlakozni fognak, és az Ottomán Porta megőrzésében mindkét uralkodó részt vesz.⁴²¹ A VI. cikkely kimondta, ha a Nápolyi Királyságban lévő francia csapatok megpróbálják birtokukba keríteni a fővárost és Calabriát, s így rákényszerítik a nápolyi királyt a fegyveres ellenállásra, akkor a szerződő oldalak kötelesek megkezdeni a hadműveleteket a közös ellenség ellen. Szükség esetén az osztrák és az orosz udvar együtt fog tevékenykedni Franciaország ellen 350.000 fős hadsereggel, London pénzügyi támogatásával.⁴²² A XII. cikkely szerint a cár elismeri az osztrák ház területi szerzeményeit, de

⁴¹⁵ ВПР I/2. Док. 117. 368.; СОЛОВЬЕВ 1998. 379–380.

⁴¹⁶ Ez a szám végül 180.000 főre emelkedett.

⁴¹⁷ ВПР I/2. Док. 117. 375.; ВПР I/2. Прим. 187. 681.; ВПР I/2. Прим. 230. 686.

⁴¹⁸ ОРЛИК 1999. 50.

⁴¹⁹ Johann Philipp Joseph Karl Stadion (1763–1824) gróf 1803 és 1805 között Ausztria pétervári nagykövete, majd 1806-tól 1809-ig külügyminiszter volt.

⁴²⁰ ВПР I/2. Док. 63. Декларация России о совместных действиях с Австрией против Франции. 25 октября (6 ноября) 1804 г. 174–184.

⁴²¹ ВПР I/2. Док. 63. 180–181.

⁴²² ВПР I/2. Док. 63. 181.

ez Itáliában nem terjedhet túl az Adda és a Pó folyókon. A XIII. cikkely alapján Ausztria és Oroszország igyekezni fognak helyreállítani a szárd király hatalmát Piemontban, sőt megnövelni birtokait.⁴²³ A különálló cikkely alapján a VI. cikkely akkor lép érvénybe, ha a francia támadást a Nápolyi Királyság ellen nem a nápolyi király lépései váltják ki, és erre a cárnak, IV. Ferdinánd szövetségeseként, fel kell hívnia a Szicíliai Kettős Királyság figyelmét.⁴²⁴ A megállapított kötelezettségeket egyforma tartalmú deklarációk rögzítették, amiket orosz részről A. A. Czartoryski és D. P. Tatyiscsev, osztrák részről Stadion pétervári osztrák nagykövet írt alá, II. Ferenc 1804. november 30-án, I. Sándor pedig november 17 (29) -én ratifikált.⁴²⁵ A két állam közötti diplomáciai érintkezésben továbbra is fontos szerephez jutott az itáliai államok jövőbeli sorsának kérdése. Az osztrák álláspont az volt, hogy Franciaország nem fog lemondani Piemontról, sikeres háború esetén a szárd király kaphat ugyan területeket, de a területszerzés inkább Ausztriát illetné.⁴²⁶

Napóleon Itáliát érintő új rendelkezései gyorsították az új koalíció megalakulását. Napóleon itáliai királyi címének felvételét a cári kormány olyan eseménynek tekintette, amit az osztrák és pétervári udvaroknak energikusan elleneznie kell.⁴²⁷ Napóleon 1805-ben monarchikus változtatásokat valósított meg Itáliában: az Itáliai Köztársaságból Királyság lett, a Ligúriai Köztársaság Franciaország megyéjévé vált, a Luccai Köztársaságból pedig Luccai Fejedelemség lett (élén Napóleon Elisa nevű hűgával).⁴²⁸ Genova és Lucca Franciaországhoz csatolása után Ausztria 1805. augusztus 9-én csatlakozott Anglia és Oroszország április 11-i konvenciójához.⁴²⁹

⁴²³ ВПР I/2. Док. 63. 182.

⁴²⁴ ВПР I/2. Док. 63. 183.

⁴²⁵ ВПР I/2. Прим. 104–105. 668.

⁴²⁶ ВПР I/2. Прим. 243. 687–689.

⁴²⁷ ВПР I/2. Док. 120. Товарищ министра иностранных дел А. А. Чарторийский послу в Вене А. К. Разумовскому. 11 (23) апреля 1805 г. 387.

⁴²⁸ КИС 1975. 33.

⁴²⁹ ВПР I/2. Док. 154. Декларация австрийского посла в С.-Петербурге Стадиона о присоединении Австрии к англо-русской союзной конвенции 30 марта (11 апреля) 1805 г. С.-Петербург, 28 июля (9 августа) 1805 г. 497–499.

IV. 2. AZ 1805. ÉVI OROSZ–NÁPOLYI SZÖVETSÉGESI SZERZŐDÉS ÉS AZ OROSZ HADSEREG RÖVID DÉL-ITÁLIAI HADJÁRATA*

Lascy tábornok Nápolyba küldése a tervezett itáliai partraszállás lehetőségeinek teljes feltérképezését szolgálta, ezért részletes utasításokat kapott a feladat sikeres elvégzéséhez. I. Sándor előírta, hogy Nápolyba érkezése után a legszigorúbb titokban kössön szerződést a szicíliai király tábornokaival és minisztereivel a királyság védelmével kapcsolatos minden kérdésben, valamint gondosan vizsgálja meg, hogy a nápolyi hadsereg állapota, a csapatok elhelyezkedése és felszereltsége ad-e reményt arra, hogy ellen tudjon állni a franciák előrenyomulásának legalább az orosz és angol csapatok megérkezéséig. A tábornoknak fel kellett mérnie, hogy a Nápolyi Királyságban van-e elegendő ló az orosz lovassági ezredek számára, amennyiben erre nem lehet számítani, I. Sándor a fekete-tengeri orosz kikötőkből kívánt angol hajók segítségével lovakat biztosítani a hadjárathoz.⁴³⁰ I. Sándor az orosz csapatokon kívül 4–8.000 főnyi, albánokból és montenegróiakból álló hadtestet is fel akart használni az itáliai háborúban. IV. Ferdinánd nápolyi király magára vállalta a királyságába küldött minden csapat ellátásának biztosítását.⁴³¹

A nápolyi stratégiai pontokért folytatott harcban Napóleon 1805. január 2-án levélben követelte IV. Ferdinándtól és Mária Karolinától, hogy szakítsák meg a diplomáciai kapcsolatokat Nagy-Britanniával, ellenkező esetben a főváros és minden erőd elfoglalásával fenyegetett.⁴³² 1805. március elején I. Sándor D. P. Tatyiscsevet meghatalmazott miniszterként ismét a Nápolyi Királyságba küldte, aki ezúttal meg is érkezett kinevezési helyére és rövid idő alatt akkora befolyást szerzett a nápolyi udvarnál, hogy az nem vállalkozott semmilyen komolyabb döntésre az orosz követtel folytatott előzetes egyeztetés nélkül.⁴³³ A cár a diplomáciai képviselőnek készített instrukcióban kiemelte, hogy Savoya és Piemont Franciaországhoz csatolásával Napóleon felvonulási területet kapott gyakorlatilag az egész Itália feletti uralomhoz. A Nápolyi Királyság eddig elkerülte a francia igát, de több jel is arra mutat, hangsúlyozta I. Sándor, hogy a császár az Oszmán Birodalom területeire akar támadni, amihez előfeltétel a Nápolyi Királyság és Szicília együttes birtoklása, mert csak ez tenné számára lehetségessé az angol flottával szembeni védekezést a Földközi-tengeren. A cár

* Az alfejezet kérdéskörének vizsgálatáról tanulmány jelent meg: Bodor Mária: Az orosz hadsereg 1805. évi rövid dél-itáliai hadjárata. // Bene Krisztián–Huszár Mihály–Kolontári Attila: A pécsi ruszisztika szolgálatában. *Bebesi György 60 éves.* PTE BTK TTI MOSZT Kutatócsoport, Pécs, 2018. 167–174.

⁴³⁰ ВІР І/2. Док. 105. 322–323.

⁴³¹ ВІР І/2. Док. 103. Товарищ министра иностранных дел А. А. Чарторийский Н. Н. Новосилцеву. 4 (16) февраля 1805 г. 310–318. 316–317.

⁴³² ВІР І/2. Прим. 168. 679.; ВІР І/2. Док. 108. Александр I полномочному министру в Неаполе Д. П. Татищеву. 18 февраля (2 марта) 1805 г. 329–331. 330.

⁴³³ БЕРТИ 1959. 230.

kiemelte, hogy Oroszország az 1798. december 18 (29) -i orosz–nápolyi szövetségi szerződést hatályában igyekszik megőrizni a királyság területeinek épségét. Ennek sikeréhez Tatyiscsevnek együtt kellett működnie Lascy tábornokkal és a nápolyi kormánnyal, azonban meg kellett akadályoznia, hogy IV. Ferdinánd kabinetje türelmetlenségéből idő előtt szakítson a francia császárral. Az orosz követnek el kellett érnie, hogy engedékenységet mutasson Napóleon követelései iránt és ezáltal elkerüljék az időelőtti francia hadműveletek megkezdését, de csak a főváros, Calabria vagy bármely más dél-itáliai erőd elleni francia támadás bekövetkeztéig. Tatyiscsevnek biztosítania kellett a nápolyi királyt, hogy francia–orosz közeledés esetén Sándor a királyság épsége és a francia csapatoktól való megtisztítása érdekében fog fellépni, emellett szorgalmaznia kellett, hogy a Nápolyi Királyság közvetítésével Spanyolország csatlakozzon a koalícióhoz. Az orosz diplomatának gondoskodnia kellett a nápolyi és orosz állam közötti, a nápolyi hajók Földközi-tengeren történő szabad áthajózása után új lendületet kapó kereskedelmi kapcsolatok tovább fejlesztéséről.⁴³⁴

1805 augusztusában D. P. Tatyiscsev beszámolt arról, hogy a hírek szerint Napóleon szándékában áll tovább erősíteni a francia hadsereget Itáliában, követelni akarja a nápolyi külügyminiszter leváltását, az angol flotta kitiltását Nápoly kikötőjéből, az angol követ kiutasítását és a francia helyőrség Ariano városába vonulásának engedélyezését. Tatyiscsev ezeket a követeléseket háború kihirdetésével egyenértékűnek ítélte, ezért megkérte A. K. Razumovszkij bécsi nagykövetet, hogy tisztázza, Franciaországnak ezt a lépését Ausztria és Oroszország az 1804. október 25 (november 6) -i orosz–osztrák szerződés alapján *casus foederisként* fogja-e értékelni, mert az orosz követ nem tudja, milyen választ adjon, ha IV. Ferdinánd a cár katonai segítségét fogja követelni.⁴³⁵ A király segítségkérése reális lehetőségnek tűnt, mert Anglia ugyan 170.000 fontsterlinget bocsátott a Nápolyi Királyság rendelkezésére „*a hadsereg helyreállítása*” céljából, a nápolyi hadsereg alkalmatlan volt a franciák feltartóztatására.⁴³⁶

A kiélezett helyzetben 1805. augusztus 29 (szeptember 10) -én az Orosz Birodalom részéről Tatyiscsev, a Nápolyi Királyság részéről Tommaso Maria di Somma, Circello márkija és Tommaso Firrao, Luzzi hercege megkötötték a két állam közötti konvenciót, amely az 1798. évi szerződés megújítása volt.⁴³⁷ A bevezető részben a két szerződő fél az aláírást motiváló okokat vette sorra, megállapította, hogy „*Franciaország ellenséges szándékai a Nápolyi Királysággal kapcsolatban napról napra nyilvánvalóbb jelleget öltenek a számtalan és súlyos*

⁴³⁴ ВІР І/2. Док. 108. 329–331.

⁴³⁵ ВІР І/2. Прим. 283. 692.

⁴³⁶ Широкопад, А. Б.: Италия. Враг поневоле. Вече, Москва, 2010. 115.

⁴³⁷ ВІР І/2. Док. 179. Конвенция между Россией и Королевством Обеих Сицилий о защите Королевства от нападения Франции. 29 августа (10 сентября) 1805 г. 570–577.

áldozat ellenére, melyeket szicíliai őfelsége hozott annak reményében, hogy a francia kormány fejét rávegye szándékaiban a nagyobb mértékletességre, rákényszerítették, végül, hogy lemondjon az engedékenységek politikájáról, amihez eddig szükségesnek vélte magát tartani, és ami csak Bonaparte igényeinek növekedését tette lehetővé. Kénytelen, ily módon, más eszközökhöz folyamodni koronája épségének helyreállításához (...) szicíliai őfelsége előnyben részesíti azokat az eszközöket, melyek rendelkezésére állhatnak minden oroszok cárja császári őfelségének a Nápolyi Királyság jóléte iránti állandó érdeklődése és hatékony segítsége következtében, amit császári őfelségétől remél kapni az 1798. december 18 (29) -i szerződés hatályában, melyben Oroszország garantálta a nápolyi birtokok integritását.”⁴³⁸ I. Sándor pedig a Napóleonnal a királyság helyzetének rendezését érintő „eredménytelen kísérletek után (...) szükségesnek tartja határozott intézkedéseket hozni életbevágó érdekei megvédésére kényszerített szövetséges megsegítése érdekében.”⁴³⁹ A konvenció első cikkelye kimondta, ha a francia kormány növelni kívánja a Nápolyi Királyság területén található hadserege számát, vagy követelné csapatai bevonulását a nápolyi erődökbe, a fővárosba, Calabriába, vagy a királyság bármely más vidékére, ahol eddig még nem tartózkodnak, akkor a szicíliai királynak határozottan ki kell térnie e követelések elől. Amennyiben elutasítás esetén a francia oldal erőszakos lépéseket tesz, a királynak minden lehetőségére álló eszközzel meg kell akadályoznia, hogy Napóleon csapatai további területeket szerezzenek a királyságban, és ebben az esetben az orosz uralkodó elismeri szövetségesének igazát és orosz csapatokat küld (olyan számút, amelyet a cár megfelelőnek ítél) a megsegítésére.⁴⁴⁰ Ferdinánd király a Nápolyi Királyságban végrehajtandó hadműveletek vezetésére kijelölt Lascy tábornok hatáskörébe adta a partraszállás idejének és helyének meghatározását, valamint kötelezte magát arra, hogy minden szükséges segítséget megad az orosz csapatok számára (II. cikkely). A konvenció rendelkezett arról is, hogy hatezer angol katona fog orosz főparancsnokság alatt közös hadműveleteket folytatni az orosz csapatokkal. A körülményekre tekintettel a szicíliai király vállalta, hogy szükség esetén teljes hadseregét az orosz főparancsnokság rendelkezésére

⁴³⁸ „Враждебные намерения Франции в отношении Неаполитанского королевства, принимающие день ото дня все более явный характер, несмотря на многочисленные и тяжелые жертвы, на которые его сицилийское в-во пошел в надежде склонить главу французского правительства к большей умеренности в его замыслах, заставили, наконец, е. в-во отказаться от политики уступок, которой он считал нужным придерживаться до сих пор и которая лишь способствовала росту притязаний Бонапарта. Будучи вынужден, таким образом, прибегнуть к другим средствам для восстановления целостности своей короны (...) его сицилийское в-во отдает предпочтение тем средствам, которые могут быть ему предоставлены благодаря постоянному интересу е. в-ва императора всероссийского к благоденствию Королевства Неаполитанского, и эффективной помощи, которую он надеется получить от е.и.в-ва в силу данной Россией по договору от 18 (29) декабря 1798 г. гарантии целостности неаполитанских владений.” In ВПР I/2. Док. 179. 574–575.

⁴³⁹ „бесплодных попыток побудить (...) необходимым прибегнуть к решительным мерам для оказания помощи своему союзнику, вынужденному защищать свои насущные интересы.” In ВПР I/2. Док. 179. 575.

⁴⁴⁰ ВПР I/2. Док. 179. 575.

bocsátja (IV. cikkely).⁴⁴¹ A konvenció cikkelyei rendezték az orosz és angol csapatok ellátásának, a királyság erődítményeibe való bevonulásuk kérdését, szóltak a szicíliai király kötelezettségéről a szövetséges csapatok lovassági ezredei számára lovak rendelkezésére bocsátásáról és a katonák nápolyi területen tartózkodásának teljes ideje alatti ellátásáról.⁴⁴² A XIII. cikkely kötelezte az orosz uralkodót, hogy a Franciaország elleni hadművelet megkezdése után nem köt Napóleonnal olyan megállapodást, amiben nem szerepel a Nápolyi Királyság függetlenségének és sérthetlenségének feltétele. A béketárgyalások megkezdése esetén IV. Ferdinánd iránti barátsága erejében I. Sándor a Nápolyi Királyság védelmének és biztonságának szavatolására fog törekedni, a szicíliai uralkodó pedig *„saját oldaláról szintén kötelezettséget vállal arra, hogy nem folytat tárgyalásokat Franciaországgal, és főként nem köt vele békét minden oroszok császári őfelségének tudta és beleegyezése nélkül.”*⁴⁴³ A XVI. cikkely arról rendelkezett, hogy a konvencióról értesülni fog a nápolyi angol követ és államának lehetősége lesz csatlakozni hozzá. A különálló cikkely kitért arra, hogy a szövetséges csapatok nápolyi területen való sikeres tevékenysége után a hadművelet folytatódni fognak Észak-Itália felé, a fentebbi cikkelyek érvényben maradásával.⁴⁴⁴

A kiélezett helyzetben a konvenciót Tatyiscsev Pétervár előzetes instrukciói nélkül kötötte meg. Czartoryski szeptember 28 (október 10) -i levelében továbbította a követnek I. Sándor jóváhagyását az 1798. évi orosz–nápolyi szövetséges szerződés meghosszabbítására. Az új konvenció aláírása kapcsán a külügyminiszter az Oroszország és az itáliai államok között kötött szövetségek jellegéről azt a megállapítást tette, hogy ezek a szövetségek az utóbbiak számára mindig előnyösek, de az Orosz Birodalom soha nem jut általa nyereséghez *„azon a kötelezettségen kívül, hogy megvédje szövetségesét az Itália közelében elhelyezkedő nagyhatalmaktól.”*⁴⁴⁵ Mivel a politikai megállapodásoknak kölcsönösen előnyösnek kell lennie – állapítja meg a levél – olyan eszközökre van szükség, *„melyek következtében Oroszország megkaphatná, legalább részben, ugyanazokat az előnyöket, melyeket a vele kötött szövetség biztosít Itália uralkodóinak. A félszigeten fekvő nagyobb államok előzetes egyesülése mutatkozik számomra a legjobb intézkedésnek e cél eléréséhez.”*⁴⁴⁶ Ezért Czartoryski

⁴⁴¹ Uo.

⁴⁴² ВПР I/2. Док. 179. 575–576. A Jón-szigeteken verbuvált katonák ellátása szintén IV. Ferdinánd udvarát terhelte.

⁴⁴³ „его сицилийского в-ва, который со своей стороны также обязуется не вступать ни в какие переговоры с Францией, а тем более не заключать с ней мира без ведома и согласия е.в-ва императора всероссийского.” In ВПР I/2. Док. 179. 577.

⁴⁴⁴ Uo.

⁴⁴⁵ „кроме обязательства защищать своего союзника от великих держав, расположенных поблизости от Италии.” In ВПР I/2. Док. 188. Товарищ министра иностранных дел А. А. Чарторыйский полномочному министру в Неаполе Д. П. Татищеву. Пулавы, 18 сентября (10 октября) 1805 г. 600–602. 601.

⁴⁴⁶ „благодаря которому Россия смогла бы получить, по крайней мере частично, такие же выгоды, какие союз с нею обеспечивает государями Италии. Предварительное объединение главных государств,

szükségesnek tartotta, hogy ezek az államok félretegyék nézeteltéréseiket és közös érdekeik figyelembevételével a francia befolyástól való megszabadulás után „*létrehozzanak valami konföderációhoz hasonló és kötelezzék magukat megvédeni annak bármely résztvevőjét bármilyen agressziótól*”.⁴⁴⁷ Az együttműködés kezdetét a nápolyi és szárd király közötti megállapodás jelenthetné, melyhez a félsziget valamennyi állama csatlakozna, s mivel ez a szövetség a cári udvar számára előnyös lenne, Czartoryski szerint Itália uralkodóit ilyen megállapodásra kell ösztönözni.⁴⁴⁸ Megkérte az itáliai ügyekben már tapasztalt Tatyiscsevet, hogy mérlegelje ezt a felvetést, melynek megvalósulására az 1798. évi szövetségi szerződés megújítása és a Franciaország elleni háború sikerei lehetőséget adnának.⁴⁴⁹ Azonban Czartoryski hiába vetette fel ismét az Itália részleges egyesítését célzó elképzelését, az ulmi csata (1805. október 16–október 19.) és az austerlitzi csata (1805. december 2.) francia győzelmei, illetve az európai politikai helyzet megváltozása megakadályozta az itáliai konföderáció megteremtését.

A konvenció megkötésével a Nápolyi Királyság csatlakozott a harmadik koalícióhoz (Nagy-Britannia, Oroszország, Ausztria, Svédország mellé), azonban néhány nappal az aláírása után Gallo márki, a Nápolyi Királyság párizsi követe Napóleon nyomására Párizsban aláírta a királyság semlegességéről szóló egyezményt. Az 1805. szeptember 21-i francia–nápolyi megállapodás kötelezte a királyságot a franciaellenes koalíció és Franciaország közötti háború esetén a semlegesség megtartására, valamint arra, hogy nem engedi be kikötőibe és területére a hadban álló államok hajóit és hadseregeit. Ezért cserében Franciaország vállalta a ratifikáció megtörténte után egy hónapon belül csapatai kivonását a királyság területéről. A titkos cikkely kötelezte IV. Ferdinándot arra, hogy Franciaország beleegyezése nélkül nem ismeri el Nagy-Britannia Máltára támasztott igényeit. A ratifikálás sürgetése céljából a francia császár előírta Charles Jean-Marie Alquier nápolyi francia diplomatának, hogy érje el a nápolyi uralkodónál a konvenció 48 órán belüli jóváhagyását, az aláírás megtagadása esetén azonban azonnal el kell hagynia a királyságot.⁴⁵⁰

Ezzel a lépéssel a Nápolyi Királyság konvenciót kötött Napóleonnal és a vele szemben álló koalícióval is. Tatyiscsev tiltakozott a franciákkal kötött egyezmény ratifikálása ellen, de arra 1805. október 8-án sor került. Még aznap Circello márkija és Luzzi hercege IV. Ferdinánd nevében részletesen beszámoltak Tatyiscsevnek a Párizsban történekről, igyekeztek

расположенных на полуострове, представляется мне наилучшей мерой для достижения этой цели.” In uo.

⁴⁴⁷ „[чтобы...] образовали нечто вроде конфедерации и взяли на себя обязательство защищать любого из ее участников от какой бы то ни было агрессии.” In uo.

⁴⁴⁸ ВПР I/2. Док. 188. 601–602.

⁴⁴⁹ ВПР I/2. Док. 188. 602.

⁴⁵⁰ ВПР I/2. Прим. 294. 694.

megmagyarázni, hogy a nápolyi hadsereg állapota „és a királyság siralmas helyzete” miatt az uralkodó kénytelen volt a fenyegető francia ultimátum hatására aláírni a semlegességről szóló konvenciót. Ugyanakkor hangsúlyozták, hogy „az általa imént ratifikált párizsi konvenciót kényszerből aláírt aktának tekinti és, következésképp, nincs számára semmilyen hatálya; és, ellenkezőleg, szigorúan tiszteletben kívánja tartani és teljesíteni annak az augusztus 29 (szeptember 10) -én megkötött konvenciónak a feltételeit, amit Tatyiscsev első lovag méltósága, Oroszország meghatalmazott minisztere írt alá; ennek következtében szicíliai őfelsége türelmetlenül várja az orosz és angol csapatok megérkezését birtokaira, melyek támogatásával reméli isteni segítséggel nem csak megszabadítani saját birtokait az ott található francia csapatoktól, hanem megszüntetni azok oda bevonulását a jövőben.”⁴⁵¹ Ezzel a nyilatkozattal a nápolyi udvar a párizsi konvenciót hatálytalannak nyilvánította, és továbbra is az orosz–angol szövetség segítségével bízott. Tatyiscsev a nápolyi–francia szerződés megkötése ellenére azt javasolta Pétervárnak, hogy Oroszország maradjon hű a Nápolyi Királysággal kötött konvenciójához.⁴⁵² Tatyiscsev szerint orosz támogatás nélkül a nápolyi király kénytelen lesz Szicíliára menekülni és akkor „a franciák egyetlen lövés nélkül fogják elfoglalni a királyságot”, márpedig ebben az esetben „Bonaparte ipso facto Nápolyt saját Itáliai Királyságához fogja csatolni, vagy valamilyen más, neki tetsző elnevezést fog adni neki.” A követ szerint elkerülhető ennek a forgatókönyvnek a megvalósulása, „ha meg tudjuk tartani magunkat, még ha csak a királyság egyik kikötőjében is, akkor a hadműveletek folytatásának vagy a béketárgyalások kezdetének esetén a Nápolyi Királyság sorsát érintő kérdés nyitott maradna és nem veszne el minden remény megmenteni azt vagy fegyveres erővel, vagy béketárgyalások útján.”⁴⁵³

A koalíció tagjai közötti ellentmondások megnyilvánultak már a hadműveletek kidolgozásakor. Nagy-Britannia nem akarta, hogy az angol és orosz csapatok nagymértékű expedíciót hajtsanak végre nápolyi területeken, azt pedig főként el akarta kerülni, hogy a hadműveletek Észak-Itáliára is kiterjedjenek.⁴⁵⁴ A nápolyi expedíció angol parancsnoka, James Henry Craig tábornok ragaszkodott ahhoz, hogy a partraszállás után a szövetséges erők ne mozduljanak az

⁴⁵¹ „что он рассматривает только что ратифицированную им Парижскую конвенцию как акт, подписанный по принуждению и, следовательно, не имеющий для него никакой силы; что, напротив, он желает строго соблюдать и выполнять условия конвенции, заключенной 29 августа (10 сентября) нижеподписавшимися и е. пр-вом кавалером Татищевым, полномочным министром России; что вследствие этого его сицилийское в-во с нетерпением ожидает прибытия в его владения русских и английских войск, при поддержке которых он надеется с божьей помощью не только освободить свои владения от находящихся там сейчас французских войск, но и закрыть им туда доступ на будущее.” In ВПР I/2. Док. 186. Декларация представителей Королевства Обеих Сицилий полномочному министру в Неаполе Д. П. Татищеву. 8 октября 1805 г. 597–598. 598.

⁴⁵² БЕРТИ 1959. 230.

⁴⁵³ Tatyiscsev Pétervárra küldött leveléből idézi БЕРТИ 1959. 230–231.

⁴⁵⁴ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 379.

ország belseje felé, hanem a tengerparton maradjanak és így szükség esetén könnyen evakuálhatóak legyenek.⁴⁵⁵ Ausztria a délnyugati német területeken és Észak-Itáliában kívánta megerősíteni pozícióit, ezért a Károly főherceg parancsnoksága alatt álló osztrák erők nagy része Itáliába indult, annak ellenére, hogy az orosz–osztrák tárgyalásokon abban állapodtak meg, hogy a hadműveleteknek főként Közép-Európában kell történniük.⁴⁵⁶ I. Sándor terve az volt, hogy P. A. Tolsztoj gróf hadteste a svédekkel együtt északi német területeken támadjon a franciákra, a középső német területeken az orosz és osztrák hadtestnek együtt kell tevékenykednie Mack tábornok parancsnoksága alatt. A nápolyi és orosz csapatoknak az Appennini-félsziget déli része felől kellett támadniuk, az orosz csapatoknak meg kellett szerezniük az Adriai-tenger partvidékét (Dalmácia, Illíria, Isztria), a Földközi-tengeren pedig együtt kellett működniük az angolokkal.⁴⁵⁷ A Jón-szigeteken állomásozó orosz csapatok parancsnoka, R. K. Anrep tábornok utasítást kapott a nápolyi szárazföldi hadműveletek végrehajtására Lascy parancsnoksága alatt, aki London beleegyezésével az egyesült orosz–angol–nápolyi csapatok főparancsnoka lett.⁴⁵⁸ Mivel a fekete-tengeri orosz flotta nem tűnt elegendőnek a Földközi-tengeren megvalósítandó grandiózus expedícióhoz, I. Sándor már korábban utasítást adott a balti orosz flotta hajói egy részének átvezénylésére, amelyek A. Sz. Greig⁴⁵⁹ parancsnoksága alatt 1805 januárjában Gibraltáron keresztül megérkeztek Korfura.⁴⁶⁰ 1805 augusztusában I. Sándor D. N. Szenjavin admirálist nevezte ki a földközi-tengeri erők parancsnokának, és öt hajóval és egy fregattal Korfu védelmére küldte.⁴⁶¹ Az orosz tengeri erőket tovább erősítette, hogy 1805 szeptemberében IV. Ferdinánd „csomagszállítás” ürügyén három kétárbócos hajót küldött Korfura.⁴⁶²

Az orosz–osztrák hadműveletek egyeztetésénél nagy szerep jutott Dél-Itália kérdésének. I. Sándor előírta Razumovszkij bécsi nagykövetnek, hogy közölje az osztrák udvarral, hogy Oroszország 180.000 fős hadsereggel fog részt venni a háborúban, melynek Itália felszabadítását is végre kell hajtani. Az osztrák kabinettel történt egyeztetés után

⁴⁵⁵ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 396–397.

⁴⁵⁶ ОРЛИК 1999. 50.; ФЕДОРОВ 2004. 69.

⁴⁵⁷ ШИРОКОРАД 2013. 176.

⁴⁵⁸ ВПР I/2. Прим. 161. 678.; ВПР I/2. Док. 106. Товарищ министра иностранных дел А. А. Чарторыйский полномочному представителю при Республике Семи Соединенных островов Г. Д. Мочениго. 12 (24) февраля 1805 г. 323–324. 324.

⁴⁵⁹ A Sz. Greig (Grejg, 1775–1845) 1804-ben a Korfun lévő orosz hajóraj parancsnoka volt, 1805-ben részt vett az Itáliában történt partraszállásban. 1806–1807-ben D. N. Szenjavin elővédjének parancsnoka volt. 1812-ben a Dunai Hadseregnél szolgált, 1812 nyarán P. V. Csicsagov megbízásából rendkívüli küldöttséggel Konstantinápolyba, majd Palermóba és Londonba utazott. 1812 végén tért vissza Oroszországba, a következő évben részt vett Danzig blokádjában. 1816-ban a fekete-tengeri orosz flotta parancsnoka volt.

⁴⁶⁰ ШИРОКОРАД 2010. 113–114.

⁴⁶¹ Тарле, Е. В.: Экспедиция адмирала Д. Н. Сенявина в Средиземное море. Военное издательство министерства обороны Союза СССР, Москва, 1954. 23–24.

⁴⁶² ШИРОКОРАД 2010. 114.

Razumovszkijnak értesítenie kellett Lascy tábornokot, hogy a cári utasításoknak megfelelően megkezdheti a hadműveleteket a Nápolyi Királyságban.⁴⁶³ A bécsi orosz nagykövet tájékoztatta minderről az osztrák udvart. A dél-itáliai hadműveletekre kijelölt orosz erőket illetően Johann Ludwig Joseph von Cobenzl osztrák külügyminiszter ragaszkodott ahhoz, hogy Lascy tábornok lépjen kapcsolatba Károly főherceggel és vele egyeztesse az orosz csapatok felhasználásának módját. Az osztrák álláspont az volt, hogy Lascy hadműveletei Károly főhercegétől függjenek és az orosz partraszállás az osztrák határokhoz közeli ponton történjen meg. Razumovszkij kitérő választ adott, mivel nem volt meghatalmazása kijelölni Lascynak a partraszállás helyét, hanem csak időpontját, de kifejtette, hogy a Máltáról kivont angol csapatok, a szicíliai hadsereg és a Nyugat-Balkánon verbuvált csapatok száma a Nápolyba kijelölt orosz erőkkal együtt elegendő lesz ahhoz, hogy elérjék a francia csapatok kivonását a Nápolyi Királyságból és ezt követően az egyesült csapatok észak felé indulhatnak a főherceg itáliai hadműveleteinek megsegítésére.⁴⁶⁴

A hadműveletek kidolgozásánál, majd főként azok megkezdése után az Orosz Birodalom megpróbálta elérni Poroszország harmadik koalícióhoz csatlakozását. A porosz–orosz szerződés előkészítése lassan haladt, mert Poroszország csak védelmi szövetséget kívánt kötni. Oroszország javasolta Berlinnek, hogy a védelmi szövetség akkor lépjen érvénybe, amikor a francia csapatok átlépnek a Rajna bármely pontján vagy okkupálják a Nápolyi Királyság fővárosát, Capua vagy Gaeta erődjét. A cári kabinet tisztában volt azzal, hogy Poroszország közömbös Itália sorsa iránt, mert Ausztriával ellentétben sem érdekeltsége, sem közös határa nem volt az Appennini-félszigettel.⁴⁶⁵ Az orosz külügyminisztérium már 1804 végén megpróbálta felhívni a berlini kormány figyelmét arra, hogy Dél-Európa sorsa iránt is érdemes érdeklődést mutatnia, mert ha Napóleon eléri céljait Itáliában, akkor nem biztos, hogy lesz olyan eszköz, ami megakadályozhatja őt abban, hogy akaratát ne erőszakolja rá az észak-német területekre is.⁴⁶⁶ 1805 nyarán M. M. Alopeusz berlini orosz követ Czartoryski instrukciónak megfelelően részletesen tájékoztatta Poroszországot a koalíció tagjainak haderejéről és a tervezett hadműveleteiről.⁴⁶⁷ Végül csak a háború kitörése változtatta meg a porosz udvar

⁴⁶³ ВПР I/2. Док. 122. Александр I послу в Вене А. К. Разумовскому. 28 апреля (10 мая) 1805 г. 395–399. 397–398.

⁴⁶⁴ ВПР I/2. Док. 172. Посол в Вене А. К. Разумовский товарищу министра иностранных дел А. А. Чарторыйскому. 20 августа (1 сентября) 1805 г. 550–555. 554–555.

⁴⁶⁵ ВПР I/2. Док. 92. Инструкция товарища министра иностранных дел А. А. Чарторыйского посланнику в Берлине М. М. Aloпеусу. 16 (28) января 1805 г. 282–293. 290–291. A további orosz javaslatról lásd: ВПР I/2. Док. 92. 291–293.

⁴⁶⁶ ВПР I/2. Док. 77. Товарищ министра иностранных дел А. А. Чарторыйский посланнику в Берлине М. М. Aloпеусу. 5 (17) декабря 1804 г. 213–214. 214.

⁴⁶⁷ ВПР I/2. Док. 161. Товарищ министра иностранных дел А. А. Чарторыйский посланнику в Берлине М. М. Aloпеусу. 7 (19) августа 1805 г. 518–520.; ВПР I/2. Док. 163. Товарищ министра иностранных дел А. А. Чарторыйский посланнику в Берлине М. М. Aloпеусу. 7 (19) августа 1805 г. 518–520. 522–532.

álláspontját. Napóleon csapatai Ulm felé haladva engedély nélkül vonultak át porosz területen és ez Poroszország semlegességének megsértését jelentette. Ezt kihasználva 1805. október 22 (november 3) -én Potsdamban aláírásra került a Franciaország ellen irányuló orosz–porosz konvenció, melyben Poroszország fegyveres közvetítést vállalt Hannoverért cserében.⁴⁶⁸ Azonban ez a diplomáciai lépés elkésett, Napóleon hamarabb jelent meg Bajorországban, mint ahogy az osztrák csapatoknak sikerült felfejlődniük és megelőzte M. I. Kutuzov orosz tábornok seregeinek megérkezését.⁴⁶⁹ Október 7 (19) -én Mack haderejét a francia hadsereg bekerítette Ulmnál és az osztrák tábornok kapitulált, Napóleon Bécs felé haladt tovább.⁴⁷⁰ Tengeren nem alakultak ilyen jól a francia császár elképzelései, a trafalgári csatában október 9 (21) -én az egyesült francia–spanyol flottát Nelson admirális szétzúzta, és véget vetett Napóleon reményeinek, az angliai partraszállást és a francia flotta földközi-tengeri hegemoniáját illetően.⁴⁷¹

Napóleon a Nápolyi Királysággal kötött szeptember 21-i szerződésnek megfelelően Laurent de Gouvion Saint-Cyr francia tábornok csapatait kivonta a királyság területéről, IV. Ferdinánd pedig az augusztus 29 (szeptember 10) -i orosz–nápolyi megállapodás hatályában a szövetségesek rendelkezésére bocsátotta kikötőit és a hadseregét. 1805 novemberében Nápoly kikötőjébe megérkezett a koalíciós flotta, az orosz csapatok száma 13.500, az angoloké 7–8.000 fő volt, a nápolyi hadsereggel együtt a szövetségesek erői elérték a 32.000 főt. Lascy parancsnoksága alatt az egyesült hadsereg megindult Róma felé, Saint-Cyr is támadásra készült, de hadműveletekig nem jutottak el.⁴⁷² 1805. november 3 (15) -i levelében Czartoryski hivatalosan is tájékoztatta Lascyt az Ulmnál történekről és közölte vele, ha Napóleon elfoglalja Bécset, valószínűleg Károly főhercegre fog támadni, aki kénytelen lesz visszavonulni és Velence védelmére csak helyőrséget fog hagyni, így Lascy nem számíthat Itáliában osztrák segítségre. Mivel a külügyminiszternek még nem volt tudomása Lascy nápolyi partraszállásáról, azt tanácsolta, hogy az orosz erők ne hajtsák végre a deszantot Dél-Itáliában, mert az osztrák közreműködés nélkül hamarosan úgyszólván vissza kell vonulniuk Calabriába vagy

⁴⁶⁸ ВПР I/2. Док. 194. Русско–прусская конвенция о совместных действиях против Франции. Потсдам, 22 октября (3 ноября) 1805 г. 613–619.

⁴⁶⁹ ОРЛИК 1999. 51.

⁴⁷⁰ ВПР I/2. Прим. 326. 696. Kutuzov hadseregének mozgásáról ld.: СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 390–391.; DIÓSZEGI 1997. 40–41.

⁴⁷¹ Szántó György Tibor: Anglia története. Maecenas Könyvek–Talentum Kft., Budapest, 1999. 183.

⁴⁷² ШИРОКОРАД 2010. 115.; ШИРОКОРАД 2013. 182.; СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 394.

Sirokorad szerint az angol és a görög–albán csapatok 1805. november elején, az oroszok november 7-én szálltak partra Nápoly kikötőjében. Sztanyiszlavszkaja szerint az egyesült orosz–angol flotta november 19–20 (december 1–2) -án hajózott át Nápolyba. Az biztos, hogy az orosz külügyminisztérium november 3 (15) -i levelében nem tudott a partraszállásról, az austerlitzi csatáról és következményeiről tájékoztató levelekben a partraszállás megtörténtéről csak feltételes módban beszélnek.

Georges Lefebvre francia történész az angol–orosz partraszállás időpontját november 19-ére, a partra tettek számát pedig 19.000 főben jelöli meg. LEFEBVRE 1975. 229.

Szicíliaira, a királyság pedig francia megtorlást szenvedne el. Ebben a helyzetben Czartoryski azt javasolta, hogy a Nápolyi Királyság a francia retorzió elkerülése érdekében, éljen a Gallo márki által kötött 1805. szeptember 9 (21) -i nápolyi–francia semlegességgel.⁴⁷³ A megváltozott körülmények miatt I. Sándor nem ellenezte tovább a korábban már elutasított osztrák javaslatot az orosz csapatok trieszti partraszállásáról és előírta a tábornoknak, hogy annak megvalósítását egyeztesse Károly főherceggel.⁴⁷⁴

Stadion pétervári osztrák nagykövet 1805. november 22-én Napóleonhoz indult I. Ferenc levelével, amely a béketárgyalások megkezdését indítványozta. A levél válasz nélkül maradt.⁴⁷⁵ Az 1805. november 20 (december 2) -án lezajlott austerlitz-i ütközet az orosz és osztrák hadsereg jelentős vereségét hozta. Két nappal később II. Ferenc javasolta a francia császárnak a francia–osztrák fegyverszünet megkötését (I. Sándor elutasította a tárgyalásokon való részvételt), melyet december 6-án írtak alá Austerlitzben. Az osztrák–francia fegyverszünet aláírása után I. Sándor I. Ferenc követelésére kivonta csapatait az osztrák területekről.⁴⁷⁶ Hamarosan elkezdődtek a Habsburg Birodalom és a Francia Császárság közötti béketárgyalások Nikolsburgban, majd Bécsben, a végleges békeszerződést Pozsonyban írták alá december 26-án.

1805. november 24 (december 6) -én Czartoryski a legérintettebb orosz diplomatákat tájékoztatta az austerlitz-i csatavesztésről. Alopeusz berlini követnek beszámolt I. Sándor döntéséről P. A. Tolsztoj gróf csapatai oroszországi visszavonásáról és *„hasznos utasítást küldök Lascy tábornoknak, az orosz csapatok főparancsnokának, melyeknek már partra kellett szállniuk a Nápolyi Királyságban. Ajánlatos biztosítani a védelmüket, hajókon a fekete-tengeri kikötőkbe küldeni őket, azonban, Korfun elegendő helyőrséget hagyva e pont megbízható megvédéséhez. Egyidejűleg Tatyiscsev úr megbízást kapott, hogy bizonyítsa a nápolyi udvarnak az orosz csapatok Itáliában való további tartózkodásának haszontalanságát és tanácsolja neki, hogy tartsa magát a Párizsban Gallo márki által kötött semlegességről szóló konvencióhoz. Mindazonáltal a császár közismert érzései Két Szicília királya iránt változatlanok maradnak, és szicíliai öfelségének el kell ismernie, hogy az orosz csapatok visszavonását jelen pillanatban állhatatosan diktálják a rendkívüli körülmények.”*⁴⁷⁷

⁴⁷³ ВПР I/2. Док. 201. Товарищ министра иностранных дел А. А. Чарторыйский генералу Ласси. Легница, 3 (15) ноября 1805 г. 634–636. 635.

⁴⁷⁴ ВПР I/2. Док. 201. 636.

⁴⁷⁵ ВПР I/2. Прим. 345–346. 697–698.

⁴⁷⁶ ADAMS 2006. 115.

⁴⁷⁷ „я посылаю аналогичные приказы генералу Ласси, главнокомандующему русскими войсками, которые должны были уже высадиться в Королевстве Неаполитанском. Ему рекомендуется обеспечить их безопасность, отправить их на судах в черноморские порты, оставив, однако, в Корфу гарнизон, достаточный для того, чтобы надежно обеспечить оборону этого пункта. Одновременно г-ну Татищеву поручено доказать неаполитанскому двору бесполезность дальнейшего пребывания русских войск в Италии и посоветовать ему придерживаться конвенции о нейтралитете, заключенной в Париже

Czartoryski e napon Sz. R. Voroncov londoni orosz nagykövetet is tájékoztatta, hogy az orosz csapatok hadosztálya, melynek már partra kellett szállnia Szicíliában vagy a Nápolyi Királyság szárazföldi részén, a megváltozott körülmények miatt utasítást kap, hogy hajóra szálljon és a Fekete-tengerre távozzon. Lascynak a megfelelő számú helyőrség otthagytásával elő kellett készítenie Korfu védelmét. Czartoryski a kockázatok elkerülése érdekében javasolta az angol csapatok biztonságát célzó intézkedések meghozatalát is. A külügyminiszter biztosította Voroncovot, hogy I. Sándor továbbra is érdeklődést fog tanúsítani IV. Ferdinánd sorsa iránt, de a cári csapatok kivonása elkerülhetetlen, mert jelenlétük csak újabb francia hadseregek bevonulásához vezetne és az osztrák–francia békeszerződés megkötése után Oroszország egyedül nem tudná azokat feltartóztatni. A kényszer diktálta döntés ellenére az orosz kabinet továbbra is igyekezett szem előtt tartani a nápolyi király érdekeit, de adott pillanatban csak annyit tehetett, hogy javasolta a nápolyi udvarnak, hogy követelje a Gallo-féle semlegességi konvenció tiszteletben tartását, valamint I. Sándor minden befolyását felhasználta az osztrák udvarnál, hogy elérje a lehetőségekhez mérten a szicíliai király érdekeinek tiszteletben tartását a béketárgyalások idején és a végleges békeszerződésben.⁴⁷⁸

Czartoryski a nápolyi képviselőhöz küldött levelében beszámolt a Lascy-nak adott intézkedésről.⁴⁷⁹ A nápolyi udvarral folytatott kommunikációjában Tatyiscsevnek hangsúlyoznia kellett az orosz csapatkivonás elkerülhetetlenségét, de azt is, hogy I. Sándor továbbra is érdeklődést fog tanúsítani a királyság sorsa iránt, jelenleg viszont csak a Gallo által aláírt semlegesség életben tartását javasolhatja. *„Kétségtelen, a francia kormány nem fogja elmulasztani, a tiltakozást csapataink Nápolyi Királyságba történt bevonulása ellen, de abban az esetben elegendő lesz azt válaszolni, ahogyan a francia csapatok annak idején nem tartották tiszteletben a királyság semlegességét, úgy az orosz csapatok, természetesen, szintén feljogosítva érezték magukat megsérteni azt, és a Nápolyi Királyságnak a gyengesége miatt nincs ereje ellenállni sem az egyiknek, sem a másiknak, és kénytelen igazságtalanul szenvedni ezzel kapcsolatban.”*⁴⁸⁰

маркизом Галло. Тем не менее общеизвестные чувства императора к королю Обеих Сицилий остаются неизменными, и его сицилийское в-во, несомненно, не сможет не признать, что отвод русских войск в данный момент действительно диктуется чрезвычайными обстоятельствами.” In ВПР I/2. Док. 206. Товарищ министра иностранных дел А. А. Чарторыйский посланнику в Берлине М. М. Алопеусу. Голич, 24 ноября (6 декабря) 1805 г. 645–647. 647.

⁴⁷⁸ ВПР I/2. Док. 207. Товарищ министра иностранных дел А. А. Чарторыйский послу в Лондоне С. Р. Воронцову. Голич, 24 ноября (6 декабря) 1805 г. 648–651. 651.

⁴⁷⁹ ВПР I/2. Док. 208. Товарищ министра иностранных дел А. А. Чарторыйский полномочному министру в Неаполе Д. П. Татищеву. Голич, 24 ноября (6 декабря) 1805 г. 652.

⁴⁸⁰ „Французское правительство не преминет, без сомнения, заявить протест против ввода наших войск в Королевство Неаполитанское, но в этом случае достаточно будет ответить, что так как французские войска в свое время не соблюдали нейтралитет королевства, то русские войска, естественно, также сочли себя вправе нарушить его и что Королевство Неаполитанское из-за своей слабости не в силах воспротивиться ни тем, ни другим и вынуждено незаслуженно страдать всвязи с этим.” In uo.

Szintén 1805. november 24 (december 6) -én tájékoztatta az orosz külügyminiszter Lascy-t az austerlitz-i vereségről és Ausztria háborúból való kilépéséről és utasította az orosz csapatok gyors kivonására Itáliából és átdobásukra az Orosz Birodalom területére.⁴⁸¹ Az austerlitz-i csata után két nappal Craig tábornok is megkapta az előírást a visszavonulásra Szicíliába, „szicíliai felségének engedélyével vagy a nélkül”.⁴⁸² A megváltozott körülmények miatt Szenjavin admirális is utasítást kapott a Földközi-tenger elhagyására és minden hajóval a fekete-tengeri orosz kikötőkbe indulásra.⁴⁸³ Az orosz erők visszahívása ellenére az austerlitz-i vereség jelentőségét De Maistre pétervári szárd követ nem értékelte túl nagyra: „Az austerlitz-i csata Oroszország számára nem volt nagyobb egy kitartó ember fejére mért csapásnál és csak ideiglenesen kábította őt el, nem idézve elő nála, azonban, semmilyen veszélyes sérülést.”⁴⁸⁴

Tatyiscsev 1805. december 26 (1806. január 7) -án tájékoztatta Circello márkiját arról, hogy az osztrák–francia fegyverszünet és a békeszerződés előkészületei miatt a Nápolyi Királyságban található, az osztrákok megsegítésére elrendelt orosz csapatok visszatérnek az Orosz Birodalomba, az angol csapatok pedig főleg Máltára vonulnak. Az orosz diplomáciai képviselő megerősítette, hogy kormánya szándékában áll elérni a királyság számára a párizsi konvenció által biztosított semlegességének tiszteletben tartását.⁴⁸⁵

⁴⁸¹ ВПР I/2. Прим. 351. 698.

⁴⁸² DAVIS 2006. 133.

⁴⁸³ ТАРЛЕ 1954. 26. Szenjavin 1805 szeptemberében indult el a Balti-tengerről, decemberben haladt át Gibraltáron, 1806. január közepén érkezett meg Korfura, azaz utazása alatt gyakorlatilag elkezdődött és be is fejeződött a harmadik koalíció Franciaország elleni háborúja. Ld.: ТАРЛЕ 1954. 23–26.

⁴⁸⁴ De Maistre Cagliariába küldött 1806. február 15 (27) -i leveléből idézi БЕРТИ 1959. 250.

⁴⁸⁵ Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая 1801–1815 гг. Том 3. Январь 1806 г.– июль 1807 г. Издательство политической литературы. Москва, 1963. Анн. на стр. 22. Полномочный министр в Неаполе Д. П. Татищев государственному советнику Королевства Обеих Сицилий Сомма. 26 декабря 1805 г. (7 января 1806 г.) 22.

IV. 3. A HARMADIK KOALÍCIÓ SZÉTESÉSÉNEK HATÁSA AZ OROSZ–ITÁLIAI KAPCSOLATOKRA*

A harmadik koalíció a pozsonyi béke aláírásával (1805. december 26.) esett szét. Ausztria sorsa kapcsán láthatóvá váltak a Talleyrand és a Napóleon közötti nézetkülönbségek. A külügyminiszter nem támogatta Ausztria megbüntetését, mert az európai stabilizáció fontos tényezőjének tekintette. Javasolta, hogy „*Itália és Ausztria között egy ütközőállamot kellene létrehozni, a Tirollal és Trieszttel megnagyobbított Velencét.*”⁴⁸⁶ A császár azonban nem hallgatott miniszterére, saját elgondolása alapján, Talleyrand javaslatával szöges ellentétben diktálta a feltételeket az osztrák félnek.⁴⁸⁷ A béke aláírásával Ausztria gyakorlatilag kiszorult Itáliából, elvesztette döntő befolyását a német államokra és ez a Német-Római Birodalom végét jelentette. A békeszerződésben Ausztria jóváhagyta Piemont, Parma, Piacenza és Genova Franciaországhoz csatolását, illetve elismerte Napóleont Itália királyának. Velence, Isztria, Dalmácia és a hozzájuk tartozó adriai-tengeri szigetek, valamint Cattaro (Kotor) az Itáliai Királysághoz kerültek (IV. cikkely).⁴⁸⁸ Ugyanezen a napon Napóleon a nápolyi Bourbonok árulása miatti haragjában utasítást adott Saint-Cyr tábornoknak Nápoly elfoglalására. A csapatoknak felolvasták a francia császár szavait: „*Katonák!... A nápolyi dinasztia megszűnt létezni. Létezése összeegyeztethetetlen Európa nyugalmaival és koronám becsületével.*”⁴⁸⁹ Napóleon hangsúlyozta, hogy ezzel az egész félsziget az ő uralma alá kerül: „*Ne késlekedjete tudtomra adni, hogy egész Itália alá van vetve az én törvényeimnek és szövetségeseim törvényeinek.*”⁴⁹⁰ 1806 januárjában az orosz és angol csapatok elhagyták a Nápolyi Királyság – szárazföldi – részét. A francia hadsereg André Masséna parancsnoksága alatt februárban bevonult a királyságba, az erődök egymás után adták meg magukat, február 14 (26) -én elesett a főváros. 1806. március 10-én a campotenesei csatában a Jean Reynier vezette II. francia hadtest és a Roger de Damas parancsnoksága alatt álló nápolyi hadsereg közötti ütközet francia győzelemmel ért véget. Joseph Bonaparte, a francia császár idősebb fivére március 11-én bevonult Nápolyba, és Napóleon 1806. március 30-i dekrétuma alapján (Giuseppe néven)

* Az alfejezet témájának egy részéből tanulmány jelent meg: Bodor Mária: A tilsiti béke hatása az Orosz Birodalom itáliai államokkal fenntartott diplomáciai kapcsolataira. // Szabó Tünde–Szili Sándor (szerk.): Dokumentarizmus vs. fikció. Hagyomány és megújulás a szláv népek történelmében és kultúrájában VII. A 2017-es tudományos felolvasóülés anyaga. Oroszország népeinek története és kultúrája sorozat 16. Szláv Történeti és Filológiai Társaság, Szombathely, 2017. 20-31.

⁴⁸⁶ Talleyrand Napóleonhoz írt emlékiratából idézi Hahner P.: Talleyrand és Oroszország. // Háborúk és békekötések a 18–20. századi orosz–szovjet történelemben. Konferenciakötet. MOSZT Könyvek 7. PTE BTK TTI MOSZT Kutatócsoport, Pécs, 2014. 117–128. 119.

⁴⁸⁷ НАННЕР 2014. 120.; FERRERO 2002. 32.

⁴⁸⁸ ПОТЕМКИН 1959. 468–469.; ADAMS 2006. 115, 120.; ВІР І/3. Прим. 19. 655.; ВІР І/3. Прим. 29. 657.; ВІР І/3. Прим. 31. 657–658.

⁴⁸⁹ Idézi ШИРОКОРАД 2013. 183.

⁴⁹⁰ Idézi TULARD 1997. 215.

Nápoly-Szicília királya lett, igaz, csak az ország kontinentális részével rendelkezett, „*Nem Nápoly királya volt, hanem király Nápolyban.*”⁴⁹¹ IV. Ferdinánd és Mária Karolina az angol flotta segítségével – ismét – Szicíliára menekültek.

Tatyiscsev 1806 januárjában számolt be Czartoryskinak mindarról, ami a nápolyi király udvarában történt, miután tájékoztatta a királyi párt I. Sándor a csapatok kivonásáról szóló döntéséről. Mária Karolina drámai megnyilvánulásait az orosz diplomata igyekezett azzal megnyugtatni, hogy a cár továbbra is érdeklődést mutat a sorsuk iránt és utasítást kapott, hogy segítsen a királyt és királynőt kijuttatni abból „*a kritikus helyzetből, amelybe e sikertelen hadjárat eredményeként kerültek.*”⁴⁹² A királynő tisztában volt vele, hogy az uralkodó Szicíliára utazása a Nápolyi Királyságról való önkéntes lemondásaként fog értelmeződni, és a szövetségesek távozása után Ferdinándnak nem lesz semmilyen lehetősége megakadályozni a francia csapatok előrenyomulását. Emiatt eldöntötték, hogy Ruffo bíborost Rómába küldik, hogy átadja Napóleonnak a javaslatokat, melyek elfogadásáig vagy elutasításáig a francia csapatok nem lépnek be a királyság területére. Az ötletet támogatta Joseph Fesch francia bíboros, aki 1803-tól követként szolgált a pápai udvarnál és felajánlotta közvetítését a nápolyi udvar és a velük egyébként is készséges Saint-Cyr tábornok között. Csak időközben derült ki, hogy Masséna tábornok kapta meg a főparancsnokságot, aki viszont elégedetlen volt a rendelkezésére álló hadsereg számával és minőségével,⁴⁹³ ezért a királyi udvar úgy vélte, hogy a tábornok, mivel a szövetségesek ellenállására számít, nem fogja átlépni a királyság határát a császár új utasításáig. A nápolyi kabinet megkérte a szövetséges főparancsnokságot, hogy tervük megvalósítása érdekében foglaljon el látszólag támadó pozíciókat, ami után készségesen segítenek a csapatok hajóra szállásánál. Lascy beleegyezett, hogy ilyen demonstrációval támogassa a nápolyi királyt és csapatait a Volturno folyó mögé helyezte el, Craig angol tábornok egységeit a jobb szárnyra jelölte ki. Másnap Ruffo bíboros elutazott, de az angol csapatok a kijelölttől eltérő pozíciót vettek fel, majd Craig bejelentette, hogy Castel Amareban a katonák megkezdik a hajóraszállást, Lascy tábornok csapatainak pedig Baiában történő felvételét.⁴⁹⁴ Tatyiscsev betegsége miatt nem küldte el azonnal a jelentését, így utóiratában

⁴⁹¹ Stacton, D.: A Bonaparték. Gondolat, Budapest, 1975. 26.

Joseph helyzetét leginkább „*gyarmati állapotként*” lehet jellemezni (DAVIS 2006. 143.), fő feladata az volt, hogy feltöltse a császári kincstárat és hadsereget, végrehajtsa a kontinentális zárlatot, ellássa a francia gyárakat nyersanyaggal, a francia termelőket pedig piaccal. DAVIS 2006. 143.

⁴⁹² „*из критического положения, в котором они оказались в результате неудачного исхода этой кампании.*” In ВПР I/3. Док. 6. Полномочный министр в Неаполе Д. П. Татищев управляющему министерством иностранных дел А. А. Чарторыйскому. 7 (19) января 1806 г. 28–31. 30.

⁴⁹³ Tatyiscsev beszámolója szerint Masséna hadserege a Római Körzet területén koncentrált és az Anconában lévő 4.000 katonával együtt érte el a 25.000 főt, amelyből csak 10.000 volt tapasztalt francia katona, a többiek főként ligúriai és ciszalpin újoncok voltak. Ld.: ВПР I/3. Док. 6. 30.

⁴⁹⁴ Uo.

beszámolt arról, hogy az angol csapatok Craig parancsnoksága alatt Máltára hajóztak,⁴⁹⁵ valamint mellékelte Lascy beszámolóját a történekről: „Amint szicíliai őfelsége tájékoztatott engem szándékairól, (...) siettem meggyőzni Craig tábornokot a Nápolyi Királyságból történő távozás elhalasztásáról; de ez a tábornok az imént küldött nekem levelet, melyben részletesen kifejtette az okokat, amelyek nem engedik meg neki a kihajózás késleltetését, és ezért kénytelen vagyok megváltoztatni kezdeti elhatározásomat és nem halogatni tovább a parancsnokságom alatt álló csapatok hajóra rakását...”.⁴⁹⁶ Az angol tábornok magatartása kiváltotta a cári kabinet elégedetlenségét, amiről Czartoryski tájékoztatta a pétervári angol nagykövetet, aki továbbította ezt kormánya felé.⁴⁹⁷ Az orosz külügyminiszter Korfu és Szicília franciák általi elfoglalásának veszélye miatt javasolta I. Sándornak a Jón-szigeteken az orosz csapatok számának növelését.⁴⁹⁸

A megváltozott nemzetközi helyzet ismét arra készítette az orosz külpolitikát, hogy megválaszolja a merre tovább kérdését, ezért 1805. december végétől–1806. január közepéig többször is összeült az Államtanács, tagjai írásos formában terjesztették elő a további külpolitikai kurzusra vonatkozó elképzeléseiket. Czartoryski feljegyzésében áttekintette az 1801–1806 közötti orosz külpolitikát, külön figyelmet szentelt az orosz–nápolyi–szárd kapcsolatok alakulásának.⁴⁹⁹ Az államférfi kiemelte, hogy a Napóleon által Itáliában elfoglalt pozíciók nem csak Ausztria és az Oszmán Birodalom számára fenyegetőek, hanem a déli orosz provinciák számára is veszélyt jelentene, ha a francia császár ellenőrzést gyakorolna a fekete-tengeri orosz kereskedelem felett.⁵⁰⁰ Amellett érvelt, hogy fontos megerősíteni a Jón-szigeteken elhelyezett orosz csapatokat, illetve a Földközi-tengeren lévő hajórajt.⁵⁰¹ Az Államtanács tagjainak nagy része (pl. A. A. Czartoryski, A. Sz. Sztroganov, N. P. Rumjancev, V. P. Kocsubej) egyetértett abban, hogy Isztria és Dalmácia meghódításával Napóleon könnyen szétzúzhatja az Oszmán Birodalmat és ezzel veszélyeztetné a Fekete-tenger melléki orosz pozíciókat, ezért meg kell őrizni a jó kapcsolatokat a Portával és a területén élő szláv, görög népekkel. Az Államtanácsban döntés született arról, hogy Napóleonnal nem hivatalos

⁴⁹⁵ ВПР I/3. Док. 6. 31.

⁴⁹⁶ "Как только его сицилийское в-во сообщил мне о своих намерениях, я (...) поспешил убедить генерала Крейга отложить уход из Неаполитанского королевства; но этот генерал только что прислал мне письмо, в котором подробно изложил причины, не позволяющие ему медлить с отплытием, и поэтому я вынужден изменить мое первоначальное решение и не откладывать более погрузку на суда войск, находящихся под моим командованием..." A Lascy tábornok által D. P. Tatyiscsev nápolyi meghatalmazott miniszternek írt 1805. január 2 (14) -i leveléből származó idézet helye ВПР I/3. Прим. 24. 656.

⁴⁹⁷ Уо.

⁴⁹⁸ ВПР I/3. Анн. на стр. 121. Доклад управляющего министерством иностранных дел А. А. Чарторыйского Александру I. 5 (17) апреля 1806 г. 121.

⁴⁹⁹ ВПР I/3. Док. 1. Записка управляющего министерством иностранных дел А. А. Чарторыйского. Конец декабря 1805 г. (начало января 1806 г.) 7–17. 7, 9–10, 12, 16.

⁵⁰⁰ ВПР I/3. Док. 1. 9.; BODNÁR 2010. 49–50.

⁵⁰¹ ОРЛИК 1999. 53.

tárgyalások vezetése céljából orosz képviselőt kell küldeni Párizsba, ugyanakkor szükséges megőrizni a szövetséget Nagy-Britanniával, a jó viszonyt Ausztriával és megakadályozni a porosz–francia megállapodás elérését. Az orosz szárazföldi és haditengerészeti erők készenlétben maradtak, de az osztrák területekről kivonták az orosz hadsereget.⁵⁰² Az Államtanács döntése értelmében P. Ja. Oubril Párizsba utazott a béketárgyalások megkezdése céljából, és erről Oroszország tájékoztatta a londoni kabinetet.⁵⁰³

1806. január 23-án meghalt William Pitt és William Grenville lett az új angol miniszterelnök, hamarosan London és Párizs között is megkezdődtek a béketárgyalások. Az orosz és az angol kormány megállapodtak, hogy a tárgyalásokat külön, de egymást kölcsönösen támogatva és tájékoztatva fogják lefolytatni. Charles James Fox angol külügyi államtitkár (1806. február 7–1806. szeptember 13.) kijelentette, hogy a béketárgyalásokon a brit kormány arra fog törekedni, hogy szövetségesei (a svéd uralkodó és a nápolyi–szicíliai király) megfelelő elégtételt kapjanak veszteségeikért. Az államtitkár arra kérte Szentpétervárt, hogy az orosz kormány is viselje szívén e szövetségeselek sorsát.⁵⁰⁴ Voroncov beszámolt a cári kabinetnek a Londonban szolgálatot teljesítő nápolyi követ demarsairól, melyekkel igyekezett meggyőzni az angol kormányt, hogy a Nagy-Britannia és Franciaország közötti béke legfontosabb feltétele a francia csapatok Nápolyi Királyságból történő kivonása legyen.⁵⁰⁵ 1806 nyarán az angol kabinet utasítást adott a béketárgyalásokat vezető meghatalmazottjának, hogy azonnal meg kell szakítania a tárgyalásokat a francia külügyminiszterrel, ha Franciaország ragaszkodni fog Szicíliára támasztott igényeihez. Talleyrand⁵⁰⁶ kinyilvánította, hogy Szicília elvesztéséért IV. Ferdinánd kárpótlásként megkaphatja a Hanza-városokat és beleegyezett azok angol csapatok általi elfoglalásába. Lord Yarmouth feltételezte, hogy Franciaország nem fogja ellenezni a Hanza-városok Hannoverhez csatolását, ezért javasolta a brit kabinetnek elfogadni ezt a feltételt IV. Ferdinánd nevében. Oubril ezt elutasította és a Hanza-városok függetlenségét vagy Oroszország alatti védnökségét javasolta helyette.⁵⁰⁷

1806 tavaszán Czartoryski beszélgetést folytatott a Péterváron tartózkodó kereskedelmi megbízottal, Jean-Baptiste Barthélemy de Lesseps-szel a Földközi-tengeren történt változásokról. Lesseps igyekezett megnyugtatni a külügyminisztert, hogy Napóleon e térségben

⁵⁰² ВПР I/3. Прим. 1. 651.; ВПР I/3. Прим. 30. 657. Az Államtanács elképzeléseiről a keleti kérdést illetően ld.: Bodnár Erzsébet: A keleti kérdés az orosz külpolitikában a 19. század elején (1799–1806). // BODNÁR 2008. 74–93. 88–89. A továbbiakban BODNÁR 2008.b.

⁵⁰³ ВПР I/3. Прим. 90. 672.

⁵⁰⁴ ВПР I/3. Прим. 82. 670.

⁵⁰⁵ ВПР I/3. Прим. 120. 681.

⁵⁰⁶ 1806. június 5-én Talleyrand Napóleonától Benevento hercege rangot kapott, a terület a Nápolyi Királyság területén fekvő 23.000 fős, pápai fennhatóság alatt álló várost jelentett. Talleyrand sosem járt a hercegségében, de ellenállt Joseph és Murat nápolyi királyok a terület Nápolyi Királyságba történő beolvasztási törekvéseinek. HAHNER 2015. 583.

⁵⁰⁷ ВПР I/3. Прим. 160. 698.; СОЛОВЬЕВ 1998. 419–420.

nem kíván változtatásokat végrehajtani és nem követeli az orosz csapatok kivonását Korfuról.⁵⁰⁸ Czartoryski hangsúlyozta, hogy országának kötelezettségei vannak a nápolyi udvarral szemben, a nápolyi és a szárd király is „*oly siralmas helyzetben vannak*”, hogy Oroszország nem hagyhatja őket magukra. A francia megbízott kijelentette, hogy „*ez az ügy eldőlt és József lesz a nápolyi király*”.⁵⁰⁹

A nemzetközi helyzet változása magával vonta az orosz diplomáciai testület átalakítását. 1806 elejétől Sz. R. Voroncov londoni orosz nagykövet visszavonult a diplomáciától, 1806 májusában a cári kormány pedig ténylegesen elbocsátotta szolgálatából. Áprilistól P. A. Nyikolai ügyvivő látta el a cár képviselőt Londonban, 1806-ban P. A. Sztroganov is az angol fővárosban tartózkodott rendkívüli küldöttséggel. Júniusban a porosz–orosz együttműködést ellenző és angol orientációjú Czartoryski kapta meg menesztését a külügyek éléről.

Az orosz kabinet rendkívül nyugtalan volt, amiért a pozsonyi béke alapján Ausztria átadta Isztriát, Dalmáciát és Cattarot Napóleonnak. Ezek a pontok megnövelték a Balkánon keresztül az Oszmán Birodalom elleni francia támadás veszélyét. Ezért Oroszország számára újból felértékelődött a Jón-szigetek és Dél-Itália jelentősége és 1806. február közepén a megváltozott helyzetet figyelembe véve Lascy tábornok új parancsot kapott. Ez kiemelte, hogy az 1805. november 24 (december 6) -i levél keletkezésekor, melyben utasítást kapott Itália elhagyására és a fekete-tengeri kikötőkbe visszavonulásra, Korfun helyőrség hagyásával, nem lehetett előre látni az osztrák–francia békeszerződés feltételeit. Azonban a pozsonyi béke rendelkezéseinek ismeretében I. Sándor új instrukciójában az Oszmán Birodalom integritásának megőrzése céljából Lascy csapatait a Jón-szigetek védelmére rendelte. Az uralkodó jóváhagyta, hogy a Tatyiscsevvvel történő előzetes egyeztetés után az orosz erők egy része a nápolyi király kérésére Szicílián maradjon, amennyiben a tábornok úgy ítéli meg, hogy „*ezek a csapatok az angolokkal együtt hatékonyan hozzájárulhatnak Szicília védelméhez*”,⁵¹⁰ de csak abban az esetben, ha a Szicíliára küldött csapatok miatt nem gyengülnek meg túlzottan a Korfun lévő főerők. I. Sándor instrukciója elkészült, Lascy tábornok elkerülte a futárt és az orosz csapatok nagy részével a korábbi utasításnak megfelelően Itáliából Odesszába távozott.⁵¹¹ A csapatai egy részét Szenjavin admirális kérésére Korfun hagyta. Ettől függetlenül érdemes figyelembe venni, hogy

⁵⁰⁸ ВПР I/3. Док. 39. Запись беседы управляющего министерством иностранных дел А. А. Чарторыйского с французским торговым агентом в С.-Петербурге Лессепсом. 6 (18) апреля 1806 г. 122–124. 123.; BODNÁR 2010. 50–51.

⁵⁰⁹ ВПР I/3. Док. 39. 124.

⁵¹⁰ „*что эти войска смогут действительно способствовать обороне Сицилии совместно с англичанами*” In ВПР I/3. Док. 15. Александр I командующему русскими войсками в Италии и на Ионических островах. 3 (15) февраля 1806 г. 50–52. 52.

⁵¹¹ ВПР I/3. Док. 15. 51–52.; ВПР I/3. Прим. 42. 660.; ВПР I/3. Прим. 66. 665.

Pétervár az Ottomán Porta védelmét továbbra is Dél-Itália biztonságával kapcsolta össze és az angolokkal együtt kész volt szükség esetén segítséget nyújtani IV. Ferdinándnak.

Czartoryski szintén azon az állásponton volt, hogy Franciaország aggasztóan megerősödött az Adriai-tenger környékén és ez megkönnyíti az Oszmán Birodalom ellen irányuló francia tervek megvalósítását, ezért Nagy-Britanniának és az Orosz Birodalomnak össze kell hangolniuk a Porta megmentésére irányuló szándékaikat és a Jón-szigeteken kell hagyni a korábban a Nápolyi Királyságba szánt csapataikat. Czartoryski javaslatai Voroncov londoni orosz nagyköveten keresztül eljutottak Fox angol külügyi államtitkárhoz, aki 1806. március 30-i jegyzékében jóváhagyta az angol–orosz együttműködést a török területek francia megszállásának megakadályozása érdekében.⁵¹² Az orosz kormány lemondott az angol segélyezésről a nápolyi király javára, ennek a szubvenciónak a Nápolyi Királyságba rendelt orosz csapatok ellátását kellett volna biztosítania.⁵¹³ A brit kabinet szükségesnek találta a Nápolyi Királyság katonai és pénzügyi támogatásának növelését és beleegyezett, hogy az Oroszország számára előírányzott összegeket IV. Ferdinánd részére fizesse ki.⁵¹⁴

1806 februárjában az angolok elfoglalták Szicília szigetét és ezzel fontos támaszponthoz jutottak a Földközi-tengeren, ugyanakkor újabb akadályokat gördítettek az orosz–angol együttműködés útjába. Mária Karolina királynő a harmadik koalíció eredménytelen nápolyi expedíciója után nem sok szimpátiát táplált az angolok iránt és ellenezte Szicília brit okkupációját. Többször kérte, hogy Oroszország küldjön csapatokat a sziget védelmére, illetve egy újabb nápolyi hadjáratához.⁵¹⁵ Nagy-Britannia kezdetben támogatta, hogy Szicíliára orosz csapatok érkezzenek,⁵¹⁶ de a későbbiekben kitért ennek megvalósítása elől. 1806. március 25-i levelében Fox kifejezte Voroncov orosz nagykövetnek, hogy az angol flottának jobb lenne egyedül megvédenie Szicíliát, és két sorhajót már elküldtek a szigetet védő angol hajóraj megerősítése céljából.⁵¹⁷ London arra törekedett, hogy Szicíliát Máltához hasonló angol támaszponttá tegye a Földközi-tengeren.⁵¹⁸

⁵¹² ВПР I/3. Прим. 38. 659.; ВПР I/3. Док. 16. Управляющий министерством иностранных дел А. А. Чарторыйский послу в Лондоне С. Р. Воронцову. 6 (18) февраля 1806 г. 52–53.

⁵¹³ ВПР I/3. Прим. 45. 661.

⁵¹⁴ ВПР I/3. Прим. 95. 674.

Végül 1808. március 30-án a szicíliai király szövetségi szerződést írt alá Nagy-Britanniával, melynek értelmében 300.000 font sterlinget kapott. Az összeg hamarosan 400.000-re növekedett, azzal a kikötéssel, hogy kifejezetten fegyverkezésre kell fordítani. London bekérte az elszámolásokat és hamarosan felügyeleti jogokat vívott ki a szicíliai csapatok felett. A nápolyi Bourbonok súlyosnak ítélték az angol gyámságot és keveselték a segélyezést, Anglia pedig bizalmatlanul viszonyult Mária Karolinához. LEFEBVRE 1975. 390.

⁵¹⁵ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 411.

⁵¹⁶ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 410.

⁵¹⁷ ВПР I/3. Прим. 93. 673. Az angol–orosz álláspontok egyeztetéséről ld. továbbá: ВПР I/3. Прим. 120. 680–681.

⁵¹⁸ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 397.

Serra Capriola pétervári nápolyi követ a korábbi időszakhoz hasonlóan ekkor is aktívan képviselte uralkodója érdekeit a cári udvarnál. 1806. március 22-én audiencián volt Czartoryski hercegnél és átadta a következő kéréseket tartalmazó jegyzéket: új orosz hadtestek küldése Korfura; az orosz tábornok utasítása a szicíliai miniszterekkel és az angol tábornokokkal kapcsolat létesítésére; Szicília védelme; IV. Ferdinánd birtokainak visszaszerzése; a nápolyi udvar erőfeszítéseinek támogatása. A követ ezeket a kéréseket nem csak Szicília biztonsága érdekében javasolta, hanem felhívta a figyelmet arra is, hogy „*a Szicíliai Kettős Királyság franciák általi végleges okkupációja pusztító következményekkel járhat nemcsak Európa egésze számára, hanem többek között Oroszország számára is*”,⁵¹⁹ ezért megkérte a külügyminisztert, hogy terjessze elő jegyzékét I. Sándornak és eszközölje ki annak mielőbbi teljesítését. Czartoryski megígérte ezt és emlékeztetett a Lascy tábornoknak adott utasításra, mely szerint szükség esetén orosz csapatokat bocsáthat IV. Ferdinánd rendelkezésére. Biztosította a követet, hogy a cár a fennálló körülményekre tekintettel igyekezni fog békét és nyugalmat garantálni a nápolyi Bourbonok számára. Czartoryski azonban azt is hangsúlyozta, hogy „*mindent figyelembe véve, jelenleg a királyság szövetségesek segítségével történő visszahódításának tervzetét legalábbis el kell halasztani, hogy ne hozzanak erre az országra még súlyosabb szerencsétlenségeket.*”⁵²⁰ Serra Capriola elismerte, hogy csak abban az esetben lehet komolyan foglalkozni a királyság felszabadításával, ha a nápolyi hadsereg megtartja Calabriát és a nemzet nagy részét sikerül rábírní a franciák elleni felkelésre. A követ megismételte a Lascy Nápolyi Királyságba küldésére vonatkozó kérést, és fenntartotta véleményét, hogy ha a franciák teljesen birtokukba veszik a királyságot, akkor az orosz csapatok nem fogják tudni megtartani Korfut.⁵²¹

1806. április 3-án Czartoryskinek átadott jegyzékében Serra Capriola kérte, hogy a cári minisztérium deklarációban biztosítsa a londoni kabinetet, hogy I. Sándor nem szándékozik semmilyen módon sem közeledni Franciaországhoz, ha az nem teljesíti a Nápolyi Királyság teljes visszaadását IV. Ferdinánd számára, és reméli, hogy Nagy-Britannia is ugyanígy fog eljárni. Emellett Serra Capriola kérte, hogy az orosz kormány támogassa Castelcicala herceg Londonban szolgálatot teljesítő nápolyi nagykövet demarsait, melyekkel olyan mértékű brit szubvenció IV. Ferdinánd rendelkezésére bocsátását kívánta elérni, ami lehetővé tenné Szicília és Calabria törvényes király kezén maradását.⁵²² Serra Capriola az itáliai és a földközi-tengeri

⁵¹⁹ „*что окончательная оккупация Королевства Обеих Сицилий французами может иметь гибельные последствия не только для Европы в целом, но и для России в частности.*” In ВПР I/3. Док. 30. Запись беседы управляющего министерством иностранных дел А. А. Чарторыйского с посланником Королевства Обеих Сицилий в С.-Петербурге Серра-Каприола. 10 (22) марта 1806 г. 91–93. 92.

⁵²⁰ „*что, судя по всему, в настоящее время проект отвоевания королевства с помощью союзников следует по меньшей мере отложить, чтобы не навлечь на эту страну еще более тяжелых бедствий.*” In *uo.*

⁵²¹ ВПР I/3. Док. 30. 92–93.

⁵²² ВПР I/3. Прим. 94. 673–674.

ügyekről azt a megállapítást tette, hogy Napóleon minden oldalról igyekszik eljutni Oroszország határaihoz, és elképzeléseinek magakadályozásához szükséges „*segíteni Itália és a görög szigetek népeinek orosz erők vezetése alatti harcát*”.⁵²³ Czartoryski továbbította a nápolyi követ kéréseit I. Sándornak, aki kijelentette, hogy a Messinában és a szoros többi részén elhelyezkedő 6–7.000 fős angol hadtest és a brit hajóraj elegendő Szicília védelmének garantálásához.⁵²⁴ Ami IV. Ferdinánd érdekeinek a francia–orosz tárgyalásokon való megvédését érinti, I. Sándor azt felelte, hogy a szicíliai király érdekei – ahogyan eddig is – a cárréndkívüli gondoskodásának tárgyát fogja képezni, és mindent meg fog tenni azért, hogy London is hasonló pozíciót foglaljon el, és erre bizonyosan sor kerül majd, mivel „*Angliának a Szicíliai Kettős Királysággal kapcsolatban teljesen ugyanazok az érdekei és kötelezettségei, mint Oroszországnak*”.⁵²⁵ A szicíliai király anyagi támogatását illetően Czartoryski biztosította Serra Capriolát, hogy az orosz udvar lemond az angol szubvencióról IV. Ferdinánd javára, illetve beszámolt Voroncov londoni nagykövet fellépéséről a brit kormány előtt Castelcicala herceg demarsainak támogatása érdekében, aminek köszönhetően a londoni udvar beleegyezett a szicíliai király rendkívüli segélyezésébe.⁵²⁶

Mária Karolina nem kívánt belenyugodni a kialakult helyzetbe és igyekezett felkelést szítani a Nápolyi Királyságban. Így „*afféle első spanyol háború volt kialakulóban*”,⁵²⁷ melynek vezérei között nemesek, nagystílű banditák (például az elfoghatatlan hírében álló Fra Diavolo néven ismert Michele Pezza) és papok is voltak, többen már az 1799. évi felkelésnek is részesei voltak. A lakosság nem nemzeti érzelmektől vezérelve lázadt fel, hanem a francia uralom nagy terheket rótt rá és hozzá volt szokva a banditizmushoz, ezért külön sérelmet okozott, hogy lefegyverzik.⁵²⁸ Az angolok rossz szemmel nézték ezt a népfelkelést, de deszantról döntöttek a franciaellenes felkelés támogatása és Szicília lehetséges inváziójának megakadályozása céljából. John Stuart 1806. július 1-jén 5.200 fővel partraszállt a Calabriai-félsziget északi partjánál lévő Santa Eufemia-öbölben, három nappal később Jean Reynier vezetésével 6.000 főnyi francia–itáliai–lengyel–svájci erő támadta meg őket Maidánál (Calabriában). A franciák nem készültek fel a támadásra, az angolok szilárdan megvetették lábukat és néhány sortűzzel megfutamtították őket. A francia vereség jelet adott az általános felkelésre, amely rendkívüli

⁵²³ „*помочь народам Италии и греческих островов сражаться под руководством русских сил*” In ВПР I/3. Прим. 94. 674.

⁵²⁴ ВПР I/3. Док. 44. Вербальная нота управляющего министерством иностранных дел А. А. Чарторыйского посланнику Королевства Обеих Сицилий в С.-Петербурге Серра-Каприола. 28 апреля (10 мая) 1806 г. 132–134. 133–134.

⁵²⁵ „*Англия имеет в отношении Королевства Обеих Сицилий совершенно те же интересы и обязательства, что и Россия.*” In ВПР I/3. Док. 44. 134.

⁵²⁶ Уо.

⁵²⁷ LEFEBVRE 1975. 264.

⁵²⁸ MANFRED 1982. 382.; LEFEBVRE 1975. 264.; SALVATORELLI 1943. 204.

borzalmakkal bontakozott ki. Masséna és Reynier lépésről-lépésre szereztek vissza Calabriát és minden felkelőt kivégeztek, a börtönök és a gályák zsúfolásig teltek. Az angolok 1808-ig megtartották Reggiot és az állandó csatározások 40.000 francia katonát kötöttek le.⁵²⁹

1806–1807 között D. N. Szenjavin admirális parancsnoksága alatt került sor a Földközi-tengeren F. F. Usakov után az orosz flotta második dicsőséges hadjáratára. Szenjavin 1806 januárjában érkezett meg Korfura, és márciusban kapta meg I. Sándor austerlitz-i vereség után írt ukázát, melyben visszarendelte az admirálist hajórajával együtt a fekete-tengeri orosz kikötőkbe. A diplomataként is kiválóan teljesítő flottavezér 1806 februárjában birtokába kerítette Cattarot, amit a pozsonyi béke osztrák kézből franciába kívánt juttatni, nem teljesítette a Földközi-tenger elhagyásáról, majd Cattaro francia kézbe adásáról rendelkező cári utasításokat.⁵³⁰ Az admirális a tilsiti béke aláírásáig mindent megtett, hogy a Földközi-tengeren biztosítsa az orosz pozíciók megszilárdulását, folyamatos kapcsolatban állt A. K. Razumovszkij bécsi nagykövettel és A. A. Czartoryskival, 1807 nyaráig részt vett az 1806–1812-es orosz–török háború tengeri hadműveleteiben. A tilsiti szerződések aláírása után Oroszország Franciaország szövetségesévé vált, ami rendkívül megnehezítette az admirális számára az immár ellenséges angol hegemonia alatt álló vizekről hajóaja Balti-tengerre átjutását.

Feltehetően az orosz pozíciók megerősödése az adriai vidéken vezetett a palermói, bécsi és pétervári kabinetek közötti kisebb félreértéshez. Serra Capriola 1806 szeptemberében tájékoztatta az orosz udvart Aloys Kaunitz gróf palermói osztrák követ Mária Karolina felé tett javaslatáról „*az Adriai-tenger partvidékén lévő orosz birtokok*”⁵³¹ kompenzációként történő átengedéséről Szicíliaért cserében, ami így Joseph Bonaparte nápolyi királyhoz kerülne. 1806 októberében Stadion osztrák külügyminiszter Maximilian Merfeldt⁵³² pétervári osztrák nagykövetnek Serra Capriola információinak cáfolatát adta.⁵³³ Merfeldt továbbította az osztrák álláspontot az orosz külügyminiszter felé, aki válaszában hangsúlyozta, hogy a Jón-szigeteken az orosz csapatok a Portával korábban kötött megállapodások alapján tartózkodnak, amiről annak idején tájékoztatták a francia kormányt is, azonban Franciaország a többi állam felé ezt hódításként igyekezett feltüntetni. Az orosz kabinet kiemelte, hogy ez soha nem állt szándékában, sőt többször javasolta a szigetek kiürítését, amint a Nápolyi Királyságból

⁵²⁹ LEFEBVRE 1975. 265.

⁵³⁰ Szenjavin földközi-tengeri expedíciójának részletes feldolgozását ld.: ТАРЛЕ 1954. 19–111.; ШИРОКОРАД 2013. 185–229.

⁵³¹ „*русские владения на побережье Адриатического моря*” A Serra Capriola beszámolójából származó idézet helye ВІР I/3. Прим. 259. 716.

⁵³² Maximilian Merfeldt (1766–1814) osztrák tábormegvezető és diplomata 1806. február és augusztus között Péterváron volt rendkívüli küldöttséggel, majd szeptembertől 1808 májusáig nagykövetként tevékenykedett ugyanott.

⁵³³ ВІР I/3. Прим. 259. 716.

megtörténik a franciák kivonulása.⁵³⁴ Ezért „következésképp, a Stadion gróf úr által a jelentésben használt »az Adriai-tenger partvidékén lévő orosz birtokok« kifejezés nagyon nem tűnik helyénvalónak, hacsak az nem az összeállító figyelmetlensége vagy a másoló személy hibája.”⁵³⁵ Budberg örömmel vette tudomásul, hogy a palermói osztrák követ nem kapott semmiféle utasítást Szicília átengedésére vonatkozóan, és kérte, hogy ez kapjon nagy nyilvánosságot Ausztriában és Szicílián, valamint javasolta a palermói osztrák követnek a jövőbeli pontosabb megnyilvánulásokat.⁵³⁶

Az orosz kabinet aggodalommal figyelte, hogy a pozsonyi béke megkötése után az orosz csapatok kivonásra kerültek az osztrák területekről, de a francia csapatok Ausztriában maradtak, és az is nyugtalanította Pétervárt, hogy a békeszerződés Napóleon számára a korlátlan uralom lehetőségét teremtette meg egész Itáliában.⁵³⁷ Aggodalmat váltott ki az Oszmán Porta magatartása is. A. Ja. Italinszkij konstantinápolyi orosz követ igyekezett megnyugtatni a török kormányt, hogy amennyiben a Porta tartja magát az 1805. szeptember 11 (23) -i orosz–török megállapodáshoz, akkor Oroszország kész megvédeni területeit. A cári udvar aggodalmát tovább fokozta, hogy III. Szelim elismerte Napóleont „*Franciaország padisahjának*”.⁵³⁸ 1806. április 18 (30) -i jelentésében Italinszkij tájékoztatta az orosz kabinetet a Porta szándékáról bezárni a szorosokat a Korfura löszert és élelmiszert szállító orosz hadihajók előtt, amit a török kormány azzal indokolt, hogy az itáliai hadművelet beszüntetése miatt indokolatlanná vált a jelentős orosz helyőrség fenntartása Korfun. P. A. Fonton, az orosz követség dragománja ellenvetésében kifejezte, hogy az itáliai hadjárat még nem fejeződött be, mivel továbbra is fennáll a Szicília elleni francia támadás veszélye, valamint az orosz csapatok Korfun tartózkodása védelmi jellegű, fedezik Albániát és a Hét Sziget Köztársaságot a francia támadástól.⁵³⁹ Az orosz ellenvetések dacára 1806 őszén az Oszmán Birodalom lezárta a szorosokat az orosz hadihajók előtt.⁵⁴⁰ A Dunai Fejedelemségek éléről a Porta orosz jóváhagyás nélkül eltávolította a fejedelmeket, amire válaszul 1806 novemberében az orosz csapatok

⁵³⁴ ВПР I/3. Док. 151. Вербальная нота министра иностранных дел А. Я. Будберга австрийскому послу в С.-Петербурге Мерфельдту. 2 (14) ноября 1806 г. 367–369. 368.

⁵³⁵ „следовательно, выражение „русские владения на побережье Адриатического моря“, употребляемое 2-ном графом Стадионом в его депеше, представляется весьма неуместным, если только это не оплошность составителя или ошибка переписчика.” In uo.

⁵³⁶ ВПР I/3. Док. 151. 369.

⁵³⁷ ВПР I/3. Док. 12. Александр I послу в Лондоне С. Р. Воронцову. 1 (13) февраля 1806 г. 40–44. 42–43.

⁵³⁸ ВПР I/3. Прим. 30. 657.; ПОТЕМКИН 1959. 469.

⁵³⁹ ВПР I/3. Прим. 133. 684.

⁵⁴⁰ Az orosz–török kapcsolatok elhidegüléséről ld.: BODNÁR 2008.b. 90–91.; КИНЯПИНА 1978. 58–59.; КУДРЯВЦЕВА 1999. 102.

megszállták a fejedelemségeket, 1806. december 20-án pedig a szultán hadat üzent Oroszországnak.⁵⁴¹

P. Ja. Oubril a nem hivatalos béketárgyalások lefolytatására 1806. július elején érkezett meg Párizsba. Az angol–francia békefeltételekről szóló tárgyalások addigra már megfeneklettek, mert Napóleon követelte Szicília átadását Joseph számára, ami ellen Yarmouth tiltakozott és ezzel a tárgyalások megszakadtak.⁵⁴² Oubril meghatalmazásai és instrukciói azt írták elő, hogy az előzetes tárgyalások útján készítse elő a talajt olyan béke megkötéséhez, melynek be kell szüntetnie Franciaország balkáni és földközi-tengeri hódításait és lehetővé kell tennie Oroszország megerősödését ezeken a területeken. Oubrilnak figyelembe kellett vennie a cári kormány Európa nagyhatalmaival fenntartott „*baráti és szövetséges kapcsolatait*”.⁵⁴³ Oubril nem írhatott alá olyan megállapodást, amely megakadályozhatná orosz haderők jelenlétét Korfun, vagy lehetővé tenné Franciaország számára a Porta Oroszországgal kapcsolatban vállalt kötelezettségeinek hatályon kívül helyezését. Ez a kitétel magában foglalta az orosz hadiflotta szorosokon történő áthaladását is.⁵⁴⁴ Az instrukció előírta, hogy a képviselő „*Csak abban az esetben egyezik bele a Bonaparte által kisajátított császári cím elismerésébe, ha eléri a nápolyi király számára Szicília békés birtoklását, Dalmácia franciák általi teljes vagy részleges evakuálását és az Ottomán Birodalom és Itália közötti egy vagy néhány független állam megteremtését.*”⁵⁴⁵ A Nápolyi Királyság függetlenségének helyreállítása és a szárd királynak juttatott területi kárpótlás esetén Oubril beleegyezhetett Napóleon egyéb (az észak-német területeken kívüli) európai átalakításainak elismerésébe. Az instrukció előírta, amennyiben a francia oldal nem hagyja jóvá az Orosz Birodalom számára kielégítő feltételeket, akkor Oubril csak 1–10 év időtartam közötti fegyverszünetet köthet.⁵⁴⁶ Az orosz meghatalmazott a tárgyalások során eltért a neki adott előírásoktól⁵⁴⁷ és 1806. július 8 (20) -án

⁵⁴¹ Bodnár Erzsébet: Francia–orosz tárgyalások az Oszmán Birodalom felosztásáról, 1807–1808. // Szvák Gyula (szerk.): A mi Ruszisztikánk. Tanulmányok a 20/25. évfordulóra. Ruszisztikai Könyvek XL. Russica Pannonicana, Budapest, 2015. 164–182.169.

⁵⁴² LEFEBVRE 1975. 270–272.; Hahner Péter: Államférfiak. Fouché és Talleyrand párhuzamos életrajza. Osiris Kiadó, Budapest, 2015. 583.

Miután Oubril aláírta az orosz–francia békeszerződést, London késznek mutatkozott Szicília átengedésének kérdéséről egyeztetni Napóleonnal, de a Baleár-szigetekenél csak sokkal komolyabb kárpótlás esetén, azonban a francia császár nem volt hajlandó újrakezdeni a tárgyalásokat. 1806. szeptember 26-án a brit kabinet Dalmáciát követelte IV. Ferdinánd számára, amit Napóleon elutasított. LEFEBVRE 1975. 273, 275.

⁵⁴³ ВПР I/3. Прим. 90. 672.

⁵⁴⁴ ВПР I/3. Док. 45. Инструкция управляющего министерством иностранных дел А. А. Чарторыйского П. Я. Убри. 30 апреля (12 мая) 1806 г. 134–137. 136.

⁵⁴⁵ „Он согласится на признание присвоенного Бонапартом императорского титула лишь в том случае, если добьется для короля неаполитанского мирного владения Сицилией, полной или частичной эвакуации французами Далмации и создания одного или нескольких независимых государств между Оттоманской империей и Италией.” In uo.

⁵⁴⁶ ВПР I/3. Док. 45. 136–137.

⁵⁴⁷ Feltehetően a francia külügyminiszter befolyására, pedig már az 1804. évi francia–orosz tárgyalások során Czartoryski tollából picit profetikusnak tűnő mondatok is belekerültek a levélbe, amikor Talleyrand ravaszságára figyelmeztette a Párizsban tárgyalásokat folytató Oubril: „*Azután, hogy Ön minden pontban meg fog állapodni*

aláírta az Oroszország számára rendkívül kedvezőtlen békeszerződést, amely kötelezte az orosz oldalt csapatai Földközi-tengerről és Cattaróból történő kivonására, valamint 4.000 főre korlátozta a Korfun tartható orosz helyőrség számát.⁵⁴⁸ Az I. titkos cikkely Szicíliaról rendelkezett, kimondta, „*ha a körülmények erejében*” IV. Ferdinándnak le kell mondenia Szicíliaról, akkor az orosz cárnak és a francia császárnak (mint Itália királya) együttesen meg kell tenniük mindent ahhoz, hogy „*rávegyék a madridi udvart a Baleár-szigetek átengedésére a koronaherceg, IV. Ferdinánd király fia számára, akképpen, hogy azzal ő, valamint örökösei és utódjai is királyi címmel rendelkezzenek. Sándor császár öfelsege akkor el fogja ismerni Kettős Szicília új királyát.*”⁵⁴⁹ Amíg ez nem valósul meg, Oroszország helyreállítja kereskedelmi kapcsolatait Nápolyal, utóbbi pedig a legkedvezőbb kereskedelmi kapcsolatokat fogja fenntartani a Jón-szigetekkel és az egész Orosz Birodalommal. A II. titkos cikkely IV. Ferdinánd és Mária Karolina eltartását, amíg fiuk nem viseli a Baleár-szigetek koronáját, későbbiekben összeállítandó megállapodásokkal kívánta garantálni.⁵⁵⁰

Az Oubril által aláírt cikkelyek éles ellentétben álltak a Földközi-tengeren és Itáliával kapcsolatban eddig folytatott orosz külpolitikai kurzussal. A szerződés értelmében az orosz oldal elismerte Napóleon testvérét nápolyi királynak és hozzájárult szicíliai királyi címe elismeréséhez, amennyiben IV. Ferdinánd fia megkapja az egyébként Spanyolország tulajdonában álló Baleár-szigeteket, IV. Ferdinánd és Mária Karolina sorsáról pedig semmi konkrétum nem állapodtak meg. Oubril a szerződés szövegét 1806. július 25 (augusztus 6) -én Szentpéterváron benyújtotta az Államtanácsnak, ami azt az Oubrilnak adott instrukció tartalmával összeegyeztethetetlennek és az Orosz Birodalom érdekei számára elfogadhatatlannak ítélte. 1806. augusztus elején Oroszország új külügyminisztere, A. Ja. Budberg⁵⁵¹ (I. Sándor 1806 júniusában eltávolította Czartoryskit a külügyek éléről) elkészítette

Talleyrand úrral, szükséges lesz ellátni ezt a jegyzéket e miniszter aláírásával. Ön, nyilvánvalóan, saját tapasztalatán keresztül megismerte az ő jellemét, és ennek, természetesen, éberré kell tennie Önt az ő cselekvési módjával kapcsolatban; gondosan nyomon kell követnie azt, hogy valamilyen gyanús megfogalmazás ne kerüljön bele ennek a jegyzéknek a szövegébe, melynek számunkra fegyverként kell szolgálnia a tuiléiás kabinet lelkiismeretlensége ellen, amit oly gyakran éreztünk magunkon.”

„После того как Вы договоритесь по всем этим пунктам с 2-ном Талейраном, необходимо будет закрепить это нотой за подписью этого министра. Вы, очевидно, на своем опыте узнали его характер, и это, естественно, должно насторожить Вас в отношении его образа действий; Вам надлежит тщательно проследить за тем, чтобы какие-либо сомнительные формулировки не проскользнули в текст этой ноты, которая должна служить нам орудием против недобросовестности тюльрийского кабинета, столь часто нами испытанной на себе.” In ВІР I/2. Док. 35. 97.

⁵⁴⁸ ВІР I/3. Док. 89. Русско-французский договор о мире и дружбе. 8 (20) июля 1806 г. 226–231. 229.

⁵⁴⁹ „чтобы побудить мадридский двор уступить Балеарские острова королевскому принцу, сыну короля Фердинанда IV, с тем чтобы он, равно как и его наследники и преемники, владели ими с титулом короля. Е.в-во император Александр признает тогда нового короля Обеих Сицилий.” In ВІР I/3. Док. 89. 230.

⁵⁵⁰ ВІР I/3. Док. 89. 231.

⁵⁵¹ A. Ja. Budberg (1750–1812) 1796 és 1803 között Stockholmban követként szolgált, 1804-től az Államtanács tagja volt és a Napóleon elleni háború pártján állt. 1806 júliusától az Orosz Birodalom külügyminisztere, a tilsiti béke után I. Sándor eltávolította őt a külügyek éléről, 1808 februárjában pedig végleg visszavonult a politikától.

I. Sándor számára az 1806. július 8 (20) -án Oubril által aláírt orosz–francia szerződés elemzését. Budberg szerint a francia csapatok német területekről való kivonása Oroszország számára a megállapodás legkedvezőbb része, de kétségét fejezte ki, hogy a francia császár valóban teljesíteni fogja azt. Mivel a szerződésben nem szerepeltek a Szicíliai Kettős Királyság és a Szárd Királyság érdekei, angol jóváhagyás nélkül kötötték meg, előnyös része nem kompenzálja az előnytelen oldalait, ezért Oroszország számára egészében elfogadhatatlannak ítélte azt.⁵⁵² Budberg 1806. augusztus 2 (14) -án tájékoztatta Talleyrand-t, hogy az Oubril-féle békeszerződést Oroszország nem fogja ratifikálni, mert nem tartalmazza az orosz kormány számára legfontosabb feltételeket, így többek között Dalmácia francia evakuálását, Szicília IV. Ferdinánd tulajdonában maradását, a szárd király területi kompenzálását a szárazföldi birtokai elvesztéséért. Budberg közölte, ha Franciaország elfogadja az Oroszország számára fontos feltételeket, akkor az orosz udvar hajlandó felújítani a béketárgyalásokat.⁵⁵³

Az orosz–francia békeszerződés cikkelyei és titkos cikkelyei megjelentek az európai újságokban és Spanyolország rendkívül kedvezőtlenül fogadta azokat. G. A. Sztroganov madridi követ kétkedett a szerződés szövegének valódiságában, főként Joseph Bonaparte Nápoly és Szicília királyának elismerése, a nápolyi Bourbonok Spanyolország kárára történő kárpótlása, a szárd király érdekeinek védelméről való lemondás miatt. Ezért kifejezte a spanyol kormányfőnek, hogy meggyőződése szerint e szerződést I. Sándor nem fogja ratifikálni.⁵⁵⁴ Budberg előírta Sztroganovnak, hogy tájékoztassa az I. titkos cikkely tartalmáról a spanyol kormányt és nyugtassa meg, hogy a cár elutasítja ezt az aktát, mert elfogadhatatlannak tartja a nápolyi Bourbonok jelentéktelen kárpótlását a spanyol uralkodó kárára.⁵⁵⁵ Az orosz külügyminiszter 1806 szeptemberében hivatalosan is megnyugtatta Gaspar María de Noroña pétervári spanyol követet, hogy a cár „*gyanúval viszonyult ehhez az aktához*”, és megtagadta annak ratifikálását főként a Spanyolország és Nápoly uralkodóházai felé kinyilvánított igazságtalansága miatt.⁵⁵⁶

Az 1806. július 2 (20) -i szerződés ratifikálásának elutasítása a háború kiújulását jelentette Oroszország és Franciaország között. Oubril párizsi tárgyalásaival egy időben egyeztetések folytak Poroszországgal is, mert az a Rajnai Szövetség megalakítása miatt hajlandó volt újra

⁵⁵² ВПР I/3. Анн. на стр. 255. Доклад министра иностранных дел А. Я. Будберга Александру I. Начало августа 1806 г. 255.

⁵⁵³ ВПР I/3. Анн. на стр. 258. Министр иностранных дел А. Я. Будберг министру иностранных дел Франции Талейрану. 2 (14) августа 1806 г. 258.; ВПР I/3. Прим. 172. 700–701. Napoléon szinte az utolsó pillanatig biztos volt abban, hogy I. Sándor ratifikálni fogja a szerződést. MANFRED 1982. 336.

⁵⁵⁴ ВПР I/3. Прим. 273. 719.

⁵⁵⁵ ВПР I/3. Док. 129. Министр иностранных дел А. Я. Будберг посланнику в Мадриде Г. А. Строганову. 12 (24) сентября 1806 г. 326–329. 328.

⁵⁵⁶ ВПР I/3. Док. 124. Запись беседы министра иностранных дел А. Я. Будберга с испанским посланником в С.-Петербурге Норонной. 3 (15) сентября 1806 г. 313–314. 314.

Nagy-Britanniához és Oroszországhoz közeledni. 1806-ban Nagy-Britannia, Poroszország, az Orosz Birodalom és Svédország részvételével megalakult a negyedik koalíció. Október elsején a porosz király ultimátumban követelte a francia csapatok visszavonását a Rajna mögé, amire válaszul a francia császár betört Poroszországba.⁵⁵⁷ Október közepén Jénánál és Auerstadtnál a francia csapatok szétverték a porosz hadsereget, a hónap végén Napóleon elérte Berlint, III. Frigyes Vilmos porosz király Königsbergbe, majd Memelbe menekült. A kontinensen Oroszország újra egyedül maradt Franciaországgal szemben, és súlyosbította helyzetét az Oszmán Birodalommal és Perzsiával kezdődött háború is. A franciaellenes harcok hadszíntere 1806 végétől lengyel területekre tevődött át, 1806–1807 telén véres ütközetek zajlottak le, Eylaunál 26.000 orosz és 45.000 francia esett el.⁵⁵⁸ Oroszország megpróbálta Ausztriát a Franciaország elleni fegyveres fellépésre biztatni, de nem sikerült elérni Ferenc császár csatlakozását az újabb koalícióhoz. 1807. április 14 (26) -én az Orosz Birodalom és Poroszország megkötötték a bartensteini konvenciót, amiben nyilatkoztak a háború tovább folytatásáról, a Rajnai Szövetség megszüntetéséről, franciák német területekről való kiűzéséről, az itáliai és a francia koronák egymástól való elválasztásáról (XI. cikkely).⁵⁵⁹ I. Sándor és III. Frigyes Vilmos igyekezett elérni Nagy-Britannia és a Habsburg Birodalom csatlakozását az egyezményhez. George Canning új brit külügyminiszter május elején kifejezte készségét a csatlakozásra, de Bécs megtartotta a szigorú semlegességét.⁵⁶⁰

I. Sándor elutasította Mária Karolina többszöri kérését, hogy a Nápolyi Királyság felszabadítására orosz erőket küldjön, mert a Balkánt és a Földközi-tenger keleti medencéjét látta orosz szempontokból veszélyeztetettnek. Tatyiscsev, a Palermóban szolgálatot teljesítő orosz diplomata szimpátiával viszonyult Itáliához és Napóleon ellenségeihez tartozott, emiatt folyamatosan javasolta az orosz külügyminisztériumnak aktív hadműveletek folytatását az Appennini-félszigeten.⁵⁶¹ Az új nápolyi kormánnyal szembeni népi elégedetlenséget akkorának ítélte, hogy elegendőnek vélte az orosz csapatok megjelenését Észak-Itáliában ahhoz, hogy általános felkelésre kerüljön sor a Nápolyi Királyságban.⁵⁶² Serra Capriola szintén ezt az álláspontot képviselte és szüntelenül kérte az orosz udvart, hogy küldjön csapatokat IV.

⁵⁵⁷ A negyedik koalíció megalakulásáról, Poroszország politikájáról ld.: ОРЛИК 1999. 55–58.; ПОТЕМКИН 1959. 471.; ФЕДОРОВ 2004. 70–71.; DIÓSZEGI 1997. 42.; Engelmann, B.: Poroszország. A lehetőségek hazája. Gondolat, Budapest, 1986. 153–163.

⁵⁵⁸ HELLER 2003. 470.

⁵⁵⁹ Ld.: ВПР I/3. Док. 231. Русско-прусская конвенция о союзе. Бартенштейн, 14 (26) апреля 1807 г. 557–564.; ADAMS 2006. 161.

⁵⁶⁰ ОРЛИК 1999. 59–60.

⁵⁶¹ Додолев, М. А.: Франко–русский союз 1807 и Сицилия. (К истории разрыва дипломатических отношений между Россией и Сицилией в 1808 г.) // Сказкин, С. Д. (от. ред.): Россия и Италия. Из истории русско–итальянских культурных и общественных отношений. Издательство "Наука", Москва, 1968. 77–94. 80.

⁵⁶² ВПР I/3. Анн. на стр. 403. Полномочный министр в Королевстве Обеих Сицилий Д. П. Татищев С. Р. Воронцову. Палермо, 22 ноября 1806 г. 403.

Ferdinánd megsegítésére. A körülmények az Orosz Birodalmat saját határainak és közvetlen érdekeinek biztosítására kényszerítették, 1806 novemberében Budberg elzárkózott bármilyen pontos és határozott ígéretet adni ezekre a kérésekre, és ugyanezt a választ írta elő Tatyiscsevnek is.⁵⁶³ I. Sándor utasítást adott Szenjavin admirálisnak, hogy mérlegelje, hajórajából néhány hajót el tudna-e helyezni az Adriai-tengeren úgy, hogy blokádnak alá vegyenek franciák által elfoglalt kikötőket és diverziót valósítsanak meg a Nápolyi Királyságban.⁵⁶⁴ Budberg Nagy-Britanniának is diverziós tevékenység megvalósítását javasolta Franciaország vagy Hollandia partvidékén, esetleg Szicíliaból kiindulva a Nápolyi Királyságban. Az orosz álláspont szerint 25–30.000 főnyi katona elég lenne ahhoz, hogy a Nápolyi Királyság felszabaduljon a franciáktól.⁵⁶⁵ 1807 márciusában az orosz diplomácia már az angolokkal és IV. Ferdinánd katonáival együtt végrehajtandó közös nápolyi partraszállásra tett javaslatot George Canningnek: *„Hadműveletek a Nápolyi Királyság ellen – ez biztosan rendkívül nehéz helyzetbe hozná a közös ellenségünket. (...) A 20.000 főnyi kiváló angol csapathoz csatlakozhatnának a nápolyi király csapatai, ami akár 15.000 fő is lehet, így 35.000 fős hadsereget fognak alkotni, míg a francia erők az egész királyságban, ahogyan ezt megerősítik, nem érik el ennek a számnak a felét.”*⁵⁶⁶ Nagy-Britannia azonban nem szándékozott hadműveleteket folytatni a kontinensen, annak ellenére, hogy Oroszország ezt állhatatosan követelte tőle és 1807 tavaszán részletesen kidolgozta a partraszállás terveit.⁵⁶⁷ Az egyetlen közös angol–orosz hadművelet az úgynevezett Dardanella-expedíció volt, ami csak I. Sándor rosszallását eredményezte és megvilágította, hogy az orosz–angol együttműködés leginkább elvben működik jól, mert a gyakorlatban a két hadsereg parancsnoksága vetélytársat és nem szövetségest lát egymásban.⁵⁶⁸

1807 elején I. Sándor magánlevélben figyelmeztette Mária Karolina királynőt, hogy kénytelen elhalasztani egy kedvezőbb pillanatig a segítségnyújtást Szicíliaának, mert minden erejét Oroszország határainak megvédésére kell összpontosítania. Az eylaui ütközet (1807.

⁵⁶³ ВПР I/3. Док. 162. Министр иностранных дел А. Я. Будберг полномочному министру в Королевстве Обеих Сицилий Д. П. Татищеву. 16 (28) ноября 1806 г. 392–393.

⁵⁶⁴ ВПР I/3. Док. 162. 393.

⁵⁶⁵ ВПР I/3. Док. 174. Инструкция министра иностранных дел А. Я. Будберга посланнику в Берлине М. М. Алопеусу. 8 (20) декабря 1806 г. 428–433. 432.; LEFEBVRE 1975. 287.

⁵⁶⁶ „Операции против королевства Неаполитанского - вот что безусловно поставило бы нашего общего врага в крайне затруднительное положение. (...) К 20 тысячам отличных английских войск присоединились бы войска неаполитанского короля, которых насчитывают до 15 тысяч, что составит 35-тысячную армию, тогда как французские силы во всем королевстве, как утверждают, не достигают и половины этого числа.” In ВПР I/3. Док. 221. М. М. Алопеус министру иностранных дел Англии Каннингу. Лондон, 19 (31) марта 1807 г. 535–537. 537.

⁵⁶⁷ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 476.; LEFEBVRE 1975. 287.

⁵⁶⁸ A Dardanella-expedícióra 1806 végén–1807 elején került sor azzal a céllal, hogy az angol és az orosz hajóraj áttörjön a Dardanellákon és blokádnak alá vegyék Konstantinápolyt. John Duckworth, az angol flotta parancsnoka nem működött együtt Szenjavin admirálissal és lehetőséget adott a törököknek, hogy francia segítséggel megerősítsék a fővárost. Ld. részletesen: ТАПЛЕ 1954. 90–94.

február 7–8.) során Napóleonnak nem sikerült győzelmet aratnia, amihez Mária Karolina levélben gratulált Sándornak és újra kérte az orosz csapatok Itáliába küldését. Joseph de Maistre pétervári szárd követ visszafogottságra intette az itáliai államokat, hangsúlyozta, hogy az európai ügyek helyzete miatt Oroszország akkor kezdhet tárgyalásokba Franciaországgal, amikor azt a legkevésbé várják.⁵⁶⁹ 1807-ben I. Sándor környezetében valóban nem volt egységes álláspont a külpolitikai kurzusban. A „*fiatal barátok*” (Novoszilcev, Sztroganov, Czartoryski) az angol–orosz szövetség megerősítése mellett foglaltak állást. A cári család – főként Marija Fjodorovna – és Budberg külügyminiszter a porosz szövetség mellett voltak, a harmadik csoport pedig a „*szabad kezek*” politikájának felelevenítését javasolta (A. B. Kurakin, M. M. Szperanszkij). Abban mindhárom csoport egyetértett, hogy szükséges mielőbb befejezni a fegyveres konfliktust Franciaországgal.⁵⁷⁰

1807 januárja és júniusa között a francia császár többször kifejezte óhaját I. Sándornak a béketárgyalások megkezdéséről. Napóleon főként az ösztönözte erre, hogy meg akarta akadályozni Ausztria belépését a háborúba Oroszország oldalán, illetve ily módon kívánta megfosztani Nagy-Britanniát a legerősebb szövetségésétől. Ausztria semlegessége, a Török Birodalommal és Perzsiával folytatott háború, az angol deszant elmaradása, az orosz állam pénzügyi helyzete, Poroszország katonai veresége mind arra készítették az orosz kormányzó köröket, hogy komolyan fontolóra vegyék az orosz–francia béke megkötését. Az eylaui és a friedlandi csata közötti időszakban Czartoryski több dokumentumot készített a béke feltételeiről. A volt külügyminiszter tervezetében nagy figyelmet fordított Itália felé. A szárd királynak juttatta volna a velencei körzetet, Dalmáciát, Lombardiát az Adda folyóig; javasolta Napóleon francia császári és itáliai királyi címének elismerését, illetve a Nápolyi Királyság és a szárd uralkodónak átadott területek kivételével Itália Napóleon rendelkezésére bocsátását.⁵⁷¹

Franciaország és Oroszország a döntő ütközetet végül 1807. június 2 (14) -án vívta meg Friedlandnál, ami az orosz hadsereg vereségével végződött. A cári csapatok a Nyeman folyó mögé vonultak, Napóleon serege Oroszország határán állt, majd június 9 (21) -én orosz–francia fegyverszünetet írtak alá, amit két nappal később ratifikált I. Sándor.

Spanyolországban és Szicíliában félelemmel figyelték az orosz–francia fegyvernyugvást, attól tartottak, hogy az ő kárukra fog békét kötni egymással a két nagyhatalom. A londoni osztrák nagykövet attól tartott, hogy a porosz kézben lévő lengyel területek Habsburg Birodalomhoz és Oroszországhoz kerüléséért cserében Franciaország megszerzi Szicíliát.⁵⁷²

⁵⁶⁹ ДОДОЛЕВ 1968. 80–81.

⁵⁷⁰ ОРЛИК 1999. 60–61.

⁵⁷¹ ВПР I/3. Прим. 144. 687, 690–691.

⁵⁷² ДОДОЛЕВ 1968. 81.

A tiltsi béketárgyalások lefolytatására orosz oldalról A. B. Kurakin⁵⁷³ és D. I. Lobanov-Rosztovszkij⁵⁷⁴ kaptak meghatalmazást. A tárgyalásokhoz adott instrukciók főként a Török Birodalom, a német területek és Itália jövőbeli sorsára fókuszáltak. Az I. Sándor által készített dokumentum teljesen reálisan értékelte az itáliai helyzetet. Az „*Itália királya*” cím megvitatását külön tárgyalások során kívánta rendezni, hogy pontosan meghatározzák, milyen területek is tartoznak a korona alá.⁵⁷⁵ Sándor fontosnak tartotta, hogy a tárgyalások során a szárd és a szicíliai király is megfelelő kárpótlást kapjon elvesztett területeiért. Hangsúlyozta, hogy a korábbi nápolyi–orosz szerződések rendelkezései is erre kötelezik őt, és bár nem reméli a Nápolyi–Szicíliai Királyság 1806 előtti állapotának helyreállítását, ragaszkodik ahhoz, hogy „*számára legyen kárpótlás nyújtva, lehetőség szerint birtokaival egyenértékű a kontinensen, és ezen kívül, Franciaország garantálja neki Szicília birtoklását. Adja megértésre, hogy ezt várom Franciaországtól válaszul Joseph Bonaparte nápolyi királynak való elismeréséért*”.⁵⁷⁶ A szárd király számára el kellett érni az „*igazságos kárpótlást az olyan területekért, mint Piemont és Savoya, melyektől ez az uralkodó megfosztott a kontinensen azok Franciaországhoz és Itáliai Királysághoz való csatolásuk következtében*”.⁵⁷⁷ I. Sándor emlékeztetett az 1801-ben megkötött orosz–francia szerződésre, melynek a szárd királyra vonatkozó rendelkezése végül teljesítetlen maradt. A cár kiemelte, amennyiben a szicíliai és szárd uralkodó sorsa a következő tárgyalások során nem kerül rendezésre, akkor az orosz meghatalmazottak érjenek el arra vonatkozó biztosító ígéretekkel, hogy a jövőben megkapják az őket megillető jóvátételeket. I. Sándor ragaszkodott ahhoz, hogy a Franciaországgal folytatott béketárgyalások során szó sem eshet területi engedményekről Oroszország részéről.⁵⁷⁸

Nem sokkal a tiltsi békeszerződés aláírása előtt Nagy-Britannia Oroszországgal előre nem egyeztetett partraszállást hajtott végre a Rügen-szigeten. A hadművelet az angol flotta Koppenhága elleni 1807 őszi támadását készítette elő.⁵⁷⁹ Miután értesült a hírekről, az orosz

⁵⁷³ A. B. Kurakin (1752–1818) herceg 1796–1798 és 1801–1802 között Oroszország főkancellárja volt, a Franciaországgal való béke megőrzésének híve. A tiltsi béketárgyalásokon a cár meghatalmazottjaként vett részt, majd 1808 szeptemberében Bécsben, 1808 novemberétől 1812 májusáig Párizsban volt nagykövet.

⁵⁷⁴ D. I. Lobanov-Rosztovszkij (1758–1838) tábornok, az Államtanács tagja volt. 1807–1809 között Szentpétervár katonai kormányzója, majd a balti kormányzóságok főkormányzójának tisztjét töltötte be. 1813-ban a rezervációs hadtest parancsnoka volt, 1817–1826 között igazságügyi miniszterként tevékenykedett.

⁵⁷⁵ ВПР I/3. Прим. 414. 754–756.

⁵⁷⁶ „Вследствие этого я желаю, чтобы ему было предоставлено возмещение, по возможности равноценное его владениям на континенте, и чтобы, кроме того, Франция гарантировала ему обладание Сицилией. Вы дадите понять, что я ожидаю этого от Франции в ответ на признание Жозефа Бонапарта королем неаполитанским” In ВПР I/3. Прим. 414. 757.

⁵⁷⁷ „для короля сардинского справедливого возмещения за территории, такие, как Пьемонт и Савой, которых этот государь лишился на континенте в результате их присоединения к Франции и к Итальянскому королевству.” In ВПР I/3. Прим. 414. 757.

⁵⁷⁸ ВПР I/3. Анн. на стр. 622. »Некоторые соображения, которые могут быть использованы в инструкциях русскому уполномоченному на мирных переговорах.« Не позднее 15 (27) июня 1807 г. 622.

⁵⁷⁹ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 477.

kormány 1807. június 18 (30) -án levéllel fordult a pétervári angol nagykövethez, Gower lordhoz és kifejezte elégedetlenségét, amiért Nagy-Britannia „*Ahelyett, hogy expedíciót hajtott volna végre a kontinentális Itáliába a Nápolyi Királyság felszabadítása céljából*”,⁵⁸⁰ még a Szicíliai állomásozó csapatokat is elvezényelte onnan anélkül, hogy erről előre értesítette volna az orosz udvart. A körülményekre tekintettel a cári kabinet az Orosz Birodalom biztonságának garantálása mellett döntött, valamint felajánlotta közvetítését az angol–francia béke eléréséhez.⁵⁸¹

A tilsiti tárgyalásokat a két uralkodónak a Nyeman folyón egy tutajon történt személyes találkozója nyitotta meg június 25-én. A tárgyalások több szakaszon mentek keresztül,⁵⁸² I. Sándor Joseph Bonaparte szicíliai királyi tituluszának elismerésébe csak a szerződés aláírásának napján egyezett bele.⁵⁸³ A cár végül jóváhagyta a titkos szövetségi szerződés megkötését, így 1807. június 25 (július 7) -én Tilsitben Franciaország és Oroszország képviselői között két dokumentum került aláírásra: a nyilvános békeszerződés és a titkos szövetségi szerződés. A béke kimondta, hogy a Poroszországhoz tartozó lengyel területeken létrejön a Varsói Nagyhercegség; Danzig független státuszt kapott; I. Sándor elismerte Joseph Bonapartét Nápoly, Louis Bonapartét Hollandia, Jerôme Bonapartét Vesztfália királyának. Az orosz uralkodó közvetítést vállalt az angol–francia béke megkötésében; helyreálltak a két állam közötti kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatok.⁵⁸⁴ A különálló titkos cikkelyek rögzítették, hogy az orosz csapatok átadják Cattarót a franciáknak, „*A Jón-szigetek minden tulajdon- és felségjogával Napóleon császár birtoka lesz.*”⁵⁸⁵ A negyedik különálló titkos cikkely a szicíliai király kérdéséről rendelkezett: „*Minden Oroszok Cárja kötelezettséget vállal, hogy elismeri Joseph Napóleont,*⁵⁸⁶ *Nápoly Királyát Szicília Királyának rögtön azután, hogy IV. Ferdinándnak kárpótlást nyújt (a Baleárok, Krétát vagy más, ezzel azonos értékű területet).*”⁵⁸⁷ Az egyidejűleg aláírt szövetségi szerződésben harmadik állam oldaláról érkező támadás esetén a szerződő felek kötelezettséget vállaltak a közös műveletekre; amennyiben Nagy-Britannia megtagadja az angol–francia békekötést, Oroszország köteles szakítani vele és

⁵⁸⁰ „*Вместо того чтобы предпринять экспедицию на материковую Италию с целью освобождения Неаполитанского королевства*” In ВПР I/3. Док. 255. Министр иностранных дел А. Я. Будберг английскому послу в С.-Петербурге Гоуэру. Тильзит, 18 (30) июня 1807 г. 627–629. 628.

⁵⁸¹ ВПР I/3. Док. 255. 629.

⁵⁸² Ld., részletesen: ОРЛИК 1999. 62–64.

⁵⁸³ ДОДОЛЕВ 1968. 85.

A tárgyalásokon érintették az Oszmán Porta jövőbeli sorsát, erről ld.: КИНЯПИНА 62–64.; BODNÁR 2015. 169–174.

⁵⁸⁴ Ld.: Szász Erzsébet (szerk.): A tilsiti béke (1807. július 7.). Documenta Historica 2. A JATE Történész Diákkör kiadványa, Szeged, 1992. 4–10.

⁵⁸⁵ SZÁSZ 1992. 10.

⁵⁸⁶ Joseph nápolyi királlyá koronázásakor – Napóleon császár akaratából – hivatalos használatra Joseph Napóleon nevet vett fel. СТАКТОН 1975. 26.

⁵⁸⁷ SZÁSZ 1992. 11.

1807 végéig csatlakozni a kontinentális blokádhoz; Franciaország közvetítést vállalt az orosz–török konfliktusban, az Oszmán Birodalom elleni közös fellépésük esetén pedig felosztják európai tartományait, Rumélia és Konstantinápoly kivételével.⁵⁸⁸ Két nappal később aláírták a Cattaro és a Jón-szigetek Franciaországnak történő átadásának forgatókönyvét tartalmazó orosz–francia megállapodást.⁵⁸⁹ Szintén július 9-én került aláírásra a francia–porosz békeszerződés, ami jelentős területi veszteséget okozott Poroszországnak, az újonnan megalakult Varsói Nagyhercegség pedig az Orosz Birodalom elleni felvonulási területként az orosz–francia kapcsolatok egyik konfliktusforrásává vált.⁵⁹⁰

A tilsiti megállapodások talán azon kevés történelmi események közé tartoznak, melyeket a kortársak és a későbbi korok kutatói is egyformán értékelnek. I. Sándor édesanyjához írt levelében így fogalmazott: „A szövetség Napóleonnal csak az ellene folytatott harc módszereinek megváltozása.”⁵⁹¹ Szperanszkij így nyilatkozott: „Az Oroszország és Franciaország közötti új háború valószínűsége majdnem együtt keletkezett a tilsiti békével.”⁵⁹² Adam Zamoyski történész Napoleon Oroszország elleni hadjáratáról szóló könyvében szintén ezt hangsúlyozta: „Ahhoz képest, hogy Sándor békét kényszerült kérni, Tilsitben diadalt aratott: sikerült elkerülnie, hogy legyőzött félként kezeljék. Ám ha közelebbről szemügyre vesszük, kiderül, hogy a szerződés nem békemegállapodás volt, hanem új háború kezdeményezése.”⁵⁹³ A tilsiti békét itáliai szempontból De Maistre ekképpen értékelte a szárd uralkodónak: „A császár aláírta a békét, hogy ne lásson franciákat Péterváron; ennek következményeként a nápolyi király és a mi udvarunk, kereken kimondva, elhagyottá vált, ami teljesen magától értetődő. A császár azt tette, amit mi magunk tettünk volna az ő helyében...”⁵⁹⁴ D. P. Tatyiscsev palermói követ biztos volt a tilsiti béke ideiglenes jellegében.⁵⁹⁵ A békeszerződés mindenestre azt lehetővé tette, hogy Oroszország megőrizze külpolitikai függetlenségét és hosszú lélegzetvételhez juttatta, amit a török, a svéd és a perzsa problémáinak rendezésére használt fel,⁵⁹⁶ valamint Tilsit után I. Sándor visszatért az uralkodása első évében megkezdett belpolitikai átalakítások és reformok folytatásához. 1808–1812 között M. M. Szperanszkij nagyszabású reformprogramot dolgozott ki az orosz állam számára.⁵⁹⁷

⁵⁸⁸ ВПР I/3. Док. 258. Русско–французский договор о наступательном и оборонительном союзе. Тильзит, 25 июня (7 июля) 1807 г. 642–645.

⁵⁸⁹ ВПР I/3. Док. 259. Русско–французское соглашение о передаче Франции Котора и Ионических островов. Тильзит, 27 июня (9 июля) 1807 г. 646–650.

⁵⁹⁰ A porosz–francia békeszerződés rendelkezéseiről ld.: ENGELMANN 1986. 169.

⁵⁹¹ I. Sándor Marija Fjodorovnáának írt leveléből idézi ОРЛИК 1999. 65.

⁵⁹² ПОТЕМКИН 1959. 474.

⁵⁹³ ZAMOYSKI 2008. 43.

⁵⁹⁴ De Maistre Cagliariaba írt 1807. október 18-i leveléből idézi БЕРТИ 1959. 251.

⁵⁹⁵ ДОДОЛЕВ 1968. 87.

⁵⁹⁶ ОРЛИК 1999. 65.; ФЕДОРОВ 2004. 73.

⁵⁹⁷ Szperanszkij reformjairól ld. részletesen: Bebesi György: A roskatag kolosszus bukása. Oroszország története a 19. században (1801–1914). MOSZT Könyvek 5. PTE BTK TTI MOSZT Kutatócsoport, Pécs, 2011. 12–14.;

A tilsiti béke gyakorlatilag az egész orosz társadalomban kedvezőtlen visszhangot váltott ki (arisztokraták, nemesek, kereskedők, a konzervatív és a liberális beállítottságú személyek között is). A leendő dekabristák szintén elítélően viszonyultak a tilsiti szerződésekhez és Napóleonhoz.⁵⁹⁸ A Nagy-Britanniával fenntartott hagyományosan erős gazdasági kapcsolatok és a kontinentális blokádhoz csatlakozás tovább növelte az elégedetlenséget és az orosz–francia kapcsolatok elhidegülésének egyik fő okát szolgáltatta a Varsói Nagyhercegség és a keleti kérdés mellett.⁵⁹⁹

A Napóleon által Itáliában 1805-ben végrehajtott monarchikus változtatások Oroszország fekete-tengeri pozíciójára komoly fenyegetést jelentettek. Nagy-Britannia miatt Napóleonnak le kellett mondania Egyiptom megszerzéséről, ezért a Jón-szigetek és Dél-Itália vált az Oszmán Birodalom elleni katonai vállalkozás fő bázisává. Az orosz külügyi dokumentumok arról tanúskodnak, hogy emiatt a cári külpolitikában jelentős szerepet kapott a Nápolyi Királyság megőrzése a francia befolyás sugarán kívülre, és I. Pál 1799-es itáliai hadjáratához hasonlóan I. Sándor ezért rendelte el a Korfun lévő orosz csapatok dél-itáliai partraszállását. A Nápolyi Királysággal megkötött szövetségi szerződéséhez megpróbált hű maradni, igyekezett elkerülni Joseph Bonaparte királyi címének elismerését. Azonban az Európa többi részén elszenvedett katonai vereségek, az angol támogatás elmaradása miatt kénytelen volt beleegyezni a francia császár testvérének nápolyi, és IV. Ferdinánd kárpótlásáért cserében szicíliai királyi titulusának elismerésébe. A földközi-tengeri orosz politika kutatói egyetértenek abban, hogy Tilsitben Oroszország lemondott azokról a céljairól, melyek az elmúlt évtizedben meghatározták az orosz politikát a Földközi-tengeren.⁶⁰⁰ Nyemcsok Attila meglátása szerint „Az aktív orosz mediterrán jelenlét múltó intermezzónak, a kedvező külpolitikai feltételek megismételhetetlen ajándékának bizonyult.”⁶⁰¹ A források alapján megállapítható azonban, hogy az Orosz Birodalom hadiflottájának kivonása a Földközi-tengerről és a Jón-szigetek átadása még nem jelentette az itáliai államokról való teljes lemondást.

ФЕДОРОВ 2004. 55–62.; FONT–KRAUSZ–NIEDERHAUSER–SZVÁK 1997. 328.; HARTLEY 1994. 87–88.; PERÉNYI–DOLMÁNYOS 1978. 196–197.

⁵⁹⁸ Ld. részletesen: Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая 1801–1815 гг. Том 4. Июль 1807 г.– март 1809 г. Издательство политической литературы. Москва, 1965. Прим. 46. 572–573.; Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая 1801–1815 гг. Том 5. Апрель 1809 г.– январь 1811 г. Издательство политической литературы. Москва, 1967. Прим. 97. 666.; HARTLEY 1994. 82.

⁵⁹⁹ ПОТЕМКИН 1959. 481.; ФЕДОРОВ 2004. 74.; HARTLEY 1994. 103–104.

⁶⁰⁰ СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. 492.

⁶⁰¹ Nyemcsok Attila: Oroszország és a Mediterráneum a 18. század utolsó harmadában és a 19. század elején. // Világtörténet 1997 ősztél. 37–44. 43.

V. TILSITTŐL A HONVÉDŐ HÁBORÚIG (1807–1812)

1807 júliusában a *Moniteur* francia lapban publikálták a július 7-én az Orosz Birodalom és a Francia Császárság által aláírt békéről és barátságról szóló szerződést, a különálló titkos cikkelyek nélkül. A franciák által okkupált európai területeken különböző találgatások keringtek arról, hogy mi történhetett Tilsitben, már nyáron elterjedt a „*Titkos tilsiti szerződés*” című dokumentum. A hamisítvány nagyszabású megállapodásokról írt, így például az Oszmán Birodalom európai területeinek Oroszországhoz kerülése; Gibraltár Franciaország általi megszerzése orosz segítséggel; Málta francia okkupációja; Tunisz és Algír francia meghódítása, melyek Szicília és Szardínia királyaihoz kerülnek; Egyiptom francia megszállása; sőt még azt is tudni vélték, hogy a megállapodások szerint a Földközi-tengeren csak Franciaország, Oroszország, Spanyolország és Itália rendelkezhet hajóval. L. L. Bennigsen orosz tábornok megőrizte emlékirataiban ezt a dokumentumot, és feljegyezte, hogy azt valószínűleg Napóleon kancelláriájában állították össze. Feltehetően tényleg francia hamisítvány volt a publikáció, mely Oroszországnak az írásban megnevezett államokkal fenntartott kapcsolatait kívánta aláaknázni.⁶⁰² Az 1807 augusztusában a *Journal de l'Empire* francia lapban megjelent „*Levelek az itáliai határokról*” címet viselő cikkben megerősítették, hogy Oroszország együttműködést vállalt Szicília francia kézbe történő átadásában.

A tilsiti megállapodásokról terjesztett francia hírek tovább növelték a szicíliai udvar félelmét. A szicíliai kormány nehéz helyzetben volt, pénzügyei ziláltak voltak, gazdasági és katonai téren gyakorlatilag Nagy-Britanniától függött, a reguláris hadserege csekély számú volt.⁶⁰³ 1807 júliusában I. Sándor elutasította a Szicília elleni közös fellépésről szóló francia javaslatot, Tatyiscsev pedig augusztusban igyekezett megnyugtatni a szicíliai kormányt, hogy „*békülés*” esetén a sziget Oroszország különleges gondoskodásának tárgyává fog válni, és nem utazott el Palermóból.⁶⁰⁴ Circello márki szicíliai külügyminiszter októberben biztosította Tatyiscsevet, hogy kormánya „*soha nem fog lemondani az oroszok iránti baráti kapcsolatokról*”.⁶⁰⁵ I. Sándor a Franciaországgal kötött béke- és barátsági szerződés ellenére nem sietett megszakítani a diplomáciai kapcsolatokat a szárd és a szicíliai uralkodóval. Augusztus 15 (27) -én I. Viktor Emánuel szárd királyt tájékoztatta arról, hogy Oroszország egyedül maradt Napóleonnal szemben, saját határai veszélybe kerültek, a tilsiti béke megkötését a körülmények szerencsétlen egybeesésével indokolta, ugyanakkor a szárd királlyal

⁶⁰² ВПР I/3. Прим. 424. 762–763.

⁶⁰³ ДОДОЛЕВ 1968. 87.

⁶⁰⁴ ДОДОЛЕВ 1968. 86–87.

⁶⁰⁵ Idézi ДОДОЛЕВ 1968. 88.

fenntartott baráti kapcsolata megőrzése mellett foglalt állást.⁶⁰⁶ Így tehát a Napóleonnal kötött szövetség ellenére Oroszország Szardíniát továbbra is szuverén államként tekintette, diplomáciai kapcsolatokat tartott fenn vele és az orosz udvar jelentős szubvenciót nyújtott a szárd királynak. Az orosz kormány nem volt ilyen közlékeny Szicíliával kapcsolatban, nem tájékoztatta a szigeten maradt követét a Tilsitben történekről. Nehéz megállapítani, hogy miért hagyta tudatlanságban palermói diplomatáját ebben a fontos kérdésben, talán attól tartott, hogy a diplomáciai posta angol vagy francia kézbe kerül. Mindenesetre négy hónappal Tilsit után Tatyiscsev még mindig nem kapott semmilyen hivatalos tájékoztatást az orosz–francia szerződésekről.⁶⁰⁷

A tilsiti megállapodások értelmében a Jón-szigetek Franciaországhoz kerültek, Szenjavin admirális utasítást kapott Cattaro átadására és a Földközi-tenger elhagyására. A földközi-tengeri orosz csapatok egy része szárazföldön, Magyarországon keresztül vonult vissza Oroszországba.⁶⁰⁸ Szenjavin hajórajja Gibraltáron át távozott, az immár ellenséggé vált angol ellenőrzés alatti kikötőkkel körülvéve. 1807 őszén Franciaország nyomására az Orosz Birodalom megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Nagy-Britanniával. Novemberben az orosz admirális Lisszabon kikötőjéből a Venusz fregattot Andrejanov parancsnoksága alatt Palermóba küldte diplomáciai levelekkel, ahová a hajó megérkezett, de Edward Thornton, az angol flotta főadmirálisa blokádnak alá vette a kikötőt az ott tartózkodó orosz, görög és dán hajókkal és átadásukat követelte.⁶⁰⁹ Tatyiscsev 1808. január 7-én elküldte a szicíliai udvarnak az orosz kormány levelét, ami tájékoztatott a Londonnal történt szakításról és hivatalosan megkérdezte a szicíliai kormányt, hogy a kikötőikben tartózkodó orosz hajók biztonságban lesznek-e.⁶¹⁰ Január 8-án Circello márki hivatalos jegyzékben azt válaszolta az orosz követnek, hogy IV. Ferdinánd Anglia iránt érzett hálája miatt Szicília kikötői bezárulnak az orosz hajók előtt, és az orosz fregatt Palermóban tartózkodása *„összeegyeztethetetlen a jelenlegi helyzettel és a Szicília és Nagy-Britannia között létező kötelezettségekkel.”*⁶¹¹ A szicíliai külügyminiszter

⁶⁰⁶ ВПР I/4. Анн. на стр. 39. Александр I Виктору-Эммануилу I. 15 (27) августа 1807 г. 39.

⁶⁰⁷ ДОДОЛЕВ 1968. 87–88.

⁶⁰⁸ V. B. Bronyevszkij tengerészhadnagy részt vett Szenjavin admirális törökök ellen folytatott hadműveleteiben. A tilsiti béke után Triesztben megkapta az admirális parancsát, hogy a legrövidebb szárazföldi útvonalon térjen vissza egységeivel Oroszországba. Bronyevszkij 3601 fős legénységgel és 680 tiszttel vonult Magyarországon keresztül Oroszországba. Metternich több oldalas rendeletet adott ki az átvonuló orosz csapatok mintaszerű fogadtatásának biztosítására, Bronyevszkij pedig megírta magyarországi útítapasztalatait, melynek rövidített magyar nyelvű változata Tardy Kallós Lajos gondozásában jelent meg. Bronyevszkij, V. B.: Utazás Magyarországon (1810). (Ford., bevezetőt írta: Tardy Kallós Lajos.) Budapest Székesfővárosi Irodalmi és Művészeti Intézet. Új Könyvtár sorozat 27. Budapest, 1948.

⁶⁰⁹ ШИРОКОРАД 2010. 126.; ДОДОЛЕВ 1968. 88.; ВПР I/4. Прим. 161. 606.

⁶¹⁰ ВПР I/4. Док. 113. Инструкция Александра I А. А. Бибикову. 14 (26) мая 1808 г. 258–262. 261.; ВПР I/4. Прим. 160. 606.

⁶¹¹ „несовместимо с нынешними условиями и существующими между Сицилией и Великобританией обязательствами.” In ВПР I/4. Док. 113. 262.

másnap követelte az orosz fregatt kihajózását a tengerre, de Tatyiscsev és Andrejanov kapitány nem teljesítették ezt a követelést és nem adták át a hajót az angol parancsnokságnak. Tatyiscsev audienciát kért Mária Karolina királynőtől és titkos megállapodást kötöttek arról, hogy a Venuszt szicíliai zászló alá veszik, az angol retorzió elkerülése érdekében pedig a megszakítják az orosz–szicíliai diplomáciai kapcsolatokat. A királynő megkérte a követet, hogy továbbítsa I. Sándornak a levelét, amelyben megmagyarázta az eseményeket és tisztázta, hogy a fregatt elkobzása csak „*a tettett szakítás ürügye alatt történt*”⁶¹² a hajó és az orosz matrózok életének megmentése céljából és Szicília kormánya továbbra is hűséges az Oroszországgal kötött szövetségéhez. Az orosz követ kijelentette Circello márkinak, hogy a szicíliai kormány erőszakos magatartását „*jogosnak tartotta Szicília királyának oldaláról jövő háború kinyilvánításaként értékelni*”.⁶¹³ Tatyiscsev közbenjárásával az orosz hajó megmenekült, a matrózok hazatértek Oroszországba, a diplomáciai kapcsolatok helyreállítása után Szicília kormánya megállapodást kötött Szentpétervárral a fregatt kompenzációjáról.⁶¹⁴

A Palermóban történt események és a szicíliai kormány Nagy-Britanniával való szövetségének megőrzéséről tett nyilatkozata után a cári kabinet 1808. április 18 (30) -án tájékoztatta Serra Capriola követet a diplomáciai kapcsolatok megszakításáról, és arról, hogy a palermói eseményeket Oroszország elleni hadüzenetként értékeli.⁶¹⁵ A szicíliai kormánnyal történt szakítást, ahogyan Mária Karolina, úgy I. Sándor sem tekintette a két ország közötti valódi ellenséges szándék megnyilvánulásának, és a történetekben jelentős szerepet tulajdonított az angol befolyásnak. A cár így írt erről a nápolyi királyhoz, Joseph Bonapartéhoz kinevezett orosz követnek: „*Amint tájékoztattak a kialakult helyzetről, utasítottam minisztériumomat a szicíliai király udvaromnál lévő követének, Serra Capriola hercegnek a tudomására hozni, hogy nem ismerhetem el tovább hivatalos képviselőnek; de nem nyilvánítottam ki neki semmilyen elégedetlenséget a palermói udvar magatartása miatt az adott esetben, mivel számomra jól ismert az a pusztító befolyás, amit a st. james-i kabinet mutat rá, és nem szeretnék végleges döntést hozni ezzel kapcsolatban addig, amíg meg nem tudom, milyen lehetőségekkel rendelkezik ez az udvar azzal a zsarnoki hatalommal szembeni ellenálláshoz, amit az angol kormány igyekszik megvalósítani Szicélián.*”⁶¹⁶ 1808. február 21-én Tatyiscsev az orosz

⁶¹² Idézi ДОДОЛЕВ 1968. 90.

⁶¹³ „он счел правомерным расценить его как объявление войны со стороны короля Сицилии.” In ВПР I/4. Док. 113. 262.

⁶¹⁴ ШИРОКОРАД 2010. 216–217.; ДОДОЛЕВ 1968. 88–90.; A Palermóban történt eseményekről, Thornton angol admirális követeléseiről I. Sándor részletesen beszámolt a Nápolyi Királysághoz kijelölt követnek, ld. ВПР I/4. Док. 113. 261–262.

⁶¹⁵ ВПР I/4. Анн. на стр. 232. Нота министра иностранных дел Н. П. Румянцева посланнику Королевства Обеих Сицилий в С.-Петербурге Серра-Каприола. 18 (30) апреля 1808 г. 232.

⁶¹⁶ „Как только меня уведомили о создавшемся положении, я повелел моему министерству довести до сведения посланника короля Сицилии при моем дворе герцога Серра-Каприола, что я не могу больше признавать его официальным представителем; но я не высказал ему никакого недовольства по поводу

követség tagjaival elhagyta Palermót és Rómába utazott. Serra Capriolának, aki a pétervári diplomaták között régóta kiemelt helyet foglalt el, és Anna Alekszandrovna Vjazemszkaja hercegnővel kötött házasságával az orosz arisztokrácia tagjává vált, I. Sándor engedélyezte Szentpéterváron maradását, de utasította, hogy se közvetetten, se közvetlenül ne vegyen részt a külügyekben. A herceg kijelentette, hogy beszünteti tevékenységét, de arra kérte az orosz kormányt, hogy ne mondjon le Szicília támogatásáról, mert a palermói események és a diplomáciai kapcsolatok megszakítása nem jelenti a két állam közötti baráti kapcsolatok megtagadását. Szicíliát Oroszország leghűségesebb és leglojálisabb szövetségésének nevezte.⁶¹⁷ Mindamelllett Serra Capriola a Nagy-Britanniával való baráti viszony megőrzésére biztatta kormányát a Nápolyi Királyság jövőbeli helyreállításának reményében: „*Őfelségének kedvét kell keresnie mindkét nagykövetnek – az oroszoknak és az angoloknak – és összebékíteni őket a köztük lévő véleménykülönbségek kialakulása esetén, azért, hogy egységes nézőpontra jussanak a Nápolyi Királyság helyreállításának terveit illetően*”.⁶¹⁸

A palermói eseményekről értesülve Napóleon 1808 márciusában Armand Augustin Louis de Caulaincourt⁶¹⁹ pétervári francia nagyköveten keresztül kifejezte felháborodását a palermói öbölben történtek miatt. Az orosz udvar hivatalosan is tájékoztatta Franciaországot a Szicíliával történt szakításáról, de igyekezett kitérni – a Tilsitben vállaltak ellenére – Joseph Bonaparte szicíliai királyként való elismerése elől.⁶²⁰ A francia nagykövet számára az is hamar ismertté vált, hogy Serra Capriola szalonjában találkoznak a francia–orosz szövetség ellenzői, ami miatt Caulaincourt többször kifejezte elégedetlenségét N. P. Rumjancev⁶²¹ orosz külügyminiszternek.⁶²² A francia kérések ellenére az orosz udvar semmilyen lépést sem tett a herceg szalonja ellen.

Miközben a Szicíliai Királysággal megszakadtak a diplomáciai szálak, Joseph Bonaparte Philipp Mondragone herceget kinevezte Pétervárra nápolyi követnek és meghatalmazott

поведения палермского двора в данном случае, ибо мне хорошо известно о пагубном влиянии, которое оказывает на него сент-джеймский кабинет, и я не хотел бы принимать окончательного решения на сей счет до тех пор, пока не узнаю, какими возможностями располагает этот двор для противодействия тиранической власти, которую английское правительство стремится осуществлять в Сицилии.” In ВІР І/4. Док. 113. 262.

⁶¹⁷ ДОДОЛЕВ 1968. 93.

Joseph Bonaparte nápolyi királlyá válása nehéz helyzetbe hozta Serra Capriolát. Nem tért haza, hogy köszöntse az új uralkodót, ezért Itáliában maradt vagyonaát elkobozták és oroszországi emigránsként tekintették, a Szentpétervárra kinevezett új nápolyi követek kémkedtek utána, ő pedig a régi rend szimbólumává, „*Bourbon-hazafivá*” vált, szalonjában gyűltek össze a napóleoni rendszerrel elégedetlenkedők. FILIPPO 2005. 252.

⁶¹⁸ Idézi БЕРТИ 1959. 232.

⁶¹⁹ Armand Augustin Louis de Caulaincourt (1773–1827), Vicenza hercege 1807 decemberétől 1811 májusáig francia nagyköveti posztot töltött be a cári fővárosban, majd 1813–1814 között és a „*száz nap*” alatt külügyminiszter volt.

⁶²⁰ ДОДОЛЕВ 1968. 91–93.

⁶²¹ N. P. Rumjancev (1754–1826) gróf 1802–1810 között a kereskedelmi minisztérium élén állt, 1808 februárjától 1814 augusztusáig külügyminiszter volt, 1809 szeptemberében államkancellár lett.

⁶²² ВІР І/5. Прим. 23. 652.

miniszternek, így a Nápolyi Királyság új uralkodójával 1808 tavaszán kiépültek a hivatalos kapcsolatok. A herceg fő feladata a megfigyelés volt: „*maximális óvatossággal igyekezzen megtudni mire készülődik az orosz kabinet más államokkal kapcsolatban, és főként kövesse nyomon az ellentétes orientációjú ministerek tevékenységét, akiknek célja Sándort elvonni a franciabarát politikától.*”⁶²³ A diplomata 1808 októberétől 1810-ig képviselte a királyságot a cári fővárosban. Válaszul a cár A. A. Bibikovot küldte ugyanilyen minőségben Nápolyba, ahová 1809 januárjában érkezett meg és 1810 februárjáig töltötte be tisztségét. A követnek adott instrukciójában I. Sándor sorra vette a nagyobb európai államokkal fenntartott kapcsolatait. Franciaországot érintően kijelentette, hogy a császár és közöttük teljes egyetértés uralkodik a tilsiti béke óta, a Nagy-Britanniával történt szakítást pedig igazolják a Palermóban történt események.⁶²⁴ Az uralkodó részletesen beszámolt Bibikovnak a Venusz fregatt szicíliai ügyéről. A Nápolyi Királyságban folytatandó tevékenységéhez Sándor csak általános jellegű instrukciókkal tudott szolgálni Bibikovnak: „*Ami az Ön leendő tartózkodási országát illeti, ez a királyság még nem eléggé kialakult ahhoz, hogy már most valamennyire pontosan meg lehessen állapítani, milyennek kell lennie a politikai viszonyának Oroszországgal. Nem kevésbé nehéz helyesen értékelni azokat a kölcsönös előnyöket, amiket mindkét államnak adhat a kereskedelmi kapcsolatok helyreállítása, mivel a tengeri háború mellett, ami most megzavarja általában az egész európai kereskedelmet, birodalmam déli vidékeinek kereskedelme Itáliával mindenféle akadályba ütközik, sajnos, az Oroszország és az Ottomán Porta között létező nézeteltérések folytatásának eredményeként.*”⁶²⁵ I. Sándor tehát a Tilsitben vállaltaknak megfelelően kereskedelmi kapcsolatokat állított fel a királysággal, de az orosz–török háború miatt semmiféle kézzelfogható eredményt sem várt tőle. Az uralkodó csak a későbbiekben, a körülményektől függően kívánt részletes utasításokkal szolgálni, azonban már előre felhívta a figyelmet bizonyos szempontokra és az óvatosságra: „*Egyelőre Önnek a hírek összegyűjtésével kell foglalkoznia, melyek segíteni fognak nekem kialakítani a helyes képet az Ön leendő tartózkodási országáról. Különösen igyekezzen tájékoztatni az ügyekre legnagyobb befolyást mutató személyekről és a kormányzás szerveiben való lehetséges változásokról. Tartsa kötelességének megtenni minden erőfeszítést aziránt is, hogy elnyerje József király jóindulatát*

⁶²³ A hercegnek adott instrukcióból idézi БЕРТИ 234.

⁶²⁴ ВПР I/4. Док. 113. 261.

⁶²⁵ „*Что же касается страны Вашего будущего пребывания, то это королевство еще недостаточно сформировалось, чтобы можно было уже сейчас сколько-нибудь точно определить, каковы должны быть его политические отношения с Россией. Не менее трудно правильно оценить те взаимные выгоды, которые может дать обоим государствам восстановление торговых отношений, так как помимо морской войны, нарушившей сейчас всю европейскую торговлю вообще, торговля южных районов моей империи с Италией наталкивается на всяческие препятствия в результате продолжающихся, к сожалению, существовать разногласий между Россией и Османской Портой.*” In ВПР I/4. Док. 113. 262.

és megerősítse a jó megállapodás kapcsolatait, amit fenn kívánok tartani ezzel az uralkodóval. Ő túlságosan szoros kapcsolatban van Napóleon császárral ahhoz, hogy ne törekedjek felé baráti jóindulatomat tanúsítani”.⁶²⁶ Az új itáliai államokkal fenntartott kapcsolatainak kialakulatlanságát, Napóleon császárral való rokoni kapcsolatai miatt Joseph nápolyi király iránti tiszteletét, ugyanakkor a szicíliai és szárd király iránti hűségét hangsúlyozta ki I. Sándor más európai államokkal folytatott kommunikációjában is.⁶²⁷

1808-ban Napóleon úgy döntött, hogy megfosztja a spanyol Bourbonokat a trónjuktól és a frissen trónra lépett VII. Ferdinánd helyett Joseph Bonaparte lett az új király. Már májusban felkelés kezdődött a franciák ellen, az új uralkodónak július végén menekülnie kellett Madridból.⁶²⁸ A megüresedett nápolyi trónra Napóleon 1808. július 15-én Joachim Murat bergi herceget nevezte ki, és kilátásba helyezte, hogy hamarosan Szicília trónját is megkapja.⁶²⁹ Murat (1767–1815) Napóleon húgának, Karolina (Caroline) Bonaparténak volt a hitvese, a francia császár bizalmas embere volt, hadvezérként, majd marsallként szolgált a francia hadseregben, korának egyik legszínesebb egyénisége volt.⁶³⁰ Napóleon és Murat között

⁶²⁶ „Пока же Вам надлежит заняться сбором сведений, которые помогут мне составить правильное представление о стране Вашего будущего пребывания. Особенно старайтесь сообщать мне о людях, оказывающих наибольшее влияние на дела, и о возможных изменениях в организации правления. Почитайте также своим долгом приложить все усилия, чтобы снискать благосклонность короля Жозефа и укреплять отношения доброго согласия, которые я желаю поддерживать с этим государем. Он слишком тесно связан с императором Наполеоном, чтобы я не стремился выказать ему свое дружеское расположение” In uo.

⁶²⁷ Ld.: ВПР I/4. Док. 91. Инструкция Александра I генерал-лейтенанту С. Н. Долгорукому. 21 марта (2 апреля) 1808 г. 215–219. 218.

⁶²⁸ ANDERLE 1999. 101.

⁶²⁹ Atteridge, A. H.: Joachim Murat. Marshal of France and King of Naples. Methuen & Co. Ltd., London, 1911. 195.

⁶³⁰ Egyik kortársa így írt róla: „Mindig fenséges vagy meghökkenítő öltözéket, lengyel vagy muzulmán eredetű holmikát viselt, a rikító színű, drága kelméket prémmel, hímzéssel, gyönggyel és gyémánttal gazdagította. Haja hosszú fürtökben omlott széles vállára, tömött, fekete barkója és szikrázó szeme hozzájárult az összképhez, amely megdöbbenést keltett, és azt az érzést ébresztette az emberben, hogy szélhámost lát.” Idézi ZAMOYSKI 2008. 169.

Ami tábornoki mentalitását illeti, arról így fogalmazott A. Zamoyski: „Kimagasló erényt jelentett rettenthetetlen bátorsága és az a képessége, hogy hősiességre ösztönözze embereit. Szemrebbenés nélkül állt a golyózáporban vagy vezetett rohamot, gyakran azzal sem bíbelődött, hogy kivonja drágaköves szablyáját, s egy szál lovaglópalcát suhogtatott. Viszont szemernyi taktikai érzék sem szorult belé, nemhogy stratégiai. A fölösleges és öngyilkos lovassági támadások mesterének számított.” In ZAMOYSKI 2008. 169.

Napóleon a támadások és az üldözések virtuózának tartotta, melyben Murat volt „a legjobb a világon”. Idézi ТРОИЦКИЙ 1993. 171.

Vendégfogadós fiaként született, majd nagyon gyorsan emelkedett a katonai ranglétrán, Napóleon azzal jutalmazta hűségét, hogy a kis német fejedelemségek összevonásából létrehozott Berg nagyhercegévé tette meg. 1808-ban a spanyolországi francia csapatok parancsnoka volt, ezt követően kapta meg a nápolyi király címet. Niederhauser Emil: Borogyino, 1812. Móra Könyvkiadó, Budapest, 1980. 85.

Napóleon marsalljai között a kevésbé tehetségesként tartják számon, akiről a francia császár úgy nyilatkozott, hogy „Elég kevés van a fejében!” (Idézi ТРОИЦКИЙ 1993. 171.) A harctéri ütközetek során mutatott bátorságát mind a kortások, mind a kutatók elismerik. „Bátorságához nem fér kétség, de értelmi képességei és jellemszilárdsága korlátozott voltához sem.” (ZAMOYSKI 2008. 469.) Széchenyi István gróft Metternich azzal a megbízással küldte Dél-Itáliába, hogy küldjön neki jelentéseket Murat udvaráról. Széchenyi a következőket írta naplójába Murat nápolyi királyról, miután Nápolyban bemutatták az uralkodó párnak: „A király egészen úgy fest, mint valami kalandor, és az is.” (SZÉCHENYI 2002. 17, 1240.)

bonyolult kapcsolat alakult ki Murat nápolyi királlyá kinevezése után. 1808 decemberében Talleyrand és Joseph Fouché rendőrminiszter Napóleon helyére új utódot kerestek, és Murat személyében állapodtak meg. A király erről feltehetően nem tudott, de Murat-t sértette az a Napóleonnal kötött szerződés, mellyel feleségével együtt megkapta a Nápolyi Királyságot, mert az kimondta, hogy a király halála esetén az elsőszülött fiú helyett Karolina viseli a koronát, így az a királynőt helyezte előtérbe.⁶³¹ A szicíliai invázió miatt 1810-ben tovább romlott Napóleon és Murat viszonya.⁶³² Murat vámintézkedéseket hozott Franciaország ellen, franciaellenes titkos társaságokkal tartott fenn kapcsolatokat, Napóleon pedig megtiltotta, hogy Murat-ra hűségesküt tegyenek alattvalói (1811) és hírek keringtek arról, hogy anektálni fogja a királyságot. Az Oroszország elleni támadás előkészületei miatt nem jutottak el a nyílt szakításig és Murat részt vett az 1812. évi hadjáratban, de a két uralkodó viszonyát a későbbiekben is az ellentétek uralták.⁶³³

Nápolyi trónra lépése után a Joachim/Gioacchino királyként uralkodó Murat 1808. augusztus 16-i levelében tájékoztatta I. Sándort óhajáról „*megőrizni és megerősíteni a teljes kölcsönös megértés és barátság kapcsolatait*”⁶³⁴ az Orosz Birodalommal. 1808. október 29 (november 10) -i válaszlevelében a cár gratulált a trónra lépéshez és kinyilvánította, hogy baráti kapcsolatokat kíván fenntartani a Nápolyi Királysággal. A még Joseph Bonaparte királysága idején kinevezett A. A. Bibikov 1809 elején érkezett meg Nápolyba, az új király már másnap fogadta őt és az audiencián kijelentette, hogy a legbarátibb viszony megőrzését óhajtja az Orosz Birodalommal. Bibikov nápolyi megbízása idején Murat a figyelem számos jelét mutatta az orosz követ felé, annak ellenére, hogy az nem rejtette el Franciaország elleni érzéseit.⁶³⁵ Murat külügyminiszterként megtartotta Joseph király külügyekért felelős miniszterét, a korábbi párizsi követet, Gallo márkit, az 1805. évi nápolyi–francia konvenciót aláíróját. Az orosz kabinetben nem tartották túl sokra a márkit, 1814 elején I. Sándor a következőképpen írt róla:

⁶³¹ ATTERIDGE 1911. 205–206.; LEFEBVRE 1975. 521.

Karolina tudott a tervről és egyetértett vele, mert sértette, hogy Napóleon Josephet, s nem őt és Murat-t ültette a spanyol trónra. HAHNER 2015. 595.

⁶³² 1810 tavaszán Murat előkészületet tett a szicíliai partraszállásra, válaszul a britek leállították csapataik áthelyezését Szicíliából Spanyolországba és több hajót rendeltek a sziget védelmére. Calabriában Murat-nak egyre több lázadással kellett szembenéznie és a királyság pénzügyi helyzete sem kedvezett az expedíciónak, melynek leveznélésével Napóleon Paul Grenier tábornokot bízta meg. Nem érkezett meg a touloni flotta és a vállalkozás bukásközeli állapotba került. Szeptember 17-én éjszaka 3.500 francia katona haladt át a Messinai-szoroson, hajnalban partraszálltak, de a britek – a Bourbon udvar visszautasította, hogy részt vegyenek Messina védelmében – tűz alá vették őket és visszafordultak. Többen feltételezték, hogy a hadmozdulattal csak annyi volt Murat célja, hogy mentséget adjon az expedíció feloszlására, melyet október 1-jén tett meg. A hír feldühítette Napóleont és megvádolta Murat-t, amiért parancsa nélkül oszlatta fel az expedíciót. DAVIS 2006. 151–152, 225, 269.

⁶³³ LEFEBVRE 1975. 522, 524.; DAVIS 2006. 148–148, 154–155, 246. Joseph és Murat Nápolyi Királyságba bevezetett reformjairól, a belpolitikáról és a pénzügyekről ld.: LEFEBVRE 1975. 533–536.; STACTON 1975. 26.; DAVIS 2006. 1–2, 67, 138–139, 143–145, 166–170, 177, 179, 182–183, 186, 234–236, 240–242, 247.; PILBEAM 1995. 34.; PETE 2018. 73–74.

⁶³⁴ A Murat 1808. augusztus 16-i leveléből származó idézet helye ВІР І/5. Прим. 181. 680–681.

⁶³⁵ ВІР І/5. Прим. 181. 681.

„Ő az egyik legtehetségesebb ember a képmutatásban, amit a teljes őszinteség álarca alá rejt.”⁶³⁶

Tilsit után az itáliai államok háttérbe szorultak az orosz külpolitikában, de a cári diplomácia igyekezett nyomon követni a félszigeten zajló eseményeket. Napóleon és a vele szoros kapcsolatban álló Nápolyi Királyság is úgy gondolta, hogy Oroszországnak Dél-Európában jelentősen meggyengült a befolyása és I. Sándornak inkább a francia császárral fenntartott kapcsolatait kellene szorosabbra fűznie. Ugyanezt a véleményt hangoztatta Antonio Cristoforo Saliceti, a Nápolyi Királyság 1806–1808 közötti rendőr- és hadügyminisztere is Nápolyban G. D. Mocenigoval folytatott bizalmas beszélgetése során.⁶³⁷ Ezt teljesen másként gondolta M. Rouvier francia emigráns, aki még Tilsit előtt elkészítette az „*Oroszország érdekei Dél-Európában 1807-ben*” című dokumentumot, melyben „*adriai föderáció*” megteremtését javasolta Napóleon hatalmával szemben, a francia itáliai túlsúly megszüntetése céljából. Rouvier az 1808-ban írt másik feljegyzésében a Jón-szigetek átadását óriási hibának tartotta, Oroszország felvonulási területet veszített el a Balkán és Itália felé, és hangsúlyozta, hogy a francia császár uralma az Appennini-félszigeten nem lehet és nem is lesz tartós.⁶³⁸ Erre utalt a franciaellenes erők fokozódása is.⁶³⁹ Dél-Itáliában a banditizmus sajátos partizánháború formájában jelent meg, és 1807–1810 között olyan méreteket öltött, hogy Murat nápolyi királynak az egész nápolyi hadsereget mozgósítania kellett ellene.⁶⁴⁰

⁶³⁶ Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая 1801–1815 гг. Том 7. Январь 1813 г. – май 1814 г. Издательство политической литературы. Москва, 1970. Док. 239. Инструкция Александра I генерал-лейтенанту А. Д. Балашову. Шомон, 28 февраля (12 марта) 1814 г. 608–610. 610.

⁶³⁷ ВПР I/4. Док. 121. Г. Д. Мочениго министру иностранных дел Н. П. Румянцеву. Неаполь, 22 мая (3 июня) 1808 г. 271.

⁶³⁸ ДОДОЛЕВ 1968. 83–84.

⁶³⁹ „*Franciaország el van foglalva a hátszágában, Itáliában, Tiroiban, Észak-Németországban zajló forrásokkal*” írta Oubril poroszországi ügyvivő 1809 nyarán. ВПР I/5. Док. 83. Поверенных в делах в Пруссии П. Я. Убри министру иностранных дел Н. П. Румянцеву. Кёнигсберг, 8 (20) августа 1809 г. 151–155. 155.; ВПР I/5. Док. 89. Записка товарища министра иностранных дел А. Н. Салтыкова. Не позднее 15 (27) августа 1809 г. 163–164. 164.

⁶⁴⁰ МИЗИАНО 1970. 77.

A Franciaországhoz csatolt részek teljesen a császárságtól függtek és francia prefektusok irányítása alatt álltak. Napóleon arra törekedett, hogy Itáliát gazdasági, pénzügyi, politikai és katonai függőségben tartsa Franciaországtól, a félsziget adóbevételeinek körülbelül a felét a franciák foglalták le. A Nápolyi Királyság külkereskedelmének 95 százaléka tengeren zajlott, amire óriási csapást jelentett az Appennini-félsziget angol blokádjá és a válaszul életbe léptetett kontinentális zárlat. МИЗИАНО 1970. 69.; HOBSBAWM 1988. 98.; ПИРОКОРАД 2010. 129. A napóleoni korszak gazdasági, társadalmi, politikai változásairól ld.: МИЗИАНО 1970. 69–79.; HOBSBAWM 1988. 91–92, 98.; Ковальская, М. И.: Движение карбонариев в Италии. 1808–1821 гг. Наука, Москва, 1971. http://krotov.info/history/19/1820/kovalskaya_01.htm [letöltés időpontja 2018. 06. 27.]

A szárazföldi Itáliában megszűntek a belső vámhatárok, új utak jöttek létre, megnőtt a belső forgalom és kereskedelem, a nemesi és egyházi kiváltságokat eltörölték. Francia törvénykönyv és közigazgatás került bevezetésre. Az Itáliai Királyságban francia mintára alakult ki az államszervezet, a politikai apparátus főként franciabarátokból állt. A Császárság Itália teljes francia érdekeknek történő alárendelésére törekedett, ezért igyekezett megakadályozni Itália gazdasági megerősödését. Az itáliai ipar elsorvadt vagy koncentráldott (pl. Lombardiában), mivel hatalmas adók és adminisztratív terhek akadályozták a fejlődését. Ld.: TULARD 1997. 270–272.

1807–1809 között Napóleon újra aktivizálódott Itáliában. Murat az 1808. július 28-án Franciaországgal kötött szerződéssel kötelezte magát, hogy Napóleon rendelkezésére bocsát 20.500 fő gyalogsági és lovassági katona mellett 6 csatahajót és 6 fregattot.⁶⁴¹ 1807 nyarán a francia csapatok bevonultak Livornóba, év végén pedig Firenzébe. 1808 februárjában elfoglalták Rómát, májusban Toscanát, Parmát és Piacenzát császári rendelettel Franciaországhoz csatolták, majd Laziot és Umbriát is. Napóleon dekrétumot adott ki a pápa világi hatalmának megszüntetéséről, 1809. július 6-án VII. Piust lemondatta és Savonába, majd Franciaországba vitette. A Pápai Állam területei Franciaországhoz kerültek, Rómát a Francia Birodalom második fővárosává nyilvánították.⁶⁴² 1811 elejétől az orosz udvar nyugtalanul figyelte a híreket, melyek szerint Napóleon egész Itáliát, Spanyolország egy részét és Dániát is Franciaország részévé kívánja tenni.⁶⁴³

A napóleoni korszak sok tekintetben előrelépést jelentett az Appennini-félsziget államainak életében az egyesülés útján. A félsziget titkos társaságainak tevékenysége megnőtt a napóleoni időszakban, majd kicsúcsosodott az 1820-as évek elején lezajlott itáliai forradalmakban. Itália térképén a korábbiakhoz képest sokkal kevesebb állam kapott helyett: egy részük a Francia Császárság részévé lett nyilvánítva (Piemont, Parma, Piacenza, Toscana, Umbria, Lazio, Róma), az Itáliai (Lombardia, Velence, Modena, Bologna, Ferrara, Reggio Emilia) és a Franciaországtól „*viszonylagos függetlenséget*”⁶⁴⁴ élvező Nápolyi Királyság szintén jelentős területet birtokolt. A félszigethez közeli, korábban kontinentális részekkel is rendelkező Szardínia és Szicília az angol flotta védelme alatt állt. Itália-szerte terjedtek a franciaellenes titkos társaságok, amiket a nápolyi Bourbonok felkaroltak. Napóleon nem tulajdonított nagy jelentőséget a titkos társaságoknak, megengedte a XVIII. század óta egész Itáliában elterjedt *Massoneria* nevű szabad kőműves páholy működését, így az elvesztette hazafias jellegét.⁶⁴⁵ A *Carboneria* (Szénégetők Társasága) az egyes itáliai államok szerkezetének alkotmányos, demokratikus átalakítására szövetkező titkos társaság volt.⁶⁴⁶ Szálai főként Dél-Itáliát szőtték át, maga köré csoportosította a Napóleonnal és a Murat-val elégedetlenkedőket, a polgári reformok tekintetében részletes programot dolgozott ki. Jelentős szerepe volt az 1812. évi szicíliai felkelés kirobbantásában, amelynek lecsillapítására William

⁶⁴¹ ШИРОКОРАД 2010. 129.

⁶⁴² ВПР I/6. Прим. 6. 681.

⁶⁴³ ВПР I/6. Док. 21. Министр иностранных дел Н. П. Румянцев посланнику в Берлине Х. А. Ливену. 7 (19) февраля 1811 г. 66–69. 68.; ВПР I/6. Док. 27. Министр иностранных дел Н. П. Румянцев посланнику в Вене Г. О. Штакельбергу. 11 (23) февраля 1811 г. 78–81. 81.

⁶⁴⁴ TULARD 1997. 270.

⁶⁴⁵ KIS 1975. 13., 34–35.; SALLAY 1955. 10–11.

⁶⁴⁶ SALLAY 1955. 12.; Csorba László: Garibaldi élete és kora. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 33.

A *Carboneria* előzményeiről, létrejöttéről, 1808–1815 közötti tevékenységéről ld.: Ковальская, М. И.: Движение карбонариев в Италии. 1808-1821 гг. Наука, Москва, 1971. http://krotov.info/history/19/1820/kovalskaya_01.htm [letöltés időpontja 2018. 04. 10.]

Bentinck angol tábornok elérte, hogy IV. Ferdinánd alkotmányt adjon Szicíliának és ennek eredményeként két házból álló parlament alakult.⁶⁴⁷ A Nápolyi Királyságban tevékenykedő angol és Bourbon-ügynökök igyekeztek elterjeszteni a karbonárik között azt az információt, hogy Murat elűzése után az egész királyságra ki lesz terjesztve az 1812. évi alkotmány és a parlament. A propaganda jelentős sikert hozott, tovább növelte a mozgalom franciaellenes életét.⁶⁴⁸ 1810–1814 között a franciákkal szembeni elégedetlenség általánossá vált, amit csak fokozott a Napóleon által egész Itáliára kiterjesztett rendőrségi rendszer. A karbonárikhoz csatlakoztak kismesek, a gárda tagjai és a nápolyi hadsereg tisztjei.⁶⁴⁹ A bécsi kongresszus előestéjén az egyébként sem egységes itáliai titkos társaságok politikájában szakadás történt. Egy szűk csoportjuk Filippo Buonarroti vezetésével a külföldi és itáliai uralkodók teljes kizárásával történő politizálás mellett foglalt állást, azonban többségük úgy gondolta, hogy reális politikát csak itáliai uralkodó és nagyhatalmi támogatás mellett lehet folytatni, és ez a csoport fokozatosan Oroszországra helyezte reményeit. A karbonári korszak csúcspontja 1820–1821-ben volt, 1823-ra legtöbb szervezetüket lényegében szétzúzták.⁶⁵⁰

Kevésbé voltak sikeresek a franciák Spanyolországban, ami hatalmas nemzeti mozgalommal és partizánháborúval állt ellen Napóleon szándékainak, a bailéni csata (1808. július 19.) pedig széteszlatta a francia hadsereg legyőzhetetlenségének mítosztát.⁶⁵¹ A megváltozott nemzetközi helyzetben Napóleonnak szüksége volt arra, hogy az Oroszországgal kötött szövetsége szilárdságát demonstrálja Európa előtt. Az orosz diplomácia fő feladata abban állt 1808 nyarán, hogy visszatartsa Ausztriát a Franciaország elleni túl korai támadástól, mert szüksége volt rá a jövőben szövetségesként.⁶⁵² Az erfurti találkozó 1808. szeptember 28-án kezdődött és október 14-ig tartott. A cári diplomácia jól kihasználta a megváltozott helyzetet és a Tilsitben kötötnél jóval kedvezőbb megállapodást írhatott alá (Franciaország elismeri a Dunai Fejedelemségek és Besszarábia Oroszországhoz csatolását, az Oszmán Birodalom területi épségének garantálása).⁶⁵³ Az erfurti találkozón I. Sándor kitért az elől, hogy Oroszország elismerje a Pápai Állam Franciaországhoz csatolását.⁶⁵⁴ Erfurtban Talleyrand, aki már 1807. augusztus 9-én lemondott a Francia Császárság külügyminiszteri posztjáról, határozottan szembefordult Napóleon terveivel és elnyerte I. Sándor bizalmát. Ekkor

⁶⁴⁷ SOLMI é.n. 21–22.; KIS 1975. 36. A szicíliai parlamentről ld.: PETE 2018. 79–80.

⁶⁴⁸ МИЗИАНО 1970. 78.

⁶⁴⁹ МИЗИАНО 1970. 77–78.

⁶⁵⁰ БЕРТИ 1959. 329.; HOBSBAWM 1988. 115.

⁶⁵¹ A spanyolországi eseményekről ld.: Vilar, P.: *Spanyolország története*. Gondolat, Budapest, 1984. 58–63.; MANFRED 1982. 373–376, 383–386, 397–399; TULARD 1997. 405–414, 417–421.; SZÁNTÓ 1999. 184.; CORTÁZAR-VESGA 2005. 296–297.; HARTLEY 1994. 106.

⁶⁵² ОРЛИК 1999. 68–69.

⁶⁵³ BODNÁR 2015. 180–181.; TULARD 414–417.

⁶⁵⁴ ДОДОЛЕВ 1968. 93.

Talleyrand Napóleon nagyravágyását tartotta a legnagyobb veszélynek Európára nézve, Ausztria és Oroszország szoros együttműködését javasolta. Párizsba való visszaérkezése után kapcsolatba lépett Metternich párizsi osztrák nagykövettel és K. V. Nesselrodeval, a párizsi orosz követség tagjával.⁶⁵⁵

Erfurt után a bécsi kabinet biztos volt abban, hogy Franciaország szövetsége az Orosz Birodalommal nem szilárd, és Ausztriát nem fenyegeti kétfrontos háború, ezért felújította a katonai előkészületeit. Igyekezett szövetségeseket keresni a Napóleon elleni új háborúhoz, megpróbálta saját oldalára állítani Poroszországot, Nagy-Britanniától anyagi támogatást szerezni. Az osztrák ügynökök szétszóródtak az észak-német területeken, Itáliában, Dalmáciában, Isztriában, Albániában és igyekeztek mindenütt elégedetlenséget kelteni a francia uralommal szemben.⁶⁵⁶ 1809 áprilisában az osztrákok betörték Itáliába, 1809. május 21–22-én zajlott le az asperni csata, ami a francia csapatok vereségével ért véget, de július 6-án Wagramnál Napóleon szétzúzta az osztrák hadsereget. Napóleon a spanyolországi francia kudarcok, a tiroli népi mozgalom, a hollandiai angol deszant veszélye miatt igyekezett gyorsan békét kötni a Habsburg Birodalommal. A francia uralkodó nehezményezte Oroszország magatartását az 1809. évi osztrák–francia háborúban, mert szövetségi szerződése ellenére a cári csapatok nem siettek a francia hadsereg segítségére. Az orosz hadsereg nagyon lassan mozdult előre, I. Sándor el akarta kerülni Ausztria szétzúzását, Napóleon pedig megértette, hogy semmilyen támogatást sem fog kapni az Orosz Birodalomtól.⁶⁵⁷ 1809. október 14-én írták alá a bécsi (schönbrunni) békét, ami alapján a Habsburg Birodalom jelentős területi veszteségeket szenvedett el (többek között Fiume, Isztria, Felső-Ausztria részei), Galícia nyugati része a Varsói Nagyhercegséghez került, Oroszország Franciaország szövetségeseként 400.000 fős területet kapott Kelet-Galíciában. Ausztria 85 millió frank jóvátétel kifizetését, hadseregének 150.000 főre korlátozását és a Nagy-Britanniával való szakítást vállalta, elismerte Joseph Bonapartot spanyol királynak. A béke előtt Stadion kancellár helyére Metternich került a külügyek élére, aki Napóleon birodalmát olyan szilárdnak ítélte Európában, hogy támogatta Napóleon Mária Lujza osztrák főhercegnő kezére tett házassági javaslatát.⁶⁵⁸ A házasságra 1810

⁶⁵⁵ HAHNER 2014. 121–122.; FERRERO 2002. 33–34.; HARTLEY 1994. 107.; TARLE é.n. 81. Talleyrand Ausztria és Oroszország informálásáról ld.: TARLE é.n. 50, 81–87, 93.

⁶⁵⁶ ВІР І/4. Прим. 163. 609.; ADAMS 2006. 225.; ОРЛІК 1999. 73–74.

⁶⁵⁷ ВІР І/5. Прим. 69. 658.; ВІР І/5. Прим. 97. 667.; ОРЛІК 1999. 74.; TARLE 1972. 230–232.; ADAMS 2006. 228.; HARTLEY 1994. 107.

⁶⁵⁸ GONDA–NIEDERHAUSER 1987. 155.; ПОТЕМКИН 1959. 478–479.; HARTLEY 1994. 102, 107.; ADAMS 2006. 230.

Napóleon és Mária Lujza házasságával a francia császár a nápolyi Bourbonokkal is rokoni kapcsolatba került, mert az osztrák főhercegnő II. Ferenc német-római császár Mária Terézia Karolina nápoly-szicíliai királyi hercegnővel kötött házasságából született. A hercegnő Mária Karolina nápolyi királynő lánya volt, a királynő Mária Lujza Napóleonnal kötött házasságáról értesülve a következő megjegyzést tette: „Már csak az hiányzott szerencsétlenségemhez, hogy az ördög nagyanyja legyek.” Idézi NIEDERHAUSER–KAMENSKIJ 2000. 112.

nyarán került sor, következő évben megszületett a francia császár fia, Napóleon Francois Joseph Charles Bonaparte, a római király.

1809. augusztus 27-én az Itáliai Királyságban letartóztatták Victor Cassini itáliai származású, a XVIII. század végétől orosz szolgálatban álló államférfit, aki 1801–1804 között orosz ügyvivő volt a pápai udvarnál. A francia államhatalom azzal vádolta meg, hogy Napóleon-ellenes beszédek tartott és Észak-Itáliában franciaellenes felkelés előkészítésén fáradozott. Cassini a letartóztatás pillanatában magánszemélyként élt Padovában és az orosz kormány vitatta az őrizetbevétel törvényességét. Az orosz és a francia udvar között elszánt diplomáciai levelezés bontakozott ki Cassini állampolgárságáról, mert Oroszország szerint orosz állampolgár volt, a franciák szerint Torinóban született, ezért francia polgár és a francia törvények vonatkoznak rá. A cári kormánynak nem sikerült Cassinit kiszabadítani a francia fogságból, 1811. szeptember 6-án meghalt az erődben.⁶⁵⁹

1810 elején Murat Giuseppe Caracciolo, Torella herceget nevezte ki pétervári követnek. Mondragone herceghez hasonlóan a cári fővárosba érkezésekor haladéktalanul meg kellett jelennie a francia nagykövethél, akitől megkapta a pontos instrukciókat. 1810 tavaszán Bibikov helyére D. M. Alopeuszt⁶⁶⁰ nevezte ki I. Sándor Nápolyba, de nem érkezett meg kinevezési helyére. A diplomatának Bécsbe kellett utaznia és ott várta a további utasításokat. Az orosz–osztrák kapcsolatok rendezése kiemelt fontosságú volt a cári kabinet számára, ezért Alopeusznak írt levélben Rumjancev hangsúlyozta, hogy Ausztriának tisztában kell lennie azzal, „*hogy Oroszország az egyedüli állam, melynek érdekei soha nem érintették közvetlenül Ausztria szerzeményeit Németországban vagy Itáliában.*”⁶⁶¹ Bécsnek azt is el kell ismernie, hogy „*nincs olyan állapotban, hogy bármire vállalkozzon akár Németországban, akár Itáliában, ha nem biztos Oroszország hallgatásában, pontosabban, beleegyezésében.*”⁶⁶² 1811-ben Alopeusz gyakorlatilag betöltetlen helyére Sz. N. Dolgorukij⁶⁶³ kapott nápolyi követi kinevezést. Az 1811. december 20 (1812. január 1) -i Nápolyban megrendezett diplomáciai fogadáson a királyi terembe történő belépés sorrendjéről protokolláris jellegű incidens alakult ki Dolgorukij és Duran francia nápolyi követ között. A konfliktus párbajig fajult, ahol mindkét

⁶⁵⁹ ВПР I/5. 727., ВПР I/5. Прим. 197. 683.

⁶⁶⁰ D. M. Alopeusz (1769–1831) 1803–1808 között Svédországban volt követ, 1809 februárjában Svájcba indult rendkívüli követséggel. 1810 márciusában Nápolyba kapott rendkívüli miniszteri kinevezést, de sosem érkezett meg oda. 1811–1812 között Stuttgartban, majd 1813–1831 között Berlinben volt követ.

⁶⁶¹ „*что Россия является единственной страной, интересы которой никогда не затрагиваются непосредственно приобретениями Австрии в Германии или в Италии.*” In ВПР I/5. Док. 193. Министр иностранных дел Н. П. Румянцев Д. М. Алопеусу. 31 марта (12 апреля) 1810 г. 416.

⁶⁶² „*что он не в состоянии предпринять что бы то ни было ни в Германии, ни в Италии, если не уверен в молчании или, точнее, в молчаливом согласии России.*” In уо.

⁶⁶³ Sz. N. Dolgorukij (Dolgorukov 1770–1829) orosz tábornok és diplomata 1808–1810 között Hollandiában volt követ, majd 1811 februárjától 1812 februárjáig a Nápolyi Királyságban látta el a követi feladatokat. A Honvédő háborúban lovassági hadtestek parancsnoka volt. 1813. március–május között Dániában volt rendkívüli küldöttséggel.

diplomata könnyebb sebesüléseket szenvedett, a Nápolyi Királyság külügyminisztere pedig megtiltotta az orosz követnek, hogy megjelenjen az udvarnál. 1812. február 11 (23) -én Dolgorukij megkapta visszahívását Pétervárra. Ezt követően 1813-ban Dániába kellett utaznia, hogy elérje a dánok jóváhagyását Norvégia Svédország javára történő átengedésének kérdésében, azonban a dán kormányhoz intézett szóbeli jegyzéke kiváltotta a stockholmi kabinet bizalmatlanságát Oroszország iránt.⁶⁶⁴ Az orosz udvar visszahívta őt Koppenhágából, I. Sándor pedig igyekezett megnyugtanni Károly János svéd trónörökös, hogy Dolgorukij „teljesen értelmetlen viselkedése emlékeztet nápolyi magatartására és készetnek elgondolkodni arról, hogy józan esze valóban némileg megrongálódott.”⁶⁶⁵

1811 elején Ja. G. Lizakevics szárd királynál lévő orosz követ lemondása után I. Sándor a tapasztalt diplomatát, G. D. Mocenigot nevezte ki Cagliariba rendkívüli követnek és meghatalmazott miniszternek. Sándor a Mocenigonak adott instrukcióban kiemelte a szárd király iránti hűségét: „Minden megrázkódtatás ellenére, melynek helye volt Itáliában, ahogyan Európa nagy részében is, mindig örömmel adtam együttérzésem és barátságom bizonyítékait a szardíniai királynak. Mindig volt követe az udvaromnál és megtartottam az állandó követséget Szardínián. Az Önre bízott követségnek egyedüli célja ennek az uralkodónak vele kapcsolatos szándékaim változatlanságának bizonyítékát adni.”⁶⁶⁶ Az instrukció áttekintette az orosz kabinet több európai állammal fenntartott viszonyát. A nápolyi királlyal, Napóleon sógorával kiválóak az orosz kapcsolatok, állította a levélben, Szicíliaival „Ugyanígy igyekeztem megőrizni a jó kapcsolatokat Ferdinánd szicíliai királlyal, de amennyire ez az uralkodó, cselekedve Anglia felbújtására, okot adott nekem az elégedetlenségre, kénytelen voltam megszakítani vele minden kapcsolatot.”⁶⁶⁷ Nagy-Britanniát illetően a cár kijelentette, hogy minden kontinentális államot igyekezett a Napóleon elleni harcra felhasználni, majd cserbenhagyta őket, emiatt „Komoly okom van elégedetlenkedni vele, de előbb vagy utóbb meg kell majd felejtkezniem erről a sértésről a gondviselés által nekem rendelt birodalom

⁶⁶⁴ ВПР I/7. Анн. на стр. 179. Рескрипт Александра I генерал-лейтенанту С. Н. Долгорукому. Дрезден, 14 (26) апреля 1813 г. 179.

⁶⁶⁵ „его ни с чем не сообразные поступки напоминают о его поведении в Неаполе и заставляют думать, что его рассудок в самом деле несколько повредился.” In ВПР I/7. Док. 88. Александр I шведскому наследному принцу Карлу-Юхану. Львов, 13 (25) мая 1813 г. 210–215. 215.

⁶⁶⁶ „Несмотря на все потрясения, которые имели место в Италии, так же как и в большей части Европы, я всегда был рад дать королю сардинскому доказательства моего участия и дружбы. Я всегда имел при моем дворе его посланника и сохранял мою постоянную миссию на Сардинии. Возлагаемая мною на Вас миссии имеет единственной целью дать этому государю публичное доказательство неизменности моих намерений по отношению к нему.” In ВПР I/6. Док. 10. Инструкция Александра I Г. Д. Мочениго. 21 января (2 февраля) 1811 г. 21–26. 24.

⁶⁶⁷ „Я равным образом старался сохранить хорошие отношения с королем Сицилии Фердинандом, но поскольку этот государь, действуя по наущению Англии, дал мне основания для недовольства, я был вынужден поврать всякие отношения с ним.” In ВПР I/6. Док. 10. 25.

érdekében”.⁶⁶⁸ I. Sándor hangsúlyozta, hogy a Mocenigora „bízott küldöttség egyetlen célja a szárd király iránti jóindulatom bizonyítása”,⁶⁶⁹ ezért a követnek csak a Szicília és Spanyolországban zajló eseményekről érkező hírek összegyűjtésére kellett szorítkoznia. Szicília és Spanyolország angol szövetségben álltak, London védnöksége alá vette a szárd királyt is, ezért Mocenigo az angol–orosz hadiállapot miatt utasítást kapott az angol követnél tett hivatalos tárgyalások elkerülésére, de ez nem vonatkozott „más helyekre”. Piemont Franciaországhoz csatolása után a Szárd-Piemonti Királyságot a legtöbb állam nem ismerte el, követeket sem küldött, ezért az orosz meghatalmazott könnyen kapcsolatba tudott lépni az angol képviselővel „mert, valószínűleg, ő az egyetlen külföldi követ, akivel Ön találkozni fog Cagliariiban”.⁶⁷⁰ Feltehetően az volt a cél, hogy Cagliariiban megtörténjen az orosz–angol közeledés, „előbb vagy utóbb”. Azonban Mocenigo az új kinevezési helyére utazás során csak Bécsig jutott, és 1811–1812-ben végig ott tartózkodott, majd 1812 szeptemberében Szicíliára kapott követi kinevezést.

1808–1810 között Oroszország külpolitikájában az itáliai államok nem kaptak akkora hangsúlyt, mint a korábbi időszakban. 1808–1809 között orosz–svéd háborúra került sor,⁶⁷¹ amit 1809. szeptember 5 (17) -én a fredrikshammi béke zárt le. Ennek értelmében az Orosz Birodalom megszerezte az Aland-szigeteket.⁶⁷² Finnország nagyhercegségként került orosz fennhatóság alá, korábbi jogainak – így rendi jellegű alkotmánya, választott és törvényhozó parlamentje – megtartásával.⁶⁷³ Tovább folyt az orosz–török háború, a kontinentális blokád és az azzal kapcsolatos milánói dekrétum és az új orosz vámtarifa rendszer tovább élezte az orosz–francia kapcsolatokat a már meglévő lengyel és keleti problémák mellett. 1808 és 1811 között Serra Capriola nem hivatalos minőségben írt levelei egyre élesebben kritizálták az orosz kormányt. 1808. október 13-i levelében így fogalmazott: „Megerősödtem abban a véleményben, hogy az ügyek jelenlegi állapotában az orosz kabinetben mégis épp a bátorság és azoknak az embereknek a hiánya jellemző, akik képesek jónak és szilárd politikát

⁶⁶⁸ „У меня есть серьезные основания для недовольства ею, но рано или поздно я должен буду забыть об этой обиде ради блага империи, доверенной мне провидением” In uo.

⁶⁶⁹ „что возлагаемая мною на Вас миссия имеет своей единственной целью засвидетельствовать мое расположение к королю сардинскому.” In uo.

⁶⁷⁰ „что это, вероятно, единственный иностранный посланник, которого Вы встретите в Кальяри.” In uo.

⁶⁷¹ Svédország 1805-ben csatlakozott a franciaellenes harmadik koalícióhoz. Napóleon kelet-poroszországi győzelmei nehéz helyzetbe hozták Svédországot, de IV. Gusztáv Adolf svéd király (1792–1809) kitartott Anglia mellett és nem csatlakozott a kontinentális zárlathoz. A tilsiti békeszerződés értelmében I. Sándor hadat üzent Nagy-Britanniának, ami magával vonta a svéd–orosz háborút is. (Bank Barbara–Miszler Tamás: A skandináv államok története. // Bebesi György (szerk.): A hosszú 19. század rövid története. Bocz Nyomdaipari Kft., Pécs, 2013. 268–286. 272.)

⁶⁷² A békeszerződés egyes részeit közli KITUSIN–HEGEDŰS–HONFI–POPOVITS 1956. 409–410.

⁶⁷³ FONT–KRAUSZ–NIEDERHAUSER–SZVÁK 1997. 302.

*follyatani.*⁶⁷⁴ Serra Capriola véleménye szerint az orosz külpolitikában csak Napóleon spanyolországi kudarca esetén várható fordulat, ebben az esetben Szentpétervár visszatér korábbi franciaellenes kurzusához. A szicíliai diplomata 1811 januárjában már a következő kijelentést tette: „*Franciaország korlátlanul irányítja az Orosz Birodalmat.*”⁶⁷⁵ Az orosz külpolitikáról alkotott véleménye 1811 nyarán változott meg és ekkor nyújtotta be Itália és Európa Napóleon utáni átalakításáról szóló tervezetét I. Sándornak. 1811. június 22-én beszélgetést folytatott a cárral az orosz hadsereg katonai felkészültségéről, Oroszország Franciaország elleni lehetséges szövetségeseiről, de utóbbit érintően az uralkodó biztos volt abban, hogy elkerülhetetlen lesz „*egyedül védekezni*”.⁶⁷⁶ 1812 elejétől Serra Capriola továbbra sem hivatalos minőségben, de annál energikusabban kapcsolódott be az orosz külügyekbe. Nem hivatalos levelezést folytatott az orosz–török és az orosz–perzsa viszony rendezése érdekében Stratford Canning konstantinápolyi angol ügyvivővel, majd Robert Liston követtel, illetve a teheráni angol követtel,⁶⁷⁷ bár a grúziai orosz csapatok főparancsnoka szerint „*Serra Capriola angol nagykövethez írt levelei egyáltalán nem hoztak számunkra hasznot*”.⁶⁷⁸ Az 1804-ben kezdődött perzsa–orosz háborút az 1813-ban megkötött gülisztáni béke zárta le, amely jelentős kaukázusi területeket juttatott az Orosz Birodalomnak.⁶⁷⁹ Az Oroszország és az Oszmán Birodalom között 1806 óta tartó háború befejezésében Nagy-Britannia is érdekelt volt, hogy így jelentős orosz erők szabaduljanak fel a Napóleon elleni háborúhoz, de lehetőleg az orosz követelések enyhítésének útján kívánta ezt elérni.⁶⁸⁰ Néhány héttel Napóleon oroszországi hadjáratának kezdete előtt, 1812. május 16 (28) -án írták alá a békét Bukarestben,⁶⁸¹ és annak ellenére, hogy nem teljesült valamennyi orosz követelés, mégis jelentős eredményeket hozott és biztosította az Oszmán Birodalom semlegességét az orosz–francia háborúban.⁶⁸² I. Sándor

⁶⁷⁴ Serra Capriola 1808. október 13-i leveléből idézi БЕРТИ 1959. 232.

⁶⁷⁵ Serra Capriola 1811. január 30-i leveléből idézi БЕРТИ 1959. 233.

⁶⁷⁶ Serra Capriola 1811. június 22-i leveléből idézi БЕРТИ 1959. 234.

⁶⁷⁷ Serra Capriola orosz–perzsa békekötés érdekében kifejtett tevékenységéről ld.: ВПР I/6. Прим. 359. 736.; ВПР I/6. Док. 223. Главнокомандующий войсками в Грузии и на Кавказской линии Н. Ф. Ртищев министру иностранных дел Н. П. Румянцеву. 27 июля (8 августа) 1812 г. 529–537. 529–531.; ВПР I/6. Прим. 580. 768–769.

A török–orosz békekötésnél folytatott közvetítéséhez ld.: ВПР I/6. Док. 152. Министр иностранных дел Н. П. Румянцев поверенному в делах в Стокгольме П. А. Николаи. 12 (24) апреля 1812 г. 375–376. 376.; ВПР I/6. Прим. 480. 759.

⁶⁷⁸ ВПР I/6. Док. 223. 531.

Ezekon kívül az itáliai diplomaták szerepet játszottak az orosz–angol kapcsolatok helyreállításában is. ДОДОЛЕВ 1968. 94.

⁶⁷⁹ A perzsa–orosz háborúról: HELLER 2003. 478–479.

⁶⁸⁰ ВПР I/6. Прим. 480. 759.; Az 1806–1812 közötti orosz–török háború menetéről ld.: КИНЯПИНА 1978. 59, 70–75.; ФЕДОРОВ 2004. 77–78.

⁶⁸¹ ЮЗЕФОВИЧ 2005. 69–77.

⁶⁸² Bodnár Erzsébet: Oroszország keleti törekvései, 1792–1830. // BODNÁR 2008. 111–128. 119–120. A továbbiakban BODNÁR 2008.c.

elégedetlen volt a bukaresti békével, mivel ő a Portával szövetségi szerződés aláírásában bízott.⁶⁸³

Serra Capriola 1812 augusztusáig látott el nem hivatalos diplomáciai közvetítő szerepet, a hónap közepén I. Sándor utasítást adott a Szicíliai Királysággal fenntartott kapcsolatok helyreállítására: „A császár megbízott engem, hogy tájékoztassam Önt, herceg úr, arról, hogy nagyon boldog lenne, ha ugyanabban a minőségben újra hozzákezdené a korábbi diplomáciai funkcióinak teljesítéséhez udvaránál.”⁶⁸⁴

1812 elejétől az orosz diplomácia aktívan dolgozott azon, hogy kitörjön az elszigeteltségből. 1812. április elején szövetségi szerződést írt alá Svédországgal, melynek régenshercege Napóleon korábbi marsallja, Jean-Baptiste Bernadotte volt.⁶⁸⁵ Spanyolország közvetítőként lépett fel az orosz–angol kapcsolatok rendezésében és 1812 júliusában spanyol–orosz szövetségi szerződés került aláírásra.⁶⁸⁶ 1812. július 6-án angol–orosz béke- és barátsági szerződés, illetve ehhez hasonló angol–svéd megállapodás született. A három állam szövetsége az új koalíció megalakításának kezdetét jelentette.⁶⁸⁷ I. Sándor már 1809. november 27 (december 9) -i levelében kifejezte sajnálatát I. Ferencnek, amiért a két állam között régóta meglévő baráti kapcsolatokat szétszakította a háború, és biztosította a császárt baráti érzései változatlanságáról.⁶⁸⁸ P. A. Suvalov 1810-től próbálta elérni Béctől a jóindulatú semlegességet orosz–francia háború esetén, Metternich azonban kitért ilyen kötelezettségvállalás elől.⁶⁸⁹ I. Sándor I. Ferencnek írt 1811. februári levelében Ausztria semlegességéért cserében balkáni és itáliai területi nyereségeket ajánlott fel.⁶⁹⁰ 1812. március 14-én Párizsban osztrák–francia szövetségi szerződést kötöttek, melyben Ausztria vállalta, hogy 30.000 fős sereget állít fel az Oroszország elleni háborúban. Metternich osztrák kancellár nem volt biztos Franciaország győzelmében, ezért már a szerződés aláírása előtt felvetette Oroszországnak a „titkos egyetértésről” szóló kérdést. Ennek megfelelően Ausztria és az Orosz Birodalom között a hivatalos diplomáciai kapcsolatok megszakítása után is megmaradtak a kapcsolatok és csökkent

⁶⁸³ ОРЛИК 1999. 90.; КУДРЯВЦЕВА 1999. 104.

⁶⁸⁴ „Государь император повелел мне уведомить Вас, г-н герцогу, о том, что он был бы очень рад, если бы Вы вновь и в том же качестве приступили к исполнению Ваших прежних дипломатических функций при его дворе.” In ВПР I/6. Док. 226. Управляющий министерством иностранных дел А. Н. Салтыков герцогу Серра-Каприола. 1 (13) августа 1812 г. 540.

⁶⁸⁵ Ld.: ОРЛИК 1999. 79–80.; ВПР I/6. Прим. 339. 733.; HARTLEY 1994. 109.

⁶⁸⁶ Ld.: ОРЛИК 1999. 85.

⁶⁸⁷ ОРЛИК 1999. 85.; I. Sándor 1812 júliusában György herceg angol régensnek írt levelében úgy fogalmazott, hogy „Minden az Oroszország, Anglia, Svédország, Spanyolország, Portugália, Szicília és Törökország közötti legszorosabb szövetséget követeli meg.” In ВПР I/6. Док. 189. Александр I английскому принцу-регенту Георгу. Дрисса, 2 (14) июля 1812 г. 463–465. 465.

⁶⁸⁸ ВПР I/6. Прим. 85. 690.

⁶⁸⁹ ВПР I/6. Прим. 37. 685.

⁶⁹⁰ ВПР I/6. Прим. 86. 690.

az 1812. március 14-i osztrák–francia szövetségi szerződés hatékonysága.⁶⁹¹ Poroszország 1810 nyarától kereste a kapcsolatokat Oroszországgal és felajánlotta közvetítését az orosz–török háború lezárásában, azonban a porosz udvar megosztott volt a Franciaországhoz vagy az Oroszországhoz való közeledés kérdésében. 1812. február 24-én francia–porosz szerződés és katonai konvenció került aláírásra, melyben III. Frigyes Vilmos kötelezte magát Oroszország ellen 20.000 fős hadsereg felállítására.⁶⁹² 1812. június 28-án a porosz külügyminiszter közölte H. A. Lieven⁶⁹³ orosz követtel, hogy a Franciaországgal fenntartott kapcsolatai kötelezik államát az Oroszországhoz fűződő diplomáciai összeköttetés megszakítására, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy ezt a lépést csak a kényszer diktálja és III. Frigyes Vilmos továbbra is baráti viszonyt kíván ápolni I. Sándorral.⁶⁹⁴ Napóleon oroszországi hadjáratának kezdetére az orosz diplomácia gyakorlatilag befejezte a felkészülést a háborúra.⁶⁹⁵

Napóleon katonai és diplomáciai előkészületei az Oroszország elleni háborúra már 1810-ben folytak. Jean-Baptiste Nompère de Champagny francia külügyminiszter 1810 márciusában a császárnak írt titkos jelentésében közölte, hogy elkerülhetetlen a háború az oroszokkal, ezért javasolta Ausztria, Poroszország, Svédország, az Oszmán Birodalom és Perzsia bevonásával koalíció megteremtését Oroszország ellen. A francia diplomácia nem tudta életre hívni a tervezett szövetséget.⁶⁹⁶ Tovább fokozódtak a francia–orosz ellentétek, amikor Napóleon, a tilsiti rendelkezések megszegésével, elfoglalta az Oldenburgi Hercegséget.

⁶⁹¹ ВПР I/6. Прим. 495. 760–761.; ВПР I/6. Док. 153. Посланник в Вене Г. О. Штакельберг министру иностранных дел Н. П. Румянцеву. 16 (28) апреля 1812 г. 377–380. 380.

⁶⁹² ОРЛИК 1999. 86–87.

⁶⁹³ H. A. Lieven (1774–1839) gróf (majd herceg) a kor egyik legtehetségesebb orosz diplomatája. 1798–1808 között a cár tábori kancelláriájának vezetője volt, részt vett a tilsiti tárgyalásokon. 1808–1809 között a külügyi kollégium munkatársa volt, 1810 végétől 1812 júniusáig Berlinben töltötte be a követi posztot. 1812 decemberétől 1834-ig Londonban volt nagykövet. Felesége, D. H. Lieven londoni szalonja hamar társadalmi és politikai központ szerepet szerzett, értesüléseit Lieven gróf is felhasználta a Pétervárra küldött jelentéseiben. D. H. Lieven I. Sándor kérésére részt vett az aacheni (1818) és a veronai (1822) kongresszusokon, ahol bizalmas barátságba került Metternich kancellárral. A diplomataházaspárról ld.: САКУН 2006.

⁶⁹⁴ ВПР I/6. Прим. 507. 762.

⁶⁹⁵ A Franciaország elleni előkészületek során került sor Szperanszkij kegyvesztettségére. Az államférfi 1808-ban a francia szövetség híve volt és elkísérte I. Sándort Erfurtba, ahol nagyon kedvező benyomást tett Napóleonra. Szperanszkij nem örvendett nagy népszerűségnek az orosz udvari körökben és elterjedt róla az a szóbeszéd, hogy titkos kapcsolatokat tart fenn a franciákkal, valamint az, hogy titokban Napóleonnal szövetkezik és a teljes társadalmi rend megsemmisítésére törekvő szabadkőműves forradalmár. (ZAMOYSKI 2008. 76.) Valóban voltak franciaországi kapcsolatai, mert a cár megbízására nem hivatalos levelezést folytatott a Párizsban tartózkodó Nesselrode-dal és így szereztek információkat a franciaországi kormányzó körök egyre inkább az Oroszország elleni háborút támogató hangulatáról, valamint Sándor utasítására kapcsolatban állt Talleyrand-nal. A Napóleon elleni háborúk és a kontinentális blokád rendkívül nehéz helyzetbe hozták az Orosz Birodalom pénzügyeit, melynek rendezésére Szperanszkij kapott megbízást. Az által kidolgozott intézkedések lehetővé tették az állami bevételek több mint kétszeresére növekedését és elhárították a pénzügyi csőd veszélyét. Szperanszkij menesztésére 1812. március 17 (29) -én került sor, szibériai száműzetése során jelentős adminisztratív reformot valósított meg. 1821-ben I. Sándor visszahívta Pétervárra és az Államtanács tagja lett, de korábbi pozícióját már nem tudta visszaszerezni.

K. V. Nesselrode 1810 tavaszától 1811 augusztusáig Párizsban tartózkodott és Szperanszkijon keresztül folyamatosan informálta a cárt a francia kormányzóköri hangulatáról, 1810 szeptemberében Franciaország növekvő katonai előkészületeiről számolt be. (ВПР I/6. Прим. 64. 688.)

⁶⁹⁶ ВПР I/6. Прим. 325. 730–731.

1812 elejétől Szicília, ahol angol erők állomásoztak, és stratégiai helyzeténél fogva a Nápolyi Királyság újra felértékelődött az orosz haditervekben. Christian Ludwig zu Leiningen-Westerburg (1771–1819) gróf 1811 decemberében felajánlotta szolgálatait a cárnak, és javasolta a svájci, itáliai (milánói, piemonti, római), illír területek franciaellenes hangulatának felhasználásával a Napóleon uralma elleni felkelés volumenének növelését, valamint szárd csapatokkal partraszállás végrehajtását Itália valamely pontján.⁶⁹⁷ G. O. Stackelberg⁶⁹⁸ bécsi követ fenntartásokkal fogadta a gróf információit, mert nem volt biztos abban, hogy az valóban olyan kapcsolatban áll a felkelőkkel, amelyet állított. Meglátása szerint Nagy-Britannia számára az Adriai-tengerparton folytatott hadműveletek megfelelőek lennének és valószínűleg hamarosan utasítást fog adni Bentinck admirálisnak az együttműködésre.⁶⁹⁹ 1812. februári emlékiratában I. Sándor kifejezte, hogy Oroszország észak felé vonja el a franciák jelentős erőit, és ezzel jelentős segítséget nyújt Spanyolországnak. Amikor északon elkezdődik a háború, Spanyolországnak célszerű lenne a hadműveleteket áthelyeznie Franciaország területére és „*Ha Anglia ezzel egy időben hozzákezdene erős felforgató tevékenységekhez, egyik oldalról, a Hanza-városok ellen, másik oldalról pedig Szicíliából Itália vagy a Nápolyi Királyság ellen, akkor teljes okkal lehetne reménykedni abban, hogy ezek az egyesített erőfeszítések el fogják érni céljukat, mégpedig véget vetni Európa bajainak.*”⁷⁰⁰

1812 áprilisában már konkrét orosz–angol együttműködési tervek születtek az orosz udvarban. Rumjancev P. K. Szuhtyelen stockholmi követnek azt írta, hogy Szerbiától az Adriai-tengerig élő szláv népek felkelése angol és orosz támogatással képes megtisztítani a partokat a franciáktól, majd a tiroli, svájci és itáliai felkelők támogatásával egészen Franciaország határáig eljutni. Ehhez Nagy-Britanniának jelentős haderőt kell állomásoztatnia az Adriai-tengeren, és egyesítenie azt az orosz erőkkal.⁷⁰¹ A sikerhez az orosz külügyminisztérium, ahogyan a korábbi

⁶⁹⁷ ВПР I/6. Прим. 333. 732.; ВПР I/6. Док. 118. Посланник в Вене Г. О. Штакельберг министру иностранных дел Н. П. Румянцеву. 21 февраля (4 марта) 1812 г. 292–298. 296.

⁶⁹⁸ G. O. Stackelberg (Stakelberg, 1766–1850) gróf számos diplomáciai poszton szolgált I. Sándor uralkodása alatt. 1802–1805 között követ volt Hágában, 1806-ban a cár több rendkívüli diplomáciai megbízatását teljesítette. 1807 novembere és 1810 januárja között Berlinben volt követ. 1810-től 1818-ig Bécsben volt követ, de 1812–1813 között megszakította diplomáciai feladatait. 1818–1820 és 1822–1835 között Nápolyban töltött be követi pozíciót.

⁶⁹⁹ ВПР I/6. Док. 118. 297–298.

⁷⁰⁰ „Если бы Англия одновременно предприняла сильные диверсии, с одной стороны, против ганзейских городов, а с другой - из Сицилии против Италии или Неаполитанского королевства, тогда можно было бы с полным основанием надеяться, что эти объединенные усилия достигнут своей цели, а именно - положат конец бедствиям Европы.” In ВПР I/6. Док. 108. Памятная записка Александра I. 26 января (7 февраля) 1812 г. 270–271. 271.

⁷⁰¹ ВПР I/6. Док. 150. Министр иностранных дел Н. П. Румянцев П. К. Сухтелену. 12 (24) апреля 1812 г. 370–373. 372.

A. Poljev alezredes is támogatta a szláv sereg megeremtésének és az itáliai, tiroli, svájci lakosság franciák elleni feltüzelésének tervét. Ld.: ВПР I/6. Док. 185. Подполковник А. Полев главнокомандующему Дунайской армией П. В. Чичагову. Белград, 24 июня (6 июля) 1812 г. 456–459. 457., ВПР I/6. Док. Подполковник А. Полев главнокомандующему Дунайской армией П. В. Чичагову. Белград, 30 июня (12 июля) 1812 г. 461–463. 463.

időszakokban is, elengedhetetlennek tartotta a gyors és váratlan partraszállások véghezvitelét Szicíliaból Itália néhány pontjára.⁷⁰² I. Sándor P. G. Csicsagov admirálisnak az adriai tengermelléken az orosz támadások lehetséges célpontjának Cattarót, Triesztet, Fiumét, Raguzát nevezte meg, amihez „*Mi is igyekezni fogunk tengeri oldalról jövő támogatást kieszközölni az angoloktól*”.⁷⁰³ A tervek megvalósítása céljából Csicsagov utasítást kapott, hogy mielőbb tárgyalásokba lépjen az angol haditengerészeti és szárazföldi parancsnoksággal.⁷⁰⁴ Az admirális rendkívüli megbízatással Greig ellentengernagyot küldte William Bentinckhez, a földközi-tengeri angol hajóraj parancsnokához Palermóba (a földközi-tengeri hajóra parancsnoki tisztsége mellett Nagy-Britannia szicíliai követi tisztjét is betöltötte 1811–1813 között, és az ő kezdeményezésére kapott Szicília 1812-ben alkotmányt), hogy kiderítse, Nagy-Britannia tud-e a tervezett dalmáciai hadműveletekben támogatást nyújtani Oroszország számára. Greig Konstantinápolyon keresztül utazott Szicíliára, a török fővárosban tárgyalt Robert Liston angol követtel, s itt minden jel arra utalt, hogy ez az ügy reménytelen.⁷⁰⁵ Júliusban A. Ja. Italinszkij Listonnal folytatott beszélgetésében arról számolt be, hogy az angolok számításai szerint, ha a Porta hajlandó a szövetségkötésre, akkor orosz–angol közös hadműveletekre kerülhet sor az Adriai-tenger vidékén, de Nagy-Britannia nem rendelkezik elegendő szárazföldi és tengerészeti erővel a térségben. Liston közlése szerint Bentinck tábornok Szicíliaból Spanyolországba indított 7.000 főnyi angol katonát, szinte az összes rendelkezésére álló hadihajóval. Azonban Italinszkij Robert Thomas Wilson tábornoktól azt az információt kapta, hogy az Adriai-tengeren abban a pillanatban is erős angol hajóraj található, ezért az orosz követ javasolta, hogy Greig Szicíliára érkezésekor tisztázza a valódi helyzetet.⁷⁰⁶ Greig Palermóban tárgyalásokat folytatott Bentinckkel, aki megerősítette a Konstantinápolyban kapott információkat, így orosz–angol együttes hadműveletekre nem került sor az Adriai-tenger térségében. Greig Palermóból Anglián keresztül Pétervárra indult, ahová 1812 decemberében érkezett meg.⁷⁰⁷ Lieven londoni orosz nagykövet tájékoztatta Rumjancevet Greig elutazásáról és a Robert Stewart Castlereagh angol külügyminiszterrel folytatott beszélgetéséről, aki közölte, hogy a legerősebb felforgató tevékenység, amivel az angol kabinet segítheti Oroszországot, az a Spanyolországban viselt háború, ahová Nagy-Britannia további jelentős erősítéseket küld, mégpedig éppen Szicíliaból 5-6.000 főt, ezzel az Arthur Wellesley tábornok

⁷⁰² ВПР I/6. Док. 150. 373.

⁷⁰³ ВПР I/6. Док. 145. Инструкция Александра I адмиралу П. В. Чичагову. 9 (21) апреля 1812 г. 362–365. 365.

⁷⁰⁴ Уо.

⁷⁰⁵ ВПР I/6. Прим. 512. 762.

⁷⁰⁶ ВПР I/6. Док. 196. Посланник в Константинополе А. Я. Италинский главнокомандующего Дунайской армией П. В. Чичагову. 5 (17) июля 1812 г. 477–486. 482–484.

⁷⁰⁷ ВПР I/6. Прим. 512. 762.; ВПР I/6. Прим. 699. 786.

alatti erők száma eléri a 20–25.000 főt. A londoni kabinet ezt a nagy volumenű diverziót sokkal hatékonyabbnak ítélte, mintha több, de kisebb mértékűekre vállalkoznának.⁷⁰⁸ Ennélfogva közös angol–orosz hadműveletek az Adriai-tengernél nem valósultak meg, de 1812 őszén E. E. Tet orosz admirális parancsnoksága alatt orosz hadihajók vettek részt Hollandia angol blokádjában.⁷⁰⁹

A borogyinói csata (1812. szeptember 7.) után Bentinck tábornok Henry Bathurst angol hadügyminiszternek küldött levelében már Oroszország Európára gyakorolt befolyásának növekedésétől tartva kidolgozta az itáliai angol–orosz közös katonai expedíció tervét. Javasolta 10.000 fős orosz gyalogsági hadtest és 1.000 fős lovasság elküldését Itáliába a megfelelő tüzérséggel és lovakkal.⁷¹⁰ A terv jóváhagyása esetén Bentinck a parancsnokságot Greig admirálisra kívánta bízni, de leszögezte, hogy ezzel a hadtesttel teljesen Nagy-Britannia rendelkezzen, Máltán gyülekezzen és csak a Földközi-tengeren legyen felhasználva. A levél másolatát elküldte William Shaw Cathcart pétervári angol nagykövetnek. December 16-i Cathcartnak írt levelében Bentinck Greig admirális véleményére hivatkozva úgy vélte, hogy a Porta „nem fogja megakadályozni az orosz hadihajók áthaladását a Fekete-tengerről”,⁷¹¹ de Liston konstantinápolyi követ, akin keresztül a dokumentum Pétervárra érkezett, nem tartotta esélyesnek a Porta jóváhagyását. Az orosz–angol hadműveletek elmaradtak Dél-Európában, mert I. Sándor nem egyezett bele, hogy orosz egységek Szicíliára induljanak a Nápoly elleni támadás végrehajtása céljából.⁷¹²

1812. június 24-én a napóleoni csapatok átlépték Oroszország nyugati határát, a Nyemant. A támadó hadseregben Eugène de Beauharnais herceg itáliai hadserege 45.000 főből állt, ebből 25.000 fő francia minta alapján szervezett fegyelmezett itáliai, és 20.000 főnyi Itáliában állomásozó francia katona volt.⁷¹³ Az itáliai alkirály serege az egyik legmegbízhatóbb volt, az oroszországi hadjárat végére az Itáliai Hadseregnek csak az 5 százaléka maradt meg.⁷¹⁴ Joachim király 1812 áprilisában Párizsba utazott, távollétében felesége, Karolina királynő lett a régens. A nápolyi katonák főként német területeken szolgáltak, így részvételük az oroszországi hadjáratban nem volt jelentős. Murat nápolyinak nevezett hadserege 40.000 fős lovas hadtestet jelentett, amivel a tábornok a történelem legnagyobb takarmányozási gondját idézte elő. A

⁷⁰⁸ ВПР I/6. Док. 288. Посол в Лондоне Х. А. Ливен министру иностранных дел Н. П. Румянцеву. 24 декабря 1812 г. (5 января 1813 г.) 658–662. 661–662.

⁷⁰⁹ ВПР I/6. Прим. 640. 776.

⁷¹⁰ ВПР I/6. Прим. 94. 723.

⁷¹¹ A Bentinck leveléből származó idézet helye ВПР I/6. Прим. 94. 723.

⁷¹² ШИРОКОРАД 2013. 228.

⁷¹³ ZAMOYSKI 2008. 91–92.

⁷¹⁴ ZAMOYSKI 2008. 472.

hatalmas lovas alakulat az orosz hadjárat viszonyai között nem szolgált semmilyen tényleges hadászati célt és képtelen volt élelmezni magát.⁷¹⁵ A francia császár az oroszországi hadjáratot a korábbi sikeres tapasztalatai alapján gyors háborúnak tervezte, ahol megsemmisítő csapást mér ellenfelére és e pozícióból diktálja majd a békefeltételeket. „*A cár fővárosai éppoly hozzáférhetőek, mint bárki máséi, és ha azokat beveszem, mindent a kezemben tartok*”⁷¹⁶ – fogalmazta meg terveit Napóleon az orosz hadjárat előtt. Azonban az orosz hadsereg igyekezett elkerülni a döntő ütközetet és I. Sándor sem bocsátkozott tárgyalásokba Napóleonnal. A Nyeman átlépése után négy nappal a franciák elfoglalták Vlnát, a cár odaküldte A. D. Balasov tábornokot, de a tárgyalások eredménytelenül zajlottak és Balasov elutazása után minden kapcsolat megszakadt a francia és az orosz kormány között. I. Sándor Moszkva elfoglalása után sem volt hajlandó a tárgyalásokat megújítani a francia uralkodóval. Moszkvából visszavonulva Napóleon 1812. december 5-én elhagyta hadseregét és Párizsba sietett. A parancsnokságot Murat-ra bízta, aki nem tartotta meg Vlnát és miután nem tudta a Grande Armée maradványait sem Vlnánál, sem később Königsbergnél összevonni, betegsége hivatkozva otthagya posztját és visszatért a Nápolyi Királyságba. Helyét a hadseregben Beauharnais herceg vette át, Napóleon dühösen fogadta a hírt és tovább romlott viszonya a királlyal.⁷¹⁷ Nápolyba történt visszatérése után Murat megbízottat küldött Bécsbe és felajánlotta szolgálatait, azzal a kikötéssel, hogy megőrizheti a trónját. A küldött pozitív választ kapott, de nem kötötték meg a megállapodást, mert Bentinck kinyilvánította, hogy érvényesnek tekinti Ferdinánd jogait a trónra és követelte a dél-itáliai Gaeta átengedését, ahová 25.000 fővel partraszállást szándékozott végrehajtani. Murat-t felháborította az angol főparancsnok nyilatkozata és elnapolta az átállást.⁷¹⁸

1813. január 1 (13) -jén az orosz hadsereg átkelt a Nyemanon és belépett a Varsói Nagyhercegség területére, ezzel megkezdődött a cári sereg 1813–1814. évi nyugat-európai hadjárata. Az orosz kormányzó körök nem voltak egységesek a háború célját illetően. Kérdéssé vált, hogy Oroszország a felszabadítást csak saját területére korlátozza és Nyugat-Európát sorsára hagyja, vagy csatlakozzon a Napóleon ellen lázadó országokhoz. A háború orosz területre szorítkozásának – azaz az orosz csapatok a Berezinánál, a Nyemannál vagy legkésőbb a Visztuláig történő előrehaladásának – hívei (pl. N. P. Rumjancev, M. I. Kutuzov) azzal

⁷¹⁵ ШИРОКОПАД 2010. 130–132.; NIEDERHAUSER 1980. 85–87.; ZAMOYSKI 2008. 92, 168, 183–184.

Az itáliai egységek oroszországi hadjáratban végrehajtott tevékenységéről ld.: ШИРОКОПАД 2010. 132–134.

⁷¹⁶ Idézi ZAMOYSKI 2008. 97.

⁷¹⁷ ATTERIDGE 1911. 243–245.; ADAMS 2006. 417.

1813. január 27-én a *Moniteur* cikket szentelt a hadjáratból dezertáló Murat-nak, aki visszatérését rossz egészségügyi állapotával és királysága angol–szicíliai inváziójának fenyegetettségével magyarázta. DAVIS 2006. 158.

⁷¹⁸ LEFEBVRE 1975. 644, 567.

érveltek, hogy a korábbi koalíciós tapasztalatok miatt a társadalomban népszerűtlen a fegyveres erők határon túli felhasználásának gondolata, és a franciák végleges legyőzése nem orosz érdekeket szolgálna, hanem elsősorban Nagy-Britannia számára lenne előnyös. A háború folytatása szükségességének pártján állók (ide tartozott többek között I. Sándor is⁷¹⁹) azon a véleményen voltak, hogy Oroszország túl sok szállal kapcsolódik Nyugat-Európához, ezért, ha csak lélegzethez juttatják Napóleont, akkor gyorsan helyreállítja katonai hatalmát. Másrészt pedig a napóleoni Franciaország legyőzése esetén helyre lehet állítani az erőegyensúly és a nemzetközi jog elveit, és az egyik vezető helyet biztosítják Oroszország számára az új rendszerben.⁷²⁰

A tilsiti béke után Oroszország, Franciaország új szövetségeseiként kénytelen volt háborút hirdetni Nagy-Britannia ellen. Szicília királya hű maradt a londoni kabinethez, ami magával vonta az orosz–szicíliai diplomáciai kapcsolatok hivatalos megszakítását. Ettől függetlenül Serra Capriola követ továbbra is aktív diplomáciai tevékenységet folytatott Péterváron, Sándor cár pedig megőrizte a baráti viszonyt a Szardínián lévő szárd királlyal. Az orosz külügyi források arról tanúskodnak, hogy Joseph, majd Murat nápolyi királyokkal az Orosz Birodalom a francia császárral kötött szövetségére tekintettel mérsékelt kapcsolatokat ápolt. Az új háborúra készülődve Oroszország haditerveiben ismét fontos szerepet kapott Szicília és a Nápolyi Királyság. A napóleoni hadsereg oroszországi hadjáratának kezdete után I. Sándor helyreállította a hivatalos kapcsolatokat a Szicíliai Királysággal.

⁷¹⁹ Bridge, F. N.–Bullen, R.: *Great Powers and European State System 1814–1914*. Longman, London (etc.), 2005. 21.

⁷²⁰ ОРЛИК 1999. 94–95.

VI. A BÉCSI KONGRESSZUS ÉS A SZENT SZÖVETSÉG

VI. 1. OROSZORSZÁG KAPCSOLATAI A SZICÍLIAI ÉS A NÁPOLYI KIRÁLYSÁGGAL AZ ELSŐ PÁRIZSI BÉKÉIG

Az a tény, hogy Napóleon megtépzott, de még mindig harcképes hadsereggel hagyta el Oroszországot, diplomáciai manőverezést követelt meg a kontinens államaitól. Napóleon leginkább lélegzethez akart jutni, hogy tavasszal újult erővel folytassa a háborút, ellenfelei pedig koalíció megteremtésén fáradoztak. A bécsi udvar korábbi tapasztalatai miatt nem kívánta elsietni annak kiválasztását, hogy ezúttal melyik oldalon foglaljon állást. A szövetségesek között nagy szerepet kaptak az európai államok sorsáról szóló kérdések. I. Sándor egyre energikusabban vett részt a tárgyalásokon, N. P. Rumjancev betegsége miatt már nem volt képes ellátni a külügyminisztérium vezetését, de az orosz uralkodó nem váltotta őt le posztjáról, hanem maga vette kezébe a külügyek irányítását K. V. Nesselrode titkári segítségével.⁷²¹

Napóleon visszavonulása után Oroszország formálisan még háborúban állt Ausztriával és Poroszországgal. Ludwig Yorck von Wartenburg tábornok, a francia hadseregben harcoló porosz hadtest parancsnoka már 1812. december 30-án leválasztotta erőit a franciától és megkötötte Oroszországgal a különbékét (taurogeni konvenció). III. Frigyes Vilmos király először elítélte a lépést, de 1813 februárjában aláírta az orosz–porosz katonai szövetségről szóló kalischi egyezményt és Poroszország március 16-án hadat üzent Franciaországnak.⁷²² Ausztriát szintén szövetségi szerződés kapcsolta Franciaországhoz és Metternich osztrák kancellár úgy vélte, hogy az Oroszország és Franciaország közötti erőegyensúly fenntartásának legjobb módja Bécs fegyveres közvetítése a két oldal között. Véleménye szerint az Orosz Birodalom túlsúlya Ausztria számára legalább olyan veszélyes lenne, mint a francia császáré, ezért I. Ferenc kitért a Szentpétervárról és a Berlinből érkező szövetségi javaslat elől és csak fegyveres közvetítői szerepre vállalkozott.⁷²³ A kancellár a dinasztikus kapcsolatokra hivatkozva nem siette el a koalícióhoz csatlakozást.⁷²⁴ A. K. Razumovszkij 1812. december 23 (1813. január 4) -án írt levelében tájékoztatott az osztrák kancellárral folytatott beszélgetéséről, amiből azt a következtetést vont le, hogy Metternich azért javasolta Maret francia külügyminiszternek a békekötést, hogy Ausztria időt nyerjen és megbénítsa az orosz hadsereg európai előrenyomulását. Razumovszkij véleménye szerint az osztrák kabinetnek nincs elég ereje

⁷²¹ ZAMOYSKI 2015. 78.

⁷²² ZAMOYSKI 2015. 23., 42.; DIÓSZEGI 1997. 51.; ФЕДОРОВ 2004. 96.; ENGELMANN 1986. 189–191.; HARTLEY 1994. 120.; BRIDGE–BULLEN 2005. 21.

⁷²³ ОРЛИК 1999. 97–98.

⁷²⁴ GONDA–NIEDERHAUSER 1987. 56.

ahhoz, hogy a Franciaországgal kötött szövetségi kötelezettségeitől megszabaduljon, ugyanakkor rendkívül aggódik Oroszország európai presztízisének növekedése miatt.⁷²⁵

1813 tavaszán a hadműveletek színtere egyre inkább közeledett Ausztria felé és a bécsi udvarnak döntenie kellett, hogy melyik oldalra kíván állni a konfliktusban. Hamarosan ismertté vált az európai udvarokban, hogy Murat – megszegve Napóleon parancsát – elhagyta a hadsereget és Nápolyba utazott, ami miatt a francia császár nyíltan kifejezte sógora iránti elégedetlenségét. Ezen információk birtokában az orosz udvar igyekezett megtudni, hogy Ausztria milyen pozíciót tervez elfoglalni a Nápolyi Királysággal kapcsolatban. Stackelberg beszélgetést folytatott az osztrák kancellárral „*az itáliai ügyekről*”, és megkérdezte, hogy Metternich szerint hasznot lehet-e húzni Murat viselkedéséből, amire „*Metternich gróf azt felelte nekem, hogy ennek az uralkodónak a gyenge jelleme miatt sehogyan sem lehet rá számítani.*”⁷²⁶ Az orosz követ szerint Metternich szavait nem lehet véglegesnek tartani, mivel megkérte Stackelberget, hogy tisztázza a kérdésben I. Sándor álláspontját. A kancellár közölte, ha Napóleon a békekötés után semmilyen területtel sem fog rendelkezni Itáliában, akkor „*nem látja akadályát, hogy annak déli része saját jelenlegi uralkodójának hatalma alatt maradjon, akit, fűzte hozzá, előnyben kell részesíteni Karolina királynővel [Mária Karolina királynő, IV. Ferdinánd felesége], az osztrák császár nagynéjével szemben, annak nyugtalan jelleme miatt.*”⁷²⁷ Stackelberg így folytatta a levelét: „*Nem mulasztottam el az alkalmat megkérdezni a minisztertől, nem gondolja-e úgy, ahogyan én is, hogy alkalmasabb lenne és sok szempontból előnyösebb is, hogy az ilyen tárgyalásokat Joachim királlyal vállalja magára az ő udvara, amely mindenkinél jobban érdekelt Itália sorsában.*”⁷²⁸ Ezt a lehetőséget Metternich – az orosz követ beszámolója szerint – Murat I. Sándor iránt táplált tiszteletére hivatkozva elutasította. A kancellár azt is hozzáfűzte, hogy a nápolyi uralkodó személyének meghatározását illetően várakozó álláspontot foglal el kabinetje, és célszerű lenne ezt a kérdést „*nem előterjeszteni rögtön az európai ügyek jelenlegi rendjének gyökeres megváltoztatásának eszméit.*”⁷²⁹ Metternich már 1812 decemberében Ferdinand Bubna osztrák tábornagyon keresztül felajánlotta Napóleonnak Ausztria közvetítését a francia–orosz béke megkötésében. Tervezete

⁷²⁵ ВПР I/7. Прим. 12. 705.

⁷²⁶ „*граф Меттерних ответил мне, что из-за слабых характеристик этого государя на него нельзя делать никакой ставки.*” In ВПР I/7. Док. 30. Г. О. Штапельберг К. В. Нессельроде. Вена, 27 февраля (11 марта) 1813 г. 81–83. 82.

⁷²⁷ „*он не видит препятствий к тому, чтобы южная часть ее осталась под властью своего нынешнего государя, которого, добавил он, следует предпочесть королеве Каролине, тетке австрийского императора, из-за беспокойного характера последней.*” In *uo.*

⁷²⁸ „*Я не упустил случая спросить у министра, не думает ли он, как и я, что было бы удобнее и во многих отношениях предпочтительнее, чтобы такие переговоры с королем Иоахимом взял на себя его двор, больше всего заинтересованный в судьбе Италии.*” In ВПР I/7. Док. 30. 82–83.

⁷²⁹ „*не выдвигать сразу идеи коренного изменения нынешнего порядка вещей в Европе.*” In ВПР I/7. Док. 30. 83.

erős Franciaország képét vázolta fel és olyan Európáét, melyben az osztrákok és a franciák sakkban tarthatnák Oroszországot és Poroszországot, de az itáliai francia hódítások jövőjéről továbbra sem árult el konkrétumokat. A francia császár tavasszal új hadjáratot kívánt vezetni Oroszország ellen, ezért elutasította Bubna javaslatát, de azt feltételezte, hogy Ausztria a szövetségese marad és az új katonai vállalkozáshoz nagyobb segédcsoportokat bocsát rendelkezésére, ennek érdekében az osztrák hadsereg megnövelését sürgette. A kancellár élt a lehetőséggel és parancsot adott a rendelkezésére álló erők gyors mozgósítására.⁷³⁰

A szövetségeseihez még nem csatlakozott ugyan, de 1813 tavaszán már elmélyült tárgyalásokat folytatott Metternich Stackelberggel az osztrák seregek felhasználási lehetőségeiről. Az orosz értesülések szerint Ausztria 80.000 katonát vethet be a német, 50.000-et pedig az itáliai hadszíntéren, de a cári kabinet ezek felhasználási mikéntjét az osztrák tábornokok jogkörébe tartozónak ítélte.⁷³¹ Az Itáliában bevetésre szánt osztrák erőket Szentpétervár alkalmasnak találta ahhoz, hogy Dél-Itáliát kivonják Napóleon befolyási övezetéből, illetve ahhoz, is, hogy segítségükkel Ausztria visszaszerezze a korábban elvesztett itáliai területeit.⁷³² Nesselrode megismételte Stackelbergnek I. Sándor véleményét arról, hogy Dél-Európa rendezésében leginkább Ausztria érdekelt és nem szándékozik semmire sem vállalkozni az osztrák kabinettel történt előzetes egyeztetés nélkül: „*császári öfelsége Dél országait és népeit kizárólagosan Ausztria hatáskörébe tartozóként tekinti.*”⁷³³ Az orosz kabinet a térségben Ausztriát ítélte a legérdekeltebb államnak, ezért arra az álláspontra helyezkedett, hogy a dél-európai országok kormányaival Bécsnek kell tárgyalásokat kezdenie, amiket majd Szentpétervár is támogatni fog. Itália, és főként a Nápolyi Királyság ügyeinek rendezését I. Sándor az osztrák politika hatáskörébe tartozónak találta és csak I. Ferenc kérésére szándékozott erőteljes fellépésre vállalkozni Joachim királlyal kapcsolatban.⁷³⁴ Az orosz diplomácia minden bizonnyal azért engedte át ilyen nagylelkűen Ausztria rendelkezésébe Dél-Európát, mert a Napóleon feletti végleges győzelem eléréséhez I. Sándor elkerülhetetlennek találta Ausztria bevonását a háborúba. A lépést különösen indokoltá tette, hogy a háború a szövetségesei szempontjából nem a legjobban alakult. 1813. április 20 (május 2) -án Lützennél egy hadászati szempontból határozatlan kimenetelű csata zajlott le a francia és az orosz–porosz hadsereg között. A szövetségeseiknek be kellett látniuk, hogy Napóleon még mindig veszélyes

⁷³⁰ ZAMOYSKI 2015. 50.

⁷³¹ ВПР I/7. Док. 50. К. В. Нессельроде Г. О. Штакельбергу. Калиш, 17 (29) марта 1813 г. 118–122. 121–122.

⁷³² ВПР I/7. Док. 50. 122.

⁷³³ „*e.i.v-vo рассматривает страны и народы Юга как подлежащие исключительно ведению Австрии.*”
In uo.

⁷³⁴ Uo.

ellenfél, aki csak az oroszországi hadjáratban elvesztett lovasságának hiánya miatt nem vette üldözőbe ellenfeleit és ezáltal nem tudta győzelmét megsemmisítő erejűvé tenni.⁷³⁵

A lützeni csata után a szövetségesek visszavonultak az Elba mögé, Napóleon pedig megerősítette tekintélyét a Rajnai Szövetség felett.⁷³⁶ A szövetségesek visszavonulása miatt ismét a diplomácia került előtérbe. Lützen után Napóleon megpróbált különbékét kötni I. Sándorral és főhadiszállására küldte az egykori pétervári francia nagykövetet, Caulaincourt, de az orosz uralkodó nem fogadta a megbízottat. Egyidejűleg Metternich Napóleonhoz küldte Bubnát a béke alapjainak egyeztetése céljából, de a francia császár kijelentette, hogy hajlandó ugyan megkötni a fegyverszünetet és a békét, de a konkrét feltételek megismerését még időelőttinek tartotta.⁷³⁷ Ausztria szerint a békének a következő feltételeken kellett nyugodnia: Ausztria 1805 előtti határainak helyreállítása, Poroszország területi megnövelése, az osztrák–itáliai határ a Mincio és a Pó folyók, Németföld francia befolyás alóli megszabadulása, a Rajnai Szövetség felújítása, Varsói Nagyhercegség megszüntetése.⁷³⁸ Nesselrode az osztrák feltételekről Stadion gróffal folytatott beszélgetésében hozzáfűzte még orosz kitételként „*Spanyolország, Hollandia függetlenségéről és az itáliai kérdés rendezéséről szóló pontok a tartós béke helyreállításának legfontosabb feltételei, amelyeknek elsőrendű jelentősége van Európa számára*”.⁷³⁹ A lützeni csata előtt, 1813. március végén Metternich Párizsba küldte tárgyalni Karl Philipp von Schwarzenberg herceget, aki kifejezte Hugues-Bernard Maret francia külügyminiszternek, hogy a francia gyarmatok visszaszerzése érdekében feltehetően le kell mondani az észak-német tengerpartról, Hollandiáról, Itáliáról, a Jóreménység fokáról és Máltáról. A herceg tárgyalásai nem hoztak semmi konkrét eredményt, ezért április végén elhagyta a francia fővárost.⁷⁴⁰ 1813. május közepén Nesselrode átnyújtotta I. Sándor nevében a békefeltételeket Stadionnak, melyek a következők voltak: Ausztria területének és hatalmának visszaállítása az 1805-ös határai közé, Poroszország 1806 előtti állapotának visszaállítása, Rajnai Szövetség felújítása, Varsói Hercegség megszüntetése, Hollandia elválasztása Franciaországtól, minden itáliai terület felszabadítása a francia kormányzás és befolyás alól.⁷⁴¹

1813. május 20–21-én került sor az újabb ütközetre Napóleon és a szövetségesek között Bautzennél. A lovasság hiánya miatt a császár ezúttal sem tudta megfutamítani az ellenfelét, és

⁷³⁵ ZAMOYSKI 2015. 63.

⁷³⁶ ВПР I/7. Прим. 108. 727.; ОРЛИК 1999. 99.; ZAMOYSKI 2015. 63–64.

⁷³⁷ ZAMOYSKI 2015. 71–72.; ОРЛИК 1999. 99–100.

⁷³⁸ ВПР I/7. Док. 80. Записка К. В. Нессельроде Александру I. Гёрлиц, 1 (13) мая 1813 г. 196–197.

⁷³⁹ „добавили пункты о независимости Испании, Голландии и об урегулировании итальянского вопроса - важнейшие условия восстановления прочного мира, имеющие первостепенное значение для Европы” In ВПР I/7. Док. 80. 197.

⁷⁴⁰ ВПР I/7 Прим. 81. 718–720.

⁷⁴¹ ВПР I/7. Док. 83. Нота К. В. Нессельроде Стадиону. Вюршен, 4 (16) мая 1813 г. 201–203. 203.; ВПР I/7. Док. 135. И. О. Анстет Александру I. Прага, 18 (30) июля 1813 г. 324–330. 329.

az orosz–porosz hadsereg üldözése helyett úgy határozott, hogy megvárja az erősítést és kéthetes fegyverszünetet javasolt. I. Sándor és III. Frigyes Vilmos elfogadták az ajánlatát, és június elején Pläswitznél megkötötték a szerződést, ami megmentette őket a szinte biztos vereségtől, Napóleon pedig végleg elveszítette kezdeményezési készségét.⁷⁴²

A fegyvernyugvás idején az orosz és az osztrák diplomácia a felmerült kérdések megoldására fókuszált. Ausztria szinte az elszigeteltség határára került és helyzetét tovább nehezítette, hogy a francia erők a dél-német területeken és Itáliában annyira megerősödtek, hogy Bécs elleni támadástól tartott.⁷⁴³ Metternich titokban találkozott I. Sándorral Opocsnoban, majd június 26-án Drezdában Napóleonnal. 1813. június 27-én az Orosz Birodalom, Ausztria és Poroszország aláírta a reichenbachi egyezményt, amely rögzítette milyen feltételekkel javasolják Napóleonnak a tárgyalásokat, melyek eredménytelensége esetén Ausztria csatlakozik a szövetségesekhez és hadat üzen Franciaországnak.⁷⁴⁴ Június 30-án a francia császár beleegyezett az osztrák közvetítési javaslatba és július első napjaiban Prágában megrendezendő kongresszusba. A „*prágai komédia*”,⁷⁴⁵ melynek megrendezését Sándor és Frigyes Vilmos kezdettől fogva ellenezte, teljesen eredménytelenül zárult, majd augusztus 10-én Metternich bejelentette, hogy a fegyverszünet véget ért és Ausztria a szövetségesek oldalán belép a háborúba.⁷⁴⁶

A Liverpool vezette kabinet rosszul fogadta, hogy a pläswitzi fegyverszünet aláírása Nagy-Britannia előzetes tájékoztatása nélkül történt meg, mert attól tartott, hogy Metternichnek sikerül megkötni a békeszerződést, de angol részvétel nélkül.⁷⁴⁷ 1813. július közepén H. A. Lieven londoni orosz nagykövet továbbította Nesselrode-nak a Castlereagh külügyi államtitkártól kapott tájékoztatást arról, hogy Cathcart pétérvári angol nagykövet milyen angol feltételekkel csatlakozhat a béketárgyalásokhoz. Spanyolország és Portugália törvényes uralkodóikhoz való visszatérését, Szicília megőrzése a jelenlegi uralkodójának (de Nagy-Britannia kötelezettségei nem terjednek ki IV. Ferdinánd kontinentális birtokaira), az angol–svéd kötelezettségek maradéktalan teljesítése voltak azon feltételek, amelyeket „*semmilyen esetben sem lehet megszegni*”.⁷⁴⁸ A második csoportba azon kitételek tartoztak, melyekben minden szövetséges érdekelt (lényegében Ausztria és Poroszország teljes helyreállítása Franciaország ellensúlyaként, Hollandia függetlensége, Hannover visszajuttatása), a harmadik

⁷⁴² ZAMOYSKI 2015. 72–74.

⁷⁴³ ОРЛИК 1999. 101.; ВПР I/7. Док. 116. К. В. Нессельроде Александру I. Ратибор, 22 июня (4 июля) 1813 г. 278–284. 280.

⁷⁴⁴ DIÓSZEGI 1997. 52.; ZAMOYSKI 2015. 85.

⁷⁴⁵ ZAMOYSKI 2015. 92.

⁷⁴⁶ ФЕДОРОВ 2004. 97.; ZAMOYSKI 2015. 92–100.

⁷⁴⁷ ZAMOYSKI 2015. 86.

⁷⁴⁸ ВПР I/7. Док. 125. Посол в Лондоне Х. А. Ливен К. В. Нессельроде. 4 (16) июля 1813 г. 304–308. 307–308.; ВПР I/7. Прим. 170. 746.

rész azokat a kérdéseket foglalta össze, melyek rendkívül fontosak az európai helyzet rendezéséhez, de Nagy-Britannia közvetlenül nem érintett bennük, „*Németországban, Svájcban és Itáliában az ügyek olyan rendjének helyreállítása, amely megfelel a közös érdekeknek és biztonságának.*”⁷⁴⁹

Ausztria háborúba lépésével új hadszíntér nyílt meg a Dunánál és Itáliában, és ez jelentősen lekötötte Napóleon erőit. Stackelberg már 1813. március közepén javasolta az orosz kabinetnek, hogy az osztrákok fő erőit Itáliában kell majd felhasználni, német területeken korlátozódnak csak a Szászországgal közös határra.⁷⁵⁰ Az orosz főparancsnokság és Bentinck is nagy jelentőséget tulajdonított a tiroli és a vele szomszédos vidék felkelései növelésének. Az angol admirális felvetette a Calabria vagy Genova tengerpartjára tervezett partraszállás Velence környékére való áthelyezését a franciaellenes felkelések tényleges megsegítése érdekében.⁷⁵¹ Kapodisztriasz emlékeztetett, hogy az Adriatikumban Korfu elhelyezkedésénél fogva kulcsszerepet játszik, ezért javasolta, hogy a Jón-szigetek és a Nápolyi Királyság közötti összeköttetés megszakítására az angolok vagy deszant, vagy tárgyalások útján tegyenek kísérletet, mert a királyság látja el Korfut élelmiszerekkel és a kapcsolatok megszakítása esetén a sziget helyőrségei kénytelenek lesznek kapitulálni.⁷⁵²

Ausztria szövetségeseihez történt csatlakozása után az osztrák csapatok betörték Illíriába, a gyenge francia helyőrségek kénytelenek voltak kiűriteni erődjeiket és Eugène herceg egészen Milánóig visszahúzódott. Murat ismét titkos tárgyalásokba bocsátkozott az osztrákokkal és az angolokkal, abban bízva, hogy támogatásukkal megőrizheti a trónját.⁷⁵³ Napóleon Joseph Fouché volt rendőrfőnököt küldte Nápolyba, hogy megakadályozza Murat átállását és elérje a nápolyi csapatok északra vonulását. Fouché ezt nem tette meg, mivel korábbi konfliktusaik miatt egyébként is várta a francia császár bukását. Metternich a 20–25.000 fős nápolyi hadsereg és Murat katonai hírneve miatt ismét tárgyalásokba bocsátkozott Joachim királlyal.⁷⁵⁴ A

⁷⁴⁹ „восстановление в Германии, Швейцарии и Италии порядка вещей, соответствующего общим интересам и безопасности.” In ВПР I/7. Док. 125. 308.

⁷⁵⁰ ВПР I/7. Док. 34. Г. О. Штапельберг К. В. Нессельроде. Вена, 28 февраля (12 марта) 1813. 90–92. 92.

⁷⁵¹ ВПР I/7. Док. 136. Записка главнокомандующего действующими армиями М. Б. Баркляя-де-Толли Александру I. Райхенбах, 23 июля (4 августа) 1813 г. 330–332. 331–332.

⁷⁵² ВПР I/7. Док. 127. И. А. Каподистрия К. В. Нессельроде. Райхенбах, 5 (17) июля 1813 г. 310–314. 313.

⁷⁵³ A tárgyalásokról ld.: ATTERIDGE 1911. 248–268.

⁷⁵⁴ Fouché 1813. november 30-án érkezett meg Nápolyba és december közepéig tartózkodott ott, naponta találkozott a királyi párral. Feltehetően Fouché arra intette Murat-t, hogy ne kötelezze el magát véglegesen egyik fél mellett sem. Ezután Nápolyból Firenzébe utazott, ahol rávette Eliza Bonaparte nagyhercegnőt, hogy ne akadályozza Murat észak felé haladó hadseregét. HAHNER 2015. 623–624.; DAVIS 2006. 256–261.

Zamoyski szerint a nápolyi hadsereg kiképzetlen és gyenge volt, Murat parancsnoki híreről pedig erősen túlzó hírek keringtek, így Metternich feltehetően Napóleon testvére, a nápolyi király felesége, Karolina miatt – akivel korábban rövid, de szenvedélyes viszonyba bocsátkozott – foglalt el kedvező pozíciót a Nápolyi Királysággal kapcsolatban. ZAMOYSKI 2015. 129. Debidour francia történész szerint is az osztrák kancellár és a nápolyi királynő közötti szerelmi viszony határozta meg Metternich álláspontját a kérdésben, ami iránt az osztrák császár (XVIII. Lajos panaszai szerint) csekély érdeklődést mutatott. Ld.: ДЕБИДУР 1947. 69. Talleyrand XVIII.

kancellár megígérte a nápolyi királyi cím elismerését, és hogy segít elérni ugyanezt Nagy-Britanniánál is. Castlereagh nem helyeselte ezt a lépést, de azzal a feltétellel elfogadta, hogy IV. Ferdinánd szicíliai királyt más itáliai területekkel kárpótolják majd.⁷⁵⁵ 1814. január 11-én Ausztria és Murat olyan szerződést írtak alá, melyben mindkét oldal vállalta a Napóleon elleni hadműveletek folytatását, Murat 30.000 fős hadsereg szövetségesei rendelkezésére bocsátását, az osztrák kormány biztosította Joachim Murat-nak és örökösének a nápolyi trónt.⁷⁵⁶ A negyedik titkos cikkelyben Ausztria kötelezte magát arra, hogy eléri IV. Ferdinánd lemondását a nápolyi trónról, de Murat-nak Szicíliára támasztott igényeiről le kellett mondania.⁷⁵⁷ A többi titkos cikkelyben Murat királysága ígéretet kapott területi növekedésre a Pápai Állam kárára. A szerződés mellett egy különálló jegyzőkönyv is készült, melyben Bécs vállalta, hogy szükség esetén erővel fogja rákényszeríteni IV. Ferdinándot a Nápolyi Királyságról való lemondásra.⁷⁵⁸ 1814. február 3-án a Nápolyi Királyság és Nagy-Britannia konvenciót írt alá, amely lezárta a két állam közötti hadműveleteket és helyreállította a kereskedelmi kapcsolataikat. A konvenció felbontása esetén a hadműveleteket csak három hónap elteltével lehetett folytatni. A szerződés az osztrák, a nápolyi és az angol parancsnokság közötti összehangolt hadműveletek folytatását írta elő, melyet Bentinck tábornokkal kellett egyeztetni.⁷⁵⁹

A hadműveletek kiújulása miatt I. Sándor igyekezett megerősíteni a koalíció tagjai közötti szövetségi kapcsolatokat és 1813. augusztus 28 (szeptember 9) -án Teplicében Oroszország, Ausztria és Poroszország új szerződéseket írtak alá, amelyben garantálták egymás területi épségét, harmadik állam támadása esetén köteleződtek 60.000 fős expedíciós hadtesttel támogatást nyújtani egymásnak. Október elején szintén Teplicében előzetes szerződést írt alá

Lajosnak írt feljegyzése szerint az osztrák kancellár tett olyan nyilatkozatot, hogy azért védelmezi Murat érdekeit, mert „szenvedélyesen szereti a királynét, akivel állandó kapcsolatban van”. Idézi FERRERO 2002. 236.

A. J. P. Taylor szerint Metternich Napóleon a nápolyi királynőn keresztül próbálta meg befolyásolni. Taylor, A. J. P.: Európa tündöklése és bukása. Scolar Kiadó, Budapest, 1999. 10.

⁷⁵⁵ ZAMOYSKI 2015. 128–129.

⁷⁵⁶ A szerződés IV. cikkelye rögzítette, hogy „Őfelsége, az osztrák császár (...) biztosítja Őfelségét, a nápolyi királyt, hogy örökösei és utódai szabadon és békésen rendelkezhetnek teljes és tökéletes uralkodói jogaikkal mindama államok felett, melyek jelenleg Itáliában őfelsége tulajdonában vannak. Ő Császári és Királyi és Apostoli Felsége minden tőle telhetőt megtesz, hogy a jelen biztosítékot szövetségesei elfogadják.” Idézi FERRERO 2002. 67.

⁷⁵⁷ „Abból a célból, hogy Őfelsége, a nápolyi király és Őfelsége, Szicília királya között mindennemű viszály elkerülhető legyen, Őfelsége, az osztrák császár (...) kötelezettséget vállal, hogy minden eszközzel azon lesz, hogy Szicília királya lemondjon minden igényéről a Nápolyi Királyságot illetően Őfelsége Joachim Napóleon király és leszármazottai javára. (...) Őfelsége, a nápolyi király viszont lemond Szicília királya és annak utódai javára minden igényéről a szicíliai királyságot illetően, s hajlandónak mutatkozik biztosítékokat adni a jelenleg uralkodó dinasztiának, hogy az azt birtokolja. Mivel azonban a szövetséges hatalmak a Nápolyi Királyság biztosítékait Joachim királynak csak a közöttük és a nápolyi király között kötendő megegyezés ellenében adhatják meg, melynek értelmében Szicília királyának megfelelő kártérítést kell tőle kapnia, őfelsége, a nápolyi király ezennel elfogadja eme kártérítés elvét, továbbá őfelsége a nápolyi király minden erőfeszítésével az Európai Szövetség összes célját magáévá teszi, különösen pedig arra kötelezi magát, hogy ezekbe bennefoglaltassák a Szicília királyának adandó kártérítés is.” Idézi FERRERO 2002. 67–68.

⁷⁵⁸ ATTERIDGE 1911. 268–269.; ВПР I/7. Прим. 317. 788.

⁷⁵⁹ ВПР I/7. Прим. 318. 788.

Ausztria és Nagy-Britannia, melyben utóbbi szubvenció kifizetését vállalta magára és csatlakozott a teplicei szerződésekhöz.⁷⁶⁰ A szövetséges hadseregek ezt követően támadást kezdeményeztek, az 1813. október 16–19. között lezajlott lipcsei csata a francia császár vereségével zárult és a napóleoni háborúk legnagyobb csatája volt, ami eldöntötte a hadjárat és Európa sorsát. 1813 végére a francia erők kiszorultak Hollandiából, Itáliából, Spanyolországból, csak Németföld néhány erődjében maradtak francia helyőrségek, amelyek fokozatosan feladták magukat. A Rajnai Szövetség beszüntette létezését, a háború pedig fokozatosan átkerült Franciaország területére.

1813 októberében Frankfurt am Mainban ült össze a szövetségesek haditanácsa, ahol megállapodtak az aktív hadműveletek tovább folytatásában, amihez I. Sándor ragaszkodott. Metternich és az angol meghatalmazott, George Gordon Aberdeen I. Ferenc osztrák császár főhadiszállásán meg egyszer megkísérelt nem hivatalos kapcsolatba lépni Napóleonnal, ehhez ürügyként szolgált a francia hadifogságba került Maximilian Merfeldt osztrák tábornok és a francia császár beszélgetése. Napóleon kifejtette a tábornoknak, hogy hajlandó lemondani a Varsói Nagyhercegségről, a Hanza-városokról, Spanyolországról és az itáliai területekről. Ragaszkodott ahhoz, hogy Anglia visszaadja Franciaországnak a gyarmatait, cserében a császár beleegyezett Hannover Nagy-Britanniához kerülésébe. Napóleon igyekezett Ausztriát a maga oldalára állítani és ekképpen szétszakítani a koalíciót.⁷⁶¹ A szövetségesek fogságába esett Auguste de Saint-Aignan korábbi weimari francia követen keresztül Metternich megpróbálta tisztázni Napóleon pontos feltételeit. A szövetségesek *sine qua non* feltételként ragaszkodtak ahhoz, hogy Franciaország térjen vissza természetes határai közé, a német területek váljanak függetlenné, Spanyolországba térjen vissza a Bourbon dinasztia, Itália Franciaországtól független kormányzását akarták, az osztrák–itáliai határ pontos kijelölését későbbi tárgyalások során kívánták megállapítani.⁷⁶² Saint-Aignan november közepén érkezett meg Párizsba az úgynevezett frankfurti javaslattal. Caulaincourt, a Maret helyére kinevezett francia külügyminiszter továbbította Metternichnek Napóleon válaszát, melyben a francia uralkodó elfogadta a javaslatokat és Mannheimet ajánlotta a kongresszus helyszínéül.⁷⁶³

A szövetségesek a kongresszus színhelyeként Châtillont jelölték meg, ahová hamarosan megérkezett Castlereagh és Caulaincourt is, és 1814. február 3-án megkezdődött a nagyhatalmak teljhatalmú követeinek konferenciája. A francia képviselő Napóleon utasítására ragaszkodott ahhoz, hogy a Varsói Nagyhercegség, Eugène herceg Itáliai Királysága és Murat

⁷⁶⁰ DIÓSZEGI 1997. 52–53.; ОРЛИК 1999. 106–108.

⁷⁶¹ ВПР I/7. Прим. 226. 758.; ОРЛИК 1999. 109.

⁷⁶² ВПР I/7. Прим. 226. 759.; ВПР I/7. Анн. на стр. 434. Записка, составленная бывшим французским посланником в Веймаре Сент-Эньяном. Франкфурт на майне, 9 ноября 1813 г. 434.

⁷⁶³ ZAMOYSKI 2015. 137.; BRIDGE-BULLEN 2005. 23.

Nápolyi Királysága önálló államok maradjanak.⁷⁶⁴ Miután a szövetségesek ezt elutasították, az új francia álláspont az volt, hogy Franciaország megtartja természetes határait, Itália és Szászország pedig függetlenekké válnak.⁷⁶⁵ A tervezet szerint Napóleon Itáliáról Eugène herceg javára mond le, és javasolta, hogy a Jón-szigetek Itáliához, Málta pedig Nagy-Britanniához kerüljön.⁷⁶⁶ Utóbbi egyetértett a Jón-szigetek Itáliához csatolásával, álláspontja szerint a terület – az angol felügyelet alatt álló – IV. Ferdinánd nápolyi királyt illeti.⁷⁶⁷ A kongresszus végül eredménytelen maradt és március közepén feloszlásra került.⁷⁶⁸

A korábbi koalíciókhoz hasonlóan 1813–1814-ben is ellentétek feszültek a Napóleon ellen szövetkező nagyhatalmak között, Charles Stewart angol diplomata 1813 őszén így foglalta össze tapasztalatait Castlereagh külügyi államtitkárnak: „*a különérdekek napról napra többet nyomnak a latban, és a jelent szemlélve nemigen reménykedhetünk a boldog befejezésben, ha a dolgok mögött mindenütt a politikai intrika machiavellista szelleme rejtőzik.*”⁷⁶⁹ A londoni kabinet már az eredménytelen prágai tanácskozás után javasolta Nagy-Britannia, Oroszország, Ausztria és Poroszország közötti szerződés aláírását, mert attól tartott, hogy ennek hiányában bármely szövetséges könnyen kiléphet a szövetségből és különbékét köthet Franciaországgal. 1813 szeptemberében Castlereagh ismét felvetette olyan szerződés megkötését, ami a Pitt és Novoszilcev között 1805-ben folytatott tárgyalásokon és a Franciaország elleni szövetséges államokból álló sorompó megteremtésének elvén alapult. A châtilloni tárgyalások idején Nagy-Britannia újra javasolta az általa szükségesnek ítélt szövetségesi szerződés megkötését, az Appennini-félszigetet érintően ragaszkodott ahhoz, hogy Franciaország lemondjon itáliai befolyásáról. A Napóleon és a szövetségesek közötti fegyverszünet megszakadása után felgyorsult a szövetségesi szerződés tervezetének megvitatása.⁷⁷⁰ 1814. március 9-ről 10-re virradó éjjel (március 1-jére keltezve) Chaumont-ban Nagy-Britannia, Ausztria, Poroszország és Oroszország aláírták a közös, négyes szövetségesi szerződést, amely megerősítette a Napóleon elleni koalíciót, megtiltotta különbéke megkötését Franciaországgal, a szerződő felek kötelezték magukat, hogy egyenként 150.000 katonát állítanak ki. Nagy-Britannia újabb 5 millió font sterling támogatás folyósítását helyezte kilátásba. A szerződés meghatározta a háború utáni Európa területi berendezkedését (Franciaország 1792-es határai, Hollandia kibővítése Belgiummal, Spanyolország és Portugália függetlensége és korábbi uralkodóházaik helyreállítása, korábbi osztrák itáliai területek Ausztriához kerülése), a vitát generálható lengyel

⁷⁶⁴ ZAMOYSKI 2015. 167.

⁷⁶⁵ ZAMOYSKI 2015. 169.

⁷⁶⁶ ВІР І/7. Прим. 322. 788.

⁷⁶⁷ ВІР І/7. Прим. 312. 784–785.

⁷⁶⁸ A kongresszusról ld. részletesen: ZAMOYSKI 2015. 159–169.; ОРЛИК 1999. 109–111.

⁷⁶⁹ Stewart 1813. november 23-i leveléből idézi ZAMOYSKI 2015. 138.

⁷⁷⁰ Az angol szövetségesi szerződés javaslatairól ld.: ВІР І/7. Прим. 312. 784–786.

és száz kérdések nélkül. A chaumonti szerződés több rendelkezése előrevetítette a bécsi kongresszus határozatait.⁷⁷¹

A szövetségesek között nem volt egyetértés Franciaország államformájáról sem. Az angolok a Bourbon restauráció mellett foglaltak állást, I. Sándor és III. Frigyes Vilmos nem kívánta a Bonaparte családot látni a francia trónon, a cár inkább Bernadotte tábornokot vagy Eugène herceget, esetleg az Orléans-i ágat helyezte előtérbe.⁷⁷² I. Ferenc javasolta Napóleon fia mellett Mária Lujza vezetésével régensség megteremtését, amely a jövőben garantálhatta volna a Habsburgok szoros szövetségét a Bonapartékkal a megerősödő Oroszország és Poroszország ellensúlyozására. Az osztrák álláspont, mivel Bécs befolyását jelentette volna a német és itáliai területek mellett Párizsban is, nem talált támogatásra. Végül a legitimitást képviselő Bourbonok mellett maradtak.⁷⁷³ A francia államformát illetően, az uralkodó kijelöléséhez hasonlóan, több elképzelés született, majd az alkotmányos berendezkedés mellett döntöttek, amit I. Sándor is támogatott.⁷⁷⁴

1813. december 1-jén a szövetségesek deklarációt intéztek a francia néphez, amelyben azt üzenték, hogy nem Franciaország, hanem a francia dominancia ellen harcolnak, a szövetségesek egy nagy és erős Franciaországot akarnak látni, nagyobb területtel, mint a forradalom előtt volt.⁷⁷⁵ 1814. március 30-án megállapodás született a fegyverszünetről és a francia főváros átadásáról, a fegyverszünetről szóló konvenciót április 23-án írták alá.⁷⁷⁶ 1814. március 31-én I. Sándor és III. Frigyes Vilmos ünnepélyesen bevonultak Párizsba, április 1-jén az orosz uralkodó kiáltvánnyal fordult a francia főváros lakosaihoz, 2-án pedig a Szenátus megszavazta Napóleon trónfosztását és bejelentette a Talleyrand vezette ideiglenes kormány megalakulását. Április 6-án a szenátus felkérte XVIII. Lajost, hogy lépjen trónra, és ezen a napon Napóleon lemondott fia javára.⁷⁷⁷

⁷⁷¹ BRIDGE–BULLEN 2005. 24.; ПОТЕМКИН 1959. 491.; ВІР І/7. Прим. 312. 786.; HARTLEY 1994. 123–124.

⁷⁷² ORMOS–MAJOROS 1998. 25.

I. Sándor a párizsi bevonulása előtt ekképpen foglalta össze véleményét a kérdésben Vitrolles bárónak, a Bourbonokat támogató egyik csoport küldöttének: „Ugyan kérem, ha ismerné őket (t.i. a Bourbonokat), akkor maga is tudná, hogy egy ilyen korona túlságosan súlyos az ő számukra... Már sokat töprengtünk, mi történjék Franciaországgal, ha Napoleon egyszer letűnik a színről. Egy ideig Bernadotte-ra gondoltunk. Erre az vitt bennünket, hogy ismerjük befolyását a hadseregre, helyzetét a forradalom híveinek körében. De azután bizonyos mozzanatok mégiscsak eltérítettek ettől az elgondolástól. Beszéltünk Eugène Beauharnaisról is, akit tisztel az ország, szeret a hadsereg, s aki a nemesség soraiból származik. Lehetséges, hogy számos párthíve lett volna. Az is megjárta eszünket, hátha egy okosan megszervezett köztársaság jobban megfelel a francia nép szellemének? Hiszen nem múlhattak el nyomtalanul a szabadságeszmék, amelyek olyan sokáig érlelődtek az ön országában! S ezek az eszmék fölöttébb megnehezítik egy erősebben központosított hatalom felállítását.” Idézi TARLE é. n. 106–107.

⁷⁷³ Majoros István: Rendszerváltozások a 19. századi Franciaországban. Világtörténet 2012. 1–2. 69–92. 71.; ПОТЕМКИН 491.

⁷⁷⁴ MAJOROS 2012. 71–72.; A francia alkotmányról (Chartáról) ld.: HAHNER 2014. 71–74, 126.

⁷⁷⁵ ZAMOYSKI 2015. 142.

⁷⁷⁶ ОРЛИК 1999. 113–114.; ВІР І/7. Прим. 343. 792.

⁷⁷⁷ FERRERO 2002. 91–94.; ПОТЕМКИН 1959. 491–492.; ZAMOYSKI 2015. 189.

I. Sándor Talleyrand-nal együtt elkészítette a Napóleon sorsáról rendelkező fontainebleau-i szerződést. Napóleon megkapta Elba szigetét, megtarthatta császári címét és 600 fős testőrséget vihetett magával. A francia állam vállalta, hogy kétmillió frank ellátmányt fizet az egykori császárnak.⁷⁷⁸ Mária Lujzák Parma, Piacenza és Guastalla hercegségek lettek, amiket – a római királyról Parma hercegévé átnevezett – fia is örökölhetett. Metternich, Castlereagh és Poroszország képviselője, Karl August von Hardenberg kancellár felháborodottan fogadta a hírt, hogy az orosz uralkodó nélkülük kötötte meg a szerződést, úgy vélték, hogy Napóleon Elbáról gondokat okozhat Franciaországban és Itáliában is, a hercegségek sorsát pedig későbbi tárgyalások során kívánták volna rendezni.⁷⁷⁹

A békeszerződést megelőző tárgyalásokon a szövetségesek ismét nem voltak egységes állásponton. Nagy-Britannia és Poroszország Franciaország meggyengítésére törekedtek, és próbálták megakadályozni, hogy a háború utáni Európa berendezkedésének kérdéseiben aktívan részt vehessen. Az orosz kabinet nem akarta túlzottan meggyengíteni és másodrendű hatalom szintjére szorítani a francia államot, mert Nagy-Britannia, a Habsburg Birodalom és Poroszország ellensúlyát látta benne. A szövetségesek közötti nézeteltéréseket felhasználva Talleyrand-nak sikerült biztosítani Franciaország részvételét a békeszerződés aláírása után megrendezésre kerülő bécsi kongresszuson.⁷⁸⁰ 1814. május 30-án Párizsban Franciaország és minden szövetséges állam (Ausztria, Poroszország, Spanyolország, Orosz Birodalom, Nagy-Britannia) között aláírásra került a békeszerződés, ami a chaumonti szerződésen és az április 30-i fegyverszüneten alapult. Oroszország részéről Razumovszkij és Nesselrode írta alá Talleyrand-nal. A szerződés nyilvános és titkos részből állt, 33 cikkely Franciaország új határait rögzítette (gyakorlatilag az 1792. január 1-jei állapotot némi területi növekedéssel), Málta angol kézbe került, Savoya egy része Franciaországgé maradt, másik része a helyreállított Szárd Királyságot illette, amely a savoyai rész elvesztéséért cserében megkapta Genovát, Genova kikötője szabaddá lett nyilvánítva. A szerződés kimondta, hogy Itália szuverén államokból fog állni, azoknak a területeknek a kivételével, melyek a Habsburg Birodalomhoz kerülnek. A dokumentum titkos részében az itáliai osztrák birtokok határáként a Ticino és a Pó lett kijelölve.⁷⁸¹ Az egyik titkos cikkely kimondta, hogy a háborúban részt vett hatalmak két hónapon belül meghatalmazottakat küldenek Bécsbe, hogy egy általános kongresszuson megvitassák a további kérdéseket.⁷⁸²

⁷⁷⁸ ДЕБИДУР 1947. 44.; ZAMOYSKI 2015. 191.

⁷⁷⁹ ZAMOYSKI 2015. 191–192.

⁷⁸⁰ ВІР І/7. Прим. 365. 795.

⁷⁸¹ ДЕБИДУР 1947. 43.; FERRERO 2002. 112–113.

⁷⁸² ВІР І/7. Прим. 365. 795.; ZAMOYSKI 2015. 207–211.

1813–1814 között az itáliai államok újra nagyobb figyelmet kaptak az orosz diplomáciában. Az európai helyzet és a korábbi szövetséges kötelek figyelembevételével alakította I. Sándor a Szicíliai és a Szárd Királysággal fenntartott kapcsolatait. Az oroszországi hadjárat után az orosz és a porosz, majd az osztrák hadsereg Franciaország felé mozdulása egyre aktuálisabbá tették Itália sorsának kérdését, és a korábbi időszakhoz hasonlóan, több hatalom próbálta saját érdekei szerint rendezni a félsziget államainak jövőjét. Nagy-Britannia továbbra is erős flottát tartott Szicília környékén és nem kívánt lemondani Máltáról. Oroszország megpróbálta felhasználni a Szicílián lévő angol erőket a francia uralom felszámolására a térségben, de a keleti kérdéskörhöz kapcsolódó szempontok miatt nem állt érdekében, hogy Szicília tartósan angol kézben maradjon. Nagy-Britannia támogatta Ausztriát Itália politikájában, mert Franciaország ellensúlyát látta benne. Ausztria ellenezte IV. Ferdinánd király nápolyi trónra történő visszakerülését, aki egyébként elég nehéz helyzetben volt Szicílián. Oroszország, ahogyan 1807-től tette, elővigyázatos és óvatos politikát folytatott a Nápolyi Királysággal kapcsolatban.

William Bentinck diplomáciai hatáskörrel felruházott főparancsnoki minőségében beavatkozott a szicíliai belpolitikába. Nyíltan hangoztatta a IV. Ferdinánd elveivel szöges ellentétben álló liberális eszméit. A király népszerűtlen volt Szicílián, amit tovább fokozott, hogy csökkentette a helyi nemesek privilégiumait, akiknek elégedetlenségét az angol követ felkarolta és reformokat követelt Ferdinándtól. Ennek eredményeként született meg az 1812. évi, brit mintára készült alkotmány. A tábornok az alkotmánnyal lemondatta a trónról IV. Ferdinándot, aki a hatalmat fiának, Ferencnek⁷⁸³ adta át fővikárius címmel, 1813-ban pedig gyakorlatilag kiutasította Mária Karolinát Szicíliáról. Bentinck meggyőződése volt, hogy Itáliát fel kell szabadítani és egy korona alatt egyesíteni. Reformjait olyan modellnek szánta, amit a megfelelő pillanatban egész Itália átvehet.⁷⁸⁴ A király és az angol admirális közötti konfliktusokról számolt be D. P. Tatyiscsev 1813 májusában I. Sándornak írt jelentésében. Az orosz diplomata szerint Nagy-Britannia éppen úgy viselkedik a szicíliai uralkodóval, ahogyan

⁷⁸³ I. (Bourbon) Ferenc (1777–1830) IV. Ferdinánd és Mária Karolina fia volt, 1778-tól a nápolyi és szicíliai trón várományosa. Jó oktatásban részesült, főként a természettudományok, azon belül is a botanika érdekelte. 1806-ban Basilicata, majd Calabria területén megpróbált ellenállást szervezni a francia előrenyomulással szemben, sürgette a nép háborúban való részvételét, de kísérletei nem hoztak sikert és elhagyta a félszigetet. 1812-ben nyomást gyakorolt apjára, hogy megkapja a szicíliai ügyek irányítását és Ferdinánd ennek engedve, helyettesének nevezte ki. 1815-ben Ferdinánd megvonta fiától a régens címet és ismét magához vette az uralkodói hatalmat. A liberális nézetekkel szimpatizáló Ferenc örömmel fogadta 1820-ban a nápolyi forradalmat és miután Ferdinánd ismét kinevezte őt régensnek, hónapokon át igyekezett elérni a forradalom eredményeinek konzerválását. Próbálkozásait nem koronázta siker, 1821-ben az osztrák csapatok bevonulása véget vetett a nápolyi alkotmányos rendszernek. 1825. január 3-án meghalt I. Ferdinánd és Ferenc lépett trónra, de ekkorra már nem sok nyoma maradt liberális eszméinek. Leginkább a konzervativizmus jellemezte uralkodását 1830. november 8-án bekövetkezett haláláig.

⁷⁸⁴ ZAMOYSKI 2015. 237–238.; LEFEBVRE 1975. 391.

Napóleon tette a spanyol királlyal.⁷⁸⁵ Tatyiscsev szerint Bentinck tettei arról tanúskodnak, hogy Nagy-Britannia nyíltan Szicília megszerzésére törekedik, de annak elérése a béketárgyalásokon nehezen lesz megvalósítható, hiszen már Málta hovatartozása is hosszú éveken át elhúzódó vitát generált.⁷⁸⁶ Meglátása szerint Szicília kérdése nem lehet közömbös I. Sándor számára, mert „amint az angol uralom meg fog szilárdulni Szicílián, az Ön befolyása Görögországra komoly akadályokkal fog találkozni.”⁷⁸⁷

Mária Karolina a Szicílián töltött időszakban számos reformtervezetet javasolt Ferdinándnak, de ezek nem valósultak meg és a királynő 1813-ban elhagyta a szigetet és Bécsbe utazott.⁷⁸⁸ Mocenigo szicíliai orosz követ 1814 májusában tájékoztatta Rumjancev külügyminisztert Palermóból, hogy a királynő és a Bécsben lévő szicíliai diplomaták április 23-i levele azt a reményt keltette IV. Ferdinándban, hogy lehetősége van a nápolyi trónja helyreállítására.⁷⁸⁹ Az orosz diplomata szerint Ferdinánd „a szicíliai ügyek (...) iránt, úgy tűnik, egészen elvesztette érdeklődését, azért, hogy kizárólag Nápolyi Királyságával foglalkozzon, úgy vélve, (...) hogy Szicília nem éri meg mindazokat a kellemetlenségeket, melyeket az utóbbi időben elszenvedett miatta.”⁷⁹⁰ A diplomata beszámolt az új parlament megnyitásáról, melynek alsó házában „az új rend” hívei kerültek többségbe, ellentétben a főrendi házzal, és a diplomata meglátása szerint Bentinck „visszatérése után, valószínűleg, kénytelen lesz meghozni bizonyos rendkívüli intézkedéseket”.⁷⁹¹ Mocenigo megjegyezte, hogy a független Szicília hívei nem igazán veszik figyelembe a sziget nehéz körülményeit, például csak súlytalan nemzeti milíciával rendelkezik, nincs flottája, üres a kincstára, és a Nápolyi Királysággal való dinasztikus uniót a sziget politikai függetlensége számára „semmilyen jelentőségűnek” sem tartják.⁷⁹²

Ausztria hadba lépése a szövetségesek oldalán megnyitotta az itáliai hadszínteret, Metternich már 1813. november 19-én magabiztosan ezt a kijelentést tette: „A szövetségesek sikerei minden képzelen felülmúlnak. Egész Németországnak urai vagyunk, és hamarosan uralni fogjuk Itáliát is.”⁷⁹³ A kijelentés ekkor még elhamarkodott volt, az itáliai alkirály és a

⁷⁸⁵ ВПР I/7. Док. 87. Д. П. Татищев Александру I. Лондон, 9 (21) мая 1813 г. 210.

⁷⁸⁶ Bentinck azt tervezte, hogy Bourbon Ferdinánd visszatér Nápolyba, katonai segítség fejében Szicília Nagy-Britanniához kerül és alkirályi minőségben ő fogja kormányozni a szigetet. STACTON 1975. 64.

⁷⁸⁷ „как только английское владычество утвердится в Сицилии, Ваше влияние на Грецию встретит серьезные помехи.” In In ВПР I/7. Док. 87. 210.

⁷⁸⁸ NIEDERHAUSER–KAMENSZKIJ 2000. 112.

⁷⁸⁹ ВПР I/7. Док. 277. Посланник в Сицилии Г. Д. Мочениго министру иностранных дел Н. П. Румянцеву. Палермо, 12 (24) мая 1814 г. 690–692. 691.

⁷⁹⁰ „о сицилийских делах, (...), и которыми он, кажется, совсем перестал интересоваться, чтобы заниматься исключительно своим Неаполитанским королевством, считая, (...), что Сицилия не стоит всех неприятностей, какие он претерпел из-за нее в последнее время.” In uo.

⁷⁹¹ „после его возвращения будет, возможно, вынужден принять некоторые чрезвычайные меры” In uo.

⁷⁹² ВПР I/7. Док. 277. 692.

⁷⁹³ Metternich leveléből idézi ZAMOYSKI 2015. 141.

nápolyi király hadserege még Napóleon oldalán harcolt. Az osztrák kancellár igyekezett ezeket az uralkodókat a szövetségesek oldalára állítani, de Eugène Beauharnais-t nem sikerült erre rávennie⁷⁹⁴ és 1814. február elején a herceg itáliai–francia hadserege véres ütközetet vívott Heinrich von Bellegarde osztrák tábornokkal a Mincio folyónál. Jóllehet a nápolyi király szövetségi szerződést írt alá Ausztriával 1814. január 11-én, azonban Murat nem egyesült az osztrák haderővel, hanem a szerződés titkos cikkelyeiben neki ígért Pápai Állam ellen vonult, majd Toscanában megállt és az uralma alatt egyesített Itália eszméjét kezdte hirdetni.⁷⁹⁵

Az osztrák–nápolyi szerződéshez hasonló angol–nápolyi konvenciót 1814. február 3-án kötötték meg. Az Ausztria és a királyság közötti szerződés titkos cikkelye javaslatot tett Oroszországnak a csatlakozásra, ami alapján az orosz kormány felajánlotta a Nápolyi Királyságnak szövetség megkötését „*az európai végleges béke eléréséhez*”.⁷⁹⁶ A tervezet kötelezte a feleket, hogy előzetes megállapodás nélkül sem fegyverszünetet, sem békét nem kötnek Franciaországgal, a Nápolyi Királyság köteles hadsereget küldeni a szövetségesek számára és minden nápolyi kikötőt megnyitni az orosz hajók előtt. A titkos cikkelyekben a cár segítségnyújtást vállalt volna a Murat és a IV. Ferdinánd közötti kapcsolatok rendezésében.⁷⁹⁷

I. Sándor nem szignálta a dokumentumot, hanem Chaumont-ból írt levelében 1814 márciusában A. D. Balasov⁷⁹⁸ altábornagyot küldte a királyságba, hogy ott további tárgyalásokat folytasson Gallo márkival a tervezetről és csak akkor írja alá, ha megbizonyosodott arról, hogy a nápolyi király minden tőle elvárható erejével részt kíván venni a harcokban. A cár nem tulajdonított nagy jelentőséget Murat szövetségesekhez csatlakozásának, a nápolyi hadsereg lehetséges hadműveleteit nem értékelte túl sokra, mert a tengerpart angolok elleni védelmének ürügyén nem voltak tevékenyek, azonban a Nagy-Britanniával kötött fegyverszünet után ez az indok alaptalanná vált. I. Sándor lehetségesnek tartotta, hogy Murat békét kíván kötni Londonnal, de a IV. Ferdinánd király iránti kötelezettségek miatt az angol közvélemény ezt nem támogatná, és a nápolyi király számára ez ürügy lehetne a hadserege országán belül tartásához.⁷⁹⁹ Emiatt utasította Balasovot, hogy bizonyítékokkal támassza alá a nápolyi kormány az aktív hadműveletek folytatására irányuló szándékát, mert, annak ellenére, hogy Ausztriának „*nem*

⁷⁹⁴ Eugène apósa, I. Miksa bajor király itáliai érdekei megvédését és királyi címet ígért neki, ha cserbenhagyja Napóleonot. A herceg elutasította ezt a javaslatot is: „*Igazán sajnálom, hogy nemet kellett mondanom a királynak. Tagadhatatlan, hogy a császár csillaga kezd hanyatlani, de ez csak eggyel több ok arra, hogy akik javakat kaptak tőle, hűségesek maradjanak hozzá.*” Idézi STACTON 1975. 61. Napóleonhoz írt levelében így fogalmazott: „*Elégge nagyra becsülöm Bajorország királyát ahhoz, hogy már eleve biztos lehessenek: szívesebben látja vejét egyszerű, de becsületes polgárnak, mint királynak és áruónak.*” Idézi STACTON 1975. 62.

⁷⁹⁵ ZAMOYSKI 2015. 239.; ДЕБИДУР 1947. 37–38.

⁷⁹⁶ Idézet helye ВПР I/7. Прим. 319. 788.

⁷⁹⁷ Uo.

⁷⁹⁸ A. D. Balasov (1770–1837) 1810–1819 között Oroszország rendőrminisztere volt, 1812-ben I. Sándor őt küldte Napóleonhoz tárgyalni, azok eredménytelensége után visszatért az orosz uralkodóhoz. 1814-ben Nápolyba kellett utaznia rendkívüli küldöttséggel Joachim királyhoz, innen a nyár folyamán Bécsbe távozott.

⁷⁹⁹ ВПР I/7. Док. 239. 610.

sürgős azonnal meghatározni Itália sorsát”,⁸⁰⁰ Oroszország szándéka az, hogy a kontinens minden állama mielőbb csatlakozzon a Franciaország elleni harchoz, és ezt követően erőfeszítéseikre tekintettel mindannyian „*igazságos jutalmat*” kapjanak.⁸⁰¹ Sándor említést tett IV. Ferdinánd Nápolyi Királyságban élő híveinek arról a feltételezéséről, miszerint Murat csak Napóleon kívánságára közelít a szövetségesekhez.⁸⁰² 1814. március 14 (26) -i levelében Balasov tájékoztatta az orosz kormányt, hogy megérkezett Bellegarde osztrák tábornok főhadiszállására, és jelentette, hogy az osztrák–nápolyi szövetségesi szerződés ratifikálása után Murat megkezdte a hadműveleteket a napóleoni csapatok ellen, azonban Bentinck látogatást tett a nápolyi királynál és ellenséges pozíciót foglalt el vele kapcsolatosan, ami után Murat beszüntette hadműveleteit és gyanakvóvá vált szövetségeseivel szemben.⁸⁰³ Nem tudni pontosan, hogy mi történt Bentinck és Murat személyes találkozásánál, de bizonyára konfliktusba kerültek egymással. Castlereagh „*túlságosan zavarosnak találta az itáliai helyzetet*”,⁸⁰⁴ ezért az angol tábornok nagy mozgástérrel rendelkezett Itáliában és egyébként sem kedvelte a francia marsallt, főleg mert mindkettejüknek megvolt az Itáliára vonatkozó saját elképzelése. Castlereagh elhatárolódott Bentinck-től és kifejtette, hogy nem kívánja több alkotmány megszületését Itáliában, és a spanyol, francia, holland és szicíliai alkotmányok eredményeinek kiváráására intett.⁸⁰⁵ Bentinck Murat-t árulónak tartotta, és utóbbi tudta, hogy az angol admirális nem túl hízelgő véleménnyel van róla, ezért vigyázott arra, hogy továbbra is megmaradjanak Napóleonhoz fűződő kommunikációs csatornái. Napóleon szintén nem volt jó véleménnyel Murat-ról, de utóbbi megnyugtatta, hogy kettős játékot játszik, a britekkel és osztrákokkal csak időnyerés céljából kötött szövetséget, és biztosította, hogy hadserege nem fog harcolni Franciaország ellen.⁸⁰⁶

Az orosz kabinet Napóleon lemondása után utasította Balasovot, hogy szüntesse be a szerződésről folytatott tárgyalásait Murat-val. Az altábornagy befejezettnek tekintette rendkívüli küldöttségét Nápolyban és Bécsbe utazott. Helyét F. V. Tyll van Seroskerken báró⁸⁰⁷ vette át, akit 1814 októberében az orosz külügyminisztérium visszahívott Nápolyból, de Nesselrode utasítására ezt nem közölte nyíltan a nápolyi udvarral, hanem magánügyeire

⁸⁰⁰ „*не терпится немедленно определить судьбу Италии*” In uo.

⁸⁰¹ Uo.

⁸⁰² Uo.

⁸⁰³ ВПР I/7. Прим. 342. 792.

⁸⁰⁴ ZAMOYSKI 2015. 240.

⁸⁰⁵ DAVIS 2006. 262–263.; ZAMOYSKI 2015. 241. Castlereagh 1814 elején szakított a liberális propagandával, amit jelez Bentinck 1814. július 16-i visszahívása is. PETE 2018. 80.

⁸⁰⁶ DAVIS 2006. 262.

⁸⁰⁷ F. V. Tyll van Seroskerken (Tyll von Serooskerken, oroszul: Тейл-фан-Сероскеркен, született: 1772) Hollandiából származott, 1803-tól orosz szolgálatban állt. 1810–1812 között rendkívüli megbízatásokkal Bécsben látott el diplomáciai feladatokat, 1814–1817 között pedig rendkívüli követséggel a nápolyi udvarban, majd Rómában szolgált követként. Ezt követően 1818-tól 1821-ig Brazíliában volt követ.

hivatkozva jelentette be ideiglenes Bécsbe utazását. Legközelebbi levelében Nesselrode tájékoztatta a bárót, hogy „császári őfelsége nem szándékozik többé diplomáciai képviselővel rendelkezni ennél az udvarnál, mindazonáltal szükségesnek tartja egyelőre elkerülni a formális visszahívást.”⁸⁰⁸

1814. április 16-án Eugène herceg fegyverszünetet írt alá az Itáliai Királyság területére vonatkozóan, majd a francia sereg elhagyta Itáliát. Itáliai hazafiak egy része brit védnökség alatti lombardiai királyság megteremtését kívánta a területen, többen inkább a Ferenc főherceg uralma alatti osztrák fennhatóságot helyezték előtérbe. Bellegarde április 20-án forradalmat szított Milánóban, majd a rend helyreállítása ürügyén bevonult a városba és Észak-Itália nagy része osztrák uralom alá került.⁸⁰⁹

Napóleon hatalmának visszaszorulásával a szárd király is lehetőséget kapott Szardínia elhagyására és a visszatérésre Piemontba.⁸¹⁰ A nagyhatalmak egyetértettek abban, hogy el kell kerülni újabb francia hegemonia megteremtésének lehetőségét és Franciaország köré a szomszédos államokból védősorompót kell létrehozni, melynek egyik részét a területileg megnövelt Szárd-Piemonti Királyságnak kell alkotnia.⁸¹¹ A szárd diplomácia a királyság területi megnövelésén túl is számított az orosz pártfogásra, az itáliai osztrák túlsúly

⁸⁰⁸ Nesselrode 1814. október 13 (25) -i leveléből származó idézet helye ВІР І/7. Прим. 320. 788.

⁸⁰⁹ ZAMOYSKI 2015. 241.

⁸¹⁰ ВІР І/7. Прим. 262. 772.

⁸¹¹ Piemont már 1793-ban nemzetközi kongresszus összehívását javasolta, amely lehetővé tette volna számára Genova megszerzését. (BERTI 1959. 144–145.)

A király Genovában értesült arról, hogy létezik egy tervzet, amely rá akarja őt kényszeríteni a Savoyáról való lemondásra, és ennek kapcsán kifejezte P. B. Kozlovskij orosz diplomatának, hogy nem áll szándékában lemondani az ősi birtokáról, ami nélkül egyébként sem tudná teljesíteni „az *Alpok örének*” feladatát. Kozlovskij ezeket az értesüléseket nem látta megalapozottnak, mivel I. Ferenc a jó szomszédi és baráti kapcsolatok megteremtésére tett javaslatot és rendelkezésére bocsátotta Bubna gróf hadseregét, azonban a király kinyilvánította szándékát, hogy I. Sándor védelme alá kívánja helyeztetni magát abban az esetben, ha bármilyen tervzet kárt akarna okozni az érdekeinek. (ВІР І/7. Док. 271. П. Б. Козловский К. В. Нессельроде. Генуя, 1 (13) мая 1814 г. 676–677.)

A szárd király 1814. május 20-án bevonult Torinóba és nyilvánosan megköszönte I. Sándor pártfogását száműzetése idején. (ВІР І/7. Прим. 359. 794.) Ugyanezen a napon kelt levelében Kozlovskij már arról számolt be, hogy Viktor Emánuel az osztrák csapatok eltartási költségei és az általuk végrehajtott rekvirálások miatt a haladéktalan kivonásukat kéri birtokairól és ehhez a cárr támogatását. (ВІР І/7. Док. 274. Посланник в Сардинии П. Б. Козловский К. В. Нессельроде. Турин, 8 (20) мая 1814 г. 680–682. 681.)

Az Itáliába frissen visszatért uralkodót rendkívül nyugtalanították a hírek, miszerint az osztrákok tartósan maradni akarnak Piemont legfontosabb pontjain. P. B. Kozlovskij beszélt erről az osztrák tábornokokkal, de sejtelmes viselkedésükből csak a „*Savoya sorsával kapcsolatos bizonytalanságot*” tudta leszűrni. Tőlük sokkal nyíltabban fogalmazott Bentinck, akivel Kozlovskij Noviban folytatott beszélgetést Itália helyzetéről. Az admirális javasolta, hogy a szárd király mozgósítsa minden haderejét pozíciója megerősítéséhez, valamint kifejtette reményét, hogy a király kormányzása „*alkotmányos és liberális lesz*”, ami nélkül a tartós európai béke megoldhatatlan. Kozlovskij beszámolt továbbá arról, hogy Joachim Murat Nápolyban tartózkodása aggodalommal tölti el a szárd uralkodót és továbbra is bízik a királysága orosz diplomáciai támogatással elért területi növekedésében. (ВІР І/7. Док. 274. 682.)

megakadályozását kívánták elérni cári támogatással.⁸¹² P. B. Kozlovskij⁸¹³ torinói orosz követ javaslata ellenére szárd–orosz megállapodást nem írtak alá, de az orosz diplomácia támogatásával Piemont kitért az osztrák szövetségesi szerződés megkötése elől.

Az itáliai államok jövőbeli kormányformájának a cári kormányzat is nagy figyelmet szentelt. I. Sándor a korábbi törekvéseinek megfelelően támogatta, hogy IV. Ferdinánd király reformokat vezessen be. 1814 júniusában beszélgetéseket folytatott Párizsban Lajos Fülöp orleansi herceggel⁸¹⁴ Szicília kérdéséről, aki továbbította a cári álláspontot Ferenc szicíliai trónörökösnek. Az orleansi herceg és az orosz uralkodó javaslatainak megfelelően a trónörökös igyekezett rávenni apját, hogy lemondjon a korábbi, nem túl eredményes kormányzási

⁸¹² 1814. június 16 (28) -i levelében Kozlovskij arról értesítette Nesselrodet, hogy Bellegarde osztrák tábornok szavai szerint a bécsi udvar szeretné meggyőzni I. Viktor Emánuel, hogy belépjen az osztrákok „föderatív rendszerébe, mely Ausztriát Itália teljhatalmú őrnökjévé tehetné.” („в его федеративную систему, что сделало бы Австрию полновластной хозяйкой Италии.” In Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая 1801–1815 гг. Том 8. Май 1814 г. – ноябрь 1815 г. Издательство политической литературы. Москва, 1972. Док. 15. Посланник в Турине П. Б. Козловский К. В. Нессельроде. 16 (28) июня 1814 г. 29–31. 30.)

A követ szerint a szárd uralkodó két–három hónap múlva 20.000 fős harcedzett hadsereggel fog rendelkezni és legalább ugyanekkora mértékű népfelkeléssel, ezért azt feltételezi, hogy a bécsi és a párizsi kabinetek keresni fogják vele a szövetséget. Kozlovskij javaslata szerint „nagyon fontos volna megelőzni őket és megkötni egy ilyen szövetséget” („было бы крайне важно предупредить их и заключить такой союз” In uo.) a királysággal, amely a cár „rendelkezésére bocsátana 40.000 fős hadsereget Itáliában, amely rendkívül hasznosnak mutatkozna, ha Oroszország valamikor (amitől isten mentsen) támadásnak lenne kitéve Ausztria oldaláról, vagy ha Franciaország szeretné megzavarni Európa nyugalalmát.” („Он предоставил бы в распоряжении нашего августейшего государя 40-тысячную армию в Италии, которая оказалась бы чрезвычайно полезной, если бы (от чего боже упаси) Россия когда-нибудь подверглась нападению со стороны Австрии или если бы Франция хотела нарушить спокойствие Европы.” In uo.)

A diplomata a királysággal kötendő szövetség védelmi jellegét hangsúlyozta, amely nem követelne I. Sándortól semmilyen olyan áldozatot, amit nem tenne meg a szövetség nélkül is, mivel Oroszország érdekelt Piemont védelmében és a hamarosan felállításra kerülő európai béke biztosításában. Kozlovskij meglátása szerint az Orosz Birodalomnak továbbra is érdekében áll a királyság függetlenségének biztosítása, s ha lemond a védelmi szövetség megkötéséről, akkor a Piemont érdekében kifejtett tetteiért cserében semmilyen előnyt nem szerezhet magának. Azonban efféle megállapodás megkötésével I. Sándor „garantálhatja magának megbízható és erős szövetségest arra az esetre, ha sajnos, háború kezdődne Ausztriával, mert a király a legsebezhetőbb oldalról támadhat rá erre a birodalomra és folytathat ott felforgató tevékenységet, ami rákényszerítené Ausztriát vagy Itália elhagyására, vagy ott tartani annak megvédéséhez hatalmas hadsereget.” („обеспечил бы себе надежного и сильного союзника на тот случай, если, к несчастью, начнется война с Австрией, так как король может напасть на эту империю с наиболее уязвимой стороны и произвести диверсию, которая заставила бы Австрию или покинуть Италию, или держать там только для обороны мощную армию.” In ВПР I/8. Док. 15. 30–31.)

A szövetség hatékonyságát tovább növelné Nagy-Britannia csatlakozása és Genova Piemonthez csatolása. „Ily módon, a császár rendelkezne Itáliában olyan csapatokkal, melyek semmibe sem kerülnének neki és melyekkel mindig rendelkezhetne.” („Таким образом, император располагал бы в Италии войсками, которые ничего не стоили бы ему и которыми он всегда мог бы располагать.” In ВПР I/8. Док. 15. 31.)

Kozlovskij szerint megköthető e megállapodás úgy, hogy az osztrák és a francia kabinetnél ne váltson ki nyugtalanságot, és a szárd király tudára lehet adni, hogy Oroszország támogatja Genova Piemonthez csatolása mellett az angol–orosz–szárd, vagy csak a szárd–orosz szövetség megkötését. (Uo.)

⁸¹³ P. B. Kozlovskij (1783–1840) herceg, 1801-ben lépett be a Külügyi Kollégiumba. 1808 októberében Ja. G. Lizakevics lemondott a követi posztról Cagliariiban és 1810-ben Kozlovskij kapott oda kinevezést. 1814-ben Bécsben ismerkedett meg I. A. Kapodisztriasszal és baráti kapcsolat alakult ki közöttük. 1812–1818 között a Szárd-Piemonti Királyságban volt követ és liberális nézetei miatt a szárd udvar többször kérte visszahívását, amit az orosz kabinet sokáig nem teljesített. 1818 és 1820 között Württembergben és Badenben látott el követi feladatokat, majd a Külügyi Kollégiumban szolgált 1827-ben történt nyugdíjazásáig.

⁸¹⁴ Orleansi Lajos Fülöp herceg (1773–1850), aki 1830–1848 között Lajos Fülöp néven Franciaország királya volt.

módról.⁸¹⁵ Ferenc trónörökös Bentinck támogatásával emlékiratot állított össze Ferdinándnak, melyben megkérte, hogy a kormányzás nehézségeinek elkerülése érdekében segítse az új parlament munkáját, vegye magára Szicília kormányzását és fogadja el az 1812. évi alkotmányt. A trónörökös azon a véleményen volt, hogy ezek az intézkedések a nápolyi trón újbóli birtokbavételét készítették elő.⁸¹⁶ A Palermóban szolgálatot teljesítő orosz követ, Mocenigo beszámolt arról, hogy Ferdinánd király az orosz uralkodó sugalmazásai ellenére nem értett egyet azzal, hogy amennyiben visszakerül hozzá a Nápolyi Királyság ott is alkotmányos formában uralkodjon, de hajlandónak mutatkozott *„császári őfelsége liberális szándékainak teljesen megfelelő kormányzati rendszert felállítani”*.⁸¹⁷ A követ beszámolója alapján Szicílián nagy méreteket öltöttek a pártviszályok, az I. Sándor megbízásából az orleansi hercegen keresztül Ferdinándnak átadott javaslatokat az ellenzék olyan fényben tüntette fel, mintha a cár elítélte volna a király liberalizmustól messze álló magatartását és a sorsára hagyta volna őt. Az indulatok annyira elszabadultak, hogy a polgárháborús helyzetben a király inkább elnapolta a parlament megnyitását. Mocenigo arra is felhívta az orosz kabinet figyelmét, hogy Ferenc trónörökös Bentinck tudtával és jóváhagyásával készítette el Ferdinándnak szánt feljegyzését és követelte, hogy az admirális is ellássa kézjegyével, hogy ezzel nyomatékosítsa a királyban, *„hogy a korábbi megállapodásoknak megfelelően csak a londoni udvar tudtával és jóváhagyásával veheti újra a saját kezébe a kormányrudat”*.⁸¹⁸

A Nápolyi Királyságot érintően az uralkodó személyének végleges meghatározása vált a legfontosabb feladattá. F. V. Tuyll van Seroskerken vezérőrnagy 1814. szeptember 9 (21) -én részletes jelentést tett az orosz kabinetnek a kérdést övező, valamint az általános nápolyi hangulatról. Joachim király a szövetséges udvarokkal kötött megállapodásainak köszönhetően őrizte meg koronáját (mert így akarták elkerülni, hogy a Bourbonok nápolyi ága ne növelje tovább a dinasztia hatalmát), azonban az egykori marsall uralkodásával a királyság menedéket adhat a Bourbon dinasztia ellenségei, Napóleon hívei és az itáliai hazafiak számára, ugyanakkor a nápolyiak nagy része Ferdinánd király visszatérését óhajtja. A követ az uralkodó személyéről szóló kérdést fontosnak, de nem akkora jelentőségűnek ítélte, amely szakadáshoz vezethetne a szövetségesek között: *„vitathatatlan, hogy a szicíliai ház helyreállításáról vagy a jelenlegi király megerősítéséről szóló kérdés nem tűnik oly fontosnak, hogy elhidegülést, sőt éles*

⁸¹⁵ ВПР I/8. Док. 16. Посланник в Палермо Г. Д. Мочениго министру иностранных дел Н. П. Румянцеву. 18 (30) июня 1814 г. 31–34. 33.

⁸¹⁶ ВПР I/8. Прми. 14. 621.

⁸¹⁷ „вполне расположен установить порядок правления, целиком отвечающий либеральным намерениям е. и. в-ва.” In ВПР I/8. Док. 16. 34.

⁸¹⁸ „что в соответствии с предыдущими соглашениями он может вновь взять в свои руки бразды правления лишь с ведома и согласия лондонского двора” In ио.

ellentmondásokat váltson ki a szövetséges udvarok között”,⁸¹⁹ de el akarta kerülni az ügy forradalom vagy háború útján történő megoldását. Tuyll van Seroskerken egyetértett a királyságban uralkodó nézettel, miszerint „amíg Napóleon Elba szigetén marad, amíg nem szállítják el bárhová kicsit távolabb Itáliától és Franciaországtól, mindig lesz ok aggódni a nyugalom miatt mindkét országban, különösen Itáliában. Egyáltalán nem kételkedem, hogy veszélyes kapcsolatokat tart fenn számtalan elégedetlenkedővel Itáliában, akiknek pillantásai állandóan felé irányulnak, mert reményt fog nekik nyújtani”.⁸²⁰ Többen úgy vélték, hogy Napóleon támogatói segítségével az első adandó alkalommal felfordulásokat fog előidézni Lombardiában, és bizonytalan, hogy ekkor Murat miként fog viselkedni, mert „a rokonság, a barátság, a hála és a hűség kötelékei, melyek összekapcsolják Napóleonnal Joachim király családját, utóbbi előbb vagy utóbb olyan útra csábíthatják, amire ő, talán, most nem is gondol.”⁸²¹ Tuyll van Seroskerken arra is figyelmeztette az orosz udvart, hogy a nápolyi tábornokok szintén Napóleon oldalán állnak, ezért különösen veszélyes Elba szigetén hagyni az egykori uralkodót. A követtel egyetértett Gallo herceg is, aki szerint „Bonaparte elfoglaltságai nem fognak memoárok írására korlátozódni”,⁸²² ezért szükségesnek tartotta, hogy az angol flotta a szigeten zajló minden eseményt nyomon kövessen, főként a titkos levelezéseket. Az orosz diplomata meglátása szerint, amennyiben a bécsi kongresszus visszajuttatja a nápolyi trónt Ferdinándnak, a nápolyi hadseregére nem lehet majd számítani. Murat 80.000 fős hadsereggel rendelkezik, ezért a követ csapatösszevonást javasolt Nápolyban, Szicíliáról és Korfuról is, mert „A külföldi hadseregére szükség lesz nem csak ahhoz, hogy gyorsan leszámoljon mindenféle katonai ellenállással, hanem a rend fenntartásához is a könnyen felizgatott és fosztogatásra hajlamos lakosság körében”.⁸²³ Emellett célszerűnek tartotta Nápolyhoz erős flottát küldeni, de nem deszant céljából, hanem azért, hogy szükség esetén el tudja foglalni a várost és megakadályozza a lakosság forrongását. Ennek megvalósításához a szövetségeseknek manifesztumokat kell kibocsátani, melyben garantálják

⁸¹⁹ „вопрос о восстановлении сицилианского дома или утверждении нынешнего короля не является столь важным, чтобы вызвать охлаждение и тем более резкие разногласия между союзными дворами” In ВПР I/8. Док. 44. Генерал-майор Ф. В. Тейль-фан-Сероскеркен К. В. Нессельроде. Неаполь, 9 (21) сентября 1814 г. 96-102. 100.

⁸²⁰ „пока Наполеон остается на острове Эльба, пока его не перевезли куда-нибудь подальше от Италии и Франции, всегда будут основания опасаться за спокойствие в этих двух странах особенно в Италии. Я несколько не сомневаюсь, что он поддерживает опасные сношения с многочисленными недовольными в Италии, чьи взгляды постоянно устремлены на него, что он падает им надежды” In uo.

⁸²¹ „что узы родства, дружбы, признательности и преданности, связывающие с Наполеоном семью короля Иоахима, рано или поздно могут увлечь последнего на такой путь, о котором он сейчас, возможно и не помышляет.” In uo.

⁸²² „занятия Буонапарте не ограничатся писанием мемуаров” In ВПР I/8. Док. 44. 101.

⁸²³ „Иностранная армия окажется необходимой не только для того, чтобы быстро покончить со всяким военным сопротивлением, но и для поддержания порядка среди легко возбуждающегося и склонного к грабежу населения” In uo.

az amnesztiát és a békés magatartást. Hasonló deklarációt kell kiadnia a szicíliai dinasztia nevében is, azonban a dokumentumoknak hangsúlyoznia kell, hogy a nyugalom megzavarói hálálbüntetésben részesülnek, a külföldi csapatok főparancsnokának pedig széles jogkörű meghatalmazással kell rendelkeznie a nyugalom biztosítása érdekében. Tuyll van Seroskerken jelentésében azt is áttekintette, mi várható, ha a bécsi kongresszus Murat királyi címe megtartása mellett foglal állást. *„Ha Bonaparte Elba szigetén fog maradni, akkor Ausztria és más állam sem támaszkodhat, úgy vélem, végül, teljesen a fent említett királyra. De, úgy vélem, ha Napóleont távolabbra viszik, akkor Ausztria ennek az uralkodónak a személyében olyan szövetségest fog találni, aki kivétel nélkül minden háborúban kész segíteni neki, hogy lehetősége legyen rátámadni a Római Államra annak reményében, hogy annak kárára megnövelje saját birtokait.”*⁸²⁴ Amennyiben Ausztria és a nápolyi állam között konfliktus keletkezik a jövőben, a követ szerint Murat fel fogja használni a körülményeket királysága területének és befolyásának megnövelésére Itáliában, akár Ausztria ellenében is. Joachim király egyelőre *„a mértékletesség nyelvén beszél és nyilatkozik saját óhajairól”*,⁸²⁵ de az orosz diplomata szerint ez csak ideiglenes állásfoglalás, és azt a titkos célt tűzte ki maga elé, hogy idővel Itália legnagyobb államává váljon és ezt az elképzelést támogatják Murat tábornokai. Erre utal az is, hogy az osztrák hadseregből dezertáló itáliai származású katonákkal folyamatosan növeli a hadseregét. A követ szerint Murat és miniszterei is elismerően nyilatkoznak az Orosz Birodalommal és Nagy-Britanniával kötött szövetség fontosságáról, de a nápolyi udvar képtelen bölcsességgel és szilárdsággal tartani magát ehhez a politikához. Ezért a Nápolyt érintő jövőbeli orosz álláspontot a következőképpen értékelte: *„Oroszországnak nem kell abba a reménybe ringatnia magát, hogy Joachim király személyében hasznos szövetséggel rendelkezik, mivel az udvarunk semmilyen körülmények között sem lehet érdekelt a pápa világi hatalmának megsemmisítésében, amire Nápoly mindig törekedni fog ábrándjaiban, ha pedig lehetőség fog adódni, akkor cselekedeteiben is. Ezért úgy gondolom, hogy a Nápolyval való kapcsolataink sohasem lesznek sem túl közeli, sem hasznosak az egyensúly fenntartásához és azok mindig teljes egészében alárendeltek Ausztria állapotának.”*⁸²⁶ Tuyll van Seroskerken az

⁸²⁴ „Если Буонапарте останется на острове Эльба, то ни Австрия, не любая другая держава не смогут, мне думается, в конечном итоге вполне положиться на вышеназванного короля. Но я считаю, что если Наполеона удалят, то Австрия получит в лице этого государя союзника, готового помогать ей во всех без исключения войнах, лишь бы иметь возможность напасть на Римское государство в надежде увеличить за его счёт свои владения.” In uo.

⁸²⁵ Uo.

⁸²⁶ „что Россия не должна льстить себя надеждой иметь в лице короля Иоахима полезного союзника, ибо наш двор ни при каких обстоятельствах не может быть заинтересован в уничтожении светской власти папы, к чему Неаполь всегда будет стремиться в мечтах, а если представится возможность, то и на деле. Поэтому мне думается, что наши отношения с Неаполем никогда не будут ни слишком близкими, ни полезными для поддержания равновесия и что они всегда будут подчиненные видам Австрии.” In ВІР І/8. Док. 44. 102.

orosz–nápolyi kapcsolatok mielőbbi rendezéséhez szükséges feladatokat is sorra vette. Kiemelte, ha Oroszországnak nem áll érdekében, hogy Nápoly fontos haderővel rendelkezzen, akkor javasolnia kell hadserege létszámának maximalizálását, mert az most legalább kétszer nagyobb, mint amit az ország erőforrásai megengednek; a Nápolyban lévő orosz követnek nyomon kell követnie az ezzel kapcsolatos határozatok pontos teljesítését; és Joachim király tudtára kell hozni, hogy milyen politikát folytathat a Pápai Állammal kapcsolatban. Fontos feladatnak tartotta a követ, hogy a Nápolyi Királyságban Ferdinánd király szimpatizánsai nyugodtan élhessenek és visszakapják elkobzott vagyonukat, és ennek megvalósulását is nyomon kell követnie a külföldi államok képviselőinek. Szükségesnek vélte minden Napóleon uralmára emlékeztető intézkedés (pl. utca- és épületnevek, a katonák francia nyelven történő vezénylése) megszüntetését. A diplomata szerint mielőbb követelni kell a nápolyi hadseregben jelentős számban szolgáló orosz állampolgárok elbocsátását.⁸²⁷

A fentieket összegezve megállapítható, hogy Oroszország a Nápolyi Királyságot érintően óvatos, kiváráásra törekvő politikát folytatott egészen Napóleon visszatéréséig. Jó kapcsolatokat ápolt a Szicíliai Királysággal, igyekezett elérni annak belső berendezkedésének alkotmányos megváltoztatását, de az elvesztett szárazföldi részek visszajuttatásának megvitatása elől kitért. Annak megoldását a kongresszuson kívánta rendezni a többi nagyhatalommal együtt, akik határozott elképzelésekkel rendelkeztek Itáliát érintően.

VI. 2. A BÉCSI KONGRESSZUS

A bécsi kongresszus 1814 szeptemberében ült össze azzal a céllal, hogy a napóleoni háborúk után rendezze Európa jövőbeli sorsát. A tanácskozáson az Oszmán Birodalom kivételével valamennyi európai állam képviseltette magát. A császárvárosban megjelent 216 küldött, valamint a néhány ezer résztvevő egész Európát reprezentálta. Az orosz, porosz, a bajor, a württembergi, a bádeni és a dán uralkodó személyesen is jelen volt Bécsben. A fő cél az volt, hogy megakadályozzák a Franciaország oldaláról történő agresszió lehetséges megismétlődését, kielégítsék saját területi igényeiket és lehetőség szerint minimalizálják a francia forradalom következményeit.⁸²⁸ A kongresszus 1815. június 9-én az *Acte Final* aláírásával záródott. Jelen dolgozatnak nem célja a kongresszus eseményeinek részletezése, mindössze a nagyhatalmak kongresszuson képviselt Itália-politikája, azok esetleges változásainak bemutatása áll szándékában, valamint azoknak a nemzetközi történéseknek a

⁸²⁷ Uo.

⁸²⁸ МАРКОВ 1989. 65–66.

kiemelése, melyek az Orosz Birodalom Dél-Itáliával fenntartott kapcsolataira hatást gyakoroltak.⁸²⁹

A kongresszus nem egyszerű békeszerződés aláírására törekedett, hanem a területrendezés mellett elveket fogalmazott meg. Nem ez volt az első ilyen törekvés Európa életében, a harmincéves háborút lezáró 1648. évi vesztfáliai béke hasonló szerepet töltött be. Az egyik fő cél az erőegyensúly felállítása volt a kontinensen, melynek meg kellett akadályoznia bármely nagyhatalom Európa feletti hegemoniájának kialakulását és Európa ellenséges politikai blokkokra történő szétesését.⁸³⁰ A kongresszus meghatározó politikai eszméi a restauráció, legitimizmus és szolidaritás voltak. A korábbi uralkodók törvényes jogainak helyreállítását, azaz a legitimizmus elvét, a kongresszus minden résztvevője támogatta, és ideológiai fegyverként került felhasználásra a forradalom és a napóleoni háborúk idején keletkezett politikai és területi változások megszüntetéséhez. „A legitimitás és az európai egyensúly azonban csak a rendezés kereteit adta, s ezeket a nagyhatalmak egytől egyig saját értelmezésük szerint akarták konkrét tartalommal megtölteni.”⁸³¹ A legitimizmus a bécsi kongresszus döntéseinek ideológiai és jogi alapjává vált, majd jelentős mértékben a Szent Szövetség politikájának is.⁸³² Mindezekről függetlenül a résztvevők leginkább saját érdekeik elérésén fáradoztak. Oroszország nem óhajtotta, hogy Európában túlzottan megerősödjön Nagy-Britannia, utóbbi pedig Ausztriával együtt féltékenyen figyelte az Orosz Birodalom befolyásának növekedését a kontinensen. A kongresszus valódi célkitűzéseit Friedrich von Gentz,⁸³³ Metternich első titkára 1815. február 12-i jelentésében úgy foglalta össze, hogy „a társadalmi rend átalakításáról”, „Európa politikai rendszerének megújításáról”, „az igazságos erőegyensúlyon alapuló szilárd békéről” szóló nyilatkozatok a népek

⁸²⁹ A kongresszus eseményeit rendkívül részletesen nyomonköveti: ZAMOYSKI 2015. 225–538. A bécsi tárgyalások diplomáciai eseményeinek áttekintéséhez ld.: ОПЛИК 1999. 118–134. A kongresszus diplomáciai történései mellett nagy hangsúlyt kap a legitimizmus elve, a tárgyalások itáliai vonatkozásairól lásd: FERRERO 2002. 50–329.

⁸³⁰ ОПЛИК 1998. 12–13.

Az erőegyensúly elve mellett több olyan elmélet és eszme létezett, amely Európa jövőbeli berendezkedésének elméleti alapjaival foglalkozott. Ld.: ORMOS–MAJOROS 1998. 22–24.

A XVIII. századtól egyre hangsúlyosabban jelent meg az „egységes Európa” és az ezzel járó „örök béke” fogalma. V. F. Malinovszkij például tervezetében egységes Itáliát, Németországot, a szlávok és a Pireneusi-félsziget népeinek egyesülését nevezte meg a béke alapjának. I. Sándor figyelmét sem kerültk el az „európai eszme”, „örök béke” fogalmai, melyek hatással voltak rá a Szent Szövetség kidolgozásánál. Az európai és orosz gondolkodók föderációról és békéről szóló eszméiről ld.: ОПЛИК 1998. 13–15. Az I. Sándort mozgató elképzelésekről, szándékairól ld. részletesen: BODNÁR 2000.a.

⁸³¹ DIÓSZEGI 1997. 55.

⁸³² ОПЛИК 1999. 118, 121.; FERRERO 2002. 50–64, 89–90.

⁸³³ Friedrich von Gentz (1764–1832) a német konzervativizmus jelentős képviselője volt. 1792-ben elfordult a francia forradalomtól és 1797-ben porosz szolgálatba lépett. 1802-től osztrák szolgálatban állt, Metternich jobbkézeként rendkívül népszerűtlen volt a liberális körökben. A bécsi kongresszuson osztrák udvari tanácsosként Metternich oldalán tevékenykedő Gentzet „Európa titkáráként” emlegették. Kontler László: „Veszélyben a köztársaság?” Burke és Gentz az európai *ancien régime* közösségének védelmében. // Frank Tibor (szerk.): Angliától Nagy-Britanniáig. Magyar kutatók tanulmányai a brit történelemről. Gondolat Kiadó, Budapest, 2004. 133–150. 150.

megnyugtatására irányultak, de „a kongresszus őszinte célja a legyőzöttek hagyatékának felosztása volt a győztesek között”.⁸³⁴

A Napóleonon győzelmet arató négyes szövetség tagjai között éles ellentétek feszültek, melyek nem csökkentek I. Sándor londoni utazása (1814. június) és a Bécsben 1814 augusztusától megkezdődött előzetes ülések idején sem. Nagy-Britanniát a kongresszuson Robert Stewart Castlereagh külügyminiszter, Charles Stewart, William Cathcart, Richard Trench Clancarty és Arthur Wellesley (1814-től Wellington hercege) képviselték. Anglia fő célja az volt, hogy egyik állam se kerüljön hegemon helyzetbe a kontinensen, illetve tengeri és kereskedelmi fölényének biztosítására törekedett. Az angol diplomáciának sikerült elérnie, hogy 1814. július 5-én Spanyolország olyan szerződést írjon alá, melyben a jelentős kereskedelmi előnyökön kívül ígéretet adott Londonnak, hogy nem újítja meg az 1761-ben a francia, spanyol, nápolyi és parmai Bourbon udvarok által megkötött „*családi szerződést*” („*Pacte de famille*”).⁸³⁵ Nagy-Britannia támogatta Észak-Itália osztrák kézbe kerülését. Annak híve volt, hogy erős, de ne kizárólagos osztrák befolyás alá kerüljön az Appennini-félsziget, és éppen csak akkora méretet öltjön, amely képes Franciaország ellensúlyát megteremteni. London támogatta Piemont Genovával való megnövelését, az angol elképzelések szerint a Szárd Királyságnak kellett megvédenie a délebbi államokat – a Pápai Államot is – a francia és a nápolyi befolyástól. Castlereagh Murat megbuktatásának híve volt, de Metternich türelemre intette őt. Azzal érvelt, hogy Ausztria szövetségeseiként a nápolyi király nem fog támadást kezdeményezni, de az elővigyázatlanágáról ismert Murat előbb-utóbb úgyis saját bukását fogja okozni. A brit külügyminiszter ennek ellenére továbbra sem vetette el a király elleni katonai akció lehetőségét.⁸³⁶

Nagy-Britannia érdekei szorosan összekapcsolódtak a Habsburg Birodalméval. Az osztrák diplomácia fő törekvése az volt, hogy gátat teremtsen Oroszország, Poroszország és Franciaország ellen, főként azért, hogy Ausztria hegemon helyzetbe kerül Németföldön és Itáliában, megőrizve közben a pozícióit a Balkán-félszigeten. Az 1812. évi bukaresti békével az Orosz Birodalom eljutott a Dunáig, Ausztria pedig igyekezett megakadályozni, hogy a Duna-torkolat ellenőrzése orosz kézbe kerüljön.⁸³⁷ Itáliát érintően a bécsi kabinet törekvései arra irányultak, hogy a félsziget feletti osztrák uralom Milánón, Velencén, Modenán, Parmán,

⁸³⁴ Idézi ОРЛИК 1998. 11.

⁸³⁵ ДЕБИДУР 1947. 44–46. A többi területet érintő brit álláspontról lásd: ДЕБИДУР 1947. 46–48.

⁸³⁶ ZAMOYSKI 2015. 243.; ДЕБИДУР 1947. 47.; DIÓSZEGI 1997. 56.; БЕРТИ 1959. 285–286.

Tarle azt emeli ki, hogy Nagy-Britannia két legfontosabb célja az volt a kongresszuson, hogy megakadályozza Lengyelország Oroszországhoz kerülését, valamint Murat eltávolítása Nápolyból és IV. Ferdinánd visszaállítása Nápoly-Szicília uralkodójaként. Ld.: TARLE é.n. 152., 161.

⁸³⁷ Taylor, A. J. P.: A Habsburg Monarchia 1809–1918. Az Osztrák Birodalom és az Osztrák-Magyar Monarchia története. Scolar Kiadó, Budapest, 1998. 42.

Firenzén és Nápolyon keresztül valósuljon meg, és lehetőség szerint Itália ne kerüljön túlzott francia befolyás alá. A félsziget több mint felére igényt tartott, a többi területet pedig kisebb államokra kívánta osztani.⁸³⁸ A Habsburg Birodalmat I. Ferenc császár és Metternich külügyminiszter képviselte a kongresszuson.⁸³⁹ Metternich politikájában Itália kiemelt szerepet töltött be, méltó hadizsákmányként tekintett rá és felismerte, hogy Ausztria akkor őrizheti meg jelentőségét Európában, ha Itáliát ellenőrzése alatt tartja.⁸⁴⁰ Az osztrák oldal igyekezett elkerülni, hogy az itáliai kérdéseket a kongresszus megvitassa. 1814 októberében felmerült egy Itáliai Bizottság felállításának gondolata, de Metternich elzárkózott a kérdés ilyen formában történő rendezése elől.⁸⁴¹ A kancellár azzal érvelt, hogy Itáliában se létrehozott, se létrehozandó politikai egységről nincs szó, hanem csak olyan félszigetről, amelyen független államok vannak, így „*ezek problémái tehát egyedi és különálló ügyek, melyeket külön kell tárgyalni*”.⁸⁴²

I. Sándor a tilsiti tárgyalásokhoz hasonlóan a császárvárosban is kivette részét a diplomáciai feladatokból, mellette A. K. Razumovszkij, G. O. Stackelberg, K. V. Nesselrode, I. A. Kapodisztriasz és Karl Heinrich von Stein⁸⁴³ képviselte az Orosz Birodalmat a kongresszuson. Oroszország számára a legfontosabb feladat a lengyel–szász kérdés megoldása volt, mellyel összekapcsolta Európa politikai átalakításának problémáit. Mivel I. Frigyes Ágost szász király végig kitartott Napóleon mellett, a Szász Királyságot a porosz és orosz oldal Poroszország kezébe kívánta juttatni, a Varsói Hercegségre pedig Oroszország formált igényt. Tudva Ausztria és Nagy-Britannia oroszellenes pozíciójáról, I. Sándor igyekezett a maga oldalára állítani Poroszországot (III. Frigyes Vilmos, Wilhelm von Humboldt és Karl August von Hardenberg képviselték a kongresszuson) és megígérte a Szász Királyság területe nagy részének porosz kézbe juttatását. 1814. szeptember 16 (28) -án Oroszország és Poroszország titkos megállapodást kötöttek, melyben a cár jóváhagyta a szász területek porosz államhoz kerülését és ígéretet tett az orosz csapatok onnan való kivonására.⁸⁴⁴ Az Itáliával kapcsolatos orosz törekvések arra irányultak, hogy Franciaország Ausztria ellensúlyaként legyen jelen a félszigeten. Az itáliai államok jövőjét érintő kérdésben I. Sándor rendkívüli szimpátiát tanúsított Napóleon mostohafia, Eugène Beauharnais felé. Itália egykori alkirálya a francia császár lemondása után elhagyta a félszigetet és édesanyja, Joséphine, az egykori francia

⁸³⁸ ДЕБИДУР 1947. 48. 62. A további osztrák törekvéseket lásd: ДЕБИДУР 1947. 48–49.

⁸³⁹ Taylor szerint inkább maga a kongresszus képviselte Metternichet: „*Metternich diplomáciai érzéke segítette át Ausztriát az 1809–1813 közötti nehéz időszakon és tette meg a birodalmat a Napóleon bukását követő európai rend központjává. A bécsi kongresszus Metternich egész működésének jelképévé vált.*” In TAYLOR 1998. 39.

⁸⁴⁰ TAYLOR 1999. 12.

⁸⁴¹ FERRERO 2002. 188–189, 193.

⁸⁴² FERRERO 2002. 199.

⁸⁴³ Karl Heinrich von Stein (1757–1831) német származású államférfi, 1812 nyarán I. Sándor meghívására Oroszországba érkezett, majd a cár képviselőtét látta el a bécsi kongresszuson, főként a német kérdésekben.

⁸⁴⁴ ФЕДОРОВ 2004. 101–102.

császárné Párizsba szólította. I. Sándor itt figyelte fel rá és barátságával tüntette ki a rendkívül szerény fiatalembert.⁸⁴⁵ A herceg iránti barátságáról tanúskodnak az instrukciók, melyekben előírta a cári meghatalmazottaknak, hogy támogassák a herceg ügyét és érjenek el számára megfelelő kárpótlást az Itáliai Királyság elvesztéséért.

Franciaországot a szövetségesek a másodrangú országok között tartották számon és XVIII. Lajos meghatalmazottja a kongresszuson, Talleyrand (1814. május 13-án kapta meg a külügyminiszteri kinevezését) éppen ezt felhasználva maga köré csoportosította a gyengébb államokat. A francia király erőteljesen támogatta a Bourbon-házhoz rokoni szálakkal kötődő uralkodókat és instrukcióiban előírta a külügyminiszternek, hogy a német kérdésben jusson megállapodásra Ausztriával, de akadályozza meg a túlzott osztrák befolyás kialakulását Itáliában. A Savoyai és a nápolyi Bourbon-házak osztrákokkal szembeni támogatása volt a feladata és ragaszkodnia kellett ahhoz, hogy a nápolyi trónon Murat helyére visszakerüljön IV. Ferdinánd. A Franciaország előtt álló fő feladat az volt, hogy kitörjön a diplomáciai elszigeteltségéből.⁸⁴⁶ A tapasztalt diplomata jól haladt a feladat végrehajtásával és hamarosan azt jelentette Bécsből XVIII. Lajos királynak, hogy „*A szavainknak lassanként súlyuk van.*”⁸⁴⁷ Az orosz diplomácia tisztában volt azzal, hogy XVIII. Lajos szándéka egy stabil európai béke megteremtése, és a király fő célja Ausztria és Poroszország minél távolabb tartása országa határaitól, és egyedül Murat Nápolyból történő kiűzéséhez fog ragaszkodni. K. O. Pozzo di Borgo⁸⁴⁸ észrevétele szerint a francia uralkodó elégedett Talleyrand tevékenységével és továbbra is a külügyek élén maradhat, amennyiben távoltartja magát a kongresszus idején a korrupciótól és a megvesztegethetőségtől.⁸⁴⁹ Talleyrand a bécsi kongresszuson „*a hasznos*

⁸⁴⁵ Amikor Robert Wilson tábornok sajnálatát fejezte ki a herceg iránt, ő eképpen nyilatkozott: „*Ami engem illet, oly szerény lépcsőn jöttem felfelé, hogy semmi bajom nem esik majd, ha le kell ereszkednem rajta.*” Idézi ZAMOYSKI 2015. 256.

⁸⁴⁶ ДЕБИДУР 1947. 54–56.; ZAMOYSKI 2015. 277.; BRIDGE–BULLEN 2005. 26.

⁸⁴⁷ Idézi ZAMOYSKI 2015. 298.

⁸⁴⁸ A korzikai születésű K. O. Pozzo di Borgo (1768–1842) altábornagy az orosz kabinet egyik kiemelkedő diplomatája volt, A. K. Razumovszkij javasolta, hogy vegyék orosz szolgálatba a tehetséges fiatalembert. 1805–1807 között rendkívüli diplomáciai feladatokat látott el Bécsben, Nápolyban és Konstantinápolyban. A tilsiti béke után visszavonult és Bécsben élt, de olyan nyíltan Napóleon ellenes pozíciót foglalt el, hogy a francia császár követelésére el kellett hagynia az osztrák fővárost. 1812-ig Londonban élt, ekkor I. Sándor kérésére újra diplomáciai szolgálatba lépett. 1814–1821 között meghatalmazott miniszter, majd 1821–1834 között nagykövet volt Párizsban. 1821-ben a cár utasítására rendkívüli követséggel a forradalom utáni Nápoly-Szicíliai Kettős Királyságban látott el rendkívüli követként feladatokat, majd 1823-ban a spanyol forradalom elfojtása után VII. Ferdinánd spanyol király udvarában. 1835–1839 között Londonban volt nagykövet.

⁸⁴⁹ ВПР I/8. Анн. на стр. 108. Полномочный министр в Париже К. О. Поццо-ди-Борго К. В. Нессельроде. 14 (26) сентября 1814 г. 108.

Utóbbi feltétel azért volt fontos, mert egyes források szerint Talleyrand hatmillió frankot kapott hálából IV. Ferdinándtól, amiért támogatta a nápolyi trónra fenntartott igényeit. 1815. júliusi jelentésében Mocenigo tájékoztatta a cári diplomáciát Talleyrand titkárának Nápolyba érkezéséről azért, hogy Ferdinánd királytól bizonyos pénzüsszeget vegyen fel, mivel a király „*titkon kötelezte magát bizonyos összeg kifizetésére hálából, amiért (Talleyrand) visszajuttatta őt a nápolyi trónusra.*” (Mocenigo 1815. július 27-én Nápolyból Nesselrode grófnak küldött leveléből idézi TARLE é.n. 163.)

közvetítő szerepében”⁸⁵⁰ lépett fel és kiemelt figyelmet fordított Itáliára. I. Viktor Emánuelnek csak lányai voltak, legidősebb lánya az osztrák származású modenai herceggel kötött házasságot, aki erős osztrák befolyás alatt állt. A királyság törvényei értelmében I. Viktor Emánuel fivére, a gyermektelen Károly Félix, majd az ő halála után Károly Albert Savoya-Carignano herceg következett a trónon. Károly Albert élvezte Franciaország támogatását és 1814. november 25-én a kongresszus elismerte trónöröklési jogát. Ez szembenállt az osztrák politikával, ami támogatta Genova Szardíniához csatolását, azért, hogy így erősítse meg Franciaországgal szemben és családi kapcsolatain keresztül igényt formált I. Viktor Emánuel és Károly Félix örökségére.⁸⁵¹

Filippo Antonio Asinari, San Marzano grófja⁸⁵² és Rossi gróf képviselték a szárd királyt, fő feladatuk az volt, hogy elérjék a királyság területi megnövelését. Spanyolországot Don Pedro Gómez Havela, Labrador márkija képviselte, aki igyekezett megakadályozni Genova Piemonthez csatolását és Parma Mária Lujzához kerülését, melyet a fontainebleau-i szerződés rögzített. Az egykori francia császárné helyett Etruria királynőjének (IV. Károly spanyol király lánya) szánta a hercegséget, melyet Spanyolország 1807-ben vesztett el és azt követően Napóleon az Itáliai Királyság részévé tette, Ausztria azonban nem kívánta Etruria kérdését a spanyol igények szerint rendezni. VII. Pius pápa Ercole Consalvi bíborossal képviseltette magát Bécsben, aki igyekezett osztrák támogatással kiűzni Murat-t az általa elfoglalt pápai tartomány területéről.⁸⁵³ A nápolyi uralkodó Ottavio Mormilet, Campochiaro herceget és Gennaro Spinellit, Cariati herceget küldte teljhatalmú megbízottként Bécsbe, a Szicíliai Királyságot Ruffo bíboros és Serra Capriola herceg képviselte. A tetterős nápolyi királynő, IV. Ferdinánd felesége, Mária Karolina már nem élhette meg Napóleon végleges bukását. 1813-ban William Bentinck lorddal történt konfrontációi után a királynő kénytelen volt elhagyni Szicíliát és Bécsbe indult. Hosszú kerülővel, Konstantinápoly–Odessza–Lemberg–Pest-Buda útvonalon érkezett meg 1814 januárjában a császári fővárosba. Tervezte felszólalását a bécsi kongresszuson, de erre már 1814. szeptember 8-án bekövetkezett halála miatt nem került sor.⁸⁵⁴ Személyével a Nápolyi-Szicíliai Királyság teljes helyreállításának pártfogója hunyt el.

Későbbi közleményében Mocenigo arról számolt be, hogy a francia külügyminiszter végül nem hat, hanem kétmillió frankot kapott szolgálataiért. Tarle ebben a történetben nem a pontos összeget tartja a legérdekesebbnek, hanem a nápolyi Bourbonokra gyakorolt francia befolyást, ami továbbra is jelentős maradt annak ellenére, hogy Metternich igyekezett az osztrák orientációra bírni őket. (Ld.: TARLE é.n. 164.)

⁸⁵⁰ ДЕБИДУР 1947. 62.

⁸⁵¹ ДЕБИДУР 1947. 67.

⁸⁵² A francia származású diplomatát Antoine-Marie Philippe Asinaré, Saint Marsan grófjaként (1761–1842) is emlegették.

⁸⁵³ ZAMOYSKI 2015. 263–264., 287.

⁸⁵⁴ <https://napolihistory.com/2016/04/17/maria-carolina-una-tesca-a-napoli/> [letöltés időpontja: 2017. 07. 10.]; NIEDERHAUSER–KAMENSZKI 2000. 112.

A bécsi kongresszust a nagyhatalmak csak néhány hetes időtartamúra tervezték, azonban a különböző álláspontok annyira nem közeledtek egymáshoz, hogy az egykori szövetségesek mindinkább egymás ellen fordultak. 1814. július 7-i feljegyzésében Pozzo di Borgo és Laharpe már arra figyelmeztették I. Sándort, hogy a Napóleon bukása érdekében tett erőfeszítéseiért cserében ne számíton semmi jóra a többi hatalom képviselőjétől.⁸⁵⁵ Oroszország számára a bécsi kongresszuson a szász és a lengyel kérdés⁸⁵⁶ játszotta a főszerepet, amely egyre egyre kiélezettebbé vált Poroszország és Oroszország, illetve a törekvéseikkel szembenálló Nagy-Britannia, a Habsburg Birodalom és a Francia Királyság között.⁸⁵⁷

A Nápolyi Királyság jövőjét érintő kérdések is megosztották a nagyhatalmokat, főként miután 1814 végén az osztrák csapatok megszállták Romagna pápai legációt és a helyzet azzal fenyegetett, hogy a Murat-val kötött 1814. január 11-i osztrák–nápolyi szerződés titkos pontja értelmében Ausztria a területet Napóleon sógorának rendelkezésére bocsátja. XVIII. Lajos a legitimizmus elvének védelmében ragaszkodott Murat elűzéséhez és a nápolyi trón Bourbon Ferdinándhoz történő visszajuttatásához. Szintén a legitimizmus elvére hivatkozva tiltakozott Talleyrand az ellen, hogy Murat képviselői részt vegyenek a kongresszuson. A francia uralkodó szerint Murat Napóleon-szimpátiája veszélyezteti az elért nyugalmat és a franciaországi restauráció biztonságát. Metternich viszont annak híve volt, hogy Nápoly Murat kezében maradjon, és arra hivatkozott, hogy a király lemondott a Napóleon iránti hűségéről és támogatta a koalíciót, illetve Ausztria és Nagy-Britannia a királysággal kötött szerződésben gyakorlatilag elismerték őt Nápoly uralkodójának.⁸⁵⁸ 1814 decemberében Metternich és Castlereagh számára egyre fontosabbá vált az Oroszország és Poroszország ellen irányuló szövetség megkötése Franciaországgal. Az alkalmat kihasználva Talleyrand közölte az osztrák és angol meghatalmazottakkal, hogy XVIII. Lajos akár háború útján is hajlandó leszámolni Murat-val, s ha Ausztria nem engedi át a francia csapatokat Itálián, akkor a tenger felől intéz támadást a Nápolyi Királyság ellen. Metternich és Castlereagh kitért a francia felvetés elől. Nagy-Britannia számára a nápolyi–szicíliai kérdés legkedvezőbb rendezése a meglévő helyzet rögzítése volt:

⁸⁵⁵ Ld.: ZAMOYSKI 2015. 282.

⁸⁵⁶ Castlereagh több memorandumot készített I. Sándor számára, hogy emlékeztesse rá, hogy korábbi kötelezettségvállalásaival Lengyelország 1805. évi állapota, azaz három részre való felosztása mellett kötelezte el magát. Castlereagh memorandumait és az arra adott orosz válaszokat ld.: ZAMOYSKI 2015. 322–325.

A lengyel–szász kérdéstről ld.: MAPKOB 1989. 66–67.; ФЕДОРОВ 2004. 102–103., FERRERO 2002. 118–119, 128–130, 168–182, 270–272.

⁸⁵⁷ I. Sándor szavainak az Európában állomásozó orosz hadsereg még nagyobb tekintélyt adott. Oroszországnak és Poroszországnak a bécsi kongresszus idején 350.000 katonája volt német területen és Lengyelországban. Ausztria, Franciaország, Bajorország és a többi német szövetségesük ennél jóval kevesebb katonával rendelkezett, ráadásul az osztrák erők jelentős része kénytelen volt Itáliában maradni, nehogy Murat hátba támadhassa őket. A Bécsben terjengő szóbeszédet azt is tudni vélték, hogy I. Sándor felvette vele a kapcsolatot, sőt akár Napóleont is kész bármikor visszahozni a kontinensre. ZAMOYSKI 2015. 379–380.

⁸⁵⁸ A kongresszus idején olyan hírek is lábra kaptak, melyek szerint Metternich Murat-nak nyújtott támogatása mögött az áll, hogy utóbbi lepénzelte őt. FERRERO 2002. 182.

IV. Ferdinánd a továbbiakban is angol segítséggel birtokolja Szicíliát, a Bourbonoknak pedig ne legyen semmilyen befolyása a Nápolyi Királyságra.⁸⁵⁹

1814. december 24-én Gentben Nagy-Britannia békeszerződést írt alá az Amerikai Egyesült Államokkal, ennek következtében az angolok korábban lekötött erői felszabadultak és ez lehetővé tette szükség esetén jelentős hadsereg partra tételét a kontinensen. Már 1814. december 23-án Talleyrand és Castlereagh között lezajlottak az első megbeszélések az Oroszország és Poroszország ellen irányuló szövetségesi megállapodás megkötéséről. 1815. január 3-án Castlereagh, Metternich és Talleyrand titkos szövetségesi szerződést írt alá, melyben Nagy-Britannia, Ausztria és a Francia Királyság megállapodtak abban, hogy ha a három szerződő állam bármelyikét támadás éri vagy azzal fenyegetik, a másik két hatalom azonnal a segítségére siet egyenként 150.000 fős hadsereggel. A szerződés tiltotta a különbéke megkötését, az egyik titkos záradék pedig rögzítette Hannover, Hollandia és Bajorország meghívását a csatlakozásra. A szövetséghez csatlakozott ez a három állam, valamint Szardínia és Hessen-Darmstadt. A szerződés aláírásával a koalíció megszűnt, Franciaországnak pedig sikerült kitörnie a nemzetközi elszigeteltségből. A dokumentum szigorúan titkos volt, de hamarosan ismertté vált Bécsben és I. Sándor is értesült róla.⁸⁶⁰

A kongresszus a titkos angol–francia–osztrák szövetség megkötése után is folytatta munkáját. 1815. január 12-én Castlereagh és Metternich nyomására az angol, osztrák, orosz és porosz képviselőkől álló „Négyek tanácsa” kiegészült Talleyrand személyével. Az immár a francia meghatalmazottal ülésező „Ötök tanácsa” 1815 elején megvitatta és megállapodott a lengyel és a szász ügyekről, jogilag azonban csak 1815. április 21 (május 3) -én rendeződött a kérdés. Lengyelországot érintően szerződést írt alá Oroszország és Ausztria, valamint Oroszország és Poroszország. A Habsburg Birodalom visszakapta Kelet-Galíciát, Poroszországé lett Poznan, Danzig, Thorn grófság. Krakkó a három állam védnöksége alatti szabad város lett és alkotmányt kapott, a Varsói Nagyhercegség többi része az Orosz Birodalomhoz került Cári Lengyelország néven.⁸⁶¹ Poroszország megkapta Szászországnak majdnem a felét, a többi szász terület pedig Frigyes Ágost királyé maradt.

A Diplomáciai Rangsor Bizottsága négy ülésén (1814. december 16, 24, 27, 30.) megállapodás történt a diplomáciai képviselők rangjáról, amely végleges formában 1815. március 19-én került aláírásra („*Állásfoglalás a diplomáciai képviselők rangjáról*”) és a diplomáciai kapcsolatokról szóló 1961. évi bécsi egyezmény elfogadásáig érvényben maradt. Az uralkodókat három kategóriába csoportosították: az elsőbe kerültek a királyok és a

⁸⁵⁹ ДЕБИДУР 1947. 67–69.; FERRERO 2002. 156, 158–159, 193.

⁸⁶⁰ ВПР I/8. Прим. 81. 634.; ОРЛИК 1999. 127–128.; ЗАМОЙСКИ 2015. 402, 411.; FERRERO 2002. 246–262.

⁸⁶¹ ОРЛИК 1999. 128–129.; ORMOS–MAJOROS 1998. 28.

császárok, államuk méretétől függetlenül egymás között egyenlőnek tekintve őket, valamint ide sorolták a pápát is. A második kategória előjogokat élvezett a harmadikkal szemben, ide kerültek a királyi hercegek, nagyhercegek, a svájci és az amerikai köztársaság. A harmadik osztályba a hercegeket sorolták. E csoportosításnak megfelelően felállították a diplomáciai képviselők vezetőinek rangjait: a legmagasabb szintre a nagykövet, a pápai legátus és a nuncius került, a második csoportba tartoztak a követek, meghatalmazott miniszterek és az internunciusok, a harmadikba pedig az ügyvivő. Minden kategórián belül léteztek a rang kora szerinti előjogok, a sorrendet a megbízólevél átadásának időpontja jelölte meg. Az „*excellenciás úr*” megszólítás csak az első két fokozatú diplomáciai képviselőknek járt. Az 1818. évi aacheni kongresszuson negyedik fokozatként felállításra került a miniszterrezidensi titulus, ami a követ és az ügyvivő között helyezkedett el.⁸⁶² A bizottság által kidolgozott javaslatok egységet teremtettek a meghatalmazott képviselők rangsorában és ezzel számos konfliktusnak és vitának vetettek véget.⁸⁶³

Nesselrode 1815. január 20 (február 1) -án Bécsben I. Sándor részére összeállított feljegyzésében a Varsói Hercegség és Poroszország ügyét ítélte a legfontosabbaknak, minden más kérdést másodlagos fontosságúnak tartott, melyek megfelelő instrukciók hatályában az uralkodók Bécsből történő elutazása után meghatalmazottjaikon keresztül is megvitathatóak.⁸⁶⁴ E kérdések nagy része az itáliai helyzetet érintette. Nesselrode javasolta, hogy Eugène herceg önálló tartományt kapjon német területen, amennyiben Itáliában nem jut neki kárpótlás. „*Genova Piemonthoz csatolása befejezett ügy*”,⁸⁶⁵ Oroszország támogatja Parma, Piacenza és Guastalla hercegségek Mária Lujzához kerülését, „*de az itáliai ügyekben valódi nehézségeket mutat, nyilvánvalóan, a Nápolyról szóló kérdés. A bécsi udvar eddig minden erejét megfeszítette ahhoz, hogy elhalassza annak megvitatását, és szinte teljes biztonsággal azt lehet mondani, hogy általában igyekszik elkerülni ennek az ügynek az áttekintését a kongresszuson.*”⁸⁶⁶ Nesselrode szerint fontos lesz a későbbiekben, hogy a korábbi nápolyi dinasztia helyreállítása mellett kiálló Franciaország és Spanyolország milyen álláspontra fognak helyezkedni. „*A pozíció, melyet császári őfelsége ebben a kérdésben el fog foglalni, nem tud nem döntő jelentőséggel rendelkezni*”,⁸⁶⁷ ezért az orosz meghatalmazottaknak pontos instrukciókat kell

⁸⁶² Halász Iván: Diplomácia és diplomaták. A diplomácia intézménytörténete és civilizációs meghatározottsága. Aula Kiadó, Budapest, 2010. 81–82.; ZAMOYSKI 2015. 430.; FERRERO 2002. 268.

⁸⁶³ МАРКОВ 1989. 67.

⁸⁶⁴ ВПР I/8. Док. 74. Записка К. В. Нессельроде Александру I. Вена, не позднее 20 января (1 февраля) 1815 г. 180–184. 182.

⁸⁶⁵ „Присоединение Генуи к Пьемонту является законченным делом” In ВПР I/8. Док. 74. 183.

⁸⁶⁶ „Но в итальянских делах реальные затруднения представляет, по-видимому, вопрос о Неаполе. Венский двор прилагал до сих пор все усилия к тому, чтобы отложить его обсуждение, и можно почти с уверенностью сказать, что он стремится вообще избежать рассмотрения этого дела на конгрессе.” In uo.

⁸⁶⁷ „Позиция, которую займет в этом вопросе е. и. в-во, не может не иметь решающего значения.” In uo.

kapniuk ezzel kapcsolatosan. „*Oroszország állandó szoros kapcsolatai a korábbi nápolyi udvarral, a hivatalos kötelezettségek, melyek majdnem annak elűzése pillanatában lettek vele megkötve, erkölcsi kötelességet rónak ránk támogatni őt e feltételek között is, igaz, minden politikai megfontolás az energikus fellépések ellen szól a legitimizmus ügyének védelme érdekében.*”⁸⁶⁸ Hasonló gondolatokat tartalmazott az orosz meghatalmazottak számára készített 1815. január 28 (február 9) -i diplomáciai feljegyzés.⁸⁶⁹ A dokumentum a kongresszuson még elrendezésre váró kérdéseket két részre osztotta. A német földek területi rendezését és a Német Szövetség politikai berendezkedéséről szóló kérdéseket Oroszország érdekeihez közvetlenül kapcsolódónak ítélte, a második csoportba az Eugène hercegnek és Mária Lujzának juttatandó területek kérdése, a Nápolyi Királyság és a Jón-szigetek sorsa került.⁸⁷⁰ A nápolyi király személyének kijelölésével kapcsolatosan az orosz diplomácia mindeddig óvatosságot mutatott, azonban ez a dokumentum már határozottan fogalmazott erről a kérdéstről. „*Murat meghagyása kárt okoz a Bourbonok ügyének, káros Franciaország érdekei, Itália nyugalma, sőt a milánói és a velencei osztrák hatalom megszilárdulása számára is. Ferdinánd király visszatérése Nápoly trónjára a vezető államok aktív együttműködésével olyan eseménynek mutatkozik, ami fokozza és megerősíti a legitimizmus elvét és meggyengít minden még létező fenyegetést annak a pártnak az oldaláról, melyet Napóleon teremtett meg Franciaországban és Itáliában. Mindez megerősítheti XVIII. Lajos hatalmát és tekintélyét is.*”⁸⁷¹ A Nápolyi Királyság jövőbeli államformáját illetően a cári diplomácia – ahogyan korábban is – ragaszkodott annak alkotmányos formában történő átalakításához, amely a francia–nápolyi kapcsolatok szorosabbá válását is előidézhetné: „*A régi dinasztia visszahelyezése a trónra Nápolyban a kormányzásnak ahhoz hasonló alkotmányos formájával, amelyet nemrég XVIII. Lajos adott Franciaországnak, nagyon szoros kapcsolatokat teremthetne a két királyság között, következésképpen pedig, valódi*

⁸⁶⁸ „*Постоянные тесные отношения России с прежним неаполитанским двором, официальные обязательства, взятые ею почти в момент его изгнания, налагают на нас моральный долг оказать ему поддержку и этих условиях, хотя все политические соображения говорят против энергичных выступлений в защиту дела легитимизма.*” In uo.

⁸⁶⁹ ВПР I/8. Док. 76. Записка »Статьи, по которым русские уполномоченные должны получить инструкции«. Вена, 28 января (9 февраля) 1815 г. 185–190.

⁸⁷⁰ ВПР I/8. Док. 76. 188.

⁸⁷¹ „*Оставление Мюрата наносит ущерб делу Бурбонов, вредно для интересов Франции, для спокойствия Италии и даже для упрочения австрийской власти в Милане и Венеции. Возвращение короля Фердинанда в Неаполь при активном содействии главных держав является событием, которое усиливает и укрепляет принципы легитимизма и ослабляет все ещё существующую угрозу со стороны партии, созданной Наполеона во Франции и Италии. Все это могла бы укрепить власть и авторитет Людовика XVIII*” In ВПР I/8. Док. 76. 190.

hasznot mindkét nemzet és kormányai számára.”⁸⁷² A dokumentum hangsúlyozta Oroszország nápolyi kérdésben elfoglalt pozíciójának fontosságát.⁸⁷³

Az 1815. január 3-i szerződés aláírása után Franciaország még állhatatosabban követelte Murat eltávolítását. Talleyrand dokumentumokkal bizonyította, hogy Murat 1814-ben kettős játékot űzött, mivel a koalícióhoz csatlakozása után is tárgyalásokat folytatott Napóleonnal, és továbbra is kapcsolatokat tart fenn vele. Értesülései szerint Murat 1814 decemberétől egész Itália osztrák uralom elleni fellázítására irányuló nagyarányú összeesküvés megszervezésén fáradozott.⁸⁷⁴ A nápolyi kérdés megoldására Franciaország javasolta, hogy amennyiben IV. Ferdinánd uralma mégsem lesz helyreállítva a királyság szárazföldi területein, akkor kompenzációként kapja meg a Jón-szigeteket. I. Sándor egyre inkább arra törekedett, hogy megteremtse az osztrák befolyás itáliai ellensúlyát és emiatt támogatta Franciaország tekintélyének növelését. Az osztrák udvar aggódva figyelte Talleyrand Itáliát érintő javaslatait és attól tartott, hogy ismét francia csapatok jelennek meg a félszigeten. Az 1815. január 3-i titkos szövetség megkötése után a bécsi udvar egyre kevésbé kívánt szembeszállni Párizssal Murat érdekeinek védelmében és fokozatosan eltávolodott a nápolyi királytól. Februárban Metternich francia nyomásra titokban beleegyezett, hogy a kongresszus befejezése után segít Murat lemondatásában. 1815 márciusában Ausztria 50.000 katonát helyezett el a Pó folyónál, és ez a mozgósítás nyugtalanította Murat-t, de az osztrák udvar nyíltan nem lépett fel Murat ellen.⁸⁷⁵

A nápolyi ügyeknél sokkal könnyebben megoldódott a szárd kérdés. A négy szövetséges nagyhatalom már 1814. december 12-i tanácskozásán kidolgozta Genova Szárd Királysághoz csatlakozásának feltételeit, és ezek mellékletben bekerültek az 1815. május 20-án Oroszország, Nagy-Britannia, Ausztria, Franciaország, Poroszország és Szardínia között megkötött szerződésbe. A megállapodás rendkívül előnyös volt a Szárd Királyság számára és Genován kívül megkapta Capri szigetét is, Piemont pedig Svájc javára lemondott Savoya egy részéről. A szerződés belekerült a bécsi kongresszust lezáró *Acte Final* szövegébe.⁸⁷⁶ 1815. április 28 (május 10) -án Nesselrode továbbította Kozlovskij torinói követnek I. Sándor előírását arra vonatkozóan, hogy javasolja a szárd királynak az óvatos és mérsékelt politika folytatását,

⁸⁷² „Восстановления на престоле в Неаполе старой династии при конституционной форме правления наподобие той, которую дал недавно Людовик XVIII Франции, создало бы весьма тесные связи между обоими королевствами, а следовательно, и реальные выгоды для обеих наций и их правительств.” In uo.

⁸⁷³ Uo.

⁸⁷⁴ ДЕБИДУР 1947. 70.

⁸⁷⁵ ДЕБИДУР 1947. 70–71.; FERRERO 2002. 273.; SCHROEDER 1994. 568–569.

⁸⁷⁶ ВПР I/8. Прим. 310. 705.; ВПР I/8. Анн. на стр. 341. Договор между Россией и Сардинией о границах Сардинского королевства. Вена, 8 (20) мая 1815 г. 341.; ВПР I/8. Анн. на стр. 256. Протокол, подписанный представителями России, Австрии, Великобритании, Испании, Португалии, Пруссии, Сардинии, Франции и Швеции об уступке части территории Сардинского Королевства Женевскому кантону. Вена, 17 (29) марта 1815 г. 256.

valamint a cár szerint kívánatos ugyanolyan kormányforma életre hívása a királyságban, mint amilyet XVIII. Lajos vezetett be Franciaországban.⁸⁷⁷

1815. március 6-ról 7-re virradó éjjel a genovai osztrák konzul tájékoztatta Metternichet, hogy Napóleon távozott Elbáról. Napóleon 1815. március 20-án Fontainebleau-be érkezett, XVIII. Lajos és udvara előző nap elhagyta a Tuileriákat. Napóleon a király íróasztalán megtalálta az 1815. január 3-i titkos oroszellenes konvenció egyik példányát és haladéktalanul Bécsbe küldte I. Sándorhoz.⁸⁷⁸ A cár magához hívta Metternichet és kijelentette a kancellárnak, hogy „szövetségünknek most erősebbnek kell lennie, mint bármikor”⁸⁷⁹ és tűzbe dobta a dokumentumot. Az orosz uralkodó a Napóleon elleni új koalíció megszervezése mellett foglalt állást, de nem felejtette el szövetségesei Oroszország ellen irányuló szándékait.

A párizsi békeszerződést aláíró államok 1815. március 13-i deklarációjukban Napóleont törvényen kívülinek nyilvánították, és kifejezték, hogy minden erőfeszítést megtesznek azért, hogy a béke ne inogjon meg Európában.⁸⁸⁰ 1815. március 18-án Nagy-Britannia, Oroszország, Poroszország és Ausztria meghatalmazottjainak ülésén döntés született az 1814. március 1-jei chaumonti szerződés szövetségi kapcsolatainak megújításáról és kiszélesítéséről (Franciaország, Szárd Királyság, Bajorország, Spanyolország, Portugália, Hannover, Württemberg, Dánia és Hollandia meghívása a szerződéshez történő csatlakozásra). A négy nagyhatalom képviselői 1815. március 25-én aláírták a bécsi szövetségi szerződést, melyben a szerződő felek kötelezték magukat 150.000 fős hadsereg felállítására és arra, hogy nem kötnek különbékét Napóleonnal. Az így létrejött hetedik koalícióhoz hamarosan csatlakozott Franciaország, Spanyolország, Bajorország, Württemberg, Portugália, a Szárd-Királyság, Hannover, Svájc, Hollandia, Dánia és több német állam.⁸⁸¹ A koalíciós erők főparancsnoka Arthur Wellington lett. Schwarzenberg herceg I. Sándornak írt 1815. június 6-i feljegyzésében összeállította a Napóleon elleni hadművelet tervét, melyben javasolta az „*itáliai hadsereg*” 100.000 főre duzzasztását.⁸⁸² A cár 1815. június 7-i válaszában jóváhagyta a herceg tervezetét és javasolta a 20.000 katona kivonását Nápolyból és összekötő láncszemként felhasználásukat a felső-rajnai és az itáliai hadseregek között.⁸⁸³

⁸⁷⁷ ВПР I/8. Анн. на стр. 315. К. В. Нессельроде посланнику в Турине П. Б. Козловскому. Вена, 28 апреля (10 мая) 1815 г. 315.

⁸⁷⁸ TARLE é.n. 168.

⁸⁷⁹ Idézi ОРЛИК 1999. 130–131.

⁸⁸⁰ ВПР I/8. Анн. на стр. 223. Декларация держав, подписавших Парижский мирный договор с Францией. Вена, 13 марта 1815 г. 223.

⁸⁸¹ ВПР I/8. Прим. 127. 651–652.

⁸⁸² ВПР I/8. Прим. 191. 678. Schwarzenberg hadműveletekre vonatkozó korábbi terveit lásd: ВПР I/8. Прим. 194. 679. A herceg minden tervezetében javasolta, hogy az osztrák csapatok egy része Piemontban legyen elhelyezve.

⁸⁸³ ВПР I/8. Прим. 195. 679.

Elbára érkezésétől kezdve az egykori császár tárgyalásokat folytatott az itáliai hazafiakkal, Murat-val és szoros kapcsolatokat ápolt a restaurációval elégedetlen franciákkal.⁸⁸⁴ „*Itália (...) most, Bonaparte szökése után, különleges figyelmet követel magának.*”⁸⁸⁵ – jegyezte meg Nesselrode Tyll van Seroskerkennek írt 1815. március 6 (18) -i instrukciójában, amely a diplomatát Rómába küldte, hogy a váratlanul kialakult helyzetet nyomon kövesse a félszigeten. A követ legfontosabb feladatául azt jelölte meg, hogy „*gyűjtse össze a legpontosabb híreket arról a benyomásról, melyet Itália népeire tett Bonaparte szökése, és ennek az eseménynek az illetékes kormányok pozíciójára gyakorolt hatásáról.*”⁸⁸⁶ Seroskerkennek biztosítania kellett a pápát – egyelőre csak szóban, mivel a kongresszus még nem hozott végleges döntést az ügyben –, hogy Oroszország támogatni fogja a Bourbon dinasztia uralmának helyreállítását Nápoly trónján. Nesselrode előírta, ha Napóleon szökése Itáliát újra hadszíntérré tenné, a követ utazzon az osztrák hadsereg főhadiszállására és folyamatosan jelentsen a hadműveletekről az orosz kabinetnek.⁸⁸⁷ Nesselrode 1815. április 19 (május 1) -i H. A. Lieven londoni orosz nagykövetnek küldött magánlevelében arról írt, hogy az osztrák sajtó szerint „*az ügyek Itáliában csodálatosan mennek*”, és azt reméli, hogy Murat a Franciaország elleni aktív hadművelet megkezdése előtt tengerre fog szállni, ahol szövetségeseket találhat Bentinck admirális és Dalrymple angol ezredes személyében.⁸⁸⁸ Murat a Napóleon szökéséről érkező első hírek idején valóban felajánlotta szolgálatait a szövetségeseknek⁸⁸⁹ és Castlereagh felhatalmazást adott Wellingtonnak, hogy „*kössön szövetséget a nápolyi királlyal, ha megítélése szerint jóhiszeműen cselekszik*”,⁸⁹⁰ de Murat hamarosan meggondolta magát.

Napóleon szökése után azt tanácsolta Murat-nak, hogy ne kockáztasson és a további utasítások megérkezéséig korlátozza tevékenységét csak az osztrák hadsereg várható előremozdulásának feltartóztatására. Murat azonban, értesülve Napóleon sikereiről, elvesztette fejét és alkalmasnak látta az időt arra, hogy uralmát kiterjessze egész Itáliára, mert arra számított, hogy Ausztria haderejét Franciaországban akarja tudni és nem lesz lehetősége azt megakadályozni. E megfontolásból 1815. március 30-án kiadott proklamációjában fegyverbe hívta az itáliekat, majd hadüzenet kihirdetése nélkül Lombardia határáig vezette a hadseregét.

⁸⁸⁴ ДЕБИДУР 1947. 73.

⁸⁸⁵ „*Италия (...) настоятельно требует к себе сейчас, после побега Буонапарте, особого внимания.*” In ВПР I/8. Док. 95. Инструкция К. В. Нессельроде Ф. В. Тейлю-фан-Сероскеркену. Вена, 6 (18) марта 1815 г. 225–229. 227.

⁸⁸⁶ „*чтобы собрать самые точные сведения о впечатлении, произведенном на народы Италии бегством Буонапарте, и о влиянии этого события на позицию соответствующих правительств.*” In ВПР I/8. Док. 95. 228.

⁸⁸⁷ Uo.

⁸⁸⁸ ВПР I/8. Док. 134. Личное письмо К. В. Нессельроде послу в Лондоне Х. А. Ливену. Вена, 19 апреля (1 мая) 1815 г. 293–294. 293.

⁸⁸⁹ 1815. március 5-én Murat biztosította a bécsi kabinetet és Londont is, hogy hű marad a velük kötött szövetséghez. FERRERO 2002. 281.

⁸⁹⁰ ZAMOYSKI 2015. 475.

Ellenállás nélkül haladt északra, eljutott a Pápai Állam osztrák hadsereg által megszállt részébe. Az osztrák csapatok a sikertelen harcok után feladták hadállásaikat, április 2-án a nápolyi hadsereg bevonult Bolognába. Murat mindezek ellenére sem akart végképp elköteleződni Napóleon oldalán. Április 8-án megbízottai panaszt tettek Bécsben az osztrák udvar nem eléggé barátságos magatartása miatt, de kijelentették, hogy a nápolyi király hű marad Ausztriával kötött szövetségéhez, a hadsereg tevékenységét pedig a közép- és dél-itáliai részek biztonságának megőrzésével magyarázták. Ekkorra azonban Bécs a háború mellett döntött. I. Ferenc 1815. április 7-én kiadott császári pátensében nyilatkozott a lombardiai és a velencei tartományok Ausztriához csatolásáról, ezzel nyilvánosan Itália tudtára hozta, hogy a félszigeten magának tulajdonítja a fő hatalmat. A bécsi kabinet április 8-án 50.000 fős hadsereget indított el a Nápolyi Királyság ellen. Április 10-én Metternich hadüzenettel válaszolt a nápolyi megbízottaknak.⁸⁹¹ Bentinck angol–szicíliai expedíciót készített elő Nápoly ellen és kinyilvánította, hogy a brit kormány együttműködik Ausztriával Murat trónfosztásában.⁸⁹² Murat erőit az osztrákok különösebb erőfeszítés nélkül győzték le Tolentinónál (május 3.), ami után a nápolyi sereg feloszlott és Murat – akit a szövetségesek Napóleonhoz hasonlóan törvényen kívülre nyilvánítottak – hajón menekült Franciaországba, hogy felajánlja szolgálatait Napóleonnak.⁸⁹³ 1815. április 29-én a Habsburg Birodalom előzetes konvenciót írt alá a Szicíliai Királysággal a két állam közötti szövetségről. A dokumentumban a szerződő felek megállapodtak a Murat hadserege elleni közös hadműveletekről, Nápoly IV. Ferdinánd királyhoz történő visszajuttatásáról, Ferdinánd pedig kötelezte magát, hogy a nápolyi polgároknak garantálja személyük és vagyonuk sérthetlenségét.⁸⁹⁴ Az orosz kabinet értesülései szerint az előzetes konvencióban a két udvar arról állapodott meg, hogy Ferdinánd király a területre fenntartott jogainak elismeréséért cserében az I. Sándor által már többször is szorgalmazott liberális rendszert fog bevezetni a Nápolyi Királyságban.⁸⁹⁵ A kormányforma változását érintő orosz javaslatok azonban nem hullottak termékeny talajra, 1815. június 12-én IV. Ferdinánd olyan szerződést kötött a bécsi udvarral, melyben kötelezte magát, hogy Ausztria

⁸⁹¹ ДЕБИДУР 1947. 77.; SOLMI é.n. 11.; FERRERO 2002. 284–285.

⁸⁹² ATTERIDGE 1911. 280–282.

⁸⁹³ ZAMOYSKI 2015. 475.; STACTON 1975. 201–202.

⁸⁹⁴ ВПР I/8. Прим. 165. 671.

⁸⁹⁵ ВПР I/8. Док. 144. К. В. Нессельроде инженер-генералу П. К. Сухтелену. Вена, 30 апреля (12 мая) 1815 г. 317–319. 319.

Az orosz kabinet 1815 májusától előírta az Itáliában diplomáciai feladatokat ellátó képviselőinek, hogy tevékenységükről, az általuk tapasztalt társadalmi véleményről, a többi állam Itáliát érintő magatartásáról G. O. Stackelberg bécsi követnek tegyenek jelentést, hogy a bécsi orosz követség „*minden Dél-Európával és Levántéval folytatott diplomáciai kapcsolatunk központi láncszeme legyen*” („*предназначено быть центральным звеном всех наших дипломатических связей с Южной Европой и Левантом*”). In ВПР I/8. Док. 153. Инструкция [К. В. Нессельроде] посланнику в Вене Г. О. Штапельбергу. Вена, не ранее 13 (25) мая 1815 г. 344–347. 346.

Ld.: ВПР I/8. Док. 153. 346–347.

rendelkezésre bocsát 25.000 fős hadsereget és nem ad alkotmányt állampolgárainak Bécs előzetes jóváhagyása nélkül.⁸⁹⁶ Ily módon ugyan a Bourbon-dinasztia kezébe jutott újra a Nápolyi Királyság, de Metternichnek sikerült elérnie, hogy osztrák befolyás alá kerüljön. Murat május 20-án aláírta a casalanjai szerződést és lemondott koronájáról, május 23-án az osztrák hadsereg bevonult Nápolyba.⁸⁹⁷ Murat Toulonban várta, hogy ismét Napóleon szolgálatába állhasson, de ő nem tartott igényt szolgálataira. Napóleon waterloo-i csatavesztéséről (1815. június 18.) értesülve Murat Korzikára menekült és hadsereget próbált gyűjteni Nápoly visszafoglalására.⁸⁹⁸ Mindössze ezer embert tudott mozgósítani és velük 1815. szeptember 28-án kihajózott Ajaccióból. Calabria egyik városában, Pizzoban szálltak partra október 8-án. Murat arra számított, hogy maga mellé tudja állítani a város lakosságát. Terve nem sikerült, a város lakosai elfogták, börtönbe vetették és értesítették az eseményekről Ferdinánd királyt. Az egykori királyt október 13-án Pizzoban kivégző osztag elé állították és agyonlőtték.⁸⁹⁹

Napóleon visszatérésének híre felgyorsította a kongresszus munkáját. A nápolyi kérdés rendezése után a többi itáliai kérdésben is megoldás született. Parma a fontainebleau-i szerződésnek megfelelően Mária Lujzához került, fiának Ausztriában ígértek birtokot. Az egykori császárné halála után a három hercegség Etruria korábbi királynéjára és az ő örökösire szállt. Modena az Este házból származó Ferenc főherceghez került, Toscana pedig Ferdinánd főherceghez. A pápa visszakapta a Legációkat és a Murat által korábban megszállás alatt tartott Marchét, illetve Pontecorvót és a Beneventói Hercegséget.⁹⁰⁰ Ausztria megkapta Lombardiát, Velencét, Triesztet, Dalmáciát, Illíriát, Tirolt. A kongresszus rendezte a német államok és Svájc sorsát is.⁹⁰¹ Eugène de Beauharnais kárptótlásának kérdésében nem sikerült döntésre jutni. I. Sándor először itáliai területekhez akarta juttatni, de Metternich és Talleyrand ellenállása megakadályozta ebben, Humboldt pedig azt hiúsította meg, hogy Napóleon mostohafia német

⁸⁹⁶ ДЕБИДУР 1947. 77.; SCHROEDER 1994. 569.; BRIDGE–BULLEN 2005. 31. Castlereagh jóváhagyta a Metternich és Ferdinánd közötti titkos szerződést, amely az abszolutista kormányzás megőrzését célozta Nápolyban. Temperley, H. W. V.: *Life of George Canning*. James Finch & CO., Ltd, London, 1905. 147–148.

⁸⁹⁷ FERRERO 2002. 285.; Kossuth Lajos iratai IV. Történelmi tanulmány. Politikai előzmények a magyar emigráció olaszországi viszonyához. Sajtó alá rendezte: Helfy Ignác. Athenaeum R. Társulat, Budapest, 1894. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Kossuth-kossuth-lajos-osszes-munkai-1/kossuth-lajos-iratai-iv-2735/tortenelmi-tanulmany-politikai-elozmenyek-a-magyar-emigracio-olaszorszagi-viszonyahoz-273A/hetedik-fejezet-a-turini-cabinet-politikaja-2AF0/csatolmanyok-a-vii-fejezethez-2B99/2-hasonlosagok-szicilianak-a-bourbonok-s-magyarorszagnak-a-habsburgok-uralkodasa-alatti-tortenelmeben-2BAB/> [letöltés időpontja 2018. 04. 22.]

⁸⁹⁸ Ferenc császár menedékjogot ajánlott fel Murat-nak Ausztriában, feltételül azt támasztotta, hogy lemond nápolyi igényeiről. Murat ehelyett inkább Napóleon elbai visszatérését akarta utánozni, és elhatározta, hogy betör Calabriába és onnan „felszabadítja” korábbi királyságát. STACTON 1975. 203.

⁸⁹⁹ ATTERIDGE 1911. 284–294.; STACTON 1975. 203.

Murat özvegye, Karolina Ausztriában, majd Napóleon halála (1821) után Triesztben telepedett le, 1831-ben Firenzébe költözött és ott élt 1839. május 18-án bekövetkezett haláláig.

⁹⁰⁰ IV. Ferdinánd visszaadta Beneventót a pápának, Talleyrand-nak másfél millió frankot fizetett és Dino hercegének címét adományozta. HAHNER 2015. 647.

⁹⁰¹ Lásd részletesen: ZAMOYSKI 2015. 487–490.; ОРЛИК 1999. 132.

területekhez jusson. Eugène Napóleon visszatérte után kénytelen volt elhagyni Bécset, Bajorországba menekült és ott várta sorsának rendezését.

A Jón-szigetek kérdése kapcsán változatos javaslatok merültek fel, eleinte az ügy Itália rendezésével kapcsolódott össze, majd a végleges döntés elhúzódott 1815 őszéig. Az orosz meghatalmazottak a Jón Köztársaság helyreállítása mellett foglaltak állást, de Nagy-Britannia ellenezte ezt a javaslatot a földközi-tengeri orosz befolyás újbóli megnövekedésétől tartva. 1814 elején Anglia támogatta a szigetek átadását Ferdinánd szicíliai királynak, kárpótlásként a Nápolyi Királyság elvesztéséért. Ausztria elutasította ezt, válaszul a bécsi kongresszuson Richard Trench Clancarty brit meghatalmazott kidolgozta a szigetek osztrák kézbe kerülésének tervét abban az esetben, ha IV. Ferdinánd visszakerül Nápoly trónjára. Bécs kész volt elfogadni, hogy a szigetet védnöksége alá vegye. Oroszország ellenezte ezt a megoldást, mert nem kívánta, hogy a Jón-szigeteken keresztül Ausztria túlzott befolyást gyakorolhasson az Oszmán Birodalomra és hogy meggyengüljenek az orosz pozíciók a térségben. Az orosz ellenvetésre válaszul Nagy-Britannia felvetette a szigetek Toszkán Nagyhercegséghez kerülését.⁹⁰² A kérdésben az Orosz Birodalom képviselője a Korfun született I. A. Kapodisztriasz volt, aki Clancarty-nak írt 1815. március 28 (április 9) -i levelében javasolta, hogy a Jón Köztársaság vagy a négy szövetséges állam, vagy egyedül Nagy-Britannia védnöksége alá kerüljön, utóbbi esetben a három másik állam garanciája mellett. Kapodisztriasz arra is javaslatot tett, hogy a szigetekből szabad és önálló állam jöjjön létre Hét Sziget Köztársaság néven. Végül létrehozták a Jón-szigeteki Egyesült Államokat, melyet brit főbiztos kormányzott a helyileg választott nemzetgyűlés által összeállított alkotmány alapján.⁹⁰³ Tárgyalások folytak arról, hogy Málta visszakerüljön a lovagrendhez, de végül a sziget brit kézben maradt.

A megkötött szerződéseket Gentz foglalta össze egyetlen záródokumentummá és munkájának köszönhetően 121 cikkelyes dokumentum és a hozzá tartozó 17 melléklet formálta egységessé az elmúlt hónapokban született döntéseket. 1815. június 9-én gyűltek össze az első párizsi béke (1814. május 18 (30).) résztvevői – Ausztria, Franciaország, Nagy-Britannia, Portugália, Poroszország, Oroszország, Spanyolország és Svédország – a záróakta aláírására. Labrador spanyol meghatalmazott elégedetlen volt az itáliai rendezéssel, ezért Spanyolország csak 1817 nyarán írta alá és ratifikálta a bécsi szerződést. A záróakta rögzítette valamennyi területi változást, belekerült a Német Szövetség és a Holland Királyság megalakításáról szóló határozat. A mellékletek tartalmazták többek között a rabszolgakereskedelem megszüntetését

⁹⁰² ВІР І/8. Прим. 311. 705.; ВІР І/8. Прим. 144. 668.

⁹⁰³ ВІР І/8. Прим. 311. 705.; ЗАМОУСКИ 2015. 439, 531–532.

kimondó deklarációt, a diplomáciai képviselők sorrendjét és a folyami utak szabadságát érintő rendelkezéseket.⁹⁰⁴

Az *Acte Final* elkészülte után a diplomácia helyét ismét a haderő vette át. 1815. június 18-án került sor Waterloo mellett Napóleon és a hetedik koalíció seregeinek összecsapására, amely a napóleoni háborúk legkegyetlenebb csatájává vált. „*A csapás, amelyet elszenvedtem, végzetes volt*”⁹⁰⁵ – mondta Napóleon az ütközetről külügyminiszterének, Caulaincourt-nak. A szövetségesek győzelmét hozó csata véget vetett Napóleon száz napos uralmának (1815. március 18 – június 18.) és június 22-én lemondott a trónról. A szövetségesek ismét megjelentek Párizsban és július 28-án bejelentették, hogy Napóleont Szent Ilona szigetére küldik. XVIII. Lajos visszatért a francia fővárosba és 1815. július 6-án új kormányt nevezett ki, Talleyrand pedig szeptember 24-én benyújtotta lemondását a külügyek éléről.⁹⁰⁶ Szeptember 26-án Armand-Émmanuel du Plessis, Richelieu hercege megkapta kinevezését a francia kormány élére.⁹⁰⁷

Napóleon száz napos visszatérése megszüntette az első párizsi béke érvényességét és tárgyalások kezdődtek az új béke feltételeiről.⁹⁰⁸ Poroszország abban reménykedett, hogy ezúttal sikerül megszereznie Elzászt és Lotharingiát, de Nagy-Britannia és Oroszország a francia határok védelmében foglalt állást.⁹⁰⁹ Nesselrode Castlereagh brit külügyminiszter számára készített emlékiratában Franciaországot érintően csak minimális területi változtatásokat javasolt: kisebb területek átadása Hollandia, a német államok, Svájc és Szardínia javára, a Wellington tábornok által megszállt francia erődök okkupálása öt évre, 600

⁹⁰⁴ ВІР І/8. Прим. 192. 678–679.; ОРЛИК 1999. 132–133.

⁹⁰⁵ Idézi ZAMOYSKI 2015. 497.

⁹⁰⁶ Talleyrand lemondása a Napóleon visszatéréssel érvényét veszített első párizsi béke helyébe lépő, a szövetségesek által 1815. szeptember 20-án ultimátumszerűen megkapott új békefeltételek miatt történt. Talleyrand megaláztatónak érezte, hogy a szigorú feltételeket ő írja alá. Már szeptember 19-én javasolta XVIII. Lajosnak, hogy tiltakozó nyilatkozatot tegyen közzé, és közölte, ha a király ezt nem teszi meg, ő távozik a külügyek éléről. XVIII. Lajos „*láthatóan nagy megkönnyebbüléssel*” fogadta el a lemondást (Idézi ZAMOYSKI 2015. 528.), melyet a *Le Moniteur universel* 1815. szeptember 24-én tett közzé. Talleyrand után a kormány minden tagja lemondott. (ZAMOYSKI 2015. 527–529.; HAHNER 2015. 692–693. TARLE é. n. 177, 181.)

⁹⁰⁷ Armand Emmanuel du Plessis de Richelieu herceg (1766–1832) még a francia forradalom kezdetén emigrált, 1790 és 1814 között Oroszországban élt emigrációban (Эммануил Осипович Ришелье néven). 1803–1813 között Odessza és Új-Oroszország főkormányzója volt, 1814-ben visszatért Franciaországba. 1815–1818 és 1820–1821 között Franciaország miniszterelnöki és külügyminiszteri hivatalát töltötte be.

Talleyrand már Waterloo után helyet kívánt neki adni a kormányban, de a herceg kitért ezelőli. Arra hivatkozott, hogy kevésbé ismeri a modern Franciaországot. Talleyrand lemondása után is vonakodva vállalta el a francia kormány vezetését, ám XVIII. Lajos örült a fordulatnak, mert lehetőséget látott arra, hogy ezzel elnyerje I. Sándor támogatását a többi szövetséggel szemben. (ZAMOYSKI 2015. 528–529.; HAHNER 2015. 693.)

⁹⁰⁸ Talleyrand azzal érvelt Castlereagh-nek, hogy az 1813–1814-es háborút Franciaország ellen vívták, így annak lezárásához szerződésre volt szükség, de a jelenlegi háború csak egyetlen ember ellen irányult, s mivel őt legyőzték, a béke helyreállt, így nincs szükség az új rendezésre. Azonban érvelését nem fogadták el, mert Napóleon túl könnyen ragadta magához a hatalmat és állított fel erős hadsereget. A szövetségesek garanciákat akartak kapni arra vonatkozóan, hogy ez még egyszer nem ismétlődhet meg. (ZAMOYSKI 2015. 509, 525.)

⁹⁰⁹ TARLE é. n. 176.

millió frank jóvátétel kifizetése három év alatt.⁹¹⁰ Kapodisztriasz az I. Sándor nevében írt memorandumában Franciaország katonai potenciáljának korlátozására és pénzügyi kártérítés kifizetésére tett javaslatot, melyeket Wellington is támogatótt.⁹¹¹ Ausztria az eseményeket itáliai területei további bővítésére kívánta felhasználni. 1815. október 13-án Ignace Thaon di Revel gróf⁹¹² a szárd kormány nevében feljegyzést küldött Kapodisztriasznak a bécsi udvar igényeivel kapcsolatban. Bécs kinyilvánította követelését a királysághoz tartozó Felső-Novarára, melynek elválasztása Alsó-Novarától a szárd vélemény szerint Piemont határait Észak-Itália felől nyitottá tenné és így komoly kárt okozna a királyságnak. Kapodisztriasz október 3 (15) -i válaszlevelében egyetértett Revel véleményével és ígéretet tett, hogy tájékoztatja erről Nesselrodet.⁹¹³ Az orosz uralkodó egyetértett Kapodisztriasz Revel grófnak adott válaszával és kifejezte sajnálatát, hogy a bécsi udvar az Itáliában megszerzett jelentős területi nyereségei ellenére olyan területeket próbál megszerezni, melyek aggodalmat váltanak ki a szomszédos államokból és Ausztria expanzív szándékait sugallják. A cári instrukció előírta, hogy Kapodisztriasz és Razumovszkij igyekezzenek meggyőzni Metternichet a Felső-Novarára támasztott osztrák igényekről való lemondásról, Torinót pedig biztassa arra, hogy a kettős állampolgárok számára lehetővé tegye a határon fekvő birtokaik közötti szabad közlekedést. Eképpen a szárd király is háláját fejezheti ki a szövetségesek által neki juttatott területi szerzeményekért, a szövetségesek pedig csökkenteni fogják az osztrák igényeket.⁹¹⁴

Az újra felmerült itáliai igényekhez kapcsolódóan a párizsi tárgyalások során előtérbe került Eugène herceg kárpótlásának kérdése. 1815. szeptember 9-i bizalmas feljegyzésében a herceg megkérte az orosz kabinetet a neki szánt birtokok végleges kijelölésére, és ezt követően Kapodisztriasz és Metternich között levelezés kezdődött az ügyben, de az osztrák javaslatokat az orosz meghatalmazott „kevésbé kielégítőnek”⁹¹⁵ találta. Október 31 (november 12) -én Kapodisztriasz és Razumovszkij protokoll tervezetet küldtek Metternichnek és Hardenbergnek, amely javasolta a Szicíliai Királyság kárára területi jóvátétel biztosítását a herceg számára. A tervezet első pontjában az osztrák, a porosz és az orosz uralkodó kötelezik magukat, hogy minden eszközt felhasználnak ahhoz, hogy Eugène herceg a szicíliai királytól 50.000 lakosú területet kapjon. A második pont arról szólt, hogy a herceg ezt a területet a három uralkodó

⁹¹⁰ ВПР I/8. Анн. на стр. 470. Памятная записка К. В. Нессельроде министру иностранных дел Великобритании Каслри. Париж, не позднее 12 (24) августа 1815 г. 470.

⁹¹¹ ZAMOYSKI 2015. 509–510.

⁹¹² Ignace (Ignazio) Thaon di Revel gróf (1760–1835) 1814-ben a szárd kormány vezetője, 1815-ben követként szolgált XVIII. Lajos udvarában. 1815 végén a Szárd Királyság alkirálya lett. 1818–1835 között Torinó kormányzójaként tevékenykedett.

⁹¹³ ВПР I/8. Прим. 309. 705.

⁹¹⁴ ВПР I/8. Док. 262. К. В. Нессельроде А. К. Разумовскому и И. А. Каподистрии. Берлин, 20 октября (1 ноября) 1815 г. 579–584. 584.

⁹¹⁵ Az idézet helye ВПР I/8. Прим. 302. 703.

garanciája alatt fogja birtokolni, a területet fiai örökölhetik, örökös hiányában pedig visszazáll a szicíliai királyra. A szicíliai uralkodónak a területről történő lemondását a Nápolyi Királyság visszakerüléséért való igazságos kompenzációként kell tekintenie. A negyedik pont rögzítette, hogy a szerződő felek illetékes minisztereinek feladata lesz közvetlenül a nápolyi udvarhoz fordulni és elérni a megállapított lakossággal rendelkező terület átengedését. Az ötödik pont kinyilvánította, ha IV. Ferdinánd elutasítja a javaslatot, akkor Oroszország és Poroszország megkéri Ausztriát, hogy az osztrák csapatok hajtsák végre a megfelelő terjedelmű terület katonai okkupációját.⁹¹⁶ Hardenberg nem adott nyílt választ az orosz tervezetre, Metternich pedig személyes megbeszélésre hívta Kapodisztriaszt, melynek során kijelentette, hogy a bécsi udvarnak nem áll jogában a szicíliai királytól területi engedményeket követelni, mert a Ferdinánddal kötött 1815. április 29-i előzetes szövetségi konvencióban Ausztria garantálta a királyság területi épségét. Az osztrák kancellár 1815. november 8-i, Kapodisztriasznak írt levelében azt ajánlotta, hogy a Napóleon mostohafiát érintő tárgyalásokat Nápolyban folytassák le.⁹¹⁷ Metternich a kérdés megoldására tanácskozás összehívását javasolta, melyen részt vett Razumovszkij, Kapodisztriasz, Hardenberg, Humboldt, Castlereagh. Az 1815. november 21-én lezajlott megbeszélés jegyzőkönyvében Ausztria elismerte Eugène herceg kárpótlásának szükségességét, de csak a Szicíliai Királysággal fennálló kötelezettségei megtartása mellett. Megállapodtak, hogy Eugène ügyéről Ausztria közvetítése mellett Nápolyban fognak tárgyalásokat folytatni a szicíliai uralkodóval.⁹¹⁸ Kapodisztriasz I. Sándor számára írt 1815. november 11 (23) -i jelentésében a kérdés legjobb megoldását abban látta, hogy Eugène de Beauharnais olyan pénzügyi támogatást kapjon a nápolyi királytól, ami lehetővé teszi, hogy a továbbiakban apósa, a bajor király birtokain éljen.⁹¹⁹

1815. szeptember 20-án a szövetséges államok meghatalmazottjai tájékoztatták a francia képviselőket a szövetségesek által összeállított békefeltételekről. Ezek alapján Franciaországnak le kell mondania az 1790–1792 között szerzett, az első párizsi békében neki meghagyott területek kétharmadáról, melyek a Szárd Királysághoz, Svájc, Ausztriához, Poroszországhoz és Hollandiához kerülnek. Franciaországnak 600 millió frank háborús jóvátételt és további 200 millió frankot kell kifizetnie a határa mentén létesítendő erődök építésére, hét éven keresztül 150.000 fős szövetséges haderőnek kell megszállva tartania az ország jelentős erődjeit, ellátásukat a franciáknak kell fedezniük. XVIII. Lajos kényszerűségből elfogadta ugyan a szövetségesek ultimátumát, de abban bízott, hogy tárgyalások útján enyhíteni

⁹¹⁶ ВПР I/8. Док. 266. Нота А. К. Разумовского и И. А. Каподистрии министру иностранных дел Австрии Меттерниху. Париж, 31 октября (12 ноября) 1815 г. 578–590. 589–590.

⁹¹⁷ ВПР I/8. Прим. 312. 706.

⁹¹⁸ ВПР I/8. Прим. 302. 703.

⁹¹⁹ ВПР I/8. Прим. 302. 703–704.

lehet a feltételeken.⁹²⁰ A második párizsi béke aláírására 1815. november 20-án került sor. A békeszerződés kötelezte a Francia Királyságot az 1790. évi határaihoz való visszatérésre, 700 millió frank jóvátétel kifizetésére, az ország észak-keleti részén lévő erődöket a szövetségesek 150.000 fős okkupációs hadserege vette birtokba, öt évnél tovább nem maradhattak Franciaország területén.⁹²¹

1815. szeptember 1-jén I. Sándor a vallás, a béke és az igazságosság megóvásának céljából egy átfogó szövetség tervét terjesztette elő I. Ferencnek és III. Frigyes Vilmosnak. A javaslat romantikus-pietista, valamint keresztény-misztikus elképzeléseket tartalmazott.⁹²² Az „örök béke” eszméjét Laharpe ismertette meg a fiatal Sándor és visszatérő motívummá, követendő elvvé vált a cár számára. Már a *Titkos utasítás* alapján Novoszilcev is tárgyalást folytatott Londonban „egy speciális szerv létrehozásáról, amely az európai béke fenntartása felett öröködné”,⁹²³ és Sándor európai rendezésről, együttműködésről 1804-ben kifejtett gondolatait 1814-ben újrafogalmazta, azonban a felvilágosult és liberális szellemű *Titkos utasítás*-sal szemben ekkor már a konzervatív és vallásos elveken alapuló együttműködést preferálta.⁹²⁴ Sándor célja az volt, hogy tartós európai béke létesüljön a nagyhatalmak együttműködésével és a vallás talaján létrehozott baráti szövetséggel, amely ily módon helyreállítja a nemzetközi kapcsolatok rendszerét. Maga a cár egyfajta morális demonstrációnak tekintette a szövetséget. A porosz és az osztrák uralkodó kétségüket hangoztatták az előterjesztéssel kapcsolatban, de Metternich módosításait követően 1815. szeptember 26-án I. Ferenc, I. Sándor és III. Frigyes Vilmos is ellátták kézjegyükkel. A Szent Szövetség szövegének első változatát I. Sándor állította össze, szerkesztését Kapodisztriasz végezte el. Az orosz változatban az első cikkely „a három szerződő állam állampolgáraitól” szólt, Metternich átszerkesztése után a végső szövegbe „a három szerződő monarcha” formula került. A kancellár a Sándor és Kapodisztriasz által használt kifejezésben politikai

⁹²⁰ ZAMOYSKI 2015. 525–527.

⁹²¹ ОРЛИК 1999. 134.; ORMOS–MAJOROS 1998. 29–30.; BRIDGE–BULLEN 2005. 33.

⁹²² Az I. Sándort ért, és a Szent Szövetség szövegezésére hatást gyakorló vallási-misztikus befolyásról ld.: HELLER 2003. 490–491.

1812 előtt I. Sándor Európa ideális berendezkedését, a jövőbeli nemzetközi kapcsolatokat világi elvekre alapozta, 1812 után vallási élményei színezték nyilatkozatait. HARTLEY 1994. 117.

Már I. Pál idején létezett „a vallási elkötelezettség tudatos vállalása”, Pál a Máltai Lovagrend nagymestereként avatkozott be a nyugat-európai ügyekbe. Sándor a keresztényi elvek együttműködését tartotta követendőnek. BODNÁR 2013. 185.

A Napóleon felett 1812-ben aratott győzelmét Sándor az isteni gondviselés eredményeként értelmezte, ami az Orosz Birodalmat olyan kiválasztott állammá tette, amely képes Európa számára a tartós békét és az új rendet kialakítani. Eluralkodott az a nézet, hogy a nemzetek és népek felett álló magasabb erő dönti el az ügyeket, és I. Sándor Európa küldetéssel rendelkező, kiválasztott uralkodója. 1814 tavaszától egyre inkább ez az érzés vezette Sándort, általa kezdeményezett keresztényi összefogás létrehozásában látta a francia forradalom és az azt követő háborúk utáni állapotok felszámolásának eszközét. BODNÁR 2013. 184.; BODNÁR 2000.a. 69.; ADAMS 2006. 539.

⁹²³ BODNÁR 2000.a. 65.

⁹²⁴ BODNÁR 2000.a. 68–69, 71.; HARTLEY 1994. 3.

bonyoldalmak forrását látta, mert az állampolgárok jogot formálhattak volna az uralkodók által hozott rendelkezésekbe történő beavatkozásra. A cár beleegyezett a Metternich-féle szövegi változtatásokba és az a kancellár által megfogalmazott formában írták alá.⁹²⁵ A fennkölt és homályos megfogalmazású szerződés bevezetője kinyilvánította, hogy az osztrák, a porosz és az orosz uralkodó „Ünnepélyesen kinyilatkoztatják: jelen szerződés tárgya az, hogy a világ színe előtt feltárják megingathatatlan eltökéltségüket, hogy mind a rájuk bízott államok kormányzásában, mind pedig minden más kormányhoz fűződő politikai kapcsolataikban semmilyen más szabályok által nem fognak vezettetni, mint egyedül **e szent hit parancsolatai által**, a szeretet, az igazság és béke parancsolatai által, amelyek egyáltalán nem korlátozhatóak csupán a magánéletre, hanem még inkább, közvetlenül kell hogy irányítsák az uralkodók akaratát, és vezessék minden cselekedeteiket mint egyedüli eszköz, amely megerősíteni hivatott az emberi rendelkezéseket, és jutalmazni tökéletlenségüket.”⁹²⁶ Az I. cikkely kimondta, hogy „A szentírás szavát követve, amely megparancsolja, hogy minden ember testvér legyen, a három szerződő **monarcha** a valóságos és elszakíthatatlan testvériség kötelekeivel fűződik egybe, és egymást mintegy honfitársnak tekintve, minden esetben és mindenütt segítséget, erősítést és támogatást fog nyújtani egymásnak; alattvalóik és csapataik tekintetében **mint atyjuk** fogják kormányozni őket ugyanazon lelkesítő testvériség szellemében, **a hit, a béke és az igazság védelmében.**”⁹²⁷ A II. cikkely a szerződés három aláíróját a gondviselés által az országok élére állított, „a keresztény nép egyeduralkodójaként” nevezi meg, akik „arra intik alattvalóikat, hogy napról napra erősödjenek a szabályok megtartásában és a kötelességek tevékeny végrehajtásában, amelyeket az isteni megváltó az embereknek meghagyott mint a tiszta lelkiismeretből fakadó és egyedül tartós béke élvezetének egyetlen eszközét.”⁹²⁸ A III. cikkely lehetővé tette, hogy a szerződésben lefektetett szabályokat elismerő hatalmak csatlakozzanak „ezen Szent Szövetségbe”.⁹²⁹ Az angol kabinet tartózkodóan fogadta I. Sándor javaslatát az európai uralkodók Szent Szövetségéről, amelynek a kontinens békéjének ügyét, a monarchák egységét és a legitimizmus megerősödését kellett szolgálnia, és Nagy-Britannia megtagadta a szövetséghez történő csatlakozást, de hajlandónak mutatkozott az alapokmány elveinek követésére.⁹³⁰ Metternich osztrák kancellár „üresnek és tartalmatlannak”⁹³¹ nevezte a Szent Szövetség aktáját, de lehetőséget látott benne arra, hogy elkötelezze a cárt a legitim uralmak fenntartására. A szövetség összehozta a konzervatív

⁹²⁵ ОРЛИК 1998. 18–19.; HARTLEY 1994. 134.; BRIDGE–BULLEN 2005. 38.

⁹²⁶ A Szent Szövetség alapítódokumentumát közli FILIPPOV 2007. 83–84. 84.

⁹²⁷ FILIPPOV 2007. 84.

⁹²⁸ Uo.

⁹²⁹ Uo.

⁹³⁰ ОРЛИК 1998. 18.; HELLER 2003. 489.

⁹³¹ Idézi МАРКОВ 1989. 68.

uralkodókat a forradalom elleni harcra és egyúttal kötelezte is őket, hogy csak egyetértésben cselekedjenek.⁹³² Bodnár Erzsébet megfogalmazása szerint „A Szent Szövetség okmányában megfogalmazott szándékot tehát úgy lehet felfogni, hogy Oroszország uralkodója 1812, majd 1814 után egyre erőteljesebben törekedett arra, hogy az európai államokat a keresztény hit alapján fogja össze, s ezt a tevékenységét – miután az európai viszonyokban meghatározó szerepet töltött be az Orosz Birodalom – sajátos misszióként fogta fel.”⁹³³

I. Sándor 1816. március 22 (április 3) -i, külföldi udvaroknál szolgálatot teljesítő orosz követek számára készített császári leiratában „a testvéri és keresztényi szövetségről szóló Akta” létrejöttének okát, annak szellemiségét és céljait fejtette ki. A cár utasította képviselőit (többek között nápolyi és torinói követét), hogy bocsássák tartózkodási országuk uralkodójának rendelkezésére a szeptember 14 (26) -i szerződés jegyzőkönyvét és nyilvánítsák ki, hogy minden keresztény kormány csatlakozhat hozzá, de hangsúlyozta, hogy az nem a Porta ellen irányuló szövetség és nem rejt magában semmilyen ellenséges szándékot a más vallású népekkel szemben.⁹³⁴ Az orosz udvar ezúton is igyekezett megnyugtatni a török kormányt, mert az Oszmán Birodalom a keresztény népek uralkodóit egyesítő szövetségben Konstantinápoly elfoglalásának orosz szándékát látta. 1816. március 25 (április 6) -i diplomáciai körlevelében az orosz külügyminisztérium cáfolta ezt a véleményt és hangsúlyozta, hogy a dokumentum „az európai béke (...) megingathatatlan alapjait”⁹³⁵ tartalmazza. A Szent Szövetséghez az angol király, a pápa és a szultán kivételével minden európai uralkodó csatlakozott.⁹³⁶

A második párizsi béke aláírásának napján, 1815. november 20-án Nagy-Britannia, Ausztria, az Orosz Birodalom és Poroszország megújította a négyes szövetségről szóló 1814. március 1-jei chaumonti szerződést.⁹³⁷ A szövetség az európai külpolitikai biztonság és a területi egyensúly megőrzését szolgálta.⁹³⁸ A dokumentumban a szerződő felek kötelezték magukat, hogy közösen lépnek fel a meghozott intézkedések védelmében, illetve abból a célból, hogy a Bonaparte család egy tagja se kerülhessen többé hatalomra Franciaországban. Vállalták,

⁹³² KISSINGER 2008. 75

⁹³³ BODNÁR 2000.a. 72.

⁹³⁴ Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия вторая 1815–1830 гг. Том первый (девятый). Ноябрь 1815 г. – сентябрь 1817 г. Издательство политической литературы. Москва, 1974. Док. 34. Рескрипт Александра I посланникам: в Мадриде Д. П. Татищеву, в Брюсселе К. Л. фулю, в Турине П. Б. Козловскому, в Рио-де-жанейро П. Ф. Балку-Полеву, в Неаполе Г. Д. Моениго, в Штутгарте Ю. А. Головкину, в Мюнхене Ф. П. Палену и поверенному в делах Копенгагене И. А. Брину. 22 марта (3 апреля) 1816 г. 113–117.

⁹³⁵ Idézi МАРКОВ 1989. 68.

⁹³⁶ VII. Pius azért utasította el a csatlakozást, mert az aláíró államok közül csak Ausztria volt katolikus állam. II. Mahmud (1808–1839) muzulmán birodalma szintén vallási okokból nem csatlakozott a keresztény uralkodókat egyesítő szövetséghez. III. Györgynek Nagy-Britannia alkotmánya nem tette lehetővé, hogy személyes szövetséget kössön az uralkodókkal.

⁹³⁷ A szövetségi szerződés megújítását megelőző tárgyalásokról, az azokon követett orosz álláspontról ld.: ВИП I/8. Прим. 321. 710.

⁹³⁸ BODNÁR 2000.a. 56.

hogy szükség esetén 60–60.000 fővel megerősítik az okkupációs hadseregeiket. A VI. cikkelyben az uralkodók kötelezték magukat, hogy személyesen vagy minisztereik révén rendszeres üléseket tartanak, ahol áttekintik az európai helyzetet és összehangolják a béke megőrzéséhez szükséges intézkedéseket.⁹³⁹ A négyes szövetség és a Szent Szövetség fő célja a bécsi és a párizsi rendezések által megteremtett állapotok konzerválása volt. Utóbbi ideológiai, előbbi pedig fegyveres eszközökkel kívánta elérni az európai *status quo* biztosítását.

A Bécsben meghozott területi rendezés kielégítette a győztesek igényeit. I. Sándor kompromisszummal, de elérte a szomszédos lengyel területek megszerzését és 1815. november 15. (27) -én Varsóban aláírta az új Lengyel Királyság A. A. Czartoryski által elkészített alkotmányát, amely formálisan a korabeli Európa egyik legliberálisabb alkotmánya volt és az 1830-as évek elejéig létezett.⁹⁴⁰ Poroszország az oroszoknak átadott lengyel területek fejében megkapta Szászország majdnem felét (850 ezer lakossal), svéd Pomeránia egy részét, és több Rajna menti német tartományt. Az Európában területi nyereségre nem törekvő Nagy-Britannia gyarmati szerzeményekkel gyarapodott (Jón-szigetek, Málta, Helgoland, Ceylon és Fokföld). A Habsburg Birodalomhoz került a lengyel területekből Galícia és Lodoméria. Ausztria elveszítette ugyan Belgiumot, de kárpótlást kapott Itáliában: Velencét és Lombardiát (Isztriával és Dalmáciával együtt), a közép-itáliai trónokra (Toscanába, Modenába és Parmába) pedig Habsburg leszármazottak kerültek. Tirolo, Vorarlberg, Karintia és Krajna visszakerült Ausztriához, és annektálhatta Salzburgot. I. Ferenc befolyást szerezhetett a Pápai Államban is, mert Ferrarában és Ravennában osztrák helyőrségek állomásozhattak. Franciaországot érintően a kongresszus ütközőállamok láncolatát teremtette meg az ország körül – az Északi-tengertől az Alpokig – az esetlegesen megújuló francia hódító törekvések megakadályozása céljából. Ilyenné vált a Belgiummal megerősített Hollandia, a rajnai tartományokat bekebelező Poroszország, s Genovával együtt a Szárd Királyság, majd Svájc.⁹⁴¹ Franciaország visszatért forradalom előtti határaihoz, mivel „Az államférfiak Bécsben mégis úgy döntöttek, hogy Európa biztonságosabbá válik, ha Franciaország viszonylag elégedett lesz, nem pedig megbántott és neheztelő.”⁹⁴² A német földek egyesítése nem merült fel, de a kongresszus 1815. június 8-án létrehozta az Ausztria vezetése alatti Német Szövetséget, amely 35 német államot egyesített. Az Appennini-félszigeten tovább erősödött az osztrák befolyás, a bécsi rendezés legitimista elvének megfelelően az államok élére visszatértek az egykori uralkodók: Modenában helyreállt az Esték uralma, Firenzébe visszatért Lotharingiai III. Ferdinánd, Rómába VII. Pius, Nápolyba Bourbon Ferdinánd, Parma és Piacenza Mária Lujza osztrák hercegnő kezébe került, az ő halála

⁹³⁹ BRIDGE–BULLEN 2005. 34–35.; ВІП І/8. Прим. 321. 710–711.; ZAMOYSKI 2015. 538.

⁹⁴⁰ Ld.: ОРЛИК 1998. 24.

⁹⁴¹ ORMOS–MAJOROS 1998. 28–30.; DIÓSZEGI 1997. 59.

⁹⁴² KISSINGER 2008. 73.

után a parmai Bourbonok tértek vissza a trónra, akik addig megkapták a hercegség rangra emelt Luccát. Itáliát továbbra is átszöttek a *Carboneria* szálai és a korábbi franciaellenes hangulat a kongresszuson jóváhagyott túlzott osztrák befolyás miatt egyre inkább osztrákellenességgé alakult.

A Bécsben tartott kongresszuson az orosz diplomácia főként a lengyel területek Oroszországhoz való csatolása érdekében fejtette ki aktivitását, az itáliai ügyek háttérbe szorultak. Azonban a másodrangúnak tekintett itáliai rendezésben is következetesen támogatta a Szárd Királyság területi megnövelését és a Nápolyi Királyság belső átalakításának programját. A bécsi rendezés során Oroszország nagyhatalmi pozíciói tovább erősödtek, az Appennini-félszigeten nem jött létre egységes Itália. A közép-itáliai államokban a restauráció folytán Habsburg-házhoz kötődő uralkodók kerültek a trónokra, a Nápolyi Királyságot pedig Ausztria szövetségi szerződéssel kötötte magához, ami lehetővé tette a nápolyi kül- és belügyekbe történő beavatkozást, illetve a nápolyi hadsereg élére osztrák tábornok kapott kinevezést.⁹⁴³ A bécsi kongresszuson „*Itáliát hallgatólagosan Ausztria befolyási övezetébe sorolták*”,⁹⁴⁴ amit Oroszország elfogadott, de igyekezett megakadályozni az osztrák túlsúly további erősödését.

VI. 3. OROSZ-ITÁLIAI KAPCSOLATOK A MÁSODIK PÁRIZSI BÉKÉTŐL A NÁPOLYI FORRADALOM KIROBBANÁSÁIG (1815–1820)*

A napóleoni birodalom szétesése az Orosz Birodalom nemzetközi tekintélyének növekedéséhez vezetett, Oroszország a területi és politikai *status quo* megőrzését kívánta biztosítani. Az I. (Nagy) Pétertől jellemző orosz terjeszkedés három hagyományos iránya jelentősen beszűkült I. Sándor birodalma számára. Finnország 1809-ben Finn Nagyhercegség néven az Orosz Birodalom részévé vált és ezt követően orosz aktivitás nem mutatkozott a Baltikumban. A bécsi kongresszuson sikerült megszerezni a lengyel területek jelentős részét, ami után Oroszország a kisebb német államokra jelenthetett volna veszélyt, de a Német Szövetség megteremtése akadályt képezett ebben. A harmadik, dél-keleti irány az Oszmán Birodalom felé irányult, amely II. Katalin korától az orosz külpolitika kulcskérdése volt. A beszűkült európai terjeszkedési lehetőségek nem kötötték le az Orosz Birodalom energiáit, így Közép-Ázsia,

⁹⁴³ МИЗИАНО 1970. 80.

⁹⁴⁴ HEARDER 1992. 142.

* Az 1815–1821 közötti orosz–itáliai kapcsolatokról tanulmány jelent meg: Bodor Mária: Békéktől forradalmakig. Orosz–itáliai kapcsolatok a bécsi kongresszustól a nápolyi és piemonti forradalmakig. // Máté Zsolt (szerk.): MOSZT Könyvek 7. Háborúk és békekötések a 18-20. századi orosz-szovjet történelemben. Konferenciakötet. PTE-BTK TTI MOSZT Kutatócsoport, Pécs, 2014. 129–146.

Távol-Kelet és Amerika is jelentős figyelmet kapott.⁹⁴⁵ Az orosz politikai aktivitás mindenhol megmutatkozott, „*a cár ügynökei*” jelen voltak Nápolyban, Spanyolországban, a Jón-szigeteken és Dél-Amerikában.⁹⁴⁶

A bécsi kongresszus lezárása és a Franciaországgal megkötött második párizsi béke aláírása után Oroszország fő törekvései arra irányultak, hogy megszilárdítsa saját határait, illetve elérje a kongresszus határozatainak teljesítését azokra az elvekre támaszkodva, melyek a Szent Szövetség és a négyes szövetség alapító dokumentumaiban kerültek kifejtésre. Az orosz külpolitika előtt álló feladatok ellentétesek voltak. A Balkán-félszigeten a védnöksége alatt álló keresztény népek nemzeti mozgalmainak támogatója volt, ugyanakkor a legitimizmus elvén alapuló politikát folytatott.

A külügyekben megmutatkozó kettősség jól megfigyelhető a külügyminisztérium irányításában is, melyet Kapodisztriasz és Nesselrode képviselt 1815 végétől. A Külügyi Kollégiumot 1814-től a német származású Ivan Andrejevics Vedemejer vezette és két államtitkár dolgozott mellette: I. A. Kapodisztriasz (1766–1831) és K. V. Nesselrode (1780–1862).⁹⁴⁷ Kapodisztriasz 1766-ban született Korfun, az orosz udvar figyelmét akkor vonta magára, amikor a Hét Egyesült Sziget Köztársaság államtitkári posztját töltötte be. Az 1807. évi tilsiti szerződés értelmében a Jón-szigetek Franciaországhoz kerültek, ezért Kapodisztriaszt Oroszországba hívták. 1809-től állt orosz diplomáciai szolgálatban, Szentpétervár keleti államokkal fenntartott kapcsolatainak szakértője volt. Diplomáciai feladatokat látott el Bécsben, majd P. G. Csicsagov admirális dunai hadseregének diplomáciai ügyeit intézte. Részt vett az 1812. és 1813. évi háborúban, Barclay de Tolly diplomáciai ügyeit vezette. Liberális nézeteket vallott, az orosz külpolitika fő feladatát a Franciaországgal való kapcsolatok megerősítésében látta. Nagy jelentőségűnek ítélte az Orosz Birodalom balkáni politikáját és a félsziget keresztény népeinek támogatója volt. Véleménye szerint Oroszországnak meg kell erősítenie kapcsolatait Franciaországgal, Spanyolországgal és az itáliai államokkal, hogy gátat vessen az oroszellenes osztrák–brit közeledésnek. 1814 augusztusában külügyi főtitkári kinevezést kapott. Aktívan részt vett a bécsi kongresszus munkájában és már ekkor többször konfliktusba keveredett Metternich kancellárral. Részt vett I. Sándor 1818. március 15 (27) -i varsói beszédének megszövegezésében, melyben az uralkodó ígéretet tett egy oroszországi alkotmány bevezetésére. Nem értett egyet a Szent Szövetség reakciós politikájával, élesen támadták a konzervatív orosz körök és az osztrák kabinet is. Kapodisztriasz 1822-ben kapta meg menesztését a cár szolgálatából.

⁹⁴⁵ DIÓSZEGI 1997. 63.

⁹⁴⁶ ORMOS–MAJOROS 1998. 32.

⁹⁴⁷ HELLER 2003. 489.

K. V. Nesselrode egy orosz szolgálatban álló német katolikus diplomata és egy protestáns – kikeresztelkedett zsidó – nő fia volt, 1801-től a diplomácia területén tevékenykedett. 1804-ben a hágai orosz követség titkára volt, majd a hadseregnél látott el diplomáciai feladatokat. 1810–1811 között a párizsi nagykövetségre került rendkívüli megbízással. I. Sándor 1812 decemberében figyelt fel rá és a következő két évben Nesselrode szinte végig az uralkodó mellett volt, 1814. augusztus 10 (22) -től a Külügyi Kollégium államtitkára, majd 1816. augusztus 9 (21) -én az orosz külügyminisztérium vezetője lett – de továbbra is részt vett a Külügyi Kollégium munkájában – és egészen 1856-ig töltötte be ezt a hivatalt, 1822-ben kancellár rangot kapott. A külügyekben a konzervatív irányt képviselte, a forradalmi és nemzeti mozgalmak elfojtását szorgalmazta. Az osztrák orientáció híve volt, erősen Metternich befolyása alatt állt. Berliini követsége idején ismerkedett meg Friedrich von Gentz diplomatával, akivel egész életén át tartó barátságot tartott fenn.⁹⁴⁸

Napóleon birodalmának összeomlása és az új európai rend megteremtése után is a korábbi évekhez hasonlóan az Itáliát érintő diplomáciai kérdések a Szárd-Piemonti Királyságot és a Nápoly-Szicíliai Királyságot állították az orosz kabinet látókörébe. Utóbbi összekapcsolódott az itáliai alkirályi cím elvesztése miatt Eugène Beauharnais kárpótlásáról szóló tárgyalásokkal. Az orosz diplomácia 1815–1820 között továbbra is arra törekedett, hogy a meglévő szerződések figyelembevételével megakadályozza az osztrák befolyás növekedését az Appennini-félszigeten.

F. V. Tyll van Seroskerken, a Rómában diplomáciai feladatokat ellátó vezérőrnagy 1816 elején tájékoztatást kért Nesselrodetől az Itáliát érintő további orosz szándékokról. A követ szerint Róma, Nápoly és Torinó Oroszországot szövetségeseinek tekinti, de a Nápolyban Eugène herceg kárpótlásáról folyó tárgyalások megingathatják ezt a bizalmat, ezért célszerű lenne Pétervárnak azt érzékeltetnie, hogy továbbra is gondoskodni fog az itáliai uralkodók jogairól és nem fog megengedni semmilyen ellenük irányuló támadási kísérletet, mert „bosszantó lenne teljességgel elveszíteni a befolyást”⁹⁴⁹ Itáliában, ahol „nem nagyon bíznak az osztrák politikában”.⁹⁵⁰ A vezérőrnagy levelére válaszul az itáliai orosz politika céljait 1816 elején a következőkben jelölte meg a külügyminisztérium: „A politika, melyről a felséges uralkodónk elhatározta, hogy semmilyen módon sem fog lemondani Itáliával kapcsolatban, csak rendkívül egyszerű és egységes lehet. Annak egyedi célja abban áll, hogy érvényben

⁹⁴⁸ ПОТЕМКИН 1959. 528.; ФЕДОРОВ 2004. 116–117.; ОРЛИК 1999. 135.; БЕРТИ 1959. 349.; Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия вторая 1815–1830 гг. Том третий (одиннадцатый). Май 1819 г. – февраль 1821 г. Издательство Наука. Москва, 1979. Прим. 227. 782.; HELLER 2003. 489.; GRIMSTED 1969. 200.

⁹⁴⁹ „где было бы досадо полностью утратить влияние” In ВПР II/1 (IX). Док. 13. Генерал-майор Ф. В. Тейл-фан-Сероскеркен К. В. Нессельроде. Рим, 31 декабря 1815 г. (12 ноября 1816 г.) 56–57. 57.

⁹⁵⁰ „здесь не очень доверяют австрийской политике” In уо.

*tartsa ezekben az államokban a bécsi és a párizsi szerződések rendelkezéseit, mind az illetékes itáliai államok határait és érdekeit, mind a mértékletesség elveit érintően, és ezt kell sugalmazni a korábbi jogaikban helyreállított kormányoknak is. Minden más részvétel Itália belügyeiben a hatalomra vágyó beavatkozás jellegét viselné, ami egyáltalán nem szerepel a császár békés és jóindulatú szándékai között.”*⁹⁵¹

1816 tavaszán G. D. Mocenigo nápolyi követ fő feladata a Pétervárról kapott instrukcióknak megfelelően azoknak a Nápolyban folyó tárgyalásoknak a nyomkövetése (és gyorsítása) volt, melyek a korábbi határozatok alapján Eugène de Beauharnais kárpótlására irányultak. Az orosz kabinet támogatta, hogy a herceg anyagi juttatást kapjon az elvesztett területekért.⁹⁵² A pénzügyi eszközökkel történő indemnizációt részesítette előnyben a brit álláspont is. Circello márki, nápolyi külügyminiszter a királyság nehéz pénzügyi helyzetére hivatkozva igyekezett kikerülni a kérdés rendezését, de Mocenigo és Ludwig Jablonowski nápolyi osztrák követ hivatalos jegyzékben emlékeztette a kormányt, hogy a bécsi kongresszuson az 1814. április 11-i rendelkezésnek megfelelően vállalta 50.000 fővel rendelkező terület átengedését Napóleon mostohafia számára. 1816. február 26-i válaszában a márki ismét a királyság pénzügyi nehézségeire hivatkozott, a területi lemondást pedig „*pusztító következményekkel*” járónak nevezte.⁹⁵³ A herceg kárpótlásának rendezése 1817-ig elhúzódott és a tárgyalások során többféle megoldási javaslat is felmerült. Bécs felvetette az ügy összekapcsolását a Luccai Fejedelemség örökléséről szóló kérdéssel, de I. Sándor ezzel nem értett egyet.⁹⁵⁴ Nagy-Britannia a tárgyalások mielőbbi befejezése érdekében javasolta, hogy a Nápolyi Királyság súlyos anyagi helyzete miatt a torinói és a toszkán udvarok részesüljenek a jóvátétel kifizetésének kötelezettségében.⁹⁵⁵ Az orosz uralkodó a bécsi és a párizsi rendelkezésekkel összeegyeztethetetlennek tartotta, hogy a nagyhatalmak Nápolyon kívül más itáliai államokat is kötelezzenek a kártérítésben történő részvállalásra. Abba viszont beleegyezett, ha a szicíliai uralkodó egyetért az indemnizációval és erről hivatalos akta készül,

⁹⁵¹ „*Политика, от которой наш августейший государь решил никоим образом не отступить в отношении Италии, может быть лишь чрезвычайно простой и единообразной. Её единственная цель заключается в том, чтобы поддерживать в этих государствах действие Венских и Парижских договорных постановлений как относительно границ и интересов соответствующих итальянских держав, так и относительно принципов умеренности, которые следует внушать правительствам, восстановленным в прежних правах. Всякое иное участие во внутренних делах Италии носило бы характер властолюбивого вмешательства, которое отнюдь не входит в мирные и благожелательные намерения императора.*” In ВПР II/1 (IX). Док. 20. К. В. Нессельроде генерал-майору Ф. В. Тейло-фан-Сероскеркену. 27 января (8 февраля) 1816 г. 76–78. 77.

⁹⁵² ВПР II/1 (IX). Прим. 56. 693.; ВПР II/1 (IX). Док. 44. К. В. Нессельроде посланнику в Неаполе Г. Д. Мочениго. 7 (19) апреля 1816 г. 140–142.

⁹⁵³ ВПР II/1 (IX). Прим. 56. 693.

⁹⁵⁴ ВПР II/1 (IX). Док. 63. И. А. Каподистрия посланнику в Вене Г. О. Штакельбергу. 24 июня (6 июля) 1816 г. 199–206. 204.; ВПР II/1 (IX). Док. 95. Доклад [И. А. Каподистрии] Александру I. 29 октября (10 ноября) 1816 г. 278–284. 282.; ВПР II/1 (IX). Прим. 130. 715.

⁹⁵⁵ ВПР II/1 (IX). Док. 95. 282.; ВПР II/1 (IX). Прим. 131. 716.

és ezután Ferdinánd a toszkán nagyherceg vagy a szárd király felé hasonló igényekkel lép fel, a szövetségesek támogatni fogják azt és hajlandóak közvetíteni az itáliai államok között.⁹⁵⁶ Az Eugène de Beauharnais-t érintő tárgyalások Nápolyból átkerültek Frankfurt am Mainba, és 1817 nyarán megállapodás született arról, hogy a nápolyi király ötmillió frankot fizet ki részére.⁹⁵⁷ Végül apósa, I. Miksa bajor király a kis Eichstätt fejedelemséget bocsátotta rendelkezésére és a Leuchtenberg hercege címet adományozta neki.⁹⁵⁸

Az Orosz Birodalom az 1807. évi tilsiti szerződésekben lemondott a Földközi-tengeren folytatott expanzív külpolitikájáról, melyet főként a Jón-szigetek orosz kézbe kerülése tett lehetővé. A bécsi rendezés során a brit szándékok nem kontinentális területszerzésre irányultak, hanem újabb gyarmatok birtokbevételére és a földközi-tengeri brit befolyás növelésére. Az 1815. évi határozatok értelmében Málta és a Jón-szigetek véglegesen brit uralom alá kerültek, ami a térségben az angol befolyás növekedésével járt együtt. A Nápolyi Királyságra gyakorolt erős osztrák és angol befolyás nem csak Mocenigo nápolyi orosz követ Pétervárra küldött jelentéseiben kapott helyett. Tyll van Seroskerken 1816 elején beszámolt az Itáliában terjedő hírekről, miszerint Ausztria és Nagy-Britannia között szóba került érdekeiknek megfelelően Nápoly és Szicília elválasztásának kérdése.⁹⁵⁹ 1816 őszén janinai Ali pasa L. P. Benaki barlettai orosz főkonzul (aki rögtön IV. Ferdinánd nápolyi trónra történt visszatérése után elfoglalta korábbi posztját Apuliában és a Jón-szigeteken) tudtára hozta, hogy bizonyos hírek szerint I. Ferenc osztrák császár szándékában áll Rómát megtenni birodalma új fővárosának, Szicíliát leválasztani Nápolyról, ahová III. Ferdinánd toszkán nagyherceg Lipót fiát kívánja trónra ültetni.⁹⁶⁰

Oroszország nyomon követte a dél-európai államokban történő eseményeket és aktívan részt vett a szövetséges államok közvetítésében a Rio della Plata kapcsán kibontakozó spanyol–portugál konfliktus elsimításának céljából. Az orosz fellépés, valamint az, hogy D. P. Tatyiscsev madridi orosz követ a király szűk tanácsadói köréhez tartozott és növekvő befolyással rendelkezett VII. Ferdinánd udvarában, nyugtalanította Nagy-Britanniát. A spanyol fővárosban szóbeszédek keringtek arról, hogy Tatyiscsev szerződést kötött a kormánnyal Menorca szigetének átengedéséről, ami az orosz hadihajók földközi-tengeri bázisául szolgálna,

⁹⁵⁶ ВПР II/1 (IX). Док. 110. Инструкция управляющего министерством иностранных дел К. В. Нессельроде посланнику во Франкфурте-на-Майне И. О. Анстету. 5 (17) декабря 1816 г. 336–343. 343.; ВПР II/1 (IX). Док. 95. 282.; ВПР II/1 (IX). Прим. 131. 715–716.

⁹⁵⁷ ВПР II/1 (IX). Прим. 259. 750.

⁹⁵⁸ ZAMOYSKI 2015. 560.; СТАКТОН 1975. 125.

⁹⁵⁹ ВПР II/1 (IX). Прим. 48. 691.

⁹⁶⁰ ВПР I/8. Док. 206. Инструкция К. В. Нессельроде генеральному консулу в Барлетте Л. П. Бенаки. Париж, 1 (13) августа 1815 г. 453–459. 456.; ВПР I/8. Прим. 235. 687.; ВПР II/1 (IX). Док. 84. Генеральный консулу в Барлетте Л. П. Бенаки управляющему министерством иностранных дел К. В. Нессельроде. 23 сентября (5 октября) 1816 г. 254–255. 255.

cserében pedig Oroszország fegyveres úton támogatja Spanyolországot a fellázadt amerikai gyarmatai ellen. Kozlovskij torinói orosz követ beszámolója szerint a hírek komoly aggodalmat váltottak ki a Szárd Királyságban, ezért az orosz diplomácia igyekezett eloszlatni a szárd és az angol kabinetek gyanúját az ügyben.⁹⁶¹ Tatyiscsev valóban közreműködött abban, hogy Spanyolország 1817-ben néhány orosz hadihajót vásárolt és flottáját kiegészítve megpróbálja visszaszerezni gyarmatait. Az elképzelés végül kudarcba fulladt.⁹⁶²

1816. december 8-án IV. Ferdinánd király hivatalosan egyesítette két országát és az így létrejött Szicíliai Kettős Királyság (más elnevezésben Nápoly-Szicíliai Kettős Királyság) trónján immár I. Ferdinándként uralkodott. A döntés következtében Szicília elvesztette korábbi önállóságát és a Nápolyban székelő monarchának alávetett tartománnyá vált.⁹⁶³

1817–1818 között az Orosz Birodalom és az immár Szicíliai Kettős Királyság közötti diplomáciai kapcsolatok főként pénzügyi kérdésekre szorítkoztak. 1818-ban a cári és a nápolyi udvar között megtörtént a katonai kiadások végleges elszámolása (az itáliai orosz hadjáratok költségeit, az 1805. évi brit szubszidium elosztását és az 1807. évi tilsiti béke után Palermóban maradt orosz hajók kárpótlását rendezte a két állam).⁹⁶⁴

⁹⁶¹ ВПР II/1 (IX). Прим. 220. 740.; ВПР II/1 (IX). Док. 173. [Управляющий министерством иностранных дел К. В. Нессельроде] посланнику в Мадриде Д. П. Татищеву. 15 (27) мая 1817 г. 553–558. 556–557.

⁹⁶² Semsey Viktória: Latin-Amerika függetlenné válásának nemzetközi összefüggései. // Orpheus Noster. 2014/1. Latin-Amerika. 9–22. 19.

⁹⁶³ SOLMI é. n. 24.

Az egyesítést Ferdinánd azzal indokolta, hogy a bécsi kongresszus őt és utódait a két Szicília királyának ismerte el. KOSSUTH 1894. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Kossuth-kossuth-lajos-osszes-munkai-1/kossuth-lajos-iratai-iv-2735/tortenelmi-tanulmany-politikai-elozmenyek-a-magyar-emigracio-olaszorszagi-viszonyahoz-273A/hetedik-fejezet-a-turini-cabinet-politikaja-2AF0/csatolmanyok-a-vii-fejezethez-2B99/2-hasonlosagok-szicilianak-a-bourbonok-s-magyarorszagnak-a-habsburgok-uralkodasa-alatti-tortenelmeben-2BAB/> [letöltés időpontja 2018. 04. 22.]

A királyság restauráció utáni belpolitikájáról ld.: DAVIS 2006. 276–294.

⁹⁶⁴ Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия вторая 1815–1830 гг. Том второй (десятый). Октябрь 1817 г. – апрель 1819 г. Издательство политической литературы. Москва, 1976. Док. 140. Акт об окончательном урегулировании взаимных претензий России и Королевства Обеих Сицилий. С.-Петербурге, 27 июля (8 августа) 1818 г. 480–481.; ВПР II/2 (X). Прим. 238. 813.; ВПР II/2 (X). Прим. 251. 818–819.

A jegyzőkönyvet a nápolyi uralkodó 1820. március 3-án, I. Sándor 1820. május 1-jén ratifikálta.

1816–1817 folyamán a Kettős Királyság kereskedelmi konvenciókat kötött Nagy-Britanniával, Franciaországgal és Spanyolországgal. Ezek értelmében a három állam lemondott a királysággal korábban megkötött konvenciók által biztosított kereskedelmi privilégiumairól, cserébe a Nápolyi Királyság jelentősen csökkentette az ezekből az államokból érkező árukra kirótt vámok mértékét. Oroszország igyekezett elérni, hogy az 1787. január 6 (17) -án megkötött orosz–nápolyi kereskedelmi szerződés érvényességének lejáta után hasonló szerződést kössön vele a királyság, mint a brit, francia és spanyol kabinettel. A királyság azonban kitért bármely más állammal hasonló jellegű kereskedelmi konvenció megkötése elől. (Ld.: ВПР II/2 (X). Прим. 252. 819.; ВПР II/2 (X). Док. 153. Посланник в Неаполе Г. Д. Мочениго временно управляющему Министерством иностранных дел П. Я. Убри. 26 сентября (8 октября) 1818 г. 513.)

Az orosz kormány 1817 áprilisában Odesszának vámmentességi jogot adott, ami hozzásegítette, hogy a térség legjelentősebb kereskedelmi centrumává váljon. Az odesszai kereskedőházak tulajdonosai görögök, törökök és itáliaiak voltak. (BODNÁR 2017. 339.)

London és a Porta között tárgyalások folytak a Balkán-félszigeten lévő Parga városának az Oszmán Birodalomhoz kerüléséről.⁹⁶⁵ Gyakorlatilag a Porta a város átengedéséért cserében egyezett bele Nagy-Britannia Jón-szigetek feletti protektorátusába. Az átadás hivatalos jegyzőkönyve csak 1819. április 24-én készült el, de már 1817-ben L. P. Benaki jón-szigeteki orosz főkonzul tájékoztatta Nesselrode-ot, hogy a küszöbönálló átadás miatt a város lakói a Szicíliai Kettős Királyságban kívánnak menedéket kérni. Benaki támogatta a görögök kérését.⁹⁶⁶ I. Ferdinánd nápolyi király 1817. november 28-án aláírt dekrétuma jóváhagyta, hogy királysága területén a Pargából érkező, korábban angol szolgálatban álló görögök letelepüljenek és a hadseregben külön zászlóaljat alakítsanak. A lakosok átköltözését támogatta az orosz kabinet, ezért Kapodisztriasz utasította Mocenigo nápolyi orosz követet, hogy működjön közre a görög önkéntesek nápolyi szolgálatba fogadásánál.⁹⁶⁷ Azt azonban az orosz diplomácia megpróbálta elkerülni, hogy a brit kabinetnél nyugtalanságot okozzon az orosz közreműködés a Földközi-tenger államait érintő ügyben, ezért az 1817-től nápolyi szolgálatban álló angol tábornok, Richard Church⁹⁶⁸ bevonásával igyekezett rendezni a görögök áttelepülését és nápolyi szolgálatba lépését.⁹⁶⁹ Ettől függetlenül Ausztria azzal vádolta Kapodisztriaszt, hogy görög hadsereget kíván szervezni a Nápolyi Királyság területén. A Kettős Királyság végül a

⁹⁶⁵ 1797. október 17-én a campoformioi békével Ausztria lemondott Franciaország javára a korábban Velence fennhatósága alatt álló levantei szigetekről és a hozzájuk tartozó szárazföldi városokról: a Korfu közelében fekvő Parga, Preveza, Vuthroto és Vonica településekről. Amikor 1799-ben a Jón-szigetektől az Usakov admirális vezette egyesített orosz–török flotta kiúzta a franciákat, ezek az említett városok is a Hét Egyesült Sziget Köztársaság részévé váltak. A szigetek lakosságából osztagok szerveződtek, melyek részt vettek a harmadik koalíció 1805. évi dél-itáliai partraszállásában. A szigetek és a városok 1807-ig orosz kézben voltak, a tiltsiti szerződések aláírása után ismét francia kézbe kerültek. 1814 májusáig tartott a francia uralom, akkor brit csapatok szállták meg és 1816 őszétől London tárgyalásokat folytatott a Portával Parga átadásáról. A Porta a Jón-szigetek feletti angol protektorátus elismeréséért cserében hajlandó volt lemondani a városról. A tárgyalások elhúzódtak, az Oszmán Birodalom csak 1819. április 24-én ismerte el a szövetséges nagyhatalmak által Párizsban 1815. november 5-én aláírt Jón-szigeteket érintő konvenciót. A brit–török szerződés még nem készült el Pargaról, de 1817 tavaszán Sz. N. Narinzi, az Egyesült Szigetek egyik korábbi szenátora, aki 1816-tól velencei orosz főkonzuli tiszteletet töltött be, beszámolt arról, hogy a Jón-szigeteken szolgáló Thomas Maitland angol tábornok javasolta a város keresztény lakóinak, hogy költözzenek el és így elkerüljék Janinai Ali pasa uralmát, aki viszont köteles kifizetni a hátrahagyott földjeik értékét. Parga két lakosa, Mastraca és Mavrojani Narinzitől kértek útlevelet Oroszországba, mert a cárnál, a pravoszláv hitűek támogatójánál kerestek védelmet. A konzul arra hivatkozva, hogy nem adhat ki útlevelet, kitért a kérésük teljesítése elől. (Szász Erzsébet: Kísérlet egy újjörög állam megeremtésére. A Jón-szigetek a napóleoni háborúk idején. // Világtörténet 2003/2. 33–49. 33.; ВПР II/1 (IX). Док. 159. Генеральный консул в Венеции С. Н. Наранци управляющему министерством иностранных дел К. В. Нессельроде. 16 (28) апреля 1817 г. 519–520. 520.; ВПР II/2 (X). Док. 60. Конфиденциальное письмо статс-секретаря И. А. Каподистрии посланнику Королевства Обеих Сицилий в С.-Петербурге Серра-Каприоле. Москва, 3 (15) февраля 1818 г. 197–199. 199.)

⁹⁶⁶ ВПР II/1 (IX). Прим. 237. 745.; ВПР II/2 (X). Прим. 82. 763.

⁹⁶⁷ ВПР II/2 (X). Прим. 84. 764.; ВПР II/2 (X). Док. 50. Статс-секретарь И. А. Каподистрия генеральному консулу в Барлетте Л. П. Бенаки. Москва, 3 (15) января 1818 г. 167–169. 169.

⁹⁶⁸ Richard Church (1784–1873) angol tábornok a Napóleon elleni háborúk idején jelentős szerepet játszott a brit hadsereg földközi-tengeri jelenlétében (többek közt részt vett 1805-ben Szicília védelmében, a calabriai partraszállásban), 1811–1816 között a britek által megszervezett görög gyalogezred parancsnoka volt. A bécsi kongresszus számára jelentést készített a Jón-szigetektől. 1817-ben I. Ferdinánd nápolyi király szolgálatába lépett. A nápolyi forradalom után elhagyta a Kettős Királyságot, majd rész vett a görög függetlenségi háborúban.

⁹⁶⁹ ВПР II/2 (X). Прим. 84. 764.

nemzetközi bonyodalmak elkerülése végett kitért a görög hadtest megszervezése elől, de több görög család áttelepült a királyság területére.⁹⁷⁰

A bécsi kongresszus döntéseinek értelmében a Szárd-Piemonti Királyság területi gyarapodást könyvelhetett el, a Nápolyi Királyság trónjára visszekerültek a Bourbonok, de a félszigeten egyértelmű osztrák hegemonia alakult ki. A rendezés óriási befolyást biztosított a Habsburg Birodalomnak, de nem jogosította fel arra, hogy kizárólagos uralmat gyakoroljon Itália felett, az összes többi állam feltétlen támogatása nélkül nem tudta a félsziget védelmezőjének feladatát betölteni.⁹⁷¹ Az 1815. március 17 (29) -i bécsi és az 1815. november 3-i párizsi protokollban a négy szövetséges nagyhatalom biztosította a szárd király birtokainak épségét. Ezen kívül az utóbbi konvenció V. pontja kimondta az 1814. május 30-i párizsi békeszerződésben Franciaországnak meghagyott Savoya egy részének Szárd Királysághoz és Svájcához kerülését, illetve a szárd király számára tízmillió franknyi francia jóvátétel kifizetését határai megerősítéséhez.⁹⁷² Szardínia az itáliai államok osztrákokkal szembeni természetes szövetségese Oroszországban látta, ezért támogatásért fordult hozzá az osztrák befolyás további növekedése megakadályozása érdekében.

1815 végétől az orosz kabinetben nyugtalanságot váltottak ki a Szárd-Piemonti Királyság és a Habsburg Birodalom között a nagy stratégiai és kereskedelmi jelentőségű Simplon-hágóról, a simploni útról és a hozzá tartozó területről folytatott különtárgyalások. Ausztria Nagy-Britannia támogatásával igényt formált a térségre, amit orosz pártfogással Piemont határozottan ellenzett.⁹⁷³ Bécs 1815. június 23-i szerződéstervezetében védelmi szövetségről tett javaslatot a királyságnak. A dokumentum rögzítette, hogy harmadik állam oldaláról jövő támadás esetén a szerződő felek mekkora hadsereget állítanak fel, a fegyverszünetről és békéről folytatott tárgyalásokat előzetes egyeztetéshez kötötte.⁹⁷⁴ Piemont igyekezett kitérni a területi engedmények és a szövetség megkötése elől is. 1816. január 8-i levelében I. Viktor Emánuel szárd király közölte I. Sándorral, hogy az osztrák kabinet – angol támogatással – az első párizsi béke és a bécsi kongresszus záróaktájának rendelkezéseit sértő módon követeli Felső-Novarát az azon áthaladó simploni úttal. A király kifejezte reményét az orosz uralkodó támogatásában, aki a korábbiakban is a Szárd Királyság területi épsége mellett foglalt állást.⁹⁷⁵ Sándor

⁹⁷⁰ БЕРТИ 1959. 353–354.; ВПР II/2 (X). Прим. 84. 764.

⁹⁷¹ ZAMOYSKI 2015. 547.

⁹⁷² ВПР II/1 (IX). Прим. 28. 685.; ВПР II/1 (IX). Прим. 33. 686.

⁹⁷³ ВПР II/1 (IX). Прим. 20. 682

⁹⁷⁴ ВПР II/1 (IX). Прим. 27. 685.

⁹⁷⁵ ВПР II/1 (IX). Прим. 26. 684–685.

A Péterváron szolgálatot teljesítő szárd követ, Joseph de Maistre 1816 első hónapjaiban több, hasonló tartalmú jegyzékkel fordult az orosz kabinethez. (Ld.: ВПР II/1 (IX). Прим. 27. 685.)

biztosította Viktor Emánuel, hogy a Szárd Királyság helyreállítását érintő bécsi és párizsi rendelkezésekben semmilyen változtatás sem történhet. Az orosz uralkodó szerint az államok közötti olyan megállapodások, amelyet Ausztria javasolt Szardíniának a közös védelmi szövetségről, nem kedveznek a Franciaországban végrehajtott restauráció megszilárdításának, azaz a négyes szövetség céljának.⁹⁷⁶ Nesselrode I. Sándornak az ügyben elfoglalt álláspontjáról 1816. február 13 (25) -i levelében tájékoztatta Kozlovskij torinói követet. A cár a párizsi és bécsi megállapodásokban rögzített elvek és kötelezettségek fenntartása és az államok közötti érdekütközések elkerülése mellett foglalt állást. A Novarára támasztott osztrák igényeket és az Ausztria által javasolt osztrák–szárd szövetséget érintő javaslatokat az orosz kabinet nem a torinói orosz küldöttség közvetlen diplomáciai lépéseivel kívánta rendezni, ezért I. Sándor utasította Kozlovskijt, hogy korlátozza tevékenységét Ausztriának Londonnal és Berlinnel folytatott tárgyalásainak nyomkövetésére, aktívan csak abban az esetben vegyen részt benne, amikor értesül a londoni és a berlini kabinet bécsi udvar felé tett lépéseinek eredményeiről.⁹⁷⁷ Nesselrode értesítette Stackelberg bécsi orosz nagykövetet arról, hogy I. Sándor az új osztrák–szárd szövetségi megállapodást az 1815. november 8 (20) -i négyes szövetségre hivatkozva elutasította. Stackelbergnek a Metternichhel folytatott tárgyalásai során ki kellett nyilvánítania, hogy az újonnan felállt európai rend együttesen folytatott tárgyalások eredményeként jött létre, és ha bármely állam nyomást kívánna gyakorolni egy másik államra saját területi igényei kielégítése céljából, az szétszakítja az oly nagy munkával felállított közös rendszert.⁹⁷⁸ Az energikus orosz fellépésre válaszul az osztrák kancellár 1816. március 12-i iratában tájékoztatta August Ernst Freiherr von Steigentesch Péterváron tartózkodó osztrák diplomatát,⁹⁷⁹ hogy a Habsburg Birodalom lemond a simploni útra formált igényeiről.⁹⁸⁰ Metternich május 7-i levelének megfelelően Steigentesch közölte a cári udvarral, hogy I. Ferenc császár elállt a kérdéses út Ausztriához csatolásának javaslatától, Novara körzetére soha nem is tartott igényt, a szárd–osztrák védelmi szövetségre tett javaslat pedig illeszkedik az 1815. november 3-i protokoll szelleméhez, mert annak alapján Ausztriának jogában áll a tízmillió franknyi jóvátétel felhasználásának ellenőrzése, melyet a királyság a francia határon fekvő erődjeinek

⁹⁷⁶ ВПР II/1 (IX). Док. 22. Александр I Виктору-Эммануилу I. 7 (19) февраля 1816 г. 80–81.; ВПР II/1 (IX). Прим. 27. 685.

⁹⁷⁷ ВПР II/1 (IX). Док. 23. К. В. Нессельроде посланнику в Турине П. Б. Козловскому. 13 (25) февраля 1816 г. 82–85.

⁹⁷⁸ ВПР II/1 (IX). Док. 30. К. В. Нессельроде посланнику в Вене Г. О. Штакельбергу. 8 (20) марта 1816 г. 96–100. 99–100.

⁹⁷⁹ A korábbi pétervári osztrák nagykövet, Ludwig Joseph von Lebzeltern 1814–1816 között a római udvarnál szolgált követként, majd 1816-ban újra Pétervárra kapott kinevezést és egészen 1826-ig töltötte be posztját a cári fővárosban. Távollétében August Ernst Freiherr von Steigentesch (1774–1826) osztrák tábornok és diplomata képviselte Ausztriát az orosz udvarban.

⁹⁸⁰ ВПР II/1 (IX). Прим. 20. 682.

megerősítésére kapott.⁹⁸¹ Az orosz fellépésnek köszönhetően a Szárd Királyság és Ausztria mégsem kötötték meg a szövetségi megállapodást.

Az Orosz Birodalom szárd kérdésben kifejtett aktivitása nyugtalansággal és aggodalommal töltötte el a brit kabinetet. H. A. Lieven londoni orosz nagykövet Castlereagh-vel folytatott beszélgetése után felhívta az orosz külügyminisztérium figyelmét arra, hogy a szárd–osztrák tárgyalások során a Viktor Emánuel kérésére biztosított orosz védnökséget Bécs Oroszország hatalomvágyának bizonyítékaként prezentálta az angol kabinet irányába.⁹⁸² Az angol és osztrák aggodalmak kapcsán Kapodisztriasz azt az észrevételt tette Stackelbergnek, hogy amikor Nagy-Britannia kedvez az Itáliát és az Illír tartományokat érintő osztrák törekvéseknek, vagy szorosabbakká válnak a brit kapcsolatok Perzsiával az orosz erők keleten történő lehetséges előremozdulásának megakadályozása céljából, a cár nem lát ebben semmilyen okot a nyugtalanságra, mert eltökélte, hogy semmilyen esetben sem zavarja meg a szomszédos államokkal fenntartott békét.⁹⁸³

A Szent Szövetség és a négyes szövetség aláírása valamennyire tompította, de nem szüntette meg a nagyhatalmak közötti ellentmondásokat. Többen osztották Napóleon Szent Ilona szigetén kifejtett gondolatait, miszerint Oroszország híres vállalkozókedvével megismételheti azt az ügyet, amit ő kezdett el – Európa meghódítását. Nagy-Britannia és Ausztria igyekeztek meggyengíteni Oroszország európai tekintélyét és politikai befolyását.⁹⁸⁴ Bécs féltékenyen figyelte az Orosz Birodalom növekvő presztizsét Európában, különösen a német és az itáliai államok között, valamint a Balkán-félszigeten.⁹⁸⁵

I. Sándor nem felejtkezett el arról, hogy 1815 januárjában Metternich közreműködésével Oroszország ellen irányuló titkos szövetségi megállapodás született. Az orosz kabinet aktivizálta Franciaországgal, Spanyolországgal és Poroszországgal fenntartott kapcsolatait, a cár támogatást nyújtott a trónjukon helyreállított Bourbon uralkodóknak.⁹⁸⁶ A cár ragaszkodott a franciaországi alkotmányos rendszer megőrzéséhez és igyekezett elérni, hogy az ország újra nagyhatalmi rangra emelkedjen, mert ebben az európai erőegyensúly fontos elemét látta. Az

⁹⁸¹ ВПР II/1 (IX). Прим. 34. 687.

⁹⁸² ВПР II/1 (IX). Прим. 89. 707.

⁹⁸³ ВПР II/1 (IX). Док. 136. Личное письмо И. А. Каподистрии посланнику в Вене Г. О. Штакельбергу. 31 января (12 февраля) 1817 г. 450–453. 453.

⁹⁸⁴ ПОТЕМКИН 1959. 527.; ФЕДОРОВ 2004. 118.

⁹⁸⁵ ОРЛИК 1998. 26.

⁹⁸⁶ Nagy-Britannia dél-európai és földközi-tengeri növekvő befolyásának ellensúlyaként az orosz diplomácia Spanyolországot támogatta. 1815-től az Oroszország és Spanyolország közötti kapcsolatok nagy intenzivitást kaptak, I. Sándor érdekelt volt abban, hogy Spanyolország orosz segítséggel a bécsi rendszer szerves részévé váljon. VII. Ferdinánd spanyol király megtagadta az *Acte Final* aláírását, ezért D. P. Tatyiscsev madridi követ egyik fő feladata abban állt, hogy segítsen megszüntetni az okokat, melyek miatt az uralkodó elutasította a záróakta aláírását és közre kellett működnie a Spanyolország és a többi állam között feszülő ellentétek megszüntetésében. СУСЛОВА 2000. 224.

oroszkabinet támogatta a francia kormány kéréseit a jóvátétel összegének csökkentéséről, illetve, hogy az ország területéről mihamarabb kivonásra kerüljön az okkupációs hadtest.⁹⁸⁷

Az 1815. november 20-án aláírt négyes szövetségi szerződés VI. cikkelye arról rendelkezett, hogy a négy nagyhatalom rendszeres konferenciák által kapcsolatot tart fenn egymással a felmerülő európai problémák megoldása céljából. A nagyköveti konferenciákon (London, Párizs, Nápoly, Frankfurt am Main) a kisebb jelentőségű ügyeket vitatták meg, illetve ellenőrizték a bécsi megállapodások megfelelő teljesítését. A nagyobb súlyt képviselő ügyekkel az uralkodók kongresszusának kellett foglalkoznia és a szövetségi kabinetek között 1818 tavaszától egyeztetések folytak az uralkodók találkozájának előkészítéséről. Helyszínnek több város merült fel, végül Aachenben került sor az első ilyen kongresszusra.

Az 1815 és 1830 közötti nemzetközi folyamatokat a Szent Szövetség fellépéseként is szokás tekinteni, valójában az 1814. évi szerződés értelmében megalakult, majd 1815-ben megújított négyes szövetség tartott időnként kongresszusokat az összeurópai kérdések megvitatására.⁹⁸⁸ Az egymás mellett létező négyes és Szent Szövetség fellépését nehéz elkülöníteni. A négyes szövetség az európai négy nagyhatalmat egyesítette, újabb francia forradalom kirobbanása esetén haderő alkalmazását vállalták. Az I. Sándor által életre hívott Szent Szövetség inkább elvi nyilatkozatként tekinthető. A Szent Szövetségnek Nagy-Britannia egyébként sem volt tagja és az aacheni találkozó után csak megfigyelőket küldött a nagyhatalmak tanácskozásaira, melyekre Franciaországot az 1818. évi aacheni találkozó határozata alapján hívtak meg. Az orosz források azt tükrözik vissza, hogy a korban nem különítették el élesen a négyes és a Szent Szövetség fogalmát. A kongresszusok közül az aacheni volt az egyetlen, amely a nagyhatalmi konszenzus jegyében zajlott. A cári diplomácia az 1820-ban megkezdődött forradalmi mozgalmakra válaszul kongresszus összehívását szorgalmazta, melyet az 1815. évi dokumentumokkal (az *Acte Final*, a négyes szövetség megújítása, a Szent Szövetség aláírása) és az 1818. évi aacheni jegyzőkönyvvel indokolt. A troppai kongresszuson részt nem vett államok felé szintén minden 1815-ben és 1818-ban készült szerződésre hivatkozott a cári diplomácia. Nagy-Britannia és Franciaország a troppai kongresszusra csak megfigyelőket küldtek, Metternich pedig Troppauban elutasította a hivatalos jegyzőkönyv vezetését a tanácskozásokról, mert így akarta a porosz, osztrák és orosz uralkodó tanácskozásainak konzultatív, nem hivatalos jellegét hangsúlyozni. A troppai tanácskozás kezdete előtt Kapodisztriasz I. Sándor számára készített 1820. október 5 (17) -i jegyzékében éppen azt fejtegette az uralkodónak, hogy a fennálló szövetségi szerződéseket többféleképp lehet értelmezni. A „*formát tiszteletben tartó politika*” szerint csak akkor kell

⁹⁸⁷ ФЕДОРОВ 2004. 118–119.; ОРЛИК 1998. 29–32.

⁹⁸⁸ FONT–KRAUSZ–NIEDERHAUSER–SZVÁK 1997. 308.

harcolni a forradalom ellen, ha arra Franciaországban kerül sor, „*a kötelesség politikája*” szerint minden helyszíntől függetlenül le kell számolni a forradalmakkal. Az 1820. november 7 (19) - i protokolt az orosz, porosz és osztrák uralkodó írta alá, és ez tette teljessé a beavatkozás elvét. E szerint ki kell zárni a „*az európai szövetséget alkotó államok közül azokat*”, melyekben forradalom zajlott le, a szentpétervári kabinet hangsúlyozta, hogy ebben az előzetes jegyzőkönyvben nem szerepel semmi olyan, ami a párizsi, bécsi és aacheni szerződésekben már ne kapott volna helyet. A troppai kongresszus idején, 1820. október 29 (november 10) -én N. M. Longinov, a Külügyi Kollégium tisztviselője éppen arról írt Sz. R. Voroncovnak, hogy „*jobb lenne kevésbé szent, de inkább észszerű és tartós szövetség*”.⁹⁸⁹ A veronai kongresszus befejezésétől kezdve az orosz külügyi dokumentumok már egyértelműbben fogalmazzák, feltűntetik, hogy a Szent Szövetség megőrzését tartja szem előtt az orosz kabinet.⁹⁹⁰

Az 1818 szeptemberében Aachenben megnyílt kongresszuson Oroszországot I. Sándor, Nesselrode és Kapodisztriasz képviselte, Ausztriát I. Ferenc császár és Metternich, Poroszországot III. Frigyes Vilmos, Hardenberg és Christian Günther von Bernstorff,⁹⁹¹ Nagy-Britannia Castlereagh-t és Wellingtont küldte, Franciaországból Richelieu érkezett a tanácskozásra. A kongresszuson a kisebb államok nem vehettek részt, mert Metternich és Castlereagh attól tartottak, hogy Oroszország felhasználja őket hegemon tervei megvalósításához.⁹⁹² A cár részére készített feljegyzésében Kapodisztriasz rámutatott az orosz, angol és osztrák álláspontok közötti lényeges különbségekre. Az államférfi szerint Ausztria és Nagy-Britannia korlátozni kívánja a vitás kérdések megoldására feljogosított államoknak a körét, és a két nagyhatalom közötti szoros együttműködés oka az Oroszország európai ügyekre gyakorolt befolyása miatti félelem.⁹⁹³ Kapodisztriasz e két állam célját a következőkben jelölte meg: „*lehetőség szerint izolálni Oroszországot Spanyolországtól, Franciaországtól, Germániától és minden másodlagos államtól*”,⁹⁹⁴ Franciaországot osztrák és angol gyámság

⁹⁸⁹ „лучше бы иметь союз менее священный, но более разумный и прочный” In ВІР II/3 (XI). Анн. на стр. 582. Н. М. Лонгинов С. Р. Воронцову. 29 октября (10 ноября) 1820 г. 582.

⁹⁹⁰ Az orosz nyelvű szakirodalom is főként a Szent Szövetség kongresszusaiként tartja számon a Troppauban, Laibachban és Veronában tartott tanácskozásokat. Az orosz nyelvű szakirodalom magyar fordításában szintén ez követhető nyomon. A hazai történetírás a troppai, laibachi, veronai találkozókat a négyes (négyhatalmi) szövetség és a Szent Szövetség keretében megrendezett kongresszusként is tárgyalja.

Jelen dolgozat a négyes szövetség kongresszusaiként értelmezi az aacheni troppai, laibachi és veronai kongresszusokat, de az 1823-tól kezdődő időszakban, a forrásoknak megfelelően, a Szent Szövetség kerül előtérbe.

⁹⁹¹ Christian Günther von Bernstorff (1769–1835) gróf dán és porosz államférfi, diplomata volt. 1815-től 1818-ig dán nagykövetként szolgált Berlinben, majd 1818-ban porosz szolgálatba lépett. 1818–1831 között Poroszország külügyminisztere.

⁹⁹² ORMOS–MAJOROS 1998. 34.

⁹⁹³ МАРКОВ 1989. 69.

⁹⁹⁴ Kapodisztriasz feljegyzéséből idézi МАРКОВ 1989. 69.

alatt tartani, Hollandiát és Portugáliát Angliától függő helyzetbe tenni, az itáliai államokat pedig Ausztria vazallusává alakítani.⁹⁹⁵

Az orosz uralkodó fontosnak tartotta az erőegyensúly szempontjából Franciaország nagyhatalmi státuszának helyreállítását.⁹⁹⁶ Metternich a kongresszus megnyitása előtt nagy aktivitást fejtett ki. A pétervári kabinetnek küldött 1818. április 16-i levelében Franciaország és egész Európa szempontjából lényegesnek ítélte a szövetséges csapatok francia területekről történő kivonásáról szóló kérdés gyors megvitatását, az európai forradalmi megmozdulások veszélyét hangsúlyozva a négyes szövetség egységének szükségességére hívta fel a figyelmet.⁹⁹⁷

A kongresszus fő kérdése az volt, hogy szükséges-e a továbbiakban is szövetséges csapatokat állomásoztatni Franciaország területén. A szövetségesek már 1817-ben 30.000 fővel csökkentették az intervenció hadtest létszámát, Franciaország pedig időközben kifizette a második párizsi békében ráért hadisarcot, így könnyen döntés született az összes francia területen lévő haderő kivonásáról és 1818. november 30-án az utolsó szövetséges katona is elhagyta az ország területét. Richelieu azzal a kéréssel fordult a nagyhatalmakhoz, hogy Franciaországot is vegyék fel a szövetségbe.⁹⁹⁸ 1818. november 8-i memorandumában I. Sándor javaslatot tett arra, hogy a szövetségesek fűzzék szorosabbra kötelékeiket, jöjjön létre egy európai uralkodói ítélőszék az ügyek áttekintésére és állítsanak fel közös európai haderőt, melyhez felajánlotta az orosz hadsereg szolgálatait. Ausztria és Poroszország nem zárkózott el a *status quo* ilyen formában történő megerősítése elől, de az angol delegáltak ellenállása megghiúsította az orosz tervezet elfogadását.⁹⁹⁹

A kongresszus döntése értelmében Franciaország „az európai koncert” egyenrangú tagjává vált, az 1818. november 3 (15) -i titkos protokollban az orosz, a brit, az osztrák, a francia és a porosz meghatalmazottak megújították a négyes szövetséget, melyben egy Franciaországot megrengető új forradalom esetén szükséges katonai együttműködés feltételeiről állapodtak meg. A dokumentum IV. cikkelye a szövetségesek együttes tanácskozásainak szükségességét rögzítette.¹⁰⁰⁰ Az aacheni kongresszuson elfogadott döntéseket a kompromisszum jellemzi, bár a találkozón napvilágra kerültek a nagyhatalmak ambíciói. Szövetségük valódi célját illetően már komoly ellentétek voltak a szövetségesek között. Castlereagh az európai hatalmak közötti kapcsolatok stabilizálásának és a kontinens békéjének szavatolását látta benne, I. Sándor egy új

⁹⁹⁵ МАРКОВ 1989. 69.

⁹⁹⁶ ОРЛИК 1998. 29–30.; HARTLEY 1994. 142–143.; GRIMSTED 1969. 59.

⁹⁹⁷ ВІР ІІ/2 (Х). Прим. 149. 780–781.

⁹⁹⁸ ZAMOYSKI 2015. 551–552.; ORMOS–MAJOROS 1998. 34.

⁹⁹⁹ ПОТЕМКИН 1959. 528.; ZAMOYSKI 2015. 552.

¹⁰⁰⁰ ОРЛИК 1998. 34.; BRIDGE–BULLEN 2005. 41.

korszak létrehozásának eszközét, melyben Oroszország határain túlmutató jelentős szerepet tölt be. Metternich számára a szövetség leginkább a nagyhatalmak liberális eszmék elleni csoportosulását jelentette.¹⁰⁰¹ Aachenben I. Sándor és Metternich között már megkezdődött a közeledés, amely a laibachi kongresszuson vált teljesen nyilvánvalóvá.¹⁰⁰²

Az aacheni kongresszus idején I. Sándor figyelmét nagymértékben a külügyek kötötték le és ennek szellemében 1818 őszen a bécsi, torinói, stuttgarti, müncheni és nápolyi udvarokhoz új orosz követeket nevezett ki. Bécsben 1810-től G. O. Stackelberg képviselte Oroszországot, a döntés értelmében helyére Ju. A. Golovkin került, aki 1813–1818 között Württembergben volt követ. Stackelberg Nápolyba kapott kinevezést, de az uralkodó utasítására csak 1819 májusában indulhatott el I. Ferdinánd udvarába. G. D. Mocenigo, az 1813 (gyakorlatilag 1815) és 1818 közötti nápolyi követ Torinóba indult. Az orosz kabinet úgy ítélte meg, hogy a külföldi csapatok franciaországi kivonásának következményeként Franciaország és a vele szomszédos államok nagyobb figyelmet követelnek az orosz diplomáciától, ezért I. Sándor a már komoly itáliai tapasztalattal rendelkező Mocenigot kívánta a szárd király udvarában tudni.¹⁰⁰³ P. B. Kozlovskij 1810-től ügyvivőként, 1812-től követként képviselte Oroszországot Cagliariiban, majd Torinóban. Többször érkezett rá panasz a királyságból, mert a liberális nézeteket valló diplomata nyíltan kritizálta a szárd kormány belpolitikai kurzusát. Alessandro Carlo Filiberto Valaise (Valez) gróf, aki 1814 májusától 1817 szeptemberéig a Szárd Királyság külügyminisztere volt, Kozlovskijt „*a szabadság és az alkotmány egyik legextravagánsabb apostolának*”¹⁰⁰⁴ nevezte.¹⁰⁰⁵ Többben azon az állásponton voltak, hogy Kozlovskij Torinóból Stuttgartba küldése nem csak a szárd kormány panaszainak volt betudható, hanem Metternich intrikáinak is, egyébként maga az orosz diplomata és Mocenigo szintén ezen az állásponton volt.¹⁰⁰⁶ 1817-ben a pétervári szárd követ személyében is változás történt. Joseph de Maistre orosz belpolitikába való túlzott beavatkozása miatt Cotti di Bruzasco kapott kinevezést Pétervárra. Bruzasco Torinóból történt elutazása után Kozlovskij tájékoztatta az orosz kabinetet, hogy az új követ várhatóan 1817 májusában érkezik meg az orosz fővárosba, és felhívta rá a figyelmet, hogy Bruzasco még csak most debütál diplomataként, ezért célszerű

¹⁰⁰¹ ZAMOYSKI 2015. 553.

¹⁰⁰² BRIDGE–BULLEN 2005. 36.; HARTLEY 1994. 148. Sándor August von Kotzebue meggyilkolása (1819. március 23.) után még fogékonyabbá vált Metternich érveire.

¹⁰⁰³ ВПР II/2 (X). Док. 157. Статс-секретарь И. А. Каподистрия посланнику в Неаполе Г. Д. Мочениго. Ахен, 10 (22) октября 1818 г. 521–522. 522.

¹⁰⁰⁴ Idézi БЕРТИ 1959. 304.

¹⁰⁰⁵ 1815 és 1818 között Kozlovskij Torinóban a liberális és alkotmánypárti remények központját testesítette meg. Több olyan személlyel is kapcsolatban állt, akik részt vettek az 1820-as évek elején lezajlott itáliai forradalmakban, illetve a szintén liberális nézeteket valló Károly Albert carignanói herceggel, aki 1821-ben a királyság régenseként alkotmányt bocsátott ki. БЕРТИ 1959. 304.

¹⁰⁰⁶ ВПР II/3 (XI). Прим. 302. 811.

kezdetben izolálni őt, mivel posztján könnyen Anglia másodrendű ügynökeként viselkedhet.¹⁰⁰⁷ Bruzasco nemsokkal Pétervárra érkezése után, 1817 decemberében egy feljegyzést készített, melyben megrajzolta Itália politikai képét és azt Kapodisztriaszon keresztül benyújtotta a cárnak. Az „*Itália morális és politikai helyzetéről a bécsi kongresszus után*” címet viselő dokumentum áttekintette a XVI. századtól kezdve az idegen hatalmak itáliai jelenlétét. A követ a félsziget osztrák befolyás alatt álló államainak itáliai uralkodó alatti egyesítésében, de az Oroszországgal hagyományosan jó kapcsolatokat ápoló Nápolyi Királyság megtartásában látta Itália stabilitásának alapját.¹⁰⁰⁸

1818 és 1820 között I. Sándor kettős politikát képviselt, ami nem csak a külügyek élén álló, két ellentétes kurzust képviselő külügyi államtitkár, Kapodisztriasz és Nesselrode személyében mutatkozott meg. Ellentétes tendenciák figyelhetőek meg belpolitikájában is. Uralkodásának utolsó évtizedét a reakció felé fordulás időszakaként, a rossz emlékű A. A. Araksejevéről elnevezett araksejevcszinaként tartják számon, ugyanakkor továbbra is létezett a „*kacérkodás a liberalizmussal*”,¹⁰⁰⁹ amely teljes eltűnésére csak I. Sándor uralkodásának utolsó öt évében került sor. Az oktatás és a sajtó még nem állt akkora ellenőrzés alatt, mint 1820 után M. L. Magnyickij kulturális ellenforradalma idején, és az orosz sajtóban napvilágot láthattak a Nyugat-Európában megjelent alkotmányok, illetve azok kommentárjai. Az oroszországi alkotmány bevezetéséről maga I. Sándor nyilatkozott Varsóban 1818. március 15 (27) -én a lengyel sejm megnyitóján mondott beszédében.¹⁰¹⁰ Ugyanebben az évben I. Sándor titkos megbízatást adott N. N. Novoszilcev igazságügyi miniszternek, hogy az 1815. évi lengyel alkotmány szellemében állítsa össze Oroszország alapokmányát. A dokumentum 1820 körül készült el, tartalmazta a politikai szabadságjogokat és a képviseleti kormányzást, ugyanakkor

¹⁰⁰⁷ Kozlovskij Nesselrode-nak írt 1817 márciusában kelt levelét ld.: БЕРТИ 1959. 301.

Az új piemonti követ az 1817. március 19-i instrukciók mellé bizalmas levelet is kapott Valaise minisztertől, amely áttekintette az orosz–szárd kapcsolatokat történetét, és kiemelte I. Pál és I. Sándor francia háborúk idején Piemont számára nyújtott támogatását. Hangsúlyozta, hogy az Ausztria által felvetett itáliai uralkodók ligájához való csatlakozást Piemont csak az orosz támogatással tudta elkerülni. (A teljes levelet közli БЕРТИ 1959. 363–369.) A dokumentum a szárd állam osztrák törekvésekkel szembeni fő támaszának Oroszországot jelölte meg, mivel Franciaország meggyengült ahhoz, hogy Ausztria itáliai uralmának ellensúlya lehessen, Poroszországot pedig kevésbé érdekli Itália ügyei. (БЕРТИ 1959. 364.)

Valaise hangsúlyozta, hogy „*Oroszország, az összes európai ügyre gyakorolt hatalmas befolyásával, a fő támaszunknak mutatkozik minden hamissággal szemben, melyek az országunkat fenyegethetik a jövőben, és ezért nagyon fontos elérni azt, hogy ez a nagyhatalom ezentúl is nekiünk ajándékozza barátságát és védnökségét*”, ugyanakkor Piemont szándékában áll „*megszilárdítani a köztiünk és az angol udvar között régóta létező baráti kapcsolatot*”. (Idézi ugyanott.)

¹⁰⁰⁸ Cotti di Bruzasco feljegyzéséről ld.: БЕРТИ 1959. 371–376.

Bruzasco szerint Észak-Itáliában olyan erős államra van szükség, amely képes megvédeni az Alpokat és lezárni a félsziget kapuit a külföldi államok előtt és ez az állam a függetlenségét csak az Orosz Birodalom segítségével őrizheti meg. Az Itália birtoklásáért folytatott harc hosszú háborúkat eredményezett, Itália külföldi uralom alóli felszabadítása szilárd talajt szolgáltat az európai erőegyensúly számára. Bruzasco hangsúlyozta Itália nagy része egyesítésének szükségességét, meglátása szerint Oroszországnak együtt kell működnie abban, hogy a félszigeten két állam legyen: Észak- és Közép-Itália államai egyesítése mellett egy déli állam. (БЕРТИ 1959. 374–375.)

¹⁰⁰⁹ Idézi ФЕДОРОВ 2004. 105.

¹⁰¹⁰ HARTLEY 1994. 166–167.

nem korlátozta a cár egyeduralmát és nem változtatta meg a fennálló társadalmi rend szerkezetét.¹⁰¹¹ A cár jóváhagyta Novoszilcev munkáját és elkészült az a manifesztum, amellyel a dokumentum életbe lépett volna. A nyugat-európai forradalmi események miatt Sándor elhalasztotta a manifesztum kihirdetését, majd a kérdés lekerült a napirendről. Az uralkodó nem sokkal ezután bekövetkező konzervatív fordulata¹⁰¹² után soha nem vezette be az orosz alkotmányt és nem is hozták nyilvánosságra Novoszilcev tervezetét.¹⁰¹³ I. Sándor egyértelmű reakció felé fordulása 1820 körül következett be, válaszul a bel- és külpolitikában lezajlott eseményekre. A második lengyel szejm megnyitására 1820. szeptember 1 (13) -jén került sor, ekkor már nem ejtett szót az alkotmány Oroszországban történő bevezetéséről, a szemjonovszkojei ezred októberi lázadása után végképp a liberalizmus ellen fordult.¹⁰¹⁴ Sándor liberalizmussal szembeni ellenérzéseit növelte Károly Ferdinánd francia királyi herceg, Berry hercegének halála, akit 1820. február 13-án egy bonapartista merénylő gyilkolt meg.¹⁰¹⁵

Az orosz uralkodó kacérkodását a liberalizmussal és az itáliai titkos társaságokkal fenntartott esetleges kapcsolatait mély gyanúval és nyugtalansággal követte nyomon a bécsi kabinet. A Napóleon elleni háborúk során a titkos társaságok jelentős szerepet töltek be, és 1808–1809-től a nagyhatalmak is egyre nagyobb figyelmet fordítottak feléjük, főként Nagy-Britannia igyekezett a társaságokban rejlő erőt felhasználni Európa francia császár hegemoniájától történő megszabadításához. Oroszország Novoszilcev londoni titkos megbízatásával egyidőben, 1804-ben ügynököket küldött Itáliába, akik kapcsolatba léptek a titkos társaságokkal. Az ezirányú orosz lépések erőteljesebbek voltak 1813–1814 között, illetve 1816-ban. Itália liberális beállítottságú hazafiai Ausztria, Nagy-Britannia és Oroszország felé fordították tekintetüket. A szárd udvar elzárkózott ilyen politika folytatásától, a Bentinck által életbe léptetett szicíliai alkotmányt is fenntartással fogadta.¹⁰¹⁶ Az Orosz Birodalom 1820-ban, a szemjonovszkojei ezred lázadása után végleg lemondott az efféle politika folytatásáról.

¹⁰¹¹ Novoszilcev tervezetéről ld.: Польской, С. В.: Дворянский конституционализм в России XVIII–начала XIX в. // Вопросы истории 2011/6. 27–42. 38.; HARTLEY 1994. 170–172.

¹⁰¹² Uralkodása utolsó öt évének legreakciósabb intézkedései a katonai telepek felállítására volt. Arakcsjev, „*a hízelgés ördögi nagymestere*” (idézi BEBESI 2013. 218.) kísérleti jelleggel már 1809-ben bevezette Mogiljov térségében a katonai telepeket, ami több tízezer ember életébe került. A katonai telepek keretén belül 1816–1821 között a birodalom határvidékein 375.000 főt telepítettek le és 1820-ban már több lázadás tört ki az embertelen rendszer ellen.

¹⁰¹³ Filippov, Szergej: Az orosz autokrácia és a reformok. // Frank Tibor (szerk.): Az orosz birodalom születési. Magyar kutatók tanulmányai az orosz történelemről. Gondolat Kiadó, Budapest, 2016. 93–108. 102.

¹⁰¹⁴ Az 1815–1825 közötti orosz belpolitikáról, Arakcsjev katonai telepeiről, Sándor liberalizmustól való elfordulásáról ld.: ФЕДОРОВ 2004. 105–110.; BEBESI 2013. 218–220.; BEBESI 2011. 15–17., HELLER 2003. 493–495.; NOSZOV 1980. 231.

L. A. Gribbe ezredes Arakcsjevéről és a katonai telepekről írt emlékiratából részleteket közöl: KITUSIN–HEGEDŰS–HONFI–POPOVITS 1956. 436–439.

¹⁰¹⁵ ORMOS–MAJOROS 1998. 35.

¹⁰¹⁶ Ld.: БЕРТИ 1959. 290–291.

A főleg Dél-Itáliában elterjedt *Carboneria* nevű titkos társasághoz a Bourbon restauráció után csatlakoztak az itáliai rendezéssel elégedetlen személyek és a napóleoni hadsereg egykori katonái, akiket Piemontban, Lombardiában és a Nápolyi Királyságban lefokoztak vagy elűztek a hadseregből. 1816-ban a *Carboneria* jelszavaként az „*Egység, Szabadság, Függetlenség!*”-et választotta, de központi szervezetei gyengék voltak és hamarosan több csoportja jött létre, melyek más-más programokkal álltak elő. Hajlandónak mutatkoztak az erőszakos forradalmi módszerek alkalmazására is, de készek voltak elfogadni a monarchiát, ha az uralkodó alkotmányos kormányzást vezet be.¹⁰¹⁷ A bécsi kongresszus véget vetett az itáliai függetlenség és reformok híveiben élő ábrándoknak, és a titkos társaságok politikájában szakadáshoz vezetett. Az egyik irányzat Filippo Buonarroti körül csoportosult, az önálló politika vezetését látták célravezetőnek, ezért nem reménykedtek nagyhatalmi támogatásban (sem Nagy-Britannia, sem Franciaország, sem Oroszország oldaláról) és nem számítottak egyik itáliai uralkodó nemzeti érzéseire sem. Ez az irányzat csak az összeesküvők szűk körét foglalta magába. Mellettük megalakult a titkos társaságok nagy részét lefedő mérsékelt-liberális irányzat, amely úgy számolta, hogy semmilyen reális politikát sem lehet folytatni valamelyik itáliai uralkodó vagy olyan nagyhatalom támogatása nélkül, amely csak közvetlenül érdekelt Itália ügyeiben, de más kérdésekben Ausztria versenytársa, és ez a csoport fokozatosan az Orosz Birodalom felé orientálódott. Az osztrák rendőrség az itáliai helyzetet a következőképpen értékelte: „*A függetlenség itáliai hívei valóban készek lettek volna felhasználni olyan külföldi erőt, amely együttműködött volna a nemzeti függetlenségért folytatott mozgalomban, de ugyanilyen igaz az is, hogy közülük senki sem számított Oroszország közvetlen segítségére, hanem csak arra a befolyásra, melyet mutathatott volna az Osztrák Állammal való nézeteltérés esetén.*”¹⁰¹⁸ A reményeiket I. Sándorra helyező irányzat 1815-től egészen az 1820–1821-ben történt felkelésekig egész Itáliában elterjedt és résztvevői orosz támogatásra számítottak. Ez a meggyőződés annyira gyökeret vert, hogy nem tudta őket megingatni még az a pozíció sem, melyet Oroszország foglalt el a felkelések idején.¹⁰¹⁹

A bécsi kongresszus után az orosz politikai aktivitás szinte egész Európában jelentkezett, „*a cár ügynökei*”¹⁰²⁰ jelentős számúak voltak Dél-Európában, az Appennini-félszigeten Itália helyzetéről szóló statisztikai és gazdasági adatok összegyűjtésének ürügye alatt tevékenykedtek, Ausztria igyekezett szemmel tartani őket és Nagy-Britannia is nyugtalanul

¹⁰¹⁷ SOLMI é. n. 22–23.; HEARDER 1992. 141.

¹⁰¹⁸ Idézi БЕРТИ 1959. 330.

¹⁰¹⁹ БЕРТИ 1959. 329.; КОБАЛЬСКАЯ 1971. http://krotov.info/history/19/1820/kovalskaya_04.htm [letöltés időpontja 2018. 06. 27.]

¹⁰²⁰ ORMOS–MAJOROS 1998. 32.

figyelte az orosz követek és ügynökök itáliai tevékenységét.¹⁰²¹ Metternich aggodalommal követte nyomon a korszakban Itáliában utazó számos orosz állampolgár magatartását, mert azt feltételezte, hogy valójában gyanús tevékenységgel és intrikával foglalkoznak.¹⁰²² 1817-ben Italinszkij tájékoztatta Szentpétervárt Metternich titkos körleveléről, amely előírta az itáliai osztrák követeknek az Itáliában lévő összes orosz személy megfigyelését.¹⁰²³ Az osztrák kancellár úgy vélte, hogy a titkos társaságok csak abban az esetben szerezhetnének jelentőséget, ha Itália függetlenségének ürügyén valamelyik állam egyesítené őket. Nagy-Britannia nem kívánt ilyen politikát folytatni, így Metternich meglátása szerint az az állam, amely veszélyt jelenthet Ausztriára, „*vagy Poroszország, vagy Oroszország lehet*”.¹⁰²⁴ Ausztria ezekben az években teljesen reális veszélynek érezte Oroszország Itália titkos társaságaival és liberáisaival fenntartott politikáját és igyekeztek kompromittálni a liberális érzületű orosz diplomatákat (például P. V. Hahnt, A. Ja. Italinszkijt és I. A. Kapodisztriaszt).¹⁰²⁵

Az osztrákokat és az angolokat tovább nyugtalanította I. Sándor egykori nevelőjének, a republikánus Frederic Cesar Laharpe-nak az Itáliába érkezése 1819 tavaszán. Laharpe utazása lehetővé tette elterjeszteni és megerősíteni az I. Sándor liberalizmusáról fennálló véleményt az Appennini-félszigeten.¹⁰²⁶

Metternichet különösen Kapodisztriasz orosz külügyi államtitkár nyugtalanította, aki elégedetlen volt Itália helyzetének Napóleon utáni rendezésével és szívesen folytatott beszélgetéseket Itália függetlenségéről.¹⁰²⁷ Kapodisztriasz 1819 tavaszán egészségügyi okokból az Appennini-félszigeten tartózkodott (felkereste Velencét, Lombardiát, Toscanát, Rómát, Nápolyt és Vicenzát), ami számos mendemondát váltott ki az európai udvaroknál.¹⁰²⁸ Pozzo di Borgo, Nesselrode és feltehetően I. Sándor is a liberalizmust és az alkotmányosságot nyugatra szánt exportárúként tekintette, de Kapodisztriasz számára olyan elv volt, melytől nem szabad és nem is lehet eltérni. Kapodisztriasz nem demokrata volt, hanem mérsékelt

¹⁰²¹ БЕРТИ 1959. 330.

¹⁰²² ВЕНТУРИ 1968. 46.

¹⁰²³ КОВАЛЬСКАЯ 1971. http://krotov.info/history/19/1820/kovalskaya_05.htm [letöltés időpontja 2018. 06. 27.]

¹⁰²⁴ Metternich emlékiratából idézi БЕРТИ 1959. 323.

¹⁰²⁵ БЕРТИ 1959. 323.

¹⁰²⁶ КОВАЛЬСКАЯ 1968. 134.; БЕРТИ 1959. 331.; ДОДОЛЕВ 1976. 158–159.

G. Berti szerint Laharpe Itáliában szoros kapcsolatban állt az itáliai és a francia szabadkőművesekkel és a karbonárikkal, és már korábban, 1782-ben éppen Nápolyban lépett be a szabadkőművesek közé. Ld.: БЕРТИ 1959. 331–334.

¹⁰²⁷ БЕРТИ 1959. 318, 322. Kapodisztriasz 1820-ban keserűen úgy fogalmazott, hogy a kormányok kudarcot vallottak a korszak embereinek és eseményeinek megítélésében, az 1815-ben aláírt szerződések nem a társadalmi rend újjáépítésére, hanem a régi újjáteremtésére irányultak. Az államtitkár elkerülhetetlennek tartotta a társadalmi változásokat, de remélte, hogy azokra békés és fokozatos módon fog sor kerülni, forradalmi megrázkódtatások nélkül. Nem értett egyet a forradalmi agitátorokkal és taktikájukkal sem Spanyolországban, sem Nápolyban. GRIMSTED 1969. 234.

¹⁰²⁸ БЕРТИ 1959. 331, 345, 353.

alkotmánypárti liberális nézeteket vallott.¹⁰²⁹ Az államtitkár az alkotmányos monarchia eszméit támogatta, a konzervatív cári főméltóságoktól eltérően célszerűnek tartotta mérsékelt alkotmányok bevezetését az európai államokba, mert szerinte a mértékletes, felülről jövő változtatások alkalmasak lehetnek a radikálisabb forradalmak kialakulásának és elterjedésének megakadályozására.

A határon túli alkotmányos diplomácia először I. Pál idején jelent meg az orosz külpolitikában a Jón-szigetek alkotmányával (1799). Sándor alatt ez a tevékenység felerősödött, és az Orosz Birodalom keretén belül is alkalmazásra került, így 1809-ben a Finn Nagyhercegség, 1815-ben Lengyelország kapott alkotmányt. A cár az angol tory típusú alkotmányos monarchia híve volt, és 1820-ig azon az állásponton volt, hogy az államoknak maguknak kell dönteniük belső fejlődésükről, és az adott ország fejlődésének megfelelő intézményeket kell létrehozni. Támogatta az alkotmányos elképzeléseket nem csak liberális érületű diplomatáin, hanem konkrét európai alkotmányok bevezetésén keresztül is (XVIII. Lajos Franciaországa, dél-német államok). Sándor alkotmányok felé mutatott szimpátiája nem tekinthető képmutatásnak vagy naivitásnak, inkább az „alkotmány” szó korlátozott értelmezésének tekinthető.¹⁰³⁰

Giuseppe Berti meglátása szerint Kapodisztriasz az orosz kabinetben olyan cégér volt, amely lehetővé tette I. Sándornak a rá nézve előnyös liberális pozíció elfoglalását és ez lavírozási lehetőséget biztosított számára a fő külügyi kérdésekben.¹⁰³¹ A Napóleon elleni háborúk idején, majd az ezt követő időszakban is igyekezett a cári diplomácia azt sugalmazni Nyugat-Európa népei felé, hogy I. Sándor liberális elveket követ, amit a historiográfia csak „*liberalizmus exportra*” (либерализм на экспорт) kifejezéssel jellemez.¹⁰³² Az olasz nyelvű szakirodalomba Nello Rossi vezette be ezt a kifejezést I. Sándor kettős politikájára. Franco Venturi álláspontja szerint I. Sándor bonyolult külpolitikája reményeket ébresztett és stimulálta azokat a mozgalmakat, melyek Torinóban, Nápolyban és más itáliai városban is elvezettek az Ausztriával szembeni ellenséges hangulat megszületéséhez és az Itália egységesítésére irányuló igyekezet megerősödéséhez.¹⁰³³ A sándori kettős külpolitika lehetővé tette az orosz diplomáciának, hogy számíthasson a liberálisok támogatására, kapcsolataira és szimpátiájára nemcsak Itáliában, hanem szinte egész Európában. Ez a „*lényegében fiktív liberális kurzus*”¹⁰³⁴ konkrét politikai eredményekhez nem vezetett, de lökést adott az európai, főként az itáliai

¹⁰²⁹ БЕРТИ 1959. 348, 356.

¹⁰³⁰ ORMOS–MAJOROS 1998. 26.; BODNÁR 2013. 185.; HARTLEY 1994. 6, 143.

¹⁰³¹ БЕРТИ 1959. 362.

¹⁰³² ДОДОЛЕВ 1969. 115.

¹⁰³³ ВЕНТУРИ 1968. 44.

¹⁰³⁴ БЕРТИ 1959. 360.

liberalizmusnak.¹⁰³⁵ A szintén olasz származású Guglielmo Ferrero a cár e politikáját őszintének ítéli, bár igazi okát az orosz uralkodó ellentmondásos személyiségében látja: „*Mivel a liberális eszmék az ő tekintélyuralmának tagadását jelentették, főleg ezért vált hosszú évekre a liberalizmus buzgó és őszinte bajnokává egész Európában: az ellentmondás fékezhetetlen szelleme nyomta rá bélyegét egész életére és minden cselekedetére.*”¹⁰³⁶ 1814-től I. Sándor és Kapodisztriasz támogatta Svájc, Franciaország, a délnyugati német államok, Hollandia, Norvégia és Lengyelország alkotmányos fejlődését, 1816–1818 között a korábbi nápolyi orosz követ, D. P. Tatyiscsev madridi tevékenysége (1814–1819) során alkotmánytervezetet készített Spanyolország számára.¹⁰³⁷ I. Sándor liberalizmus felé mutatott támogatása 1820 őszéig, a szemjonovszkojei ezred lázadásáig tartott, amit hamarosan követett Kapodisztriasz menesztése a külügyek éléről. A liberális Cotti di Bruzasco Pétervárra történt kinevezése szintén arra utal, hogy Torino az orosz diplomáciában hangsúlyosnak ítélte a liberális irányvonalat. A piemonti forradalom idején Bruzascot visszahívták Pétervárról.

I. Ferenc és Metternich elhalmozta a cári kabinetet az orosz ügynökök Itáliában folytatott gyanús tevékenységeinek bizonyítékával, melyeket Pétervár mindig megcáfolt.¹⁰³⁸ Kapodisztriasz „*Az orosz minisztérium feladatairól az aacheni kongresszus után*” címet viselő terjedelmes feljegyzésében Itáliának is figyelmet szentelt és reflektált az orosz követeket érintő osztrák vádakra. „*Ausztria úgy óhajt rendelkezni Itália politikájával, ahogyan Anglia rendelkezik a Holland Királyság politikájával. Ausztriának ez nem sikerült. (...) Nem tettünk semmilyen nyilatkozatot sem Ausztria, sem követelései ellen. Követeink Itáliában csak a szokásos kapcsolatok fenntartásával foglalkoztak. Soha nem kaptak előírást Oroszország különleges pozíciójának hangsúlyozására. Elegendő lesz kötelezni őket, hogy semmilyen esetben se tegyék lehetővé az igazságnak ellentmondó nyilatkozatokat. A követeknek hallgatniuk kell. Ez a leghasznosabb.*”¹⁰³⁹ A cári kormány 1818-ban rendkívüli

¹⁰³⁵ КОВАЛЬСКАЯ 1971. http://krotov.info/history/19/1820/kovalskaya_05.htm [letöltés időpontja 2018. 06. 27.]; БЕРТИ 1959. 360.

¹⁰³⁶ FERRERO 2002. 87.

¹⁰³⁷ D. P. Tatyiscsev spanyol alkotmánytervezetéről ld.: СУСЛОВА 2000. 226–229.

Az itáliai államok meglátása szerint Kapodisztriasz foglalt el nagyobb tekintélyt az orosz külügyi vezetésben, erről tanúskodik Valaise szárd miniszter két orosz külügyi államtitkárt érintő jellemzése, melyet a frissen kinevezett pétervári követnek, Cotti di Bruzasconak írt 1817-ben. A levél ugyanakkor azt is mutatja, hogy Piemontban tisztában voltak azzal, hogy az ügyekről a végső döntést maga a cár hozza meg: „*hasznosnak tartjuk figyelmeztetni Önt, hogy Nesselrode gróf, a külügyminiszter nem élvezi azt a bizalmat, amelyet a császár mutat Kapodisztriasz grófnak. Nesselrode nem rokonszenvezik velünk, miközben Kapodisztriasz vitathatatlan bizonyítékait adta nekünk, hogy rendkívül érdekelt az ügyeinkben (...). A bizalomnak az a mértéke, amit Önnek mutatnia kell e két személy iránt, meg kell felelnie a felénk mutatott viszonyulásainak, azonban mindenképpen el kell kerülni azt, hogy az egyik megsejtse a másik előnyben részesítését. Elég Péterváron élni néhány hónapig ahhoz, hogy meggyőződjön: Oroszországban a császár a minden; nem szólva az elődeitől örökölt korlátlan hatalmáról, a császár mindenben maga dönt, amiről belül meg van győződve, az mind irányítja az akarátát.*” Idézi БЕРТИ 1959. 367.

¹⁰³⁸ БЕРТИ 1959. 384.

¹⁰³⁹ „*Австрия хочет распоряжаться политикой Италии, подобно тому как Англия распоряжается политикой королевства Нидерландов. Австрии это не удалось. (...) Мы не делали никаких заявлений не*

elővigyázatosságot írt elő az orosz diplomatáknak, hogy ne idézzenek elő szóbeszédeket osztrákellenes tevékenységükről.¹⁰⁴⁰

Számos feljegyzést készített az itáliai helyzetről az 1820–1821-es forradalmak előestéjén P. V. Hahn báró (1793–1862), aki 1815 augusztusában lépett a cári külügyminisztérium szolgálatába és hamarosan a firenzei orosz küldöttséghez került. Már 1818-ban összeállított néhány dokumentumot, melyben a Toszkán Nagyhercegség többi itáliai államhoz képest kiemelkedőbb jólétének okait kereste és nagy figyelmet szentelt III. Ferdinánd toszkán nagyherceg felvilágosult abszolutizmusának. Ugyanebben az évben a Pápai Államban elterjedt titkos társaságokról készített feljegyzést, melyet Italinszkij római követ Pétervárra továbbított.¹⁰⁴¹ Hahn Livornóról és Toscanáról írt két műve 1819-ben jelent meg Rómában, és az orosz társadalom vezető rétegei számára hiteles információként szolgáltak Itáliáról és lakosságáról.¹⁰⁴² Hahn Toscanában ismerkedett meg a liberális Luigi Serristori (1793–1858) közgazdással, aki az 1818–1819 között működő *Il Conciliatore* című milánói ellenzéki lap munkatársa is volt. Serristori tájékoztatta Hahnt 1819 februárjában, hogy az osztrák cenzúra nem engedte megjelentetni az I. Sándor 1818 márciusában a lengyel szejm megnyitóján mondott beszédének (amikor ígéretet tett az oroszországi alkotmány bevezetésére) szentelt cikkét.¹⁰⁴³ 1819-ben az osztrák kormány betiltotta az *Il Conciliatore* lap működését és feltehetően Hahn Serristorival és más itáliai liberálisokkal fenntartott kapcsolatai miatt már ekkor az osztrák rendőrség megfigyelése alatt állt.¹⁰⁴⁴ Serristori nagy reményekkel tekintett I. Sándor liberális politikájára, 1820–1833 között Oroszországban tartózkodott és az orosz hadseregben szolgált, illetve a Pétervári Tudományos Akadémia tagja lett.¹⁰⁴⁵ Hahn 1819. november 29 (december 11) -én megkapta a római orosz követség titkári kinevezést. Rómában élvezte A. Ja. Italinszkij római követ bizalmát és megszakította a kapcsolatokat a toszkán liberálisokkal. Hahn több feljegyzést készített Rómában is, helyeselte a Consalvi bíboros által bevezetett „*liberális intézkedéseket*”.¹⁰⁴⁶ A nápolyi forradalom előestéjén készítette el az „*Itália jelenlegi helyzetének áttekintése. Róma, 1820. május 15 (27).*” címet viselő dokumentumot, melyben bizonyította, hogy a liberális reformok a leghatékonyabb eszközt jelentik a karbonari

против Австрии, не против её притязаний. Наши посланники в Италии занимались только поддержанием обычных сношений. Им никогда не предписывалось подчеркивать особую позицию России. Достаточно будет обязать их ни в коем случае не допускать заявлений, противоречащих истине. Посланнику должны уметь хранить молчание. От него большие пользы.” In ВПР II/2 (X). Док. 180. Записка статс-секретаря И. А. Каподистрии. Вена, 19 (31) декабря 1818 г. 611–625. 624.

¹⁰⁴⁰ ДОДОЛЕВ 1976. 159.; КОВАЛЬСКАЯ 1971. http://krotov.info/history/19/1820/kovalskaya_05.htm [letöltés időpontja 2018. 06. 27.]

¹⁰⁴¹ ДОДОЛЕВ 1976. 157, 159.

¹⁰⁴² ДОДОЛЕВ 1976. 158.

¹⁰⁴³ КОВАЛЬСКАЯ 1968. 134.; ДОДОЛЕВ 1976. 158.

¹⁰⁴⁴ ДОДОЛЕВ 1976. 158.

¹⁰⁴⁵ Uo.

¹⁰⁴⁶ ДОДОЛЕВ 1976. 159.

mozgalommal folytatott harcban. Meglátása szerint az osztrákok által Itáliában megteremtett elnyomás és fosztogatás rendszere elvezetett a lakosság elszegényedéséhez, a Pápai Állam komoly krízist él át, melyet jól mutat a titkos társaságok tagjainak nagy száma, és a forradalom csak úgy kerülhető el, ha általános reformok bevezetésére kerül sor. Hahn I. Sándort Európa felszabadítójának nevezte és helyeselte a cár liberális politikáját, és hangsúlyozta, hogy Oroszország az egyedüli állam, melynek nincsenek kapcsolatai a karbonárikkal.¹⁰⁴⁷ A diplomata szavaira hamarosan rációfoltak az események, I. Sándor már a spanyol forradalom kitörése után érezhetően eltávolodott a liberális politika folytatásától, majd végleg leszámolt ezzel a kurzussal, a Pápai Államra pedig nem terjedt át a Nápolyi Királyságban fellobbant forradalom.

1815–1820 között az Orosz Birodalom fő törekvése a Bécsben és Párizsban létrehozott szerződések megtartására irányult. Az orosz diplomáciai iratok tükrében megállapítható, hogy Oroszország Itáliával kapcsolatban szintén a *status quo* fenntartásának politikáját folytatta, szükség esetén támogatást adott a Szárd-Piemonti Királyságnak a növekvő osztrák befolyás megakadályozására, Nápolyt érintően a belső reformokat sürgette, nem folytatott nyíltan Ausztria ellen irányuló politikát a félszigeten. Emellett Sándor diplomatáin keresztül támogatást nyújtott a liberális itáliai személyeknek. Ez a támogatás nem volt konkrét, és az 1820–1821. évi itáliai forradalmak kirobbanásakor hamarosan kiderült, hogy az orosz uralkodó számára fontosabbak a szövetségi elvek és a meglévő szerződések tiszteletben tartása, mint az Appennini-félsziget *status quo*-jának felmondása a forradalmak következtében.

¹⁰⁴⁷ ДОДОЛЕВ 1976. 159–160.

VII. AZ 1820-AS ÉVEK ELEJÉNEK ITÁLIAI FORRADALMAI ÉS AZ OROSZ DIPLOMÁCIA

VII. 1. A NÁPOLYI FORRADALOM ÉS AZ OROSZ DIPLOMÁCIA (1820–1821)

Az 1820-as évek elején lezajlott nyugat-európai forradalmak nyitányát a spanyolországi események jelentették. Csak néhány év telt el a bécsi kongresszus óta, de Nesselrode megfogalmazása szerint a „*lázadás és rendetlenség szelleme újra felébredt*”.¹⁰⁴⁸ Oroszország élénk érdeklődéssel követte nyomon a spanyolok Napóleon elleni háborúját (1808–1814) és a cári kormány 1812 júliusában elismerte a cádizi alkotmányt. 1815-ig az orosz társadalom konzervatív és liberális része is egyformán viszonyult a spanyolországi eseményekhez, mert az a Napóleon elleni harcot képviselte. A bécsi szerződések után az orosz társadalom differenciálódott a kérdésben, az orosz értelmiség és a diplomaták többsége elutasítóan értékelte a VII. Ferdinánd által 1814-ben végrehajtott változtatásokat, az alkotmány megszüntetését. Ez az irányzat bizonyos mértékben osztotta a nyugat-európai forradalmárok I. Sándor liberalizmusa iránt táplált illúzióit, melyet csak fokozott I. Sándor 1818 tavaszán oroszországi alkotmány bevezetésére tett ígérete.¹⁰⁴⁹

A spanyol forradalom a Dél-Amerikába készülő csapatok körében tört ki Cádizban 1820. január 1-jén Rafael de Riego vezetésével, az 1812-es alkotmány jegyében.¹⁰⁵⁰ Ferdinánd király a katonai lázadás (*pronunciamento*) nyomására kénytelen volt helyreállítani az általa eltörölt alkotmányt, 1820. március 9-én a letette az esküt az alkotmányra és négy hónap múlva összeült a kétszázharminchárom képviselőből álló cortes.¹⁰⁵¹

Az orosz társadalom figyelemmel követte a spanyolországi eseményeket, a liberális irányzat lelkesedéssel fogadta az alkotmány bevezetésének hírért. P. Ja. Csaadajev azt remélte, hogy a spanyol események közvetlen hatással lesznek az oroszországi helyzetre. N. N.

¹⁰⁴⁸ Idézi К. Ф. Мизиано: Итальянское Рисорджименто и передовое общественное движение в России XIX века. // Сказкин, С. Д. (ред.): Россия и Италия. Из истории русско-итальянских культурных и общественных отношений. Издательство "Наука", Москва, 1968. 95–132. 97.

¹⁰⁴⁹ ДОДОЛЕВ 1969. 113–115.

¹⁰⁵⁰ Az oroszországi hadjárat idején az orosz fogságba esett spanyol hadifoglyokból létrehozta egy ezredet a Napóleon elleni harcra, de sohasem vetették be őket és végül hazatértek Spanyolországba „*Imperial-Alejandro*” (Sándor cár ezrede) néven és részt vettek az 1820-as, Riego vezette felkelésben. ZAMOYSKI 2008. 477.

¹⁰⁵¹ Jelen dolgozat nem vállalkozik az orosz diplomácia spanyol forradalommal kapcsolatos magatartásvonalának részletes bemutatására, mindössze a Nápolyi Királyságban lezajlott eseményekkel kapcsolatban kívánja azt bemutatni. A kortársak figyelmét nem kerülték el a két forradalom keletkezésének hasonlóságai, ugyanakkor különbségeik sem. Az orosz diplomácia elhatárolódott az új spanyol kormány elismerésétől, óvatos politikát folytatott a Pireneusi-félszigeten. Tisztában volt vele, hogy a nápolyi forradalom elfojtása komoly hatást fog gyakorolni a spanyol eseményekre, ezért 1821 elejétől további elővigyázatosságot írt elő a madridi orosz ügyvivőnek. Ahogyan a nápolyi, úgy a spanyol eseményeket illetően is az orosz kabinet a szövetségesek kongresszusán kívánta meghatározni a Spanyolországgal kapcsolatos politikáját. Az 1812-es spanyol alkotmányról ld.: CORTÁZAR–VESGA 2005. 305–306.

Novoszilcev az események kapcsán írt feljegyzésében szorgalmazta, hogy a nagyhatalmak képviselőiből álló kongresszus határozata alapján minden európai nép rendelkezésére bocsássonak bizonyos alkotmányos jogokat.¹⁰⁵² N. I. Pahlen gróf figyelmét nem kerülte el, hogy a spanyol, majd a nápolyi forradalmak kiváltották I. Sándor elégedetlenségét, 1820. június 21-i levelében így fogalmazott: „*Spanyolországban az ügyek jól mennek. Az alkotmány kihirdetése nagyon rossz benyomást tett Oroszországra, azaz őfelségére.*”¹⁰⁵³ Az orosz kormány némi késlekedés után elutasító álláspontot foglalt el a spanyol forradalommal szemben. A cár kinyilvánította rosszallását M. N. Bulgari¹⁰⁵⁴ madridi orosz ügyvivőnek, amiért azt tanácsolta VII. Ferdinánd királynak, hogy engedjen a felkelőknek és hirdesse ki az alkotmányt.¹⁰⁵⁵ 1820. április 20 (május 2) -án Nesselrode orosz külügyminiszter I. Sándor nevében jegyzéket adott át Francisco de Zea Bermudez pétervári spanyol ügyvivőnek, amelyben negatívan értékelt a spanyol alkotmány elfogadását és fenyegetően kijelentette, hogy a madridi események végső megítélését a nagyhatalmak szövetségének kell meghoznia. A cár a spanyol király hatalmának megerősítése mellett lépett fel, véleménye szerint a történetek káoszhoz fognak vezetni.¹⁰⁵⁶ A Zea Bermudeznek adott állásfoglalást ismételte meg az orosz kormány a nápolyi események után is. A cári kormányt nyugtalanította, hogy a spanyol forradalomról hírek terjedtek el az orosz hadseregben.¹⁰⁵⁷

Az orosz kabinet aggodalommal figyelte a spanyol eseményeket, tartott a forradalom más országokra áttérjedésétől. 1820. március 3 (15) -i levelében I. Sándor utasította Lieven londoni orosz nagykövetet, hogy a szövetséges államok bizalmasan vitassák meg a spanyol helyzetet. Április 19 (május 1) -én az orosz kormány javasolta osztrák, porosz, brit és francia szövetségeseinek a közös állásfoglalást a spanyol eseményekről. Castlereagh elutasította az orosz felvetést. Metternich eleinte kifogásolta az orosz javaslatot, majd 1820. június 5-én elküldte Ludwig Joseph von Lebzeltern pétervári osztrák nagykövetnek I. Ferenc I. Sándornak szóló előterjesztését a két uralkodó 1820. szeptember elején Pest környékén tartandó találkozójáról.¹⁰⁵⁸

¹⁰⁵² ДОДОЛЕВ 1969. 116–117.

¹⁰⁵³ Idézi ДОДОЛЕВ 1969. 117.

¹⁰⁵⁴ M. N. Bulgari (1794–1829) orosz diplomata, 1818-tól a madridi követség munkatársa. 1819 és 1824 között (1823-ban történt megszakítással) tanácsos és ügyvivő a spanyol fővárosban.

¹⁰⁵⁵ ДОДОЛЕВ 1969. 117.; ДОДОЛЕВ 1976. 159.

¹⁰⁵⁶ Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия вторая 1815–1830 гг. Том третий (одиннадцатый). Май 1819 г. – февраль 1821 г. Издательство Наука, Москва, 1979. Анн. на стр. 357. Нота управляющего министерством иностранных дел К. В. Нессельроде посланнику Испании в С.-Петербурге Зеа Бермудесу. 20 апреля (2 мая) 1820 г. 357.; ДОДОЛЕВ 1969. 117–118.

¹⁰⁵⁷ ДОДОЛЕВ 1969. 118.

¹⁰⁵⁸ ВПР II/3 (XI). Прим. 227. 781.

Antonio Capece Minutolo (1763–1838), Canosa hercege rendőrminiszterként már 1816-ban komoly igyekezetet fejtett ki a liberális társaságok felszámolására, támogatásával Apuliában terror kezdődött a helyi liberálisok és a karbonári szervezetek tagjai ellen. A herceg 1816-ban létrehozta a karbonári mozgalom ellensúlyára a *Calderari* nevet viselő szervezetet. Canosa herceg kísérletei a karbonári mozgalom felszámolására teljesen eredménytelenek voltak, sőt a mozgalom mérete folyamatosan növekedett, a hadsereg tisztjei között nagy népszerűségnek örvendett az 1814. évi francia chartához hasonló mérsékelt alkotmány Kettős Királyságba történő bevezetésének gondolata.¹⁰⁵⁹

1820. március 25 (április 6) -i levelében G. O. Stackelberg nápolyi orosz követ tájékoztatta K. V. Nesselrodet, hogy Afragola kisvárosában a rendőrség letartóztatta a karbonári szervezet tagjait és a bíróság gyorsan elítélte őket. Az esemény nem kapott nagy nyilvánosságot és a királyságban továbbra is nyugalom uralkodott, ezért az orosz diplomata feltételezte, hogy az összeesküvést már a legelején likvidálták.¹⁰⁶⁰ Június 2 (14) -i jelentésében Stackelberg arról tájékoztatta az orosz külügyminisztériumot, hogy „*a forradalmárok javíthatatlanok*”, és ha a nápolyi kormány abban reménykedett, hogy az afragolai eseményekből tanultak a karbonárik, akkor illúzióba ringatta magát, mert lázító rölapokat terjesztenek, amelyben „*példaként állítják Spanyolországot és felszólítják a nápolyiakat, hogy ragadjanak fegyvert avégett, hogy kiharcolják az alkotmányt. Rölapjaikban képmutató tiszteletadással nyilatkozva az uralkodó érdemeiről, a karbonárik a népet a miniszterei ellen bújtogatják, akiket úgynevezett despotizmussal vádolnak.*”¹⁰⁶¹ Stackelberg közölte, hogy a rölapok szerzői még nem kerültek elő, de a szálak Salerno városába vezetnek, ahol azóta több letartóztatás történt az ügyben. A követ szerint a kormány kénytelen lesz nagyobb szigorral fellépni, mint Afragolában tette, főként mert Szicília is zavargások kezdődtek, melyek a Salernoban feltárt összeesküvéssel állnak kapcsolatban.¹⁰⁶² Pár héttel későbbi, 1820. június 24 (július 6) -i jelentésében Stackelberg már a nápolyi forradalomról számolt be, amit szerinte „*senki sem várt*” és amire nem kerülhetett volna sor, „*ha nem lenne csüggedt az uralkodó és zavart a minisztériuma*”.¹⁰⁶³ Július 2-án „*a tűzvész szikrája magasra repült Nolából*”¹⁰⁶⁴ és „*hogy rendreutasítsák a*

¹⁰⁵⁹ МИЗИАНО 1970. 1970. 95–96.

¹⁰⁶⁰ ВПР II/3 (XI). Прим. 170. 763.

¹⁰⁶¹ „*в которых Испания ставится в пример и содержится призыв к неаполитанцам взяться за оружие, дабы завоевать конституцию. Отзываясь в соих листовках с притворной почительностью о достоинствах государя, карбонари подстрекают народ против его министров, которых обвиняют в так называемом деспотизм.*” In ВПР II/3 (XI). Док. 129. Посланник в Неаполе Г. О. Штакельберг управляющему министерством иностранных дел К. В. Нессельроде. Кастелламаре, 2 (14) июня 1820 г. 411.
¹⁰⁶² Уо.

¹⁰⁶³ „*Разумеется, никто не ожидал происшедшего и дела никогда не дошли бы до их нынешнего состояния, если бы не малодушие монарха и не растерянность его министерства.*” In ВПР II/3 (XI). Док. 141. Посланник в Неаполе Г. О. Штакельберг управляющему министерством иностранных дел К. В. Нессельроде. 24 июня (6 июля) 1820 г. 434–436. 435.

¹⁰⁶⁴ „*Искра пожара залетала из Нолы*” In уо.

*Bourbon ezred fellázadt 150 lovas vadászát, akikhez parasztok is csatlakoztak, különböző pontokból csapatok lettek vezényelve az Avellino felé vezető útra, ahol a forradalom régóta készülődött és nagy támogatást kapott.*¹⁰⁶⁵ *Giuglielmo Pepe tábornok karbonárikból álló polgári gárdát alakított és „ez a szekta, amely bomlasztó hatással volt a hadseregre, számos reguláris egységet le tudott téríteni a helyes útról, és visszavonulásra bírták a csapatokat, melynek parancsnokságával a király Carrascosa tábornokot¹⁰⁶⁶ bízta meg.*¹⁰⁶⁷ I. Ferdinánd 1820. július 6-án kiadott nyilatkozatában beleegyezett, hogy a nemzet óhajának megfelelően a hatalmat alkotmányos kormányzat kezébe adja és ígéretet tett alkotmány proklamálására. A király miniszterei lemondtak megbízatásukról.¹⁰⁶⁸ Az orosz követ beszámolt arról, hogy a fővárosban a nemzeti gárda körében egyre többször hangzott fel a „*Morte a Medici!*” felkiáltás, és ha a király Szicíliára szeretne menekülni – ahonnan időközben a trónörökös és felesége is elindult Nápoly városa felé – feltehetően azt a szigetet is tűzben fogja találni, „*mivel nagyon valószínű, hogy a forradalom ott már fellángolt.*”¹⁰⁶⁹ Stackelberg mellékelte a nápolyi felkelők kiáltványát, és így írt róla: „*Íme, a nápolyi felkelők által megjelentetett proklamáció másolata. Durván csaltak, pletykákat terjesztettek arról, hogy az alkotmányos célokat követő mozgalmukat állítólag nem ítélte el császári őfelsége, a mi felséges uralkodónk.*”¹⁰⁷⁰ Ez a körülmény arra készítette a nápolyi udvart, hogy a *Giornale del Regno delle Due Sicilie* című nápolyi lapban 1820. július 4-én megjelentessék az orosz kormány Zea Bermudez pétervári spanyol képviselőnek adott hivatalos állásfoglalását a spanyolországi eseményekről.¹⁰⁷¹ A levélhez írt utóiratában Stackelberg tájékoztatott az új nápolyi kormány megalakulásáról, melyben a külügyminiszteri hivatalt Ottavio Mormile, Campochiaro hercege kapta, aki 1814-ben Murat Nápolyi Királyságát képviselte a bécsi kongresszuson.¹⁰⁷²

Stackelberg jelentése nagyon hűen írja le a nápolyi forradalom eseményeit. 1820. július 1-jéről 2-ra virradó éjjel a karbonárik és a katonák Luigi Minichini, Michele Morelli és Giuseppe Silvati tisztek vezetésével az „*Isten, Király és Alkotmány*” jelmonddal kezdték meg

¹⁰⁶⁵ „Чтобы призвать к порядку 150 конных егерей Бурбонского полка, которые взбунтовались и к которым присоединились крестьяне, из различных пунктов были вызваны войска к дороге на Авеллино, где революция давно готовилась и получила наибольшую поддержку.” In ВПР II/3 (XI). Док. 141. 435–436.

¹⁰⁶⁶ Michele Carrascosa (1774–1853) nápolyi politikus és tábornok, Murat bajtársa volt. 1820-ban a Nápoly-Szicíliai Kettős Királyság alkotmányos kormányában hadügyminiszteri posztot töltött be, 1821-től emigrációban élt.

¹⁰⁶⁷ „Эта секта, оказавшая тлетворное влияние на армию, сумела обратить многочисленные регулярные части, которые заставили отступить войска, командование коими король возложил на генерала Каракозу.” In ВПР II/3 (XI). Док. 141. 436.

¹⁰⁶⁸ ВПР II/3 (XI). Прим. 186. 768.; ВПР II/3 (XI). Док. 141. 436.

¹⁰⁶⁹ „ибо вполне вероятно, что революция там уже вспыхнула” In ВПР II/3 (XI). Док. 141. 436.

¹⁰⁷⁰ „Вот копия прокламации, опубликованной неаполитанскими повстанцами. Они пошли на грубый обман, распустив слух, что их движение, преследующее конституционные цели, будто бы не было осуждено е. в-вом императором, нашим августейшим государем.” In uo.

¹⁰⁷¹ Giornale del Regno delle Due Sicilie. Martedì, 4 luglio 1820. N. 159. 635–636.

¹⁰⁷² ВПР II/3 (XI). Док. 141. 436.

a forradalmat. Elhagyták a Nápolytól 30 km-re fekvő Nola városát és Avellino felé vonultak. Csatlakozott hozzájuk Avellino helyőrsége, illetve több katona és karbonári. Az események híre gyorsan elterjedt egész Dél-Itáliában, Guglielmo Pepe tábornok a sikerekről értesülve elhagyta a fővárost és a felkelők élére állt. I. Ferdinánd kénytelen volt engedni és beleegyezett az alkotmány bevezetésébe.¹⁰⁷³ A Nápoly-Szicíliai Kettős Királyságban 1820. július 7-i dekrétummal életre hívott alkotmány gyakorlatilag az 1812. évi spanyol alkotmány olasz nyelvre fordítása volt.¹⁰⁷⁴

Szicíliában a nápolyi felkelés híre forrongást váltott ki. „*Ennek a szigetnek a régi időkből megvoltak a maga autonómiás hagyományai*”,¹⁰⁷⁵ nem került francia uralom alá és lakosai nehezen fogadták, hogy 1816-ban a Kettős Királyság proklamálásával Szicília gyakorlatilag a Nápolyban székelő uralkodó tartományává vált és elvesztette alkotmányát. A félszigeten lezajlott megmozdulások lehetőséget adtak Szicíliának régi alkotmánya helyreállítását és a nápolytól független parlament létrehozását követelni. Nápoly és Szicília perszónáluniójában autonómiát akartak elérni.¹⁰⁷⁶ Az új nápolyi kormány elutasította a szicíliai szeparatista igényeket és Florestano Pepe vezetésével erős seregeket küldtek a szicíliaiak ellen, és Palermo 1820. október 7-én kapitulált.¹⁰⁷⁷

A nápolyi forradalom lényegében vér nélkül zajlott le és nem találkozott ellenállással a gyenge királyi hatalom oldaláról. Stackelberg jelentéseiben a nápolyi uralkodó és kabinetjének teljes zavartságáról számolt be.¹⁰⁷⁸ A liberalizmussal kacérkodó Ferenc trónörökös örömmel fogadta az új alkotmányt. 1820. július 6-án Ferdinánd – rossz egészségügyi állapotára

¹⁰⁷³ МИЗИАНО 1970. 99–101.; SOLMI é.n. 23–24.; Frost, T.: *The Secret Societies of the European Revolution 1776–1876*. Tinsley Bros., London, 1876. 240–241.; КОБАЛЬСКАЯ 1971. http://krotov.info/history/19/1820/kovalskaya_04.htm [letöltés időpontja 2018. 06. 27.]; PETE 2018. 111.; SALVATORELLI 1943. 232.

¹⁰⁷⁴ ВІР II/3 (XI). Прим. 256. 798. A későbbiekben fontos szerepe volt annak a ténynek, hogy az alkotmány megtiltotta az uralkodónak, hogy a parlament jóváhagyása nélkül elhagyja a királyságot.

A Szicíliai Kettős Királyságba bevezetett 1820. évi alkotmányról ld.: Egresi Katalin: *Az olasz alkotmány. Alkotmánytörténet, alkotmányelmélet, alkotmányos rendelkezések*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2013. 35–36.

¹⁰⁷⁵ SOLMI é. n. 24.

Az 1812. évi alkotmány szintén a sziget kontinentális részeitől való függetlenséget hangsúlyozta. Így például a trónöröklésről szóló fejezete rögzítette, hogy „*ha Szicília királya Nápolyt visszaszerezné, vagy akármely más országot szerezne meg, tartozik vagy oda trónörökösét küldeni (nem regensnek vagy helyettesének, hanem) uralkodónak, vagy pedig a Szicília feletti uralkodást a trónörökösnek átadni*”. Idézi KOSSUTH 1894. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Kossuth-kossuth-lajos-osszes-munkai-1/kossuth-lajos-iratai-iv-2735/tortenelmi-tanulmany-politikai-elozmenyek-a-magyar-emigracio-olaszorszagi-viszonyahoz-273A/hetedik-fejezet-a-turini-cabinet-politikaja-2AF0/csatolmanyok-a-vii-fejezethez-2B99/2-hasonlosagok-szicilianak-a-bourbonok-s-magyarorszagnak-a-habsburgok-uralkodasa-alatti-tortenelmeben-2BAB/> [letöltés időpontja 2018. 04. 22.]

Ferdinánd beleegyezett ebbe, mindössze csak ahhoz ragaszkodott, hogy a királyi család rendelkezzen azzal a joggal, hogy meghatározza, a család melyik tagja a királyság mely részén uralkodik. Uo.

¹⁰⁷⁶ SOLMI é. n. 24.; KIS 1975. 48.; DAVIS 2006. 295–302.

¹⁰⁷⁷ KIS 1975. 48.; PETE 2018. 111.

¹⁰⁷⁸ Paul W. Schroeder a nápolyi forradalom sikerének okát I. Ferdinánd lustaságában és gyávaságában nevezi meg. SCHROEDER 1994. 608.

hivatkozva – régenssé nevezte ki fiát, és ezzel Ferenc nyolc hónapig fontos szerephez jutott a királyság politikájában. Igyekezett közvetíteni a változásokat határozottan ellenző király, a mérsékelt alkotmánypártiak és a legradikálisabb karbonárik között. Július 9-én került felállításra az ideiglenes kormány, augusztus és szeptember folyamán megtörténtek a választások és október 1-jén megnyílt a parlament. Ferenc a parlament megnyitóján mondott beszédében az alkotmány és a dinasztia közötti szoros kapcsolatot hangsúlyozta.¹⁰⁷⁹ Piemont nápolyi követe, Solaro della Margharita, kormányának küldött jelentésében azt írta, hogy az alkotmányos átalakulás a királyság nagy részének kívánságára történt, a fennálló rendet szilárdnak ítélte.¹⁰⁸⁰

A nápolyi események aggodalommal töltötték el a bécsi kabinetet. 1820. július 3 (15) -i jelentésében Ju. A. Golovkin bécsi orosz nagykövet tájékoztatta Nesselrodet a Kettős Királyságban lezajlott forradalomról, de megjegyezte, hogy még nem ismeri Metternich kérdésben elfoglalt álláspontját.¹⁰⁸¹ Július 14 (26) -i levelében Golovkin beszámolt arról, hogy az osztrák informátorok szerint a nápolyi karbonárik egyesültek a hadsereggel és készen állnak forradalmat végrehajtani a többi itáliai államban, főként a Pápai Állam és a Lombard-Velencei Királyság területén. Metternich biztosította Golovkint, hogy I. Ferenc hajlandó „a *legenergikusabb és leghatékonyabb intézkedések meghozatalára*” azért, hogy elállja a Habsburg Birodalom határai felé közelítő forradalmi hullám útját. Metternich megismételte I. Ferenc I. Sándornak tett javaslatát a találkozóról, ahol megállapodhatnak a kölcsönös együttműködésről, és a kancellár hangsúlyozta, hogy Nagy-Britannia támogatására itáliai ügyekben nem lehet számítani. Az osztrák államférfi szerint I. Ferenc a rendet nem csak saját birodalmában akarja fenntartani, hanem a szomszédos államokban is, ezért az osztrák hadsereg szükség esetén bármikor elindítható német vagy itáliai területekre. Metternich javaslatot tett a szövetséges államok követei bécsi konferenciájának összehívására, ahol áttekinthetik az itáliai helyzetet.¹⁰⁸² I. Ferenc 1820. július 25-én kelt levelében hangsúlyozta I. Sándornak, hogy az osztrák és az orosz udvar közötti összhang nélkülözhetetlen a nápolyi forradalom elleni intézkedések kidolgozásához és ismét javasolta személyes találkozójukat Pesten.¹⁰⁸³ Lebzeltern pétervári osztrák nagykövet augusztus 3 (15) -án kifejtette Nesselrodenak az osztrák kabinet nézőpontját, miszerint az itáliai államokkal összekapcsoló rokoni szálak és földrajzi helyzete

¹⁰⁷⁹ [http://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-i-di-borbone-re-delle-due-sicilie_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-i-di-borbone-re-delle-due-sicilie_(Dizionario-Biografico)/) [letöltés ideje: 2018. 01. 05.]; FROST 1876. 242.; КОВАЛЬСКАЯ 1971. http://krotov.info/history/19/1820/kovalskaya_04.htm [letöltés időpontja 2018. 06. 27.]; DAVIS 2006. 300–301.

¹⁰⁸⁰ БЕРТИ 1959. 393.

¹⁰⁸¹ ВПР II/3 (XI). Прим. 236. 785.

¹⁰⁸² ВПР II/3 (XI). Прим. 236. 786.

¹⁰⁸³ ВПР II/3 (XI). Прим. 206. 772.

teszi Ausztriát „*az itáliai társadalmi nyugalom természetes őrévé és védelmezőjévé*”.¹⁰⁸⁴ A cár I. Ferenc levelére írt válaszában augusztus 3 (15) -án javasolta a szövetséges uralkodók vagy meghatalmazottjaik kongresszusának összehívását a korábbi szerződéseknek megfelelően.¹⁰⁸⁵ Az orosz kabinet mindvégig elzárkózott attól az osztrák felvetéstől, hogy a nápolyi kérdést I. Sándor és I. Ferenc találkozásának keretén belül vitassák meg.

Augusztus 28-i jegyzékében Metternich tájékoztatta az angol, porosz, orosz és francia kabinetet, hogy Ausztria az osztrák csapatokat itáliai tartományaiba vezényelte, mert így szükség esetén segítséget adhat a szomszédos államoknak. Az osztrák császár nevében felkérte a szövetségeseket, hogy „*morálisan*” egyesüljenek vele, és Metternich kinyilvánította, hogy a bécsi kabinetnek jogában áll magára vállalni a kezdeményezést a nápolyi forradalom elleni fellépésben.¹⁰⁸⁶ A bécsi udvar arra törekedett, hogy nyíltan biztosítsa magának a többi nagyhatalom „*morális*” támogatását, ugyanakkor el akarta kerülni részvételüket a Szicíliai Kettős Királyság elleni intervencióban, azt egyedül osztrák erővel kívánta megoldani. Jegyzékében Metternich kifejezte arra vonatkozó reményét, hogy a szövetséges államok elismerik Ausztria jogát az 1815. június 12-én aláírt osztrák–nápolyi szerződés hatályában eljárni a nápolyi ügyben. Utóbbiban I. Ferenc és Ferdinánd kölcsönösen garantálták birtokaik épségét, az osztrák uralkodó jogot kapott arra, hogy itáliai birtokain 25.000 fős sereget állomásoztasson, a nápolyi király pedig beleegyezett, hogy szükség esetén hadserege parancsnokságát osztrák tábornok kezébe adja. A szerződés titkos cikkelyében kötelezettséget vállaltak, hogy megvédik államaikat és polgáraikat az új mozgalmaktól és az óvatlan újítások veszélyétől, illetve Ferdinánd kötelezte magát arra, hogy állama monarchikus berendezkedésén semmilyen változtatást sem hajt végre.¹⁰⁸⁷ Metternich öt javaslatot készített el, melyek értelmében a Kettős Királyságot a legitim uralkodó ellen lázadó államnak kell tekinteni; az új nápolyi kormánnyal semmilyen tárgyalásra sem szabad lépni; illetve a szövetséges kabinetek küldjék Bécsbe diplomáciai képviselőiket álláspontjaik osztrák kormánnyal történő összeegyeztetésére, mert így a tanácskozás osztrák ellenőrzés alá került volna.¹⁰⁸⁸

I. Sándor és miniszterei már az első pillanattól fogva ellenségesen viszonyultak a nápolyi forradalomhoz, ugyanakkor nem óhajtották az itáliai államokra gyakorolt osztrák uralom további erősödését. Ausztria itáliai intervenciójának korlátozása mellett állt Ju. A. Golovkin bécsi orosz nagykövet és I. A. Kapodisztriasz külügyi államtitkár. Utóbbi azt szorgalmazta, hogy az Appennini-félsziget politikai kérdéseit Ausztria ne oldja meg Oroszország,

¹⁰⁸⁴ Idézet helye ВПР II/3 (XI). Прим. 227. 782.

¹⁰⁸⁵ ВПР II/3 (XI). Прим. 206. 772.

¹⁰⁸⁶ ВПР II/3 (XI). Прим. 227. 782.

¹⁰⁸⁷ ВПР II/3 (XI). Прим. 260. 798.

¹⁰⁸⁸ ВПР II/3 (XI). Прим. 212. 776–777.; ВПР II/3 (XI). Прим. 227. 782.

Poroszország, Franciaország és Nagy-Britannia részvétele nélkül. I. Sándor ragaszkodott a nagyhatalmak által korábban aláírt jegyzőkönyveknek megfelelően a szövetséges uralkodók vagy képviselőik kongresszusának összehívásához.¹⁰⁸⁹ I. Ferenc Sándorhoz írt 1820. augusztus 28-i levelében javasolta, hogy ne vesztegessék az időt a találkozó formai kérdéseinek megvitatásával, ugyanakkor biztosította a cárt, hogy a bécsi kabinet nem fog semmilyen lépést sem tenni szövetségesei jóváhagyása nélkül és ismét felvetette kettejük személyes találkozóját. I. Sándor következetesen a szövetségesek közös kongresszusának megtartása mellett foglalt állást, főként Kapodisztriasz javaslatára.¹⁰⁹⁰ Golovkinnak Metternich tudomására kellett hoznia, hogy I. Sándor szándékában áll találkozni Ferenc császárral, de nem külön találkozó keretén belül, hanem az összes szövetséges uralkodó jelenlétében, mert csak ez felel meg az európai szövetség elveinek.¹⁰⁹¹ Kapodisztriasz is megerősítette Golovkinnak, hogy az orosz és az osztrák uralkodók találkozója a többi szövetséges részvétele nélkül „nem egészen felel meg az európai szövetség elveinek”,¹⁰⁹² az 1818. évi aacheni jegyzőkönyvek értelmében az osztrák császárnak jogában áll az európai nyugalom megőrzésének érdekében összehívni új tanácskozásra a többi kabinetet, és azon Franciaország meghatalmazottja is teljes jogú résztvevő lehet.¹⁰⁹³

A nápolyi alkotmányos rendszert csak négy európai állam ismerte el (Svédország, Svájc, Hollandia és Spanyolország).¹⁰⁹⁴ Az orosz diplomácia nem kívánt semmi konkrétumot az új nápolyi kormány tudomására hozni a szövetségesekkel történt előzetes tanácskozás előtt. Az orosz kabinet megerősítette Stackelberg nápolyi orosz követnek, hogy a Zea Bermudez spanyol ügyvivőnek adott április 20 (május 2) -i állásfoglalásához tartja magát, és a hatályos jog készleti Szentpétervárt „a spanyol és nápolyi ügyeket átadni a nagy szövetség szerződéséek által meghatározott fórumának.”¹⁰⁹⁵ A cári diplomácia a szövetségesek közös találkozója előtt egyáltalán nem kívánt állást foglalni a dél-európai ügyekben, ezért tájékoztatta Stackelberget, hogy I. Sándor diplomatái „a Spanyolországban és a Két Szicílián történt eseményekről nem formálhatnak semmilyen hivatalos véleményt, ami megelőzi azt az egybehangzó véleményt, amire, ahogyan azt reméljük, jutni fogunk a szövetséges kabinetekkel a velük folytatott

¹⁰⁸⁹ ВПР II/3 (XI). Прим. 227. 782.; ВПР II/3 (XI). Прим. 206. 772.

¹⁰⁹⁰ GRIMSTED 1969. 247.; ВПР II/3 (XI). Прим. 206. 772.; ВПР II/3 (XI). Прим. 227. 782.

¹⁰⁹¹ ВПР II/3 (XI). Прим. 207. 773–774.

¹⁰⁹² Idézet helye ВПР II/3 (XI). Прим. 227. 782.

¹⁰⁹³ ВПР II/3 (XI). Прим. 227. 782.

¹⁰⁹⁴ КОВАЛЬСКАЯ 1971. http://krotov.info/history/19/1820/kovalskaya_04.htm [letöltés időpontja 2018. 06. 27.]

¹⁰⁹⁵ „передать испанские и неаполитанские дела в компетентную инстанцию великого союза, которая определена договорами.” In ВПР II/3 (XI). Док. 156. Статс-секретарь И. А. Каподистрия посланнику в Неаполе Г. О. Штакельбергу. Варшава, 21 августа (2 сентября) 1820 г. 485–491. 489.

tárgyalások eredményeként."¹⁰⁹⁶ Amennyiben az új nápolyi kormány felkéri Stackelberget, hogy tájékoztassa, milyen álláspontot foglal majd el az orosz kabinet az uralkodók tanácskozásán a nápolyi forradalommal kapcsolatban, és mivel „*makacs hallgatásunk az említett kormányt tévedésbe ejthetné császári öfelsége elveit és megfontolásait illetően*”,¹⁰⁹⁷ Stackelberg meghatalmazást kapott szóban kifejezni a „*nápolyi forradalom, annak okainak és eszközeinek kétségbevonhatatlan és határozott elítélését*”.¹⁰⁹⁸ A követnek Ferdinánd királlyal és családjával, illetve „*a rend barátaival*” jóindulatú és együttérző viszonyt kellett fenntartania, „*ennek ellenére ne hagyjon a törvény bűnös megszegői és a társadalmi rend előtt a legkisebb kétséget sem a felháborodásnak arról az érzéséről, amellyel el kell őket ítélni.*”¹⁰⁹⁹ az új nápolyi kormánnyal pedig csak a legszükségesebb érintkezésekre korlátozódhatott. Utóiratában Kapodisztriasz hangsúlyozta, hogy lehetséges az új nápolyi adminisztráció megerősödése és cselekvőképessé válása, és jogszerű intézmények létrehozása a királyságban.¹¹⁰⁰ Amennyiben a nápolyi kormány az osztrák csapatok Észak-Itáliába vezénylésével kapcsolatban a Nápolyi Királyság okkupációjának perspektívája felől érdeklődne a követnél, Stackelbergnek ki kellett nyilvánítania, hogy ilyen döntés csak a szövetséges udvarok előzetes megállapodása eredményeként történhetne meg az európai béke fenntartása céljából, de Kapodisztriasz feltételezte, hogy a többi szövetséges udvar, Oroszországhoz hasonlóan, „*előnyben részesíti a mértékletességet és védnökséget a szigorú kényszerítés bármilyen formájával szemben*”.¹¹⁰¹ Az államtitkár feltételezése szerint a háború gondolata távol áll a szövetséges államok törekvéseitől, mivel eddig egy közlemény sem adott alapot ennek ellenkezőjét feltételezni.¹¹⁰² Stackelberg cári utasításra hamarosan elhagyta Itáliát és Londonba utazott, de hivatalos visszahívásra, s ezzel a nápolyi–orosz kapcsolatok kiéleződésére nem került sor.

Az orosz diplomácia felkészült arra az eshetőségre, hogy a nápolyi kormány új bécsi képviselője, Cimitile herceg Pétervárra vagy Varsóba kíván utazni, hogy tárgyalásokat folytasson I. Sándorral. Ennek elkerülése érdekében Golovkin bécsi orosz nagykövet előírást kapott a nápolyi diplomata tudomására hozni, hogy mivel a cár az európai szövetség tagja, se bizalmas, se hivatalos formában sem folytathat tárgyalásokat vele addig, amíg az összes

¹⁰⁹⁶ „*о событиях в Испании и в Обеих Сицилиях они сами не могут высказывать никакого официального мнения, превосходящего то единодушное мнение, к которому, как мы надеемся, придет союзные кабинеты в результате их переговоров.*” In uo.

¹⁰⁹⁷ „*упорное молчание с нашей стороны могли бы ввести названное правительство в заблуждение относительно принципов и соображений е.и.в-ва*” In ВПР II/3 (XI). Док. 156. 490.

¹⁰⁹⁸ „*безусловное и решительное осуждение неаполитанской революции, ее причин и средств, какими она практически осуществляется*” In uo.

¹⁰⁹⁹ „*но вместе с тем не оставляйте у преступных нарушителей закона и общественного порядка ни малейших сомнений в том чувстве негодования, с которым они должны осуждаться.*” In uo.

¹¹⁰⁰ ВПР II/3 (XI). Док. 156. 490–491.

¹¹⁰¹ „*предпочтение влиянию умеренности и покровительства перед любым актом сурового принуждения*” In ВПР II/3 (XI). Док. 156. 491.

¹¹⁰² Uo.

szövetséges uralkodó nápolyi kérdésben alkotott nézőpontjának egyeztetésére nem kerül sor. Nesselrode utasította Golovkint, hogy ne adjon Cimitile hercegnek útlevelet az oroszországi utazásához.¹¹⁰³

Az orosz kabinet Londonnal és Párizssal a dél-európai forradalmakat érintő levelezésében is a meglévő szerződések tiszteletben tartása mellett foglalt állást. A Nagy-Britanniával folytatott egyeztetések során nagy hangsúlyt kapott az a kérdés, hogy a spanyol forradalom mennyire szolgált példaként a nápolyi események számára. H. A. Lieven londoni orosz nagykövét 1820. július 9 (21) -i levelében tájékoztatta Szentpétervárt, hogy az angol kabinet nyugtalanul fogadta a Nápolyból érkező híreket és azt veszélyesebbnek ítélte, mint a spanyolországi katonai lázadást, habár utóbbit az itáliai események példájának vélte. A brit miniszterek a nápolyi mozgalmat „*karbonárik kezében lévő ügynek*” értékelték, amely „*a kormányzat teljes ledöntésére*”¹¹⁰⁴ irányul, és az angol kormány attól tartott, hogy a forradalom más itáliai államokra is áterjedhet.¹¹⁰⁵ Castlereagh angol külügyi államtitkár bizalmas beszélgetése során tájékoztatta Lievent a Nagy-Britannia és a szövetséges kabinetek közötti tárgyalások eredményeiről. A francia kormány közölte Londonnal, hogy a szövetségesek döntésénél korábban nem szándékozik állást foglalni a Nápolyban történt változásokkal kapcsolatosan, és az események fontossága miatt javasolta a szövetségesek meghatalmazottjainak párizsi tanácskozását, ahol meghatározhatják az ügyben „*a közös pozíciót*”.¹¹⁰⁶ London azt válaszolta a francia kormánynak, hogy meglátása szerint helyénvalóbb lenne az ügyben legérintettebb Ausztriára bízni a kezdeményezést, s ha kongresszus összehívására kerül sor, akkor arra a legalkalmasabb hely Bécs lenne.¹¹⁰⁷ Castlereagh hangsúlyozta, hogy Nagy-Britannia tartózkodó álláspontot kíván elfoglalni a forradalmakkal kapcsolatban és meglátása szerint más kabineteknek is el kell kerülnie „*a nyilvános vitákat az ilyen természetű problémákról*”.¹¹⁰⁸ A brit kabinet eltérő módon viszonyult a spanyol és a nápolyi forradalomhoz, mivel különbözőnek ítélte azok lényegét és következményét. A spanyolországi eseményekre nem tudott mentséget felhozni, de legalább megnevezhetőnek tartotta a változásokat előidéző elégedetlenség okait. Ezzel szemben Nápolyban „*egyetlen oka sem volt a katonai lázadásnak*” és szükséges azt „*széles körben elterjedt összeesküvés eredményeként*”¹¹⁰⁹ is figyelembe venni. Spanyolország földrajzi

¹¹⁰³ ВПР II/3 (XI). Прим. 213. 777.

¹¹⁰⁴ Idézet helye ВПР II/3 (XI). Прим. 200. 771.

¹¹⁰⁵ Уо.

¹¹⁰⁶ ВПР II/3 (XI). Док. 151. Посол в Лондоне Х. А. Ливен управляющему министерством иностранных дел К. В. Нессельроде. 2 (14) августа 1820 г. 468–475. 472.

¹¹⁰⁷ ВПР II/3 (XI). Док. 151. 473.

¹¹⁰⁸ „и другим кабинетам важно избегать публичных дискуссий по проблемам такого рода” In уо.

¹¹⁰⁹ „не имелось ни единой причины для бунта (...) но и как результат широко задуманного заговора.” In уо.

helyzeténél fogva szinte izolált Európa többi részétől, ezzel szemben a Nápolyi Királyság kisállamok sokaságával szomszédos, ez nemcsak a forradalmak továbbterjedését hordozza magában, hanem a katonai fellépés lehetőségét is. Már francia uralom ellen irányuló félszigeti háború (1808–1814) kapcsán kifejtette Arthur Wellington tábornok, hogy számtalan akadály van a Pireneusi-félszigeten a hadműveleteknek, de „*másképp áll a helyzet a Nápolyi Királysággal, mivel elég 50.000 katona ahhoz, hogy ott a forradalmárok megkapják azt, amit megszolgáltak.*”¹¹¹⁰ E megfontolásokból Castlereagh szerint „*a nápolyi forradalmat annak lényege és következményei alapján is sokkal veszélyesebbnek kell tekinteni, mint a spanyolt. Véltetően utóbbi példaként szolgált számára*”,¹¹¹¹ de annál jóval pusztítóbb mintát képvisel, és egy kormányzat sem tudhatja magát biztonságban, mert „*még a lázadás okának hiánya sem szolgálja a biztonság garanciáját*”.¹¹¹² Ezért az angol kabinet feltételezése szerint „*nagyon szükséges energikus intézkedéseket*” kidolgozni a forradalom továbbterjedésének megakadályozása és következményei felszámolása céljából. London nem szándékozott résztvenni ezekben az intézkedésekben, de azt is el kívánta kerülni, hogy tartózkodó pozíciója nehézséget okozzon a szövetségeseknek és főként „*a cselekvésben legérdekeltebb*” államnak, Ausztriának.¹¹¹³ Castlereagh szerint az osztrák császár és az orosz cár közötti megállapodás biztosítja a helyzet konszolidálását: „*Ha Ausztriának aktív hadműveleteket kell kezdenie délen, akkor az orosz cárnak kellene, saját oldaláról, biztosítania a nyugalmat északon; egyik a másiktól függ, és Ausztria csak annyira tevékenykedhet Itáliában, amennyire Oroszország garantálja a nyugalmat Németföldön.*”¹¹¹⁴ A Szicílián megkezdődött forrongáskor felmerült, hogy szükséges lenne ott Nagy-Britannia védnöksége alatt álló királyságot kialakítani, ezzel kapcsolatban Castlereagh igyekezett megnyugtatni a cárt, hogy az angol kabinet nem szándékozik ilyen jellegű javaslatokba beleegyezni.¹¹¹⁵ Az államtitkárral folytatott beszélgetéséről szóló diplomáciai levelében Lieven hangsúlyozta, hogy Castlereagh csak

¹¹¹⁰ „*Иначе обстоит дело с Неаполитанским королевством, ибо достаточно 50 тыс. человек для того, чтобы революционеры получили там по заслугам.*” In uo.

¹¹¹¹ „*Неаполитанскую революцию следует рассматривать и по ее сущности, и по последствиям как гораздо опасную, нежели испанская. Разумеется, последняя послужила для нее образцом*” In uo.

¹¹¹² „*ибо даже отсутствие всякого повода для мятежа еще не служит гарантией безопасности.*” In uo.

¹¹¹³ Uo.; Az államtitkár Lievennel folytatott bizalmas beszélgetésében kifejtette, hogy jelen helyzetben az osztrák udvar három cselekvési mód közül választhat, de Nagy-Britannia nem kívánta meghatározni, hogy ezek közül melyik a legracionálisabb választás: a Lombard-Velencei Királyságban megnövelni az osztrák csapatok számát, hogy szükség esetén megvédhessék Toscanát, Parmát és Luccát; segíteni mindazoknak a veszélybe kerülő államoknak, melyek erre megkérlik; a felkelés elfojtása céljából Nápolyba vonulni. Természetesen utóbbi a legradikálisabb változat és azt is tisztázni kell, hogy I. Ferenc rendelkezik-e a hadművelethez szükséges erővel. (ВПР II/3 (XI). Док. 151. 473–474.)

¹¹¹⁴ „*Если Австрия должна взять на себя проведение активных действий на юге, то император российский должен был бы, со своей стороны, обеспечить спокойствие на севере; одно зависит от другого, и Австрия станет действовать в Италии лишь поскольку Россия гарантирует спокойствие в Германии.*” In ВПР II/3 (XI). Док. 151. 474.

¹¹¹⁵ ВПР II/3 (XI). Док. 151. 473.

bizalmas módon osztotta meg vele ezeket az információkat, a brit kabinet tartózkodását a nagykövet azzal magyarázta, hogy így akar Ausztriának időt biztosítani az Oroszországgal való megállapodásához.¹¹¹⁶

Nagy-Britannia nem értett egyet a nápolyi kérdést az öt szövetséges állam közös nyilatkozatával rendezni kívánó francia javaslattal. Az angol kormány tartózkodott bármilyen hivatalos állásfoglalást meghozni a nápolyi eseményekkel kapcsolatban és szigorúan semleges pozíciót kívánt elfoglalni a kérdésben, de azt kifejezésre juttatta, hogy nem áll szándékában Ausztriát, mint a legérdekeltebb államot, megakadályozni az általa szükségesnek ítélt politika végrehajtásában. Castlereagh megengedte Charles Stewart bécsi angol nagykövetnek,¹¹¹⁷ hogy meghívása esetén az orosz és osztrák diplomaták tanácskozásain jelen legyen, de szigorúan megtiltotta, hogy bármilyen döntéshozatalban vagy hivatalos nyilatkozatban részt vegyen a brit kabinet rendkívüli utasítása nélkül.¹¹¹⁸ Az angol kormánynak nem volt kifogása az osztrák beavatkozás ellen, de azt pártolta, hogy Ausztria csendben, gyorsan, egyoldalúan cselekedjen, a Nápolyal kötött szövetsége alapján és ne általános ellenforradalmi okokból.¹¹¹⁹ A st. james-i kabinet attól tartott, hogy kétoldalú orosz–osztrák megállapodás születik a nápolyi kérdés megoldására, ami könnyen az orosz csapatok európai előrenyomulásához, illetve az orosz hadiflotta Földközi-tengeren való megjelenéséhez vezethet, amit Nagy-Britannia mindenképpen igyekezett elkerülni.¹¹²⁰

Oroszországhoz hasonlóan Nagy-Britannia is tartózkodó magatartást írt elő nápolyi képviselőjének. 1820. szeptember 16-i levelében Castlereagh utasította William A'Court Nápolyban lévő brit követet a semleges és békéltető álláspont elfoglalására, megtiltotta nyilatkozatok tételét és előírta, hogy gondoskodjon a királyságban lévő brit állampolgárok személyi biztonságáról. Amennyiben a nápolyi királyt vagy családtagjainak életét veszély fenyegetné, a követnek a Földközi-tengerre rendelt brit hajóraj parancsnokával azonnal lépéseket kellett tennie a királyi család védelme érdekében és menedéket kellett számukra biztosítani.¹¹²¹

Metternich jóváhagyta az orosz kabinet javaslatát, amely szerint a nápolyi kérdést érintően szükséges Nagy-Britanniának is képviseltetnie magát a tanácskozásokon, mert az angol képviselő hiánya „*minden ország forradalmárát és szektását*” lelkesedéssel töltené el.¹¹²²

¹¹¹⁶ ВПР II/3 (XI). Док. 151. 474–475.

¹¹¹⁷ Charles William Stewart (1778–1854) angol tábornok és diplomata, lord Castlereagh fivére. 1814-től látott el nagyköveti feladatokat Bécsben.

¹¹¹⁸ ВПР II/3 (XI). Прим. 215. 778.; ДЕБИДУР 1947. 175.

¹¹¹⁹ SCHROEDER 1994. 609.

¹¹²⁰ ОРЛИК 1998. 41.

¹¹²¹ ВПР II/3 (XI). Прим. 215. 778.

¹¹²² Idézet helye ВПР II/3 (XI). Прим. 236. 786.

Lieven Castlereagh-vel folytatott egyeztetései során igyekezett elérni brit képviselő elküldését a szövetségesek tárgyalásaira aktív résztvevőként, de az államférfi kitért ezelől és bizalmasan kifejtette Lievennek, hogy Nagy-Britannia az aacheni szerződések tartalmát „nem értelmezi oly széleskörűen”.¹¹²³ London a Nápolyban és Spanyolországban történt eseményeket „a belső forradalmak kategóriájába”¹¹²⁴ sorolta és „azokra nem lehet kiterjeszteni a szerződések hatályát”¹¹²⁵, így az angol parlament nem tartotta lehetségesnek brit képviselő részvételét olyan kérdések tanácskozásán, melyek megvitatására nem jogosult. A Metternich által augusztus 28-án tett javaslatok kapcsán a brit államférfi kinyilvánította Lievennek, hogy azok ellentmondanak a semleges angol pozíciónak, és elfogadásuk Londont a nápolyi kormány ellenségévé tenné, a királyságban lévő összes brit tulajdon elvesztéséhez és a nápolyi kikötők angol kereskedelem előtti bezárásához vezetne.¹¹²⁶ Castlereagh ezekkel kijelölte kabinetje álláspontját és a szövetségekkel történő együttműködés határait, de kijelentette, hogy „a nápolyi forradalom súlyos következményekkel járhat a szerződések által meghatározott általános európai rendszerre”,¹¹²⁷ de „mindaddig, amíg valamely konkrét körülmény nem fog törvényes alapot adni” kabinetjének a közvetlen együttműködésre, addig „jogában áll passzív maradni, nem venni részt a tárgyalásokon.”¹¹²⁸ Az államtitkár kinyilvánította, hogy Nagy-Britannia biztos abban, hogy szükség esetén az osztrák hadsereg csak a hatályos megállapodások szellemében fog tevékenykedni és nem fog semmilyen területi gyarapodást szolgáló törekvést megvalósítani.¹¹²⁹

A spanyolországi és a nápolyi felkelésekkel kapcsolatban Armand Emmanuel du Plessis de Richelieu francia külügyminiszter 1820 augusztusában az öt szövetséges nagyhatalom meghatalmazottjai tanácskozását ajánlotta ezeknek az eseményeknek a megvitatása céljából és javasolta a szövetségesek mindkét forradalmat érintő kollektív intézkedéseinek kidolgozását. Nagy-Britanniához hasonlóan Franciaországban is eltérően értékelték a két dél-európai forradalmat és jelentőségüket. Richelieu a spanyolországi eseményeket földrajzi helyzetüknél fogva izoláltnak tartotta, amely csak Franciaországra jelenthet veszélyt. A francia kabinet meglátása szerint a spanyol forradalom mértékletessége és a társadalom széles rétegeiben népszerű alkotmány megléte reményt ad arra, hogy „ez a nép egyedül is sikerrel jön ki a

¹¹²³ ВПР II/3 (XI). Док. 164. Посол в Лондоне Х. А. Ливен статс-секретарю И. А. Каподистрии. 12 (24) сентября 1820 г. 506–514. 512.

¹¹²⁴ Uo.

¹¹²⁵ Uo.

¹¹²⁶ ВПР II/3 (XI). Док. 164. 512–513.

¹¹²⁷ „что революция в Неаполе может иметь тягчайшие последствия для общеевропейской системы, которая определена договорами.” In ВПР II/3 (XI). Док. 164. 513.

¹¹²⁸ „Но до сих пор, пока какое-либо особое обстоятельство не даст законного основания (...), считать себя вправе вести себя пассивно, не принимая участия в обсуждении.” In uo.

¹¹²⁹ Uo.

krízisből”,¹¹³⁰ ezért a külföldi beavatkozást időelőttinek és károsnak ítélte. Ezzel szemben a nápolyi forradalmat a fennálló renddel ellenséges katonai parancsnokok vagy titkos szervezetek nagyravágyásával magyarázta, ezért az öt nagyhatalom intervencióját szükségesnek és igazoltnak tartotta. A francia kabinet egyetértett a Nápolyval kapcsolatban elfoglalt osztrák állásponttal, de javasolta, hogy Ausztria ne saját, hanem a szövetséges államok nevében cselekedjen, ugyanakkor fontosnak ítélte, hogy a szövetségesek az itáliai államokhoz intézett felhívással magyarázzák meg az okkupáció céljait, időpontját és feltételeit.¹¹³¹ Franciaország attól tartott, hogy Metternich politikája valójában az itáliai államokra gyakorolt osztrák befolyás megerősítését szolgálja.¹¹³² I. Sándor támogatta a francia kormány tanácskozás összehívására tett javaslatát, véleménye szerint a nápolyi eseményekkel kapcsolatosan a francia kormánynak semmilyen diplomáciai lépésre sem kell vállalkoznia a szövetséges államokkal történt előzetes egyeztetés nélkül.¹¹³³

Szentpétervár igyekezett meggyőzni a berlini kabinetet, hogy III. Frigyes Vilmos porosz király, mint az európai rendszer egyik megalapítójának jelenléte fontos a szövetséges uralkodók nápolyi kérdésben tartandó megbeszélésén.¹¹³⁴

A Portugáliában 1820. augusztus 24-én megkezdődött forradalom tovább fokozta a nagyhatalmak nyugtalanságát.¹¹³⁵ A bécsi kabinet végül beleegyezett, hogy a nápolyi kérdést a nagyhatalmak kongresszusán vitassák meg. Helyszínnek a sziléziai várost, Troppaut (Opava/Opawa) jelölték ki. Nagy-Britannia és Franciaország kabinetjei csak megfigyelőket delegáltak az 1820 októberében megnyílt kongresszusra.

A nagyhatalmak Nápolyt érintő állásfoglalásáról több találgatás keringett a dél-itáliai királyságban. 1820 szeptemberében Gallo herceg és Cimitile herceg közleményeikben azon a véleményen voltak, hogy főként az orosz–osztrák kapcsolatok miatt „*a nagyhatalmak közötti szövetség a felbomlás állapotában van*”.¹¹³⁶ Stackelberg nápolyi orosz követ szerint ezek az illúziók hamar széteszlanak, mégis rendkívül káros hatással lesznek az eseményekre, mert növelni fogják a nápolyiak ellenállásának mértékét, ami pedig jelentéktelen lenne, ha tisztában volnának azzal, hogy Európa az ügyük ellen van.¹¹³⁷ Beszámolt a királyságban uralkodó

¹¹³⁰ Idézet helye ВПР II/3 (XI). Прим. 238. 787.

¹¹³¹ ВПР II/3 (XI). Прим. 238. 786–787.

¹¹³² ВПР II/3 (XI). Прим. 227. 783.

¹¹³³ SCHROEDER 1994. 609.; ВПР II/3 (XI). Прим. 213. 777.; ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 519. Статс-секретарь И. А. Каподистрия представителю совета министров Франции Ришелье. Варшава, 15 (27) сентября 1820 г. 519.

¹¹³⁴ ВПР II/3 (XI). Прим. 216. 778.

¹¹³⁵ Birmingham, D.: Portugália története. Pannonica Kiadó, Budapest, 1998. 1998. 89, 93–95.

¹¹³⁶ „*союз между великими державами находится в состоянии распада*” In ВПР II/3 (XI). Док. 171. Посланник в Неаполе Г. О. Штакельберг статс-секретарю И. А. Каподистрии. 26 сентября (8 октября) 1820 г. 532–533. 533.

¹¹³⁷ Uo.

osztrákok elleni háborús hangulatról, amit a nápolyiak a nemzeti becsület helyreállítása lehetőségének érznek. Stackelberg meglátása szerint a nápolyiak Ausztriával szembeni ellenállásának képessége tévedés ugyan, de mégis mély gyökeret eresztett a királyságban. Hangsúlyozta, hogy „Az az állam, amely ellen itt senkinek sem jut eszébe küzdeni: Oroszország, ez mindenekelőtt felséges uralkodója morális tekintélyével kapcsolatos. Az orosz császár nevével összekapcsolnak Nápolyban minden félelmet és minden reményt is.”¹¹³⁸

Az új nápolyi kormány a Szentpéterváron nagy tekintélynek örvendő Serra Capriola követen keresztül is igyekezett elnyerni a cár támogatását. Az I. Sándor pártfogásába vetett hit nagyon fontos szerepet játszott a karbonárik, és a hadsereg tisztjeinek politikai elgondolásaiban. Campochiaro abban bízott, hogy „az új alkotmányos rend semmilyen mértékben sem zavarja meg a teljes harmóniát és barátságot”¹¹³⁹ a két állam közötti érintkezésben. Serra Capriola folyamatos kapcsolatban állt a forradalom utáni nápolyi kormánnyal és Ferenc trónörökössel, aki többször kérte, hogy érje el Oroszország támogatását az új alkotmány és rendszer megőrzéséhez. Az új nápolyi kormány tisztában volt azzal, hogy a Szicílián történt felfordulás alkalmat adhat a nagyhatalmaknak hadseregeik nápolyi vagy szicíliai területre vezénylésére a rend megőrzésének ürügyével, de bízott abban, hogy Oroszország, mivel nem érdekelt abban, hogy Ausztria vagy Nagy-Britannia további befolyást szerezzen a királyságban, jóindulatú pozíciót foglal el a Kettős Királysággal kapcsolatban és az egyensúly megtartására fog törekedni.¹¹⁴⁰ Cimitile utasította a pétérvári követet, hogy világítsa meg a cár előtt a királyság valódi helyzetét.¹¹⁴¹ Serra Capriola szalonja a cári fővárosban az európai legitimisták legjelentősebb központja volt, és a nápolyi követ nem rokonszenvezett az alkotmányos mozgalmakkal, többször nézeteltérésbe kerül Kapodisztriasszal az államtitkár liberális véleményei miatt. Ettől függetlenül Serra Capriola 1820. szeptember 1-jén letette a hűségesküt az alkotmányra, ellátta az új nápolyi alkotmányos rendszer és az új kormány képviselőt Pétérváron.¹¹⁴² A rá jellemző tapintattal és elővigyázatossággal dolgozott azon, hogy a nápolyi eseményeket a legelőnyösebb színben tüntesse fel Pétérváron.¹¹⁴³ Serra Capriola a troppai kongresszus idején Nesselrodenak és Kapodisztriasznak is kifejtette, hogy a Kettős Királyság helyzetének biztosításához elengedhetetlenül szükséges egész Itália politikai függetlenségét és területi épségét garantálni egy általános európai szerződés keretén belül.¹¹⁴⁴

¹¹³⁸ „Держава, противоборствовать которой здесь никому не приходит в голову, - это Россия; она обязана этим прежде всего моральному авторитету своего августейшего государя. С именем российского императора связывают в Неаполе как все опасения, так и все надежды.” In uo.

¹¹³⁹ Idézi БЕРТИ 1959. 396.

¹¹⁴⁰ БЕРТИ 1959. 396–397.; МИЗИАНО 1970. 1970. 108.

¹¹⁴¹ Giornale costituzionale del Regno delle Due Sicilie. Lunedì, 9 ottobre 1820. N. 80. 322.

¹¹⁴² Giornale costituzionale del Regno delle Due Sicilie. Mercordì, 18 ottobre 1820. N. 88. 321.

¹¹⁴³ БЕРТИ 1959. 396–397.

¹¹⁴⁴ БЕРТИ 1959. 398.

I. Ferdinánd nápolyi király nevében az új kormány külügyminisztere, Campochiaro hercege 1820. október 1-jén jegyzéket küldött Európa minden államának, melyben a Nápolyban történt események részletes magyarázatát adta. A dokumentumot leginkább Ausztriának szánta és határozott magyarázatokat várt az osztrák kormány nápolyi forradalommal kapcsolatban elfoglalt ellenséges pozíciójára. A jegyzék Bécs magatartását „*a két udvar közötti barátsággal ellentétes érzésként*”¹¹⁴⁵ értékelte és hangsúlyozta, hogy az ország belügyeibe történő fegyveres beavatkozás esetén a nápolyi nép készen áll megvédeni „*függetlenségét és alkotmányát... és nem alárendelődni külföldi igának*”.¹¹⁴⁶ Campochiaro október 1-jei iratát az osztrák kormány a háború kihirdetésének aktájaként értelmezte.¹¹⁴⁷ A nápolyi külügyminiszter Stackelberghez írt október 5-i jegyzékében kiemelte, hogy a királyság már az október 1-jei dokumentum előtt igyekezett biztosítani Ausztriát arról, hogy a nápolyi kormány békés viszonyt szándékozik fenntartani minden európai állammal, majd megpróbált magyarázatokat kapni az Itáliában állomásozó osztrák csapatok katonai előkészületeire vonatkozóan, ezzel próbálva elkerülni „*az európai kabineteknek a béke szempontjából hátrányos, téves nyilatkozatait*”.¹¹⁴⁸ Az új nápolyi kormány tisztában volt azzal, hogy a nagyhatalmak nem szándékoznak elismerni a kialakult helyzetet mindaddig, amíg a troppai tanácskozáson nem születik döntés a kérdésben. A Serra Capriolának küldött október 4-i levél kiemelte, hogy a nemzet lelkesedése könnyen a haza függetlenségének védelmében vívott háborúba csaphat át, és Oroszország jóindulatú pozíciójában látta ennek elkerülésének útját.¹¹⁴⁹ Cimitile és Campochiaro hercegek is azt hangsúlyozták az európai udvarok előtt, hogy a nápolyi forradalmat ugyan a karbonárik szervezték meg, de a királyság lakosai számára mégis egységes nemzeti ügyet képvisel.¹¹⁵⁰

A Rómában szolgálatot teljesítő nápolyi követ, Cesare is megerősítette, hogy a Nápolyi Királyság megőrizte a tiszteletet a király és a rend iránt, ugyanakkor kész megvédeni alkotmányát és függetlenségét. Cesare szerint a háborúnak pusztító következményei lennének „*a legitimizmus elvére és Európa nyugalma*”,¹¹⁵¹ ezért Mocenigo torinói orosz követen keresztül arra kérte I. Sándort, hogy védje meg a békét az efféle szerencsétlenségektől. Mocenigo 1820. szeptember 29 (október 11) -i levelében tájékoztatta Kapodisztriaszt Luis de Onís y Gonzalez-Vara¹¹⁵² nápolyi spanyol követ jelentésének tartalmáról, melyben a spanyol

¹¹⁴⁵ Idézet helye ВПР II/3 (XI). Прим. 248. 791.

¹¹⁴⁶ Idézet helye uo.

¹¹⁴⁷ ВПР II/3 (XI). Док. 177. Доклад статс-секретарей И. А. Каподистрии и К. В. Нессельроде Александру I. Троппау, 14 (26) октября 1820 г. 555–562. 560.

¹¹⁴⁸ Idézet helye ВПР II/3 (XI). Прим. 241. 788.

¹¹⁴⁹ БЕРТИ 1959. 396.

¹¹⁵⁰ БЕРТИ 1959. 395.

¹¹⁵¹ Idézet helye ВПР II/3 (XI). Прим. 243. 788.

¹¹⁵² Luis de Onís y Gonzalez-Vara spanyol diplomata 1809–1819 között Washingtonban, majd Nápolyban volt meghatalmazott miniszter. 1820-tól visszavonulásáig (1823) Londonban képviselte a spanyol kormányt ugyanilyen minőségben.

képviselő kijelentette, hogy a nápolyiak elégedettek az alkotmány bevezetésével és a királyságnak minden lehetősége megvan arra, hogy ellenálljon az osztrák elnyomásnak. Mocenigo kételkedett abban, hogy a nápolyiak képesek eredményesen feltartóztatni az osztrák támadást, ugyanakkor elismerte, hogy „*az itáliaiak Ausztria iránti ellenségessége minden nap egyre szembetűnőbb*” és az osztrák csapatok veresége esetén egész Itália fellázadhat Bécs uralma ellen.¹¹⁵³ Ennek elkerülése érdekében javasolta, hogy Nápoly okkupációjára kizárólag a szövetséges udvarok közötti szerződés értelmében kerüljön sor, mert ebben az esetben a nápolyiak meg fogják adni magukat a szövetséges csapatoknak.¹¹⁵⁴ Mocenigo figyelmet szentelt a karbonári szervezetek forradalom utáni céljainak. A mérsékelt szárny azt hangoztatta, hogy meg kell őrizni a már kiharcolt eredményeket, de az orosz diplomata biztos volt abban, hogy csak a külföldi megszállás veszélye miatt vannak ezen a véleményen és az okkupáció lehetőségének elmúlta után újabb forradalmat szándékoznak kirobbantani. Mocenigo kiemelte, hogy a nápolyiak nagy része nemhogy nem tagja a karbonári szervezeteknek, hanem kifejezetten ellenük van, ennek ellenére a karbonárik befolyása mégis jelentős marad, minden fontos kérdés megoldása tőlük függ, mert a kormány képviselői semmilyen reális erővel sem rendelkeznek. Mocenigo megjegyezte, hogy a karbonárik vezetőinek kilétét nem lehet megállapítani és a mozgalom tevékenységét csak néhány személy ismeri.¹¹⁵⁵ A rendkívül kedvezőtlen nemzetközi helyzet ellenére a nápolyi kormány alábecsülte az osztrák beavatkozás lehetőségét, ebben fontos szerepet játszott a nápolyiaknak az a meggyőződése, hogy Oroszország megakadályozza Ausztria ezirányú tevékenységét. Guglielmo Pepe is biztos volt abban, hogy nem fog kitörni a háború, mert az orosz uralkodó az intervenció ellen foglalt állást. Abban reménykedtek, hogy a nagyhatalmak nem akarják a beavatkozást, hiszen az alkotmányos átalakulást a király jóváhagyta, ezért törvényesnek minősül.¹¹⁵⁶

A troppai kongresszus hivatalos ülései előtt a szövetséges udvarok előzetes tárgyalásokat folytattak. Kapodisztriasz megismertette titkárát, Alexandre Stourdztát¹¹⁵⁷ a kongresszuson megvitatásra kerülő kérdésekkel és felkérte, hogy fejtse ki véleményét ezzel kapcsolatban.¹¹⁵⁸ Hangsúlyozta, hogy az orosz uralkodó álláspontja szerint „*a szövetséges udvarok kötelesek a meglévő szerződések hatályában együtt megvitatni a spanyolországi és a*

¹¹⁵³ Idézet helye ВПР II/3 (XI). Прим. 243. 788.

¹¹⁵⁴ Uo.

¹¹⁵⁵ ВПР II/3 (XI). Прим. 243. 788–789.

¹¹⁵⁶ КОВАЛЬСКАЯ 1971. http://krotov.info/history/19/1820/kovalskaya_04.htm [letöltés időpontja 2018. 06. 27.]

¹¹⁵⁷ Alexandre Stourdza (Alexandr Szkarlovics Szturdza, 1791–1854) román származású orosz publicista. Németföldön és Oroszországban tanult, majd 1809-ben orosz diplomáciai szolgálatba lépett. A bécsi kongresszuson I. A. Kapodisztriasz titkáraként segített a Szent Szövetség aktájának végleges formába öntésében.

¹¹⁵⁸ ВПР II/3 (XI). Док. 170. Письмо статс-секретаря И. А. Каподистрии А. С. Стурдзе. Варшава, 23 сентября (5 октября) 1820 г. 527–532.

Szicíliai Kettős Királyság forradalmáról szóló kérdést”,¹¹⁵⁹ az 1815-ös megállapodásoknak és az 1818. évi kongresszus záróaktáinak megfelelően ezúttal nem csak új szerződések elfogadásáról lesz szó, hanem ismét felhasználják mindazokat az elveket, ami alapján 1815-ben helyreállították Franciaországban a törvényes királyi hatalmat.¹¹⁶⁰ Kapodisztriasz a nápolyi kérdés megoldását abban látta, hogy a szövetséges államoknak „*a július 2-i lázadó cselekedetek következményeit érvényteleníteni kell mind jogilag, mind gyakorlatilag*”,¹¹⁶¹ és ki kell nyilvánítaniuk arra vonatkozó kívánságukat, hogy a szicíliai király kormánya helyreálljon és ezt követően „*Két Szicília népeinek olyan intézményeket adományozni, melyek alkalmasak az országuk belső jólétet és politikai függetlenségét biztosítani*”.¹¹⁶² Kapodisztriasz tehát a felülről jövő kormányzati átalakításban, a király által életbe léptetett alkotmányos monarchia bevezetésében látta a nápolyi helyzet megoldását. Érdeemes megjegyezni, hogy I. Sándor jóváhagyta a Stourdza-nak írt levél tervezetét.¹¹⁶³ Stourdza 1820. október 2 (14) -án és október 12 (24) -én kelt levelében válaszolt az orosz államtitkár javaslataira. Véleménye szerint az 1815. és 1818. évi szerződések az államok beavatkozását csak a franciaországi politikai rendszer megváltoztatása esetén teszik lehetővé, mégis igyekezett alátámasztani a nagyhatalmak jogát a Kettős Királyság belügyeibe történő beavatkozására. Stourdza a nápolyi forradalmat a Szicíliai Királyság és az európai szövetség közötti szerződések megszegésének, a nápolyi forradalmat pedig a nemzetközi jog normáival ellentétesnek ítélte. Az intervenció szükségességét indokolta azzal is, hogy a Nápolyban létező titkos forradalmi társaságok végzetes hatást mutatnak a szomszédos államokra. Ezen kívül fontosnak tartotta, hogy a Szent Szövetség tagjai újra kinyilvánítsák hűségüket a szövetség eszméi iránt kül- és belpolitikai kérdésekben egyaránt.¹¹⁶⁴

Kapodisztriasz a troppai kongresszus megnyitása előtt feljegyzést állított össze I. Sándor számára. Ebben hangsúlyozta, hogy az osztrák, a francia, az angol, a porosz és az udvar elismeri a forradalom – „*minden nép és minden kormány ellensége*”¹¹⁶⁵ – elleni közös fellépés égető szükségességét, de ennek megvalósításában megoszlanak vélemények, mivel két megközelítés létezik. Az első, „*a forma tiszteletben tartásának politikája*” abból indul ki, hogy a fennálló szerződések nem kötelezik a szövetségeseket harcolni a forradalommal, amennyiben annak

¹¹⁵⁹ „*что союзные дворы обязаны в силу существующих договоров совместно обсудить вопрос о революциях в Испании и Королевстве Обеих Сицилий*” In ВПР II/3 (XI). Док. 170. 530.

¹¹⁶⁰ Uo.

¹¹⁶¹ „*что последствия мятежных деяний 2 июля должны быть аннулированы как юридически, так и фактически*” In ВПР II/3 (XI). Док. 170. 531.

¹¹⁶² „*а затем даровало народам Обеих Сицилий установления, способные обеспечить благоденствие внутри их страны и ее политическую независимость.*” In uo.

¹¹⁶³ ВПР II/3 (XI). Прим. 247. 790.

¹¹⁶⁴ ВПР II/3 (XI). Прим. 247. 790–791.

¹¹⁶⁵ ВПР II/3 (XI). Док. 175. Записка статс-секретаря И. А. Каподистрии Александру I. Варшава, 5 (17) октября 1820 г. 540–547. 544.

nem Franciaország a helyszíne.¹¹⁶⁶ Ezzel szemben „*a kötelesség politikája*” szerint az 1815. évi párizsi szerződések és az 1818. évi aacheni jegyzőkönyv értelmében „*a szövetséges udvaroknak fegyverrel kell fellépniük a forradalom ellen és igyekezniük kell legyőzni azt, bármely országban is rombolja szét a forradalom a közös szövetség által felállított rendet*”.¹¹⁶⁷ Nagy-Britannia az első megközelítés híve, és ha megingathatatlanul az is marad, akkor a másik négy kabinetnek nyilatkoznia kell a kötelesség politikája mellett. Kapodisztriasz szerint attól függetlenül, hogy az 1815. és 1818. évi akták, vagy teljesen új szerződések fogják megállapítani a kötelezettségeket, a nagyhatalmaknak „*meg kell semmisíteniük a felkelők hatalmát*” a forradalmat átélt országokban, és „*helyre kell állítaniuk ott az uralkodó törvényes hatalmát, megerősíteni azt bölcs és védelmi elveken, biztosítani ily módon a forradalom túlkapásainak áldozataivá vált uralkodóknak, és az egész európai közösségnek kettős hasznot: a boldog békét belül és a teljes függetlenséget kívül.*”¹¹⁶⁸ Kapodisztriasz tehát ezúttal is az alkotmány felülről jövő bevezetésében látta a forradalmak elkerülésének és a tartós európai nyugalom elérésének eszközét, példaként a franciaországi restaurációt jelölte meg.¹¹⁶⁹ Fontosnak találta a Szent Szövetség 1815. szeptember 14 (26) -i aktájának keresztényi elvei alapján egy „*morális kódex*” kidolgozását.¹¹⁷⁰

Metternich nem szimpatizált Kapodisztriasz mérsékelt alkotmányos nézeteivel és amikor az orosz államtitkár Troppauba érkezett, a kancellár hosszasan elbeszélgetett vele az európai ügyekről és megpróbálta őt a maga oldalára állítani, de teljesen sikertelenül. Gentz 1820. október 30-i jelentésében arról számolt be, hogy I. Sándor az utóbbi időkben sokat „*javult*” ugyan, de még mindig nem mondott le a liberális eszméiről.¹¹⁷¹

Hosszas diplomáciai levelezések után 1820. október 11 (23) -én megnyílt az öt szövetséges nagyhatalom kongresszusa Troppauban. Jelen volt I. Sándor, I. Ferenc és III. Frigyes Vilmos uralkodók, I. A. Kapodisztriasz és K. V. Nesselrode orosz külügyi államtitkárok, Metternich osztrák kancellár, Hardenberg porosz kancellár, Christian Günther von Bernstorff porosz külügyminiszter. A nagyhatalmak diplomatái közül Ju. A. Golovkin bécsi orosz követ, Ludwig Joseph von Lebzelter német osztrák követ, Friedrich Wilhelm Ludwig von Krusemarck

¹¹⁶⁶ ВПР II/3 (XI). Док. 175. 545.

¹¹⁶⁷ „*союзные дворы должны выступить с оружием в руках против революции и стремиться победить ее, какова бы ни была страна, где революция уничтожает установленный всеобщим союзом порядок*” In *uo.*

¹¹⁶⁸ „*уничтожить власть мятежников в странах (...), восстановить там законную власть государей, утвердить ее на мудрых и оградительных принципах, обеспечить таким образом государствам, ставшим жертвами революционных эксцессов, и всему европейскому сообществу двойное благо - счастливое спокойствие внутри и полную независимость вовне.*” In ВПР II/3 (XI). Док. 175. 546.

¹¹⁶⁹ *Uo.*

¹¹⁷⁰ ВПР II/3 (XI). Док. 175. 546–547.

¹¹⁷¹ ДЕБИДУР 1947. 174.

bécsi porosz követ,¹¹⁷² Victor Louis Charles de Riquet de Caraman bécsi francia nagykövet¹¹⁷³, Pierre Louis August La Ferronnays pétervári francia követ¹¹⁷⁴ és Charles Stewart bécsi angol nagykövet képviselték államaikat. A brit és a francia képviselők a kormányaiktól csak korlátozott meghatalmazásokat kaptak. Az orosz diplomácia ebben a helyzetben arra törekedett, hogy Ausztria ne jusson vezető szerephez a kongresszuson, és igyekezett az angol és francia meghatalmazottakat aktív részvételre ösztönözni.¹¹⁷⁵

Metternich a kongresszus 1820. október 11 (23) -i, első ülésén javasolta, hogy ne vezessenek hivatalos jegyzőkönyvet az elhangzottakról, csupán naponként készüljenek feljegyzések Gentz összeállításában a sajtó számára. Kapodisztriasz megjegyezte, hogy az orosz udvar számára előnyösebb lenne a hivatalos jegyzőkönyvi forma, de végül egyetértett az osztrák javaslattal, amely tulajdonképpen ekképpen kívánta hangsúlyozni az öt szövetséges állam értekezletének konzultatív jellegét, mivel Nagy-Britannia és Franciaország képviselői csak korlátozott jogkörökkel vehettek részt Troppauban.¹¹⁷⁶ Ezen az ülésen az osztrák kabinet beterjesztette jegyzékét, melyben rámutatott a nápolyi karbonárik által egész Itáliában folytatott aktív propaganda veszélyeire és hangsúlyozta, hogy a nagyhatalmak vitathatatlan joggal rendelkeznek „az igazságos érdekeket”¹¹⁷⁷ és más államok létezését fenyegető országok belügyeibe való beavatkozásra. A kancellár szerint a nápolyi ügyekbe főként Ausztriának van joga beavatkozni, ezt a jegyzékhez csatolt dokumentumokkal igyekezett alátámasztani. Így például mellékeltek az 1815. június 12-i osztrák–nápolyi szerződés különálló és titkos cikkelyeit, I. Ferdinánd nápolyi király I. Ferenc osztrák császárral, Circello külügyminiszterrel és az 1820 őszén Bécsben tartózkodó Alvaro Ruffo herceggel¹¹⁷⁸ folytatott levelezését. 1820. szeptember 16-i levelében I. Ferdinánd tájékoztatta Ruffót, hogy nem áll szándékában sem az új nápolyi kormány élére állni, sem lemondani a trónról, és a hercegen keresztül kérte Ferenc császárt, hogy mentse ki őt a veszélyes helyzetből. Október 22-i levelében beszámolt az új kormány reményeiről, miszerint a király közvetíteni fog a kormány és a szövetségesek között, ezért Ruffótól részletes jelentést várt, hogy a szövetségesek milyen lépéseket szándékoznak

¹¹⁷² Friedrich Wilhelm Ludwig von Krusemarck (Krusemark, 1762–1822) porosz diplomata, 1815-től Bécsben volt követ. Részt vett a troppai és a laibachi kongresszusokon.

¹¹⁷³ Victor Louis Charles de Riquet de Caraman (1762–1839) gróf, francia diplomata. 1814 és 1815 között Berlinben volt nagykövet, majd 1815-től 1828-ig Bécsben töltötte be a nagyköveti posztot.

¹¹⁷⁴ Pierre Louis August La Ferronnays (Laferronnays, 1777–1842) gróf, 1817–1819 között meghatalmazott miniszterként szolgált Koppenhágában. 1819-től 1821-ig követi, majd 1821-től 1826-ig nagyköveti feladatokat látott el Szentpéterváron. Résztvett a troppai, laibachi és a veronai kongresszuson, 1827–1829 között Franciaország külügyminisztere volt.

¹¹⁷⁵ ОРЛИК 1998. 43.

¹¹⁷⁶ ВПР II/3 (XI). Прим. 253. 796.

¹¹⁷⁷ Idézet helye ВПР II/3 (XI). Прим. 240. 787.

¹¹⁷⁸ Alvaro Ruffo herceg (?–1825) 1816-tól a Szicíliai Kettős Királyság bécsi nagykövete, 1822-től az Államtanács elnöke. 1822 és 1823 között miniszterelnöki és külügyminiszteri posztot töltött be, a konzervatív és monarchikus irányzat híve volt.

tenni megmentése érdekében. Ugyanebben a dokumentumban beszámolt arról, hogy megnyitotta a parlamentet és háláját fejezte ki Metternichnek, amiért a kancellár tanácsára nem állt a kormány élére.¹¹⁷⁹ Golovkin már a troppai kongresszus megnyitása előtt tájékoztatta az orosz kabinetet, hogy a bécsi udvar a nápolyi forradalom cseh és lengyel földekre történő áttérjedésének veszélye miatt szilárd pozíciót foglal el a tanácskozáson.¹¹⁸⁰

Metternich a szövetséges államok belügyekbe való beavatkozásának jogát tartalmazó jegyzékének beterjesztése után október 14 (26) -én beszélgetést folytatott Kapodisztriasz és Nesselrode orosz meghatalmazottakkal.¹¹⁸¹ A beszélgetés során Metternich a bécsi kabinet elgondolásainak orosz oldalról jövő „morális támogatását” kívánta elérni. A kancellár szerint az osztrák hadsereg könnyen eljut Nápolyig és ez véget vet a király „rabságának” és segíti Ferdinánd hatalmának helyreállítását. Mindezt Ferdinánd levelével támasztotta alá, melyben a király rabnak nevezte magát és tájékoztattott, hogy a július óta megerősített akták közül egy sem tükrözi az ő akaratát. Nesselrode nem értett egyet ezzel, meglátása szerint a nápolyi király a külföldi intervencióval csak annyit ér el, hogy ezentúl nem a karbonáriktól, hanem az osztrák hadseregtől kerül függő helyzetbe. Kapodisztriasz azon a véleményen volt, hogy Ferdinánd Ferenc császárhoz és Ruffo herceghez írt levelei nem használhatóak fel az intervencióhoz, mert azok veszélyt jelentenek a király életére, hiszen az uralkodó felesküdt az alkotmányra és ugyanígy tettek a királyság lakosai, ezért nem büntetheti őket azzal, hogy idegen csapatokat hív az országba, hogy megbüntesse őket az általa szentesített alkotmányra tett eskü miatt.¹¹⁸² Metternich hangsúlyozta, hogy az itáliai kérdést mindenekelőtt az orosz kabinettel kívánja megvitatni, „*Franciaország és Anglia alkotmányaik nyelvén fognak beszélni*”, és a nápolyi ügy osztrák javaslat szerinti megoldásához kedvezőnek ítélte, hogy a nagyhatalmak nem ismerték el az új nápolyi kormányt.¹¹⁸³ Az orosz meghatalmazottak hangsúlyozták, hogy I. Sándor következetes kíván maradni az 1814 óta vezetett politikájához és a kabinetek közötti további egyeztetések mellett foglaltak állást.¹¹⁸⁴

Másnap folytatódott a három államférfi közötti beszélgetés, melynek során az orosz meghatalmazottak igyekeztek tisztázni, hogy mi is legyen a Metternich által javasolt morális támogatás,¹¹⁸⁵ de a kancellár kitért a precíz megfogalmazás elől. Inkább azt javasolta, hogy az orosz kabinet Campochiaro hercegének október 5-i jegyzékére adandó válaszával „*készítse elő*

¹¹⁷⁹ ВПР II/3 (XI). Прим. 240. 787.; МИЗИАНО 1970. 1970. 102.

¹¹⁸⁰ ВПР II/3 (XI). Прим. 227. 783.

¹¹⁸¹ ВПР II/3 (XI). Док. 177. 555–562.

¹¹⁸² ВПР II/3 (XI). Док. 177. 560.

¹¹⁸³ Уо.

¹¹⁸⁴ ВПР II/3 (XI). Док. 177. 561.

¹¹⁸⁵ ВПР II/3 (XI). Док. 178. Доклад статс-секретарей И. А. Каподистрии и К. В. Нессельроде Александру I. Троппау, 15 (27) октября 1820 г. 562–566. 565.

a talajt a katonai hadműveletekhez, azaz úgy lépjen fel, hogy a szó megelőzze a tettet”.¹¹⁸⁶ A bizalmas beszélgetés végén Metternich tíz cikkelyből álló garancia szerződés tervezetét tartalmazó jegyzéket adott át az orosz diplomatáknak. Az első cikkely kimondta, hogy a szerződést aláíró vagy ahhoz csatlakozó államok garantálják „a törvényes szuverén hatalom” és az ahhoz tartozó intézmények megőrzését Európa országaiban. Amennyiben a legitim uralkodó saját akaratából reformokat vezet be, a többi állam nem avatkozik be a belügyekbe, azonban nem ismerik el törvényesnek azokat a változtatásokat, melyeket a legitim uralkodó hatalma elleni felkelés léptet érvénybe. A forradalmi eseményeket átélt ország uralkodója kérheti a többi állam beavatkozását, és erre akkor is sor kerülhet, ha a nagyhatalmak úgy ítélik meg, hogy a forradalmi eseményeket elszenvedett ország uralkodójának nincs lehetősége nyíltan a külföldi államokhoz fordulni az intervencióról szóló segítségkéréssel. A VII. cikkely alapján a szerződés tagjai nem ismerik el a forradalom útján megváltoztatott politikai intézményeket és nem tartanak fenn diplomáciai kapcsolatot az eképpen hatalomra került kormánnyal.¹¹⁸⁷ A garancia szerződés az október 23-i osztrák jegyzékhez képest sokkal részletesebben és általánosabb hatállyal fogalmazta meg a beavatkozás elvét. Kapodisztriasz és Nesselrode 1820. október 24 (november 5) -én terjesztették a szerződést I. Sándor elé, annak eszméjét, elvi megfontolásait nem utasították el, csak az osztrák tervezet Nagy-Britannia és Franciaország álláspontja miatti gyors megvalósulásának gyakorlati lehetetlenségére mutattak rá.¹¹⁸⁸

Az 1820. október 17 (29) -i ülésen Nesselrode az osztrák kabinet október 23-i feljegyzésére válaszul közölte, hogy I. Sándor beleegyezik a nápolyi forradalommal szembeni „közös morális eljárásokba” és fegyveres erő alkalmazásába mindenütt, ahol a szövetséges államok azt szükségesnek ítélik, ugyanakkor nem veti el a békés eszközöket a kérdés megoldásához.¹¹⁸⁹ Ezen az ülésen Hardenberg kifejtette a porosz kabinet nézőpontját a nápolyi kérdéstről, ami gyakorlatilag az 1820. október 23-i osztrák jegyzékében kifejtett véleménnyel való egyetértést jelentette.¹¹⁹⁰ Franciaország elutasította az osztrák hadseregnek a nápolyi kormánnyal folytatott előzetes tárgyalások nélküli Nápolyba vonulását.¹¹⁹¹ 1820. október 17

¹¹⁸⁶ „*посмотрите, не будет ли полезно приготовить этим ответом почву для военных операции, т.е. поступить так, чтобы слово предшествовало делу.*” In ВПР II/3 (XI). Док. 178. 566.

¹¹⁸⁷ ВПР II/3 (XI). Прим. 244. 789.; ВПР II/3 (XI). Прим. 246. 789.

¹¹⁸⁸ ВПР II/3 (XI). Прим. 246. 789.

¹¹⁸⁹ ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 566. Записка статс-секретаря К. В. Нессельроде. Троппау, 17 (29) октября 1820 г. 566.; ВПР II/3 (XI). Прим. 253. 795.

¹¹⁹⁰ ВПР II/3 (XI). Прим. 245. 789.; ВПР II/3 (XI). Прим. 249. 791.

¹¹⁹¹ ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 566. Полномочный министр в Париже К. О. Поццо-ди-Борго статс-секретарю И. А. Каподистрии. 17 (29) октября 1820 г. 566.

(29) -től Ausztria, a Porosz Királyság és az Orosz Birodalom meghatalmazottjai nemhivatalos tárgyalásokat folytattak a brit és a francia képviselő jelenléte nélkül.¹¹⁹²

1820. október 21 (november 2) -én Kapodisztriasz összeállította az orosz választ az osztrák és a porosz javaslatokra. Megfogalmazódott, hogy szükséges Spanyolországot és a Nápolyi Királyságot kizárni „*az európai szövetségből*”, amennyiben a szövetséges udvarok békés diplomáciai megkeresésére a nápolyi kormány elutasító választ ad, akkor „*a királyság épségének tiszteletben tartását, politikai és nemzeti függetlenségét megerősítő*” proklamáció kiadása után az osztrák hadsereg „*európai hadseregként*” Nápolyba fog vonulni. Kapodisztriasz ragaszkodott ahhoz, hogy az erővel történő fellépés csak az öt nagyhatalom egyetértésével történhet, de előtte a szövetségeseknek meg kell próbálnia elérni a nápolyi kormánytól I. Ferdinánd király hatalmának helyreállítását, valamint fontosnak tartotta, hogy ha Nagy-Britannia és Franciaország nem egyezik bele abba, hogy az osztrák hadsereg az ő nevükben is bevonuljon a királyságba, akkor ez a két ország a szövetségesek ígéreteinek garantálói lehetnek és meghatározhatják az okkupáció időtartalmát.¹¹⁹³ Kapodisztriasznak a nápolyi kormányzás alkotmányos formájának megőrzésére irányuló javaslatát Metternich hevesen ellenezte.¹¹⁹⁴ Az orosz kabinet kinyilvánította, hogy a szövetségesek nem erőszakolhatják rá a nápolyi kormányra az általuk megfelelőnek ítélt kormányformát, de szívesen adnak erre vonatkozó tanácsot, és I. Ferdinándnak olyan államformát kell bevezetnie, amely számításba veszi „*a nemzet valódi akaratát*”.¹¹⁹⁵ Az osztrák kabinet I. Sándor támogatásának elnyerése érdekében beleegyezett, hogy az intervenció után a nápolyi király „*állampolgárai szükségleteinek és érdekeinek*” megfelelő berendezkedést valósítson meg országában.¹¹⁹⁶ Az orosz uralkodó örömmel fogadta az új osztrák javaslatot, mert a szövetségesek közötti egység megőrzésére törekedett.¹¹⁹⁷

Nesselrode és Kapodisztriasz 1820. október 24 (november 5) -én elkészítették I. Sándor részére a troppai kongresszusról első két feljegyzésüket. Az első a nápolyi kérdést illetően a nagyhatalmak kötelezettségeit és azok alkalmazását tartalmazta. A troppai tanácskozás céljaként az orosz államtitkárok olyan akta elfogadását jelölték meg, melynek alapján a szövetséges államoknak joguk lenne a forradalommal sújtott államok életébe történő közös

¹¹⁹² ВПР II/3 (XI). Прим. 253. 795.

¹¹⁹³ ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 567. "Ответ российского кабинета сообщения австрийского и прусского кабинетов, сделанные на заседаниях 11 (23) и 17 (29) октября 1820 г." Троппау, 21 октября (2 ноября) 1820 г. 567.; ВПР II/3 (XI). Прим. 253. 795.

¹¹⁹⁴ ВПР II/3 (XI). Прим. 253. 795.

¹¹⁹⁵ ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 577. "Дополнительные разъяснения российского кабинета к его ответу на меморандум австрийского кабинета и сообщения прусского кабинета." Троппау, 26 октября (7 ноября) 1820 г. 577.

¹¹⁹⁶ ВПР II/3 (XI). Прим. 253. 795.

¹¹⁹⁷ Uo.

intervencióra „*a jótékony és törvényes intézkedések segítségével, baráti beszéddel, sőt erő segítségével, ha ennek alkalmazása, sajnos, szükségesnek mutatkozik*”.¹¹⁹⁸ Javasolták, hogy a katonai beavatkozás után a szövetséges udvarok követeinek konferenciáján legyen megvitatva a szicíliai monarchia helyreállításának módja.¹¹⁹⁹ A második feljegyzés hangsúlyozta, hogy a szó előzze meg a tettet, azaz forduljanak felhívással a nápolyi kormányhoz, melynek elutasítása esetén az osztrák csapatok bevonulását egy manifesztum előzze meg.¹²⁰⁰ Az államtitkárok számoltak azzal is, hogy háború esetén a nápolyi király és családja tússzá válhat. Javasolták, hogy a szövetségesek ne válaszoljanak Campochiaro jegyzékére, hanem közöljék hivatalosan a nápolyi minisztériummal, hogy Ferdinánd király küldjön Troppauba egy vagy két olyan közéleti méltóságot, akik pontos információkkal rendelkeznek a júliusi eseményekről és azok következményeiről. Ily módon a kongresszusra érkező nápolyi küldöttséggel tárgyalásokat lehet folytatni arról, hogy „*milyen módon győzze meg a nápolyi kormányt, hogy önként folyamodjon a szövetséges államok beavatkozásához és támogatásához azért, hogy ledobja a szektások igáját és a törvényes alapon helyreállítsa a monarchiát.*”¹²⁰¹ Amennyiben a tárgyalások jól haladnak, a külföldi hadsereg Nápolyba a nápolyiak akaratából fog bevonulni, így a király és családja élete biztonságba kerül, és garantált lesz a nyugalom. Ellenkező esetben a nápolyi követség tagjai vagy túsok lesznek, vagy a hadsereggel Nápolyba vonulva úgy fog tűnni, hogy ők vezették a királyságba az idegen csapatokat.¹²⁰² A kongresszuson hamarosan döntés született I. Ferdinánd meghívásáról a kongresszusra, valamint a nápolyi forradalom elfojtása után összeült Nápolyban a követi konferencia.

Metternich 1820. október 26 (november 7) -án javasolta, hogy Ausztria, a Porosz Királyság és az Orosz Birodalom meghatalmazottai közötti bizalmas tárgyalások eredményeként fogalmazzák meg a forradalmakkal szembeni fegyveres beavatkozás elvét. Válaszukban az orosz meghatalmazottak kidolgozták saját tervüket, amely elismerte a fegyveres erő alkalmazásának lehetőségét, de alapvetően a nápolyi kérdés békés megoldására törekedett.¹²⁰³ A tervezet V. pontja kimondta, hogy attól függetlenül, hogy a nápolyi király hatalma diplomáciai vagy fegyveres úton lesz helyreállítva, a királyságba európai hadsereg

¹¹⁹⁸ „*с помощью благотворных и легальных мер, дружеских увещаний и даже с помощью силы, если ее применение окажется, к несчастью, необходимым.*” In ВПР II/3 (XI). Док. 179. Записка статс-секретарей И. А. Каподистрии и К. В. Нессельроде Александру I. Троппау, 24 октября (5 ноября) 1820 г. 567–572. 571. ¹¹⁹⁹ Uo.

¹²⁰⁰ ВПР II/3 (XI). Док. 180. Записка статс-секретарей И. А. Каподистрии и К. В. Нессельроде Александру I. Троппау, 24 октября (5 ноября) 1820 г. 572–576. 575.

¹²⁰¹ „*какими средствами убедить неаполитанское правительство добровольно прибегнуть к вмешательству и поддержке союзных держав, чтобы сбросить иго сектантов и восстановить монархию на законной основе.*” In ВПР II/3 (XI). Док. 180. Записка статс-секретарей И. А. Каподистрии и К. В. Нессельроде Александру I. Троппау, 24 октября (5 ноября) 1820 г. 572–576. 576.

¹²⁰² ВПР II/3 (XI). Док. 180. 576.

¹²⁰³ ВПР II/3 (XI). Док. 184. Записка уполномоченных России. Троппау, 2 (14) ноября 1820 г. 585–587.

néven osztrák csapatok fognak tartózkodni okkupációs hadseregként. A VI. pont a szövetséges államok követi konferenciájának megtartását javasolta, a VII. pont kimondta, hogy ezekben megállapodva a szövetségesek befejezik munkájukat Troppauban és megvárják a Nápoly felé tett diplomáciai lépések eredményeit, illetve a párizsi és londoni kabinetek válaszait az előzetes tárgyalások eredményeivel kapcsolatban.¹²⁰⁴ Oroszország igyekezett elérni Franciaország támogatását ahhoz, hogy a többi kabinet szándékainak megfelelően a szövetséget fel lehessen használni a forradalom elleni fellépéshez.¹²⁰⁵ Nesselrode előírására Lieven londoni orosz nagykövet kifejezte a st. james-i kabinetnek, hogy az 1815. november 20-i és az 1818. november 15-i szerződéseknek *„nem a betűje, hanem a szelleme kötelezi a szövetséges udvarokat szükség esetén a béke megóvására (...) a támadási kísérletektől, melyekkel fenyegetné azt a forradalom feléledése, attól függetlenül, hogy milyen országban, milyen földön újítaná fel saját pusztító tevékenységét.”*¹²⁰⁶ Amennyiben Nagy-Britannia elutasítja a szerződések osztrák, orosz és porosz értelmezését, az még nem jelenti az említett megállapodásban rögzített konkrét jogok megtagadását, *„Angliának elég lesz megőriznie hallgatását az elvekkkel kapcsolatban és vállalni azok megvalósításában közvetlen vagy közvetett részvételt, amelyet a maga számára kedvezőnek tart.”*¹²⁰⁷ Lievennek biztosítania kellett a londoni kormányt, hogy abban az esetben, ha *„erő alkalmazása elkerülhetetlenné válik és a hadsereg okkupálja a Nápolyi Királyságot, annak területi integritása nem kerül veszélybe”*, a szövetséges udvarok pedig gondoskodni fognak arról, hogy *„szicíliai őfelsége egy arasznyi földjétől se legyen megfosztva”*.¹²⁰⁸ Az orosz követnek azt is hangsúlyoznia kellett, hogy a szövetségesek nem a nápolyiak ellen kívánnak harcolni, és a királyi hatalom helyreállítása után az állami berendezkedést a nép szükségleteinek figyelembevételével kell kialakítani.¹²⁰⁹

¹²⁰⁴ ВПР II/3 (XI). Док. 184. 587.

¹²⁰⁵ ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 578. Статс-секретарь К. В. Нессельроде полномочному министру в Париже К. О. Поццо-ди-Борго. Троппау, 28 октября (9 ноября) 1820 г. 578.; ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 579. Статс-секретарь К. В. Нессельроде полномочному министру в Париже К. О. Поццо-ди-Борго. Троппау, 28 октября (9 ноября) 1820 г. 579.

¹²⁰⁶ *„что если не буква, то дух договора от 20 ноября 1815 г. и дополнительных актов от 15 ноября 1818 г. налагает на союзные державы обязанность в случае необходимости оградить мир, от посягательств, которыми угрожало бы ему возрождение революции, независимо от того, в какой стране, на какой земле она возобновила бы свое опустошительное действие.”* In ВПР II/3 (XI). Док. 182. Статс-секретарь К. В. Нессельроде послу в Лондоне Х. А. Ливену. Троппау, 28 октября (9 ноября) 1820 г. 579–582. 581.

¹²⁰⁷ *„А для этого Англии достаточно будет хранить молчание в отношении принципов и принять в их осуществлении то прямое или косвенное участие, какое она сочтет для себя удобным.”* In ВПР II/3 (XI). Док. 182. 582.

¹²⁰⁸ *„такой силы станет неизбежным и армия даже оккупирует Неаполитанское королевство, его территориальная целостность не будет под угрозой. (...) чтобы его сицилийское в-во не лишился ни единой пяди своей земли.”* In uo.

¹²⁰⁹ Uo.

Az 1820. október 26 (november 7) -án, a fegyveres intervenció elvét tartalmazó osztrák, és az arra válaszul készített orosz tervezet megvitatása Metternich és Kapodisztriasz éles harcát jelentette. Az osztrák kancellár egyik magánlevelében így fogalmazott: „Az innen származó összes dokumentumban az eszmék az enyémekek, de a kiadásuk Kapodisztriaszé. Ez azt eredményezi, hogy gyakran nem ismerem meg saját eszméimet. Rengeteg időt veszítünk el a korrekció és a javítás miatt.”¹²¹⁰

1820. október 16 (28) -ról október 17 (29) -re virradó éjszaka Péterváron E. F. Schwarz ezredes kegyetlenkedése miatt sor került a szemjonovszkojei ezred lázadására. A felkelést hamar elfojtották, de az esemény nagy visszhangot váltott ki a cári fővárosban, mert az egyik legrégebbi elit gárdaezredben történt, melyet még I. Péter alapított és I. Sándor legkedveltebb gárdaalakulata volt, nagy részét a napóleoni háborúkat megjárt katonák alkották.¹²¹¹ Metternich hamarabb értesült az eseményekről, mint ahogy az orosz hírvivő megérkezett I. Sándorhoz és a kancellár, aki egyébként is azon a véleményen volt, hogy a cár liberalizmusa hozzájárult a forradalmárok egyre nagyobb bátorságához, úgy adta elő a történeteket I. Sándornak október 28 (november 9) -án, hogy már Oroszországban is megkezdődött a Spanyolországban és Nápolyban lezajlottakhoz hasonló esemény.¹²¹² I. Sándor utasítására a szemjonovszkojei ezred felosztatásra került, „a lázadás felbújtóit”¹²¹³ életfogytiglani kényszermunkára ítélték, több katona szibériai helyőrségekhez került. A cár feltételezte, hogy az ezred lázadása a titkos társaságok felbújtása miatt történt. A vizsgálat ezt nem erősítette meg, de megnövekedett a felügyelet a hadseregben, ami folytán I. Sándor korán értesült a Jóléti Szövetség nevű titkos társaság létezéséről. A társaság szerepet játszott a dekabrista felkelésben, de I. Sándor lesöpörte

¹²¹⁰ „Во всех документах, исходящих отсюда, идеи - мои, но редакция - Каподистрии. Это приводит к тому, что я часто не могу узнать своих же идей. Мы теряем массу времени на поправки и исправления.” A Metternich 1820. november 20-i leveléből származó idézet helye ВІР ІІ/3 (ХІ). Прим. 253. 795.

¹²¹¹ ФЕДОРОВ 2004. 110–111.

¹²¹² ПОТЕМКИН 1959. 529.

A szemjonovszkojei ezrednek a preobrazsenszkojei ezredhez intézett kiáltványa radikális hangon beszélt I. Sándorról: „Nem válik becsületére az orosz hadseregnek, hogy saját erejével tartja fenn a zsarnok uralkodót. (...) Becsületes dolog kivégezni a zsarnokot, és helyette nagylelkű embert állítani oda, aki szívvel érezné a nép minden nyomorát, és eszközöket nyújtana az általános jóléthez.” (Közli FILIPPOV 2007. 86.)

A bevezetendő új orosz államberendezkedésekről a következőképpen fogalmaztak: „... Önök védelmezik a hazát az ellenségtől, de amikor az ellenség a haza belsejében van a cár és a nemesek képében rejtőzve, akkor e nyilvánvaló ellenséget haladéktalanul szigorú őrizetbe kell venniük, és egymás iránti szeretetüket ezzel megmutatniuk. E gonosztevők helyett törvénytisztelő államfőt kell kijelölni, akinek minden dolgáról számot kell adnia a csapatok által választott küldötteknek, nem pedig önkényuralkodónak lennie.

Az uralkodó helyébe a törvényeknek kell lépniük, olyan törvényeknek, amelyeket a haza hasznosaknak fog elismerni. De e törvényeknek vezetők közvetítésével kell kormányozniuk a népet. A vezetők megválasztását pártatlan törvényekre kell alapozni...” (Közli FILIPPOV 2007. 86.)

A szemjonovszkojei ezred lázadásáról 1820. december 11-én számolt be a nápolyi sajtó, kiemelve, hogy a történetek a főváros nyugalmaát egyáltalán nem zavarták meg. (Giornale costituzionale del Regno delle Due Sicilie. Lunedì, 11 Dicembre 1820. N. 135. 538.)

¹²¹³ Idézi ФЕДОРОВ 2004. 111.

asztaláról a jelentést.¹²¹⁴ Arra hivatkozott, hogy fiatalkorában maga is osztotta ezeket a nézeteket. Azt követően, hogy az orosz hadsereg hazatért a Napóleon elleni európai hadjáratából, titkos társaságokat főként gárdatisztek szerveztek, és ők alkották a művelt orosz társadalom legjavát.¹²¹⁵ A „*szemjonovszkojei történet*” elősegítette, hogy a cár a troppai kongresszuson Metternich javaslatainak támogatójává lépett elő és meggyengítette Kapodisztriasz helyzetét az orosz kabinetben.

Metternich, Hardenberg, Bernstorff, Nesselrode és Kapodisztriasz 1820. november 7 (19) -én aláírták Troppauban az „*előzetes jegyzőkönyvet*” és az ahhoz tartozó kiegészítéseket. A jegyzőkönyv elveket rögzítő része kimondta, hogy „*az európai szövetséget alkotó államok*”, melyekben lázadás következtében változások történtek és e változások következményei más államokra nézve fenyegetőek, megszűnnek a szövetség tagjának lenni; a szövetséges államok kötelesek megtagadni minden olyan változás elismerését, melyek „*törvénytelen úton*” léptek életbe; amennyiben a hasonló eseményeket elszenvedett országok a szomszédos államok nyugalalmát veszélyeztetik, a szövetségesek „*a szövetség körébe történő visszatérésükhöz alkalmaznak előzetesen baráti erőfeszítéseket, majd pedig kényszerítő erőt, ha ennek az erőnek az alkalmazása elkerülhetetlennek mutatkozna.*”¹²¹⁶ A jegyzőkönyv második része az elvek Nápoly-Szicíliai Királyságra vonatkozó felhasználását tartalmazta. Mivel a Kettős Királyság a fentebb leírt változásokat szenvedte el, az állam területi sérthetlenségének tiszteletbentartása mellett lehetővé kell tenni a királynak szabadsága visszaadását, és a restauráció után a királyi hatalomnak a Kettős Királyságban olyan berendezkedést kell megvalósítania, amely képes külföldi erő támogatása nélkül is megóvni magát az új forradalmi megrázkódtatásoktól. A szövetségesek ezt baráti eljárásokkal vagy haderő alkalmazásával érhetik el, a szerződés államainak nevében az osztrák csapatok végzik el a királyság nyugalalmát biztosítani szándékozó ideiglenes okkupációt, az intézkedések végrehajtását pedig a szövetséges államok rendkívüli megbízottjai ellenőrzik osztrák elnökség alatt. A jegyzőkönyv utolsó pontja kimondta, hogy ezen az alapon fog folyni a troppai kongresszus munkája mindaddig, amíg a Nápolyból meg nem érkezik a válasz a szövetségesek felhívására, illetve London és Párizs véleménye az előzetes jegyzőkönyvvel kapcsolatban.¹²¹⁷

¹²¹⁴ ФЕДОРОВ 2004. 111.

¹²¹⁵ HELLER 2003. 497. A Déli Társaság vezetőjének, Pavel Pesztyelnek az összeesküvésére 1825 júliusában figyelmeztették az uralkodót, aki mindösszesen csak a megfigyelés tovább folytatására adott utasítást. Érdemes megjegyezni, hogy a „*titkos*” szónak 1825. december 14 (26) -ig, azaz a dekabrista felkelés napjáig ártatlan jelentése volt. Arra utalt, hogy valami rejtett dolog a beavatatlanok, de nem a kormány elől. (HELLER 2003. 496–497.)

¹²¹⁶ „*они употребят для возвращения их в среду союза предварительно дружественные усилия, а затем принудительную силу, если употребление этой силы оказалось бы неизбежным.*” In ВПР II/3 (XI). Док. 186. Предварительный протокол, подписанный уполномоченными России, Австрии и Пруссии. Троппау, 7 (19) ноября 1820 г. 589–593. 592.

¹²¹⁷ ВПР II/3 (XI). Док. 186. 592–593.

Az 1820. november 19-i protokollhoz készített kiegészítések tartalmazták a három kabinet egyetértését a következőkben: a szicíliai király meghívást kap a kongresszusra; a Nápolyban szolgálatot teljesítő osztrák, porosz és orosz követeknek egyforma instrukciókat küldenek; a francia és az angol képviselők felkérését kapnak, hogy a protokolt kormányaik elé terjesszék és a három udvar óhajára csatlakozzanak a szicíliai királyhoz intézett baráti felhíváshoz, valamint a nápolyi ügyek állapotában legérdekeltebb római, torinói és toszkán udvarok tájékoztatását a jegyzőkönyvről. A kiegészítés leszögezte, hogy a három kabinet minden hatalmában álló eszközzel a szicíliai király teljes és tökéletes szabadságának visszaállítására törekszik, a nápolyi népnek pedig törvényes uralkodója személyében biztosítja a közvetítést.¹²¹⁸

Az előzetes jegyzőkönyvet az osztrák, az orosz és a porosz meghatalmazottak az angol és a francia képviselő jelenléte nélkül írták alá. Utóbbiak a jegyzőkönyvet és az ahhoz tartozó kiegészítő dokumentumot az 1820. november 7 (19) -i ülésen ismerték meg, és megtagadták a protokollhoz való csatlakozást arra hivatkozva, hogy a három állam által abban proklamált elvek nem egyeznek az aacheni kongresszus idején létezett szövetséggel.¹²¹⁹ Metternich a londoni osztrák nagyköveten, Eszterházy Pálon keresztül igyekezett megnyugtatni a brit kabinetet, hogy nem új szerződésről van szó, hanem csak az aláíró államok elveinek és szándékának proklamálásáról, az előzetes jegyzőkönyv megvitatása és elfogadása pedig azért történt az angol és a francia meghatalmazott jelenléte nélkül, mert ők pusztán megfigyelőként vannak jelen Troppauban.¹²²⁰ Castlereagh-nek küldött levelében Metternich azt is kinyilvánította, hogy az előzetes jegyzőkönyv Kapodisztriasz munkája és abban alig van olyan rész, amelyet kielégítőnek lehet tartani. A kancellár biztosította a brit államférfit, hogy ő ellenzi az államok belügyeibe történő beavatkozást és csak a bécsi kongresszus által felállított európai rend forradalmároktól való védelmét szeretné elérni. Metternich kijelentette, hogy széles körben ismerté kell tenni azt a tényt, hogy a forradalmárok nem számíthatnak I. Sándor támogatására. Eszterházyt keresztül küldött bizalmas levelében Metternich nyíltan közölte Castlereagh-vel a Troppauban vezetett osztrák politika indítékait, melyet azzal magyarázott, hogy a forradalmárok igyekeznek elpusztítani minden olyan intézményt, melyeken Ausztria hatalma nyugszik.¹²²¹

Stewart bécsi angol nagykövet jegyzék formájában benyújtotta a troppai kongresszus résztvevőinek az 1820. december 4-i angol memorandumot. A dokumentum „titkos

¹²¹⁸ ВПР II/3 (XI). Док. 187. Дополнение к Предварительному протоколу, принятое уполномоченными России, Австрии и Пруссии. Троппау, 7 (19) ноября 1820 г. 593–594.

¹²¹⁹ ВПР II/3 (XI). Прим. 253. 796.

¹²²⁰ ВПР II/3 (XI). Прим. 263. 799.

¹²²¹ Uo.

összeesküvés és katonai lázadás”¹²²² eredményének nevezte a nápolyi forradalmat és nem vonta kétségbe az államok jogait a Nápoly-Szicíliai Királyság elleni intervencióra, de kijelentette, hogy a brit kormány nem szándékozik részt vállalni a királyság elleni közös fellépésben és a szövetségesek okkupációjában. A memorandum kinyilvánította, hogy Nagy-Britannia nem vállal kötelezettségeket az új nápolyi kormány el nem ismerésére és elutasította a szövetségesek kölcsönös politikai garanciális rendszerének megteremtésére irányuló bármilyen közös deklarációjában való részvételt. A spanyol és portugál ügyekbe való beavatkozást arra hivatkozva tagadta meg, hogy ezek az országok nem jelentenek fenyegetést a szomszédos államokra.¹²²³ Az orosz, porosz és osztrák kabinetek tudomásul vették a december 4-i angol memorandumban foglaltakat, de nem léptek vissza az általuk kihirdetett elvektől és kinyilvánították arra vonatkozó reményüket, hogy idővel politikájuk támogatásra talál Londonban.¹²²⁴

Nagy-Britannia a három kabinet protokoljában formailag a bécsi, berlini és szentpétervári udvarok külön szövetségkötését látta, az Orosz Birodalom sietett tisztázni Londonnal az előzetes jegyzőkönyv tényleges szándékait, az aláírt dokumentumokat az orosz kabinet a brit kormány által korábban már szentesített politika megerősítésének nevezte: *„Csak azt ígértük meg egymásnak, hogy hűségesek maradunk a meglévő szerződések szelleméhez és soha nem vezetünk be új rendszert és, következésképpen, a politikánk mindig olyan lesz, amelyet jóváhagyott az angol parlament, nevezetesen, a szövetségnek az a politikája, melynek elveit a brit miniszterek nem egyszer oly tehetségesen és sikeresen megvédelmeztek.”*¹²²⁵ Az orosz kabinet igyekezett elérni, hogy Nagy-Britannia minél hamarabb csatlakozzon a jegyzőkönyvhöz.¹²²⁶ Castlereagh Lieven londoni nagykövettel folytatott megbeszélése során közölte, hogy a brit kormány nem a protokollt aláíró uralkodók célja és szándékai ellen foglal állást, hanem az általuk felhasználni szándékozott formák és eszközök ellen. A külügyi államtitkár kijelentette, hogy azzal, hogy az osztrák, orosz és porosz uralkodó maguknak tulajdonították azt a jogot, hogy megítéljék saját beavatkozásuk szükségességét más államok belügyeibe, gyakorlatilag megnyitották hadseregük számára bármely ország határát, s ez csak a felkelők kezére játszik, mert előnytelen színben tünteti fel a három szerződő nagyhatalmat és

¹²²² Idézet helye ВПР II/3 (XI). Прим. 264. 799.

¹²²³ ВПР II/3 (XI). Прим. 264. 799–800.

¹²²⁴ ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 676. Статс-секретарь И. А. Каподистрия послу в Лондоне Х. А. Ливену. Троппау, 15 (27) декабря 1820 г. 676.

¹²²⁵ „Лишь обещали друг другу, что останемся верны духу существующих соглашений и никогда не станем вводить новую систему и, следовательно, наша политика всегда будет той, что санкционировал английский парламент, а именно, политикой союза, принципы которой британские министры не раз отстаивали столь талантливо и успешно.” In ВПР II/3 (XI). Док. 192. Статс-секретарь К. В. Нессельроде послу в Лондоне Х. А. Ливену. Троппау, 11 (23) ноября 1820 г. 610–613. 613.

¹²²⁶ ВПР II/3 (XI). Док. 193. Статс-секретарь К. В. Нессельроде послу в Лондоне Х. А. Ливену. Троппау, 12 (24) ноября 1820 г. 614–619.

felébreszti a népek ellenállását.¹²²⁷ Castlereagh véleménye szerint nem kell ingerültséget okozni a nemzetek függetlenségének ellentmondó elvek kihirdetésével, és Ausztria egyébként is törvényes indítékokkal – a karbonári-összeesküvés bizonyítékaival – rendelkezik, melyek elegendőek arra, hogy döntő intézkedéseket fogadjon el a forradalmak elleni védekezés jegyében.¹²²⁸ Castlereagh tájékoztatta Lievent, hogy nem szándékozik ellenvetést tenni a három uralkodó döntéseinek lényegét érintően, tiltakozása csak a formai kérdésekre irányul.¹²²⁹ „*Ismétlem: cselekedjenek, de ne diktáljanak törvényeket.*”¹²³⁰ – jelentette ki az orosz nagykövetnek. Castlereagh tiltakozása nem liberális elveken alapult, a kormánya egyre reakciósabbá vált. Nagy-Britanniában a sztrájkok és tüntetések többször is olyan zavargásokká fajultak, melyek ellen be kellett vetni a hadsereget. 1819 augusztusában kegyetlenül feloszlattak egy politikai gyűlést, majd elfogadták az úgynevezett „*Hat törvényt*”, ami a kontinensen bevezetett elnyomó intézkedésekhez hasonló rendelkezéseket tartalmazott.¹²³¹ 1819–1820 között angolelles felkelés zajlott le a brit protektorátus alatt álló Jón-szigeteken, melyet Nagy-Britannia kegyetlenül elfojtott.¹²³²

Castlereagh 1820. december 17-i diplomáciai iratát az előzetes jegyzőkönyv elemzésének szentelte. Ebben kifejezte, hogy a brit kormány is nyugtalansággal figyeli a titkos társaságok és a katonai lázadások sikereit, ezért a protokoll alapját képező intervenció elvét az angol kabinet csak szavakban tekinti a nemzetközi joggal és a hatályos szerződésekkel ellentétesnek.¹²³³ Nagy-Britannia nem vitatta az érdekelt államok – lényegében Ausztria – jogát a nápolyi beavatkozásra, azonban kifejezetten károsnak ítélte annak általános elveinek kidolgozását és a szövetséges hatalmak nevében a különböző országokban fennálló politikai intézmények megőrzésének garantálását. A brit kormány szerint az efféle doktrinák csak a forradalmak további elterjedéséhez járulnak hozzá, és határozottan elutasította, hogy az angol képviselők aktívan részt vegyenek a laibachi kongresszus munkáján, így Stewart és A’Court csak megfigyelőként vehetett részt a következő tanácskozáson.¹²³⁴

Az orosz diplomácia több ízben is igyekezett elérni, hogy a Troppauba küldött francia képviselők aláírják az előzetes protokolt és annak kiegészítéseit, de Franciaország szintén

¹²²⁷ ВПР II/3 (XI). Док. 195. Посол в Лондоне Х. А. Ливен статс-секретарю К. В. Нессельроде. 26 ноября (8 декабря) 1820 г. 628–635. 633.

¹²²⁸ ВПР II/3 (XI). Док. 195. 634.

¹²²⁹ ВПР II/3 (XI). Док. 195. 635.

¹²³⁰ „*Повторяю: действуйте, но не диктуйте законов.*” In ВПР II/3 (XI). Док. 195.634.

¹²³¹ ZAMOYSKI 2015. 554.

¹²³² ФЕДОРОВ 2004. 124.

¹²³³ ВПР II/3 (XI). Прим. 269. 800.

¹²³⁴ ВПР II/3 (XI). Док. 199. Посол в Лондоне Х. А. Ливен статс-секретарю К. В. Нессельроде. 9 (21) декабря 1820 г. 655–659.; ВПР II/3 (XI). Прим. 269. 800.

elégedetlenségét fejezte ki a dokumentumokkal kapcsolatban.¹²³⁵ A cári kabinet hangsúlyozta, hogy az előzetes jegyzőkönyvben a párizsi, bécsi és az aacheni szerződésekhez képest semmi új sem szerepel, és „*csak az erőszakos változtatásokat érinti*”,¹²³⁶ az észszerű, felülről megvalósított reformokat nem. Az orosz kabinet kiemelte, hogy a jegyzőkönyv egy pontja sem szolgálhat alapul bármely állam elleni háború kihirdetéséhez és nem a katonai okkupáció elvének jogszerűvé tételét célozza. Oroszország kinyilvánította a francia kabinetnek, hogy hajlandó az előzetes jegyzőkönyv átdolgozására, de elvetésére nem.¹²³⁷ Franciaország elutasította, hogy az öt nagyhatalom a többi állam jóváhagyása nélkül törvényen kívülre nyilvánítson bármely államot, amelyiket érintően úgy értesülnek, hogy azokban törvénytelen úton zajlottak le belső változások. A francia kabinet a belpolitikai átalakításokat az államok belügyének nevezte és kijelentette, hogy nem szükséges ezeknek a változásoknak a külföldi államok részéről történő elismerése. Franciaország megtagadta, hogy részt vegyen olyan kongresszuson, melynek célja ezeknek az elveknek a kinyilvánítása, de a nápolyi királlyal folytatott tárgyalásokon jelen kívánt lenni.¹²³⁸ Oroszország Franciaországot a trónok megdöntésén fáradozó szekták központjának nevezte, és kijelentette, hogy a francia kormány nem alkalmas a hatékony együttműködésre, mert nemhogy nincs olyan állapotban, hogy támogassa a közös ügyet, hanem maga szorul támogatásra.¹²³⁹

Már az előzetes jegyzőkönyv aláírását követő nap az osztrák, orosz és porosz képviselők úgy döntöttek, hogy az uralkodók értekezletére ne Bécsben, hanem az Itáliához közelebb lévő Laibachban (Ljubljana) kerüljön sor, melyet alkalmasabb helyszínnek találtak a nápolyi királlyal történő találkozáshoz.¹²⁴⁰ Ugyanezen a napon I. Sándor, I. Ferenc és III. Frigyes Vilmos nyilatkozatot tettek arról, hogy hajlandóak teljesíteni a magukra vállalt kötelezettséget és meghívják I. Ferdinándot a laibachi kongresszusra.¹²⁴¹ Az orosz kabinet igyekezett úgy feltüntetni a kongresszus helyének megváltoztatását, hogy a troppai találkozó csak „*előzetes*” volt, az uralkodók és meghatalmazottaik hivatalos tanácskozására Laibachban kerül sor.¹²⁴²

¹²³⁵ ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 595. Статс-секретарь И. А. Каподистрия представителю совета министров Франции Ришелье. Троппау, 8 (20) ноября 1820 г. 595.; ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 613. Статс-секретарь И. А. Каподистрия представителю совета министров Франции Ришелье. Троппау, 12 (24) ноября 1820 г. 613.

¹²³⁶ ВПР II/3 (XI). Док. 202. Записка российского кабинета в ответ на замечания уполномоченных Франции по предварительному протоколу от 7 (19) ноября 1820 г. Лайбах, не позднее 15 (27) декабря 1820 г. 665–674. 673.

¹²³⁷ ВПР II/3 (XI). Док. 202. 670–674.

¹²³⁸ ВПР II/3 (XI). Прим. 271. 801.; ВПР II/3 (XI). Прим. 274. 801.

¹²³⁹ ВПР II/3 (XI). Док. 194. Записка министерства иностранных дел России. Троппау, 19 ноября (1 декабря) 1820 г. 619–627. 626.

¹²⁴⁰ ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 594. Александр I Фридриху-Вильгельму III. Троппау, 8 (20) ноября 1820 г. 594.

¹²⁴¹ ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 594. Александр I, Франц I и Фридрих-Вильгельм III Фердинанду I. Троппау, 8 (20) ноября 1820 г. 594.

¹²⁴² ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 689. "Мнение российского министерства о форме проведения переговоров в Лайбахе". Лайбах, 30 декабря 1820 г. (11 января 1821 г.) 689.

XVIII. Lajos I. Ferdinándnak írt december 3-i levelében csatlakozott a három uralkodó meghívásához, bár kijelentette, hogy ő nem ragaszkodik ahhoz, hogy a király személyesen is részt vegyen a kongresszuson.¹²⁴³

A porosz, osztrák és orosz kabinet a megállapodásoknak megfelelően hasonló tartalmú instrukciókban fejtették ki Nápolyban lévő követeiknek a közös irányelveket. A Stackelbergnek adott instrukciók előírták, hogy a porosz és osztrák követekkel együtt kérjen audienciát Ferdinánd királytól és ekkor adják át a három uralkodó meghívását a királynak. Amennyiben a parlament megakadályozza Ferdinánd Laibachba utazását, a követeknek ki kell nyilvánítaniuk, hogy a szövetségesek kénytelenek lesznek erőhöz folyamodni.¹²⁴⁴

Az orosz diplomácia Mocenigon keresztül tájékoztatta a Szárd Királyságot a troppai tárgyalások eredményeiről és mellékelte az előzetes jegyzőkönyvet. A követnek biztosítania kellett a szárd udvart arról, hogy *„az európai szövetség nem követ semmilyen önző célt, és ha erkölcsi és anyagi hatalma most az Appeninneken túlra is terjed, annak csak egyetlen célja van: Nápoly belső megbékélését és társadalmi rendjének helyreállítását szolgálja.”*¹²⁴⁵ Az orosz diplomácia arra kérte Torinót, hogy a szárd kormány Nápolyra gyakorolt befolyásának felhasználásával működjön közre I. Ferdinánd utazásának megvalósulásában.¹²⁴⁶ Kapodisztriasz hasonló levelet küldött Rómába a pápa megnyugtatóására és a nápolyi király Laibachba történő utazásának támogatására.¹²⁴⁷ Nesselrode az itáliai államokban szolgálatot teljesítő orosz diplomatáknak írt 1820. november 10 (22) -i körlevelében hangsúlyozta, hogy az orosz kabinet szándékában áll a szövetséges hatalmakkal együtt fellépni a nápolyi forradalom ellen, de a fegyveres erő alkalmazásával szemben a békés eszközöket részesítik előnyben. Kiemelte, hogy a nápolyi királytól állampolgárai és a szövetségesek közötti közvetítést várják azért, hogy elkerüljék *„a háború csapásait”*.¹²⁴⁸

Ausztria, Oroszország és Poroszország nemcsak az itáliai államokat kívánta megnyugtani a troppai tanácskozás eredményeiről. Egész Európában elterjedtek azok a hírek, miszerint a troppai kongresszus valójában csak a három uralkodó külön tanácskozása, amely szembe helyezkedik az alkotmányos államokkal (Nagy-Britannia, Franciaország, Hollandia,¹²⁴⁹

¹²⁴³ ВПР II/3 (XI). Прим. 273. 801.

¹²⁴⁴ ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 602. Александр I посланнику в Неаполе Г. О. Штакелбергу. Троппау, 9 (21) ноября 1820 г. 602.; ВПР II/3 (XI). Прим. 255. 797.

¹²⁴⁵ „что европейский союз не преследует каких-то корыстных целей и что если его моральное и материальное могущество распространяется сейчас за Апеннины, то лишь с единственной целью дать Неаполю внутреннее умиротворение и вернуть ему социальный порядок.” In ВПР II/3 (XI). Док. 191. Личное письмо статс-секретаря И. А. Каподистрии посланнику в Турине Г. Д. Мочениго. Троппау, 11 (23) ноября 1820 г. 608–610. 609.

¹²⁴⁶ ВПР II/3 (XI). Док. 191. 609–610.

¹²⁴⁷ ВПР II/3 (XI). Прим. 261. 798.

¹²⁴⁸ ВПР II/3 (XI). Прим. 253. 797.

¹²⁴⁹ Oroszország valóban rosszállását fejezte ki, amiért a holland kormány elismerte azt az alkotmányt, melyet *„a különböző összeesküvők csoportja által támogatott lázadó csapatok merészelték réerőszakolni Kettős Szicília*

Spanyolország, Amerikai Egyesült Államok, német és itáliai államok).¹²⁵⁰ E hírek megcáfolására az osztrák, orosz és porosz kabinet kidolgozta külföldön diplomáciai szolgálatot teljesítő képviselői számára „*A troppau tanácskozás első eredményeinek rövid áttekintése*” címet viselő dokumentumot.¹²⁵¹ Európában olyan hírek is szárnyra kaptak, hogy a kongresszus munkájának megszakítása és az Appennini-félsziget államainak meghívása valójában azért történik, mert a nagyhatalmak az itáliai határok felülvizsgálatán fáradoznak. Ausztria, Oroszország és Poroszország igyekezett cáfolni ezeket az értesüléseket.¹²⁵² Az orosz diplomácia a német államokat K. H. Benckendorf württembergi és badeni orosz követen keresztül tájékoztatta I. Sándor külpolitikai céljairól. A Benckendorfnak küldött diplomáciai irat hangsúlyozta, hogy Oroszország a meglévő szerződéseket kívánja tiszteletben tartani és mások által is tiszteletben tartatni.¹²⁵³ Az orosz kabinet kiemelte, hogy a „*tiszta forrásból*” származó, fokozatosan megvalósított változásokat támogatja I. Sándor, amit jól példáz, hogy Lengyelországnak alkotmányt adott, a finn pedig érvényben maradt Finnország Oroszországhoz kerülése után is. A cár „*nem ellenzi az önkéntes engedményeket, melyeket az előrelátó politika tesz lehetővé, de mindig el fogja ítélni a fegyveres lázadók által kicsikart engedményeket*”,¹²⁵⁴ s mivel a nápolyi események erőszak hatására mentek végbe és könnyen átterjedhetnek Itália többi részére, ezért szükséges a beavatkozás. A dokumentum hangsúlyozta, ha a szövetséges udvarok kénytelenek lesznek erőszakhoz fordulni, azt csak a forradalmat elszenvedett államok területi épségének és függetlenségének garantálásának szándékával teszik.¹²⁵⁵ Benckendorf utasításba kapta a német államok előtt „*mindennap a szövetséges udvarok közötti egység meggyőző bizonyítékát nyújtani*”.¹²⁵⁶

Nesselrode nagy figyelmet szentelt a cári fővárosban szolgálatot teljesítő spanyol és nápolyi követek tevékenységének, mert el akarta kerülni, hogy az orosz társadalom e két követségen keresztül szerezzon híreket a spanyol, a portugál és a nápolyi forradalmakról. Gyivov tájékoztatta Nesselrodet, hogy a *Le Conservateur Impartial* című szeptérvári újság

királyára.” ВПР II/3 (XI). Док. 189. Вербальная нота посланника в Нидерландах К. Л. Фуля министру иностранных дел Нидерландов Нагелю. Брюссель, 10 (22) ноября 1820 г. 602-603. 603.

¹²⁵⁰ ВПР II/3 (XI). Док. 194. 625.

¹²⁵¹ ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 628. „Краткий обзор первых результатов совещаний в Троппау”, адресованный дипломатическими представителями России, Австрии и Пруссия за границей. Троппау, 24 ноября (6 декабря) 1820 г. 628.; ВПР II/3 (XI). Прим. 275. 801–802.

¹²⁵² ОРЛИК 1998. 44.

¹²⁵³ ВПР II/3 (XI). Док. 196. Инструкция статс-секретаря К. В. Нессельроде генерал-майору К. Х. Бенкендорфу. Троппау, 26 ноября (8 декабря) 1820 г. 635–644. 641.

¹²⁵⁴ „император не высказывается против добровольных уступок, допускаемых предусмотрительной политикой, но он всегда будет осуждать уступки, которые вооруженный мятеж вырывает у робких и слабых.” In ВПР II/3 (XI). Док. 196. 642.

¹²⁵⁵ ВПР II/3 (XI). Док. 196. 642–643.

¹²⁵⁶ „давать повседневно убедительные доказательства единства, существующему между союзными дворами” In ВПР II/3 (XI). Док. 196. 643.

szerkesztőjét megróttá azoknak az információknak a megjelentetéséért, melyekről Serra Capriola nápolyi követől értesült.¹²⁵⁷

Szintén a Troppauban elfoglalt orosz álláspont tisztázása érdekében I. Sándor utasítására Nesselrode továbbította V. P. Kocsubej orosz belügyminiszter számára az előzetes jegyzőkönyvet és annak kiegészítését, valamint a troppai ülésekről készült dokumentumokat, a Stackelbergnek adott instrukciókat.¹²⁵⁸ Kocsubejnek a troppai kongresszus anyagait meg kellett ismertetnie M. A. Miloradovics pétervári főkormányzóval és a külügyeket Péterváron ideiglenesen irányító P. G. Gyivovval, szükség esetén pedig D. V. Golicin moszkvai főkormányzóval is. Nesselrode kiemelte, hogy a szövetséges államok szükségesnek ítélik I. Ferdinándnak a népe és a nagyhatalmak közötti közvetítői szerepének hangsúlyozását.¹²⁵⁹ Erre azért is szükség volt, mert Oroszország kormányzó körei egyre elégedetlenebbül viszonyultak I. Sándor elhúzódó külföldi tartózkodásához. Több cári méltóság elégedetlen volt azzal is, amiért I. Sándor részt vesz a kongresszuson és hajlandónak mutatkozik orosz csapatokat küldeni Ausztria érdekeinek védelmében.¹²⁶⁰ Az európai országok forradalmi ellen irányuló intervenció népszerűtlen volt Moszkvában és Péterváron is. Laharpe már a troppai tanácskozás kezdete előtt, 1820. szeptember elején javasolta az uralkodónak, hogy ne avatkozzon bele Nápoly és az itáliai államok, illetve Spanyolország, Dél-Amerika és a német államok ügyeibe, és ne utazzon el a kongresszusra, ha ott az osztrák, porosz vagy brit érdekektől függő helyzetbe fog kerülni. Arra kérte a cárt, hogy védje meg Spanyolország és az itáliai államok függetlenségét.¹²⁶¹ Ju. A. Golovkin bécsi orosz követ és A. M. Obresszov, a követség tanácsosa Ausztria befolyásának növekedése miatt aggódtak, és feltételezték, hogy az osztrák kormány titkos célja az egész Appennini-félsziget leigázására irányul.¹²⁶² Stourdza K. P. Szeverinnek írt 1820. november 6 (18) -i levelében kifejtette, hogy az Ausztriával való szövetség sérti az oroszok balkáni érdekeit, és az Orosz Birodalomnak előnyösebb lenne az osztráktól független politikát folytatni Spanyolországgal és a Szicíliai Kettős Királysággal kapcsolatban.¹²⁶³ Hahn, a római orosz követség titkára 1821-ben többször beszélgetést folytatott Oroszország pozíciójáról a római liberálisokkal, melynek során a diplomata kinyilvánította, hogy „*a nápolyi példa követésére irányuló mindenféle kísérlet*”¹²⁶⁴ I. Sándor rosszállását fogja kiváltani.

¹²⁵⁷ Уо.

¹²⁵⁸ ВПР II/3 (XI). Прим. 262. 798–799.

¹²⁵⁹ ВПР II/3 (XI). Прим. 302. 810.

¹²⁶⁰ Уо.

¹²⁶¹ ДОДОЛЕВ 1969. 120.; ВПР II/3 (XI). Прим. 302. 811.

¹²⁶² ВПР II/3 (XI). Прим. 302. 811.

¹²⁶³ Erre a legegyszerűbb módot abban látta, hogy Oroszország Ausztria számára elfogadhatatlan javaslatot tesz, és a bécsi udvar elutasítása után a cári diplomácia külön álláspontot foglalhat el Spanyolországot és Nápolyt érintően. ДОДОЛЕВ 1969. 120.

¹²⁶⁴ Idézi ДОДОЛЕВ 1976. 161.

Metternich nem elégedett meg az előzetes jegyzőkönyvvel és tovább folytatódott a kancellár és a Kapodisztriasz közötti küzdelem. Az osztrák államférfi újra javasolta olyan átfogó szerződés megkötését, amely biztosítaná a forradalmakkal szemben a legitim dinasztiák védelmét és évégett 1820. november 28-án ismét beterjesztette a forradalmak elterjedésének megállítására hivatott garanciaszerződés tervezetének átdolgozott változatát. A tervezet három alapelven nyugodott: már maga a „*törvénytelenül*” vagy „*bűnös eszközökkel*” lezajlott forradalom alapot ad „*az igazságos és törvényes beavatkozásra*”;¹²⁶⁵ amennyiben a felülről, az állam törvényes hatalmai által bevezett forradalmi változások a szomszédos államokat fenyegetik, szintén jogossá teszik a fegyveres intervenciót; abban az esetben, ha a forradalom veszélyt jelent más államokra nézve, akkor vitathatatlan a beavatkozás joga, sőt az nem jog, hanem „*zord és szent kötelesség*”.¹²⁶⁶ A garanciaszerződés első osztrák változatától eltérően ez már nem tartalmazta azt, hogy az intervenciónak a forradalmat átélt ország uralkodójának kérésére kell megvalósulnia. Metternich ragaszkodott a tervezet gyors megvitatásához és annak az osztrák, porosz és orosz meghatalmazottak általi mielőbbi aláírásához, mert ezt szándékozott a tanácskozás zárójegyzőkönyvévé tenni. Poroszország jóváhagyta az osztrák javaslatot.¹²⁶⁷ Oroszország válaszát Kapodisztriasz állította össze december 5 (17) -i feljegyzésében.¹²⁶⁸ Elvetette a Metternich által javasolt, az államok belső törvényes rendjének fenntartására irányuló egyezmény megkötését, mivel – érvelése szerint – a már meglévő szerződések is tartalmazzák a belső berendezkedések törvényes rendjének garanciáját (emiat is igyekeztek a dél-európai államok új kormányai minél előbb elismertetni magukat a nagyhatalmakkal), ezért a Metternich-féle tervezet elfogadása aláásná a közös szövetség fennálló rendszerét és ilyen szerződéshez egyetlen alkotmányos monarchia sem csatlakozna. Az orosz diplomata szerint az előzetes jegyzőkönyvben foglaltak elegendőek ahhoz, hogy Nápolyban helyreálljon a rend és győzedelmeskedjen a törvényesség.¹²⁶⁹ Az osztrák kancellár folyamatosan igyekezett az orosz uralkodót az osztrák nézőpontok felé terelni és meggyengíteni Kapodisztriasz befolyását. Metternich 1820. december 3 (15) -án több órán át beszélgetett I. Sándorral és panaszt tett Kapodisztriaszra. Metternich úgy vélte, hogy az orosz kabinet oldaláról jövő akadályok nem I. Sándortól, hanem Kapodisztriasztól erednek, akinek jelenléte nélkül már minden elrendezésre került volna Troppauban.¹²⁷⁰

¹²⁶⁵ Idézet helye ВПР II/3 (XI). Прим. 246. 789.

¹²⁶⁶ Idézet helye uo.

¹²⁶⁷ ВПР II/3 (XI). Прим. 246. 790.

¹²⁶⁸ ВПР II/3 (XI). Док. 198. Записка российского правительства правительствам Австрии и Пруссии. Троппау, 5 (17) декабря 1820 г. 548–655.

¹²⁶⁹ ВПР II/3 (XI). Док. 198. 653–655.; ВПР II/3 (XI). Прим. 253. 796.

¹²⁷⁰ МАРКОВ 1989. 70.; ВПР II/3 (XI). Прим. 253. 796.

Az orosz kabinet november 24 (december 6) -én javasolta Metternichnek és Bernstorfnak, ha a nápolyi kormány elutasítja I. Ferdinánd meghívását a kongresszusra, akkor a szövetségesek közvetítésről szóló kéréssel forduljanak VII. Pius pápához.¹²⁷¹ Az orosz javaslat célja az volt, hogy elhalasszák a fegyveres intervenciót, és ezért I. Sándor november 30 (december 12) -i levelében felkérte a pápát, hogy közvetítőként segítsen elérni a nápolyi király laibachi kongresszusra utazását.¹²⁷² Metternich a pápa segítségét az orosz állásponttól eltérő céllal kívánta felhasználni, gyakorlatilag arra törekedett, hogy VII. Pius szentesítse az osztrákok Kettős Királyság elleni hadjáratát.¹²⁷³ I. Ferenc I. Sándorral egy napon a pápának küldött levelében egy szóval sem említette a nápolyi kérdés békés rendezését, hanem csak tudatta a három uralkodó Nápolyt érintő elgondolásait. VII. Pius mindössze arra szorítkozott, hogy I. Ferdinándnak küldött levelében javasolta a szövetségesek laibachi kongresszusra intézett meghívásának elfogadását, illetve nyilatkozatot tett az osztrákok Nápoly elleni hadjáratának morális támogatásáról.¹²⁷⁴ A pápa közvetítése végül feleslegessé vált, mert Nápolyban jóváhagyták a király elutazását.

I. Ferdinánd köszönetét fejezte ki az orosz, osztrák és porosz uralkodónak a meghívásért és beleegyezett az utazásba, „*amint azt a körülmények lehetővé teszik*”.¹²⁷⁵ A király meghívása heves vitákat váltott ki a nápolyi parlamentben.¹²⁷⁶ Ferdinánd elutazása után kormányválság alakult ki és hamarosan új kabinet állt fel, melyben Marzio Mastrilli, Gallo herceg, az 1805. évi francia–nápolyi semlegességi szerződést aláírója kapta meg a külügyminiszteri tárcát. 1820. december 7-én Ferdinánd a nápolyi parlamentben kijelentette, hogy elutazik Laibachba „*avégett, hogy megmentse a nemzetet a háború fenyegetésétől*”,¹²⁷⁷ hűségesküt tett az alkotmányra és kinyilvánította, hogy igyekezni fog azt megvédeni a kongresszuson.¹²⁷⁸ Ígéretét megszegve, amint Laibachba érkezett, segítséget kért a felkelők ellen.¹²⁷⁹ Ausztria, az Orosz

¹²⁷¹ ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 627. Мнение российского кабинета о средствах примирения, которые союзные дворы могли бы применить в отношении Неаполя, если направленное королю приглашение не будет приятно. Троппау, 24 ноября (6 декабря) 1820 г. 627.

¹²⁷² ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 647. Александр I Пию VII. Троппау, 30 ноября (12 декабря) 1820 г. 647.

¹²⁷³ ВПР II/3 (XI). Прим. 253. 797.

¹²⁷⁴ Уо.

¹²⁷⁵ Idézet helye ВПР II/3 (XI). Прим. 272. 801.

¹²⁷⁶ ВПР II/3 (XI). Док. 203. Статс-секретарь И. А. Каподистрия поверенному в делах в Париже А. А. Шредеру. Троппау, 15 (27) декабря 1820 г. 675–676. 676.; A király elutazásának első megvitatása során a képviselők nagy része ellenezte elutazását, a második megvitatás során Ferdinánd hangsúlyozta, hogy az alkotmány megvédeése és a háború elkerülése céljából utazik el Laibachba és ekkor már a képviselőknek csak kis számú radikális csoportja ellenezte távozását. КОВАЛЬСКАЯ 1971. http://krotov.info/history/19/1820/kovalskaya_04.htm [letöltés időpontja 2018. 06. 27.]; DAVIS 2006. 311.

¹²⁷⁷ Idézet helye ВПР II/3 (XI). Прим. 280. 802.

¹²⁷⁸ Уо.

¹²⁷⁹ SOLMI é. n. 25.; ZAMOYSKI 2015. 555.; ДЕБИДУР 1947. 179.; SCHROEDER 1994. 611.

Ferdinánd király szövetségesek iránti beavatkozási kérelme nem tükröződik vissza az orosz külügyminisztérium irataiban, de az sem, hogy a forradalom által elért eredmények megtartására erőfeszítéseket tett volna. Laibachba érkezése első pillanatától kész tény volt a szövetségesek nápolyi hadjárata, mindössze csak formai kérdéseit tárgyalták meg.

Birodalom és a Porosz Királyság meghatalmazottai az 1820. december 12 (24) -i ülésen határoztak a troppai kongresszus bezárásáról és a tárgyalások megkezdéséről Laibachban a nápolyi királlyal.¹²⁸⁰ December 16-án Ferdinánd a „*Le Vengeur*” angol hadihajón Livornóba, 1821. január 8-án pedig Laibachba érkezett. A király Nápolyból történt elutazásakor Serra Capriola levélben fordult hozzá és biztosította, hogy „*teljességgel rábízhatja magát Oroszországra*”,¹²⁸¹ és „*Ki sem tudom fejezni Önnek, uralkodóm, mennyire bízom Császári Őfelségében és két miniszterében*”¹²⁸² – fogalmazott a követ, ugyanakkor óvatosságot javasolt az osztrák meghatalmazottakkal szemben, mert ők a királyságot „*szeretnék megszerezni, kifosztani és megsemmisíteni*”.¹²⁸³ Látható, hogy Serra Capriola nem vette figyelembe a cár lemondását a liberális irányvonalról és az utolsó pillanatig biztos volt abban, hogy Sándor az alkotmányos nápolyi kormány megvédésére törekedik. San Marzano grófja, Piemont külügyminisztere sokkal reálisabban látta az orosz szándékokat: „*Sándor császár és Nesselrode gróf nézőpontja, lényegében, kiváló: nem tesz lehetővé semmilyen megegyezést az alkotmányos rendszerrel.*”¹²⁸⁴ A laibachi kongresszuson az orosz kabinet pozíciójára továbbra is két ellentétes irány volt hatással: Kapodisztriasz a nápolyi ügy békés rendezésére törekedett, de egyre érezhetőbbé vált I. Sándor osztrák álláspont iránti közeledése és Nesselrode növekvő befolyása.

A. Ja. Italinszkij 1821. január 6 (18) -án hosszú levélben foglalta össze az Itáliát jellemző állapotokat és rámutatott a cár félsziget lakosaira gyakorolt erős befolyására. A római követ kifejezte, hogy I. Sándor jelentős morális hatással van Itáliára és ezzel nagyobb eredményeket képes elérni, mint Ausztria fegyveres erő alkalmazásával. Itália két fő szerencsétlenségét a kormányok oldaláról jövő, hatalommal való visszaélésben és a titkos társaságok létében nevezte meg. Italinszkij szerint, ha az orosz uralkodó úgy dönt, hogy megfosztja támogatásától azokat a kormányokat, melyek nem szüntetik meg a hatalmi visszaéléseket, a hírre a kormányok cselekvési módot változtatnak, és ezzel megszűnnek a titkos társaságok is, mert azok követőinek nagy részét a jobb jövő iránti remény vetette a szekták karjai közé.¹²⁸⁵ Kiemelte, hogy a társadalmi vélemény központját alkotó nemesek, nagybirtokosok és művelt személyek szintén elégedetlenek a kormányokkal, de nem kívánnak titkos társaságokhoz csatlakozni. Ők is „*undorodnak*” az adminisztratív visszaélésektől, az osztrák uralomtól és a törvényes hatalom

¹²⁸⁰ ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 660. Протокольная запись заседания уполномоченных России, Австрии и Пруссии. Троппау, 12 (24) декабря 1820 г. 660.

¹²⁸¹ Idézi БЕРТИ 1959. 399.

¹²⁸² Idézi БЕРТИ 1959. 400.

¹²⁸³ Idézi ugyanott.

¹²⁸⁴ San Marzano 1821. január 9-én Laibachból Torinóba küldött leveléből idézi БЕРТИ 1959. 401.

¹²⁸⁵ ВПР II/3 (XI). Док. 210. Посланник в Риме А. Я. Италинский статс-секретарю И. А. Каподистрии. 6 (18) января 1821 г. 695–701. 699.

által felülről jövő reformok hívei. Italinszkij szerint így Itália majdnem teljes lakossága a fennálló intézmények ellen van, egyesek „*bűnös úton*” kívánják elérni a megújulást, mások elutasítják ezeket az eszközöket, de amíg Itália osztrák uralom alatt áll, ebben a csoportban is megmarad „*a lázadó szellem*”. E mérsékelt irányt a legitimizmus oldalára lehet vonni, s akkor a titkos társaságok elvesztik híveik 9/10-ét, csak a fanatikusok maradnak meg és így a társadalmi vélemény is ellenük fog fordulni. A nápolyi események kapcsán a követ megjegyezte, hogy a nemzetnek nem különböző alkotmányokra van szüksége, hanem mindössze arra, hogy ne merítsék ki az adókkal és igazság uralkodjon a bíróságokon.¹²⁸⁶ Italinszkij beszámolt a követség titkárának, Hahn bárónak Santa Croce római arisztokratával folytatott beszélgetéseiről, amelyek során a nemes kinyilvánította, hogy az itáliaiak örömmel megszabadulnak az osztrák uralomtól és lelkesedéssel fogadnák a Pápai Állam trónján valamelyik orosz nagyherceget, a cár egyik fivérét.¹²⁸⁷ A levél beszámolt arról is, hogy Lebzelter osztrák követ Rómába érkezése után hírek terjedtek el arról, hogy Oroszország a laibachi kongresszuson javasolta az alkotmány bevezetését a Pápai Államba. Az orosz követség cáfolta a hírt, és a római liberálisok Lebzelternek tulajdonították a pletyka elterjesztését, véleményük szerint Ausztria így akart felfordulást kiváltani a Pápai Államban, ami az osztrák csapatok pápai birtokok elfoglalására adott volna ürügyet.¹²⁸⁸ Italinszkij el akarta kerülni, hogy I. Sándor az itáliai állapotokat külföldi diplomaták téves tájékoztatásából ismerje meg, ezért Hahnt küldte a cárhoz és rajta keresztül leplezett formában, nagyon óvatosan felszólította uralkodóját, hogy utasítsa el a fegyveres intervenció elvét és így hárítsa el a háború veszélyét. A laibachi kongresszuson Kapodisztriasz alulmaradt Metternich törekvéseivel szemben, és Italinszkij már Nesselrode-tól kapta meg I. Sándor válaszát. A külügyminiszter kijelentette, hogy a cár elutasít minden olyan eljárást, ami nem felel meg a Szent Szövetség politikájának, ezért a titkos társaságok számításai az Ausztria és Oroszország közötti szakításra teljesen alaptalanok.¹²⁸⁹

A troppai kongresszuson megállapodtak a szövetségesek, hogy a laibachi ülésekre meghívják a többi itáliai állam képviselőit is. A döntést Nesselrode és Metternich már a hivatalos tájékoztatás előtt bizalmasan közölte a római, szárd és toszkán udvaroknál feladatot ellátó osztrák és orosz diplomatákkal.¹²⁹⁰ Nesselrode kiemelte, hogy a meghíváshoz az aacheni jegyzőkönyvek szolgáltak alapul, melyek lehetővé tették, hogy az európai államokat érintő

¹²⁸⁶ ВІР ІІ/3 (ХІ). Док. 210. 699–700.

¹²⁸⁷ ВІР ІІ/3 (ХІ). Док. 210. 700.

¹²⁸⁸ ВІР ІІ/3 (ХІ). Док. 210. 700–701.

¹²⁸⁹ ДОДОЛІВ 1976. 162.

¹²⁹⁰ Az osztrák követeknek küldött tájékoztatásban Metternich kijelentette, hogy I. Ferdinánd azért érkezik Laibachba, hogy a szövetségesek tanácskozhassanak vele „*királysága valódi szükségleteiről*”. Ld.: ВІР ІІ/3 (ХІ). Прим. 270. 801.

kérdések áttekintésére szolgáló konferenciákon ezeknek az államoknak törvényes joguk van résztvenni. Az itáliai államok meghívása valójában arra irányult, hogy eloszlassák azokat a híreket, melyek szerint a szövetségesek „*ki szeretnék zárni Itáliát az európai politikából*” és „*a nép valódi szükségleteivel vagy kormányzatának bölcs vágyaival ellentétes intézményeket akarnak ráerőszakolni*”.¹²⁹¹ Az itáliai államok meghívásáról szóló javaslatot az 1821. január 13 (25) -i ülésen hivatalosan is jóváhagyták a kongresszuson, és már másnap bekapcsolódtak a munkába a Pápai Állam, a Szárd Királyság, a Toszkán Nagyhercegség és a Modenai Hercegség képviselői. A Nápoly–Szicíliai Kettős Királyságot I. Ferdinánd, Gallo herceg, Cimitile herceg és Ruffo bíboros képviselte. Kapodisztriasz támogatta az itáliai államok képviselőinek jelenlétét a tanácskozásokon, mert arra számított, hogy ellenezni fogják az osztrák befolyás megerősödését az Appennini-félszigeten. Campochiaro hercege 1820 decemberében lemondott a külügyminisztérium vezetéséről, helyére Marzio Mastrilli, Gallo hercege került. Kapodisztriasz ragaszkodott a herceg Laibachba utazásához, amit I. Ferdinánd hevesen ellenezett, valamint ahhoz is, hogy a fegyveres intervenciót a nápolyi kormánnyal folytatott tárgyalások előzzék meg.¹²⁹² Gallo végül megérkezett a kongresszusra, de Ferdinánd és Ruffo játszottak meghatározó szerepet a királyság további sorsának meghatározásában. Kapodisztriasz bízott benne, hogy I. Ferdinánd olyan alkotmányt fog bevezetni a királyságába, amely képes stabilizálni az államát és biztosítani a nyugalmat egész Itáliában, de ennek elmaradása esetén elkerülhetetlennek tartotta a fegyveres intervenciót.¹²⁹³

1821. január 11-én Kapodisztriasz Ruffoval folytatott beszélgetése során mindkét államférfi egyetértett abban, hogy a kongresszus két fő kérdése az, hogy milyen módon térjen vissza Ferdinánd a királyságba (lehetőleg még az osztrák hadsereg bevonulása előtt deklarációval forduljon nemzetéhez, melyben ígéretet tesz a reformokra) és ott olyan változtatásokat léptessen életbe a társadalmi és politikai rendszerben, amely képes megakadályozni újabb forradalmak kialakulását. Abban is egyetértettek, hogy először a király visszatérésének módját kell meghatározni. Kapodisztriasz közölte Ruffoval, hogy a szövetséges államok a háborút tartják az egyedüli eszköznek a július 2-i események felszámolására. Javasolta, hogy Ferdinánd külföldi követeken keresztül nyújtsa be a nápolyiaknak készített

¹²⁹¹ „что они хотят исключить Италию из европейской политики, или приписывая им стремление навязать ей установления, противные подлинным нуждам народа или мудрым пожеланиям ее правительств” In ВПР II/3 (XI). Док. 200. Конфиденциальная депеша статс-секретаря К. В. Нессельроде посланникам в Риме и Турине А. Я. Италинскому и Г. Д. Мочениго, поверенному в делах во Флоренции А. В. Сверчкову. Троппау, 13 (25) декабря 1820 г. 660–662. 662.

¹²⁹² ВПР II/3 (XI). Док. 208. Запись беседы статс-секретаря И. А. Каподистрии с уполномоченным Королевства Обеих Сицилий Руффо. Лайбах, 31 декабря 1820 г. (12 января 1821 г.) 689–691. 691.

¹²⁹³ ВПР II/3 (XI). Док. 204. Циркулярная депеша статс-секретаря И. А. Каподистрии посланникам в государствах Германского союза, Нидерландах, Швейцарии, Дании и Шведско-Норвегском Королевстве. Троппау, 15 (27) декабря 1820 г. 677–980. 679.

deklarációt és a szövetségesek meggyőzik a nápolyi kormányt, hogy teljesítse a király rendelkezéseit, és így Ferenc régens és a királyi család élete is biztosítva lenne. A deklarációban a királynak fel kell szólítania a kormányt, hogy mondjon le a fennálló rendszerről és barátként fogadják az osztrák hadsereget, ezt követően Ferdinánd a hadsereg nyomában megérkezik a királyságba és bevezeti a reformokat.¹²⁹⁴ Metternichnek viszonylag hamar sikerült meggyőzni Ferdinándot arról, hogy ha nem akarja egész Európa előtt kellemetlen helyzetbe hozni magát, akkor a nápolyi alkotmányos párttal folytatott kommunikációjában óvatosságot kell alkalmazni, és a megfelelő módon tájékoztassa fiát, a királyság Nápolyban maradt régensét a szövetségesek szándékairól és arról, hogy a nápolyiak vessék alá magukat a nagyhatalmak követeléseinek.¹²⁹⁵

Az orosz meghatalmazottak 1821. január 2 (14) -án elkészített és a kongresszus elé terjesztett feljegyzése I. Ferdinándnak a nápolyi nép és a szövetséges államok közötti közvetítői feladatát hangsúlyozta, és indítványozta, hogy a király küldjön a calabriai hercegnek levelet, melyben javaslatot tesz a forradalom által teremtett változások megszüntetése után bevezetendő új állami intézményekre, a szövetségesek pedig követségeiken keresztül támogassák a király békés diplomáciai lépéseit. A tervezet tehát a békés rendezést javasolta, de annak sikertelensége esetén elkerülhetetlennek tartotta a fegyveres erő használatát.¹²⁹⁶ Stackelberg 1820-ban történt nemhivatalos visszahívása miatt Londonba távozott, ezért a cári kabinet P. Ja. Oubril-t nevezte ki nápolyi követnek. Nesselrode utasította Oubril-t, hogy halassza el Nápolyba utazását és Toscanában várakozzon, mert lehetséges, hogy I. Ferdinánd rajta keresztül kíván levelet küldeni a trónörökösnek.¹²⁹⁷

Az orosz javaslatokat nem támogatta Metternich, a január 16-i ülésen egyenesen kinyilvánította, hogy bármilyen eredményre is vezetnek a szövetséges államok nápolyi kormánnyal folytatott tárgyalásai, Ausztria teljesíteni fogja kötelezettségeit és sor kerül a Nápoly–Szicíliai Királyság okkupációjára.¹²⁹⁸ Az orosz meghatalmazottak és Metternich között éles vita zajlott le, az orosz oldal egyetértett az ideiglenes okkupációval, de javasolta, hogy az osztrák főparancsnokságnak a szövetségesek kommisszárijai adjanak parancsot az indulásra és Nápolyban mindenképpen folytassanak tárgyalásokat a kormánnyal, valamint ragaszkodtak ahhoz, hogy az „*okkupáció*” szó ne kerüljön bele a hivatalos dokumentumokba. Metternich nyomására a szövetségesek biztosainak elküldését elvetette a kongresszus.¹²⁹⁹ A január 16-i

¹²⁹⁴ ВПР II/3 (XI). Док. 207. Доклад статс-секретаря И. А. Каподистрии Александру I. Лайбах, 30 декабря 1820 г. (11 января 1821 г.) 684–689. 687–689.

¹²⁹⁵ ДЕБИДУР 1947. 179.

¹²⁹⁶ ВПР II/3 (XI). Док. 209. Записка уполномоченных России. Лайбах, 2 (14) января 1821 г. 692–694.

¹²⁹⁷ ВПР II/3 (XI). Прим. 278. 802.

¹²⁹⁸ ВПР II/3 (XI). Прим. 279. 802.

¹²⁹⁹ Uo.

ülésről készült dokumentumba belekerült Metternich Ruffonak tett szóbeli nyilatkozata arról, hogy szükség van a Nápolyi Királyság alkotmányos rendszerének megszüntetésére.¹³⁰⁰

A Kapodisztriasz és Metternich közötti ellentmondások miatt az államtitkár I. Sándornak írt levelében azt javasolta, hogy Oroszország különüljön el az osztrák politikától, amely a szövetségesek tekintélyébe burkolózik, de valójában saját „*kapzsi és egoista*” céljait követi Itáliában.¹³⁰¹ Erre nem került sor, ellenkezőleg, I. Sándor kinyilvánította, hogy hajlandó orosz csapatokat küldeni az Appennini-félszigetre, amennyiben az osztrák hadseregnek segítségre lesz szüksége. A cár felismerte Ausztria pozíciójának megerősödését a kongresszuson, és az osztrák hadsereg itáliai tevékenysége miatt az osztrák befolyás növekedését az Itáliai-félszigeten, és ezért az erőegyensúly biztosítása, és az orosz diplomácia befolyásának megőrzése céljából javasolta az orosz hadsereg Itáliába küldését.¹³⁰² Metternich Kapodisztriaszban továbbra is a karbonárik főkolomposát látta.¹³⁰³

1821. január 19 (31) -i diplomáciai irataikkal Ausztria, az Orosz Birodalom és a Porosz Királyság tájékoztatták nápolyi követeiket, hogy I. Ferdinánd kísérletet tesz békés eszközökkel elérni a nápolyi rezsim felszámolását és ezért levéllel fordul fiához, Ferenchez és a diplomáciai lépés sikertelensége esetén a szövetséges uralkodók fegyveres erőt fognak alkalmazni.¹³⁰⁴ Franciaország nápolyi követe utasítást kapott a három uralkodó diplomáciai lépésének támogatására, Stewart kijelentette, hogy nincs meghatalmazása hasonló tevékenységre.¹³⁰⁵ A cári kabinet egy aznap kelt másik levelében előírta Stackelbergnek, hogy informálja Ferenc herceget arról, ha a király hatalmának helyreállításához az osztrák hadsereg kevésnek bizonyul, akkor I. Sándor orosz csapatokat küld a segítségére.¹³⁰⁶ I. Ferdinánd levelében tájékoztatta fiát, hogy a szövetségesek nem ismerik el a nápolyi forradalmat és az ott uralkodó helyzetet összeegyeztethetetlennek tartják „*a királyság nyugalmaival és a szomszédos államok biztonságával*”,¹³⁰⁷ és a szövetségesek a korábbi rend helyreállításának meggyőző bizonyítékait követelik, különben fegyveres beavatkozásra kerül sor.¹³⁰⁸ A Pápai Állam semleges pozíciót foglalt el, de a többi itáliai állam helyeselte a Kettős Királyság okkupációját. Oroszország és Poroszország meghatalmazottai szintén támogatták az osztrák hadsereg Nápolyi Királyságba

¹³⁰⁰ ВПР II/3 (XI). Прим. 301. 809.

¹³⁰¹ ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 694. Статс-секретарь И. А. Каподистрия Александру I. Лайбах, 2 (14) января 1821 г. 694.

¹³⁰² ОРЛИК 1998. 45.

¹³⁰³ ДОДОЛЕВ 1976. 162.

¹³⁰⁴ ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 708. Статс-секретарь К. В. Нессельроде посланнику в Неаполе Г. О. Штакельбергу. Лайбах, 19 (31) января 1821 г. 708.

¹³⁰⁵ ВПР II/3 (XI). Прим. 301. 809.

¹³⁰⁶ ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 708. Статс-секретарь К. В. Нессельроде посланнику в Неаполе Г. О. Штакельбергу. Лайбах, 19 (31) января 1821 г. 708.

¹³⁰⁷ Idézet helye ВПР II/3 (XI). Прим. 290. 806.

¹³⁰⁸ Uo.

vonulását. A brit és a francia meghatalmazottak kinyilvánították, hogy kormányaik nem tudnak részt venni a királyság okkupációjában.¹³⁰⁹ IV. György angol király kifejezte, hogy „*a titkos konspiráció és katonai zendülés*”¹³¹⁰ jellegű forradalomra sajnálattal és nyugtalansággal tekint ugyan, de a brit kormány politikai semlegességet tart fenn Nápolyal kapcsolatban. A francia és a brit kabinet igyekezett elkerülni, hogy tovább növekedjen az osztrák befolyás az Appennini-, az orosz pedig a Pireneusi-félszigeten.¹³¹¹

Nesselrode 1821. január 30 (február 11) -i körlevelében tájékoztatta az európai udvaroknál szolgálatot teljesítő orosz követeket a nápolyi képviselőkkel folytatott tárgyalások eredményeiről. Beszámolt I. Ferdinánd szövetségesek által elfogadott javaslatáról, hogy a calabriai hercegen keresztül lehetővé teszi a nápolyi kormánynak, hogy önként alávesse magát a királyi hatalomnak. Nesselrode hangsúlyozta, hogy felhívták az uralkodó figyelmét arra, hogy az osztrák csapatok mindenképpen a királyság területére fognak vonulni és ott I. Ferdinánd rendelkezésére álló szövetséges hadseregeként kell rá tekinteni. Az osztrák fegyverek feladatát a királyi hatalom helyreállításában és az összeesküvések megszüntetésében jelölték ki. Nesselrode tájékoztatót arról, hogy az itáliai államok csatlakoztak a kongresszus határozataihoz, Franciaország a nápolyi képviselőjének az osztrák, orosz és porosz követekéhez hasonló instrukciókat adott, Nagy-Britannia pedig továbbra is megőrzi szigorúan semleges álláspontját.¹³¹² A madridi orosz ügyvivőnek, M. N. Bulgarinak küldött instrukciójában Nesselrode hangsúlyozta, hogy Oroszország továbbra is fenntartja diplomáciai kapcsolatait Spanyolországgal, a Nápolyi Királysággal kapcsolatos határozatok nem azt jelentik, hogy a szövetségesek ki akarják provokálni a háborút Spanyolországgal.¹³¹³ Nesselrode előírta Bulgarinak, hogy a lehető legkedvezőbb színben tüntesse fel a szövetséges államok Nápolyal kapcsolatos politikáját, mert a nápolyi események hatással lesznek a spanyolországi helyzetre, és egyelőre csak azt a pillanatot kell kivárni, amíg Spanyolország egyedül vagy külföldi támogatással képes megszabadulni a forradalmi párttól.¹³¹⁴

Az okkupációról szóló hivatalos határozat megszületése után felmerült az anyagi fedezetének és időtartalmának kérdése. Az osztrák kancellár kijelentette, hogy amennyiben a

¹³⁰⁹ ВПР II/3 (XI). Прим. 301. 809.; ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 709. Протокольная запись заседания уполномоченных России, Австрии, Великобритании, Модены, Королевств Обеих Сицилий, Папский области, Пруссии, Сардинского королевства, Тосканы и Франции. Лайбах, 21 января (2 февраля) 1821 г. 709.

¹³¹⁰ ВПР II/3 (XI). Прим. 301. 809.

¹³¹¹ МАРКОВ 1989. 71.

¹³¹² ВПР II/3 (XI). Прим. 296. 807–808.

¹³¹³ Az orosz külügyminiszter kijelentette, hogy a spanyol kormánynak nincs joga beavatkozni sem a szövetséges államok politikájába, sem az itáliai államok ügyeibe, és a nagyhatalmak sem szándékoznak beavatkozni Spanyolország belügyeibe. (ВПР II/3 (XI). Прим. 294. 806–807.)

¹³¹⁴ ВПР II/3 (XI). Док. 216. Статс-секретарь К. В. Нессельроде поверенному в делах в Мадриде М. Н. Булгари. Лайбах, 2 (14) февраля 1821 г. 712–715. 715.

nápolyi kormánnyal folytatott tárgyalások békésen zajlanak és az osztrák hadsereg beavatkozására nem lesz szükség, I. Ferenc nem fogja követelni a hadsereg ellátására fordított kiadások megtérítését. Háború esetén a Nápolyi Királyságnak meg kell fizetnie a költségeket az okkupáció teljes időtartalmára, melyet három évben jelölt meg. A kiadások költségét Ausztria és a királyság közötti, a szövetséges államok részvétele mellett zajló tárgyalásoknak kell megállapítania. Javasolta, hogy az 1822. év folyamán a szövetséges uralkodók újra találkozzanak az okkupáció fenntartása szükségességének megvitatása céljából.¹³¹⁵ I. Sándor beleegyezett, hogy szükség esetén a többi szövetséggel együtt az osztrák hadsereg ellátását biztosító kölcsönt bocsát I. Ferdinánd rendelkezésére.¹³¹⁶

Ruffo a kongresszus 1821. február 8 (20) -i ülésén I. Ferdinánd nevében nyilatkozatot tett a Kettős Királyság új állami berendezkedéséről.¹³¹⁷ A király az egységes monarchia megőrzése mellett a nápolyi és a szicíliai rész számára autonómia rendelkezésére bocsátásában, az Államtanács mellé a királyság mindkét részében a lakosság szükségleteit figyelembe vevő tanácskozó szerv felállításában jelölte meg a restauráció elvét. A tervezetet egyébként Metternich állította össze és igazi célja a monarchikus berendezkedés további fenntartása volt.¹³¹⁸ Oroszország Ruffo előterjesztésére adott válaszában kinyilvánította, hogy mivel a Nápolyi-Szicíliai Kettős Királyság kormányzati rendszere „*hatással lesz az Itáliai-félsziget többi részének nyugalma*”, az orosz kabinet fontosnak tartja, hogy az új nápolyi alkotmány tervezetét az itáliai államok jóváhagyják. Maga részéről a cári diplomácia úgy vélte, hogy a tervezet olyan rendszer felállítását tartalmazza, „*amely magába foglalja a valódi stabilitás elemeit*”.¹³¹⁹ A Ruffo által előterjesztett tervezetet a Szárd Királyság, a Pápai Állam, a Toszkán Nagyhercegség és a Modenai Hercegség meghatalmazottjai február 21-i deklarációjukban elfogadták.¹³²⁰ Az angol képviselők tartózkodtak a Ruffo-féle tervezet megvitatásától, a francia válasz kinyilvánította, hogy XVIII. Lajos a nápolyi tervezettel történt megismerkedése után bizonyára elégedett lesz az átalakításokkal.¹³²¹

¹³¹⁵ ВПР II/3 (XI). Прим. 291. 806.

¹³¹⁶ ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 709. "Декларация уполномоченных России в ответ на декларации князя Руффо от 20 февраля и уполномоченных других итальянских дворов от 21 февраля." Лайбах, 21 января (2 февраля) 1821 г. 709.

¹³¹⁷ Metternich programot dolgozott ki I. Ferdinánd számára, melyben felszólította az uralkodót, hogy a forradalom elfojtása után azonnal térjen vissza Nápolyba és reformok sorozatát hajtsa végre osztrák felügyelet alatt. Ferdinánd a nyomás ellenére elutasította, hogy visszatérése után végrehajtsa a Metternich által kidolgozott programot, főként lustasága és életének védelme miatt. Metternich és Gentz végül kénytelenek voltak elkészíteni egy nem létező tanácskozás dokumentációját, mely szerint Ferdinánd elfogadta Metternich programját és felhatalmazta Ausztriát, hogy fegyveres erővel vonuljon be királyságába. (SCHROEDER 1994. 611–612.)

¹³¹⁸ ВПР II/3 (XI). Прим. 297. 808.; ВПР II/3 (XI). Прим. 301. 809.

¹³¹⁹ ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 717. "Декларация уполномоченных России в ответ на декларации князя Руффо от 20 февраля и уполномоченных других итальянских дворов от 21 февраля." Лайбах, 10 (22) февраля 1821 г. 717.

¹³²⁰ ВПР II/3 (XI). Прим. 298. 808.

¹³²¹ ВПР II/3 (XI). Прим. 301. 809.

A Metternich és Kapodisztriasz között zajló diplomáciai párbajban a laibachi kongresszuson az osztrák kancellár győzött. I. Sándor nem bízott meg Metternichben, az 1815. január 3-i oroszellenes osztrák–angol–francia szerződés aláírását nem bocsátotta meg a kancellárnak, de az erősödő európai forradalmi mozgalmak és a szemjonovszkojei történet végképp elfordította őt a liberalizmus gondolatától. Az orosz külügyi államtitkár vereségére nem csak a külpolitikai események miatt került sor, a szélsőségesen konzervatív orosz körök – I. Sándor édesanyja, Marija Fjodorovna és K. V. Nesselrode köré csoportosulva – egyre nagyobb ellenszenvvel viszonyultak Kapodisztriasz mérsékelt alkotmányos nézeteihez. Az orosz konzervatív rétegekben a nyugat-európai forradalmak megerősítették azt a meggyőződést, hogy mindenféle alkotmány káros és veszélyes.¹³²² Kapodisztriasz 1819 decembere és 1820 februárja között titkos rendőrségi megfigyelés alatt állt, melynek eredményéről A. A. Arakcsjev személyesen tájékoztatta a cárt. A vizsgálat semmi kompromittálót nem tárt fel Kapodisztriasz ellen. A bécsi kabinet a görög felkelés kezdete után még nagyobb erőfeszítéssel próbálta elérni az államtitkár menesztését. 1822 májusában I. Sándor audencián igyekezett rávenni Kapodisztriaszt az európai „*osztrák rendszer*” követésére. A diplomata erre nem volt hajlandó és a beszélgetés végén az uralkodó felajánlotta számára, hogy gyógykezelés céljából elutazzon, de formálisan továbbra is megmaradt posztján. 1822. augusztus 8 (20) -án Kapodisztriasz Oroszországból Svájcba utazott.¹³²³

A Laibachban elfogadott döntés értelmében I. Ferdinánd január 28-i levelében tájékoztatta fiát a teljes politikai restauráció végrehajtásának szándékáról. Ferenc trónörökös a következő levéllel számolt be Serra Capriolának az eseményekről: „*Feltételezem, hogy Ön értesült arról, milyen fordulat érte az ügyünket, amiket jóváhagytak Troppauban és Laibachban (...) nemzetünk előtt bezárult minden tárgyaláshoz vezető ajtó, és mindaz a megszűnése előestéjén van, amit sikerült elérnie július 2-ától kezdve. Ez a helyzet súlyosbodik még azzal, hogy a királyságban a király által felállítandó új rend megőrzéséhez osztrák helyőrségeket szándékoznak szétszórni*”.¹³²⁴ Ferenc azt írta a levélben, hogy apja a nép és a szövetségesek közötti közvetítőként lépett fel, és ennek sikertelensége után küldte Nápolyba a nagyhatalmak ultimátumát, de a régens továbbra is orosz segítségben bízott: „*Oroszország*

¹³²² ДОДОЛЕВ 1969. 121.

¹³²³ Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия вторая 1815–1830 гг. Том четвертый (двенадцатый). Март 1821 г. – декабрь 1822 г. Издательство Наука, 1980. Прим. 190. 686–687.; ВПР II/3 (XI). Прим. 301. 809–810.

Genfben telepedett le, formálisan 1827-ig orosz szolgálatban állt. Ezt követően Görögország ügyének szentelte életét. Az 1827. október 27-i navarinói tengeri ütközetben az orosz, francia és brit hajóraj legyőzte a török és egyiptomi flottát, a győzelem után Kapodisztriasz Görögország első köztársasági elnökének hivatalát töltötte be egészen 1831. október 9-én Návplioban (Nauplia) történt meggyilkolásáig.

¹³²⁴ Idézi БЕРТИ 1959. 401.

megakadályozhatná leigázásunkat. Lehetséges, hogy van még remény tárgyalásokat kezdeni, de mindenképpen a függetlenségünk megőrzésének feltételén alapulva.”¹³²⁵

Ferenc régens és a miniszterek a parlamenthez fordultak és kinyilvánították, hogy Ferdinánd fogságban van, mert csak ezzel tudták megmagyarázni nyilatkozatai éles megváltozását. Azt kérték a parlamenttől, hogy tagadja meg az engedelmességet a királytól és hívja fegyverbe a nemzetet.¹³²⁶ A nápolyi parlament a királyt fogolynak tekintette, ezért a forradalom megvédése mellett foglalt állást és február 3-án hadüzenetről döntött. 1821. február 6-án 60.000 fős osztrák hadsereg lépett át a Pó folyón és kezdte meg hadjáratát a Nápolyi Királyság ellen. A karbonárik nem hitték el, hogy az osztrák hadsereg a Pápai Állam semlegességét megsértve átkel az ország területén, mégis 40–50.000 fős hadsereget helyeztek készenlétbe. Ezt a hadsereget megosztották és két, egymással vetélkedő tábornokra bízta, haditervet pedig nem dolgoztak ki. Guglielmo Pepe március 7-én Rietinél megtámadta az osztrákokat, de döntő vereséget szenvedett. A hír hallatán a nápolyi hadsereg szétszéledt, a nápolyi helyőrség a király oldalára állt.¹³²⁷ A Rietinél elszenvedett vereség hírére Giuseppe Maria Rosaroll-Scorza tábornok Messinában karbonári felkelést szervezett, hogy a Szicília és Calabriában lévő haderők ellenálljanak az osztrák előrenyomulásnak, de a társadalom szélesebb rétegei nem csatlakoztak hozzá és a tábornok elmenekült Szicéliáról.¹³²⁸ Amilcaro Paulucci vezérőrnagy parancsnokságával az osztrák hadiflotta Nápoly ellen indult. A nápolyi parancsnok, Correale báró ellentétes parancsokat kapott a kormánytól és a királytól, így inkább várakozó álláspontra helyezkedett és tárgyalásokat folytatott Pauluccival, majd a szárazföldi vereségekről értesülve Correale feloldotta az osztrák hajók blokádját Lissa szigeténél. Egészen 1826-ig a nápolyi vizeken maradt egy osztrák hajóraj.¹³²⁹ Az osztrákok 1821. március 24-én bevonultak Nápolyba, és ezzel megkezdődött a restauráció és a kemény megtorlások

¹³²⁵ Idézi БЕРТИ 1959. 402.

Ferenc is kereste a választ arra, hogy mi a különbség Nápoly és Spanyolország között, mi az, ami miatt a spanyol hadsereg által végrehajtott változtatások ellen nem lépnek fel a szövetségesek, de Nápoly ellen intervenciót alkalmaznak. A trónörökös szerint a különbséget az okozza, hogy királysága kisebb a spanyolnál és nincs olyan közbeeső alkotmányos állam, amely megvédelmezhetné a nápolyi rendszert, és a fejlődés további útját abban látta, hogy Európa alkotmányos és abszolutisztikus államokra fog oszlani, és utóbbiakban a reakció még hevesebb tombolásba fog kezdeni. (БЕРТИ 1959. 403.)

¹³²⁶ Уо.

¹³²⁷ SOLMI é. n. 25–26.; ORMOS–MAJOROS 1998. 37.; SALVATORELLI 1943. 233–234.; ВПР II/4 (XII). Док. 8. Циркулярная депеша статс-секретаря К. В. Нессельроде дипломатическим представителям за границей. Лайбах, 27 февраля (11 марта) 1821 г. 41–46. 44.

¹³²⁸ КОВАЛЬСКАЯ 1971. http://krotov.info/history/19/1820/kovalskaya_04.htm [letöltés időpontja 2018. 06. 27.]

¹³²⁹ Krámlí Mihály: A Császári-Királyi Haditengerészet 1797–1866. 16. // Hadtörténeti Közlemények 1998/2. 1–47. 16. <http://epa.oszk.hu/00000/00018/00005/pdf/kramli.pdf> [letöltés időpontja: 2017. 10. 26.]

időszaka.¹³³⁰ „A nápolyi dolgok tehát véget értek.”¹³³¹ – írta naplójába Széchenyi István 1821. március 28-án.

Az 1821. február 14 (26) -i jegyzőkönyvben a kongresszus résztvevői kinyilvánították, hogy elérték a kitűzött célt, ezért a tanácskozást bezárták és megállapodtak, hogy 1822 folyamán újra összeülnek Firenzében.¹³³²

Néhány nappal Pepe Rietinél elszenvedett veresége után a karbonárik kezdeményezésével március 9-én forradalom kezdődött a Piemonti Királyságban is.¹³³³

Az orosz külügyi dokumentumokból nyomkövethető az orosz kabinet nápolyi forradalom iránti viszonyulásának változása. Kapodisztriasz végig a kérdés békés rendezése mellett foglalt állást és sürgette a királyság felülről jövő alkotmányos átalakulását, kemény kritika alá vette az osztrák politikát. Az orosz diplomácia az itáliai államok tanácskozásba történő bevonásával, I. Ferdinánd meghívásával az osztrák túlsúly ellensúlyozására törekedett, de a dokumentumokból látható, ahogyan I. Sándor a szemjonovszkojei ezred lázadása után végleg lemondott „*exportra*” folytatott liberalizmusáról.

VII. 2. OROSZ–NÁPOLYI DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK A PIEMONTI FORRADALOMTÓL I. SÁNDOR HALÁLÁIG (1821–1825)

A laibachi kongresszus 1821. február 14 (26) -én befejezte munkáját, de a piemonti események¹³³⁴ miatt I. Sándor 1821. május 1 (13) -ig a városban maradt. A felkelés hatására 1821. március 13-án I. Viktor Emánuel szárd király lemondott öccse, Károly Félix, Genova hercege¹³³⁵ javára. Mivel Károly Félix ekkor Modenában volt, Viktor Emánuel unokaöccsét,

¹³³⁰ A forradalom elfojtását követő megtorlásokról ld.: SALVATORELLI 1943. 237–238. A nagyhatalmak tiltakoztak a megtorlások miatt. (TEMPERLEY 1905. 167.)

¹³³¹ SZÉCHENYI 2002. 160.

¹³³² ВПР II/3 (XI). Анн. на стр. 719. Протокольная запись заседания уполномоченных России, Австрии, Великобритании, Модены, Королевства Обеих Сицилий, Папской области, Пруссии, Сардинского королевства, Тосканы и Франции. Лайбах, 14 (26) февраля 1821 г. 719.

¹³³³ SOLMI é. n. 26–27.

¹³³⁴ A dolgozat nem kívánja részletesen bemutatni az orosz diplomácia piemonti forradalommal kapcsolatos állásfoglalását, csak a cári kabinetnek a Nápoly-Szicíliai és a Szárd-Piemonti Királyságban lezajlott forradalmakkal kapcsolatos magatartása párhuzamainak megrajzolására törekedik.

A piemonti forradalomról szóló hírek erős benyomást tettek az orosz fiatalságra, elragadtatással fogadták a történeteket. I. Sándor erről értesülve utasította Arakcsjevet, hogy növelje meg a gárdaezredek felügyeletét. HARTLEY 1994. 213.

¹³³⁵ Károly Félix (1765–1831) 1815-től Genova hercege. III. Viktor Amadé szárd király fia, I. Viktor Emánuel testvére, 1821–1831 között a Szárd-Piemonti Királyság uralkodója. A piemonti forradalom hatására 1821 tavaszán I. Viktor Emánuel lemondott a trónról az ő javára, de Modenában tartózkodása miatt Károly Albert carignanoi herceg kapott régensi kinevezést és alkotmányt proklamált. A konzervatív Károly Félix az osztrák csapatok kíséretében tért vissza Torinóba és érvénytelenítette az alkotmányt. 1831-ben bekövetkezett halálával véget ért a Savoyai ház férfiága a Szárd-Piemonti Királyságban és unokaöccse, Károly Albert lépett trónra.

Károly Albert carignani herceget¹³³⁶ nevezte ki régenssé és ő a spanyolhoz hasonló, liberális alkotmányt vezetett be a királyságba. Károly Félix 1821. február 23 (március 7) -án felhívással fordult a még Laibachban lévő szövetséges uralkodókhoz és segítségüket kérte a Szárd Királyság nyugalmának és korábbi rendjének helyreállításához. E napon I. Sándornak írt levelében beszámolt a piemonti forradalomról, I. Viktor Emánuel lemondásáról és az alkotmány bevezetéséről. Kinyilvánította, ha fivére erőszak hatására mondott le a trónról, akkor nem fogadja el az alkotmányt, megkérte I. Sándort és a többi uralkodót, hogy nyújtsanak segítséget a királyság rendjének visszaállításához.¹³³⁷ A cár válaszlevelében kifejezte, hogy nem tartja önkéntesnek I. Viktor Emánuel lemondását és egyetért I. Ferenc javaslatával, hogy várják meg, a király pontosan milyen segítségre számít a szövetségesektől, melyet azt követően készséggel teljesítenek.¹³³⁸ A nápolyi tapasztalatokból tanulva és a diplomáciai bonyodalmak elkerülése érdekében az orosz kabinet javasolta a szárd királynak, hogy hivatalosan kérje meg az osztrák, orosz és porosz udvart, hogy állama területére külföldi hadsereget küldjenek, valamint előre állapodjanak meg, hogy mekkora számú, milyen összetételű hadseregről van szó, illetve az okkupáció időtartamáról és pontos feltételeiről.¹³³⁹

I. Ferenc osztrák császár április elején Piemontba küldte az osztrák csapatokat, I. Sándor pedig kinyilvánította, ha az osztrák hadseregnek nem sikerül elfojtania a felkelést, akkor hajlandó megsegítésükre 100.000 fős orosz sereget küldeni. A cár 1821. március 3 (15) -án utasította fivérét, Konsztantyin Pavlovics nagyherceget, a livóniai hadtest parancsnokát, illetve az első és második orosz hadsereg főparancsnokát, hogy készüljenek elő az itáliai hadjáratra. Sándor összeállította a hadsereg útvonalát is, melynek végső pontja az osztrák–szárd határ volt.¹³⁴⁰ Sándor valójában az európai erőegyensúlyt kívánta biztosítani az orosz csapatok

¹³³⁶ Károly Albert (1798–1849) a Savoyai ház carignanoi ágának tagja, a bécsi kongresszus elismerte a Szárd-Piemonti Királyság trónörökösének. Liberális nézeteket vallott. Az 1821. évi piemonti felkelés idején Modenában tartózkodott, amikor Viktor Emánuel lemondott a trónról Károly Félix javára, így ideiglenesen Károly Albert herceg, a szárd-piemonti tüzérség parancsnoka kapott régensi kinevezést és alkotmányt vezetett be a királyságban. 1829-ben Szardíniai alkirálya lett, majd Károly Félix halála után, 1831–1849 között szárd királyként uralkodott, de már konzervatív nézetekkel. 1848-ban forradalom tört ki Nápolyban és Piemontban is, ekkor ismét liberális alkotmányt bocsátott ki. Sikertelen kísérletet tett Itália egységesítésére, majd lemondott fia, II. Viktor Emánuel javára.

¹³³⁷ ВПР II/4 (XII). Прим. 24. 627–628.

¹³³⁸ ВПР II/4 (XII). Док. 16. Александр I регенту Сардинского Королевства Карлу-Феликсу. Лайбах, 8 (20) марта 1821 г. 56.

¹³³⁹ ВПР II/4 (XII). Док. 41. Статс-секретарь К. В. Нессельроде посланнику в Турине Г. Д. Мочениго. Лайбах, 10 (22) апреля 1821 г. 108–112.

Az orosz kabinet javasolta a Szárd Királyságnak a beavatkozás gyorsaságának és az okkupáció költségeinek csökkentése érdekében az osztrák hadsereg előnyben részesítését az oroszokkal szemben. (ВПР II/4 (XII). Док. 41. 112.)

¹³⁴⁰ ВПР II/4 (XII). Прим. 18. 627.; ВПР II/4 (XII). Док. 40. Указ Александра I великому князю Константину Павловичу. Лайбах, 9 (21) апреля 1821 г. 108.

A cár utasította D. A. Gurjev pénzügyminisztert az Észak-Itáliába tervezett hadjárat kiadásainak pénzügyi előkészítésére. A pénzügyminiszter tájékoztatása az orosz csapatok határhoz vonulásának, és az ehhez kapcsolódó pénzügyi előkészületek visszavonásáról ld.: ВПР II/4 (XII). Док. 44. Статс-секретарь К. В. Нессельроде министру финансов Д. А. Гурьеву. Лайбах, 15 (27) апреля 1821 г. 120–121.

Itáliába küldésével.¹³⁴¹ Az osztrák sikerek miatt április 9 (21) -én megállította az orosz csapatok előremozdulását, de a döntés egyik oka az volt, hogy I. Sándor így akarta megcáfolni a vádak, melyek szerint az orosz kabinet aktivitása a piemonti forradalommal kapcsolatban csak ürügy ahhoz, hogy területi nyereségekre tegyen szert Nyugat-Európában.¹³⁴²

A brit kormány a kedvezőtlen társadalmi vélemény és az ellenzék támadásai miatt igyekezett elhatárolódni a Troppauban megfogalmazott beavatkozás elvétől. Castlereagh kinyilvánította, hogy az angol kabinet biztos a szövetségesek szándékainak tisztaságában és kész velük együttműködni minden más kérdésben.¹³⁴³ Az orosz kabinet Lievenen keresztül tájékoztatta a brit kormányt, hogy a nápolyi és a piemonti forradalmak veszélyt jelentenek egész Észak-Itáliára és könnyen áterjedhetnek a Habsburg Birodalom területére, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy Oroszország soha nem ismerte el a szabad és független államok belügyeibe történő beavatkozás általános jogát. Az Orosz Birodalom beavatkozik ugyan a nápolyi ügyekbe, de csak Ausztria és a szicíliai király kérésére, az intervenciót az osztrákok valósítják meg, így gondoskodva saját államuk biztonságáról. A szárd csapatok lázadása a Nápoly felé haladó osztrák hadsereg biztonságát és Lombardia nyugalalmát fenyegeti, Károly Félix szintén a beavatkozásra kérte a szövetséges uralkodókat, ezért az orosz álláspont szerint így a nápolyi és piemonti forradalmak elleni fellépés kétszeresen is törvényes: az államok uralkodói kértek segítséget és az események fenyegetést jelentettek a szomszédos államokra.¹³⁴⁴ A francia kormány tartózkodó pozíciót foglalt el a kérdésben. A Nápolyi Királyság ellen folyó hadműveletekbe nem kívánt beavatkozni, de a további tárgyalások elől nem zárkozott el.¹³⁴⁵

A piemonti forradalom nem vonta el az orosz kabinet figyelmét a nápolyi eseményekről és annak Dél-Európára gyakorolt következményeiről. I. Sándor mindenekelőtt I. Ferdinánd Nápolyba történő visszatérését és az azt követő reformok bevezetését szorgalmazta. Március 10 (22) -i, Laibachból Ferdinándhoz írt levelében javasolta, hogy a király mielőbb érkezen meg Nápolyba és hajtsa végre „*a jogrend és a béke helyreállítására*”¹³⁴⁶ irányuló intézkedéseit. Május 3 (15) -án, már Szentpétervárról kelt levelében Sándor baráti tanácsokat adott Ferdinándnak a Nápolyi Királyság átalakítását érintően, hangsúlyozta, hogy „*már az*

¹³⁴¹ ОРЛИК 1998. 45.

¹³⁴² ВПР II/4 (XII). Анн. на стр. 47. Маршруты и состав русских войск, направляемых в Италию. 3 (15) марта 1821 г. 47.; ВПР II/4 (XII). Анн. на стр. 135. Циркулярная депеша статс-секретаря К. В. Нессельроде дипломатическим представителям за границей. Лайбах, 28 апреля (10 мая) 1821 г. 135.; HARTLEY 1994. 3.

A döntés hátterében az is meghúzódott, hogy az orosz hadsereg itáliai hadjáratának gondolata rendkívül népszerűtlen volt az orosz tisztek között és a cári kormányzó körökben. (ЗОHOBA 1998. 28.)

¹³⁴³ Ld.: ВПР II/4 (XII). Прим. 15. 626.; ВПР II/4 (XII). Прим. 28. 629.

¹³⁴⁴ ВПР II/4 (XII). Док. 20. Статс-секретарь К. В. Нессельроде послу в Лондоне Х. А. Ливену. Лайбах, 12 (24) марта 1821 г. 65–67.; ВПР II/4 (XII). Прим. 29. 629.

¹³⁴⁵ ВПР II/4 (XII). Док. 13. Статс-секретарь К. В. Нессельроде поверенному в делах в Париже А. А. Шредеру. Лайбах, 6 (18) марта 1821 г. 52–53. 53.; ВПР II/4 (XII). Док. 8. 45.

¹³⁴⁶ Idézet helye ВПР II/4 (XII). Прим. 111. 657.

alkotmánynak az alapjai”¹³⁴⁷ is bizonyítják majd a nemzetnek, hogy uralkodója gondoskodik népe jólétéről. Az orosz uralkodó Nápoly iránti figyelmét szemlélteti, hogy 1821. február 18 (március 2) -án kelt császári leiratában a nagy tapasztalattal rendelkező diplomatát, K. O. Pozzo di Borgot küldte rendkívüli nagykövetségként I. Ferdinánd udvarába, hogy a szövetségesek nápolyi követi konferenciáján felügyelje a restauráció folyamatait. Az irat hangsúlyozta, hogy a királyság belső nyugalmatól függ *„az európai kontinens sorsa, ezért azt kívánom, hogy a szicíliai monarchia restaurációjáról szóló kérdést mindig az összes európai állam belső helyzetével kölcsönös összefüggésben lévőként tekintse”*,¹³⁴⁸ ugyanakkor ezt a nyugalmat nem a külföldi hadtestek állandó jelenlétével óhajtotta biztosítani I. Sándor, hanem *„Újra megerősödve saját alapjain, a Szicíliai Kettős Királyságnak függetlenné kell válnia az ilyen külső erőktől, intézményeinek pedig tartalmazniuk kell a stabilitás elemeit és garanciáit.”*¹³⁴⁹ Az osztrák hadsereg feladatát az uralkodó hatalmának biztosításában nevezte meg, ezért a királynak kell meghoznia a törvényeket és nem a hadsereg által diktáltakat kell elfogadnia.¹³⁵⁰ Mivel az itáliai államok képviselői Laibachban jóváhagyták az I. Ferdinánd és Ruffo által proklamált, a királyság átalakítására irányuló tervezetet, a szövetségeseknek csak azt szükséges felügyelnie, hogy azok megvalósítása megfelel-e a javaslatoknak. Pozzo di Borgonak minden kérdésben előzetesen tanácskozni kellett a király bizalmát és a társadalom tiszteletét élvező nápolyiakkal, és tiszteletben kellett tartania a hatályos nemzetközi szerződéseket, a troppai és laibachi kongresszusokon elfogadott határozatokat. Sándor kiemelte, hogy Nápoly és az Appennini-félsziget jövője ezektől a változtatásoktól függ és a szövetségeseknek együtt kell működniük a királlyal, *„de nekik nem lehet és nem is kell magukra vállalni semmilyen felelősséget”*,¹³⁵¹ mert ez sértené az uralkodó szuverén jogait és a nemzeti függetlenséget, ezért az államoknak csak *„a király erőfeszítéseinek támogatására”* kell törekedniük.¹³⁵² Sándor tájékoztatta Pozzo di Borgot, hogy amíg Stackelberg nem tér vissza kötelezettségeihez, Oubril tényleges államtanácsos kapott rendkívüli követ és meghatalmazott miniszteri kinevezést a Kettős Királyságba, és Pozzo di Borgo küldöttsége *„rögtön befejeződik, amint szicíliai őfelsége*

¹³⁴⁷ Idézet helye uo.

¹³⁴⁸ *„судьба европейского континента, поэтому я желаю, чтобы Вы всегда рассматривали вопрос о реставрации сицилийской монархии во взаимосвязи с внутренним положением всех европейских держав.”* In ВПР II/4 (XII). Док. 2. Рескрипт Александра I генерал-лейтенанту К. О. Поццо-ди-Борго. Лайбах, 18 февраля (2 марта) 1821 г. 12–16. 15.

¹³⁴⁹ *„Вновь утвердившись на собственных основах, Королевство Обеих Сицилий должно стать независимым от такой внешней силы, а в его установлениях должны заключаться элементы и гарантии стабильности.”* In uo.

¹³⁵⁰ ВПР II/4 (XII). Док. 2. 15–16.

¹³⁵¹ *„но они не могут и не должны брать на себя какой-либо ответственности”* In ВПР II/4 (XII). Док. 2. 16.

¹³⁵² *„должны ограничиться поддержкой усилий короля”* In uo.

szilárd alapokon felállítja királyságában a rendet és a nyugalmat.”¹³⁵³ Az orosz kabinet hangsúlyozta a Nápolyi Királyság okkupációjának ideiglenes jellegét, és a nagyhatalmak törekvését arra, hogy a királyság nyugalma a jövőben kívülről érkező segítség nélkül is biztosított legyen.¹³⁵⁴

Az orosz diplomácia a tanácskozásokon részt nem vett udvarok előtt a cár troppai és laibachi kongresszusokon mutatott magatartását a restauráció érdekében és az anarchia elleni fellépés igyekezetével magyarázta, és hangsúlyozta, hogy a tartózkodó brit és francia pozíció ellenére a szövetség tagjai között az egyetértés uralkodik.¹³⁵⁵ Nagy-Britannia nyugtalan volt Szicília szigetének osztrák okkupációja miatt, a szövetséges uralkodók igyekeztek megnyugtatni, hogy a külföldi csapatok szicíliai jelenléte ugyanazokból az elvekből következik, melyek szükségessé tették a Kettős Királyság szárazföldi részének megszállását. A'Court brit követ kormánya nevében tiltakozását fejezte ki Ferdinánd felé a Szicílián bevezetni szándékozott új adók miatt, melyek az osztrák hadsereg kiadásainak fedezésére voltak hivatottak. A'Court az adókiivetés kapcsán követelte, hogy Ferdinánd hívja össze a sziget parlamentjét. A francia kormány teljes bizalmat nyilvánított ki Szicília okkupációja iránt, a brit követ magatartását pedig azzal indokolta, hogy Nagy-Britannia eképpen kívánja Szicília lakosságát saját oldalára vonni és ott olyan pártot megteremteni, ami orosz–török háború esetén alkalmas kezébe venni a sziget sorsát.¹³⁵⁶

Ferenc calabriai herceg tájékoztatta a szövetséges államok követeit, hogy I. Ferdinánd a királyság nyugalmanak helyreállítása céljából dekrétumot ad ki a korábbi hadsereg feloszlásáról és új hadsereg megteremtéséről. A király betiltotta a társaságok gyűléseit, a *Calderari* szervezetet, és a forradalom során folytatott tevékenységük miatt több ezer személy száműzetését tartotta valószínűnek. A trónörökös ígéretet tett arra, hogy a királlyal tárgyalásokat fog folytatni arról, hogy a továbbiakban mekkora mértékű okkupációs hadtestet lát szükségesnek.¹³⁵⁷ P. Ja. Oubril 1821 júniusa és júliusa között készített jelentéseiben beszámolt a Kettős Királyság forradalom utáni belső állapotáról. Gyakran találkozott Ferenc herceggel és az orosz kabinet rajta keresztül ellenőrizte a nápolyi kormány intézkedéseit.

¹³⁵³ „*Ваша миссия закончится сразу, как только его сицилийское в-во сможет установить на прочных основах порядок и спокойствие в своем королевстве.*” In uo.

Pozzo di Borgo rendkívüli küldöttsége még az 1821. év folyamán befejeződött Nápolyban és a diplomata Párizsba került a nagyköveti posztra.

¹³⁵⁴ ВПР II/4 (XII). Док. 8. 45.

¹³⁵⁵ ВПР II/4 (XII). Док. 29. Статс-секретарь К. В. Нессельроде поверенному в делах в Берне П. А. Крюденеру. Лайбах, 27 марта (8 апреля) 1821 г. 82–85. 84–85.; ВПР II/4 (XII). Док. 8. 45.

¹³⁵⁶ ВПР II/4 (XII). Док. 65. Посол в Париже К. О. Поццо-ди-Борго управляющему министерством иностранных дел К. В. Нессельроде. 2 (14) июня 1821 г. 171–176. 175.; ВПР II/4 (XII). Док. 91. Посол в Париже К. О. Поццо-ди-Борго управляющему министерством иностранных дел К. В. Нессельроде. 26 июля (7 августа) 1821 г. 239–242. 242.

¹³⁵⁷ ВПР II/4 (XII). Прим. 110. 657.; FROST 1876. 227–228.

Oroszország elégedetlenségét fejezte ki a Canosa herceg nevéhez fűződő terrorhullám iránt és követelte a herceg elmozdítását a komány éléről, mert véleménye szerint kormányzása „új robbanással”¹³⁵⁸ fenyegeti a királyságot.¹³⁵⁹ 1821. május 12 (24) -i jelentésében Oubril továbbította Pétervárra a Kettős Királyság költségvetési tervezetét, amelyből látható volt az állam nehéz pénzügyi helyzete, amit főként az okkupációs kiadások idéztek elő. Az orosz kabinet a Nápolyi Királyság nyugalmának megőrzésének zálogát az alaptörvényt tiszteletben tartó miniszterek és bürokraták kinevezésében jelölte meg.¹³⁶⁰

Az osztrák hadsereg április 8-án jelentős győzelmet aratott a felkelőkön Novaránál, I. Sándor a forradalom elfojtása kapcsán gratulációját fejezte ki I. Viktor Emánuelnek és Károly Félixnek. Kinyilvánította óhaját, hogy Viktor Emánuel mielőbb térjen vissza a királyságba és újra vegye kezébe az állam irányítását.¹³⁶¹ A Nápolyi Királysággal kapcsolatos állásfoglalásához hasonlóan I. Sándor Piemontban is a mihamarabbi reformok bevezetését sürgette az osztrák hadsereg mielőbbi kivonása és az újabb forradalmak megakadályozásának céljából.¹³⁶² I. Sándor az itáliai államokba történő reformok bevezetésének szorgalmazásával kívánta cáfolni a híreket, miszerint a szövetséges uralkodók az okkupációs hadtesttel uralmat szándékoznak megvalósítani Itáliában.¹³⁶³ Az orosz uralkodó javasolta, hogy a következő – akkor még Firenzébe tervezett – kongresszuson az itáliai államok mutassák be államberendezkedésüket, hogy ily módon is megelőzzék újabb forradalmak kialakulását és megszilárdítsák saját politikai függetlenségüket.¹³⁶⁴

1821-ben a Balkán is magára vonta a nagyhatalmak figyelmét, amikor Havasalföldön és Moldvában is felkelés robbant ki. A görög mozgalom volt az első olyan jelentősebb konfliktus a Balkánon, amelynek előidézője nem egy nagyhatalom, hanem egy balkáni nép volt.¹³⁶⁵ A

¹³⁵⁸ Idézet helye ВПР II/4 (XII). Прим. 110. 657.

¹³⁵⁹ Idézet helye uo.; Canosa terrorja következtében 4.000 főt ítéltek el a karbonári-üldözések során. (Solmi é.n. 30.)

¹³⁶⁰ ВПР II/4 (XII). Док. 86. Управляющий министерством иностранных дел К. В. Нессельроде посланнику в Неаполе П. Я. Убри. Лайбах, 17 (29) июля 1821 г. 230–232. 231–232.

¹³⁶¹ Solmi é. n.; ВПР II/4 (XII). Прим. 46. 634–635.; ВПР II/4 (XII). Док. 37. Статс-секретарь К. В. Нессельроде посланнику в Турине Г. Д. Моениго. Лайбах, 5 (17) апреля 1821 г. 97–99. 98.

Az orosz javaslat ellenére I. Viktor Emánuel nem foglalta el újra a trónt, Károly Félix uralkodott a királyságban 1831-ig.

¹³⁶² ВПР II/4 (XII). Док. 69. Посланник в Турине Г. Д. Мочениго управляющему министерством иностранных дел К. В. Нессельроде. Милан, 21 июня (3 июля) 1821 г. 183–186. 185–186.; ВПР II/4 (XII). Док. 37. 98–99.

¹³⁶³ ВПР II/4 (XII). Док. 108. Управляющий министерством иностранных дел К. В. Нессельроде посланнику в Турине Г. Д. Моениго. 13 (25) сентября 1821 г. 294–298. 297–298.

¹³⁶⁴ ВПР II/4 (XII). Анн. на стр. 135. Циркулярная депеша статс-секретаря К. В. Нессельроде российским посланникам в итальянских государствах. Лайбах, 28 апреля (10 мая) 1821 г. 135.

¹³⁶⁵ BODNÁR 2008.c. 122.

A görögországi és a Dunai Fejedelemségek közötti kapcsolatot a *Philiki Etairia* (Baráti Társaság) nevű szervezet biztosította, amely 1814-ben Odesszában alakult és a mozgalom vezetői hamarosan ráeszméltek, hogy orosz katonai és pénzügyi támogatásra van szükségük, illetve egy erőskezü és befolyásos vezérre. Esményi jelöltjüket Kapodisztriaszban találták meg és a társaság 1817-ben kapcsolatba lépett a külügyi államtitkárral. Kapodisztriasz úgy vélte, hogy a görög függetlenség kivívására egy orosz–török háború a legalkalmasabb eszköz, de mivel úgy

görög felkeléssel kapcsolatban Oroszország eleinte passzivitást mutatott, ragaszkodott az 1815-ben megfogalmazott szent szövetségi elvek betartásához, a legitimizmus védelméhez. Alexandrosz Ipszilantisz számított az orosz támogatásra és a Laibachban tartózkodó I. Sándort segítségnyújtásra kérte. Az orosz uralkodó megtagadta a segítségadást és Laibachból írt diplomáciai leveleiben elítélte a görög felkelést. Nesselrode 1821. április 28 (május 10) -i körlevelében tájékoztatta a külföldön szolgálatot teljesítő orosz diplomatákat, hogy I. Sándor szükségesnek ítéli a Szent Szövetség korábbi egységének megőrzését, de Oroszország a balkáni keresztény népek feletti védnöksége miatt nem lehet közömbös a görög események iránt.¹³⁶⁶ A görög felkelést nemcsak a nagyhatalmak figyelték érdeklődéssel. Mocenigo torinói követ arról számolt be, hogy a görögországi eseményeket rendkívüli érdeklődés övezi Itáliában és az oly gyakran ellentétes véleményen lévő itáliaiak egyetértének abban, hogy egyöntetűleg a görögök sikerét várják. A monarchikus rend iránti hűségükről ismert itáliai személyek is úgy vélték, hogy a görögök erőfeszítései teljesen más eredményre fognak jutni, mint az Európában nemrég lezajlott eseményeké. Mocenigo megjegyezte, hogy az osztrák kormány a görög felkelést gyanúval figyeli és egy kalap alá veszi az itáliai eseményekkel, és beszámolt arról, hogy az osztrák hatalmak megtiltották, hogy Itáliában hírek jelenjenek meg a görögök győzelmeiről.¹³⁶⁷ Stourdza szintén azt emelte ki Kapodisztriasznak küldött 1821. április 1 (13) -jei levelében, hogy „*A görögök nem karbonárik, ők saját vallásukért és a kegyetlen zsarnoktól való megszabadulásért harcolnak.*”¹³⁶⁸ Karl Binder torinói osztrák követ Mocenigoval folytatott beszélgetésében kinyilvánította, hogy az osztrák kabinet a görög forradalmat az Európa többi részét sújtó zendülés megnyilvánulásának tekinti, és a forradalmárok célját a cári és az osztrák udvar egységének szétszakításában jelölte meg. Mocenigo nem értett egyet Binderrel, történelmi és vallási alapon kívánta megértésére adni, hogy a görög felkelést nem lehet egyenlővé tenni a spanyol és itáliai eseményekkel. Mocenigo érvekkel kívánta bebizonyítani

látta, hogy ennek még nem jött el az ideje, azt tanácsolta, hogy oktatási–nevelési és kulturális alapon folytassák a szervezkedést. A társasághoz több befolyásos tag is csatlakozott és felismerték, hogy szükségük van az orosz jóváhagyás valódi jelére és olyan vezetőre, aki közvetlen kapcsolatban áll az orosz kabinettel. Így 1820-ban újra kapcsolatba léptek Kapodisztriasszal, aki nem kívánt tisztséget vállalni és maga helyett Alexandrosz Ipszilantiszt, a cár szárnysegédjét javasolta. Feltehetően Kapodisztriasz nem tájékoztatta a mozgalom előkészületeiről Sándort, Ipszilantisz pedig a szervezet élére kerülve célzásokat tett az orosz cár támogatására. (JELAVICH 1996. 187–189.)

Jelen dolgozat nem követi nyomon a közel egy évtizedes görög szabadságharc és Oroszország kapcsolatát, az orosz és a többi nagyhatalom görög kérdéssel kapcsolatos álláspontjának változásait, mindössze csak a cári kabinet Nápoly-Szicíliai Királysághoz kapcsolódó magatartásának összefüggéseiben érinti az ügyet.

A görög szabadságharcról ld. részletesen: JELAVICH 1996. 177–208.; az orosz diplomácia görög kérdésben folytatott tevékenységének egészen a felkelést lezáró 1829. évi drinápolyi békéig nagy figyelmet szentelt: ОРЛИК 1998. 77–117.

¹³⁶⁶ ОРЛИК 1998. 84.; BODNÁR 2008.c. 122.

¹³⁶⁷ ВПР II/4 (XII). Док. 68. Посланник в Турине Г. Д. Мочениго управляющему министерством иностранных дел К. В. Нессельроде. Милан, 21 июня (3 июля) 1821 г. 181–183. 182.; ВПР II/4 (XII). Прим. 140. 663.

¹³⁶⁸ Idézet helye ВПР II/4 (XII). Прим. 45. 634.

az osztrák követnek, hogy „*bármilyen is legyenek a kapcsolatok, melyek a körülmények következtében létesülhettek a görög felkelők és Itália, Spanyolország lázadói között, a görögök ügye teljesen más és egész más indítéka van.*”¹³⁶⁹ Metternich tájékoztatta Lebzeltern pétervári osztrák nagykövetet, hogy az osztrák rendőrség által megszerzett dokumentumokból látható, hogy a Nápolyi Királyságban lévő társaságok levelezésben álltak a görög felkelőkkel, véleménye szerint az egész társadalom teljes elpusztításával fenyegető összeesküvés létezik Európában.¹³⁷⁰ Nesselrode Oubril nápolyi orosz követen keresztül igyekezett megnyugtatni a nápolyi uralkodót és minisztereit, valamint a szövetséges államok királyságban lévő követeit, hogy „*a Törökország európai részén történt zavargások*” nem gyengítik meg az uralkodók közötti szövetség egységét.¹³⁷¹

Az Európában történt forradalmi események miatt a cári kabinet 1821 tavaszán tájékoztatta külföldi udvaroknál szolgálatot teljesítő diplomatáit, hogy szükségesnek ítéli még szigorúbban megvizsgálni az Orosz Birodalomba utazó személyeket. Nesselrode utasítására a követeknek információkat kellett gyűjteniük a kérelmezők Oroszországba utazásának valódi céljáról, a személyek társadalmi helyzetéről, utolsó tartózkodási helyükről, erkölcsi jellemzőikről, valamint arról, hogy részt vettek-e politikai eseményekben. Az orosz külügyminiszter hangsúlyozta, hogy a cári kormány nem egyezhet bele olyan személyek Orosz Birodalom területére történő utazásába, akiknek nézetei vagy tettei gyanúsak minősülnek, s minden olyan diplomata, aki a gyanús személyek oroszországi utazását lehetővé teszi, komoly felelősségrevonásban részesül.¹³⁷² Szintén a forradalmi megmozdulások megakadályozása céljából 1822-ben a szabadkőműves páholyok, minden titkos szervezet és társaság is betiltásra került az Orosz Birodalomban, 1823-tól pedig tilos volt állampolgárainak külföldi egyetemekre járniuk.¹³⁷³

1821. április 30 (május 12) -án az orosz, az osztrák és a porosz külügyminiszterek körlevélben tájékoztatták a külföldön szolgáló diplomatáikat arról, hogy a Nápoly-Szicíliai és a Szárd-Piemonti Királyságban is megtörtént a „*törvényes hatalom*” helyreállítása, a legitimizmus elvéből fakadóan pedig a szövetséges uralkodók a későbbiekben sem fogják

¹³⁶⁹ „*какими бы ни были связи, которые в силу обстоятельств могли установиться между восставшими греками и мятежниками Италии и Испании, дело греков совершенно иное и имеет совсем другую подоплеку.*” In ВПР II/4 (XII). Док. 103. Посланник в Турине Г. Д. Мочениго управляющему министерством иностранных дел К. В. Нессельроде. Милан, 3 (15) сентября 1821 г. 283–286. 285.

¹³⁷⁰ ВПР II/4 (XII). Прим. 136. 662.

¹³⁷¹ ВПР II/4 (XII). Док. 86. 232.

¹³⁷² ВПР II/4 (XII). Док. 50. Циркулярная депеша статс-секретаря К. В. Нессельроде дипломатическим представителям за границей. Лайбах, 28 апреля (10 мая) 1821 г. 134.

¹³⁷³ FONT–KRAUSZ–NIEDERHAUSER–SZVÁK 1997. 333, 335.

elismereni a lázadás és erőszak által előidézett változásokat.¹³⁷⁴ Ugyanezen a napon Oroszország, Ausztria és Poroszország deklarációban nyilatkozott arról, hogy az osztrák okkupációs csapatok ideiglenesen ott maradnak mindkét királyságban a törvényes hatalom megvédése céljából.¹³⁷⁵ Aznap az orosz, porosz és osztrák meghatalmazottak abban is megállapodtak, hogy a laibachi kongresszus munkáját befejezettnek tekintik és a következő kongresszusra 1822-ben kerül sor, s habár az itáliai helyzet nem követeli meg orosz csapatok jelenlétét az Appennini-félszigeten, I. Sándor az uralkodók következő találkozásáig 123.000 fő katonát tart fenn az Ausztriával határos orosz területeken.¹³⁷⁶ A szárd-piemonti területek osztrákok általi okkupációjának feltételeit rögzítő konvenciót 1821. július 12 (24) -én írta alá Novarában a Szárd Királyság, Oroszország, Ausztria és Poroszország.¹³⁷⁷ A Nápolyi Királyság okkupációjáról Nápolyban kötötték meg a hasonló konvenciót október 6 (18) -án.¹³⁷⁸

A laibachi kongresszus után megkezdte munkáját a nápolyi követi konferencia és egészen a veronai kongresszus megnyitásáig felügyelte a királyság stabilizálásának feladatait. 1815 óta ez már a második konferencia volt a dél-itáliai államban, amely Ferdinánd király restaurációjának folyamatait követte nyomon. Pozzo di Borgo 1821 nyaráig maradt Nápolyban, ezt követően Párizsban töltött be nagyköveti posztot és onnan küldött jelentéseiben is nagy figyelmet szentelt a francia kormány Nápolyal kapcsolatos politikájának.¹³⁷⁹ 1821–1822 között az orosz külügyminisztériumban nagy hangsúlyt kapott a Kettős Királyság belső állapota. 1821. szeptember 14 (26) -én Oroszország, Ausztria, Poroszország és Franciaország nápolyi követei a nápolyi kormány belpolitikai kurzusának meglágyítása érdekében léptek fel, követelték Canosa rendőrminiszter eltávolítását és új, mérsékeltebb kormány megalakítását, valamint az Államtanács újjászervezését. I. Sándor sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy a nápolyi követi konferencia nem tudja gyorsabbá és szabályosabbá tenni a Kettős Királyság restaurációját, de

¹³⁷⁴ ВПР II/4 (XII). Анн. на стр. 144. Циркулярная депеша статс-секретаря К. В. Нессельроде, министра иностранных дел Австрии Меттерниха, уполномоченного Пруссии Круземарка посланникам России, Австрии и Пруссии при иностранных дворах. Лайбах, 30 апреля (12 мая) 1821 г. 144.

¹³⁷⁵ ВПР II/4 (XII). Анн. на стр. 144. Декларация уполномоченных России, Австрии и Пруссии. Лайбах, 30 апреля (12 мая) 1821 г. 144.

¹³⁷⁶ ВПР II/4 (XII). Анн. на стр. 144. Журнал неофициального заседания уполномоченных России, Австрии и Пруссии. Лайбах, 30 апреля (12 мая) 1821 г. 144.

¹³⁷⁷ ВПР II/4 (XII). Анн. на стр. 215. Конвенция об оккупации части сардинских владений австрийскими войсками, заключенная Россией, Австрией, Пруссией с Сардинским королевством. Новара, 12 (24) июля 1821 г. 215.

¹³⁷⁸ ВПР II/4 (XII). Анн. на стр. 319. Конвенция об оккупации Королевства Обеих Сицилий австрийской армией, заключенная между Россией, Австрией, Пруссией и Королевством Обеих Сицилий. Неаполь, 6 (18) октября 1821 г. 319.

¹³⁷⁹ 1823. június 4 (16) -én I. Sándor Pozzo di Borgot rendkívüli követséggel Spanyolországba küldte, hogy a forradalom elfojtása utáni időszakban hasonló feladatokat lásson el, mint Nápolyban. Ld.: Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия вторая 1815–1830 гг. Том пятый (тринадцатый). Январь 1823 г. – декабрь 1824 г. Издательство Наука, Москва, 1982. Док. 54. Рескрипт Александр I генералу-лейтенанту К. О. Поццо-ди-Борго. Царское Село, 4 (16) 1823 г. 130–136.

kijelentette, hogy Ausztria a legérdekeltebb az itáliai államok nyugalmanak megőrzésében, ezért egyedül I. Ferenc osztrák császár tud nyomást gyakorolni I. Ferdinándra, akár az osztrák hadsereg kivonásának eszközével is.¹³⁸⁰ 1822 júniusában I. Ferdinánd a bécsi kabinet fellépése miatt a kormány átalakítása mellett döntött, ekkor került sor Canosa menesztésére, aki ezentúl tárcanélküli miniszter lett. Ruffo, az egykori bécsi követ kapott miniszterelnöki kinevezést és külügyminiszteri tárcát. I. Sándor elégedetten vette tudomásul a nápolyi kormányban történt változtatásokat.¹³⁸¹

Az 1821-es restauráció után Serra Capriola kegyvesztett lett a Nápolyi Királyságban. A király és az új minisztérium megszakította vele a levelezést, de nem hívták vissza Itáliába, mert továbbra is rendkívüli tiszteletnek örvendett a szentpétervári diplomáciai testület tagjai körében. Kortársai visszafogottan konzervatív, mérsékelt legitimista, nagyon realista személynek tartották.¹³⁸² Az osztrákbarát nápolyiak azzal vádolták meg, hogy a nápolyi forradalom idején kizárólag Oroszország érdekében tevékenykedett, azonban a források nem támasztják alá ezt a feltételezést, amely egyébként is arra irányult, hogy a követet hazaárulással lehessen megvádolni.¹³⁸³ A nápolyi minisztérium ugyan megszakította a levelezését a pétervári követtel, de ő tovább írta jelentéseit Nápolyba. Serra Capriola 1821. június 20-i dátummal ellátott levelében így fogalmazta meg saját tevékenységét Ferdinánd királynak: *„Kérdemteltem, és ebben biztos vagyok, hogy engem az Ön hűséges nagykövetének tartsanak, mivel mindig egyenes és tárgyilagos voltam, soha nem vezettem személyes indokok vagy olyan államhoz fűződő elfogult viszony, amely az Ön trónjának érdekei kárára igyekezett cselekedni.”*¹³⁸⁴ Szentpéterváron a diplomáciai testület megbecsült tagja maradt, és a Canosa nápolyi rendőrminiszter által életbe léptetett kemény megtorló politika tovább növelte a Serra Capriola iránti tiszteletet a cári fővárosban. Hasonló helyzet alakult ki, mint 1808–1809-ben, amikor Napóleon császár többször követelte Oroszországtól a követ eltávolítását, amit Szentpétervár többször meg is ígért, de nem tett semmilyen erre vonatkozó konkrét lépést. Serra Capriola 1822 novemberében bekövetkezett haláláig a Nápolyi-Szicíliai Kettős Királyság hivatalos követe maradt az Orosz Birodalomban. 1824-ben érkezett meg Pétervárra a következő nápolyi követ, Giuseppe Costantino Ludolf,¹³⁸⁵ aki 1832-ig látta el feladatait az orosz udvarban.

¹³⁸⁰ ВПР II/5 (XIII). Прим. 110. 708.

¹³⁸¹ Уо.

¹³⁸² ЗОHOBA 1998. 28–29.

¹³⁸³ БЕРТИ 1959. 403–404.

Nesselrode 1820 decemberében azzal vádolta meg Serra Capriolát, hogy nem a nápolyi udvar, hanem a forradalmárok követe. Ld.: БЕРТИ 1959. 404.

¹³⁸⁴ Idézi БЕРТИ 1959. 404.

¹³⁸⁵ Giuseppe Costantino Ludolf (1787–1875) Konstantinápolyban született, apja és nagyapja is itt látta el a Nápolyi Királyság diplomáciai képviselőjét. Konstantinápolyban, Bécsben és Szentpéterváron tanult. 1805-ben kezdte meg diplomáciai pályafutását, attasé lett a pétervári követségen. Hamarosan megszakította diplomáciai tevékenységét és belépett az orosz hadseregbe, részt vett a friedlandi csatában (1807). A tilsiti békekötés után a

A szövetségesek határozata értelmében a következő kongresszusuknak 1822 őszén kellett összeülnie Firenzében. A bécsi kabinet tájékoztatta I. Sándort I. Ferenc javaslatáról, hogy a találkozó helyszíne mégse a kijelölt város, hanem Verona legyen. Az osztrák udvar rendőrségi értesüléseire hivatkozva közölte, hogy Firenzében túl sok forradalmi elveket valló személy kezdett gyülekezni és a városban nincs olyan kiépült rendőrségi hálózat, amely olyan nyugalmat biztosítana, mint amilyen Laibachban volt.¹³⁸⁶ Metternich szerint amennyiben Castlereagh nem kíván a nápolyi és piemonti kérdések megvitatásában résztvenni, a kongresszus munkáját két szakaszra lehetne osztani. Az elsőben a briteket is érintő ügyek kerülnének napirendre, majd az angol képviselő elutazása után a nápolyi és a szárd király jelenlétében az itáliai helyzetnek szentelnék figyelmüket.¹³⁸⁷ A szövetséges államok nem kifogásolták a kongresszus helyszínének megváltoztatását és 1822. október 20-án Veronában megnyílt a négyes szövetség utolsó kongresszusa. Az orosz, porosz és francia udvarok beleegyeztek a részvételbe, Ausztria és Oroszország ragaszkodtak a brit meghatalmazott részvételéhez, mert így kívánták demonstrálni a szövetségesek egységét. Sándor javasolta, hogy a kongresszus előtt találkozzanak Castleragh-vel Bécsben, de a találkozóra az államtitkár 1822. augusztus 12-én történt öngyilkossága miatt nem kerül sor. A kongresszuson Wellington herceg képviselte Nagy-Britanniát, az elhunyt külügyminiszter posztját pedig George Canning kapta meg.

A veronai kongresszus 1822. október 20-tól 1822. december 14-ig ülésezett, fő kérdései a spanyolországi francia intervenció, a latin-amerikai spanyol gyarmatok függetlensége,¹³⁸⁸ a rabszolgakereskedelem megszüntetése és a keleti ügyek voltak. Nagy hangsúlyt kapott az itáliai államok helyzete, a nápolyi és piemonti okkupáció és a királyságok belső állapotának ügye, illetve az itáliai forradalmárok más országokban folytatott tevékenysége.

Török Birodalomba ment, ezt követően Szicíliára, Spanyolországba, a Baleár-szigetekre, Máltára, Nagy-Britanniába és Görögországba utazott. 1816-ban tért vissza a diplomáciához, ekkor apja helyére került Isztambulba. Legitimista meggyőződése miatt nem ismerte el az 1820-ban Nápolyban történt alkotmányos változásokat és lemondott hivataláról. Mire visszatért Nápolyba, a forradalmat elfojtották, I. Ferdinánd pedig diplomáciai feladatokkal Alvaro Ruffo Bécsben lévő nápolyi nagykövet mellé küldte. 1824-ben kapott kinevezést Szentpétervárra és 1832-ig töltötte be ezt a hivatalt. Ezt követően 1848-ig Rómában szolgált, majd Párizsban és Londonban látta el II. Ferdinánd (1830–1859) diplomáciai képviselőt. 1859-ben újra Szentpétervárra utazott, ahol bejelentette II. Ferenc (1859–1861) trónra lépését.

[http://www.treccani.it/enciclopedia/giuseppe-costantino-ludolf_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/giuseppe-costantino-ludolf_(Dizionario-Biografico)/) [letöltés ideje: 2018. 01. 08.]

¹³⁸⁶ ВПР II/4 (XII). Док. 182. Д. П. Татищев Александру I. Вена, 9 (21) июня 1822 г. 526–529. 528.

Metternich szerint „*a Firenzében összegyűlt naplopók sokasága a világ minden végéről érkezett és mindenekelőtt angolok, és ez megnehezítené a kongresszus munkáját.*”, és Castlereagh feltehetően ezért sem fogja ellenezni a kongresszus helyének megváltoztatását.

(„*во Флоренции скопилось множество праздношатающихся со всех концов света и прежде всего англичан, и это не может не затруднить работу конгресса.*” In uo.)

¹³⁸⁷ ВПР II/4 (XII). Док. 182. 528.

¹³⁸⁸ Latin-Amerika függetlenné válásának nemzetközi aspektusairól ld.: SEMSEY 2014.; ПОТЕМКИН 1959. 533–534.

Az 1822. december 2-i ülésen a novarai konvenciót (1821. július 24.) aláíró orosz, osztrák, porosz és szárd képviselők áttekintették a Szárd-Piemonti Királyság okkupációjának ügyét. Vittorio Amadeo Sallier de La Tour szárd államtitkár¹³⁸⁹ felolvasta Károly Félix király nyilatkozatát arról, hogy a királyságban helyreállt a nyugalom, ezért az okkupáció befejezését kérte. A király tájékoztatta a szövetségeseket a királyságban végrehajtott rendszabályokról (pl. a hadsereg újjászervezése, rendőrség és más államszervek felállítása), melyeket elegendőnek ítélt ahhoz, hogy felelősséget vállaljon a nyugalom fenntartásáért külföldi hadsereg jelenléte nélkül. Emellett hivatkozott Piemont nehéz anyagi helyzetére is. A szövetséges államok a kérdés megvitatása után beleegyeztek az osztrák csapatok 1823. szeptember 30-ig, több szakaszban történő kivonásába. December 5-én a brit és a francia meghatalmazott is jóváhagyta az osztrák csapatok kivonását Piemontból.¹³⁹⁰

Ausztria, az Orosz Birodalom, a Porosz Királyság és a Nápoly-Szicíliai Kettős Királyság képviselői – az 1821. október 18-i nápolyi konvenció aláírói – december 8-án vitatták meg a dél-itáliai állam okkupációjának kérdését. Ruffo nápolyi meghatalmazott felolvasta I. Ferdinánd kérését az osztrák csapatok számának csökkentéséről. Az osztrák, porosz és orosz udvarok elfogadták a javaslatot és még aznap a francia és a brit oldal is egyetértését fejezte ki. Jóváhagyták a Szicílián és a királyság szárazföldi részén lévő királyi tanácsadó szervek működésének megváltoztatását célzó királyi törvénytervezetet is.¹³⁹¹ Másnap I. Ferdinánd az osztrák okkupáció időtartamának meghosszabbítását kérte az osztrák, porosz és orosz meghatalmazottaktól, akik kinyilvánították hajlandóságukat a kérés áttekintésére.¹³⁹² Ferdinánd a szövetségesek közreműködését kérte, hogy királyságába svájci csapatokat szerződtethessen, mert ily módon akart új hadsereget megteremteni a forradalmi tevékenysége miatt feloszlott

¹³⁸⁹ Vittorio Amadeo Sallier de La Tour (1774–1858) gróf, altábornagy, majd marsall a Szárd-Piemonti Királyságban. Novara főkörmányzója, az 1821. évi piemonti forradalom idején a királypárti csapatok főparancsnoka volt. 1822–1835 között államtitkár.

¹³⁹⁰ ВПР II/4 (XII). Док. 211. Протокол конфиденциального совещания уполномоченных России, Австрии и Пруссии с уполномоченного Сардинского королевства. Верона, 2 декабря 1822 г. 600–603.; ВПР II/4 (XII). Прим. 289. 721–722.; ВПР II/4 (XII). Прим. 286. 718–719.

Károly Félix a szövetséges hatalmak közreműködésével kívánta elérni Svájctól az odamenekült piemonti emigránsok kiadatását. Az osztrák, orosz, porosz és francia kormány beleegyeztek a segítségnyújtásba, és döntés született arról, hogy a közreműködésüket kérő összes államnak segítenek a politikai emigránsok kiadatásánál. 1823-ban a svájci kormány túlzottnak ítélte a Szárd Királyság kérését, azonban végül Svájcban több piemonti emigráns pénzbírságban részesült vagy börtönbe került. (ВПР II/4 (XII). Прим. 289. 722.) A kérdés megvitatása tovább folytatódott 1823-ban a párizsi követi konferencián, ahol a szövetséges államok javaslatokat dolgoztak ki Svájc számára a szomszédos országok nyugalmának megőrzése céljából. (Ld.: ВПР II/5 (XIII). Док. 76. Нота поверенного в делах в Берне П. А. Крюденера федеральной директории Швейцарии. 9 (21) августа 1823 г. 185–186.; ВПР II/5 (XIII). Прим. 64. 690–691.)

¹³⁹¹ ВПР II/4 (XII). Прим. 287. 719.; ВПР II/4 (XII). Прим. 289. 722.

¹³⁹² ВПР II/4 (XII). Анн. на стр. 605. Протокол конфиденциального совещания уполномоченных России, Австрии, Великобритании, Пруссии и Королевства Обеих Сицилий. Верона, 9 декабря 1822 г. 605.

nápolyi csapatok pótlására, illetve biztosítani a megfelelő fegyveres erők jelenlétét az osztrák okkupációs sereg kivonása utáni időszakra.¹³⁹³

A Laibachban elfogadott döntésnek megfelelően az itáliai államok (Parma, Toscana, Pápai Állam, Modena, Lucca, Carrara, Massa) részt vettek a veronai kongresszuson.¹³⁹⁴ A francia, angol, osztrák, orosz és porosz képviselők tájékoztatták az itáliai államok meghatalmazottjait a Kettős Királyság és Piemont okkupációjáról szóló kérdés határozatairól. Oroszország, Ausztria és Poroszország közös deklarációjában kifejezésre juttatta, hogy a két királyságnak nyújtott katonai segítség kevés Itália nyugalmanak biztosításához, ezért szükséges, hogy az Appennini-félsziget államai maguk is keressék a további forradalmak megelőzésére szolgáló eszközöket. A félsziget uralkodói 1822. december 13-án kinyilvánították köszönetüket a szövetséges államoknak az itáliai rend helyreállításáért. Deklarációjukban kifejtették mindazokat a rendszabályokat, melyeket a monarchikus rendszer megerősítése érdekében vezettek be államaikba.¹³⁹⁵

A veronai kongresszuson hosszas tárgyalások után Ausztria, Poroszország, Franciaország és Oroszország a spanyol forradalmi kormány megdöntésére irányuló titkos jegyzőkönyvet írt alá 1822. november 7 (19) -én, majd a szövetségesek követői elhagyták Madridot. Wellington megtagadta a protokoll aláírását, de bizalmasan kinyilvánította, hogy egyetért a beavatkozással, és saját spanyolországi katonai tapasztalatai megosztásával segítette a francia hadműveleteket.¹³⁹⁶ 1823. április 7-én „*Szent Lajos százezer fia*”¹³⁹⁷ azaz a francia hadsereg, átkelt a Pireneusokon és őszre elfojtotta a spanyol forradalmat.¹³⁹⁸ Az egykori spanyol latin-amerikai államok függetlenségének kérdéséről nem született döntés a kongresszuson.¹³⁹⁹ 1822. november 16 (28) -án Ausztria, Oroszország, Poroszország, Franciaország és Nagy-Britannia megerősítették a bécsi kongresszus rabszolgakereskedelem megszüntetését tartalmazó

¹³⁹³ ВПР II/4 (XII). Анн. на стр. 604. Протокол заседания уполномоченных России, Австрии, Великобритании, Пруссии и Королевства Обеих Сицилий. Верона, 8 декабря 1822 г. 604.

¹³⁹⁴ A kongresszusra meghívták A. Ja. Italinszkij római orosz követet is, de nem kapott lehetőséget a tényleges itáliai állapotok bemutatására. Az osztrák diplomaták által egyáltalán nem szívelte titkárát, Hahnt – Italinszkij többszöri kérése ellenére – 1822 tavaszán Nesselrode visszahívta Szentpétervárra. (ДОДОЛЕВ 1976. 163.)

¹³⁹⁵ ВПР II/4 (XII). Анн. на стр. 607. Декларация российского, австрийского и прусского дворов. Верона, 11 декабря 1822 г. 607.; ВПР II/4 (XII). Прим. 289. 722.

¹³⁹⁶ ВПР II/4 (XII). Прим. 289. 720.

Wellington szigorúan bizalmasan közölte Lievennel a francia hadsereg számára a hadműveletek tervét, melyet a franciák fel is használtak a spanyol intervenció idején. Ld.: Мартенс, Ф.: Собрание трактатов и конвенций, заключенных Россией с иностранными державами. Т. XI. Спб., 1895. 305–306.

¹³⁹⁷ A XVIII. Lajos francia király uralkodása idején a spanyolországi forradalmi kormány megdöntése céljából küldött százezer fős francia hadsereget a spanyolok „*Szent Lajos százezer fia*” (*Cien mil hijos de San Luis*) néven emlegették. (VILAR 1984. 64, 159.)

¹³⁹⁸ Ld.: ВПР II/4 (XII). Прим. 289. 719–720.

¹³⁹⁹ Nagy-Britannia kinyilvánította, hogy a maga részéről ő már elismerte ezeket az államokat, Franciaország pedig ellenezte a kérdés megvitatását. I. Sándor azt szorgalmazta, hogy Spanyolország a kölcsönösség alapján állítsa helyre kapcsolatát gyarmataival. VII. Ferdinánd javasolta, hogy 1824-ben újabb kongresszust hívjanak össze a latin-amerikai gyarmatok ügyével kapcsolatban, és a cár támogatta, hogy a kérdést a nagykövetek párizsi konferenciáján vitassák meg, de újabb kongresszusra nem került sor 1824-ben.

deklarációját. A veronai kongresszus elzárkózott az ideiglenes görög kormány küldötteinek meghallgatásától, így a görög felkelés kérdésében nem történt előrelépés a nagyhatalmak oldaláról.

A veronai kongresszuson érintették a Rajnán való szabad hajózás kérdését, de arról keringtek a hírek, hogy a fekete-tengeri hajózásról megállapodás született a szövetségesek és az Oszmán Birodalom között. La Tour szárd államférfi kérte az orosz kabinettől az ezzel kapcsolatos jegyzőkönyv elküldését a Szárd Királyság számára, de Oroszország tájékoztatta őt, hogy ilyen dokumentum nem került aláírásra, mindössze csak az orosz–török kapcsolatok helyreállításának feltételei között érintették a kérdést.¹⁴⁰⁰

I. Sándor nem fogadta Veronában a Szicílián élő görögök képviselőit sem, akik a helyi hatalmak visszaélései ellen a cártól, mint a pravoszláv népek védnökétől szerettek volna támogatást kapni. A nápolyi királyok és a római pápák a XV–XVI. században privilégiumokat biztosítottak a szigeten élő görögöknek és albánoknak, akik ennek alapján Szicílián meg akarták alapítani a görögkeleti egyház különálló egyházmegyéjét Piana dei Greci központtal. 1819-ben Monreale város katolikus püspöke igyekezett megakadályozni, hogy a szicíliai görögök a helyi önkormányzati szervekbe kizárólag pravoszláv vallású személyeket válasszanak, illetve vitatta templomépítési jogukat Piana dei Greciben. A görögök panasszal fordultak a nápolyi kormányhoz, de az ügy elhúzódása miatt I. Sándor támogatásában reménykedtek. A cár nem fogadta a küldötteiket Veronában, mert nem kívánt közvetítőként fellépni Ferdinánd és állampolgárai között, de 1822 novemberében előírta Oubrilnak,¹⁴⁰¹ hogy tájékoztassa a nápolyi kormányt a szicíliai görögök kéréséről. Az ügyben 1823 folyamán sem történt előrelépés, ezért a szicíliai görögök ismét az orosz udvar támogatását kérték. 1824. január 10 (22) -én utasította Stackelberget, hogy sürgesse meg a nápolyi kormánynál a szicíliai pravoszlávok kérésének jóváhagyását. Sándor hivatalos nyilatkozatot nem kívánt tenni a kérdésben, de a követnek bizalmasan a nápolyi kormány és Ferdinánd király tudomására kellett hoznia, hogy a cár a

¹⁴⁰⁰ ВПР II/5 (XIII). Док. 224. Письмо управляющего министерством иностранных дел К. В. Нессельроде поверенному в делах Сардинского королевства в Петербурге Альфиери ди Состеньо. 15 (27) октября 1824 г. 626–627.; ВПР II/5 (XIII). Прим. 329. 769.

Az orosz kereskedőhajók Fekete-tengerről a Földközi-tengerre hajózását az 1793-ban elfogadott orosz–török kereskedelmi egyezmény szabályozta, melynek XXX. cikkelyét a török kormány megszegte az 1821-es keleti válság idején. A Porta a szorosokon áthaladó orosz kereskedőhajókat átvizsgálta és sok esetben elkobozták a szállított árukészletüket, a török hatóságok pedig a lefoglalt gabonát nyomott áron engedték értékesíteni Konstantinápolyban. A gabonaszállítás főként görög hajókon történt, a török kormány rendelkezései miatt az Oroszországból történő gabonakivitel komoly nehézségbe ütközött. (BODNÁR 2017. 339.)

A veronai kongresszuson Oroszország deklaráció adott ki, melyben kinyilvánította az orosz–oszmán diplomáciai kapcsolatok helyreállításának feltételeit. Franciaország, Poroszország, Ausztria és Nagy-Britannia az orosz kérések támogatásáról nyilatkoztak. (ВПР II/4 (XII). Прим. 289. 722.)

¹⁴⁰¹ A spanyol forradalom elfojtása után I. Sándor P. Ja. Oubrilt rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter minőségben Madridba küldte, hogy hasonló feladatokat lásson el, mint a Kettős Királyságban a nápolyi forradalom elfojtása után. (ВПР II/5 (XIII). Док. 157. Управляющий министерством иностранных дел К. В. Нессельроде посланнику в Мадриде П. Я. Убри. 1 (13) марта 1824 г. 417–421. 420.)

sziget pravoszláv lakosainak évszázados privilégiumainak tiszteletben tartását reméli.¹⁴⁰² Luigi de' Medici Ottajano,¹⁴⁰³ a nápolyi minisztertanács elnöke biztosította Stackelberget Ferdinánd ortodox állampolgárai iránti tiszteletéről, de a nápolyi udvar Szicília kormányzásának újjászervezésére hivatkozva nem tett lépéseket a helyi önkormányzati szervek képviselőinek megválasztása ügyében. A görögkeleti egyházmegye megteremtéséről 1823-ban hosszan és eredménytelenül tárgyalt a nápolyi kormány a római kúriával. Stackelberg észrevétele szerint Monreale város befolyásos klérusa akadályozta a kérdés megoldását és javasolta, hogy a tárgyalások felgyorsítása érdekében vonják be A. Ja. Italinszkij Rómában szolgálatot teljesítő orosz követet.¹⁴⁰⁴ A nápolyi és római tárgyalások 1825-ig elhúzódtak. Stackelberg 1825. október végén értesítette az orosz kabinetet az új nápolyi király, I. Ferenc jóváhagyásáról, hogy a szicíliai görögök maguk közül válasszák meg képviselőiket a helyi önkormányzatokhoz. A római kúria 1825. december 23-i jegyzékével tájékoztatta Italinszkijt, hogy Szicélián megalakulhat a görög szertartású egyházmegye Piana dei Greci központtal.¹⁴⁰⁵

A négyes szövetség utolsó, veronai kongresszusa láthatóvá tette az európai nagyhatalmak közötti ellentmondásokat. Az orosz kabinet az európai államok közötti összhang megőrzésére törekedett, a nyugat-európai forradalmi mozgalmak miatt egyre inkább Ausztriához közeledett, de a két állam között nézeteltéréseket okozott a Balkán-félsziget. Nagy-Britannia a kontinens államaitól eltérő politikát folytatott a latin-amerikai államok elismerését illetően, és szintén konfliktusokat okozott Portugália kérdése a kontinentális hatalmak és Anglia között.¹⁴⁰⁶

A veronai kongresszus befejezése után osztrák javaslatra Párizsban megnyílt Ausztria, Oroszország, Poroszország és Franciaország követeinek konferenciája, ahol a spanyol forradalom ellen irányuló intézkedések meghozatala mellett több, be nem fejezett ügyet is áttekintettek.¹⁴⁰⁷

¹⁴⁰² ВПР II/5 (XIII). Прим. 169. 728.; ВПР II/5 (XIII). Док. 124. Управляющий министерством иностранных дел К. В. Нессельроде посланнику в Неаполе Г. О. Штакельбергу. 10 (22) января 1824 г. 323–324.

¹⁴⁰³ Luigi de' Medici Ottajano (1759–1830) jogász, politikus, a Nápolyi Királyság jelentős államférfija. Fiatalon progresszív körök tagja volt, ami miatt rövid időre börtönbe is került. 1803-ban a Királyi Pénzügyi Tanács elnöke, miután 1806-ban a franciák elfoglalták a Nápolyi Királyságot, Szicéliára ment, majd Londonba költözött. A Bourbon restauráció után pénzügyminiszter (1815–1820), 1816-tól a minisztertanács elnöke. Jelentős szerepe volt Szicília szigetének a Nápolyi-Szicíliai Királyságba illesztésében, a királyság és a Szentszék közötti szerződés (1818) aláírója. Toleránsan viszonyult a liberálisokhoz és a Carboneriához. A forradalom hatására 1820. július 9-én lemondott a kormányról és külföldre emigrált. A nápolyi forradalom elfojtása után I. Ferdinánd ismét pénzügyminiszternek nevezte ki. 1822 júniusában visszatért a minisztertanács elnöki posztjára és 1830-ban bekövetkezett haláláig töltötte be ezt a hivatalt. Mérsékelt politikát, jó gazdaságpolitikát folytatott, aminek következtében javultak a pénzügyek, igyekezett növelni a királyság flottáját.

¹⁴⁰⁴ ВПР II/5 (XIII). Док. 195. Управляющий министерством иностранных дел К. В. Нессельроде посланнику в Риме А. Я. Италинскому. 26 июля (8 августа) 1824 г. 537–538.

¹⁴⁰⁵ ВПР II/5 (XIII). Прим. 169. 728.

¹⁴⁰⁶ Portugáliát Nagy-Britannia régóta saját befolyási övezetének tartotta, ezért megpróbálta a többi nagyhatalmat távol tartani a portugál ügyek megoldásától. Ld.: ОРЛИК 1998. 54.

¹⁴⁰⁷ A veronai kongresszus befejezése után Nagy-Britannia többször felszólította Ausztriát, Oroszországot és Poroszországot, hogy tartsák vissza a francia udvart a spanyol forradalom elleni bármilyen formájú fellépéstől. Az orosz kabinet arra hivatkozva, hogy Franciaország a közös érdekek védelmében lép fel, illetve a spanyol

A spanyol helyzet rendezésével kapcsolatban I. Ferdinánd kidolgozta saját javaslatát, ami arra irányult, hogy VII. Ferdinánd teljes cselekvési szabadságának biztosításáig a nápolyi király legyen a Spanyolországot irányító ideiglenes régenskormány vezetője. I. Ferdinánd 1823. május 26-i levelével hagyományosan jó szövetségeséhez, az Orosz Birodalomhoz fordult támogatásért. I. Sándor június 24 (július 6) -i válaszában elismerte, hogy VII. Ferdinánd és fivérei, minden férfi leszármazott halála esetén I. Ferdinándnak joga van a spanyol trónra, ugyanakkor finom formában a nápolyi király tudomására hozta, hogy javaslatát elfogadhatatlannak tartja.¹⁴⁰⁸ A cári kabinet két nappal későbbi emlékiratában részletesen megvizsgálta a Kettős Királyság uralkodójának spanyol régensségre formált igényét. Az orosz kormány elismerte a király jogait a spanyol Bourbon trónra, de véleménye szerint annak hivatalos elismerése elidegenítené Nagy-Britanniát a kontinentális hatalmaktól, mert az 1761. évi Bourbon családi szerződés (*Pacte de famille*) megújításaként értékelné. Emellett Pétervár további veszélyeket is látott a javaslatban: kiváltaná VII. Ferdinánd elégedetlenségét és a Szent Szövetség szétszakadásához is vezethetne. Az orosz kabinet azt ajánlotta szövetségeseinek, hogy korlátozódjanak a király spanyol trónra támasztott jogának elismerésére, mert ebben az esetben a spanyol forradalmároknak tisztában kell lenniük azzal, hogy nem tudják megsemmisíteni vagy a tróntól eltávolítani a legitim dinasztia.¹⁴⁰⁹

1823. június 1 (13) -jei levelében Pozzo di Borgo tájékoztatta Nesselrode orosz külügyminisztert, hogy az osztrák, orosz és porosz képviselők, valamint a francia külügyminiszter május 26 (június 7) -án Párizsban elismerték az új madridi kormányt, és aláírták a spanyolországi ideiglenes kormánnyal, a régensséggel fenntartott kapcsolatokat meghatározó jegyzőkönyvet.¹⁴¹⁰ A francia kormány hevesen ellenezte a nápolyi igényt, Pétervár attól tartott, hogy Franciaország inkább egyezsége lép a spanyol forradalmárokkal, csak hogy elkerülje I. Ferdinánd jogának elismerését. Poroszország szintén kedvezőtlenül viszonyult a javaslathoz.¹⁴¹¹ A bécsi udvar támogatta Ferdinánd javaslatát, de az orosz kabinet nem kívánt diplomáciai bonyodalmakat a nápolyi király kérése miatt, ezért 1823. június 26 (július 8) -án tájékoztatta D. P. Tatyiscsev bécsi rendkívüli követet I. Sándor állásfoglalásáról.

események francia területen is megmozdulásokat válthat ki, elutasította az angol kérést, és biztosította a brit kormányt, hogy a beavatkozás következtében Spanyolország semmilyen területi veszteséget sem fog elszenvedni. Az orosz udvar kinyilvánította reményét London felé, hogy ugyanolyan semleges álláspontot fog elfoglalni a spanyol ügyekkel kapcsolatban, ahogyan azt tette a nápolyi és a piemonti események idején. (ВПР II/5 (XIII). Док. 28. 76.)

¹⁴⁰⁸ ВПР II/5 (XIII). Прим. 86. 701.

I. Ferdinánd leveléhez hasonló tartalmú bizalmas dokumentumokat küldött Ruffo már 1823. február 19-én az orosz, osztrák, a porosz és a francia kormánynak. Ld.: ВПР II/5 (XIII). Прим. 26. 678.; ВПР II/5 (XIII). Прим. 27. 678.

¹⁴⁰⁹ ВПР II/5 (XIII). Прим. 84. 701.

¹⁴¹⁰ ВПР II/5 (XIII). Прим. 85. 701.

¹⁴¹¹ ВПР II/5 (XIII). Док. 61. Управляющий министерством иностранных дел К. В. Нессельроде Д. П. Татищеву. 26 июня (8 июля) 1823 г. 144–148. 147.

Az orosz uralkodó javasolta Ausztriának, hogy a megfelelő időben erősítsék meg I. Ferdinánd jogait a spanyol trónra, mert így megelőzhetőnek vélte, hogy a kortezek bármilyen erőszakot alkalmazzanak a királyi család ellen, és javasolta a nyomásgyakorlást a nápolyi királyra, hogy ismerje el az ideiglenes madridi kormányt. I. Sándor hangsúlyozta, hogy a nápolyi udvar a legérdekeltebb a spanyol ügy lezárásában, mert „*E forradalom győzelme megrázná a Szicíliai Kettős Királyságot. Az afeletti győzelem meg fogja szilárdítani a nyugalmát.*”¹⁴¹² Megállapítható, hogy az orosz diplomácia tapintattal viszonyult a kérdéshez, nem vonta kétségbe a nápolyi király jogait, de a spanyolországi forradalom mielőbbi elfojtása érdekében javasolta a nápolyi udvarnak az ideiglenes régensség elismerését. Sándor nem akarta véleményét hivatalosan a francia kormány tudtára hozni és el akarta kerülni állásfoglalásának bekerülését a párizsi konferencia hivatalos jegyzőkönyveibe, mert így igyekezett elérni a szövetségesek közötti viták beszüntetését, valamint attól tartott, hogy a spanyolok önérzetének megsértése további veszélyeket okozna. Mivel a nagyhatalmak már elismerték az új madridi kormányt, Pétervár igyekezett rávenni I. Ferdinándot ugyanilyen fellépésre és javasolta, hogy a nápolyi meghatalmazott vegyen részt Madridban a közvetítő tárgyalásokon.¹⁴¹³

Ruffo Nesselrode-hoz írt 1823. június 27-i levelében tisztázta a nápolyi udvar francia kormány által elvetett javaslatának „*valódi tartalmát*” I. Ferdinánd spanyol régensség vezetésére tett javaslatáról. A nápolyi külügyminiszter hangsúlyozta, hogy a király szándéka arra irányult, hogy így adjon törvényességet és „*morális erőt*” az ideiglenes spanyol kormánynak. Ruffo tájékoztatta Pétervárt, hogy I. Ferdinánd visszavonta azt a javaslatát, hogy a madridi kormányban saját képviselővel rendelkezzen, de a király kifejezte ragaszkodását a régensség megerősítésének jogához.¹⁴¹⁴ Válaszában Nesselrode továbbította I. Sándor elégedettségét I. Ferdinánd régensség vezetésére tett indítványának visszavonásáról, de felhívta Ruffo figyelmét arra, hogy mivel az új madridi vezetés már két hónapja létezik, a francia kabinet a párizsi konferencián komoly ellenvetéseket tett a nápolyi király spanyol kormány szentesítésére irányuló szándéka ellen. Az orosz külügyminiszter a további diplomáciai bonyodalmak elkerülése érdekében azt javasolta, hogy I. Ferdinánd szorítkozzon „*Oroszország, Ausztria, Franciaország és Poroszország példája alapján a Madridban létesített régensség elismerésére és saját diplomáciai képviselőinek odaküldésére.*”¹⁴¹⁵ A király „*esetleges*” jogait

¹⁴¹² „*Торжество этой революции потрясло бы Королевство Обеих Сицилий. Победа над нею упрочит его спокойствие.*” In ВПР II/5 (XIII). Док. 61. 147.

¹⁴¹³ ВПР II/5 (XIII). Прим. 112. 709.

¹⁴¹⁴ ВПР II/5 (XIII). Прим. 96. 704.

¹⁴¹⁵ „*по примеру России, Австрии, Франции и Пруссии признанием учрежденного в Мадриде регенства и направив к нему своих дипломатических представителей.*” In ВПР II/5 (XIII). Док. 68. Письмо управляющего министерством иностранных дел К. В. Нессельроде премьер-министру и министру иностранных дел Королевства Обеих Сицилий Руффо. 21 июля (2 августа) 1823 г. 165–166. 166.

a spanyol trónra senki sem vitatja, de jelenleg meg kell elégednie azzal, hogy a szövetségesekkel kötött június 7-i jegyzőkönyv kizárja a régensség spanyol forradalmárokkal történő megállapodásának bármilyen formáját, így a szicíliai uralkodó a nagyhatalmakkal együtt örvendhet a spanyol monarchia végleges restaurációjának.¹⁴¹⁶ A forrásokból látható, hogy I. Sándor nem tagadta régi szövetségese, I. Ferdinánd spanyol trónra formált jogait, de óvatos formában tudatta vele, hogy az orosz kabinet számára fontosabb szempont a forradalom elleni harc és a Szent Szövetség egységének megőrzése.

Szentpétervár számára a Nápoly-Szicíliai Királyságot érintően sokkal fontosabb kérdés volt annak belső állapotának nyomonkövetése. Szintén nagy figyelmet szentelt a királyság belpolitikai folyamatainak a bécsi kabinet. Karl Ludwig Ficquelmont¹⁴¹⁷ nápolyi osztrák követ Metternichnek készített 1823. július 1-jei feljegyzésében részletesen feltárta a Kettős Királyság állapotát, melyet a számtalan „*forradalmi párt*”¹⁴¹⁸ jelenléte miatt labilisnak ítélte és kijelentette, hogy a nápolyi kormány nincs abban a helyzetben, hogy garantálja a helyreállított monarchia megerősödését és a Szent Szövetség államainak állandó gyámsága szükségeltetik. Ficquelmont javasolta, hogy a nápolyi kabinet belpolitikájában egyesítse a forradalmi mozgalom vezetői ellen irányuló represszív intézkedéseket a restaurációt támogató társadalmi bázis növelését célzó reformok életbe léptetésével.¹⁴¹⁹ A helyzetre való tekintettel Metternich az egyeduralkodó megerősítésére irányuló több intézkedés bevezetését javasolta I. Ferdinándnak, többek között a királyság osztrák csapatok általi okkupációjának meghosszabbítását 1824-ig és Ruffo vezetésével bizottság felállítását az adminisztráció átszervezésére. I. Ferenc osztrák császár személyesen is ragaszkodott a Szent Szövetséghez hű Ruffo megtartásához a Kettős Királyság miniszterelnöki és külügyminiszteri posztján.

1823 nyarán I. Ferdinánd és Ruffo Bécsben tartózkodtak, ahol – Tatjiscsev értesülései szerint – a nápolyi miniszter politikai ellenfeleinek intrikái miatt elhidegülés történt a király és Ruffo között. Ferdinánd még bécsi tartózkodása idején menesztette szolgálatából Ruffót. A király döntése komoly nyugtalanságot okozott az osztrák udvarban, I. Ferenc ragaszkodott Ruffo visszatéréséhez, ellenkező esetben az osztrák csapatok királyságból történő kivonásával fenyegetett. Az osztrák kabinet javasolta a nápolyi követi konferencia munkájának felújítását. Ferdinánd nem vonta vissza döntését és arra hivatkozva, hogy ezentúl ő maga kíván intézkedéseket hozni a királyság adminisztrációjának korszerűsítésével kapcsolatban, ellenezte

¹⁴¹⁶ Uo.

¹⁴¹⁷ Karl Ludwig Ficquelmont gróf (1777–1857) francia származású osztrák tábornok, diplomata és költő. 1819-től Firenzében volt követ, ezt követően 1821-től Nápolyban töltötte be ezt a tisztséget. 1829–1839 között Szentpéterváron volt nagykövet.

¹⁴¹⁸ Idézet helye ВПР II/5 (XIII). Прим. 111. 708.

¹⁴¹⁹ ВПР II/5 (XIII). Прим. 111. 708–709.

a követi konferencia folytatását. Metternich azt válaszolta a királynak, hogy a nápolyi konferencia addig nem szüntetheti be tevékenységét, amíg nem teljesíti fő feladatát, a restauráció megerősítését. A kancellár tájékoztatta Tatyiscsevet a nápolyi királlyal folytatott beszélgetéseiről és kinyilvánította, hogy a szövetségeseknek kell megoldaniuk a zilált nápolyi ügyeket.¹⁴²⁰ A dél-itáliai királyságban történekkkel kapcsolatban Nesselrode hosszú diplomáciai levélben fejtette ki Stackelbergnek az orosz udvar álláspontját.¹⁴²¹ Sándor elismerte, hogy Ferdinándnak jogában állt Ruffót felmenteni miniszterelnöki és külügyminiszteri hivatala alól, „*de engedjük meg megjegyezni, hogy a legvitathatatlanabb jogokkal együtt vannak kötelezettségek is*”, és a szicíliai királynak hálát kell tanúsítania mindazért, amit a bécsi kabinet tett „*az elkerülhetetlen összeomlás fenyegető perspektívája*”¹⁴²² idején. A cár szerint „*Ha a kétszer megmentett királyságtól nem lehet lojális és tisztességes politikát várni, akkor a nagylelkűség mindenféle megnyilvánulása hiba lenne és bármilyen segítségkérésére csak elutasítással lehet válaszolni.*”¹⁴²³ Sándor emlékeztetett rá, hogy a forradalom elfojtása után Canosa véres megtorló politikájával a szövetségesek nyomására hagyott fel Ferdinánd és ekkor nevezte ki Ruffót, akinek közeli munkatársaival sikerült elérnie a királyság pénzügyeinek rendezését. A bécsi kabinet nápolyi konferencia felújítását célzó javaslata kapcsán az orosz kormány több nehézséget is látott annak megvalósításában, de utasította Stackelberget, hogy a többi szövetséges állam nápolyi követeinek tanácskozásain vegyen részt a közös diplomáciai fellépés összeegyeztetése céljából.¹⁴²⁴ Amennyiben I. Ferdinánd meneszti a kormányból Luigi de' Medici Ottajano pénzügyminisztert és Donato Antonio Tommasi¹⁴²⁵ igazságügyi minisztert is, felújítja a reakciós politikát, nem teljesíti Veronában vállalt kötelezettségeit az adminisztratív tanácsok megteremtésére, illetve nem tartja be a királyság alaptörvényeit a Laibachban tett ígéretének megfelelően és nem csökkenti a hivatali visszaéléseket, akkor Stackelbergnek a többi szövetséges udvar követeivel együtt „*a legkomolyabb előterjesztéseket*”¹⁴²⁶ kell tenniük a szicíliai királynak. Az orosz álláspont szerint mivel Ferdinánd nem csak saját királyságát veszélyezteti, hanem Európa minden államát, „*a*

¹⁴²⁰ ВПР II/5 (XIII). Прим. 108. 707–708.; ВПР II/5 (XIII). Прим. 109. 708.

¹⁴²¹ ВПР II/5 (XIII). Док. 78. Управляющий министерством иностранных дел К. В. Нессельроде посланнику в Неаполе Г. О. Штапельбергу. 18 (30) августа 1823 г. 187–193.

¹⁴²² „*не позволим себе заметить, что наряду с самыми неоспоримыми правами имеюся также обязательства (...)* устрашающую перспективу неминуемого краха.” In ВПР II/5 (XIII). Док. 78. 191.

¹⁴²³ „*Если от дважды спасенного королевства нельзя ожидать лояльной и честной политики, то всякое проявление великодушия было бы ошибкой и на любую возможную просьбу о помощи следует ответить только отказом.*” In *uo.*

¹⁴²⁴ ВПР II/5 (XIII). Док. 78. 191.; ВПР II/5 (XIII). Прим. 109. 708.

¹⁴²⁵ Donato Antonio Tommasi márki (1761–1831) a Szicíliai Kettős Királyság liberális nézeteket valló államférfija. 1811–1812 között a királyság kereskedelmi minisztere, 1815–1820 között belügyminiszteri hivatalt töltött be, emellett 1815–1820 között, majd 1822-től haláláig igazságügyi miniszter volt.

¹⁴²⁶ „*чтобы посланники союзных дворов собрались и сделали его сицилийскому в-ву самые серьезные представления.*” In ВПР II/5 (XIII). Док. 78. 192.

szövetséges udvaroknak teljes joguk van bármilyen eszközzel megakadályozni a közeledő katasztrófát.”¹⁴²⁷ A szövetséges követeknek követelniük kell I. Ferdinánd kongresszusokon tett ígéreteinek végrehajtását az egész kontinens nyugalmanak megőrzése érdekében. Amennyiben a nápolyi király nem változtat magatartásán, I. Sándor kilátásba helyezte, hogy támogatja I. Ferenc osztrák seregek nápolyi kivonására tett javaslatát, mert ebben az esetben az osztrák fegyveres erők sem fogják tudni megelőzni az újabb forradalmi eseményeket. S ha ismét zavargások történnek, a szövetségesek csak a többi államra történő áttérjedés megakadályozására korlátozzák tevékenységüket.¹⁴²⁸ A dokumentumból jól látható, hogy a cári kabinet elsődlegesnek érezte a Nápolyi Királyság nyugalmanak biztosítását, e célból határozottan nyomást gyakorolt I. Ferdinándra, hogy megőrizze a szövetségesek iránti lojalitását, a laibachi és veronai kongresszusokon magára vállalt kötelezettségeit betartsa és ily módon megakadályozza újabb nápolyi forradalom kirobbanását. Az orosz és osztrák kabinet nyomásának engedve a nápolyi király Luigi de' Medici Ottajanot nevezte ki Ruffo helyére.

A nápolyi kormány összetétele mellett fontos szerepet kapott a királyság nagyhatalmakkal fenntartott kapcsolataiban az osztrák okkupációs hadsereg Dél-Itáliában tartózkodásának időtartama. I. Ferdinánd 1824. március 26-i levelében megkérte I. Ferenc osztrák császárt a Szicíliai Királyság okkupációjának 1826 tavaszáig tartó meghosszabbítására. Ugyanezen a napon I. Sándor orosz cárnak és III. Frigyes Vilmos porosz királynak írt levelében támogatásukat kérte az Ausztria irányába tett indítványához. A király kijelentette, hogy „*még nem tudok meglenni a segédhadtest támogatása nélkül*”,¹⁴²⁹ azzal érvelt, hogy szüksége van még egy kis időre a rend helyreállításához és a hadsereg újjászervezéséhez, illetve Svájjal a svájci zsoldosok néhány ezredének nápolyi szolgálatba fogadásáról folytatott tárgyalásai befejezéséhez.¹⁴³⁰ Bécs értesülései szerint az osztrák csapatok kivonása esetén Itáliában újabb megmozdulások várhatóak, ezért I. Ferenc jóváhagyta a király kérelmét, de szükségesnek találta, hogy ebbe Szentpétervár és Berlin is beleegyezzen. A francia hadsereg spanyolországi hadműveletei miatt az Osztrák Birodalom arra számított, hogy „*a spanyol forradalom utolsó napjainak*”,¹⁴³¹ kihasználásával forradalmi megmozdulásokra kerül sor egész Itáliában, ezért a Nápolyból és Piemontból már kivont osztrák csapatokat Milánó körzetében helyezte el.¹⁴³² A császár biztosította szövetségeseit, hogy amint lehetőség lesz rá, néhány zászlóaljra csökkenteni

¹⁴²⁷ „Таким образом, союзные дворы имеют полное право любыми мерами предотвратить надвигающуюся катастрофу.” In uo.

¹⁴²⁸ Uo.

¹⁴²⁹ Idézet helye ВПР II/5 (XIII). Прим. 258. 753.

¹⁴³⁰ Uo.

¹⁴³¹ ВПР II/5 (XIII). Док. 43. Управляющий министерством иностранных дел К. В. Нессельроде Д. П. Татищеву. 7 (19) мая 1823 г. 100–102. 102.

¹⁴³² ВПР II/5 (XIII). Док. 43. 102.

a királyságban lévő csapatai számát és ezzel megkönnyíti a Nápolyra nehezedő pénzügyi terheket is.¹⁴³³ I. Sándor támogatását fejezte ki Ferdinándnak az okkupáció hosszabbításának ügyében, de végül nem volt szükség a cár császár felé tett hivatalos fellépésére, mert Ferenc anélkül is egyetértett a nápolyi javaslattal. Sándor kifejezte reményét a királynak, hogy *„ez az új segítség már elegendő lesz az Ön által védelmezett ügy befejezéséhez és ahhoz, hogy az Ön királyságaiban olyan kormány legyen megteremtve, amely alkalmas a továbbiakban külföldi támogatás nélkül is meglenni”*.¹⁴³⁴ Tatyiscsev bécsi nagykövethez írt levelében Nesselrode kinyilvánította, hogy az orosz diplomácia abban érdekelt, hogy a Kettős Királyságot mihamarabb elhagyhassák az osztrák csapatok, de csak akkor, ha rendelkezésére áll *„olyan erő, amely alkalmas helyettesíteni az okkupációs hadtestet, (...) azért, hogy a restauráció ügye befejeződjön és megszilárduljon”*.¹⁴³⁵ Sándor fontosnak tartotta, hogy Ferdinánd teljesítse a királyság átalakításának Laibachban vállalt programját, illetve a Veronában kifejezett szándékát tanácsadó szerv felállítására.¹⁴³⁶ Az orosz diplomácia kinyilvánította a bécsi kabinetnek, hogy I. Sándor az itáliai és a spanyol forradalmi kormányok megdöntését és a törvényes uralkodók visszaállítását még kevésnek érzi a teljes biztonsághoz. *„A viharos megrázkódtatásokat általában a zavargások és az általános forrongások hosszú időszaka követi, amely az utolsó viharhoz képest csak fokozatosan és jelentősen később fejeződik be.”*¹⁴³⁷ – fogalmazta meg Nesselrode Tatyiscsevnek, ezért hangsúlyozta, hogy a szövetségnek mindenképpen meg kell erősíteni egységét.

I. Sándor uralkodásának utolsó éveiben fontos szerepet játszottak a dél-oroszországi kereskedelem fejlesztésére irányuló törekvései. M. Ja. Mincski¹⁴³⁸ bukaresti főkonzul utasításba kapta, hogy gyorsítsa meg a nápolyi udvar kereskedelmi hajóinak a fekete-tengeri szorosokon történő szabad áthaladásáról a Portával folytatott bilaterális tárgyalásainak

¹⁴³³ ВПР II/5 (XIII). Прим. 282. 756.

¹⁴³⁴ „что этой новой помощи Вам будет достаточно для завершения дела, которое Вы отстаиваете, и для того, чтобы в Ваших королевствах было создано правительство, способное обходиться в дальнейшем без иностранной поддержки” In ВПР II/5 (XIII). Док. 178. Александр I Фердинанду I. Царское Село, 6 (18) июня 1824 г. 477–478. 478.

¹⁴³⁵ „в качестве силы, способной заменить оккупационную армию, (...) чтобы дело реставрации завершилось и упрочилось” In ВПР II/5 (XIII). Док. 190. Управляющий министерством иностранных дел К. В. Нессельроде Д. П. Татищеву. 16 июня (1 июля) 1824 г. 526–527. 527.

¹⁴³⁶ Uo.

¹⁴³⁷ „За бурными потрясениями обычно следует длительный период волнений и общего брожения, который прекращается лишь постепенно и значительно позже прошедшей бури.” In ВПР II/5 (XIII). Док. 159. Управляющий министерством иностранных дел К. В. Нессельроде Д. П. Татищеву. 5 (17) апреля 1824 г. 424–428. 426.

¹⁴³⁸ M. Ja. Mincski (Minciaky) 1822–1824 között Bukarestben volt orosz főkonzul, majd 1824–1827 között rendkívüli követséggel Konstantinápolyban szolgált, ezt követően ügyvivő posztot töltött be ugyanott.

befejezését, „*melyek eredménye lényegesen hozzájárulhat déli tartományaink kereskedelmének megélénkítéséhez.*”¹⁴³⁹

1825. január 4-én meghalt I. Ferdinánd és fia, Ferenc lépett a trónra. A korábban liberális érületű Ferenc rövid uralkodását (1830-ban halt meg) mégis inkább konzervatív szellem hatotta át és regnálása folytonosságot mutat I. Ferdinándéval, amire az is utal, hogy nem változtatta meg apja kormányának összetételét (így igazságügyi miniszter maradt Tommassi, Luigi de Medici pedig egy személyben miniszterelnök, pénzügy- és külügyminiszter). Ferenc uralkodása idején nem hívott életre jelentős változásokat a királyság életében. Külpolitikáját az osztrák hadsereg országon belüli jelenléte határozta meg, fő külpolitikai törekvése az volt, hogy a királyság egyébként is nehéz anyagi helyzetére még nagyobb terheket jelentő osztrák hadsereg mielőbb kivonásra kerüljön a Kettős Királyságból. 1825 májusában Milánóban erről folytatott tárgyalásokat I. Ferenc osztrák császárral, amit követően Ausztria csökkentette intervenció csapatai számát, 1827 februárjában pedig megtörtént a teljes kivonásuk a királyság területéről, amit Metternich hevesen ellenzett. Ferenc befejezte a már I. Ferdinánd uralkodása alatt megkezdett tárgyalásokat a svájci ezredek felállításáról. Ezt követően külpolitikája alapját az határozta meg, hogy minden európai állammal békés, baráti kapcsolatot igyekezett fenntartani, Az Orosz Birodalommal továbbra is jó viszonyt ápolt. Az I. Ferenc és I. Sándor közötti diplomáciai érintkezésben az orosz uralkodó 1825. november 19 (december 1) -én Taganrogban bekövetkezett haláláig jelentős esemény nem történt.

Az Orosz Birodalom itáliai államokkal fenntartott kapcsolatainak alakulása az I. Sándor orosz cár halála és az egységes Olasz Királyság létrejötte közötti időszakban nem képezi jelen dolgozat kutatási témáját, csak arra kíván utalni, hogy I. Sándor halálával nem szakadtak meg a Nápoly-Szicíliai Királysággal fenntartott kapcsolatok, bár azt a kiemelt és tartós figyelmet, melyet I. Sándor uralkodása alatt élvezett, már nem szerzett az orosz diplomáciában. 1825 után

¹⁴³⁹ „*результаты которых не могут не способствовать существенным образом оживлению торговли наших южных провинций.*” In ВПР II/5 (XIII). Док. 94. Инструкция статс-секретаря К. В. Нессельроде генеральному консулу в Бухаресте М. Я. Минчаки. Лемберг, 8 (20) октября 1823 г. 236–241. 239.

Az orosz kabinet arra biztatta a nápolyi udvart, hogy mielőbb kezdje meg a Portával a nápolyi kereskedőhajók szorosokon történő szabad áthaladásáról szóló tárgyalásokat, amit Ausztria és Nagy-Britannia is támogatott, ld.: ВПР II/5 (XIII). Док. 95. Статс-секретаря К. В. Нессельроде посланнику в Неаполе Г. О. Штакельбергу. Лемберг, 8 (20) октября 1823 г. 241–242.

Jelen kutatás nem tűzi célul az Orosz Birodalom Nápoly-Szicíliai Kettős Királysággal folytatott kereskedelmének bemutatását, jellemzését. Mindössze csak utalni kíván arra, hogy a két állam közötti diplomáciai érintkezés mellett jelentős szerepet töltöttek be a kereskedelmi kapcsolatok, és Oroszország saját dél-orosz kereskedelmének fellendítése céljából igyekezett elérni többek között a nápolyi és szárd hajók szorosokon történő szabad áthajózását. 1823-ban a Porta lehetővé tette azon államok kereskedelmi hajóinak saját zászlófelhasználását, melyek korábban kénytelenek voltak orosz lobogó alatt áthaladni a Boszporuszon és a Dardanellákon. Ld.: ВПР II/5 (XIII). Прим. 127. 717.

A Szárd-Piemonti Királyság 1823. október 25-én kereskedelmi szerződést kötött az Oszmán Birodalommal.

Oroszország már nem lépett fel az itáliai államok külpolitikai érdekeinek védelmezője szerepében. A dekabrista felkelésről szóló hivatalos orosz közleményekben például fontos szerepet kapott, miként lehet az orosz eseményekről szóló híreket a legtapintatosabban megjelentetni a forradalmat nem olyan rég átélt királyság hivatalos újságjaiban.¹⁴⁴⁰ Az orosz fővárosban lezajlott eseményeket Metternich „*az Európa-szerte szervezkedő karbonarizmusnak egyik láncszeme*”-ként igyekezett feltüntetni és a kormányok összefogásának szükségességét hangsúlyozta.¹⁴⁴¹ 1831. július 25 (augusztus 6) -én kelt körlevelében Nesselrode az Itáliában szolgáló orosz követek tudtára hozta, hogy Szentpétervár jóváhagyta az osztrák politikát az Appennini-félszigeten, és szándékában áll támogatni minden olyan beavatkozást az itáliai államok ügyeibe, melyek a nyugalom megőrzésére irányulnak.¹⁴⁴² I. Miklós uralkodása alatt Oroszország és Itália kapcsolata gyökeresen megváltozott. Itália továbbra is fontos maradt az orosz külpolitikában, de az Orosz Birodalom célja az volt, hogy Ausztria az Appennini-félszigeten zsandár szerepet töltsön be. Miklós abban is reménykedett, hogy az itáliai ügyekkel lekötött Habsburg Birodalomnak nem lesz elég ereje ahhoz, hogy nyomást gyakoroljon a keleti kérdésben folytatott cári politikára.¹⁴⁴³ A cár osztrákbarát kurzusa és az 1840-es évek második felében történt forradalmi mozgalmakra adott orosz válasz miatt az itáliaiak lelkesedése csökkent Oroszország irányába és ezen I. Miklós 1845–1846-ban történt itáliai utazása sem sokat változtatott. A Szárd-Piemonti Királyság 1854-ben Nagy-Britannia, Ausztria, Franciaország és az Oszmán Birodalom oldalán bekapcsolódott az Orosz Birodalom ellen a krími háborúba (1853–1856), amire Szentpétervár élesen reagált és emlékeztette Piemont miniszterelnökét, Camillo Bensot, Cavour grófját a korábban nyújtott orosz segítségekre (Szuovorov hadjárata, Savoyai ház helyreállításának és Genova királysághoz csatolásának támogatása).¹⁴⁴⁴ A két állam közötti kapcsolatok 1856-ban álltak helyre, Nápoly a krími háború idején a szigorú semlegesség pozícióját foglalta el. Az orosz–itáliai kapcsolatok alakulása és a pétervári kabinet viszonyulása az egységesülő Itáliához továbbra is szoros kapcsolatban állt Oroszország európai nagyhatalmakkal fenntartott kapcsolataival, illetve a krími háborút lezáró 1856. évi párizsi béke revidiálására irányuló orosz törekvésekkel.¹⁴⁴⁵ A. M. Gorcsakov orosz

¹⁴⁴⁰ A dekabrista felkelésről készített hivatalos cári közleményekről ld.: ВПР II/6 (XIV). Прим. 150. 764–767.; НЕВЕЖЕБ 1975. 95–99.; Bodor Mária: A dekabrista felkelés hivatalos cári közleményei az itáliai államokkal folytatott diplomáciai érintkezésben. // Történeti Tanulmányok XVIII. A Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének kiadványa. Debrecen, 2010. 83–98. 86–97.

¹⁴⁴¹ Andics Erzsébet: Metternich és Magyarország. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975. 56.

¹⁴⁴² БЕРТИ 1959. 443.

¹⁴⁴³ БЕРТИ 1968. 139–140.

¹⁴⁴⁴ ЗОЛОВА 1998. 43.

¹⁴⁴⁵ Gorcsakov kedvezően viszonyult Piemont területi megnövekedéséhez, Közép-Itália egyesüléséhez, mert fontosnak látta, hogy egy erős állam legyen Ausztria és Franciaország szomszédságában, azonban az itáliai átrendeződést a többi állammal fenntartott kapcsolatainak kontextusában kívánta áttekinteni, melynek egyik fő célja a krími háborút lezáró párizsi békeszerződés Oroszországra kedvezőtlen cikkelyeinek revidiálására irányult. СЕРОВА 1994.; Серова, О. В.: Горчаков, Кавур и объединение Италии. Наука, Москва, 1997.

külgügyminiszter energikusan támogatta Piemont egyesítő politikáját, habár a korábban Itáliában szerzett diplomáciai tapasztalatai miatt erősen kételkedett abban, hogy Dél-Itália mennyire képes mindenben annyira közeledni Észak-Itáliához, hogy ott egységes állam jöhessen létre. 1860-tól az itáliaiak is újra érdeklődni kezdtek Oroszország iránt, de ez az érdeklődés, főként a kezdeti időszakban, a kultúra területére (pl. A. I. Herzen, M. A. Bakunyin munkássága) szorítkozott.

VIII. BEFEJEZÉS, ÖSSZEGZÉS

Az Orosz Birodalom 1801–1825 közötti külpolitikájának vizsgálata során a kutatói kérdésekre a Nápolyi-Szicíliai Királyságot érintő források a következő válaszokat adták:

1. Milyen szerepet töltött be a Nápolyi-Szicíliai Királyság az orosz diplomáciában 1801 és 1807 között?

A vizsgált források arról tanúskodnak, hogy a megjelölt időszakban a Nápolyi-Szicíliai Királysággal fenntartott kapcsolatok az Orosz Birodalom földközi-tengeri politikájának egyik kulcspontját alkották. A földközi-tengeri kurzus II. Katalin idején jelent meg az orosz külpolitikában és I. Pál uralkodása alatt az Orosz Birodalom egyik legfontosabb problematikáját jelentette. I. Sándor uralkodása idején a tilsiti szerződések aláírásáig (1807 nyaráig) a Mediterráneum keleti medencéje az orosz külpolitika lényeges és összetett kérdését alkotta, amelyben összekapcsolódtak a francia expanzió megakadályozására, a Jón-szigetek védelmére, Oroszország déli határainak és kereskedelmének biztosítására irányuló törekvések. Így tehát a földközi-tengeri orosz politika komplex problémahalmazt foglalt magában, melynek sikeres megoldásához geopolitikai okokból elengedhetetlen volt a fekete-tengeri szorosok használatát biztosító orosz–oszmán szövetségi szerződés, valamint a balti flotta Gibraltáron keresztül Mediterráneumba érkezését lehetővé tevő baráti angol–orosz viszony. A forrásokból jól rekonstruálható, miként igyekezett az orosz diplomácia megoldani ezt a bonyolult feladatot, miközben egyik fő célja az volt, hogy elérje a francia erők kivonását Dél-Itáliából, mert az a Balkán, a Jón-szigetek, a görög területek és az Oszmán Birodalom elleni támadás lehetőségét hordozta magában. A kutatás feltárta, hogy a francia csapatok Nápolyi Királyság területéről történő kivonása fontos szerepet játszott az I. Sándor uralkodása elején kialakított orosz izolációs politikát felváltó aktív külpolitikai koncepció meghatározásakor, valamint a Napóleon császári címének elismerése érdekében folytatott orosz–francia tárgyalásokon. Az orosz külügyminisztérium dokumentumai visszatükrözik, hogy a francia egységek jelenléte Dél-Itáliában nagyban hozzájárult a harmadik koalíció megalakulásához, melynek keretén belül 1805 őszen orosz–angol csapatok partraszállást hajtottak végre Dél-Itáliában. Jelentős eredményeket nem tudtak elérni, mert az austerlitz csatavesztés (1805. december 2.) után I. Sándor visszarendelte az expedíciós erőket Oroszországba. A forrásokból kirajzolódik, hogy Nápoly és Szicília problematikája ennek ellenére továbbra is fontos kérdés maradt az orosz kabinet számára, az 1806. július 20-án P. Ja. Oubril által aláírt orosz–francia békeszerződést annak földközi-tengeri orosz politikát kedvezőtlenül érintő rendelkezései miatt I. Sándor nem

ratifikálta. A harmadik koalíció kudarca után Dél-Itália két királyságra vált szét: a kontinentális rész francia befolyás alatt álló Nápolyi, Szicília szigete pedig az angol flotta védelme alá került Szicíliai Királyságra. A katonai vereségek miatt az Orosz Birodalom kénytelen volt fegyverszünetet kötni Franciaországgal, a béketárgyalásokon az orosz fél belátta, hogy nem tudja elérni IV. Ferdinánd nápolyi uralmának helyreállítását, de igyekezett szavatolni, hogy az uralkodó az elvesztett területekért megfelelő kárpótlást kapjon. A tilsiti megállapodások a dél-itáliai partraszállás bázisául szolgáló Jón-szigeteket francia kézbe adták, Sándor elismerte Joseph Bonaparte nápolyi királyi címét, de szicíliai királyi címének jóváhagyását a Baleár szigetek, Kréta vagy hasonló terület Bourbon Ferdinándhoz kerülésének feltételéhez kötötte. Ennek következtében a tilsiti szerződések az Orosz Birodalom Nápolyi-Szicíliai Királysággal fenntartott kapcsolatában éles korszakhatárt jelentettek.

1801 és 1807 között az I. Sándor fiatal barátaihoz tartozó A. A. Czartoryski külügyminiszter helyettes (1802–1804) majd külügyminiszter (1804–1806) több tervezetében is érintette Itália helyzetét. 1803-ban független Itália megteremtését javasolta, 1805 őszén a félsziget államainak egyesülését vetette fel. 1807 tavaszán Czartoryski több olyan tervezetet dolgozott ki, amely Nápoly francia befolyás alá kerülését kívánta megakadályozni. E tervek megvalósulását a napóleoni Franciaország győzelmei megakadályozták, de mutatják, hogy az Orosz Birodalom kormányzó köreiből érdeklődés volt a dél-itáliai állam politikai helyzete felé.

Az orosz külügyi források vizsgálata megerősíti, hogy 1801 és 1807 között a Nápolyi-Szicíliai Királyság és Oroszország közötti kapcsolatokat szoros, mindkét fél érdekeinek védelmére alapuló, a nemzetközi kihívásokra választ adó együttműködés jellemezte.

2. Sor került-e az 1799. évihez hasonló orosz hadműveletre Itáliában I. Sándor uralkodása idején?

A földközi-tengeri orosz hadműveletek előfeltételei a Portával kötött, orosz hadiflotta szorosokon való áthaladását biztosító szövetségi szerződés, valamint a Földközi-tengeren erős hadiflottával rendelkező Nagy-Britanniával történő együttműködés voltak.

Az 1801. évi firenzei béke értelmében a francia csapatok engedélyt kaptak a Nápolyi Királyság stratégiai fontosságú kikötőinek megszállására, ezért a nápolyi kabinet 1803–1805 között többször kérte Szentpétervártól az A. V. Szuvorov és F. F. Usakov 1799. évi expedíciójához hasonló újabb itáliai orosz hadműveletek végrehajtását. Az 1805. szeptember 10-én megkötött, 1798. évi orosz–nápolyi szövetségi szerződést megújító konvenció hatályában 1805 novemberében angol és orosz csapatok szálltak partra Nápoly kikötőjében, azonban

jelentős hadműveletekre nem került sor, mert az austerlitzi vereség után I. Sándor az orosz erőket Korfu védelmének biztosítása mellett visszarendelte Oroszországba. 1806–1807 folyamán Mária Karolina nápolyi királynő többször kérte Sándortól újabb erők Nápolyba küldését, de a kedvezőtlen katonai helyzet miatt a cár kitért a kérés teljesítése elől. 1807 tavaszán az orosz kabinet kidolgozta az újabb dél-itáliai partraszállás tervét, de Nagy-Britannia Máltához hasonló földközi-tengeri angol bázissá kívánta tenni a védelme alatt álló Szicíliát, ezért nem támogatta az orosz javaslat megvalósítását. 1807-ben megszakadtak az angol–orosz, majd 1808 év elején a szicíliai–orosz diplomáciai kapcsolatok, ezért Dél-Itáliába angol segítséggel orosz partraszállást nem lehetett végrehajtani. 1806 őszén a Porta lezárta a szorosokat a fekete-tengeri orosz flotta előtt és év végén orosz–török háború kezdődött, ami lehetetlenné tette az orosz hadihajók kijutását a Földközi-tengerre.

Az orosz katonai tervekben Dél-Itália 1812 első felében értékelődött fel újra. Februárban Sándor angol–orosz, Szicíliából Nápolyba irányuló deszantot javasolt, ezzel kapcsolatban 1812 tavaszán A. Sz. Greig orosz tengernagy Szicíliára utazott, hogy tárgyalásokat folytasson William Bentinck angol tábornokkal, a földközi-tengeri angol hajóraj parancsnokával közös hadműveletet előkészítéséről. Nagy-Britannia kitért az orosz javaslat elől, célszerűbbnek tartotta Szicíliáról Spanyolországba átvezényelni egységeit, hogy nagyobb és erősebb diverzióval (pireneusi háború) támogassa Oroszországot, és lemondott a kisebb – dél-itáliai – hadműveletekről. A borogyinói csata (1812. szeptember 7.) után Bentinck indítványozta közös angol–orosz expedíció végrehajtását, de erre nem került sor. Az újabb dél-itáliai orosz partraszállás kivitelezésének lehetőségét csökkentette, hogy az 1812. május 28-án aláírt bukaresti béke az orosz–török háborút lezárta, azonban szövetségesi szerződés nem született és ezáltal a fekete-tengeri orosz hadiflotta nem haladhatott át a szorosokon a Földközi-tengerre. Az orosz hadsereg 1813–1814. évi nyugat-európai hadjárata során már fel sem merült Dél-Itáliába irányuló orosz partraszállás terve.

A nápolyi forradalom kitörése után I. Ferdinánd nápolyi-szicíliai király a Troppauban, majd Laibachban tanácskozó szövetségesek beavatkozását kérte. Az ekkor már korábbi liberális színezetű elveiről lemondott I. Sándor 1821 januárjában 100.000 főnyi orosz hadtest mozgósítását írta elő, hogy szükség esetén segítséget nyújtson a nápolyi, majd piemonti forradalom leverésére küldött osztrák csapatoknak. Ezek az orosz erők nem lépték át az Orosz Birodalom határát, de I. Sándor mozgósításukkal jelezte, hogy nem kívánja az Appennini-félszigeten az osztrák befolyás további növekedését és az erőegyensúly védelmében hajlandó haderőt küldeni Itáliába.

A források vizsgálata alapján megállapítható, hogy I. Sándor uralkodása idején az 1799. évihez hasonló orosz vállalkozásra nem került sor, 1805–1807 között a földközi-tengeri orosz

jelenlét nem érte el a második koalícióban kifejtett méreteket. Az orosz kabinet lehetőség szintjén számításba vette ugyan dél-itáliai partraszállás eshetőségét, azonban a körülmények nem tették lehetővé újabb grandiózus orosz vállalkozás megvalósítását Itáliában.

3. Milyen viszonyban állt az Orosz Birodalom Dél-Itáliával 1808 és 1815 között?

A szicíliai udvar a Nápolyi Királyság francia megszállása után is hű maradt a Nagy-Britanniával kötött szövetségéhez, ezért a tilsiti orosz–francia béke- és szövetségi szerződés aláírása után, 1808-ban szakítás történt a Szicíliai Királyság és az Orosz Birodalom között. A szentpétervári szicíliai követ, Antonio Maresca, Serra Capriola hercege visszavonult a diplomáciai feladatok ellátásától, de magánemberként továbbra is a cári fővárosban maradt és nem hivatalos formában közvetítői feladatokat látott el az orosz udvarban. A vizsgált dokumentumok szerint mindkét állam kényszerű lépésnek, a körülményekre adott válasznak tartotta a szakítást, ezért a szicíliai–orosz kapcsolatokban nem történt elhidegülés, majd 1812 augusztusában helyreállt a két állam közötti diplomáciai összeköttetés. 1814-ben az orosz kabinet kitért Ferdinánd Nápolyi Királyságra támasztott igényeinek elismerése elől, a terület sorsát a szövetségesek konferenciáján kívánta meghatározni, és inkább arra ösztönözte a szicíliai uralkodót, hogy reformokat, átalakításokat hajtson végre Szicélián.

Joseph Bonaparte, majd Joachim Murat Nápolyi Királyságával mérsékelt viszonyt tartott fenn az orosz kabinet. 1812 végén Murat tárgyalásokat kezdeményezett Ausztriával, ezzel kapcsolatban Szentpétervár igyekezett feltérképezni a Nápolyi Királyságra vonatkozó osztrák elképzeléseket. A kérdésben orosz–osztrák egyeztetések történtek, a források arról tanúskodnak, hogy az orosz kabinet Dél-Európát Habsburg befolyási övezetbe sorolta, hogy ezáltal elérje a hezitáló Ausztria belépését a hatodik koalícióba. 1813. augusztus 10-én Ausztria hadat üzent Franciaországnak és Murat ismét tárgyalásokba bocsátkozott az átállásról. 1814. január 11-én nápolyi–osztrák szerződés született, az osztrák kormány javasolta Oroszországnak, hogy csatlakozzon a szövetséghez és kidolgozta a szerződés tervezetét. I. Sándor nem tulajdonított nagy jelentőséget Murat átállásának és Napóleon lemondása (1814. április 6.) után az orosz kabinet beszüntette a Nápolyal kapcsolatos szövetségi szerződés tárgyalásait, de a kivárára építő politika jegyében Szentpétervár elkerülte a diplomáciai kapcsolatok formális megszakítását.

A bécsi kongresszuson az Orosz Birodalmat a szász és a lengyel ügyek kötötték le, az Appennini-félszigeten arra korlátozódtak elképzelései, hogy Franciaország Ausztria ellensúlyaként legyen jelen Itáliában. A források forrásokból kiviláglik, hogy az orosz kabinet a nápolyi Bourbonokkal kötött korábbi szerződések és az európai stabilitás figyelembevételével

támogatta Ferdinánd nápolyi trónra támasztott igényeinek elismerését, mert ebben a legitimizmus elvének megerősítését, a franciaországi restauráció támaszát látta. I. Sándor a korábbi nápolyi dinasztia alkotmányos kormányzási formáját preferálta, amely szorosabbá tehetné a francia és a nápolyi Bourbonok kapcsolatát és az európai béke ügyét szolgálná.

Napóleon Elbáról történt szökése után Szentpétervár támogatta, hogy Murat csapatai a koalíció oldalán harcoljanak, de nem hivatalos formában a nápolyi Bourbonok restaurációja mellett foglalt állást. Az 1815. április 29-i és június 12-i osztrák–szicíliai szövetségi szerződés aláírásával Nápoly-Szicília visszatért a Bourbonokhoz, azonban a királyság erős osztrák befolyás alá került. Az európai erőegyensúlyt szem előtt tartva az orosz kabinet ebben helyzetben 1815 őszén Eugène de Beauharnais ügyében arra az álláspontra helyezkedett, hogy a herceg az Itáliai Királyság elvesztéséért cserében a Szicíliai Királyságtól területi vagy pénzügyi kárpótlásban részesüljön.

1816 elején az orosz külügyminisztérium Dél-Itáliával kapcsolatban a bécsi és a párizsi szerződések rendelkezéseinek maradéktalan teljesítése, az itáliai államok határainak megtartása mellett foglalt állást, minden más részvételt az itáliai ügyekben elkerülendőnek ítélt.

4. Melyek voltak az orosz–szicíliai kapcsolatok fő jellemzői I. Sándor uralkodásának utolsó éveiben (1820–1825)?

Az 1820. július 2-án elkezdődött nápolyi forradalommal kapcsolatban az orosz kabinet óvatos politikát folytatott, a kérdést a nagyhatalmak kongresszusán kívánta megvitatni, mert nem állt érdekében, hogy Ausztria a nápolyi intervencióval tovább növelje befolyását az Appennini-félszigeten. Az orosz diplomáciai iratokból kirajzolódnak a nagyhatalmak nápolyi forradalmat érintő állásfoglalásai a troppai (1820) és a laibachi (1821) kongresszuson, I. A. Kapodisztriasz orosz külügyi államtitkár és Metternich osztrák kancellár véleménykülönbségei, I. Sándor eltávolodása korábbi liberális színezetű kurzusától.

Az I. Ferdinánd restaurációját követő időszakban az orosz diplomácia következetesen a királyság belső stabilitását szorgalmazta, hogy mielőbb kivonulhassanak az osztrák intervenciók csapatok és ez ne vezessen újabb nápolyi forradalom kirobbanásához. Szintén az európai rend fenntartása céljából tért ki I. Sándor I. Ferdinánd spanyol régensségre formált igényei támogatása elől, a vizsgált források szerint Szentpétervár a fennálló európai rendet nem kívánta kockáztatni a szicíliai uralkodó igényei miatt. Nyomást gyakorolt Ferdinándra, hogy őrizze meg a szövetségesek iránti lojalitását, teljesítse a Laibachban és Veronában vállalt belső reformok életre hívását. Támogatta a király svájci gárda alakulat toborzására vonatkozó kérését

és szorgalmazta, hogy Ferdinánd mielőbb képes legyen idegen erők jelenléte nélkül megőrizni királyságában a rendet és nyugalmat.

5. Miként viszonyult I. Sándor Bourbon Ferdinánd 1815. és 1821. évi restaurációjához?

A diplomáciai iratok megerősítették azt a feltevést, hogy I. Sándor a legitimizmus elvének védelme és a franciaországi restauráció erősítése érdekében támogatta, hogy IV. Ferdinánd visszakapja az 1806-ban elvesztett Nápolyi Királyságát, ugyanakkor az orosz uralkodó a királyság alkotmányos átalakítását javasolta Ferdinándnak. Szentpétervár közvetlenül nem avatkozott bele az itáliai ügyekbe, a párizsi és bécsi döntések védelme, valamint az erőegyensúly és a *status quo* fenntartása mellett foglalt állást. A bécsi kongresszus (1814–1815) rendelkezései következtében az osztrák és brit befolyás megnövekedett a Nápolyi Királyságban. Nagy-Britannia növekvő dél-európai és földközi-tengeri befolyásának ellensúlyozására az Orosz Birodalom Spanyolországot támogatta, ugyanakkor továbbra is baráti kapcsolatokat ápolt Dél-Itáliával. A Szicíliai Királyság és Ausztria közötti 1815. június 12-i szerződés tovább erősítette az osztrák pozíciókat Dél-Itáliában, ezért az orosz kabinet nem tudott olyan támogatást nyújtani a korszakban Nápolynak, mint a szárd-piemonti államnak, amely orosz segítséggel tért ki az Ausztria által javasolt szövetségi szerződés megkötése elől. I. Sándor Franciaországban az európai erőegyensúly meghatározó elemét látta, ezért a nápolyi és francia Bourbonok együttműködését javasolta az európai stabilitás biztosítása érdekében.

A laibachi kongresszuson Ferdinánd a nagyhatalmak beavatkozását kérte és I. Sándor hajlandónak mutatkozott orosz csapatokat küldeni Itáliába. A nápolyi forradalom elfojtása után a cár a reformok bevezetését, alkotmányos kormányzás megvalósítását javasolta Ferdinándnak. Az orosz kabinet a királyság osztrák okkupációjának ideiglenes jellegét hangsúlyozta, elégedetlen volt a felkelés retorziójaként megvalósult nápolyi terrorhullámmal.

Az orosz külügyi iratok alapján kijelenthető, hogy I. Sándor 1815-ben és 1821-ben is támogatta Ferdinánd nápolyi király restaurációját, mindamellett a királyság belső stabilitásának megteremtését szorgalmazta.

6. Mennyire jellemezte állandóság az orosz–nápolyi–szicíliai kapcsolatokat I. Sándor uralkodása idején (1801–1825)?

I. Sándor uralkodása (1801–1825) az Orosz Birodalom itáliai államokkal fenntartott kapcsolatának legaktívabb időszak, a források vizsgálata alapján megállapítható, hogy

regnálása idején végig figyelemmel követte az itáliai eseményeket. Sándor már trónra lépésétől kezdve fontos szerepet szánt a másodrangú államok (például a Szárd-Piemonti és a Nápolyi-Szicíliai Királyság) megerősítésének, és ez a kurzus a nemzetközi helyzet változásainak következetes figyelembe vételével végig kísérte uralkodása teljes időtartamát. I. Sándor egész regnálása alatt jó kapcsolatokat ápolt Bourbon Ferdinánddal (1759–1825) és Mária Karolina nápolyi királynővel. A források azt mutatják, hogy a két uralkodó kapcsolatát az együttműködés és szolidaritás jellemezte. Ferdinánd többször kérte Sándor támogatását a Nápolyi Királyság semlegességének, területi integritásának védelmében, amit a cár a körülményekre tekintettel teljesített is. Az orosz uralkodó többször javasolta Ferdinándnak reformok bevezetését, melyekben az európai nyugalom garanciáját látta, a királyság stabilitását az európai béke egyik kulcskérdésének tekintette. Ferdinánd számára az Orosz Birodalom olyan erős és befolyásos szövetséges volt, amely nem tartott igényt itáliai területi növekedésre.

I. Sándor uralkodása alatt a Szicíliai Királyság szentpétervári követi tisztét Antonio Maresca, Serra Capriola hercege töltötte be (1793–1807, valamint 1812–1822 között). A szicíliai–orosz hivatalos diplomáciai kapcsolatok megszakítása után I. Sándor engedélyével az orosz fővárosban maradt, s nem hivatalos minőségben az orosz kabinet többször kérte fel közvetítői feladatok ellátására. Serra Capriola tapintatosan, de határozottan képviselte udvarát és egész Itáliát az Orosz Birodalomban, a szentpétervári diplomáciai testület egyik köztiszteletben álló diplomatája volt.

Jelen dolgozat XIX. század első negyedének orosz–nápolyi–szicíliai kapcsolatainak bemutatására tett kísérletet, amely kérdéskör a hazai és nemzetközi történetírásban kevés figyelmet kapott. A források arról számolnak be, hogy 1801 és 1825 között I. Sándor a dél-itáliai királyság belső stabilitását és külföldi hatalom befolyása alóli függetlenségét kívánta elérni. Az orosz külügyi dokumentumok megerősítik azt a kutatói feltevést, hogy az orosz–nápolyi kapcsolatok nem képeztek akkora súlyt a cári külpolitikában, mint például a keleti kérdés, vagy a napóleoni Franciaország elleni háborúk, de jól kirajzolódik, hogy az orosz külpolitika számára az itáliai kérdés az európai ügyek szerves részét alkották. A vizsgált korszak forrásai arról tanúskodnak, hogy az Orosz Birodalom nem kívánt közvetlen befolyást szerezni a félszigeten, de azt is el akarta kerülni, hogy bármely nagyhatalom túlzott befolyásra tegyen szert a térségben. A cári kabinet Itáliával kapcsolatos politikája mindig a többi nagyhatalommal fenntartott politikájával volt szoros összefüggésben. A nemzetközi helyzet kihívásaira adott orosz kurzusnak megfelelően az orosz–nápolyi–szicíliai kapcsolatok történetében voltak szorosabb együttműködéssel járó időszakok és kevésbé aktív korszakok.

Az Orosz Birodalom Appennini-félszigettel fenntartott kapcsolatai további kutatások tárgyát képezhetik, mind területileg (Szárd-Piemonti Királyság, Pápai Állam) mind időben (1825–1861 közötti időszakra vonatkozóan) bővítve jelen dolgozat vizsgálódását.

IX. FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALMAK

IX. 1. FORRÁSOK

Publikált orosz forráskötetek

- ВПР I/1. Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая 1801–1815 гг. Том 1. Март 1801 г.– апрель 1804 г. Государственное издательство политической литературы. Москва, 1960.
- ВПР I/2. Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая 1801–1815 гг. Том 2. Апрель 1804 г.– декабрь 1805 г. Государственное издательство политической литературы. Москва, 1961.
- ВПР I/3. Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая 1801–1815 гг. Том 3. Январь 1806 г.– июль 1807 г. Издательство политической литературы. Москва, 1963.
- ВПР I/4. Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая 1801–1815 гг. Том 4. Июль 1807 г.– март 1809 г. Издательство политической литературы. Москва, 1965.
- ВПР I/5. Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая 1801–1815 гг. Том 5. Апрель 1809 г.– январь 1811 г. Издательство политической литературы. Москва, 1967.
- ВПР I/6. Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая 1801–1815 гг. Том 6. 1811–1812 гг. Государственное издательство политической литературы. Москва, 1962.

- ВПР I/7. Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая 1801–1815 гг. Том 7. Январь 1813 г. – май 1814 г. Издательство политической литературы. Москва, 1970.
- ВПР I/8. Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая 1801–1815 гг. Том 8. Май 1814 г. – ноябрь 1815 г. Издательство политической литературы. Москва, 1972.
- ВПР II/1 (IX). Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия вторая 1815–1830 гг. Том первый (девятый). Ноябрь 1815 г. – сентябрь 1817 г. Издательство политической литературы. Москва, 1974.
- ВПР II/2 (X). Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия вторая 1815–1830 гг. Том второй (десятый). Октябрь 1817 г. – апрель 1819 г. Издательство политической литературы. Москва, 1976.
- ВПР II/3 (XI). Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия вторая 1815–1830 гг. Том третий (одиннадцатый). Май 1819 г. – февраль 1821 г. Издательство Наука. Москва, 1979.
- ВПР II/4 (XII). Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия вторая 1815–1830 гг. Том четвертый (двенадцатый). Март 1821 г. – декабрь 1822 г. Издательство Наука, Москва, 1980.
- ВПР II/5 (XIII). Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия вторая 1815–

1830 г. Том пятый (тринадцатый). Январь 1823 г. – декабрь 1824 г.
Издательство Наука, Москва, 1982.

ВПР II/6 (XIV). Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы
Российского министерства иностранных дел. Серия вторая 1815–
1830 гг. Том шестой (четырнадцатый). Январь 1825 г. – декабрь 1826
г. Издательство Наука, Москва, 1985.

ЮЗЕФОВИЧ Юзефович, Т. (Собрал и издал): Договоры России с Востоком.
2005. Политические и торговли. Гос. публ. ист. библиотека России,
Москва, 2005.

Olasz nyelvű források

Giornale del Regno delle Due Sicilie. Martedì, 4 luglio 1820. N. 159.

Giornale costituzionale del Regno delle Due Sicilie. Lunedì, 9 ottobre 1820. N. 80.

Giornale costituzionale del Regno delle Due Sicilie. Mercoledì, 18 ottobre 1820. N. 88.

Giornale costituzionale del Regno delle Due Sicilie. Lunedì, 11 dicembre 1820. N. 135.

Magyar nyelvű publikált források

BRONYEVSKIJ Bronyevszkij, V. B: Utazás Magyarországon (1810). (Ford., bevezetőt
1948. írta: Tardy Kallós Lajos.) Budapest Székesfővárosi Irodalmi és
Művészeti Intézet. Új Könyvtár sorozat 27. Budapest, 1948.

CUSTINE 2004. Custine, M. D.: Oroszországi levelek. Oroszország 1839-ben.
Nagyvilág, Budapest, 2004.

FILIPPOV 2006. Filippov, Sz. (szerk.): Az újkori orosz történelem forrásai. XVIII.
század. Pannonica, Budapest, 2006.

FILIPPOV 2007. Filippov, Sz. (szerk.): Az újkori orosz történelem forrásai. XIX. század.
Pannonica, Budapest, 2007.

- KITUSIN–
HEGEDŰS–
HONFI–
POPOVITS 1956. Kitusin, A. N.–Hegedűs V.–Honfi J.–Popovits Gy. (szerk.):
Olvasókönyv a Szovjetunió története tanulmányozásához. I. kötet.
Tankönyvkiadó, Budapest, 1956.
- SZÁSZ 1992. Szász Erzsébet (szerk.): A tilsiti béke (1807. július 7.). Documenta
Historica 2. A JATE Történész Diákkör kiadványa, Szeged, 1992.
- SZÉCHENYI
2002. Széchenyi István: Napló. (Szerk.: Oltványi Ambrus) Osiris Kiadó,
Budapest, 2002.

IX. 2. FELHASZNÁLT IRODALOM

Monográfiák

- БЕРТИ 1959. Берти, Д.: Россия и итальянские государства в период Рисорджименто. Издательство Иностранной литературы, Москва, 1959.
- ДЕБИДУР 1947. Дебидур, А.: Дипломатическая история Европы. От Венской до Берлинского конгресса (1814–1878). Том I. Священный союз. Государственное издательство иностранной литературы, Москва, 1947.
- ЗАХАРОВ-ЧИБИСОВ 2012. Захаров, В. А. – Чибисов, В. Н.: История Мальтийского ордена. Вече, Москва, 2012.
- ЗОНОВА 1998. Зонова, Т. В.: Россия и Италия: История дипломатических отношений. Учебное пособие. Часть I. Московский государственный институт международных отношений (университет), Кафедра дипломатии, Москва, 1998.
- КИНЯПИНА 1978. Киняпина, Н. С. (от. ред.): Восточный вопрос во внешней политике России. Конец XVIII–начало XX в. Издательство Наука, Москва, 1978.
- КОВАЛЬСКАЯ 1971. Ковальская, М. И.: Движение карбонариев в Италии. 1808-1821 гг. Наука, Москва, 1971.
http://krotov.info/history/19/1820/kovalskaya_00.htm
- МИЗИАНО 1970. Мизиано, К. Ф. (от. ред.): История Италии. Том II. Издательство "Наука", Москва, 1970.
- ОБОЛЕНСКИЙ 2001. Оболенский, Г. Л.: Император Павел I. Русское слово, Москва, 2001.

- ОРЛИК 1998. Орлик, О. В.: Россия в международных отношениях 1815–1829. От Венского конгресса до Адрианопольского мира. Наука, Москва, 1998.
- ОРЛИК 1999. Орлик, О. В. (от. ред.): История внешней политики России. Первая половина XIX века. (От войн России против Наполеона до Парижского мира 1856 г.) // Сахаров, А. Н. (от. ред.): История внешней политики России (конец XV в.–1917 г.) Том 3. Издательство международные отношения, Москва, 1999.
- ПОТЕМКИН 1959. Потемкин, В. П. (ред.): История дипломатии. Том I. Государственное Издательство политической литературы, Москва, 1959.
- САНИН 1998. Санин, Г. А. История внешней политика России. XVIII век. (От Северной войны до войн России против Наполеона). // Сахаров, А. Н. (от. ред.): История внешней политики России (конец XV в.–1917 г.) Том 2. Издательство международные отношения, Москва, 1998.
- СЕРОВА 1997. Серова, О. В.: Горчаков, Кавур и объединение Италии. Наука, Москва, 1997.
- СИБИРЕВА 1981. Сибирева, Г. А.: Неаполитанское королевство и Россия в последней четверти XVIII в. Наука, Москва, 1981.
- СКАЗКИН 1970. Сказкин, С. Д. (от. ред.): История Италии. Том I. Издательство "Наука", Москва, 1970.
- СТАНИСЛАВСКАЯ 1962. Станиславская, А. М.: Русско–английские отношения и проблемы Средиземноморья 1798–1807. Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1962.

- ТАРЛЕ 1954. Тарле, Е. В.: Экспедиция адмирала Д. Н. Сенявина в Средиземное море. Военное издательство министерства обороны Союза СССР, Москва, 1954.
- ФЕДОРОВ 2004. Федоров, В. А. (ред.): История России XIX—начало XX века. Издательство Московского университета. Издательский центр "Академия", Москва, 2004.
- ШИРОКОРАД 2010. Широкоград, А. Б.: Италия. Враг поневоле. Вече, Москва, 2010.
- ШИРОКОРАД 2013. Широкоград, А. Б.: Россия на Средиземном море. Вече, Москва, 2013.
- ADAMS 2006. Adams, M.: Napoleon and Russia. Hambledon Continuum, London, 2006.
- ANDERLE 1999. Anderle Ádám: Spanyolország története. Pannonica Kiadó, Budapest, 1999.
- ANDICS 1975. Andics Erzsébet: Metternich és Magyarország. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975.
- ANDRUSCSENKO 1954. Andruscsenko, A. I.: Usakov admirális, Művelt Nép, Budapest, 1954.
- ANGELIS 1817. Angelis, F. de: Storia del Regno di Napoli sotto la dinastia Borbonica. Tomo I. Nella stamperia di Gabriele Mosino, Napoli, 1817.
- ATTERIDGE 1911. Atteridge, A. H.: Joachim Murat. Marshal of France and King of Naples. Methuen & Co. Ltd., London, 1911.

- BEREND–RÁNKI 1987. Berend T. Iván–Ránki György: Európa gazdasága a 19. században, 1780–1914. Gondolat, Budapest, 1987.
- BEBESI 2011. Bebesi György: A roszakag kolosszus bukása. Oroszország története a 19. században (1801–1914). MOSZT Könyvek 5. PTE BTK TTI MOSZT Kutatócsoport, Pécs, 2011.
- BIRMINGHAM 1998. Birmingham, D.: Portugália története. Pannonica Kiadó, Budapest, 1998.
- BRIDGE–BULLEN 2005. Bridge, F. N.–Bullen, R.: Great Powers and European State System 1814–1914. Longman, London (etc.), 2005.
- CORTÁZAR–VESGA 2005. Cortázar, G.–Vesga, G.: Spanyolország története. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
- CSORBA 1988. Csorba László: Garibaldi élete és kora. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988.
- DAVIS 2006. Davis, J. A.: Naples and Napoleon. Southern Italy and the European Revolutions (1780–1860). University Press, Oxford, 2006.
- D'ENCAUSSE 2006. D'Encausse, H. C.: II. Katalin. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006.
- DIÓSZEGI 1997. Diószegi István: A hatalmi politika másfél évszázada 1789–1939. História Könyvtár-sorozat, MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1997.
- EGRESI 2013. Egresi Katalin: Az olasz alkotmány. Alkotmánytörténet, alkotmányelmélet, alkotmányos rendelkezések. Gondolat Kiadó, Budapest, 2013.

- EJDELMAN 1989. Ejdelman, E.: Forradalom? Felülről? Maecenas–TÉKA, Miskolc, 1989.
- ENGELMANN 1986. Engelmann, B.: Poroszország. A lehetőségek hazája. Gondolat, Budapest, 1986.
- FERRERO 2000. Ferrero, G.: Kaland. Bonaparte Itáliában 1796–1797. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
- FERRERO 2002. Ferrero, G.: Újjáépítés. Talleyrand Bécsben 1814–1815. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
- FONT–KRAUSZ–
NIEDERHAUSER–
SZVÁK 1997. Font Márta – Krausz Tamás – Niederhauser Emil – Szvák Gyula: Oroszország története. Maecenas, Budapest, 1997.
- FROST 1876. Frost, T.: The Secret Societies of the European Revolution 1776–1876. Tinsley Bros., London, 1876.
- GONDA–
NIEDERHAUSER
1987. Gonda Imre–Niederhauser Emil: A Habsburgok. Egy európai jelenség. Gondolat, Budapest, 1987.
- GORSKOV 1983. Gorskov, Sz. G.: Az állam tengeri hatalma. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1983.
- GRIMSTED 1969. Grimsted, P. K.: The Foreign Ministers of Alexander I. Political Attitudes and the Conduct of Russian Diplomacy, 1801–1825. University of California Press, Berkely, 1969.
- HAHNER 2006. Hahner Péter: A régi rend alkonya. Egyetemes történet 1648–1815. Panem Könyvkiadó, Budapest, 2006.

- HAHNER 2015. Hahner Péter: Államférfiak. Fouché és Talleyrand párhuzamos életrajza. Osiris Kiadó, Budapest, 2015.
- HAJDÚ 1959. Hajdú Gyula (szerk.): Diplomáciai és nemzetközi jogi lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959.
- HALÁSZ 2010. Halász Iván: Diplomácia és diplomaták. A diplomácia intézménytörténete és civilizációs meghatározottsága. Aula Kiadó, Budapest, 2010.
- HARTLEY 1994. Hartley, J. M.: Alexander I. Addison Wesley Longman Limited, New York, 1994.
- HEARDER 1992. Header, H.: Olaszország rövid története. Maecenas Könyvkiadó, Budapest, 1992.
- HELLER 2003. Heller, M.: Az Orosz Birodalom története. Orosz történelem I. Osiris, Budapest, 2003.
- HOBSBAWM 1988. Hobsbawm, E. J.: A forradalmak kora (1789–1848). Kossuth, Budapest, 1988.
- JELAVICH 1996. Jelavich, B.: A Balkán története I. 18 és 19. század. Osiris Kiadó-2000, Budapest, 1996.
- KENNEDY 1992. Kennedy, P.: A nagyhatalmak tündöklése és bukása. Gazdasági változások és katonai konfliktusok 1500–2000. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.
- KIS 1975. Kis Aladár: Olaszország története 1748–1968. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975.
- KISSINGER 2008. Kissinger, H.: Diplomácia. Panem, Budapest, 2008.

- KOSSUTH 1894. Kossuth Lajos iratai IV. Történelmi tanulmány. Politikai előzmények a magyar emigráció olaszországi viszonyához. Sajtó alá rendezte: Helfy Ignác. Athenaeum R. Társulat, Budapest, 1894.
<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Kossuth-kossuth-lajos-osszes-munkai-1/kossuth-lajos-iratai-iv-2735/tortenelmi-tanulmany-politikai-elozmenyek-a-magyar-emigracio-olaszorszagi-viszonyahoz-273A/hetedik-fejezet-a-turini-cabinet-politikaja-2AF0/csatolmanyok-a-vii-fejezethez-2B99/2-hasonlosagok-szicilianak-a-bourbonok-s-magyarorszagnak-a-habsburgok-uralkodasa-alatti-tortenelmeben-2BAB/>
- LEFEBVRE 1975. Lefebvre, G.: Napóleon. Gondolat, Budapest, 1975.
- MANFRED 1982. Manfred, A. Z.: Napóleon. Kossuth Könyvkiadó–Gondolat Kiadó, Budapest, 1982.
- MATUZ 1990. Matuz József: Az Oszmán Birodalom története. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990.
- NIEDERHAUSER 1980. Niederhauser Emil: Borogyino, 1812. Móra Könyvkiadó, Budapest, 1980.
- NIEDERHAUSER–KAMENSKIJ 2000. Niederhauser Emil–Kamenszkij, Alekszandr: Mária Terézia–Nagy Katalin. Pannonica Kiadó, Budapest, 2000.
- NOSZOV 1980. Noszov, N. J. (főszerk.): A Szovjetunió története I. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980.
- ORMOS–MAJOROS 1998. Ormos Mária–Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren. Felemelkedés és hanyatlás, 1814–1945. Osiris Kiadó, Budapest, 1998.
- PERÉNYI–DOLMÁNYOS 1978. Perényi József–Dolmányos István: Szovjetunió története I. (Oroszország története 1917-ig.) Kézirat. Tankönyvkiadó, Budapest, 1978.
- PETE 2018. Pete László: Itáliától Olaszországig. A Risorgimento és az olasz egyesítés. Gondolat Kiadó, Budapest, 2018.

- RADNÓTI 2002. Radnóti Klára: Európa Moszkóvia-képe a XV–XVI. században. Ruszisztikai Könyvek X. Magyar Ruszisztikai Intézet, Budapest, 2002.
- RADZINSZKIJ 2006. Radzinszkij, E.: II. Sándor. Az utolsó nagy cár. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006.
- RÁTZ 1943. Rátz Kálmán: Oroszország története. Ősidőktől–1917. november 6-ig. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1943.
- SALLAY 1955. Sallay Géza (szerk.): Garibaldi válogatott írásai. „Művelt Nép” Tudományos és Ismeretterjesztő Kiadó, Budapest, 1955.
- SALVATORELLI 1943. Salvatorelli, L.: Olaszország története II. A reneszánsztól a legújabb korig. MTA, Budapest, 1943.
- SCHROEDER 1994. Schroeder, P. W.: The Transformation of European Politics 1763–1848. Clarendon Press, Oxford, 1994.
- SOLMI é.n. Solmi, A.: Itália föltámadása. Az Athenaeum irodalmi és nyomdai R.–T. Kiadása, Budapest, é. n.
- STACTON 1975. Stacton, D.: A Bonaparték. Gondolat, Budapest, 1975.
- SZÁNTÓ 1999. Szántó György Tibor: Anglia története. Maecenas Könyvek–Talentum Kft., Budapest, 1999.
- TARLE 1972. Tarle, J.: Napóleon. Gondolat, Budapest, 1972.
- TARLE é.n. Tarle, J.: Talleyrand. Franklin Könyvkiadó Nemzeti Vállalat, Budapest, é.n.

- TAYLOR 1998. Taylor, A. J. P.: A Habsburg Monarchia 1809–1918. Az Osztrák Birodalom és az Osztrák-Magyar Monarchia története. Scolar Kiadó, Budapest, 1998.
- TAYLOR 1999. Taylor, A. J. P.: Európa tündöklése és bukása. Scolar Kiadó, Budapest, 1999.
- TEMPERLEY 1905. Temperley, H. W. V.: Life of George Canning. James Finch & CO., Ltd, London, 1905.
- TULARD 1997. Tulard, J.: Napóleon. Osiris Kiadó, Budapest, 1997.
- TROYAT 1995. Troyat, H.: Nagy Katalin. Magyar Könyvklub, Budapest, 1995.
- VADÁSZ 2001. Vadász Sándor (szerk.): 19. századi egyetemes történet 1789–1890. Korona, Budapest, 2001.
- VILAR 1984. Vilar, P.: Spanyolország története. Gondolat, Budapest, 1984.
- ZAMOYSKI 2008. Zamoyski, A.: 1812. Napóleon végzetes oroszországi hadjárata. Park Könyvkiadó, Budapest, 2008.
- ZAMOYSKI 2015. Zamoyski, A.: Napóleon bukása és a bécsi kongresszus (1814–1815). Park Könyvkiadó, Budapest, 2015.

Tanulmányok, könyvrészletek

- БЕРТИ 1968. Берти, Д.: Итало–русские отношения с 1826 по 1860 год. // Сказкин, С. Д. (от. ред.): Россия и Италия. Из истории русско-итальянских культурных и общественных отношений. Издательство "Наука", Москва, 1968. 138–153.
- ВЕНТУРИ 1968. Вентури, Ф.: Итало–русские отношения с 1750 до 1825 г. // Сказкин, С. Д. (от. ред.): Россия и Италия. Из истории русско–

итальянских культурных и общественных отношений. Издательство "Наука", Москва, 1968. 25–50.

- ВОЛОБУЕВА 2008. Волобуева, Т. О.: Эволюция городского костюма как отражение модернизационных процессов в российском обществе второй половины XIX века. // Отечественная история 2008/1. 25–35.
- ДОДОЛЕВ 1968. Додолев, М. А.: Франко–русский союз 1807 и Сицилия. (К истории разрыва дипломатических отношений между Россией и Сицилией в 1808 г.) // Сказкин, С. Д. (от. ред.): Россия и Италия. Из истории русско–итальянских культурных и общественных отношений. Издательство "Наука", Москва, 1968. 77–94.
- ДОДОЛЕВ 1969. Додолев, М. А.: Россия и испанская революция 1820–1823 гг. // История СССР. 1969/1. 113–122.
- ДОДОЛЕВ 1976. Додолев, М. А.: Записки русского дипломата об Италии (1816–1822 гг.) // История СССР. 1976/5. 157–164.
- КАВТАРАДЗЕ 1981. Кавтарадзе, А. Г.: Итальянский и швейцарский походы А. В. Суворова в 1799 г. // Новая и новейшая история. 1981/2. 85–101.
- КАВТАРАДЗЕ 1981. Кавтарадзе, А. Г.: Итальянский и швейцарский походы А. В. Суворова в 1799 г. // Новая и новейшая история. 1981/3. 123–139.
- КОВАЛЬСКАЯ 1968. Ковальская, М. И.: Революционное движение в Италии и оппозиционные круги русского дворянства (1818–1821 гг.). // Сказкин, С. Д. (от. ред.): Россия и Италия. Из истории русско–

итальянских культурных и общественных отношений. Издательство "Наука", Москва, 1968. 133–137.

- КУДРЯВЦЕВА 1999. Кудрявцева, Е. П.: Военно-политические союзы России и Турции в конце XVIII–первой трети XIX столетия. // Нежинский, Л. Н.–Игнатъев, А. В. (Отв. ред.): Россия и черноморские проливы (XVIII–XX. столетия). Москва, Международные отношения, 1999. 81–120.
- ЛУПАНОВА 2008. Лупанова, М. Е.: «Греческий проект» Екатерины Великой. // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. 2008/65. 198–207.
- МАРКОВ 1989. Марков, Л. В.: Россия и Священный союз. // Новая и новейшая история. 1989/1. 63–76.
- МИЗИАНО 1968. Мизиано, К. Ф.: Итальянское Рисорджименто и передовое общественное движение в России XIX века. // Сказкин, С. Д. (от. ред.): Россия и Италия. Из истории русско-итальянских культурных и общественных отношений. Издательство "Наука", Москва, 1968. 95–132.
- НЕВЕЛЕВ 1975. Невелев, Г. А.: 14 декабря 1825 года (Официальные версии и Западная Европа). // Вопросы истории 1975/12. 94–109.
- ПОЛЬСКОЙ 2011. Польской, С. В.: Дворянский конституционализм в России XVIII–начала XIX в. // Вопросы истории 2011/6. 27–42.
- РАДНОТИ 2009. Радноти Клара: Московское государство – глазами европейцев. // Szvák Gyula (szerk.): Государство и нация в России и Центрально-восточной Европе. State and Nation in Russia and Central–East–Europe. Ruzisztikai Könyvek XXII. Russica Pannonica, Budapest, 2009. 69–77.

- РУТЕНБУРГ 1968. Рутенбург, В. И.: Культурные и общественные связи России и Италии (XVIII и XIX века). // Сказкин, С. Д. (от. ред.): Россия и Италия. Из истории русско-итальянских культурных и общественных отношений. Издательство "Наука", Москва, 1968. 5–24.
- САКУН 2006. Сакун, О. Ф.: Деятельность российского посла Х. А. Ливена и его супруги Д. Х. Ливен в Лондоне. 1812–1834 годы. // Новая и новейшая история 2006/6. 142–161.
- СЕРОВА 1994. Серова, О. В.: Россия и объединение Италии. // Новая и новейшая история. 1994/3. 59–69.
- СКАЗКИН 1959. Сказкин, С. Д.: Вступительная статья. // Берти, Д.: Россия и итальянские государства в период Рисорджименто. Издательство Иностранной литературы, Москва, 1959. 5–15.
- СОЛОВЬЕВ 1998. Соловьев, С. М.: Россия и Европа в первой половине царствования Александра I. // Сочинения в восемнадцати книгах. Книга XXII дополнительная. Работы разных лет. Мысль, Москва, 1998. 320–491.
- СОРОКИН 1989. Сорокин, Ю. А.: Павел I. // Вопросы истории 1989/11. 46–69.
- СУСЛОВА 2000. Сусллова, Н. А.: Проект испанской конституции русского дипломата Д. П.Татищева. // Новая и новейшая история. 2000/5. 224–229.
- ТРОИЦКИЙ 1993. Троицкий, Н. А.: Маршалы Наполеона. // Новая и новейшая история. 1993/5. 166–178.

- BANK–MISZLER 2013. Bank Barbara–Miszler Tamás: A skandináv államok története. // Bebesi György (szerk.): A hosszú 19. század rövid története. Bocz Nyomdaipari Kft., Pécs 2013. 268–286.
- BEBESI 2013. Bebesi György: Oroszország története a 19. század első felében (1801–1856). // Bebesi György (szerk.): A hosszú 19. század rövid története. Bocz Nyomdaipari Kft., Pécs, 2013. 214–233.
- BENIGNO 1990. Benigno, F.: Gazdaság és politika a Habsburg-Szicíliában a XVII. században. // Világtörténet 1990 tavasz–nyár 1. szám. 10–17.
- BODNÁR 2000. Bodnár Erzsébet: Oroszország a 18–19. században. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2000.
- BODNÁR 2000.a. Bodnár Erzsébet: I. Sándor és az európai egység eszméje. Elképzelés és valóság. A Szent Szövetség. // Bodnár Erzsébet: Oroszország a 18–19. században. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2000. 56–72.
- BODNÁR 2008. Bodnár Erzsébet: A keleti kérdés és a Balkán az orosz külpolitikában a 19. század első felében. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2008.
- BODNÁR 2008.a. Bodnár Erzsébet: A keleti kérdés az orosz külpolitikában. Egy furcsa szövetség. Orosz–török közeledés és együttműködés a 18. század végén. // Bodnár Erzsébet: A keleti kérdés és a Balkán az orosz külpolitikában a 19. század első felében. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2008. 33–52.
- BODNÁR 2008.b. Bodnár Erzsébet: A keleti kérdés az orosz külpolitikában a 19. század elején (1799–1806). // Bodnár Erzsébet: A keleti kérdés és a Balkán az orosz külpolitikában a 19. század első felében. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2008. 74–93.

- BODNÁR 2008.c. Bodnár Erzsébet: Oroszország keleti törekvései, 1792–1830. // Bodnár Erzsébet: A keleti kérdés és a Balkán az orosz külpolitikában a 19. század első felében. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2008. 111–128.
- BODNÁR 2008.d. Bodnár Erzsébet: I. Sándor: reformer és diplomata. // Bodnár Erzsébet: A keleti kérdés és a Balkán az orosz külpolitikában a 19. század első felében. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2008. 177–193.
- BODNÁR 2008.1. Bodnár Erzsébet: „*Szimbolikus modernizáció.*” Régi és új vonások I. Sándor korai reformpolitikájában. // Bodnár Erzsébet–Demeter Gábor (szerk.): Tradíció és modernizáció a XVIII–XX. században. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2008. 47–56.
- BODNÁR 2010. Bodnár Erzsébet: A Szárd-Piemonti és a Nápolyi Királyság az orosz diplomáciában (1801–1815). // HÁDA és MTSI (szerk.): Esmék, forradalmak, háborúk. Vadász Sándor 80 éves. ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest, 2010. 45–57.
- BODNÁR 2013. Bodnár Erzsébet: Régi és új vonások az orosz külpolitikában, 1801–1825. // Bárány Attila–Györkös Attila–Pallai László (szerk.): „*A francia história hazai nagykövete.*” Ünnepi kötet Papp Imre 65. születésnapjára. Debreceni Egyetem Történeti Intézete, Debrecen, 2013. 175–187.
- BODNÁR 2015. Bodnár Erzsébet: Francia–orosz tárgyalások az Oszmán Birodalom felosztásáról, 1807–1808. // Szvák Gyula (szerk.): A mi Ruszisztikánk. Tanulmányok a 20/25. évfordulóra. Ruszisztikai Könyvek XL. Russica Pannonicana, Budapest, 2015. 164–182.
- BODNÁR 2015. 2. Bodnár Erzsébet: A fekete-tengeri szorosok problémája az orosz külpolitikában, 1799–1833. Bene Krisztián (szerk.): Európa

perifériáján. Jubileumi kötet. MOSZT Könyvek 8. PTE BTK TTI
MOSZT Kutatócsoport, Pécs, 2015. 75–94.

- BODNÁR 2016. Bodnár Erzsébet: Európai ügyek, a keleti kérdés és a Balkán az orosz külpolitikában (1801–1825). // Frank Tibor (szerk.): Az orosz birodalom születései. Magyar kutatók tanulmányai az orosz történelemről. Gondolat Kiadó, Budapest, 2016. 171–185.
- BODNÁR 2017. Bodnár Erzsébet: A keleti kérdés és a fekete-tengeri szorosok geopolitikai és gazdasági aspektusai az orosz külpolitikában, 1774–1841. // Pap József (főszerk.): Acta Academiae Agriensis. Nova series tom. XLIV. Sectio Historiae. Tanulmányok Gebei Sándor 70. születésnapjára. Líceum Kiadó, Eger, 2017. 333–343.
- BODOR 2010. Bodor Mária: A dekabrista felkelés hivatalos cári közleményei az itáliai államokkal folytatott diplomáciai érintkezésben. // Történeti Tanulmányok XVIII. A Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének kiadványa. Debrecen, 2010. 83–98.
- CAFASI 1973. Cafasi, F.: Le società economiche del Regno delle due Sicilie e la società economica di Capitanata (cenni storici). // Rivista di Storia dell' Agricoltura. XIII., n. 1, aprile 1973. 71–89.
- CZÖVEK 2001. Czövek István: A. M. Gorcsakov. // Czövek István: Hatalom és közvélemény II. Sándor korában. Tanulmányok. Bessenyei György Könyvkiadó, Nyíregyháza, 2001. 49–117.
- DELILLE 1987. Delille, G.: Fejlődéstípusok a Nápolyi Királyságban a 17–18. században. // Világtörténet 1987/1. 40–60.
- FILIPPO 2005. Filippo, M. di: Per una storia dei rapporti fra il Regno di Napoli e l'Imperio Russo. // Rizzi, D.–Shishkin, A. (a cura di): Archivio italo-russo IV. Europa Orientalis, Salerno, 2005. 243–295.

- FILIPPOV 2016. Filippov, Szergej: Az orosz autokrácia és a reformok. // Frank Tibor (szerk.): Az orosz birodalom születési. Magyar kutatók tanulmányai az orosz történelemről. Gondolat Kiadó, Budapest, 2016. 93–108.
- GEBEI 2016. Gebei Sándor: Oroszország hatalmi térnyerése a Rzeczpospolita rovására (17–18. század). // Frank Tibor (szerk.): Az orosz birodalom születési. Magyar kutatók tanulmányai az orosz történelemről. Gondolat Kiadó, Budapest, 2016. 132–153.
- HAHNER 2014. Hahner Péter: Talleyrand és Oroszország. // Máté Zs. (szerk.): Háborúk és békekötések a 18–20. századi orosz–szovjet történelemben. Konferenciakötet. MOSZT Könyvek 7. PTE BTK TTI MOSZT Kutatócsoport, Pécs, 2014. 117–128.
- KONTLER 2004. Kontler László: „Veszélyben a köztársaság?” Burke és Gentz az európai *ancien régime* közösségének védelmében. // Frank Tibor (szerk.): Angliától Nagy-Britanniáig. Magyar kutatók tanulmányai a brit történelemről. Gondolat Kiadó, Budapest, 2004. 133–150.
- KRÁMLI 1998. Krámlí Mihály: A Császári-Királyi Haditengerészet 1797–1866. // Hadtörténeti Közlemények 1998/2. 1–47.
<http://epa.oszk.hu/00000/00018/00005/pdf/kramli.pdf>
- MAJOROS 2012. Majoros István: Rendszerváltozások a 19. századi Franciaországban. // Világtörténet 2012. 1–2. 69–92.
- MILANOVIC–
LINDERT–
WILLIAMSON 2007. Milanovic, B.–Lindert, P. H.–Williamson, J. G.: Measuring Ancient Inequality. NBER Working Paper No. 13550. 2007.
<https://www.nber.org/papers/w13550.pdf>
- NYEMCSOK 1997. Nyemcsok Attila: Oroszország és a Mediterráneum a 18. század utolsó harmadában és a 19. század elején. // Világtörténet 1997 ősz–tél. 37–44.

- PILBEAM 1995. Pilbeam, P.: A középosztályok és a bürokrácia. // Világtörténet 1995 tavasz–nyár. 18–37.
- RADNÓTI 1997. Radnóti Klára: Itáliai utazók Oroszország képe a 15–16. században. // Világtörténet 1997 ősz–tél. 24–36.
- SCHREK 2015. Schrek Katalin: Az angol–orosz szövetségkötés diplomáciai háttere (1804–1805). // Bene Krisztián (szerk.): Európa periferiáján. Jubileumi kötet. MOSZT Könyvek 8. PTE BTK TTI MOSZT Kutatócsoport, Pécs, 2015. 45–58.
- SEMSEY 2014. Semsey Viktória: Latin-Amerika függetlenné válásának nemzetközi összefüggései. // Orpheus Noster. 2014/1. Latin-Amerika. 9–22.
- SZÁSZ 2003. Szász Erzsébet: Kísérlet egy újjörög állam megteremtésére. A Jón-szigetek a napóleoni háborúk idején. // Világtörténet 2003/2. 33–49.

Kiegészítés

(A szerző tudományos közleményei)

Tanulmányok:

1. A dekabrista felkelés hivatalos cári közleményei az itáliai államokkal folytatott diplomáciai érintkezésben. // Történeti Tanulmányok XVIII. A Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének kiadványa. 2010. 83–98.

2. Békéktől forradalmakig. Orosz – itáliai kapcsolatok a bécsi kongresszustól a nápolyi és piemonti forradalmakig. // Máté Zsolt (szerk.): MOSZT Könyvek 7. Háborúk és békekötések a 18-20. századi orosz-szovjet történelemben. Konferenciakötet. PTE-BTK TTI MOSZT Kutatócsoport, Pécs, 2014. 129–145.

3. Hagyomány és megújulás az orosz diplomáciában: orosz–itáliai kapcsolatok a napóleoni háború időszakában. // Bene Krisztián (szerk.): MOSZT Könyvek 8. Európa periferiáján. Jubileumi kötet. PTE-BTK TTI MOSZT Kutatócsoport, Pécs, 2015. 59–73.

4. A tilsiti béke hatása az Orosz Birodalom itáliai államokkal fenntartott diplomáciai kapcsolataira. // Szabó Tünde–Szili Sándor (szerk.): Dokumentarizmus vs. fikció. Hagyomány és megújulás a szláv népek történelmében és kultúrájában VII. A 2017-es tudományos felolvasótülés anyaga. Szláv Történeti és Filológiai Társaság, Szombathely, 2017. 20–31.

5. Az orosz hadsereg 1805. évi rövid dél-itáliai hadjárata. // Bene Krisztián–Huszár Mihály–Kolontári Attila (szerk.): A pécsi ruszisztika szolgálatában. Bebesi György 60 éves. PTE BTK TTI MOSZT Kutatócsoport, Pécs, 2018. 167–174.

Recenziók:

1. Agejeva, O. G.: Világi ünnepnapok a XVIII. századi Oroszországban. // Klió, 2007/3. 22–27.

2. Hagyományörzés és modernizáció kérdései egy történészkonferencia keretein belül. // Debreceni Szemle, 2008/2. 285–288.

3. Szvák Gyula (szerk.): Regionális iskolák az orosz történetírásban. // Klió, 2008/4. 19–24.

4. Tradíció és modernizáció a XVIII–XX. században. // Világtörténet, 2008 ősz–tél, 78–81.

5. Volobujeva, T. O.: Az orosz modernizációs törekvések hatása a városi viseletre a XIX. század második felében. // Klió, 2009/4. 37–41.

6. Bodnár Erzsébet: A keleti kérdés és a Balkán az orosz külpolitikában a XIX. század első felében. // Világtörténet, 2009. ősz–tél, 80–84.
7. Havanova, O. V.: A magyar nemesek a Habsburgok elit iskoláiban a XVIII. sz. második felében. // Klió, 2010/3. 83–89.
8. Szvák Gyula (szerk.): Állam és nemzet kérdéseinek vizsgálata a budapesti Ruszisztikai Központban. // Klió, 2011/2. 11–17.
9. Szvák Gyula (szerk.): A mi Ruszisztikánk. Tanulmányok a 20/25. évfordulóra. // Világtörténet, 2016. 3. 495–498.
10. A keleti kérdés és a Balkán az orosz külpolitikában a XIX. század első felében. // Csurgai Zoltán–Huszár Mihály (szerk.): De disciplina „*Rusistica*” I. Magyar ruszisták a hazai történeti ruszisztikáról. MOSZT Könyvek 10. PTE BTK TTI MOSZT Kutatócsoport, Pécs, 2017. 187–195.
11. Állam és nemzet kérdéseinek vizsgálata a budapesti Ruszisztikai Központban. // Csurgai Zoltán–Huszár Mihály (szerk.): De disciplina „*Rusistica*” I. Magyar ruszisták a hazai történeti ruszisztikáról. MOSZT Könyvek 10. PTE BTK TTI MOSZT Kutatócsoport, Pécs, 2017. 255–262.
12. Regionális iskolák az orosz történetírásban. // Csurgai Zoltán–Huszár Mihály (szerk.): De disciplina „*Rusistica*” I. Magyar ruszisták a hazai történeti ruszisztikáról. MOSZT Könyvek 10. PTE BTK TTI MOSZT Kutatócsoport, Pécs, 2017. 263–269.
13. Tanulmányok a ruszisztika műhelyéből. // Csurgai Zoltán–Huszár Mihály (szerk.): De disciplina „*Rusistica*” I. Magyar ruszisták a hazai történeti ruszisztikáról. MOSZT Könyvek 10. PTE BTK TTI MOSZT Kutatócsoport, Pécs, 2017. 197–203.

X. Mellékletek

1. táblázat. Az Orosz Birodalom diplomáciai képviselői a Nápolyi Királyságban (1777–1808, 1812–1816), illetve a Szicíliai Kettős Királyságban (1816–1825)

Időszak	Követ neve és titulusa
1777–1784	A. K. Razumovszkij követ
1785–1794	P. M. Szkavronszkij követ (a tényleges feladatokat A. Ja. Italinszkij követségi titkár látja el)
1794	F. G. Golovkin követ (a tényleges feladatokat A. Ja. Italinszkij követségi titkár látja el)
1794–1800	V. V. Muszin-Puskin-Brjusz követ
1800–1802	A. Ja. Italinszkij követ
1802–1803	N. N. Leontyev ügyvivő
1802. július–1803. február (nem utazik el)	D. P. Tatyiscsev meghatalmazott miniszter
1803–1805	P. I. Karpov ügyvivő
1805–1808	P. P. Tatyiscsev meghatalmazott miniszter
1812. szeptember (ténylegesen 1815-ben érkezik meg a királyságba) – 1818	G. D. Mocenigo követ
1814–1817	F. V. Tyll van Seroskerken rendkívüli követsége
1818–1835 (1818 őszén nevezik ki, de csak 1819 májusában indulhat el kinevezési helyére; 1821 januárjától–1822 novemberéig távol volt Itáliától, főként Londonban, addig P. Ja. Oubril látott el követi feladatokat)	G. O. Stackelberg követ
1821–1822	P. Ja. Oubril rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter (Stackelberg távollétében) K. O. Pozzo di Borgo rendkívüli megbízással ellenőrzi a királyság forradalom elfojtása utáni helyzetét 1821
1822–1835	G. O. Stackelberg követ

2. táblázat. IV. (Bourbon) Ferdinánd Nápolyi Királyságának, majd 1816-tól I. (Buorbon) Ferdinánd Nápolyi-Szicíliai Kettős Királyságának diplomáciai képviselői az Orosz Birodalomban

Időszak	Követ neve és titulusa
1777 (el sem utazik Pétervárra)	Francesco d'Aquino, Caramanico hercege, követ
1777–1778	Muzio da Gaeta, San Nicola hercege, követ
1783–1807	Antonio Maresca, Serra Capriola hercege, követ
1787, 1799	Marzio Mastrilli, Gallo márki rendkívüli küldöttsége
1812/1815–1822	Antonio Maresca, Serra Capriola hercege, követ
1824–1832	Giuseppe Costantino Ludolf, követ

3. táblázat. Joseph Bonaparte és Joachim Murat Nápolyi Királyságának diplomáciai képviselői az Orosz Birodalomban

Időszak	Követ neve és titulusa
1808. október – 1810	Philipp Mondragone követ és meghatalmazott miniszter
1810	G. Caracciolo, Torella hercege követ

4. táblázat. Az Orosz Birodalom diplomáciai képviselői Joseph Bonaparte és Joachim Murat Nápolyi Királyságában

Időszak	Követ neve és titulusa
1808 (ténylegesen 1809 januárjában érkezik meg) – 1810. február	A. A. Bibikov követ és meghatalmazott miniszter
1810. márciusban lett kinevezve, de sosem utazott el	D. M. Alopeusz rendkívüli miniszter
1811–1812. február	Sz. N. Dolgorukij (Dolgorukov) követ
1814	A. D. Balasov rendkívüli követ
1814–1817	F. V. Tyll van Seroskerken rendkívüli követsége (1815 tavaszától Rómában követ)

XI. ABSZTRAKT

A disszertáció a XIX. század első negyedének orosz–nápolyi–szicíliai diplomáciai kapcsolatainak bemutatását tűzte ki célul, e téma a hazai és nemzetközi történetírásban kevés figyelmet kapott. A dolgozat publikált orosz külügyi forrásokra alapozva, a diplomáciatörténet klasszikus vonalán haladva időrendben, az orosz külpolitikai koncepciókba és a nemzetközi összefüggésekbe ágyazva rajzolja meg az Orosz Birodalom és Dél-Itália közötti diplomáciai kapcsolatokat I. Sándor uralkodása idején (1801–1825).

I. Sándor uralkodásának első éveiben Dél-Itália helyzete a keleti kérdés részeként jelent meg, bonyolult nemzetközi problémahalmaz egyik jelentős részproblémáját alkotta, összekapcsolódott a napóleoni Franciaország hegemoniára törekedő terveivel, az Oszmán Birodalom integritásával, a Jón-szigetek védelmével. Az orosz diplomácia a Nápolyi Királyság integritásának biztosítására, francia csapatoktól történő semlegesítésére törekedett, majd a diplomáciai eszközök elégtelensége után 1805 őszen dél-itáliai orosz partraszállásra került sor. A tilsiti szerződések (1807) lezárták az Orosz Birodalom aktív földközi-tengeri jelenlétének időszakát, de a cári diplomácia európai ügyekben követett politikájában továbbra is súlyt képviselt Szentpétervár Dél-Itáliával fenntartott viszonya. A dolgozat nyomon követi az orosz kabinet Joseph Bonaparte, majd Joachim Murat Nápolyi, illetve a Bourbon Ferdinánd kezében maradt Szicíliai Királysághoz fűződő kapcsolatát. A bécsi kongresszust követő időszakban Szentpétervár Dél-Itáliát érintően az európai erőegyensúly fenntartására és a legitimizmus megőrzésére törekedett. A dolgozat az orosz források tükrében megrajzolja, milyen álláspontra helyezkedett a cári diplomácia a nápolyi forradalom idején (1820–1821), milyen pozíciót foglalt el a troppai és laibachi kongresszusokon, valamint miként viszonyult I. Ferdinándhoz a forradalom elfojtása utáni időszakban.

Szentpétervár és Nápoly kapcsolatát az erős, de távoli szövetséges viszonya jellemezte, amely során a cári kabinet arra törekedett, hogy a királyság nagyhatalmi támogatás és külföldi befolyás nélkül az európai béke stabil támaszát képezze.

XII. SUMMARY

The main goal of the dissertation was to present the Russian diplomatic relations with the Kingdom of Sicily and Naples in the first quarter of the 19th century, since the topic have received little attention in the Hungarian and international historiography until now. The paper is based on published Russian foreign affairs sources, and reveals the development of the diplomatic connections between the Russian Empire and Southern Italy during the reign of Alexander I (1801–1825) in the context of Russian foreign affairs policy and the international events, in accordance with the traditions of classic diplomatic history, using chronological narrative.

In the first years of Alexander I's reign the situation of Southern Italy appeared as part of the Eastern Question, constituting one of the essential issues of the complex international set of problems, intertwined with the pursuit of hegemony of Napoleonic France, with the integrity of the Ottoman Empire, as well as with the protection of the Ionian Islands. The goal of the Russian diplomacy was to secure the integrity of the Kingdom of Naples, neutralizing it from the French troops, but after the failure of diplomatic tools, in the autumn of 1805 Russian troops landed at Naples, in Southern Italy. The Treaties of Tilsit in 1807 gave an end to the period of the Russian Empire's active presence in the Mediterranean Sea, but in the policy pursued by the Tsarist diplomacy in European questions the relations maintained by Saint Petersburg in Southern Italy still represented particular significance. The paper follows the relationship of the Russian Cabinet with Joseph Bonaparte, then with the King of Naples, Joachim Murat, as well as with the Kingdom of Sicily, which stayed in the hand of Ferdinand of Bourbon. During the period after the Congress of Vienna, in connection with Southern Italy Saint Petersburg endeavoured to maintain the European power of balance and to preserve the legitimism. Based on the Russian sources, the paper depicts the standpoint of the Tsarist diplomacy during the revolution of Naples (1820–1821), its position on the Troppau and Laibach congresses, as well as its relation toward Ferdinand I in the period after the suppression of the revolution.

The relationship of Saint Petersburg and Naples can be characterized as that of strong but distant allies, in which the Tsar's Cabinet wanted the kingdom to become a firm support for European peace, without any Great Power support or foreign influence.